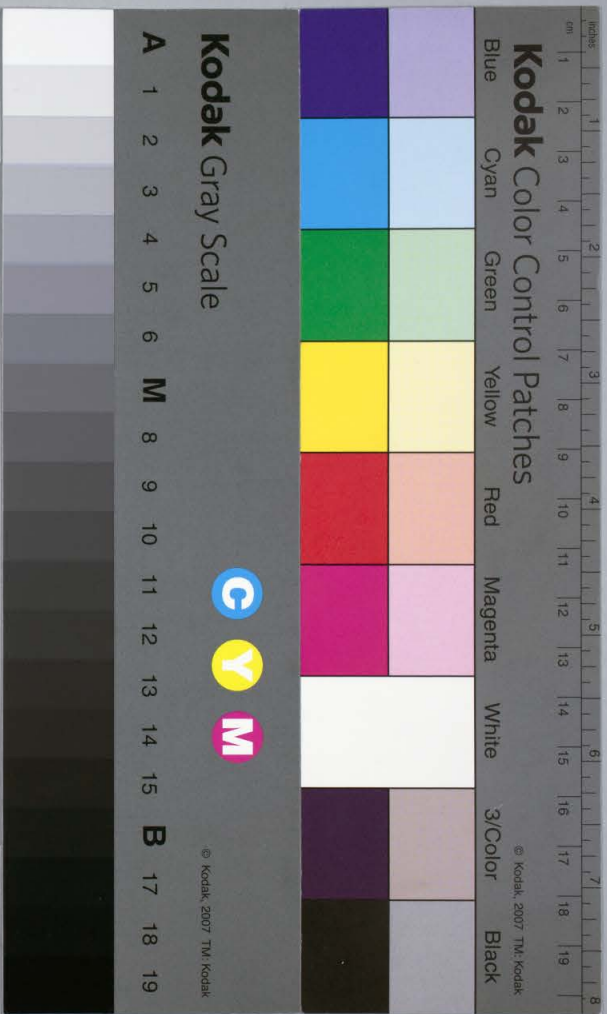
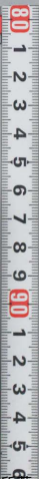
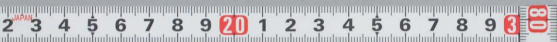

FR. BACONIS
De
VERVLAM.
Angliae Cancellarii
DE
AVGMENTIS
SCIENTIARVM
Lib. IX.

AMSTELÆDAMI,
Sumptibus Joannis Ravesteinij. 1662

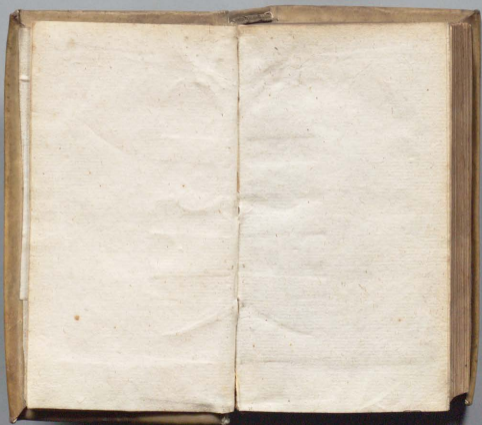
名古屋大学附属図書館所蔵 Hobbes I 40695943
Nagoya University Library, Hobbes I, 40695943

名古屋大学附属図書館所蔵 Hobbes I 40695943
Nagoya University Library, Hobbes I, 40695943

名古屋大学附属図書館所蔵 Hobbes I 40695943
Nagoya University Library, Hobbes I, 40695943

M

AMICE LECTOR.

Hoc Opus de *Augmentis Scientiarum*, Novo ejusdem Autoris Organo si pramittatur, non modo necessariam ei lucem prabet; sed & Partitiones continet scientiarum qua primam *Instauracionis* magna partem constituunt quas idcirco auctor in ipso Organi limine retrahere noluit. Hac se scire volebam.

GUILLELMUS RAUVLEY,
Sacrae Theologiae Professor,

Illustrissimi Domini

D. FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,

Vice-Comitis Sancti Albani,
Sacellanus,

LECTORI S.

QUM Domino meo placuerit, eo me dignari honore, ut in edendis *Operibus* suis, opera mea usus sit; non abs re fore existimavi, si *Le-torem* de aliquibus, quae ad hunc *primum Tomum* pertinent, breviter moneam. Tractatum istum, de *Dignitate & Augmentis Scientiarum*, ante annos octo-

A 2 de-

AD LECTOREM.

decim edidit Dominatio sua, Lingua patria, in duos tantummodo Libros distributum, & *Regia sua Majestati* dicavit, quod & nunc facit. Non ita pridem animum adjecit, ut in Latinam Linguam verteretur. Inaudierat siquidem, illud apud Exteros expeti: Quinetiam solebat subinde dicere, *Libros modernis Linguis conscriptos, non ita multo post decocturos*. Ejus igitur *Translationem*, ab insignioribus quibusdam Eloquentiæ Viris elaboratam, propria quoque Recensione calligatam, jam emittit. Ac *Liber primus* certe, quasi mera *Translatio* est, in paucis admodum mutatus: At reliqui *Octo*, qui *Partitiones Scientiarum* tradunt, atque unico ante Libro con-

AD LECTOREM.

continebantur, ut *novum Opus*, & nunc primum editum, prodit. Causa autem præcipua, quæ Dominationem suam movit, ut Opus hoc retractaret, & in plurimis amplificaret, ea fuit; Quod in *Instauratione Magna* (quamdiu postea edidit) *Partitiones Scientiarum* pro prima *Instaurationis* Parte constituit; quam sequeretur *Novum Organum*, de *Historia Naturalis*, & sic deinceps. Cum igitur reperiret, Partem eam de *Partitionibus Scientiarum* jam pridem elaboratam, (licet minus solide quam Argumenti Dignitas postularet) optimum fore putavit, si retractaretur, & redigeretur in opus justum & completum. Atque hoc pacto Fidem suam liberari intel-

A 3 ligit,

AD LECTOREM.

ligit, de prima Parte *Instaurationis* præstitam. Quantum ad *Opus* ipsum, non est Tenuitatis mea, de eo aliquid præfari. Præconium ei, quod optime conveniat, existimo futurum illud, quod Demosthenes interdum dicere solebat de rebus gestis Atheniensium veterum; *Laudatorem* iis dignum esse solummodo *Tempus*. Deum Opt. Max. obnixè precor, ut pro *Dignitate Operis*, Fructus uberes, diuturnique, & *Auctori*, & *Lectori* contingant.

Parti-

Partitiones Scientiarum & Argumenta singulorum Capitum.

LIBER II.

CAP. I.

Partitio Universalis *Doctrinæ Humanae*, in *Historiam*, *Poesim*, *Philosophiam*: Secundum tres Facultates Intellectus; *Memoriam*; *Phantasiam*; *Rationem*: Quodque eadem Partitio competat etiam *Theologicis*.

CAP. II.

Partitio *Historia* in *Naturalem*, & *Civilem*: *Ecclesiastica* & *Literaria* sub *Civili* comprehensis: Partitio *Historia naturalis*, ex *Subiecto* suo, in *Historiam Generationum*, *Prætergenerationum*, & *Artium*.

CAP. III.

Partitio *Historia Naturalis* secunda, ex *Ufu* & *Fine* suo, in *Narrativa*.

A 4.

1659.

PARTITIONES

vam, & *Inductivam*; Quodque *Finis* nobilissimus *Historia Naturalis* sit, ut ministret, & in ordine sit, ad *condendam Philosophiam*; quem *Finem* intuetur *Inductiva*. Partitio *Historia Generationum*, in *Historiam celestium*, *Historiam meteororum*, *Historiam Globi Terra & Maris*: *historiam massarum*, sive *Collegiorum majorum*, & *historiam specierum*, sive *Collegiorum minorum*.

CAP. IV.

Partitio *historie civilis*, in *Ecclesiasticam*, *literariam*, & (quæ generis nomen retinet) *civilem*: Quodque *historia literaria* desideretur. Eius *conficiendæ præcepta*.

CAP. V.

De *dignitate & difficultate historia civilis*.

CAP. VI.

Partitio *prima historia civilis (specialis)* in *memorias*, *antiquitates*, & *historiam justam*.

CAP.

SCIENTIARUM.

CAP. VII.

Partitio *historia iusta*, in *chronica temporum*, *vitas personarum*, & *relationes actionum*: earum *partium explicatio*.

CAP. VIII.

Partitio *historia temporum*, in *historiam universalem*, & *particularem*. Utriusque *commoda*, & *incommoda*.

CAP. IX.

Partitio *secunda historia temporum*, in *Annales*, & *acta diurna*.

CAP. X.

Partitio *secunda historia civilis (specialis)*, in *meram*, & *mixtam*.

CAP. XI.

Partitio *historia Ecclesiastica*; in *Ecclesiasticam specialem*, *historiam ad Prophetias*, & *historiam Nemesos*.

A 5

CAP.

PARTITIONES

CAP. XII.

De *Appendicibus historiae*, quae circa *verba hominum* (quemadmodum *historia ipsa circa facta*) versantur: Partitio earum in *orationes*, *epistolas*, & *apophthegmata*.

CAP. XIII.

De secundo membro principali *doctrinae humanae*, nempe *Poesi*. Partitio *Poeseos* in *narrativam*, *dramaticam*, & *parabolicam*. Exempla *parabolica* tria proponuntur.

LIBER III.

CAP. I.

Partitio *scientiae* in *Theologiam*, & *Philosophiam*. Partitio *Philosophiae* in *doctrinas tres*: De *Numine*, De *Natura*, De *Homine*. Constitutio *Philosophiae prima*, ut *Matris communis omnium*.

CAP. II.

De *Theologia Naturali*: & *Doctrina*

SCIENTIARUM.

Trina de Angelis & Spiritibus, quae ejusdem est *Appendix*.

CAP. III.

Partitio *Naturalis Philosophiae*, in *speculativam*, & *operativam*: quodque illae dux, & in *intentione tractantis*, & in *corpore tractatus*, segregari debeant.

CAP. IV.

Partitio *doctrinae speculativae de Natura*, in *Physicam*, (*Specialem*.) & *Metaphysicam*: Quarum *Physica causam efficientem*, & *materiam*: *Metaphysica causam finalem*, & *formam*, inquirunt. Partitio *Physica* (*Spec.*) in *doctrinas de principiis rerum*, de *fabrica rerum*, sive de *mundo*, & de *varietate rerum*. Partitio *doctrinae de varietate rerum*, in *doctrinam de concretis*, & *doctrinam de abstractis*. Partitio *doctrinae de concretis*, rejicitur ad easdem Partitiones, quas suscipit *historia naturalis*. Partitio *do-*

PARTITIONES

*Et*rina de abstractis, in doctrinam de Schematisis materia, & doctrinam de motibus. Appendices dux *Physica* speculative: *Problemata naturalia*, placita antiquorum philosophorum. Partitio *Metaphysica*, in Doctrinam de formis, & doctrinam de causis finalibus.

CAP. V.

Partitio operative doctrine de natura, in *Mechanicam*, & *Magiam*: Quæ respondent partibus speculative: *Physica Mechanica*, *Metaphysice Magia*. Expurgatio vocabuli *Magia*. Appendices dux operative, *Inventarium opum humanarum*, & *Catalogus Polychrestorum*.

CAP. VI.

De Magna *Philosophia Naturalis*, tam speculative, quam operative, Appendice *Mathematica*: Quodque inter Appendices potius poni debet, quam inter *Scientias substantivas*. Par-

SCIENTIARUM.

Partitio *Mathematica*, in *puram*, & *mixtam*.

LIBER IV.

CAP. I.

Partitio doctrine de homine, in *Philosophiam humanitatis*, & *civilem*. Partitio *Philosophia humanitatis*, in doctrinam circa corpus hominis, & doctrinam circa animam hominis. Constitutio unius doctrine generalis de natura, sive de statu hominis. Partitio doctrina de statu hominis, in doctrinam de persona hominis, & de federe animi & corporis. Partitio doctrina de persona hominis, in doctrinam de miseris hominis, & de prerogativis. Partitio doctrina de federe, in doctrinam de indicationibus, & de impresionibus. Assignatio physiognomia & interpretationis somniorum naturalium, doctrina de indicationibus.

CAP. II.

Partitio doctrina circa corpus hominis,

PARTITIONES

minis, in Medicinam, Cosmeticam, Athleticam, & voluptariam. Partitio Medicina in officia tria; vid. in conservationem sanitatis, curationem morborum, & prolongationem vite. Quodque pars postrema de prolongatione vite disjungi debeat à duabus reliquis.

CAP. III.

Partitio philosophiæ humana circa animam, in doctrinam de spiraculo, & doctrinam de anima sensibili, sive producta. Partitio secunda ejusdem Philosophiæ, in doctrinam de substantia & facultatibus anime, & doctrinam de usu, & objectis facultatum. Appendices dux doctrina de facultatibus anime, doctrina de divinatione naturali, & doctrina de fascinatione. Distributio facultatum anime sensibilis, in motum, & sensum.

LI-

SCIENTIARUM

LIBER V.

CAP. I.

Partitio doctrina circa usum & objecta facultatum anime humana, in Logicam, & Ethicam. Partitio Logica, in artes inveniendi, judicandi, retinendi, & tradendi.

CAP. II.

Partitio inventivæ, in inventivam artium & argumentorum: Quodque prior harum (quæ eminent) desideretur. Partitio inventivæ artium, in experientiam literatam, & organum novum. Delinatio experientia literata.

CAP. III.

Partitio inventivæ argumentorum, in promptuariam, & topicam. Partitio topica, in generalem, & particularem. Exemplum topica particularis, in inquisitione de gravi & levi.

CAP.

PARTITIONES

CAP. IV.

Partitio artis iudicandis, in iudicium per inductionem, & per syllogismum. Quorum prius aggregatur organo novo. Partitio prima iudicii per syllogismum, in reductionem rectam, & inversam. Partitio secunda ejus, in analyticam, & doctrinam de Elenchis. Partitio doctrina de Elenchis, in Elenchos sophismatum, Elenchos Hermenia, & Elenchos imaginum, sive idolorum. Partitio idolorum, in idola tribus, idola specus, & idola fori. Appendix artis iudicandis, vid. De Analogia demonstrationum pro Natura subiecti.

CAP. V.

Partitio artis retinendi sive retentive, in doctrinam de adminiculis memorie, & doctrinam de memoria ipsa. Partitio doctrina de memoria ipsa, in praeiunctionem, & emblemata.

LIBER

SCIENTIARUM

LIBER VI

CAP. I.

Partitio *traditiva*; in doctrinam de organo sermonis, doctrinam de methodo sermonis, & doctrinam de illustratione sermonis. Partitio doctrina de organo sermonis, in doctrinam de notis rerum, de locutione, & de descriptione. Quarum dux posteriores Grammaticam constituunt, eisque partitiones sunt. Partitio doctrina de notis rerum, in Hieroglyphica, & Characteres reales. Partitio secunda Grammatica, in literariam, & Philosophantem. Aggregatio Poeseos quoad metrum, ad doctrinam de locutione. Aggregatio doctrinae de ciphris, ad doctrinam de descriptione.

CAP. II.

Doctrina de Methodo sermonis, constituitur ut pars *traditiva* substantiva & principalis. Nomen ei inditur prudentia *traditiva*. Enumerantur Methodo-

PARTITIONES

*Methodi genera diversa, & subjun-
guntur eorum commoda, & incom-
moda.*

CAP. III.

*De fundamentis & officio doctrinae
de illustratione sermonis, sive Rhetoricae.
Appendices tres Rhetoricae, quae
ad promptuariam tantummodo perti-
nent: colores boni & mali, tam sim-
plicis, quam comparati: antitheta
verum: formulae minores orationum.*

CAP. IV.

*Appendices generales duae tradi-
tiva, critica, & pedagogica.*

LIBER VII.

CAP. I.

*Partitio Ethica, in doctrinam de
exemplari, & Georgica animi. Parti-
tio exemplaris (scilicet boni) in bonum
simplex, & bonum comparatum. Parti-
tio boni simplicis, in bonum indivi-
duale, & bonum communionis.*

CAP.

SCIENTIARUM.

CAP. II.

*Partitio boni individualis, vel suita-
tis, in bonum activum & bonum pas-
sivum. Partitio boni passivi, in bonum
conservativum, & bonum perfecti-
vum. Partitio boni communionis, in
officia generalia, & respectiva.*

CAP. III.

*Partitio doctrinae de cultura ani-
mi, in doctrinam de characteribus a-
nimorum, de affectibus. & de reme-
diis, sive curationibus. Appendix do-
ctrinae ejusdem, de congruitate inter
bonum animi, & bonum corporis.*

LIBER VIII.

CAP. I.

*Partitio doctrinae civilis, in doctri-
nam de conversatione, doctrinam de
negotio, & doctrinam de Imperio,
sive Republica.*

CAP.

PARTIT. SCIENTIAR.

CAP. II.

Partitio *doctrinae de negotiis*, in *doctrinam de occasionibus sparsis*, & *doctrinam de ambitu vite*. Exemplum *doctrinae de occasionibus sparsis*, ex *parabolis aliquibus Salomonis*. *Præcepta de ambitu vite*.

CAP. III.

Partitiones *doctrinae de Imperio siue Repub.* omittuntur: Tantum aditus sit ad *desiderata duo*: *Doctrinam de proferendis finibus Imperii*, & *doctrinam de iustitia universalis*, siue *de fontibus juris*: *Exempla utriusque*.

LIBER IX.

CAP. I.

Partitiones *Theologiae inspiratae* omittuntur: Tantum aditus sit ad *desiderata tria*: *doctrinam de legitimo usu rationis humanae in divinis*, *doctrinam de gradibus unitatis in Civitate Dei*, & *emanationes scripturarum*.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

De dignitate & augmentis scientiarum,

LIBER PRIMUS.

Sub Veteri Lege, Rex optime, erant & spontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem, deberi tale quidpiam Regibus à Servis suis; ut scilicet quisque non solum Muneris sui Tributa, sed & Amoris Pignora deserat. Atque in prioribus illis, spero me minimè defuturum, In Posteriori autem genere dubitavi, quid potissimum foverem: Satis autem visum est, huiusmodi aliquid deligere, quod potius ad personæ tuæ Excellentiam, quàm ad Negotia Coronæ spectaret.

Ego sæpius de Majestate tuâ, ut debeo, cogitans, (missis aliis siue Virtutis, siue Fortunæ tuæ Dotibus) magna profusus afficior admiratione, cum intueor Excellentiam earum in te Virtutum, Facultatunquæ, quas Philosophi Intellectuales

10.

vocant: Capacitatem Ingenii tot & tanta complexam, Firmitudinem Memoriz, Prehensionis Velocitatem, Judicii Penetrationem, Elocutionisque Ordinem, simul & Facilitatem. Subit profectò Animum quandoque Dogma illud Platonicum, quo asseritur, *Scientiam nihil aliud esse, quam Reminiscenciam*; Animumque naturaliter omnia cognoscere, nativæ luci, quam specus corporis obumbraverat, subinde redditum. Certè hujus rei (si in quo alio) relucet in Majestate tuâ Exemplum insigne; cui adè prompta est Mens ad concipiendam Flammam, ubi vel levissima eam excitaverit objecta Occasio, vel minima alienæ Cognitionis scintilla affulserit. Quemadmodum igitur, de Regum sapientissimo, Sacra pethibet Scriptura, *Cor illi fuisse, tanquam Arenam Maris*: cujus quanquam Massa prægrandis, Partes tamen minutissimæ; sic Mentis indidit Deus Majestati tue crassum planè mirabilem, quæ cum maxima quæque complectatur, minima tamen prehendat, nec patiatur effluere: Cùm perdifficile videatur, vel potius impossibile in Naturâ, ut idem Instrumentum, & grandia Opeta, & pusilla aptè disponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Augusto Cæsare; *Augusto*, inquit, *profluens ex qua principum virum deceret, eloquentia fuit*. Sanè si rectè rem perpendamus,

mus, omnis Oratio aut laboriosa, aut affectata, aut Imitatrix, quamvis alioquin excellens nescio quid servile olet, nec fuit juris est. Tuum autem dicendî genus verè Regium est, profluens tanquam à Fonte, & nihilominus, sicut Natura: Ordo postulat, Rivas diductum suis, plenum facilitatis felicitatisque, imitans neminem, nemini imitabile, Atque sicut in Rebus tuis, quæ tam ad Regnum, quam ad Domum tuam spectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; Mores scilicet optimi cum felici Regimine; Spes tuæ olim patienter & piè colubitz, cum faultâ & opportunâ speratorum ademptione; Thori Conjugalis sancta fides, cum fructu Conjugii beato, in Sobole pulcherrimâ; Pia, & Principe Christiano dignissima ad pacem propensio, cum simili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum feliciter conspirantium: Sic & in intellectûs tui Dotibus non levior exortitur lis & æmulationo, si eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ sunt & insulse, cum instructissima gaza multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neque verò facîle fuerit, Regem aliquem post Christum natum reperire, qui facit Majestati tuæ, Litterarum Divinarum & Humanarum varietate & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Impetatorum & Regum seriem, & juxta mecum sentiet. Magorum certè quidam

dam prætare Reges videnter, si delibantes aliorum Ingenia ex compendio sapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenus hæreant, aut denique literatos ament, evchantque. At Regem, & Regem natum, veros Eruditionis Fontes habuisse, inò ipsismet Fontem Eruditionis esse, propè abest à Miraculo. Tuz verò Majestati etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Serinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur, adeo ut cum Hermete illo Trismegisto, triplici gloria insigniari, Potestate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philosophi. Cum igitur alios Reges longè hac laude (propterea tua est) superes, æquum est, ut non solum præsentis Seculi fama, & admiratione, celebretur, aut etiam Historiarum lumine posteritati transmittatur, verum ut solido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denotet, & Regis tam insigniter Docti Imaginem referat.

Quare (ut ad Inceptum revertar) nulla potior mihi visa est Oblatio, quam Tractatus aliquis eò spectans. Hujus Argumentum duabus constabat Partibus. In priori (quæ levior est, neque tamen ullo modo prætermittenda) de Scientiæ & Literarum per omnia excellentia agendum est; & simul de Merito eorum, qui in iisdem provehendis operam strenue & cum judicio impendunt.

Po-

Posterior vero Pars (quod Caput rei est) proponet, quid in hoc genere hucusque actum sit, & perfectum; insuper & ea præstringit quæ videntur desiderari; ut quamvis non ausim seponere, aut deligere, tuz quod præcipuè Majestati commendem, tamen multa & varia representando, Regias tuas Cogitationes excitare possim, ut proprios Pectoris tui Thesauros excutias, atque inde pro magnanimitate tua, atque sapientia, optima quæque, ad Artium & Scientiarum Terminos proferendos, depromas.

In ipso Vestibulo prioris Partis, ad purgandam viam, & quasi indicendum silentium, quo melius audiantur Testimonia de Dignitate Literarum, absque Oblatione tacitarum Objectionum, statui primo loco liberate literas opprobriis, & vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia; sed Ignorantia, sub non uno schemate: modo in Theologorum Zelotypia, modo in Politicorum supercilio, modo in ipsorum Literatorum erroribus sese ostentans, & prodeas. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea esse, quæ parce cauteque admittenda sunt. Scientiæ nimium Appetitum fuisse primum Peccatum, unde Hominis lapsus; hodieque hætere Serpentinum quid in ea, siquidem Ingrediens tumor em inducit; *Scientia inflat*. Salomonem censere: *Faciens libros nullum*

B

nullum

nullum esse finem, multatque lectionem carnis esse afflictionem; & alibi, *In multa Sapientia multam esse indignationem; &c.* *Qui auget scientiam, auget & dolorem.* D. Paulo monitum esse, *Ne decipiatur per inonem Philosophiam:* Quin & experientia notum esse, doctissimos Viros, Hæreticorum Cotyphæos, doctissima Secula, in Atheismum proclivia fuisse; Contemplationem denique Secundarum Causarum, authoritati Primæ Causæ derogate.

Ut igitur Falsitatem hujus Dogmatis, Fundamenta que ejus male jacta aperiamus, cuius vis obvia est, istos non percipere. Scientiam, que Lapsus peperit, non fuisse puram illam, primigenianque Scientiam Naturalem, cujus lumine Homo Animalibus in Paradiso adductis, Nomina ex Natura imposuit; sed superbam illam *Boni & mali*, per quam excutere Deum, sibi que ipse legem fingere ambivit. Neque certe vis ulla Scientiæ, quanta quanta sit, inflat mentem, cum nihil implere Animum, nedum distendere possit, præter Deum, Dei que contemplationem. Quare Salomon, de duobus palmatis Inventionis sensibus (Visu atque Auditu) loquens, ait, *Oculum videndo, aurem audiendo non satiare.* Quod si non sit Impletio, sequitur, Contineas majus esse Contento. Haud aliter de Scientia ipsa, Animo que humano, (cui Sensus sunt tanquam Emiffarii) desi-

definit his verbis, que Calendario suo, Ephemeridique, omnium rerum tempora describenti, subnectit, ita concludens; *Omnia Deus condidit, ut unusquodque pulchrum sit in tempore suo. Mundum quoque ipsum indicit Cori corum: invenire tamen Homo non potest opus, quod operatus est Deus, ab initio usque ad finem.* Quibus verbis hand obscure innuit, Deum fabricatum esse Animum humanum instar speculi, totius Mundi capax, eoque non minus sitientem, quam oculum Luminis: neque gestientem solum conspiciere varietates vicissitudinesque Temporum, verum etiam perscrutandi explorandique immotas atque inviolabiles Naturæ Leges & Decreta ambitiosum. Et quamvis innuere videatur, famam illam Naturæ œconomiam (quam appellat *Opus, quod operatur Deus ab initio usque ad finem*) non posse inventi ab Homine; hoc non detrahit captui humano, sed in Impedimenta Doctrinæ rejiciendum; qualia sunt Vitæ brevitæ, Studiorum divortia, Scientiarum traditio prava & insida, plurimæque alia incommoda, quibus humana conditio irretitur. Siquidem nullam Univerfi partem, ab humana disquisitione alienam esse, satis clare alibi docet, inquitens, *Spiritus est tanquam lucerna Dei,* qua intima æreana explorat. Quare si tanta sit amplitudo captus humani, manifestum est, nullum esse periculum à

quantitate Scientiæ, ut in diffusa, ne aut timore inducatur, aut excessivè à qualitate tantum, quæ quantalacuneq; sit, si absq; Antidoto sua sumatur, malignum quid habet, atque venenosum, flatuosus symptomatis plenissimum. Hæc Antidotus, sive Aroma, (cujus mixtio temperat Scientiam, eamque saluberrimam efficit) est *Charitas*. Quod etiam priori clausulæ subjungit Apostolus, dicens, *Scientia inflat, charitas autem adificat*. Cui consonum est, quod alibi docet, *Si*, inquit, *linguis loquar Angelorum, vel hominum, charitatem autem non habeam, factus sum velut as resonans, aut cymbalum tinniens*. Non quin exitium quid sit loqui Linguis Angelorum & Hominum, sed quia si legretur à Charitate, neque ad commune Humani Generis bonum dirigatur, potius inanem gloriam exhibebit, quam solidum fructum. Censuram quod attinet Salomonis, de excessu legendi scribendique Libros, & cruciati spiritus è Scientia oriundo; Monitumque etiam Paulinum, *Ne decipiatur per inanem philosophiam*: si rectè explicentur ea, optime ostendent veros cancellos, quibus humana scientia circumsepitur, ita tamen ut liberum sit ei, absque omni coarctatione universam rerum naturam amplecti. Sunt enim limites tres. Primus, ne ita felicitatem collocemus in Scientia, ut interim Mortalitatæ nostræ Oblivio subrepat. Secundus,

tertius, ne sic utamur scientia, ut anxietatem pariat, non animi tranquillitatem. Tertius, ne putemus, posse nos, per Naturæ contemplationem, Mysteria Divina assequi. Nam quantum ad primum, optime in eodem Libro alibi se Salomon explicat. *Satis*, inquit, *persepsi, Sapientiam tantum recedere à stultitia, quantum Lucem à Tenebris*. *Sapientis oculus in capite ejus, stultus in tenebris oberrat; sed simul didici, moriendi necessitatem utrique esse communem*. De secundo certum est, nullam Animi anxietatem, aut perturbationem, oriri è Scientia, nisi tantum per accidens. Omnis enim Scientia, & Admiratio, (quæ est semen Scientiæ) per se jucunda est: cum autem Conclusiones inde deducuntur, quæ obliquè rebus nostris applicatæ, vel infernos metus pignant, vel immo dicat cupiditates, tum demum nascitur Cruciatu ille, & Perturbatio mentis qua de loquimur: tunc enim Scientia non est amplius *Lumen sicum*, (ut voluit Heraclitus ille obscureus, *Lumen sicum optima anima*) sed sit lumen madidum, atque humoribus Affectuum maceratum. Tertia regula accuratorem paulò disquisitionem postulat, neque sicco pede prætereunda est. Siquis enim ex Rerum Sensibilibus & Materialium intuitu, tantum Luminis assequi speret, quantum ad patefaciendam Divinam Naturam aut Voluntatem

sufficiet, *na ista decipitur per inanis philosophiam.* Etenim Contemplatio Creaturarum, quantum ad Creaturas ipsas, producit Scientiam; quantum ad Deum, Admirationem tantum, quæ est quasi abrupta Scientia. Ideoque scitissime dixit quidam Platonicus: *Sensus humanus solem referre, qui quidem revelat terrestrem globum, celestem vero & stellis obsequat.* sic sensus referant Naturalia, Divina occludunt. Atque hinc evenit, nonnullos è doctiorum manipulo in hæresin lapsos esse, quam cetatis sensuum alis innixi, ad Divina evolare contenderent. Namque eos, qui autumant, nimiam Scientiam inclinare mentem in Atheismum, Ignorantiamque Secundarum Causarum, Pietati erga primam obstruicari: libenter compellatam Jobi quaestione, *An oporteat mentiri pro Deo, & ejus gratia dolum loqui convensat, ut ipsi gratificemur?* Liqueat enim, Deum nihil operari ordinatio in natura, nisi per secundas. Cujus dyversum credi si vellent, impostura mera esset, quasi ingratiam Dei, & nihil aliud, quam Authori veritatis, immundam mendacii hostiam immolare. Quin potius certissimum est, atque experientia comprobatum, leves gustus in philosophia movere fortasse ad Atheismum, sed pleniore haustus ad Religionem reducere. Namque in limine Philosophiæ, cum secundæ causæ, tanquam sensibus proxima,

inge-

ingerant se Menti Humanæ, Mensque ipsa in illis hæreat, atque commoretur. Oblivio primæ Causæ obirepere possit. Sin quis ulterius pergat, Causarumque Dependenciam, Seriem, & Concatenationem, atque opera providentiæ intuentur, tunc secundum Poetarum Mythologiam facile crederet, Summum Naturalis Catene Annulum Pedit Solii Jovis affigi. Ut semel dicam, Nemo male applicata sobrietatis moderationisque famam captans, posse nos nimium progredi, in libris five Scripturarum, five Creaturarum, Theologia aut Philosophia, existimet; quinimo excitent se Homines, & infinitos profectus audacter urgeant utrobique & persequantur; caveotes tantum, ne Scientia utantur ad tumorem, non ad charitatem, ad ostentationem, non ad usum; & rursus, ne distinctas illas Theologiæ Philosophiæque doctrinas, earumque Latuces imperite misceant ac confundant.

Accedamus nunc ad Opprobria, quibus literas aspergunt Politici. Illa ejusmodi sunt: Artes emollite animos, Militarique Gloriæ ineptos reddere: tum in politicis quoque contumpere Ingenia; quæ vel nimis curiosa efficiunt ex Varietate Lectionis, vel nimis pertinacia ex Rigore Regulatum, vel nimis tumida ex Magnitudine Exemplorum; vel nimis extravagantia ex Dissimilitudine Exemplorum: quin saltem utriusque averte-

B 4

40

te & alienare Animos à Negotiis, & Actione, Otii ac Sereffus amorem instillantes: dein Rebuspub. inducere Disciplinæ Relaxationem, dum unusquisque promptior est ad Disputandum, quam ad Obtemperandum. Unde Cato Censorius, cum primis Mortalium sapiens, ubi inventus Romana ad Carneadem Philosophum, qui venerat Romam Legatus, dulcedine atque Majestate Eloquentiæ ejus capta undique consue- ret, frequenti Senatu Auctor fuit, ut expedi- tis Negotiis, primo quoque tempore dimit- terent Homines, ne Civium Animos infir- ceret, & falsificaret, & nec opinantibus Mo- rum Consuetudinumque patriarum muta- tionem induceret. Hoc etiam permovit Virgilium, (dum Studia sua Patriæ exaltati- onem posthaberet) ut Artes Politicas à Literariis segregaret, illas Romanis vendi- cans, has Græcis relinquens, in versibus illis decantatis;

Tu regere imperio populos, Romane, memento,

Hæ tibi erunt artes.

Videmus etiam, Anytum, Socratis Accusa- torem, pro crimine ei objecisse, quod vi & veritate Sermonum ac Disputationum sua- rum, Auctoritatem & Reverentiam Legum, Consuetudinumque patriarum, apud Ado- lescentes imminueret; quodque Attem pro- ficeretur perniciosam, & periculo plenam, quâ

quâ quis instructus, detentorem causam me- liorem faceret, veritatemque ipsam Elo- quentiæ apparatu obrueret.

Verum hæ Criminationes, cæteraque ejusdem farinae, potius Personatam Gravi- tatem præ se ferunt, quam Veritatis Can- dorem. Testatur enim Experientia, sicut unos atque eosdem Homines, sic una ead- emque Tempora, & Rerum Bellicatum, & Optimatum Artium gloriâ floruisse. Vi- ros quod attinet, exemplo sit Nobile per Imperatores, Alexander Magnus, & Julius Cæsar Dictator, alter Aristotelis in Philo- sophiâ Discipulus, alter Ciceronis in dicen- do Rivalis. Aut si quis requirat poeius Li- teratos, qui in claros Imperatores evase- rant, quam Imperatores, qui insigniter docti fuerant, præsto est Epaminondas Thebanus, aut Xenophon Atheniensis: quorum ille primus fuit, qui fregit poten- tiam Spartatorum; hic autem primus, qui stravit viam ad everfionem Monarchiæ Per- sarum. Istud vero Artium Literarumque quasi Conjugium, elatius adhuc in Tempo- ribus, quam in Personis elucescit, quanto ni- mirum Seculum Homine Objectum gran- dius est. Ipsa quippe eademque Tempora, apud Ægyptios, Assyrios, Perfas, Græcos, Romanosque, que propter Bellicam Virtu- tem maxime celebrantur, etiam & Literis plurimum fuerunt nobilitata; adeo ut gra-
B j vidui

visissimi Auctores Philosophique, & clarissimi Duces atque Imperatores, eodem seculo vixerint. Nec sane aliter fieri potest, quandoquidem ut in Homine Vigor Corporis Animique simul fere maturefcunt, nisi quod ille hunc paulo anteverrat: sic in Rebuspub. Militaris gloria Literaque (quarum illa Corpori respondet, hæc Animo) aut coæva sunt, aut se proximè consequuntur.

Jam vero, Eruditionem politicis impedimento esse potius quam adjumento, nil minus probabile. Fatemur omnes, temerarium quiddam esse, Empiricis Medicis Corpus & Valetudinis curam tradere, qui solent pauca quædam Medicamenta, quæ illis videntur Pantheſta, venditare, quorum fiducia nihil non audere tentare, cum tamen neque Causas Morborum, neque Aegrotorum Habitus, neque Symptomatum Pericula neque veram Sandadi Methodum calleant. Videmus patiter, errare eos, qui ad Causas & Lites suas expediendâs abluant Legaleios, in Practicâ potius, quàm in libris Juris versatos, quibus os facile obſtinuit, si quid novum, aut extra Experientiæ siue calles tritos occurrat: consimiliter non potest non esse periculosissimum, quoties Summa Rerum Empiricis Consiliariis præcipue mandatur. E contra, vix Exemplum adduci possit Reip. infelici-

ter administrate, ad clavum sedentibus Vitis Eruditis. Quamvis enim in more sit Politicis, Literatos Pedaneorum nomine elevare, Historia tamen *Veritatis Magistra*, in plurimis fidem facit, Pupillares Principes Adultis longè præstitisse, non obstante ætatis incommodo, ea ipsa de causa, quam Politici fugillant, quod scilicet tunc temporis à Pædagogis administratum sit Imperium. Quis ignorat, per decantatum illud *Quinquennium Neronis*, onus rerum incubuisse Senecæ Pædago; *Quin* & Gordianus Junior Decennium laudis, Misitheo Pædago debuit. Neque infelicitus Imperium gessit Alexander Severus, dum minor fuit. quo tempore omnia procurabant Mulieres, sed ex consilio Præceptorum. Imo convertimus oculos ad Regimen Pontificum, ac nominatim *Pii Quinti*, vel *Sexti Quinti*, nostro seculo, qui sub initis suis habuit pro Fratresculis rerum imperitis: reperimusque, Acta Papatum ejus generis, magis esse solere memorabilia, quàm eorum, qui in negotiis civilibus & Principum Aulis enutriti, ad Papatum ascenderint. Quamvis enim, qui in Literis vitam maximè traduxerunt, minus solertes sint atque versantes in Occasionibus prensandis, atque accommodandis Rebus, quo spectant ea, quæ ab Italis *Ragioni di Stato* decuntur, quorum nomen ipsum averſatus est *Pius Quintus*, soli-

tus dicere, *Esse mera malorum Hominum Commenta, qua opponuntur Religioni, & Virtutibus Moralibus*: in eo tamen abunde sit compensatio, quod per totum planumque inter Religionis, Iustitiæ, Honestatis, Virtutumque Moralium, promptè atque expedite, incedat: quum viam qui constantè tenuerint, illis alteris remediis non magis indigebunt, quàm Corpus sanum Medicinâ. Porro autem Curriculum vitæ in uno Homine, suppeditare non potest Exemplorum Copiam, ad regendos eventus vitæ, etiam in uno Homine. Sicut enim interdum fit, ut Nepos, vel Princeps, Avum vel Proavum magis referat, quàm Patrem: eodem modo haud ratò evenit, ut Negotia præsentia magis quadrent cum Exemplis vetustioribus, quàm cum Recentioribus. Postremò unius Ingenium tantum cede Amplitudini Literarum, quantum privati Reditus Aërario.

Quod si detur, depravationes illas & Impedimenta, quæ à Politicis imputantur literis, aliquid vitium habere & veritatis: attamen simul monendum, Eruditionem in singulis plus Remediis, quàm mali, asferre. Esto enim, Literæ Tacita quadam vi Animum reddunt incertum, atque perplexum; at certè liquidò præcipiant, quomodo cogitationes sint expediendæ, & quousque sit deliberandam, quando de-

miam
esse,

mùm statuendum, unò ostendunt, quomodo res interim abique periculo trahi possint, & suspendi. Esto etiam, Animos efficiunt magis pertinaces, & difficiles; at simul doceant, quæ Res Demonstrationibus, quæ Conjecturis inveniuntur; neque minùs Distinctionum & Exceptionum usum, quàm Cautionum & Principiorum constantiam proponunt. Esto rursus, se ducunt & detorquent Animos Exemplorum vel imparitate, vel dissimilitudine. Nescio; sed satis novi, eas tam circumstantiarum efficacias, quàm comparisonum errores, & applicationum Cautiones, explicare, adeò ut in univèrsum magis corrigant Animos, quàm corrumpant. Hæc autem Remedia insinuant unde quaque Literæ, magnâ vi, & varietate Exemplorùm. Perpendat quis Errores Clementis Septimi, à Guicciardino, qui ei fuit quasi Domesticus, tam luculenter depictos; aut vacillationes Ciceronis, in epistolis ad Atticum, manu propria ad vivum reflectas; omninò Inconstantiam, & ceteras Consiliorum Mutationes vitabit: Inspiciat Errores Phœtonis, Perivicaciam exhorrebit: Fabulam Ixionis legat, & nimias spes, & hujusmodi Fumos ac Nebulas dispellet. Intueatur Catoem Secundum; neque unquam migrabit ad Antipodas, & contraria præseculi Seculò vestigia figet.

Jam qui putant Literas Desidiæ Amicis esse,

esse, Otique & Secessus dulcedine perfundere Animum, mirum præstabit, si quæ assuefaciant Mentem perpetuæ Agitationi, Socordix Patronas ostendant: cum contra verè affumari possit, inter omnia Hominum genera, nullum Negotia amare propter ipsa Negotia, præter Literatum. Alii enim Res, & Negotia diligunt Quæstus gratiâ, ut Conductitii opus propter mercedem: Alii Honoris ergo, etenim dum res gerunt, vivunt in oculis Hominum, existimationique suæ inserviunt, alioqui evanitur: Alii propter Potentiam, & Fortunæ prerogativam, ut Amicos remunerare, Inimicos ulcisci possint: Alii ut Facultatem aliquam suam, quam adamant, exerceant, ac sibi ipsis hoc nomine sæpius gratulentur, & arrideant: Alii denique ut alios suos Fines consequantur. Adeo ut, quod de Gloriosis dici solet, eorum Fortitudinem sibi esse in spectantium Oculis, sic hujusmodi Hominum Diligentia & Strœnitus hoc videtur agere, aut ut alii plaudant, aut ut ipsi intra se gestiant. Soli Literati Negotiis & Occupationibus delectantur, tanquam Actionibus Naturæ contentaneis, & non minus salubribus Animo, quam Exercitatio est Corpori, ipsam Rem, non Emolumentam intuentes: ita ut omnium minime sint defatigabiles, si modò res sit hujusmodi, ut Animum pro dignitate ejus

impleat, & detineat. Quod si perperantur interdum nonnulli: in legendo strenui, in agendo cessatores, non hoc à Literis ortum habet, sed ab imbecillitate, & mollitie quadam Corporis, Animive, quales notat Seneca. *Quidam, inquit, tam sunt somnolentes, ut putent in turbido esse, quicquid in luce est.* Ubi venire poterit fortasse, ut hujusmodi ingenii sibi consciû, se dent Literis; Eruditio autem ipsa, hujusmodi Ingenia minime indit, aut progignit. Quod si quis illud nihilominus mordicus teneat, Literas nimium absumere temporis, quod alias rectius impendi possit; sive, neminem adeo distringi negotiis, quin habeat sua Otii intervalla, donec Agendi Vices atque Æstus resiliant, nisi aut admodum hebes sit in expediendis Negotiis, aut parum cum dignitate ambitiosus in Negotiis cujuscunque generis captandis. Restat igitur quaerendum, qua in re, & quomodo, has subsecivas horas collocare oporteat, Studiis an Voluptatibus, Genio an Ingenio indulgendum? Sicut recte respondit Demosthenes Æschini, homini voluptatibus dedito, qui cum per contumeliam objecisset, *Orationes ejus lucernam olere:* *Pol, inquit, multum interest inter ea, quæ ego ac tu ad lucernam facimus.* Quare nequam metuendum, ne Literæ eliminent Negotia, quin potius vindicant animum ab Otio, & Voluptate, quæ aliis sensim, ad utriusque

triusque damnari, & Negotiorum, & Literarum, subintrare solent.

Dein, quod offerunt, Literas Reverentiam Legum atque Imperii convellere, calumniam meta est, ne probabiliter ad criminandum inducta. Nam qui *caecam obedientiam* sortis obligare contenderit, quam *Officium oculatum*, una opera asserat, cecum manu ductum certius incedere, quam qui Luce & Oculis utitur. Imo citra omnem controversiam, Artes emolliunt mores, teneros reddunt, sequaces, ceteros, & ad Mandata Imperii ductiles, Ignorantia contra, contumaces, refractarios, sediciosos. Quod ex historia clarissime patet, quandoquidem tempora maxime indocta, inculca, barbara, tumultibus, seditionibus, mutationibusque maxime obnoxia fuerint.

De Catonis Censoris iudicio, hoc dictum est, meretricissimas eum blasphemias in Literasuisse penas, cum septuagenario major, quasi reperta cens, Græcam Linguam cupidissime addidisset. Ex quo liquet, priorem illam censuram Græcæ Literaturæ, ex Affectata potius gravitate, quam quod ita penitus sensit, fluxisse. Ad Virgilio vero Carmina quod attinet, utcumque illi libitum Universo Mundo insultate, Romanis asserendo Artes Imperandi, cæteras tanquam Populares alibi relinquendo; in hoc tamen manifesto tenetur, Romanos nunquam Imperii

Fasti-

Fastigium conscendisse, donec ad Artium Culmen simul pervenissent. Namque duobus primis Cælatibus, viris imperandi peritissimis, contemporanei erant Optimus Poëta ille ipse Virgilius Maro, Optimus Historicus Titus Livius, Optimus Antiquarius Marcus Varro, Optimus aut Optimo proximus Orator Marcus Cicero; Principes certe, ex omni memoria in sua quique Facultate. Postremo, quantum ad Socratis Accusationem, id dico tantum; Recordemur temporum, quibus intensata est; nimirum sub Triginta Tyrannis, Mortalium omnium crudelissimis, sceleratissimis, Imperioque indignissimis. Qui Rerum & Temporum Orbis postquam circumactus esset, Socrates ille (flagitiosus scilicet) Heroibus annumeratus est, & memoria ejus omnibus tam Divinis, quam Humanis Honoribus cumulata; quin disputationes ejus tanquam Corruptrices Morum prius habitæ, pro præsentissimis Mentis Morumque Antidotis ab omni Posteritate celebrabantur. Atque hæc sufficiant ad respondendum Politicis, qui superciliosa severitate, aut fucata gravitate, ausi sunt literas inceslere contumeliis, quæ tamen consutatio impræsentiarum, nisi quod nesciamus an ad posteros pertransurati sint labores nostri, minus necessaria videatur; cum Aspectus, & Favor duorum literatissimorum Principum, Elisabethæ Reginæ, &

Maje-

Majestatis tuæ, tanquam Castoris & Pollucis, *Lucidorum Siderum*, tantum apud nos in Britannia Literis amorem reverentiamque cociliavit.

Nunc ad tertium Vituperationum genus pervenimus, quod à Literatis ipsi in Literas refundat, aliisque ceteris solet hæcere. Ea vel à Fortuna, vel à Moribus; vel à Studiis ipsorum Originem ducunt. Quatum prima extra potentiam ipsorum est, secunda extra rem; ut tertia sola proprie in disquisitionem venire videtur. Quia tamen, non tam de vero Rerum Pondere, quam de Vulgi æstimatione, sermo instituendus est, haud abs re fuerit, etiam de alteris duabus pauca quædam innuere.

Quapropter dignitatis Imminutiones, & quasi Dehonestamenta, quæ à Literatorum Fortuna Literis imponuntur, sumuntur aut à paupertate & inopia ipsorum, aut à Vitæ genere obscuro & umbratili, aut ab occupationum, in quibus versantur, subiecto non admodum nobili.

Quantum ad paupertatem pertinet, quodque frequenter ulveniat, ut literati inopes sint, & tenui plerunque origine, neque tam propere discescant, ac alii, qui quæstui solum inhiant: consulendum foret, hunc locum, de laude paupertatis, fratribus mendicantibus (pæce eorum diserim) exornandam tradere; quibus Machiavel-
lus

lus non parum tribuebat, cum diceret, *iam dudum actum esset de regno sacerdotum, nisi reverentia erga fratres ac Monachos, Episcoporum luxum & excessum compenisset.* Pariter dicat quis, felicitatem & magnificentiam Principum & nobilium, jam olim recedere potuisse in Barbariem, & sordes, nisi deberent literatis isti pauperibus civilis vitæ culturam & decus. Sed missis his laudum aucupis, notatu dignum est, quam sacra atque veneranda res, per aliquot apud Romanos secula, pauperas ipsa habita fuerit; quæ tamen Respubl. nihil trahebat ex Paradoxis. Sic enim præfatat T. Livius: *Aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam Resp. nec major, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam fera avaritia luxuriamque immigraverint, nec sibi tantus ac tamulus pauperatis ac parsimonie honor fuerit.* Quin etiam postquam Roma jam degenerasset, legimus, cum Cæsar Dictator collapsam Remp. instauraturum se profiteretur, quendam ex amicis ejus prompsisse septentiam, nihil tam expeditum esse ad id, quod ageret, quam si divitiarum honos quoquo modo tolleretur. *Verum (inquit) hæc, & omnia mala, pariter cum honore pecunia desinent, si neque magistratus, neque alia vulgo cupienda, venalia erunt.* Denique quemadmodum vere dictum est, *Ruborem esse colorem virtutis*, licet quandoque
otta-

ociatur ex culpa; ita recte statusus, paupertatem esse virtutis fortunam, quamvis interdum à luxu & incuria accessatur. Salomonis certe hæc est sententia. *Qui festinat ad divitias, non erit insons: & præceptum, Veritatem time, & noli vendere similiter scientiam & prudentiam;* quasi æquum judicet, opes impendendas, ut doctrina paretur; non doctrinam eo vendendam, ut opes congerantur.

Quid attinet dicere, de vita illa privata & obscura, quam literatis objiciunt? Adeo tritum Thema est, atque ab omnibus jactatum, otium, & secessum (modo absint desidia & luxus) præponere vite forensi, & occupate, propter securitatem, libertatem, dulcedinem, dignitatem, aut saltem ab indignitatibus immunitatem, ut nemo tractet hanc locum quin bene tractet: ita humanis conceptibus in experiendo, & consensibus in approbando consonat. Hoc tantum adjiciam, eruditos, latentes in Rebuspub. & sub oculis plurimæ duceantur; Tacitus, *Eo ipso, inquit, præfulgebant, quod non viscebantur.*

De occupationum, quæ literatis committuntur, vilitate, illud occurrit, quod demandetur iisdem puerorum ac juniorum

rum institutio, ejus ætatis contemptus in Magistros ipsos redundat. Cæterum, quam injulta sit hæc obretractio, si non ex vulgi opinione, sed ex sano judicio res perpendatur, inde licet æstimare. quod diligentiores sint omnes, in imbuenda testa recenti, quam veteri; magisque solliciti sint, qualem admoveant terram teneræ plantæ, quam adultæ: unde liquet, præcipuam curam, circa rerum & corporum initia versari. Rabbini, si placet, porrigite autem, *Iranes vestri visiones videbunt, & senes somniabunt somnia.* Ex hoc textu colligunt, juventutem esse ætatem digniorem; quanto nimirum revelatio accedit clarior per visiones, quam per somnia. Illud vero notatu omnino dignum, quod licet pædagogis, velut Sinix Tyrannidis, scenæ fiat iudæbia, & temporum incuria in delectu ipsorum veluti obdormierit, vetus tamen querela sit, inde usque ab optimis & prudentissimis seculis deducta, Resp. circa leges quidem nimium fatigare, circa educationem indiligentes esse. Quæ nobilissima pars præcæ disciplinæ, revocata est aliquatenus quasi postliminio in Jesuitarum Collegiis, quorum cum intutor industriam solertiamque, tam in doctrina excolenda, quam in moribus informandis, illud occurrit Agestilai de Pharabazo, *Talis cum sit, utinam vester esset.* Atque hæctenus de opprobriis è literato-

teratorum fortuna & conditione defum-
ptis.

Quod ad literatorum mores, res est
ista, potius ad personas, quam ad studia
spectans. Repetuntur procul dubio inter
eos, quemadmodum in omnibus vitæ or-
dinibus & generibus, tam mali, quam bo-
ni; neque propterea non verum est, (quod
asseritur,) *abire studia in mores*; atque li-
teras, nisi incidant in ingenia admodum
depravata, corrigere proflus naturam, &
mutare in melius.

Veruntamen diligenter mihi atque in-
genue rem astutanti, nullum occurrit de-
decus, licetis, ex literatorum moribus, qua-
tenus sunt literati, adherens: nisi forte hoc
vitio veretur, (cujus Demosthenes, Cice-
ro, Cato secundus, Seneca, pluresque alii
insinulantur) quod cum plerumque tem-
pora, de quibus legunt, illis, in quibus vi-
vunt, & quæ præcipiuntur, illis, quæ agun-
tur, meliora sint, ultra quam par est con-
tendant, morum corruptelas ad præcepto-
rum & dogmatum honestatem retrahere,
& præcæ severitatis mores temporibus dis-
solutis imponere: De quo tamen abunde è
propriis fontibus admoneri possunt. Solon
enim interrogatus, an optimas civibus suis
dedisset leges? *Optimas*, inquit, *ex illis, quas
ipse voluissent accipere*. Ita Plato, videns cor-
ruptiores suorum civium mores, quam ut ipse

ipse ferre posset, ab omni publico munere
abstinuit, dicens, *Sic cum patria agendum
esse, ut cum parentibus; hoc est, suavis, non
violenta, obsequando, non constando*. Atque
hoc ipsum cavet ille, qui à Consiliis Cæsari,
*Non, inquit, ad vetera instituta revocamus,
quæ jam pridem corruptis moribus ludibrio
sunt*. Cicero etiam etrois arguit Catonem
secundum, Attico suo scribens: *Cato optime
sentis; sed nocet interdum Reip. loquitur
evim, tanquam in Repub. Platonis, non tan-
quam in face Romuli*. Idem Cicero molli
interpretatione excusat Philosophorum di-
cta, & decreta duriora: *Isti, inquit, ipsi præ-
ceptores & magistri, videntur fines officio-
rum paulo longius, quam natura vellet, pro-
tulisse, ut cum ad ultimum animo contendis-
semus, ibi tamen, ubi oportet, confisteremus*.
Ipsemet tamen potuit dicere, *Monitus sum
minor ipse meis*: quippe qui in eundem lapi-
dem ipse, licet non tam graviter, inpegerit.
Aliud, quod eruditus non immerito tortalle
objicit vitium, hujusmodi est, quod hono-
ri, aut emolumento patriarum suarum, aut
dominiorum, proprias fortunas, aut prædia
postposuerint. Sic enim Demosthenes Athe-
nienfibus suis, *Mea, inquit, consilia si recte
attendatis, non sunt ejus generis, per quæ ego
inter vos magnus, vos inter Græcos dissolutus
suis; sed talia, ut mihi sapienter, ea haud
tutum sit clare, vobis autem semper utile am-
plecti*.

plecti. Haud aliter Seneca, postquam quin-
quennium illud Neronis, æternæ erudito-
rum magistrorum consecrasset gloriæ, domi-
num suum, omnibus jam flagitiis inquina-
tissimum, libere atque sibilenter monere non
desiit, magno suo periculo, ac postremo
præcipio. Neq; aliter potest se habere res:
siquidem humanam mentem doctrina im-
buat vero sensu fragilitatis suæ, instabilitatis
fortune, dignitatis animæ, & muneris sui,
quarum rerum memores, nullo modo sibi
persuadere possunt, fortune propriæ ampli-
tudinem, tanquam præcipuum sibi bono-
rum finem statui posse. Quare vivunt, tan-
quam rationem reddituri Deo, & Dominis
post Deum, sive Regibus, sive Rebusq; hac
formula, *Ecce tibi lucrifeci*, non autem illa,
Ecce mihi lucrifeci. At politicorum turba,
quorum mentes in doctrina officiorum, &
in contemplatione boni universalis, non
sunt institutæ, & confirmatæ, omnia ad se
referunt; gerentes se pro centro mundi, ac si
omnes lineæ in se, suisque fortunis, debeant
concurrere, de Reipub. Navi, licet tempestati-
bus jactata, nequam solliciti, modo ipsis
in scapha rerum suarum receptus detur &
effugium. At contra, qui officiorum pondera,
& Philantæ limites didicerunt, munia
sua, stationeque, licet cum periculo, tuerentur.
Quod si forte incolentes permaneant, in sed-
itionibus, & rerum mutationibus, non ad

arti-

artibus, aut versatili ingenio, sed reveren-
tiæ, quam probitas etiam ab hostibus extor-
quet, tribuendum. Cæterum, quod attinet ad
fidei constantiam, & officiorum religionem,
quas certe animis hominum inserit erudi-
tio, utrunque ex quandoque à fortuna mul-
tentur, aut ex male sanis politicorum prin-
cipiis condemnentur, tamen palam scilicet
spud omnes laudem referent, ut in hac re,
longa defensione non sit opus.

Aliud vitium literatis familiare, quod faci-
lius excusari potest, quam negari, illud nimi-
rum, quod non facile se applicent, & accom-
modent erga personas, quibus cum nego-
tiantur, aut vivunt. Qui defectus è duabus
oritur causis: Prima est animi ipsius magni-
tudo, propter quam ægre se demittere pos-
sunt ad observantiam unius alicujus homi-
nis. Amantis verba sunt, non sapientis, *Satis
magnum alteri theatrum sumus*. Neque ta-
men inficias ibo, illum, qui aciem animi, in-
star oculi, non possit æque contrahere, ac
dilatare, insigni facultate ad res gerendas
esse orbatum. Secunda vero causa est pro-
bitas morum & simplicitas; quæ tamen de-
lectum iudicii, non defectum, in illis arguit.
Veri enim, & legitimi observantiæ erga ali-
quam personam limites, non ultra porrigunt
se, quam ita nosse illius mores, ut absque
offensione cum eo versari, eumque consilio,
si opus sit, juvare, nobisque interim ipsis in

C

omni-

omnibus cavere possimus; verum alienos affectus timari, eo sine, ut illum insectas, verles, & ad libitum circumagas, hominis est parum candidi, sed potius astuti, & bifidi; id quod in amicitia vitiosum fuerit erga Principes etiam inofficiosum. Mos enim Orientis, quo nefas habetur oculos in Reges defigere, ritu quidem barbarus est, sed significatione bonus: neque enim subditos decet, corda Regum suorum, quæ factæ Scripturæ inscrutabilia docent, curiosius rimari.

Superest etiamnum aliud vitium, (qui cum hanc partem concludam) literatis sapius imputatum, videlicet quod in rebus exiguis, & externis, (vultu, gestu, incessu, sermonibus quotidianis, & huiusmodi) deficiant in observando decore; unde homines imperiti, ex istis minutis, leviculisque erroribus, quanti sint in rebus majoribus tractandis, conjecturam capiunt. Verum salite eos plerumque huiusmodi iudicium, imo sciant, responsum sibi esse à Themistocle. qui cum rogatus esset, ut fidibus caneret, arroganter satis ipse de se, sed ad præfens institutum perquam apposite respondit: *Siquidem fidium rudem esse, sed quo pacto opusum parvum in civitatem magnam evadere possit, satis nosse.* Et sunt procul dubio multi politicarum artium apprime gnari, quibus tamen in communi vita, & quoti-

dianis reculis, nihil imperitius. Quin etiam huiusmodi fugillatotes amandandi sunt ad Platonis Elogium de Præceptore suo Socrate, quem haud absimilem dixit pharmacopolarum pyxidibus, quæ exterius inducebantur finis, uluis satyrisque, intus vero pretiosos liquores & nobilia medicamenta recondita habebant: Fatendo scilicet, quod ad vulgi captum, & famam popularem, præfretet nonnulla levia, atque etiam deformia, cum tamen animi interiora summis tam facultatibus, quam virtutibus essent repleta. Atque de moribus literatorum hæc hæcenus.

Interim monere placet, nos nihil minus agere, quam ut patrocineretur quibusdam professorum inhonoris obiectis, & sordidis, quibus & se ipsos, & literas debonestant: quales erant apud Romanos, seculis posterioribus, philosophi quidam in familiis divitum, meolarumque eorum affectu, quos haud absurde dicas *Barbatus Parasitus*. Cuius generis quendam lepide describit Lucianus, quem anatrona nobilis, catulum suum Melitæum in thea gestare voluit: quod cum ille officiose, sed indecenter faceret, Puffio sublimans, *Vereor, inquit, ne philosophus noster à Stoico fiat Cynicus.* Ante omnia vero, nihil tam offecit literarum dignitati, quam curia & turpis adulatio, ad quam multi, neque hi indocti, & calamos, & ingenia sub-

impedimentis literarum, quæ interiora, & à captu vulgi remotiora; sed de illis tantum verba facere, quæ cadunt sub communi, & populari observatione; & nota, aut saltem ab ea non longe recedunt.

Quæ tertia præcipue deprehendit vana & inania in literis, quæ ansas præcipue præbuerunt ad oblectandum. Eas enim res pro vanis docimus, quæ aut falsæ sunt, aut frivole; in quibus scilicet, aut veritas deficit, aut usus: Illos etiam homines vanos & leves existimamus, qui aut ad falsæ credulæ, aut in rebus exigui usus curiosi. Curiositas autem, aut in rebus ipsis versatur, aut in verbis; quando mirum, aut in rebus inanis opera insumitur, aut circa verborum delicias nimium infundatur. Quocirca, non certe magis experientie, quam rectæ etiam rationi consonum videtur, ut tres ponantur doctrinarum intemperies. Prima est doctrina phantastica, secunda doctrina litigiosa, tertia doctrina fucata & mollis; vel sic, vanæ imaginationes, vanæ alterationes, vanæ affectationes. Ac quidem ordiatur ab ultima.

Intemperies ista, in luxurie quadam orationis sita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora minoribus modis invaluit. In causa præcipue fuit, quod fervor & efficacia concionum tunc temporis, ad populum demulcendum & allicien-

dum

dum maxime vigeat: Illa autem popolare genus orationis posebant. Accedebat odium & contemptus, illis ipsis temporibus, ortus erga Scholasticos, qui stylo & scribendi genere utebantur valde diverso, verba licenter admodum eudentes nova & horrida, de orationis ornatu & elegantia parum solliciti, dum modo circuitionem evitarent, & sensus ac conceptus suos acute exprimerent, atque hinc factum est, ut paulo postea, major apud plurimos ceperit haberi verborum cura quam tetum; ple-riusque magis compræphrasim, teretem periodum, clausularum rythmos, troporum stultitiam, quam pondus rerum, rationum nervos, inventionis acumen, aut iudicii linam affectantibus. Tum demum floruit Osovii Lusitani Episcopi luxurians & dilata oratio. Tunc Struvsius in Cicetone Oratore & Hermogene Rhetore infinitam & anxiam operam consumpsit. Tunc Catus & Ascamus apud nos, prælectionibus & scriptis suis Cicetone & Demosthenem usque ad cælum evectentes, Juvenis ad politum hoc & florens doctrinæ genus invitaverunt. Tunc Erasmus arripuit tantam introducendi ridiculam illam Echo, *Decem annos consumpsi in legendo Cicetone*: cui Echo respondit, *one, a sine*. Scholasticorum vero doctrina despectui profus haberi ceperit, tanquam aspera & barbaræ. Denique ut semel dicam, præ-

C 4

cipua

cipua illorum temporum inclinatio, & studium, potius ad Copiam, quam ad pondus deflexit.

Hic itaque cetera est primam literarum intemperiem, quum, ut diximus, verbis studeatur, non rebus: cuius est à citimis tantum temporibus protulerim exempla, tamen secundum majus & minus, & olim placuerunt ejus generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Jam vero fieri non potest, quin hoc ipsum multum faciat ad doctrinæ existimationem minuendam & elevandam, etiam apud vulgus imperitum, cum videant doctorum scripta, tanquam primam literam diplomatis, quæ quamvis variis calamitibus, & flosculis variegata sit, litera tamen est unica. Ac mihi sane videtur perapposita hujusce vanitatis adumbratio, & quasi Emblemata, Pigmæleonis illa infans: quid enim aliud sunt verba, quam imagines rerum, ut nisi rationum vigore animata sint, adamare illa idem sit, ac statnam deperire?

Neque tamen temere damnandum est, si quis philosophiæ obicura, & aspera, verborum splendore illustret & expoliat: Hujus enim rei magna adfunt exempla in Xenophonte, Cicerone, Seneca, Plutarcho, ipsaque etiam Platone: nec minor est utilitas. Quamvis enim diligentem veri cognitionem, atque acre studium philosophiæ, res hæc non nihil impediat, quoniam præpropere
men-

mentem confopit, atque ulterioris disquisitionis sitim & ardorem restinguit, si quis tamen doctrinam ad usus civiles adhibeat, (sermocinandi videlicet, consulendi, suadendi, argumentandi, & similia) omnia, quæ cupiat, præparata & adornata in hujusmodi auctoribus reperiet. Veruntamen hujusce rei excessus adeo juste contemnitur, ut quemadmodum Hercules, cum videret in templo statuam Adonidis (Veneris deliciarum) indignabundus dixit, *Nil sacri es*; ita omnes Herculei literarum pugiles, id est, laboriosi atque constantis indagatores veritatis, hujusmodi delicias & lauticias, tanquam nil divini spirantes, facile sperverint.

Paulo sanius est aliud styli genus, neque tamen ipsum omnino vanitatis expers, quod copix illi, & luxuriæ orationis, tempore ferè succedit. Illud totum in eo est, ut verba sint aculeata, sententiæ concisæ, oratio denique potius versa, quam fusa: quo fit, ut omnia per hujusmodi artificium, magis ingeniosa videantur, quam revera sint. Tale invenitur in Seneca effusus, in Tacito & Plinio secundo moderatus; atque nostri temporis aurbis cepit esse non ita pridem accommodatum. Verum hoc ipsum mediocribus ingenii gratum esse solet, adeo ut dignitatem quandam literis concedat, at tamen à judicis magis limatis merito fastiditur, & poni possit pro intemperie quadam
C 5 doctrinæ,

doctrina, cum sit verborum etiam, & eorum concinnitatis acupum quoddam. Atque hæc de prima linearum intemperie dicta sunt.

Sequitur ea intemperie in rebus ipsis, quam posuimus medianam, & *linguosa subtilitatis* nomine designavimus. Estque illa, de qua modo diximus, aliquanto deterior. Ut enim rerum dignitas verborum cultui præcellit, sic è contratio odiosior est vanitas in rebus, quam in verbis. Qua in re, increpatio illa Paulina, non magis ad suam ætatem referri, quam ad sequentia tempora deduci potest; neque Theologiam tantum, sed etiam omnes scientias respicere videtur. De *vita profana vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientia*. His enim verbis duo signa iudiciaque scientiæ suspectæ atque ementitæ proponit. Primum est, vocum novitas, & insolentia; Alterum, rigor dogmatum, qui necessario oppositionem, & dein altercationes, questionisque, inducit. Certe quemadmodum complura corpora naturalia, dum valent integra, corrumpuntur sæpius, & abeunt in vermes, eodem modo sana & solida rerum cognitio sæpe numero putrescit, & solvit in subtiles, vanas, insalubres, & (si ita loqui licet) vermiculatas questiones, quæ motu quodam & vivacitate nonnulla præditæ videntur, sed putidæ sunt, & nullius usus. Hoc genus doctrinæ minus sanæ & se ipsam corruptentis,

tis, invaluit præcipue apud multos ex Scholasticis, qui summo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares (quippe quorum mentes conclusæ essent in paucorum authorum, præcipue Aristotelis dictatoris sui scriptis, non minus quam corpora ipsorum in cornobiorum cellis) historiam vero & naturæ & temporis maxima ex parte ignorantes; ex non magno materiæ stamine, sed maxima spiritus, quasi radii, agitatione, operosissimas telas, quæ in libris eorum extant, confecerunt. Etenim, mens humana, si agit in materiam, naturam rerum, & opera Dei contemplando, pro modo materiæ operatur, atque ab eadem determinatur; sin ipsa in se vertatur, (tanquam aranea texens telam) tum demum interminata est, & parit certe telas quasdam doctrinæ tenuitate fili operisque admirabiles, sed quoad usum frivolas, & inanes.

Hæc inutilis subtilitas sive curiositas duplex est; & spectatur aut in materia ipsa: qualis est inanis speculatio, sive controversia, cujus generis repetiuntur, & in Theol. & in Phil. hæud pauca: aut in modo, & methodo tractandi; hæc apud scholasticos fere talis erat. Sæpe unaquæque re proposita formabant objectiones; deinde objectionum illarum solutiones, quæ solutiones ut plurimum distinctiones tantum erant, cum tamen scientiarum omnium robor, in hæc falsis
C 6 illius

illius senis, non in singulari bacillis, sed in omnibus vinculo conjunctis consistat. Etenim symmetria scientiæ, singulis scilicet partibus se invicem sustentibus, est, & esse debet, vera atque expedita ratio refellendi objectiones minorum gentium: Contra, si singula axiomata, tanquam baculos fascis scortim extrahas, facile etiam ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere: ut quod de Seneca dictum erat, *verborum minutis rerum frangit pondera*; vere de scholasticis usurpato possit, *questionum minutis scientiarum frangunt robur*. Num non in aula spatiosa consultus foret, unum accendere cereum, aut lychouchum suspendere, variis luminibus instructum, quo omnia simul perlustrantur, quam in singulos quaquaversus exigentiam circumferre lucernam? Atqui non admodum est eorum ratio, qui non tam veritatem perspicuis argumentis, autoritatibus, exemplis illustrare nituntur, quam in hoc solum incumbunt, ut minutos quoque scrupulos eximant, & captiunculas expellant, & dubitationes solvant; hoc pacto questionem ex questione pignentes; quemadmodum sic in superiorum similitudine, ut lucerna in unum aliquem locum delata, alios circumquaque desinat, & obscure. Adeo ut Scyllæ fabula ad vivam exprimat hoc genus philosophiæ, cujus os & pectus virginem formosam

mosam præferbant, infra vero fuisse ajunt *Candela succinitam laterantibus inguina monstris*.

Sic generalia quædam apud Scholasticos invenias, quæ pulchra sunt dictu; & non perperam inventa: ubi autem ventum fuerit ad distinctiones, decisionesque, pro secundo utro ad vitæ humanæ commotis, in potentias & latrantes questiones definiunt. Itaque minime mirum, si hoc genus doctrinæ, etiam apud vulgus hominum contentui obnoxium fuerit, qui sese solent veritatem propter controversias circa eam motas aspernari, atque existimare, eos errare omnes, qui nunquam inter se conveniant; cumque videant doctos homines inter se digladiari de rebus nullius momenti, facile illud Dionysii Syraculani attripiunt, *Verba ista sunt senum otiosorum*. Nihilominus certissimum est, si modo scholastici ad inexplabilem situm veritatis, & continuam agitationem ingenii, varietatem & multipliciter lectionis & contemplationum adjuverint, insignia profecto illi extitissent lumina, omnesque artes & scientias mirifice provexissent. Hactenus de secunda literarum intemperie.

Ad tertiam quod attinet, quæ ad falsitatem & mendaciam spectat; una hæc omnium turpissima est, quippe quæ ipsam naturam, animamque destruit scientiæ; quæ nihil

nihil aliud est, quam veritatis imago. Nam veritas essendi, & veritas cognoscendi, idem sunt; nec plus à se invicem differant, quam radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potius duplicatum est, impostura & credulitas; hæc decipitur, illa decipit. Quæ licet videantur discrepantis naturæ, altera quæ à calliditate quadam, altera à simplicitate profecta, plerumque tamen cõvult. Ut enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito; nam garrulus idem est.

innuendo, qui curiosus est, eundem esse & furilem; pariter sit, ut qui facile credat, idem libenter decipiat. Quemadmodum quoque fieri videmus in fana, rumotibus, ut qui cito ipsæ fidem habeat, pari facilitate eos auxerit. quod Tacitus prudenter innuit his verbis, *fingunt simul, creduntque*. adeo finitiæ sunt, voluntas fallendi, & facilitas credendi.

Hæc credendi recipiendique omnia (licet levi auctoritate munita) facilitas, duorum generum est pro ratione subjectæ materiæ; aut enim creditur narrationi, sive factò, (ut loquuntur Jurisconsulti) aut dogmati. In priori genere videmus, quanto dignitatis detrimto hic error affecterit ex Ecclesiasticis historiis nonnullas; quæ nimis faciles se præbuerunt, in prodendis transcribendisque miraculis, à martyribus, eremitis,

mitis, anachoretis, & aliis sanctis viris, atque ab eorum reliquiis, sepulchris, facellis, imaginibus, editis. Eodem modo, in naturali historia videmus multa temere, ac parum cum delectu aut iudicio recepta, & descripta; ut liquet ex scriptis Plinii, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis & fabulosis narrationibus passim scatent, isque non solum incertis, & nequam probatis, sed perspicue falsis, & manifesto convictis: ingenti Philosophiæ naturalis dedecore, apud homines graves, & sobrios. In quo sane elucescit Aristotelis sapientia, & integritas; qui, cum diligentem scripserit atque accuratam historiam animalium, tam patre ficta aut fabulosa admiscuerit: quin potius *auditiones admirandas*, quæ memoratu dignas iudicavit, in unum commentariolum coniecit: prudenter perpendens, perspicue vera (quæ tanquam basis experientiæ solida, Philosophiæ & scientiis subterni possint) haud temere esse cum rebus suspectæ fidei miscenda: & rursus etiam rara, atque insolita, quæ plerisque incredibilia videntur, non omnino esse supprimenda, neque memoriæ posteritum deneganda.

At illa altera credulitas, quæ non historia, aut narrationibus, sed artibus & opinionibus tribuitur, duplex est: aut cum artibus ipsis, aut cum auctoribus in arte nimium creda-

credimus. Artes ipsæ, quæ plus habent ex phantasia, & fide, quam ex ratione, & demonstrationibus, sunt præcipue tres, *Astrologia, Naturalis Magia, & Alchymia*; quarum tamen fines non sunt ignobiles. Proficitur enim Astrologia superiorum in inferiora influxum & dominatum recludere. Magia sibi proponit naturalem Philosophiam à varietate speculationum ad magnitudinem operum revocare. Chymica in se suscipit, partes rerum Heterogeneas, quæ in corporibus naturalibus latent & implicantur, separare & extrahere: corporaque ipsa, inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed viæ, atque rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in Theoria illatum artium, quam in praxi, erroris & insarum plenæ sunt. Neque adeo traditio ipsarum, ut plurimum, candida est, sed artificiosæ & latebris minuta. Chymicæ tamen hoc certe debetur, quod vere comparari possit agricolæ apud Æsopum, qui è vita exiturus, dixit filijs, *Se illis vim magnam auri in vinea, nec satis meminisse quo loco abscessam, reliquisse*: qui cum vineam diligenter ligonibus ubique invertissent, aurum quidem repererunt nullum, sed tamen vindexiam insequentis anni, propter fensionem circa radices vitium, tulerunt longe uberrimam. Circa aurum consiciendum, haud paucis nobilibus inventis, & experimentis,

mentis, tum ad referendam naturam, tum ad usus viæ apprimè idoneis, quasi facem accenderunt.

Illæ autem credulitas, quæ certos scientiarum auctores, dictatoria quadam potestate munivit, ut edicant, non senatoria, ut consulant, ingens damnum scientiis intulit, tanquam præcipua causa, quæ tantopere illas afflixit & depreffit, ut absque insigni aliquo augmento exangues jacerent. Hinc nempe factum est, ut in artibus Mechanicis, primi inventores pauca excogitaverint, tempus reliqua suppleverit, & perfecerit; at in scientiis, primi auctores longissime penetraverint, tempus plurima detriverit, & corruerit. Sic videmus, Tormentariam, Nauticam, Typographicam, sub initijs imperfectas, & propemodum informes fuisse, & exercitibus onerosas, temporis vero progressu expolitas, & accommodatas. At contra Philosophiæ & scientiæ Aristotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipsis illis auctoribus vigerunt, tractu temporis degenerarunt potius, & non minimum splendoris amiserunt: Cujus rei non est alia ratio, quam quod in artibus Mechanicis, ingenia multorum in usum coierunt, in artibus, & scientiis liberalibus, ingenia multorum sub uno succubuerunt; quem tamen ipsum sæpenumero sequaces sui potius depravarunt, quam illustrarunt.

Ut

Ut enim aqua non ascendit altius, quam caput fontis, à quo promanat; ita doctrina ab Aristotele deducta, supra doctrinam Aristotelis nunquam astringet. Ideoque et si non dii plicat regula, oportet discipulum credere: huic tamen conjungendum est, oportet jam edoctum iudicio suo uti. Discipuli enim debent Magistris temporariam solum fidem, iudiciumque suspensionem, donec penitus imbiberint artes, non autem plenam libertatis ejectionem, perpetuamque ingenii servitutem. Quare, ut absolvam hanc partem, hoc tantum adjiciam, magnis auctoribus suis sic constet honos, ut auctori auctorum, & veritatis presentis temporis, non deoretur.

Explicavimus tandem tres doctrinæ imperies, sive morbos; præter quos nonnulli sunt, non tam morbi confirmati, quam vitiosi humores; qui tamen non adeo occulti sunt, aut latentes, quin in multorum sensum & reprehensionem incurrant, ideoque neutiquam prætermittendi.

Horum primus est immodicum studium duorum extemorum, antiquitatis & novitatis. Quis in re temporis filix male patrisant: ut enim tempus prolem devorat, sic hæc se invicem; dum antiquitas novis invadeat augmentis, & novitas non sit contenta recentia adjicere, nisi veteta protus eliminet, & rejiciat. Certe consilium Prophetæ ve-

ra in

ra in hac re norma est: *Stare super vias antiquas, & videte quam sit via recta, & bona, & ambulare in ea.* Antiquitas eam meretur reverentiam, ut homines aliquandiu gradum siltete, & supra eam stare debeant, atque undequaque circumspicere, quæ sit via optima: quum autem de via bene confiterit, tunc demum non resistendum, sed alacriter progrediendum. Sane, ut verum dicamus, *Antiquitas seculi, juvenus mundi.* Nostra profecto sunt antiqua tempora, cum mundus jam senectute, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initium sumendo à seculo nostro.

Alius error è priori oriendus, est suspicio quedam & diffidentia, quæ nihil nunc posse inveniri autumat, quo mundus tam diu ceterere potuit: ac si illa objectio conveniret erga tempus, quæ Lucianus impetit Jovem, cæterisque Ethnicorum Deos: *Mirantur enim, cur tot alim generosum liberos, nullos autem sui seculo? Interrogatque jocans, æquid septuagessari jam essent, aut lege Poppia contra senem nuptias lata conscribit?* Sic videntur homines subveteri, ne tempus effectum jam factum sit, & ad generationem ineptum. Quin potius levitas hominum, atque inconstantia, hinc optime perspicitur: qui donec res aliqua perfecta sit, eam mirantur fieri posse; postquam facta semel est, iterum mirantur eam jam pridem factam non

non

non fuisse. Ita Alexandri expeditio in Asiam, habita est initio pro vasto & arduo admodum negotio; quam tamen postea placuit Livio in tantum elevare, ut diceret de Alexandro, *Nihil aliud, quam bene ausus est vana contemneret.* Item Columbo evenit circa Occidentalem navigationem. Sed in rebus intellectualibus, hoc fit multo frequentius; uti videre est in plerisque propositionibus apud Euclidem: quæ antequam demonstrarentur, miræ videntur, & quibus quis non facile assenserit: post demonstrationem autem factam, arripit eas mens per retractionem quandam (ut loquuntur Iureconsulti) tanquam ante perspectas & cognitatas.

Alius error superiori affinis, est eorum, qui omnium sectarum, atque Hæresium veterum, postquam excussæ fuissent, & ventilatæ, optimam semper obtinuisse, potius habitis aliis, existimant. Itaque putant, si quis de integro institueret inquisitionem, & examen, non posset non incidere in aliquas ex reiectis opinionibus, & post rejectionem amissis, & obliteratis: quasi vero multitudine, aut etiam sapientes multitudinis delinendæ gratia, non illud sæpe probarint quod popolare magis atque leve sit, quam quod solidum, atque alte radices agens. Tempus siquidem simile est fluvio, qui levia atque inflata ad nos devehit, solida autem & pondus habentia submergit.

Alius

Alius error à reliquis diversus, est præmatura atque præterea reductio doctrinarum in artes, & methodos; quod cum sit, plerumque scientia aut parum, aut nihil proficit. Nimirum ut ephebi, postquam membra & lineamenta corporis ipsorum, perfectè efformata sunt, vix amplius crescunt: sic scientia, quandiu in Aphorismos & observationes spargitur, crescere potest, & exurgere, sed methodis semel circumscripta, & conclusa, expoliti forsitan & illustrati, aut ad usum humanos edolari potest, non autem porro mole augetur.

Alius error succedens ipsi, quem postremo notavimus, est, quod post singulas scientias, & artes, suas in classes distributas, mox à plerisque, univèrsali rerum cognitioni, & Philosophiæ primæ, renunciatur, quod quidem profectui doctrinarum inimicissimum est. Profectiones sunt in turtibus, aut locis præcæcis: & impossibile est, ut quis exploret remotiores, interioresque scientiæ alicujus partes, si stet super plano ejusdem scientiæ, neque altioris scientiæ velati speculam ascendat.

Alius error fluit ex nimia reverentia, & quasi adoratione intellectus humani: unde homines abduxere se à contemplatione naturæ, atque ab experientia, in propriis meditationibus & ingenii commentis suisque deque volutantes. Cæterum præclaros hos opinatores

natotes, & (si ita loqui licet) Intellectuales, qui tamen pro maxime sublimibus & divinis philosophis haberi solent, recte Heraclitus pertrinxit. *Homines, inquit, quarunt veritatem in Microcosmo suis, non in mundo majori.* Respuunt enim quasi Abecedarium naturæ primumque in operibus divinis tirocinium: quod si non facerent, potuissent fortasse gradatim & sensim, post litteras simplices, & deinceps syllabas, ad textum & volumen ipsum creaturarum expedite legendum ascendere. At illi contra, jugi mentis agitatione, urgent & tanquam invocant suos Genios, ut vaticinentur eis, edantque oracula, quibus merito & suaviter decipiuntur.

Alius error huic posteriori finitimus est, quod homines sæpius imbuant & inficiant meditationes, & doctrinæ suas, opinionibus quibusdam, & conceptibus propriis, quos potissimum in admittatione habent, aut artibus, quibus maxime addicti & consecrati sunt, cætera omnia illis deliciis inficientes, & quasi intingentes, licet sicut admodum fallaci. Sic sive Philosophiæ immiscuit Plato Theologiam, Aristoteles Logicam, secunda Schola Platonis, (Proclus scilicet & reliqui) Mathematicas. Istas enim artes solebant illi tanquam filios suos primogenitos suavari. At Chymici è paucis experimentis, ad foculum & fornacem, novam Philosophiam

ST
phiam excuderunt. Et Gilbertus popularis noster Philosophiam aliam ex Magnete elicit. Sic Cicero, cum varias opiniones de natura animæ recensens, tandem in Musicum incidisset, qui animam esse Harmoniam statuebat, facete dixit, *hic ab arte sua non recessit.* Sed de hoc genus erroribus, apposite & prudenter, ait Aristoteles. *Qui res simplicium ad pauca, de facili pronunciant.*

Alius error est impatientia dubitandi, & cæca festinatio decernendi, absque debita & adulta suspensione iudicii. Nam bivium contemplationis, non est dissimile bivium actionis, à veteribus sæpius memorato: cujus altera via, initio plana & facilis erat, sine autem impervia, altera ingredienti aspera erat, & confusiva, ubi paulo procelleris, expedita, & æquabilis haud secus in contemplationibus, si quis à certis ordiatur, in dubia definit, sin à dubiis incipiat, ea que aliquandiu patienter toletet, in certis exitum reperiet.

Similis error se ostendit in modo tradendi doctrinam, qui, ut plerimum, est imperiosus & Magistralis, non ingenuus & liberalis, ita demum compositus, ut potius fidem imperet, quam examini subiciatur. Non negaverim, in summariis libellis, ad praxin destinatis, hanc formulam scribendi retineri posse: verum in iustis tractatibus de scientiis utrumque extremum vitandum censo: tam Vellei Epicurei, nil tam metuentis, quam

ne dubitare de re aliqua videretur: quam Societas, & Academia, omnia in dubio relinquunt. Candori potius studendum, reque majore aut minore contentione tradenda, prout rationum momentis parcius aut plenius sint probatae.

Alii errores sunt in Scipis, quos homines praefigunt sibi, & in quos conatus suos & labores dirigunt. Cum enim diligentiores literarum Coryphaei ad id collimare debeant praecipue, ut arti, quam proficentur, aliquid praclarum adiciant: hi contra in secundis tantummodo consistere sat habent, vel subtilis interpretis, vel antagonistae vehementis & nervosi, vel methodici abbreviatoris nomen ambiens: unde reditus & vestigalia scientiarum augeri possunt, patrimonium & fundus minime.

Omnium autem gravissimus error in deviatione ab ultimo doctrinarum fine consistit. Appetunt enim homines scientiam, alii ex insata curiositate, & irrequieta alii animi causa, & delectationis: alii existimationis gratia: alii contentionis ergo, atque ut in discedendo superiores sint: plerique propter lucrum & victum paucissimi, ut donum rationis divinitus datum in usum humani generis impendant. Plane, quasi in doctrina quaeretur lectulus, in quo tumultuans ingenium & æstuans requiescere: aut Xystus sive Porticus, in quo animus deambulare libet

bet, & vagus: aut Turris alta, & edita, de qua mens ambitiosa & superba despectaret: aut arx & propugnaculum ad contentiones & praelia: aut officina ad quaestum, & metatatum: Et non potius locuples armarium, & Gazophylacium, ad opificis rerum omnium gloriam, & vite humanae subsidium. Hoc enim illud est, quod revera doctrinam atque artes condecoraret, & attolleret, si contemplatio, & actio, arctiore quam adhuc vinculo copularentur. Quae certe conjunctio talis foret, qualis est superiorum duorum Planetarum Syzygia, cum Saturnus, quietis & contemplationis Dux, cum Jove, Duce Societatis agendique, conspirat. Quamquam cum de praxi atque actione loquor, nullo modo ad doctrinam professoriam & luctosam inno. Neque enim me fugit, quanto pete hoc ipsam progressionem doctrinae, & amplificationem moretur. Perinde quidem, ut aureum malum, ante oculos Atalantae projectum, quod ut tollat dum seclit se, cursus interea impeditur.

Declinat cursus, aurumque volabile tollit.

Neque turis mihi in animo est, quod de Socrate dictum erat, *Philosophiam devecare de caelo, ut tantummodo versaretur in terris*; hoc est, Physicam seponi; ut Moralis Philosophia & Politica celebraretur sola: sed quemadmodum coelum & terra simul con-

D spirant,

spirant, & confentunt, ad hominum tuendam vitam, atque iuvandam; ita sane hic finis esse debet utriusque Philosophiæ, ut rejectis vanis speculationibus, & quicquid inane ac sterile est, conservetur quicquid solidum est, ac fructuosum; ut hoc pacto, scientia non sit tanquam scortum ad voluptatem, aut tanquam ancilla ad quæstum; sed tanquam sponsa, ad generationem, fructum, atque solatium honestum.

Jam explicasse videor, & quasi dissectione quadam aperuisse, vitiosos illos humores, aut saltem eorum præcipuos, qui non solum obstitere profectui literarum, verum etiam culpandis iidem ansam dederunt. Quod quidem si nimis ad vivum fecerim, meminisse oportet, *Fidelia vultura amantia, sed diversa oscula malignantis.* Utinamque hoc certe mihi videor allecutus, ut merear sileam in sequenti præconio, cum in superiori censura tam libere egerim. Neque tamen in animo est mihi, Pænegyricum literarum scribere, aut hymnum Mulsis præcinere, licet forsitan diu jam sit, ex quo sacra earum rite celebrata sunt: sed consilium est, absque pigmentis, & hyperbolis, verum doctrinæ contra alias res pondus excipere & perpendere, verumque ejus valorem & pretium ex testimonio divinis atque humanis exquirere.

Primo igitur queramus dignitatem scientiæ

eiæ in archetypo five exemplari: id est, in attributis atque actis Dei, quatenus revelentur homini, & sobrie indagari possunt. Qui in te non competit appellatio doctrinæ, cum omnis doctrina sit scientia acquisita: nulla autem cognitio in Deo acquisita est, sed originalis. Itaque aliud quatenus est nomen, *Sapientia* scilicet, ut sacre scripturæ eam indignant.

Sic autem se res habet: In operibus creationis, duplicem virtutis divinæ emanationem videmus, quarum una ad potentiam refertur, altera ad sapientiam: Illa præcipue cernitur in creanda mole materiæ, hæc in pulchritudine formæ disponenda. Hoc posito notandum est, nihil in creationis historia obitare, quin fuerit confusa illa coeli terræque massa, & materia, unico temporis momento creata, cui tamen disponenda, digerendaque, sex dies fuerunt attributi: adeo signanter Deus opera potentie ac sapientiæ discriminavit. Cui accedit, quod de materiæ creatione, memoriæ proditum non sit, dixisse Deum, *fiat calum & terra*, sicut de sequentibus operibus dictum est: sed nude atque actualiter, *Deus creavit calum & terram*: ita ut materia videatur, tanquam manu facta; formæ vero introductio stylum habeat legis, aut decreti.

Pergamus à Deo ad angelos, quorum natura dignatione est Deo proxima. Videmus,

in ordinibus Angelorum (quatenus fides adhibenda celesti illi Hierarchiæ, quæ Dionysii Areopagite nomine evulgatur) primum locum obinere *Seraphim*, Angelos scilicet amoris; secundum *Cherubim*, Angelos illuminationis; tertium autem locum, & sequentes, *Thronis*, *Principatibus*, ceterisque Angelis potentie & ministerii concedi: ut ex hoc ipso ordine ac distributione clarum sit, Angelos scientiæ, & illuminationis, angelis imperii & potentie præponi.

A spiritibus, & intelligentiis, ad formas sensibiles & materiales descendentes, legimus, primam formarum creaturarum fuisse lucem; quæ in naturalibus & corporeis, scientiæ in spiritualibus atque incorporeis respondet.

Sic in distributione dierum, videmus diem, quæ requievit Deus, & contemplatus est opera sua, benedictum fuisse supra omnes dies, quibus creata est & disposita fabrica universi.

Post creationem absolutam, legimus hominem collocari in Paradiso, ut illic operaretur: quod eundem opus, aliud esse non poterat, quam quale pertinet ad contemplandum; hoc est, cuius finis, non ad necessitatem aliquam, sed ad delectationem, & activitatem sine molestia, referri possit. eum enim tunc temporis, nulla potuerit esse creaturæ reluctatio, nullus *sudor vultus*, necessario sequitur,

quitur, actiones humanas, ad voluptatem, & contemplationem, non ad laborem aut opus, comparatas fuisse. Rursum primæ hominis actiones, quas in Paradiso exercuit, duas summarias scientiæ partes complexæ sunt: hæc erant, inspectio creaturarum, & ita positiō nominum. Nam scientia illa, quæ lapsum introduxit, (quod & ante monuimus) non erat naturalis scientia circa creaturas, sed moralis scientia de bono & malo; ex hac suppositione, quod Dei mandata, aut verba, non essent principia boni & mali, sed quod alias haberent illa origine, quorum cognitionem affectavit homo, scilicet ut totaliter à Deo deficeret, & sibi ipsi suoque arbitrio prorsus inmitteretur.

Veniamus ad ea, quæ statim post lapsum contigere. Videmus (ut innumera sunt sacratum scripturarum Mythesia, salva semper veritate historica & literali) imaginem duarum vitam, contemplativæ nimirum & activæ, in personis Abels & Caini, inque eorum institutis, & primitivis vivendi rationibus, delineatam: quorum alter Pastor erat, (qui propter otium & quietem, liberamque cœli aspectum, typus est vite Theoricæ) alter agricola, (laboribus scilicet fatigatus, aspectu in terram defixus.) Ubi cernere est, favorem, electionemque divinam, ad pastorem accessisse, non ad agricolam.

Sic ante diluvium, facti saltu, inter paucissimas,

cissima, quæ de eo seculo memorantur, dignati sunt memorie prodere, inventores Musicæ, atque operum metallicorum. Sequenti seculo post diluvium gravissima pœna, quæ Deus humanam superbiam ultus est, fuit confusio linguarum, qua doctrinæ liberum commercium, & literarum ad invicem communicatio, maxime interclusa est.

Descendamus ad Mosem legislatorem, & primum Dei Notarium, quem scripturæ ornant hoc elogio, quod *gnarus Spiritus esset omnis doctrinæ Ægyptiorum*. Quæ quidem gens inter vetustissimas mundi scholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium sacerdotem, dicentem Soloni; *Vos Græci semper pueri estis, nullam vel scientiam antiquitatis, vel antiquitatem scientiæ habentes*. Perlustremus ceremoniam legem Moïsis, reperimusque præter Christi præfigurationem, distincti onem populi Dei à gentibus, exercitium obedientiæ, aliosque ejusdem legis usus sacros: nonnullos doctissimorum Rabbisorum, haud inutilem circa eam navasse operam, ut sedulo eruerent, quandoque naturalem, quandoque moralem sensum ceremoniarum, & rituum. Exempli gratia, ubi de lepra dicitur, *Si effluerit discurrens Leprosus, homo mundus erit, & non recludetur: si caro viva in eo erit, immunditia condemnabitur, & ad sacerdotis arbitrium*

trium separabitur. Ex hac lege colligit unus eorum axioma in natura, *Putredinem pestilentiorum esse ante, quam post maturitatem*. Alius morale documentum elicit, *hominis flagitiis uniusque cooperis, minus corrumpere publicos mores, quam medioeviter & ex parte tantum malor: adeo ut ex hoc, & similibus locis ejus legis, præter sensum Theologicum, haud pauca ad Philosophiam spectantia spargi videantur.*

Si quis etiam eximium illum Jobi librum diligenter evolverit, plenum eum, & tanquam gravidum, naturalis Philosophiæ Mysteriis deprehendet. Exempli gratia, circa Cosmographiam, & totunditatem terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilarem super vacuum, & appendit terram super nihilum*. Ubi pensatis terra, polus Arcticus, & cæli convexitas in extimis, haud obscure insinuantur. Rursus circa Astronomiam, & Aste risios, illis verbis, *Spiritus ejus armarit cælos, & obstericante manu ejus educatus est Coluber tortuosus*. Et alio loco, *numquid conjungere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi potius dissipare?* ubi immota cogitatio stellarum fixarum, partibus intervallis semper inter se distantium, elegantissime describitur. Idem alio loco, *qui facit Arcturum, & Orionem, & Hyadas, & Iovis terra Austri*. Ubi iterum innot deprellionem antarctici poli, eamque designat nomi-

ne interiorum Austri, quia Australes stelle nostræ Hemisphærio non cernuntur. Circa generationem animalium: *Annon sicut lac mulsisti me, & sicut casum coagulasti me!* &c. Circa rem metallicam, *habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo exsultat: ferrum de terra tollitur, & lapsi solutus calore in as vertitur.* Et sequentia in eodem capite.

Pariter & in persona Regis Salomonis videmus, donum sapientiæ, tum in petitione ipsius, tum in concessione divina, omnibus terrenæ & temporalis felicitatis bonis prælarum. Virtute cuius doni, & concessionis, Salomon egregie instructus, non solum scripsit insignes illas Parabolas, sive Aphorismos de divina atque morali Philosophiæ, verum etiam composuit naturalem historiam omnium vegetabilium, à *cedro super montem, usque ad muscum super murum*, (quæ nihil est aliud, quam rudimentum plantæ putredinis & herbe medium) omniumque etiam, quæ respirant, & moventur. Imo idem Rex Salomon, quamvis excelluerit opibus, magnificentia & discolorum, classe, famulatio, nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex isto gloria segete, sibi ipsi decerpit, aut assumit, præter decus inquirendi, & inveniendi veritatem. Sic enim dissete ait, *Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regis investigare sermonem.* Ac

Ac si divina Majestas innoxio illo & benevolæ puerorum ludo delectaretur, qui ideo se abscondunt, ut inveniatur: quasque etiam nihil esset honorificentius Regibus, quam Dei collatores esse in eodem ludo; præferim cum tot ingenii imperit, tantæque opes præsto habeant, quibus omnis secreti investigatio absolvi possit.

Nec vero aliter hæc dispensavit Deus Postquam Salvator noster in mundum venisset. Ille enim prius potentiam ostendit suam in profliganda ignorantia, ubi cum doctoribus & sacerdotibus differeret in Templo, quam in subjuganda natura, tot & tantis editis miraculis. Adventus quoque Spiritus sancti præcipue adumbratus, atque expressus fuit in similitudine, ac dono linguarum, quæ sunt donaxat *vehicula scientiæ.*

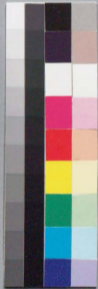
Ita in selegendis illis instrumentis, quæ adhibuit Deus ad fidem disseminandam, initio homines evocavit plane indoctos, & illiteratos, præter quam quod Spiritus Sancti assilati instructi fuissent, quo evidentius virtutem suam immediatam & divinam declararet, omnemque humanam sapientiam deprimere. Quamprimum autem consilium suum in hac parte perimpletum esset, mox in proxima successione temporum, divinam veritatem suam, aliis doctrinis veluti pedissequis comitatum, in mundum immissit. Itaque D. Pauli calamus, (qui inter Apo-

stolos solus literatus fuit) in scripturis Novi Testamenti, præcipue à Deo adhibitus est.

Sic & novimus, complures ex antiquis Episcopis & patribus, egregie fuisse in omni Echnicorum eruditione versatos. Adeo ut edictum Juliani, quo cautum est, ne Christiani ad Scholas & Gymnasia mitterentur, perniciosior machina ad expugnandam fidem Christianam, quam cruentæ superiorum Imperatorum persecutiones, habitum fuerit. Neque Gregorii primi, Episcopi Romani (cætera viri egregii) æmulatio, & invidentia, qui Echnicorum aucthorum & antiquitatum memoriam obliterare studebat, in bonam partem, etiam apud viros pios, accepta est. Quinimo sola Christiana Ecclesia, inter inundationes Scytharum à plagis Septentrionalibus, & Sarraecenorum ab Orientalibus, pretiosas gentilis eruditionis reliquias, jamjam funditus perituras, sine & gremio suo conservavit. Nuper etiam intuenti licet Jesuitas, (qui partim studio proprio, partim ex æmulatione adversariorum, literis strenue incubuerunt) quantum subsidii, viriumque, Romanæ sedis reparandæ & stabilendæ attulerint.

Quare ut absolvam hanc partem, duo sunt præcipua officia, & ministeria, præter ornatum, & illustrationem, quæ fidei religionique humaniores literæ persolvunt. Unum, quod

quod efficacia sint incitamenta, ad divinam gloriam exaltandam, & celebrandam, sicut enim Psalmi, & alix scripturæ, crebro nos invitant ad contemplationem, prædicationemque magnificorum, & admirabilium operum Dei; ita, si tantum in eorum specie externa, sicut sensibus nostris se exhibent, hæteremus, eandem faceremus injuriam Majestati divinæ, ac si de opulentiâ, & copia nobilissimi Gemmarum, ex his quæ palam exponuntur in pergula, judicaremus. Alterum, quod singulare remedium, antidotumque exhibeat Philosophiâ, contra infidelitatem & errores. Nam Salyator noster inquit, *Erratis, nescientes scripturas & potentiam Dei*. Ubi duos libros, ne in errores incidamus, proponit nobis evolvendos: primo volumen scripturarum, quæ voluntatem Dei, dein volumen creaturarum, quæ potentiam revelant: Quorum posterior, veluti clavis est prioris, non solum intellectum nostrum aperiens, ad genuinam scripturarum mentem, ex generalibus regulis rationis, & legibus sermonis exponendam; Sed porro etiam præcipue fidem nostram referans, ut in sciam ingrediatur omnipotentia divinæ meditationem, cujus characteres maxime insculpti ejus operibus, & incisi sunt. Tantum de divinis testimoniis, ac judiciis, pro vera dignitate & pretio doctrinæ, dictum esto.

Quantum ad humana testimonia, & argumenta, tam latus speritur campus, ut intra hunc hoc brevis, & pressio, delectum potius adhibere deceat, quam copiam. Primo itaque summus apud Ethnicos honoris gradus fuit, divina venerationem, cultumque consequi: (Quod quidem Christianis est tanquam fructus veteris;) Nunc vero loquimur separatim de iudiciis humanis. Itaque (ut crepimus dicere) apud Ethnicos, ille quem Græci *Apotheosin*, Latini *Relationem inter Deos* vocarunt, supremus honor fuit, qui homini ab homine tribui posset: præsertim ubi non ex decreto, aut edicto aliquo imperii, (ut Cæsaribus apud Romanos) sed ex opinione hominum, & fide interna, ultro deferretur. Cujus honoris tam excessus, gradus quidam erat, & terminus medius. Quippe supra Humanos honores, Heroici numerabantur, & divini. In quorum distributione hunc ordinem tenere veteres. Retumpub. conditores, Legislatores, Tyrannicide; Patres Patriæ, qui in rebus civilibus optime mererentur, insigniti sunt titulo Heroium tantum, aut Semideorum, quales fuerunt *Thestus, Minus, Romulus*, cæterique: Ex altera parte, inventores & autores novarum artium, qui vitam humanam novis commodis & accessibus dotarunt semper consecrati sunt inter Deos ipsos majores; quod *Cæteri, Baccho, Mercurio, Apollini*, & aliis con-

tingit. Quod certe jure, & sano cum iudicio factum est. Nam priorum beneficentia intra unius ætatis, aut nationis limites, fere coarctentur; nec abfinitia sunt imbribus tempestivis, & benignis, qui quamvis frugiferi sint, atque optabiles, tamen pro illa tempestate tantum, qua decidunt, atque pro amplitudine tractus terræ, quam irrigant, utiles sunt. Posteriorum vero beneficia, ut ipsius solis, & cœlestium munera, temporibus perpetua, locis infinita sunt. Illa rursus, cum contentione, & perturbatione, ut plurimum conjuncta sunt; hæc habent verum characterem divinæ præsentis, veniuntque in *aura leni*, absque tumultu, aut strepitu.

Neque sine doctrinæ meritum in civilibus, & in reprimendis incommodis, quæ homo homini inferit, multum credit illi alteri, in sublevandis humanis necessitatibus, quæ ab ipsa natura imponuntur. Atque hoc genus meriti optime adumbratum fuit sub illa ficta narratione, de Theatro Orphei; ubi singulæ bellis, ævique congregatæ sunt, quæ appetituum suorum innatorum immemores, prædæ, ludis, pugnae, amice placideque una sterere, Cathartæ contentu, & suavitæ capte. Cujus sonus ubi aut cessaret, aut majori sonitu obrueretur, omnes illico animantes ad ingenium redibant. Quæ in fabula eleganter defectibus ingenia, & mores hominum,

minum, qui variis, & indomitis cupiditatibus agitantur, lucri, libidinis, vindictæ: qui tamen quamdiu aures præbent præceptis & susceptionibus religionis, legum, Magistrorum, in libris, sermonibus, & concionibus, eloquenter & suaviter modulantibus, tam diu pacem colunt, & societatem, sin ista siliant, aut seditiones, & tumultus obstreperant, omnia dissilunt, & in Anarchiam, atque confusionem relabuntur.

Sed enim hoc clarius cernitur, cum Reges ipsi, aut Magnates, aut Præfecti eruditioe præditi sunt. Ut ut enim suis addictus nimium partibus videatur, qui dixit, *tum deum Resp. fore felices, cum aut Philosophi regnant, aut Reges philosophantur*; Hoc tamen experientia notum est, sub eruditis Principibus & custodibus Reipub. secula maxime felicia fuisse. Quamvis enim Reges ipsi suos habeant errores & vicia, affectibus scilicet & pravis consuetudinibus pro more cæterorum hominum obnoxii; tamen doctrinarum si accedat lumen, anticipata quedam notities religionis, prudentia, honestatis, retineat eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili excessu, & errore retineant, autem semper velentes, etiam cum Consiliariis, & Domesticis silente. Quin Senatores ipsi, & Confiliarii, qui literis exculti sunt, solidioribus iantantur principibus, quam qui ab experientia tantum edocti sunt; illis ex longinquo pro-

spi-

spicientibus pericula, & mature propulsantibus, cum illi tantum ex propinquo, & cominus sapiant, nihil videntes, nisi quod imminet; & tunc demum agilitate ingenii sui, se in ipso periculis articulo expedire & eripere posse confidentes.

Quæ felicitas temporum sub eruditis Principibus (ut semper brevitati studeam, adhibens non nisi lectissima quæque exempla, & maxime illustria) præcipue cernitur eo in seculo, quod à morte Domitiani Imperatoris, usque ad Imperium Commodi defluxit; successione ex Principum eruditionem, aut certe eruditioni impense faventium, complectente; omniumque, si temporalia bona spectemus, quæ unquam vidit Roma, totius orbis tunc Epitome, longe florentissimo. Id quod Domitiano, præde ejus diei, quo interfectus est, in somnis præmonstratum erat. Quippe qui videre visus est, *Caput aurum supra se cervicem enatum esse*. Quod sane vaticinium aureis illis subsequentibus seculis adimpletum est. De quibus sigillatim, sed brevissime, verba faciam.

Nerva vir doctus fuit, Apollonii illius Pythagorei familiaris, & quasi discipulus. cui etiam fere expiravit in versu illo Homeri:

Talis Phæbe tuis lacrimas ulciscere no-
stras.

Tra-

Trajanus non ipse quidem doctus, sed doctrinæ admirator, & erga literatos munificus, Bibliothecarum institutor, & in ejus aula (sicut Imperatoris Bellicosi) Professores & Pædagogos gratiosissimos fuisse, memorie proditum est. *Adrianus* curiosissimus mortalium, & inexplebilis omnis varietatis & Secreti investigator. *Antonius* subtilis & quasi Scholasticus, unde etiam *Cymini scitor* vocatus est. Ex *Divis Fratribus* autem *Luceus Commodus*, molliori literarum genere eruditus. *Marcus* etiam cognomine ipso Philosophus. Hi Principes, ut doctissimi, ita & optimi fuerunt. *Nerva* clementissimus Imperator, qui que, si nihil aliud, orbi *Trajanum* dedit. *Trajanus*, omnium qui imperarunt, & belli & pacis artibus maxime florens: Idem Imperii fines longissime protulit, Idem vim Dominationis modestissime cohibuit: Maximorum etiam extractos operum, unde à *Constantino*, *Parietaria* per invidiam vocatus est, propter nomen ejus tot parietibus incisum. *Adrianus* temporis ipsius æmulus: Injuriis enim & ruinas temporis, in quoquo genere, cura & magnificentia sua, reparavit. *Antoninus*, (ut etiam appellatus est) vir maxime *Pius*, nativa quadam & insita bonitate, omnibus ordinibus gratus, ejusque regnum (sicut haud breve) omnis calamitatis expers. *Luceus Commodus* fracti quidem bonitate cedens, reliquos Imperatores

totos plurimos superans. *Marcus* vir ad exemplar virtutis compositus, cuique securta ille, in convivio Deorum, nihil habuit, quod objiceret, præter patientiam erga mores uxoris. In hac itaque continua sex Principum serie, videre cuius liceat felicissimos fructus doctrinæ, in Imperio collocare, in maxima orbis terrarum Tabula depictos.

Jam vero doctrina, non in civilia tantum, atque artes pacis, influxum habet, sed & in militari virtute exercet vim suam ac potentiam, ut clare perspicitur in exemplis *Alexandri Magni*, & *Cæsar*is Dictatoris, quorum antea obiter meminimus, nunc vero ea paulo fusius retractabimus. Horum virtutes militares, & res in bello gestas, supervacaneum esset notare, aut tecedere, cum in eo genere mundi miracula extiterint: sed de amore ipsorum, & studio erga literas, nec non in iisdem excellentia propterea, non alienum erit, si pauca subjungamus.

Edacatus fuit *Alexander*, edoctusque ab *Aristotele*, (Philosopho certe magno) qui nonnullos è libris suis Philosophicis ei nuncupavit: à latere illius nunquam discedebat *Callisthenes*, alique per eruditi viri, qui castra sequebantur, & perpetui erant omnium ejus itinerum & expeditionum comites: quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquido demonstrant: Veluti invidiosa, qua dignam

dignam censuit Achilles fortunam, quod gestarum rerum, laudumque sortium, Homerum præconem invenerat: Judicium de pretiosa Dædri acula, inter reliqua spolia reperta, de qua cum quaestio moveretur, quidnam potissimum dignum esset, quod in ea asservaretur, ipse, cum alii alia dicerent, pro Homeri operibus sententiam tulit: Epistola objurgatoria ad Aristotelem nulla, postquam libros Physicorum edidisset, in qua ex postulat, quod Philosophiæ Mytheria evulgasset, simulque refendit, malle se omnibus doctrina & cognitione, quam potentia ac Imperio præcellere. Sunt & alia, quæ huc spectant. Ipse vero quam egregie animum excoluisset doctrina, in omnibus ejus dictis & responsis apparet, vel potius refulget, eruditione plenissimis; in quibus, licet numero pauca sint, quæ adhuc supersint, singularum scientiarum vestigia alte impreta reperias.

In Moralibus observetur primo Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & adverte (si placeat) si forte non unum ex gravissimis quaestionibus moralis Philosophiæ constituit: *Vtrum qui fruatur externis bonis, felicior sit, an qui contentus sit* cum enim Diogenem cerneret, tam patvo contentum, contentus ad circumstantes, qui ejus conditionem subfannabant, *Nisi essem, inquit, Alexander, optarem esse Diogenem.* At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit, cum

cum diceret, *plus erat quod Diogenes nollet accipere, quam quod Alexander posset dare.*

In naturalibus observetur, illud, quod crebro usurpabat, *In duobus se rebus mortalitatem suam maxime percipere, somno & libidine*: quod sine dictum ex immanaturali Philosophia de promptum est, non tam Alexandrum, quam Aristotelem aut Democritum sapiens, cum tam indigentia, quam redundantia nature, per illa duo designata, mortis sint tanquam Arthabones.

In Poëticis, observetur dictum illud, quam sanguine è vulneribus ejus effluente, accerseret unum ex adulatores, qui ei Divinitatem tribuere solent, *Spēta, inquit, hominis iste sanguis est, non talis liquor, qualem dixit Homerus Venereis à manu manasse, vulnerata à Diomede*; hoc dicto & Poëtas, & assentatores suos, & se ipsam rideat.

In Dialecticis, accipe reprehensionem illam argutarum dialecticarum, circa rejicienda, & retorquenda argumenta, in dicto suo, quo perstrinxit Callandrum, delatores patris sui Antipatri repellentem. Cum enim Alexander forte dixisset, *Numquid putas, hos homines tam longum iter susceperos fuisse, nisi justam doloris causam habuissent?* Respondit Callander, *Imo hoc ipsum animos eis dedit, quod sperabant longuissimam viam obstruam, quo minus calumniam proderetur.* Enge, inquit Rex, *Strophas Aristotelis, rem*

pro & contra detorquentes. Attamen hæc ipsa, quam in alio carpebat, arte, cum res postularret, in commodum suum uti probe noverat. Ita enim accidit, ut Callisthenes (quem odio clam habebat, quod noxæ ejus inter Divos relationi refragaretur,) in quodam convivio rogatus esset ab una discipulibentibus, ut oblectationis gratia (cum esset vir eloquentissimus) Thema aliquod pro arbitrio sibi sumeret, de quo subito diceret ille autem annuens, & laudes gentis Macedonice eligens, misilico cum omnium applausu disseruit: At nequam hoc delectatus Alexander, subjecit, *in bona causa, facile est cuilibet esse eloquenti, quin verè, inquit, stultum, & quid contra nos possit, audiamus.* Callisthenes negotium in se recepit, idque tam acerbe, tamque aculeste præstitit, ut Alexander interpellans diceret, *Etiamsi malis animus, æque ac bona causa, indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ tropi & ornamenta pertinent, ecce tibi elegantissimum Metaphoræ usum, quæ Antipatrum, imperiosum & tyrannicum Præsidem perstrinxit. Cum enim amicus quidam Antipatrem laudaret eum coram Alexandro, quod tam moderatus esset, neque in Persicum, prout alii Præfæti, luxum, usumque purpure, veteti Macedonice amici exitu, degeneraret, *At intus, inquit Alexander, Antipater est totus Purpureus.*

reus. Etiam & illa metaphora insignis: Cum Parmenio ad eum accederet, in Campis Atbellæ; eique ingentem hostium exercitum monstraret, qui oculis subjacens noctu, propter infinitum numerum ignium, veluti alterum firmamentum stellarum representabat, ideoque confuleret, ut nocturno prælio illos invaderet, *Nolo, inquit Alexander, suffurari victoriam.*

In politicis, attende gravissimam illam, & prudentissimam distinctionem, (quam omnis posteritas amplexa est) quæ duos ex præcipuis ejus amicis, Ephestionem & Cræterum, discrevit, quum diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem:* Dissimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fidelissimos Regum servos constituens, quod alii magis Dominorum suorum personas vero affectu prosequantur, alii potius moveantur officio erga principatum ipsium. Spectetur etiam, quam eximie redargueret errorem, principum Consiliariis familiarem, qui pietamque consilia, pro modulo sui animi, & fortunæ, non Dominorum, suggerunt. Cum Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio, *Ego, inquit, si essem Alexander, acciperem.* Subjecit Alexander, *Et ego quidem, si essem Parmenio.* Postremo, excutitur acie illad atque acutum responsum, ad amicos interrogantes, quid sibi referret, cum tot & tanta

tanta donaret *Spem*, inquit, quippe qui probe seiret, subdactis rationibus, spem veram esse forem, & tanquam hereditatem, ad magna aspirantium. Hæc Julii Cæsaris fors, cum proficiscens in Galliam, universas opes exhaustisset. Hæc profusus largitionibus etiam fors Henrici Ducis Guisii, Nobilissimi Principis, licet nimium ambitiosi, de quo illud increbuit, *Feneratorum eum fuisse unum omnium Gallorum maximum, eo quod omnes opes in nominibus haberet, atque patrimonium universum in obligationes convertisset.* Cæterum admiratio hujus Principis, dum eum mihi, non ut Alexandrum Magnum, sed ut Aristotelis discipulum propono, longius fortasse me provexit.

Quantum ad Julium Cæsarem, non est opus, ut de præstantia eruditionis ejus, aut ex educatione, aut ex familiaribus, aut ex responsis suis, conjecturam faciamus. Hæc siquidem eminet in ejus scriptis, & libris: quorum alii extant, alii infeliciter desiderantur. Primo enim hodie in manibus habetur insignis illa bellorum suorum historia, cui nomen & titulum Commentariorum duntaxat præfixit: In quo omnes posteri solidum rerum pondus, & viva tam actionum quam personarum simulachra, cum castissima puritate sermonis, narrationisque perspicuitate eximia, conjuncta admirantur: quas quidem dotes, non à natura infusas fuisse,

fuisse, sed à præceptis inhi tantisque doctrinæ acquisitas, testatur liber ejus de *Analoga*: qui nihil aliud erat, quam Grammaticalis quædam Philosophia; in quo sedulo dedit operam, ut vox ad placitum, redderetur vox ad licitum, & consuetudo quoquo modo loquendi, ad congruitatem revocaretur emendate loquendi; & verba, quæ sunt rerum imagines, rebus ipsis convenient, non vulgi profusus arbitrium sequentur.

Ita etiam veluti monumentum doctrinæ, non minus quam potentia, emendatam e jus edicto habemus computationem anni; quæ discrete testatur, æque eam gloriæ sibi duxisse, fidetum in coris leges pernoisse, ac hominibus in teris leges dedisse.

Ex libro quoque, cui titulum præposuit *Anti-Cato*, facile constat, eum tanto studio accensum ad victoriam ingenti, quanto belli & armorum, obtinendam, certamen calamitunt suscipientem contra maximum eo tempore pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rursus in libro *Apophtegmatum*, quæ collegit videmus, honorificentis sibi putasse, si se ipsum tanquam in Tabellas aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum dicta, graviaque referrentur; quam si dicta sua propria, velut oracula sacrentur, sicut inepti Principes nonnulli, adulatione corrupti, sibi fieri gestiunt. Attamen si recensere vellem, pleraque ejus dicta, [ut feci in

Ale -

Alexandro) ſunt ea certe huiusmodi, quali notat Salomon, *Verba ſapientium ſunt ſanquam aculei. Et tanquam clavi in altum deſixi.* Itaque tria hic tantum proponam, non tam elegancia, quam vi & efficacia mirabilia.

Primo igitur, Magiſter ſit, oportet, loquendi, qui unico verbo ſeditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem ſe res habuit. Romanis mos fuit, cum exercitum duces alloquerentur, milites uti eos appellarent: cum Magiſtratus populum, *Quirites.* Tumultuabantur milites Cæſaris, ac miſſionem ſeditioſe flagitabant, non quod hoc ipſi cuperent, ſed ut hoc poſtulado Cæſarem ad alias conditiones adigerent: ille immotus atque inconcuſſus ſilentio factò ſic exortus eſt: *Ego, Quirites:* Quo verbo, eos jam diſmilis ſignificabat. Eo percuſſi milites, & plane obſtupefacti, concionantem deinceps perpetuo obrutabant, & poſtulado illo miſſionis poſſehabito, contra obnixè petebant, ut militum appellatio eis reſtitueretur.

Secundum fuit huiusmodi. Regis Nomen Cæſar ſumme affectabat: Itaque ſubornati ſunt nonnulli, qui prætereuntem populati acclamatione Regem ſalutarent. Ille ſentiens, acclamationem tenuem fuiſſe, ac ratam; Negotium joco tranſmiſiſit, ac ſi ratum eſſet in cognomine, *Non Rex ſum,* inquit,

inquit, *ſed Cæſar.* Dictum ſane huiusmodi, ut it diligenter excutiatur, vigor ejus & pondus vix exprimi poſſit. Primum enim recuſationem nominis præ ſe ferebat, ſed neuriquam ſeriam: Deinde ingentem quandam confidentiam, & magnanimitatem monſtrabat, ac ſi Cæſaris appellatio, illuſtrior titulus eſſet, quam Regis; quod haud ſecus evenit, & uſque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maxime intreterat, hoc dictum, ſummo artificio, ſinem ſuum urgebat. Hoc enim innuebat, S. P. Q. R. de re Levi, hoc eſt, nomine tantum, (nam poteſtatem Regiam jam pridem habebat) ſecum contendere, ac tali nomine, quale complures etiam ex familiis obſcuris gerebant: Nam cognomen Regis multis Romanorum gentilitium erat, quemadmodum & nos ſimile quiddam noſtro idiomate habemus.

Ultimum quod hoc loco repetere placet, tale fuit. Cum Cæſar poſt bellum intum, Romam occupaveſſet, atque ſanctus Aærium recluſiſſet, ut pecunias ibi congeſtas, in uſus belli tolleret, reſtitit Metellus, utpote tunc temporis Tribunus; cui Cæſar, *ſi perſtes,* inquit, *mortuus es.* Dein reprimens ſe paulum ſubjecit, *Adoleſcent, durus eſt mihi hoc dicere, quam facere.* Dictum tam miſericordie, ex terrore & clementia conſtat, ut nihil ſupra.

Verum ut Cæsarem mittamus; Perſpicuum eſt, cum probe ſibi conſcium ſuæ eximia eruditionis fuiſſe; ut liquet ex eo, quod demirantibus nonnullis Lucii Syllæ conſilium, in deponenda Diſtatura, cavillans dixit, Syllæ neſcivit literas, diſtare non potuit.

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic diſſertationi de acta conjunctione militaris virtutis, & literariæ; ſiquid enim in hoc genere, poſt Alexandrum & Cæsarem aſſeri poteſt? niſi quod moveot unius alterius exempli dignitate & inſolentia, eo quod tam ſubito tranſierit à ludibrio admiraculum. Eſt autem Xenophontis Philoſophi, qui è Socratis ludo profectus eſt in Aſiam, cum Cyto juniore, in expeditione contra Regem Artaxerxem. Hic Xenophon eo tempore peradoleſcens fuit, & nunquam aciem, aut caſtra viderat, neque tunc Præſecturam aliquam in exercitu gerebat, ſed tantum ſponte, ob amicitiam Proxeni, proficebatur. Aderat forte fortuna, cum Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, poſtquam Cyrus in acie occubuifſet, Græci autem (Manipulus tantummodo hominum) Duce orbati, in medio Provinciarum Perſiæ, à patria ſua, plurimorum milliarum intervalis, & fluminibus maximis atque altiffimis intercluſi eſſent. Legatio huic ſpectabat, ut poſitis armis atque deditis, ſe Regiæ clementiæ ſubmitterent. Cui legationi an-

tequam

tequam publice reſponſum eſſet, complures ex exercitu familiariter cum Falino colloquebantur. Inter quos Xenophon ita forte locutus eſt. *Imo, inquit, Faline, hac duo tantum nobis jam ſuperſunt, arma & virtus. ſiſigitur arma deſamini, cui uſui (obſecro) nobis erit virtus?* At Falinus ſubridens, *Ne fallor, inquit, Athenienſis es (adoleſcens) & philoſophia incumbis, atque bellula ſunt, qua dicit, ſed valde erras, ſi virtutem veſtram Regiis copiis parem eſſe arbitreris.* Ecce ludibrium. Sequitur miraculum. Novitus iſte ex Schola, & Philoſophus, poſtquam omnes Duces & Præſecti proditum interempti eſſent, decem miſſia peditum Babylone in Græciam relaxit, per medias Regis provincias; omnibus ejus copiis fruſtra obnitentibus: Quo facto ſtuporem iniecit omnibus. Græcis autem ab eo tempore ingentes addidit animos, & ſpiritus, ad Perſarum Regnum invadendum, & ſubvertendum. Quod & mox cogitavit ſane, & designavit Jalon Theſſalus; tentavit & inchoavit Ageſilaus Spartanus; perfecit demum Alexander Macedo, omnes literati, iſtius prævii egregio facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoria, militatiq; virtute, ad moralem, & eam, quæ eſt hominum privatorum. Primo, certiffimum eſt illud Poëtæ:

E 2 Sc-

*Sed licet ingenium didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec fuit esse ferus.*

Eruditiō siquidem humanas mentes feritate atque barbarie exiit. Veruntamen opus est, ut accensus sit in voce illa *fideliter*. Nam tamultuaria cognitio flectit potius in contrarium; eruditio, inquam, levitatem, temeritatem, atque insolentiam tollit, dum omnia pericula & ambigua simul cum re ipsa fuggerit; rationum & argumentorum pondera in utramque partem librat; prima quæque quæ se offerunt animo, eique arident, pro suspectis habet; iterque omne tanquam exploratum inire docet. Eadem admirationem rerum vanam & nimiam evellit, radicem ipsam omnis infirmi consilii: quippe admiramur res, vel quia novæ sunt, vel quia magnæ. Quantum ad novitatem, nemo est qui literas & rerum contemplationem penitus imbibere, quis illud costis impressum habeat, *Nil novi super terram*. Neque enim puparum ludum, quisquam magnopere mirabitur, qui pone aulea caput inserens, organa, quibus inveniuntur, & filamenta cernit. Quantum ad magnitudinem, quemadmodum Alexander Magnus, ingentibus præliis & victoriis in Asia astrictus, cum interdum acciperet de Græcia literas, de expeditionibus, & dimicationibus quibusdam illic factis, quæ plerumque propter pontem aliquem, aut Castellum, aut ad summum pro-

expu-

expugnatione oppidi alicujus suscipiebantur, dicere solebat, *videri sibi nuncium allatum de vanarum & murium pugna, de qua Homerus*: Sic certe, qui universitatem rerum, ejusque fabricam intueatur, illi terre globus, cum hominibus superstansibus (si divinitatem animarum seponas) haud majus quidpiam videbitur: quam colliculus famnicarum, quarum alie cum granis, alie cum ovīs suis, alie vacuæ, omnes hiæ inde circa exiguum pulvisculi acerrum, reptant & cussitant. Porro cruciatus auferit, aut saltem tenuit timorem mortis, atque adversa fortunæ, quo nihil magis virtutibus moribusque officere solet. Si enim animus cunjunctam, contemplatione mortalitatis & rerum naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & instinctus, juxta cum Episceto sentiet, qui, cum pridie exiens, mulerculam ob fractam ollam plorantem cerneret, postredie etiam exiens, aliam mortuam, filium deflentem conspiceret, dixit, *Hæc vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori*. Quare optime, & valde sapienter Virgilius, cognitionem causarum cum metus omnis profligatione copulavit, tanquam Concontinentia.

*Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Quisque metus omnes, & incorrabile fatum*

Subjicit pedibus, spectatumque Acherontis avari.

E 3

Nimis

Nimis longum esset singula percurrere remedia, quæ singulis animi morbis doctrina suppeditat, aliquando vitiosos humores expurgans, nonnunquam obstructions aperiens, alias concoctionem iuvans, alis appetitum excitans, non raro vulnera ejus & ulcera sanans, & similia. Quare concludam cum hoc quod videtur rationem habere totius, ita nimiram animum doctrinam disponere, & flectere, ut nunquam protinus acquiescat, & tanquam congeletur in defectibus suis, quin incitet se semper, progressumque spiret. Nescit illiteratus, quid sit in se descendere, aut secum ire rationes, aut quam suavis vita sit, quæ indies sentit se fieri meliorem; si qua forte virtute præditus sit, eam venditabit scilicet, & ubique spectandam exponet, easque utitur fortissimè commode, quam tamen excolere, & augere negligit. Rursus, si quo vitio laborat, artem, atque industriad illud celandi atque occultandi, minime autem corrigendi, adhibebit; tanquam malus messor, qui perpetuo demerit, falcem autem nunquam exacuit: literatus contra, non tantum utitur animo, virtutemque exercet, sed continuo emendat se, & in virtute proficit. Imo ut in summa dicam, pro certo est, veritatem & bonitatem distingui tantum, sicut signillum, & impressionem: nam veritas bonitatem signat: Et contra, vitiorum ac perturbationum procellæ,

cellæ, ex erroris & falsitatis nubibus erumpunt.

A virtute transiamus ad potentiam & Imperium, & discipiamus, si uspiam inveniatur tanta potentia, & Regnum, quanta eruditio hominis naturam inventi & coronat. Videmus, dignitatem imperandi, sequi dignitatem ejus, cui imperatur. Imperium in bellis, & pecora, quale bubalcorum aut opilionam, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagistrorum, minus honorificum: Imperium in maipia, potius dedecori est, quam honori: Neque multo præstantius est Imperium Tyrannorum, in populum ferulem, atque animis & genetosa indole exutum. Unde hoc semper manavit iudicium, honores in liberis Monarchiis, aut Rebusp. suaviores esse, quam sub Tyrannis, quia Imperium honorificum magis supra volentes est, quam supra invitos, & coactos. Ideoque Virgilius, eum ex intimo arificio, inter humanos honores, longe vellet optimos expromete, quos Augusto Cæsari assignaret, in hæc ipsa verba loquitur,

— *Virtorque volentes*
Per populos dat jura, vivamque afficit
Olympo.

Aut Imperium scientiæ, longe celsius est quam Imperium in voluntatem, licet liberam, & non astrictam. Illa enim rationi, si dei & intellectui ipsi dominatur, qui est al-

E 4. tissima.

tilissima pars animi, & voluntatem ipsam regit. Etenim nulla proculdubio terrena est potestas, quae in spiritibus hominum, & animalibus, eorumque cogitationibus, & phantasiis, assensu quoque & fide, thronum, & quasi cathedram suam erigit, & collocat, praeter doctrinam, & scientiam. Ac ideo videmus detestabilem illam, & immensam delectationem, qua Haereticarum, falsi Prophetarum, & impostores magni perfunduntur, & rapiuntur, postquam senserint, in fide & conscientia hominum cepisse se regnare: Tantam certe, ut qui eam semel degustaverit, nullis fere persecutionibus, aut tormentis adigi possit, ut hoc regno se abdicet. Sicut autem hoc aliud est, quod in Apocalypsi dicitur, *Abyssus sive profunda Satanae*: ita è contrario, iustus & legitimus in animos hominum dominatus, veritatis ipsa evidentia, ac commendatione dulcissima stabilitus, sane quam proxime ad potestatis divinae similitudinem accedit.

Quod ad fortunas & honores spectat, manifestissima doctrinae non sic regna integra & Respublicae locupletat, & ditat, ut non hominum etiam privatorum fortunas & opes amplifiet, & evehat. Vetus enim observatio est, Homerum pluribus suppeditasse victum, quam *Syllum*, *Caesarem*, aut *Augustum*, licet tot congiaria, tot donativa, tot agrorum assignationes largiti sint. Certe difficile dictu est,

est, arma an laterae plurium fortunas constituerint. Quin si de summa potestate loquamur, videmus, si arma, aut jus hereditatis, Regnum contulerint, ac literarum fortis scepus cessasse sacerdotum, quod regni semper fuit rivale.

Rursus, si delectationem, iucunditatemque scientiae intueatis, multum sane illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? nun forte affectuum voluptates tanto intervallo oblectamenta sensuum excedunt, quanto voti assecutus felix, canciuncularum, aut eorum: & non pari gradatione, intellectus voluptates, eas quae sunt affectuum, transcendunt? In ceteris oblectationibus fatietas est finitima, & postquam paulo inveteraverint, flos ipsarum & venustus marcescit: quo docemur, non illas liquidas veras voluptates, ac sinceras fuisse, sed umbras tantum, & fallacias voluptatum, non tam qualitate sua, quam novitate iocundas: unde & voluptuarii saepius sunt Monachi, & ambitiosorum principum senectus, tristior fere est, & melancholia obsessa. Scientiae autem non est fatietas, verum & fruendi, & appetendi, perpetuo & subinde recurrentis vicilitudo; ut necesse sit, huius delectationis bonum, simplex esse, non ex accidente, aut cum fratre. Neque illa voluptas, quam deponit Lucretius, ultimum in animo locum fortitur,

*Suarve mari magno turbantibus aequora
Ventis, &c.*

*Suarve est specululum, (inquit) stantem aut
ambulantem in litore, navem intueri tem-
pestate in mari jactatam: suarve itidem ex
elita turri duas cernere acies concursantes in
placiditate: at nil dulcius est homini, quam mens
per doctrinam, in arce veritatis collocata, un-
de aliorum errores & labores dispicere possit.*

Denique, ut mittamus vulgaria illa argu-
menta, quod per doctrinam scilicet, homo
homini in eo praestet, in quo ipse bruta: quod
ope doctrinae ascendat homo intellectu us-
que ad caelos, quo corpore non potest: & alia
similia: cum eo concludamus bono hanc
dissertationem de literarum excellentia, ad
quod humana natura ante omnia aspirat,
hoc est, immortalitate, & aeternitate. Huc
enim spectant procreatio sobolis, nobilitatio
familiae, aedificia, fundationes, monu-
menta, fama, ac denique humanorum voto-
rum summa. Atqui videmus, monumenta
ingenii, & eruditionis, quanto diutius du-
rent, quam ea, quae opere & manu facta
sunt. Annon Homeri Carmina, viginti quin-
que annorum centurias, & supra, absq; unius
syllabae aut litterae jactura, duraverunt? Quo
spatio innumera Palatia, Tempa, Castella,
Urbes, collapsae sunt, aut diruta. Picturae, ac
Statuae Cyri, Alexandri, Caesaris, imo Regum
& Principum multo recentiorum, nullo jam
sunt

sunt modo parabiles: Archetypa enim ipsa,
jamdudum confecta vetustate perierunt, ex-
empla autem indies primigenia similitudine
multantur. At ingeniorum imagines per-
petuo integre manent in libris, nullis tem-
porum injuriis obnoxia, utpote quae jugem
renovationem recipere possunt: Quaequam
nec imagines dici proprie possint, quia per-
petuo generant quodammodo, seminaque
sua in animos hominum spargunt, atque re-
tibus subsequenter infinitas actiones o-
pionesque suscitant & progignunt. Quod
si navis inventum, res existimata tam nobi-
lis & admirabilis fuerit, quae opes mercelesque
hinc inde transportet, Regionis locis disjun-
ctissimas, participatione fructuum & com-
modorum confociat, quanto rectius literae
celebrari debent, quae tanquam naves sul-
cantes Oceanum temporis, remotissima fe-
cula, ingeniorum & inventorum commer-
cio & societate copulant? Porro videmus,
nonnullos Philosophorum, qui maxime im-
meriti erant sensibus, minimeque divini, at-
que immortalitatem animae praefacte nega-
bant, hoc tamen vi veritatis adactos conce-
sisse, quoscumque motus & actus anima hu-
mana absque corporis organo praestare pos-
sit, eos etiam post mortem permanere pro-
babile esse: quales nimirum erant intel-
lectus, minime autem affectuum motus. Adeo
scilicet scientia immortalis vis est res illius,
E 6 atque

atque incorruptibilis. Nos autem, quibus divina revelatio illuxit, conculcantes hæc rudimenta, atque officias sensuum, novimus, non solum mentem, sed & affectus purgatos, neque animam tantum, sed etiam corpus, ad immortalitatem assumptam in suo tempore. Sed enim meminerit homines, & nunc, & alias ubi opus fuerit; me in probationibus de dignitate scientiæ, inde ab initio se junxisse testimonia divina ab humanis, quam methodum constantem retinui, separatim utrumque explicans.

Quamvis vero hæc ita sint, nequaquam tamen hoc mihi sumo, neque me consequi posse confido, ut ulla causæ hujus pro doctrina peroratione, aut actione, judicia referendam: vel *Aesopici Galli*, qui granum hordei gemmæ prætulit, vel *Idæus*, qui cum arbiter factus esset inter Apollinem, Mithram, & Panem, ovium Præsidem, opulentiam palmam detulit, vel *Parricidæ*, qui spreta sapientia, ac potentia, primas voluæratæ & amoris dedit, vel *Agrippina*, eligentis, *Occidat matrem, modo imperet*, impetium licet cum conditione detestanda præoptantis, vel *Hyfisi*, qui *vetulam prætulit immortalitati*, typi certe eorum, qui consuetæ optimis præponunt: plurimæque ejusmodi judicia popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verum & illud etiam manebit, cui innixa est semper doctrina tanquam firmissimo fundamento

mento, quodque nunquam labefactari poterit, *Iustificata est sapientia à filiis suis.*

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
scientiarum,*

LIBER SECUNDUS,

Ad Regem suum.

Consentaneum videri possit. tamen non raro secus eveniat, (Rex optime) ut, qui Sobole numerosa aucti sunt, quique immortalitatem suam in posteris ipsorum quasi prospectant, præ cæteris mortalibus sint solliciti de statu futurorum temporum; utpote quibus satis intelligunt charissima illa sua tandem debere pignora transmitti. *Elizabetha Regina*, propter vitam exlibem, hospes potius in mundo, quam incola fuit, sua quidem tempora ornavit, & in multis beavit. Eam vero tuæ Majestati, (cui Deus pro benignitate sua dedit tot suscipere liberos, dignos certe qui te perpetuent, cujusque ætas

vigens,

vigens, & totus fecundus, adhuc plures pollicetur) usquequaque convenit, non modo tuum (quod facis) seculum irradiare, verum etiam ad illa curas tuas extendere, quæ memoria omnis alat, quæque ipsa intueatur æternitas. Inter ea autem (nisi studium meum erga literas me fallit) nil dignius est, aut nobilius, quam si docteur Orbis terrarum *Augmentis Scientiarum* solidis & fructuosis. Quousque enim tandem pauculos aliquos Scriptores statuemus nobis tanquam *Columnas Herenias*, ne plus ultra in doctrinis progrediamur; cum habeamus Majestatem tuam, instar lucidi & benigni Sideris, quod nos inter navigandum conducatur & fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Recolamus jam, & nobiscum perpendamus, quid Principes Viti, alique, hucusque ad literarum amplificationem attulerint, quid prætermiserint? Hoc autem presse & distincte excutiamus, semine quodam Activo & Mascululo, nusquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud, (quod quisvis concedat) opera quæque maxima & difficillima, vel præmiorum amplitudine, vel consiliorum prudentia & sanitate, vel laborum conjunctione superari: Quorum primum, conatum extimulat, secundum ambages & errores tollit, tertium mortalium fragilitati succurrit. At inter hæc tria, merito primas tenet *Consilii prudentia & sanitas*; hoc est. Mon-

stratio,

stratio, & Delineatio viæ rectæ & plocivis, ad rem, quæ proponitur, petendam. *Claudius enim*, (quod dici solet) *in via, antevertit Cursorem extra viam*. Et Salomon per apposite ad hanc rem: *Ferrum si retinsum fuerit, viribus utendum majoribus: quod vero super omnia prævalet, est sapientia*. Quibus verbis innuit, mediè prudentem electionem efficacius conducere ad rem, quam vitium aut intentionem, aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (salvo semper eorum honore, qui de Literis quomodo-cunque mernerunt) perspicio atque animadverto, opera eorum atque acta pleraque, ad magnificentiam potius, & nominis sui memoriam, quam ad Scientiarum ipsarum Profectum & Augmenta spectasse: & literatorum potius numerum auxisse, quam artibus ipsis multum incrementi attulisse.

Actiones autem & opera, quæ ad literas amplificandas pertinent, circa tria versantur objecta: Circa literarum sedes, circa libros, & circa personas eruditorum. Quemadmodum enim aqua, sive ex cœlesti rote descendens, sive ex fontibus scaturiens, facile disperditur, nisi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem & congregationem se sustentare & fovere possit, (quem in finem excogitavit solertia humana Aque ductus, Cysternas, Stagna, eaque etiam variis ornamentis

mentis condecoravit, quæ Magnificentia & Dignitati, non minus quam Uti & Necessitati deserviant] similiter liquor iste Scientiæ pretiosissimus, sive à Divina inspiratione destillet, sive è Sensibus exiliat, mox periret omnis, atque evanesceret, nisi conservaretur in Libris, Traditionibus, Colloquiis, ac præcipue in Locis certis his rebus destinatis, quales sunt Academiæ, Collegia, Scholæ, ubi & permanentes habeant sedes, & crescendi insuper & se congregandi copiam, & facultatem.

Ac primo, Opera, quæ ad *Musarum Sedes* spectant, quoties numerantur: Edificiorum structura, Proventuum Dotatio, Privilegiorum Concessio; Disciplinæ Lex & Institutio; Quæ omnia ad secessum & otium (ut plurimum) conferunt, & ad vacationem à curis & molestiis: quia sunt quæ ad Alvearia constituenda, in usum melis, requirit Virgilius;

*Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventus aditus, &c.*

At Opera circa *Libros* duo sunt præcipua. Primum Bibliothecæ, in quibus tanquam Mausoleis, præcorum Sanctorum reliquias, virtutis plene, condite sunt. Secundo, novæ editionis Auctorum, emendatioribus impressionibus, fidelioribus versionibus, utriusque commentariis, annotationibus magis

gis diligentibus, & hujusmodi famulatio, instructa & ornata.

Porro opera, quæ *Literatorum hominum Personas* respiciunt, (præterquam quod ipsi ornandi sunt & promovendi) sunt etiam duo: Remuneratio & designatio Lectorum, in artibus jamdudum inventis, & cognitis, & remuneratio ac designatio scriptorum, circa eas doctrinæ partes, quæ non satis hæctenus excoltæ aut elaboratæ sunt.

Hæc summam opera sunt & acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illustrium virorum promerita, erga rem litterariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de Literis bene meruit, cogitanti, occurrit illud Ciceronis, quod cum, post reditum suum, ad gratias promiscue agendas impulit, *Difficile, non aliquam ingratum quæquam præterire*. Potius (ex scripturarum consilio) spatium intueamur, quod adhuc restat in stadio decurrendam, quam oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo jam pridem reliquimus.

Primum igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclarissime fundata, omnia illa certis Professionibus destinata esse demitior, nulla liberis atque universalibus artium & scientiarum studiis dedicata. Nam si quis judicet, Doctrinam omnem referendam esse ad Usum & Actionem, recte sapit: Verumtamen facile est, isto modo prolabi in errorem

rem illum, quem Fabula perantiqua pestiferingit, in qua cætera Corporis Membra litem Ventriculo intenderunt, quod neque motum præberet, ut artus, neque sensum, ut caput: quamvis interea alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus divideret: Plane eodem modo, qui in Philosophia ac Contemplationibus universalibus positum omne studium, inane atque ignavam arbitratur, non animadvertit, singulis Professionibus, & Artibus; exinde succum & robur suppeditari. Atque certe persuasum habeo, hanc ipsam haud minimam causam fuisse, cur felicitas Doctrinæ progressus huiusque retardatus sit, quod opera hæc fundamentalibus Scientiis navata sit tantum in transitu, neque haustus pleniores inde eposit. Nam si arborem solito fructuosiore fieri cupias, de ramis medicandis frustra cogitaveris; Terra ipsa circa radicem subigenda, & gleba latior admovenda, aut nihil egeris. Neque rursus silentio præternitendum est, hanc Collegiorum, & societatum, in usum tantummodo Doctrinæ Professoriæ, Dedicationem, non solum Scientiarum incrementis inimicam fuisse; sed etiam in Regnorum & Rerum publ. detrimentum cessasse. Hinc enim fieri solet, ut Principes selectum habituri ministrorum, qui Rebus civilibus tractandis sint idonei; ejusmodi hominum miram

foli-

solitudinem circa se reperiant, propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos usus destinata, ubi scilicet homines à Natura ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Historiæ, linguæ modernis, libris & tractatibus Politicis, præcipue incumbant, ut inde ad civilia munera magis habiles, & instructi accedant.

Quoniam vero Fundatores Collegiorum plantant, Prælectionem vero rigant; sequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis Lectionibus desideretur, Nimirum, Improbo vel maxime tenuitate Sûpensionum, Prælectionibus sive Artium, sive Professionum, (præsertim apud nos) assignatam. Interest enim imprimis progressui in Scientiis, ut Lectores in unoquoque genere ex optimis instructissimisque eligantur: utpote quorum operam non in usum transitorum, sed ad sufficiens Sobolem Scientiæ, in secula adhibeatur. Id fieri nequit, nisi præmia & conditiones tales constituantur, quibus eminentissimus quisque in ea Arte plane contentus esse possit, ut illi demum grave non sit, in eodem munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ ut floreat, Militaribus servanda Davidis; *Ut aqua esset pars descendens ad prælium, & mansuetis ad sarcinas*, Sarcinis male aliter prospectum erit. Sic Lectores in Scientiis sunt tanquam Conservatores & Custodes totius Literarii appara-

apparatus, unde praxis & militia deinceps
Scientiarum instituta: proinde æquum est,
ut merces ipsorum lucra Practicorum exæ-
quare possit. Aliter si patribus Scientiarum
præmia non constituantur satis ampla, &
luculenta, eveniet illud:

*Et patrum invalidi referent sejmnia
Nati.*

Defectum nunc notabo alium, in quo Al-
chymista quispiam in auxilium advocandus
foret, cum id genus hominum Studiosis au-
thores sicut, ut libros vendant, fornaces ex-
trauant, Minervam ac Musas (tanquam virgi-
nes steriles) deserant, ac Vulcanum se appli-
cent. Fatendum est enim vero, tam ad penetra-
talia contemplationis, quam ad operativæ
fructum, in nonnullis scientiis (præsertim
naturali Philosophia, & Medicina) haud imi-
ca subsidia è libris petenda esse. Quæ in re
neutiquam omnino cessavit munificentia
hominum; quippe videmus, non Libros magis,
quam Sphæras, Globos, Astrolabia,
Mappas, & alia similia, ut adminicula quæ-
dam Astronomiæ, & Cosmographiæ, com-
parari, & studio præberi. Videmus etiam, lo-
ca nonnulla, Medicinæ studio dicata, hortos
habere pro simplicium cujusque generis in-
spectione, & notitia; nec usum mortuorum
corporum ad observationes Anatomicas
desitui. Cæterum hæc ad pauca spectant.
In genere, pro certo habeatur, magnos, in
rebus

rebus naturæ abditis eruendis & referendis,
progressus vix fieri posse, nisi ad experimen-
ta, sive Vulcani, sive Dædali, (fornacis scilicet,
aut machine, vel cujuscumque alterius
generis, sumptus abunde suppeditentur.
Ideoque sicut principum secretariis, & emis-
sariis, conceditur exhibere rationes expen-
sarum pro diligentis suis, in explorando &
eruyendo res novas & arcana civilia; similiter
& exploratoribus, ac speculatoribus natu-
ræ, satisfaciendum de expensis suis; alias de
quamplurimis nunquam siemus certiores. Si
enim Alexander magnam vim pecuniæ sup-
peditavit Aristoteli, qua conduceret venato-
res, aucupes, piscatores, & alios, quo instru-
ctior accederet ad conscribendam historiam
animalium; certe majus quiddam debetur
iis, qui non in salubris naturæ pererrant,
sed in Labyrinthis artium viam sibi ape-
riunt.

Defectus etiamnum alius nobis obser-
vandus, (magis certe momenti,) neglectus
quidam est, in Academicarum Rectoribus,
consultationis; in regibus sive superioribus,
visitationis; in hunc finem, ut diligenter con-
sideretur, & perpendatur, utrum prælectio-
nes, disputationes, aliaque exercitia scho-
lastica, antiquitus instituta, & ad nostra us-
que tempora usitata, continuare fuerit ex
usu, vel potius antiquare, aliaque meliora
substituere. Etenim inter Majestatis tue Ca-
nones

nones prudentissimos, illam reperio. *In omni vel consuetudine, vel exemplo, tempora spectanda sunt, quando primum res cepta: in quibus si vel consuetudo regnaverit, vel insuetudo, derogat illud imprimis auctoritati rerum, atque omnia reddit suspecta.* Quamobrem, quandoquidem Academiarum instituta plerumque originem traxerint à temporibus hęc nostris haud paulo obscurioribus, & indoctioribus: eo magis convenit, ut examini denuo subjiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maxime obvise videntur & familiares. Pro more receptum est, (licet, uti mihi videtur, perperam) ut literarum studio si Logicam, & Rhetoricam, præpropere nimis addiscant, artes sane provecioribus magis convenientes, quam pueris, & tironibus. Etenim hæc duæ, si vete res perpendatur, sunt ex artibus gravissimis; cum sint *artes artium*, altera ad iudicium, altera ad ornatum. Quinetiam regulam & normam continent, res & materiam subjctam vel disponendi, vel illustrandi. Ideoque id agere, ut mentes rerum ignorare, & rudes, (quæque nondum id collegerunt, quod à Cicerone *Sylva* vel *Supellex* appellatur, id est, materiam, & copiam rerum,) inisum ab istis scientiis sumant; (ac si quis discere vellet ponderate, vel metisi, vel ornate ventum) haud aliud profecto parit, quam ut harum artium

artium virtus & facultas (quæ permagnæ sunt, & latissime diffusæ) fere contemptæ jaceant, atque vel in puerilia sophistata affectationeque ridiculas degenerent, vel saltem existimatione sua haud parum multatæ sint. Quinetiam præmatura & intempesiva ad has artes accessio dilutam earum atque jejunam traditionem ac tractationem necessario secum traxit, qualis nimirum captui puerorum adaptetur. Alterum exemplum (quod adducam) erroris, qui in Academiis jam diu inveteravit, ejusmodi est, quod scilicet inventionis, atque memoriæ, in exercitiis scholasticis, fieri solet nimio plus noxium divortium: Illic siquidem orationes pleræque, aut omnino præmeditatæ sunt, adeo ut conceptis verbis proferantur, & inventioni nihil relinquatur, aut plane extemporariæ, ut perperam relinquantur memoriæ: (cum in vita communi, & præcipue, raris sit alterutrius istorum usus seorsim, sed potius mixturæ ipsorum, id est, Notarum sive Commentariorum, atque dictionis sobrietate) ita ut hoc pacto exercitia ad praxim haud sint accommodata, nec imago respondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuo tenendum est; ut omnia (quam fieri potest) maxime repræsentent ea, quæ in vita agi solent; alioqui motus & facultates mentis pervertent, non preparabunt. Hujus autem rei veritas non obscure cernitur, cum Academi-

mici

mici ad praxim suarum professionum, vel alia civilis vitæ munia se accingunt: quod cum faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipsi in se cito deprehendunt; sed citius etiamnum alii. Cæterum hanc partem, de institutorum Academicorum emendatione, clausula illa (ex Cæsaris quadam ad Oppiam & Balbum Epistola desumpta) concludam; *Hoc quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt; de iis rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis.*

Alter defectus, quem observo, alius patulo quam præcedens ascendit. Quemadmodum enim doctrinarum progressio, haud parum in prudenti regimine & institutione Academicarum singularum consistit; ita magis ad hoc cumulus accedere possit, si Academicæ universæ, per totam Europam spatia, arctiorem conjunctionem & necessitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines, & sodalitia, quæ licet regnis & spatiis longinquis disjuncta sint, tamen societatem & tanquam fraternitatem inter se ineunt, & colunt; adeo ut habeant præfectos (alios provinciales, alios generales,) quibus omnes parent. Et certe, quemadmodum natura creat fraternitatem in familiis, artes mechanicæ contrahunt fraternitatem in sodalitatibus. Quia divina super inducit fraternitatem in regibus, & Episcopis; vota & regulæ conciliant

ciliant fraternitatem in ordinibus; eodem modo fieri non potest, quin intercedat fraternitas illustris & generosa, inter homines, per doctinas & illuminationes, quandoquidem Deus ipse *Pater hominum* nuncupatur.

Postremo illud queror, (de quo superius nonnihil præmissi) quod vel nunquam, vel raro admodum, publica aliqua existerit designatio virorum idoneorum, qui vel scriberent, vel inquisitionem instituerent, de illis scientiarum partibus, in quibus satis adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei illud inferviet quam maxime, si tanquam lustrum condatur doctrinarum, & census excipiatur, quæ ex illis locupletes sint, & majorem in modum antæ, quæ autem inopes, & destitute. Opinio enim copiarum, inter causas inopiarum est; atque multitudo librorum luxuriae potius quam penuriae indicium quoddam præ se fert. Quæ tamen redundancia (si quis recte judicet) neutiquam delendis antehac scriptis libris, sed novis melioribus edendis tolli debet, qui ejus generis sint, ut, tanquam *serpens Moysi, serpentes Magorum* devorent.

Horum, quos enumeravimus, omnium defectuum remedia, præter illius postremi, qui etiam ejusdem postremi, quoad partem ejus activam, quæ spectat ad designationem scribentium, opera sunt vere Basilica: Erga

quæ, privati alicujus conatus, & industria, fere sic se habeat ut Mercurius in Bivio: qui digitum potest in viam intendere, pedem inferre non potest. At speculativa illa pars, quæ ad examen doctrinarum (quid nimirum in singulis desideretur) pertinet, etiam industriae hominis privati patet. Mihi igitur in animo est, perambulationem doctrinarum, & instructionem generalem & fidelem aggredi, præcipue cum inquisitione sedula & accurata, quænam earum partes neglectæ incultæque jaceant, hominum industria nondum subactæ, & ad usum conversæ, ut hujusmodi delineatio, & registratio, & publicis designationibus, & privatorum spontaneis laboribus faciem accendat. In quo nihilominus consilium est, hoc tempore omissiones duntaxat & desiderata notare; non autem errores & infelicitates redarguere. A studium enim est inculta loca indicare, aliud culturae modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cum me comparo, & accingor, non sum nescius, quantum opus moveam, quamque difficilem provinciam sustineam, etiam quam sint vires minime voluntati pares: attamen magnam in spem venio, si ardentior mens erga literas amor me longius provexerit, utrum me excusatione affectus; quia non simul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Nescias equidem non sum, eandem judicii libertatem

alii

aliis relinquendam, quam ipse usurpaverim. Equidem libenter æque acceperim ab aliis, ac impetiverim humanitatis illud officium: *Nam qui erranti comiter monstrat viam, &c.* Prospicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omissa, & desiderata, in Registrum hoc nostrum referre visam fuerit, in diversas censuras incursum: Alia scilicet quod sint dudum peracta, & jam extant: Alia quod curiositatem sapiant, & fructum promittant perexilem: Alia quod nimis ardua existant, & fere impossibilia quæ ab hominibus absolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipse pro fe causam agent: circa postremum de impossibilitate in statuo; Ea omnia possibilia, & præstabilia censenda, quæ ab aliquibus perfici possint, licet non à quibusvis; Et quæ à multis conjunctim, licet non ab uno; Et quæ in successione seculorum, licet non eodem ævo; Et denique quæ publica cura & sumpta, licet non opibus & industria singulorum. Si quis tamen sit, qui malit Salomonis illud usurpare, *Dicit piger, Leo est in via*, quam illud Virgili, *Possunt, quia posse videntur*: satis mihi erit, si labores mei, inter vota tantum sive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omnino rei imperitum esse oportet, qui questionem apposite instituat; ita nec sensus inops videatur, qui haudquaquam absurda optaverit.

F 2

CAP.

Partitio universalis Doctrinæ humanæ, in Historiam, Poësim, Philosophiam, seu admodum tres Intellectus Facultates, Memoriam, Phantasiam, Rationem; quodque eadem partitio competat etiam Theologicis.

Partitio Doctrinæ humanæ ea est verissima, quæ sumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ sedes est. *Historia ad Memoriam refertur, Poësis ad Phantasiam, Philosophia ad Rationem.* Per *Poësim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quam historiam confictam, sive fabulas. Carmen enim styli quidam character est, atque ad artificia orationis pertinet, de quo suo loco.

Historia proprie individuorum est, quæ circumscribunt loco & tempore. Est etiam historia naturalis circa species versari videatur, tamen hoc sit ob promiscuam rerum naturalium, (in plurimum) sub una specie, similitudinem, ut si unam notis, omnes notis. Si cubi autem individua repetantur, quæ aut unica sunt in sua specie, veluti Sol & Luna; aut à specie insigniter deflectant, ut monstra; non minus recte constituitur narratio de illis in historia naturali, quam de hominibus singularibus in historia civili. Hæc autem omnia ad *Memoriam* spectant.

Poësis,

Poësis, eo sensu quo dictum est, etiam individuorum est; confictorum ad similitudinem illorum, quæ in historia vera memorantur, ita tamen ut modum sepius excedat, & in rerum naturæ novitiam conventuram aut eveniura fuisset, ad libitum componat, & introducat; quemadmodum facit & *Pictoria*. Quod quidem *Phantasia* opus est.

Philosophia individua dimittit, neque impressiones primas individuorum, sed notiones ab illis abstractas complectitur, atque in iis componendis, & dividendis, ex lege naturæ, & rerum ipsarum evidentia, versatur. Atque hoc prorsus officium est atque opificium *Rationis*.

Hæc autem ita se habere, si quis intellectualium origines petat, facile cernet. Individua sola sensum percipiunt, qui intellectus jamna est. Individuorum imagines, sive impressiones à sensu exceptæ, figuntur in memoria, atque abeunt in eam, à principio tanquam integre; eodem quo occurrit modo: Eas postea recollit, & ruminat anima humana; Quas deinceps aut simpliciter recenset, aut *lata quodam instatur*, aut componendo & dividendo digerit. Itaque liquido conilat, ex tribus his fontibus, *Memoria, Phantasia, & Rationis*, esse tres illas emanationes, *Poësis, & Philosophia*; nec alias aut plures esse posse. Etenim hi-

Historiam

floriam & experientiam pro eadem re habemus; quemadmodum etiam Philosophiam & Scientiam.

Neque alia censemus ad *Theologica* partitione opus esse. Differunt certe informationes oraculi & sensus, & re, & modo insinuandi: sed spiritus humanus unus est, eisque Arcae & Cellae eadem. Fit itaque, ac si diversi liquores, atque per diversa infundibula, in unum atque idem vas recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Historia sacra* constat, aut ex *Parabolis*, quae instar divinae *Poesis* sunt: aut ex *Præceptis & dogmatibus*, tanquam peregrini quadam *Philosophia*. Quod enim ad eam partem pertinet, quae redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Historia* genus est: quandoquidem *Historia Divina* ea pollet supra humanam *Prærogativa*, ut Narratio factum præcedere non minus, quam sequi possit.

CAP. II.

Partis Historiae in Naturalem & Civilem, Ecclesiasticam & Literariam sub Civili comprehensa. Partis Historiae Naturalis in Historiam Generationum, Praeter-Generationum, & Artium.

Historia aut *Naturalis* est, aut *Civilis*: In *Naturali*, Naturae res gestae, & facinorae memorantur, in *Civili*, hominum. Elucet procul dubio *Divina* in utriusque, sed magis

magis in *Civilibus*, ut etiam propria *Historia* speciem constituant, quam *Sacram* aut *Ecclesiasticam* appellare consuevimus. Nobis veto etiam ea videtur *Literarum* & *Artium* dignitas, ut iis *Historiae* propriae sortum attribui debeat; quam sub *Historia Civili* (quemadmodum & *Ecclesiasticam*) comprehendere intelligimus.

Partitionem *Historiae Naturalis* molimur ex *statu* & conditione ipsius Naturae, quae in triplici statu posita invenitur, & tanquam regimen trinum subdit. Aut enim libera est natura, & cursu consueto se explicans, ut in caelis, animalibus, plantis, & universo naturae apparatu; aut à pravitatibus, & insolentis materiae contumacis, & ab impedimentorum violentia, de statu suo detruditur, ut in Moestis; aut denique ab arte & opera humana constringitur, & fingitur, & tanquam novatur, ut in artificialibus. Sit itaque partitio *Historiae Naturalis*, in *Historiam Generationum*; *Praeter-Generationum*; & *Artium*; Quam postremam etiam *Mechanicam* & *Experimentalem* appellare consuevimus. Harum prima *libertatem naturae* tractat, secunda *errores*, tertia *vancula*. Libenter autem *historiam artium*, ut *historiae naturalis* speciem constituimus: quia inveteravit proflus opinio, ac si aliud quippiam esset ars à natura, artificialia à naturalibus: unde illud malum, quod plerumque

itaque historia naturalis scriptores, perfun-
 ctos se putent, si historiam animalium, aut
 plantarum, aut mineralium confecerint,
 omnibus artium mechanicarum experimen-
 tis. Sed & illabitur etiam animis hominum
 aliud subtilius malum; nempe, ut ars cen-
 scatur solummodo tanquam additamentum
 quoddam naturæ, cuius scilicet ea sit vis,
 ut naturam (sane) vel inchoatam perficere,
 vel in deterius vergentem emendare, vel
 impediam liberare; minime vero penitus
 vertere, transmutare, aut in imis concu-
 tere possit. Quod ipsum rebus humanis
 præpoptam desperationem intulit. At con-
 tra, illud animis hominum penitus infi-
 dere debuerat; artificialia à naturalibus, non
 forma, aut essentia, sed efficiente solummo-
 do differre, homini quippe in naturam, nul-
 lius rei potestatem esse, præterquam mo-
 tus, ut scilicet corpora naturalia aut admo-
 veat, aut amoveat. Ubi igitur datur admotio
 corporum naturalium, aut remotio, con-
 jungendo (ut vocant) activa passivis, omnia
 potest homo; ubi non datur, nihil: Neque
 interest, si res ponantur in ordine ad ali-
 quem effectum, utrum hoc fiat per homi-
 nem, vel absque homine. Aurum aliquan-
 do excoquitur igne, aliquando in arenulis
 purum invenitur, ministrante sibi ipsi natu-
 ra: Iris similiter fit ex nube roseida in subli-
 mi; fit etiam per asperionem aquæ, hæc apud
 nos.

nos. Itaque natura omnia regit subordinat-
 tur autem illa tria, *curfus natura*; *expatiatio*
natura; & *ars*, sive additus rebus homo: Ideo-
 que in historia naturali, tria illa comprehen-
 di potest; quod etiam C. Plinius magna ex
 parte fecit; qui historiam naturalem solum
 pro dignitate complexus est; sed comple-
 xam, minime, ut decuit, imo potius indignis
 modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter excul-
 ta: Sequentes duæ ita tenuiter, & inuuliter
 tractantur, ut in *defusatorum* classe repo-
 nenda sint. Neque enim reperias satis instru-
 ctam, & locupletem collectionem operum
 naturæ eorum, quæ à cursu ordinario gene-
 rationum, productionum, & motuum aber-
 rant, & deflexerunt: sive sint illa fortis
 certarum regionum aut locorum singulares:
 sive temporum eventus insoliti: sive *casuum*
 (ut ait ille) *ingenia*: sive proprietatum abdi-
 tatum effectus: sive monadica naturæ in sua
 specie. Non negaverim, inventi libros ni-
 mio plures, fabulosis experimentis, com-
 mentis secretis, & frivolis imposturis, ad
 voluptatem, & novitatem, relictos: Cæte-
 rum narrationem gravem & severam de He-
 teroclitis & mirabilibus naturæ, diligenter
 examinatam, ac fideliter descriptam, non
 inquam, invenio: præsertim cum debita re-
 jectione, & publica tanquam proscriptio-
 ne mendaciorum, & fabularum, quæ in-

valuerunt. Nam ut res se nunc habet, si forte mendacia aliqua circa res naturales obtinuerint, & celebrata sint (sive quod tantum possit reverentia antiquitatis, sive quod illa denuo examini subijcere sit molestum, sive quod mitifica scilicet ornamenta putantur orationis, propter similitudines & comparationes) nunquam postea exterminantur, aut retractantur.

Finis hujusmodi operis, quod exemplo suo decoravit Aristoteles, nil minus est, quam ut curiosis & inanibus ingeniis gratificetur, sicut faciunt mirabilarii, & prodigias tri: Verum duas ob causas, utramque sciam & gravem; unam, ut axiomatum corrigatur iniquitas, quæ plerumque in exemplis tritis & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quod à miraculis naturæ, ad miracula artis expeditus sit transitus & pervius. Neque enim huic rei plus inest negotii, præterquam ut naturæ vestigia persequaris sagaciter, cum ipsa sponte aberret: ut hoc pacto postea cum tibi libuerit, eam eodem loci deducere & compellere possis. Neque vero præceperim, ut ex historia ista mirabilium, superstitiosæ narrationes de maleficiis, fascinationibus, incantationibus, somnis, divinationibus, & similibus, prorsus excludantur, ubi de factis & re gestis liquido constat. Nondum etiam innuit, quibus in rebus, & quousque effectus superstitiosi attributi,

ex

ex causis naturalibus participent. Ideoque licet hujusmodi artium usum & praxim, merito damnandam censeamus, tamen è speculatione, & consideratione ipsarum (si strenue excutiantur) notitiam haud inutilem consequentur, non solum ad delicta, in hoc genere reorum, rite dijudicanda; sed etiam ad naturæ secreta ulterius rimanda. Neque certe hæsitandum de ingressu & penetratione intra hujusmodi antra, & recessu, si quis sibi unicam veritatis inquisitionem proponat; quod & Majestas tua exemplo proprio confirmavit. Tu enim duobus illis clarissimis, religionis ac naturalis Philosophiæ oculis, tales umbras prudenter ac perspicaciter perlustrasti, ut te Soli simillimum probaveris, qui polluta loca ingreditur, nec tamen inquinatur. Caterum illud inoquerim, narrationes istas cum rebus superstitiosis conjunctas, seorsum composi, neque cum puris & sinceris naturalibus commisceri oportere. Quod vero ad narrationes attinet, circa prodigia & miracula religionum; illa certe aut non utique vera sunt, aut nulla ex parte naturalia; ideoque ad *historiam naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Historiam naturæ subtiliæ*, & *scilicet*, quam *mechanicam* appellare solemus; invenio sane collectiones quasdam de agricultura, etiam de artibus compluribus mechanicis; sed, quod potissimum est

f 6

in

in hoc genere, semper negliguntur & rejiciuntur experimenta, in artibus singulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad interpretationem nature, æque aut plus faciunt, quam minus trita. Nam labes quadam literis aspergi videatur, si forte viri docti se submittant inquisitioni, aut observationi rerum mechanicarum, nisi fuerit earum, quæ pro arcanis artis, aut pro rebus admodum raris, aut subtilibus reputentur. Quod tam inanis ac superciliosæ arrogantiæ vitium, merito irrisit Plato, quando Hippiam Sophistam jactabundum inducit cum Socrate disputantem, sincero & solido veritatis investigatore: Qui, cum de pulchritudine sermo institutus esset, pro vago suo & soluto disputandi more, primum intulit exemplum virginis pulchræ, dein equæ pulchræ, postremo ollæ fictilis pulchræ, & affabre factæ: Hoc ultimo exemplo Hippias commotus, dixit: *Stomachoræ certe, (nisi humanitatis ratio me eo adigeret,) cum ququam disputare, qui exempla tam vilia & sordida allegaret.* Cui Socrates, Te quidem ita decet, cum tam nitidis sis amictus vestitus, & pulchris calcæis: & alia per Ieroniam. Enimvero, illud pro certo asseri possit, grandia exempla haud optimam aut turissimam asserre informationem. Id quod exprimitur non insulse in pervulgata illa fabula de Philosopho: qui cum stel-

las.

las sublati oculis inueneret, incidit in aquam: Nam si oculos demississet, stellas illico in aqua videre potuisset: verum suspiciens in cœlum, aquam in stellis videre non potuit. Eodem modo sæpe accidit, ut res minutæ & humiles, plus conferant ad notitiam grandium, quam grandes ad notitiam minutarum. Bene siquidem notavit Aristoteles, *Cujusque rei naturam in portionibus ejus minimis optime cernit.* Quam ob causam, Reipublicam persequatur primo in familia, & in simplicissimis combinationibus societatis, [matris scilicet & uxoris, parentum & liberorum, Domini & Servi.] quæ in quolibet tuguriolo occurrant. Simili plane ratione natura hujusce magnæ civitatis, (universitatis nimirum rerum,) ejusque dispensatio, in prima quaque symbolizatione, & minimis rerum portionibus, investiganda est: uti fieri videmus, quod secretam illud naturæ habitum pro maximo, de verticillitate fetti, tactu magnetis exciti ad polos, se conspiciendum præbuit, non in vestibus ferreis, sed in acubus.

Ego vero, si quod sit mei pondus judicii, sic plane statuo; *Historia Mechanica* usum erga Philosophiam naturalem, esse maxime radicalem, & fundamentalem. Talem intelligo Philosophiam naturalem, quæ non abeat in fumos speculationum subtilium, aut sublimium; sed quæ efficaciter operetur, ad suble-

suble-

sublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præsens tantum juvabit, nec tunc & transferendo observationem artis in usum aliarum, & inde opas commoditates eliciendos, quod necesse est fieri, cum experimenta diversarum artium in unius hominis observationem & considerationem venient; sed potius ad causas indagandas, & artium Axiomata deducenda, lucidiorem faciem accendet, quam hæcenus unquam affulsit. Quemadmodum enim ingenium alicujus haud bene noris, aut probaris, nisi cum irritaveris; neque Proteus se in varias rerum facies vertere solitus est, nisi manicis arte comprehensus; similiter etiam natura arte irritata, & vexata, se clarius prodit, quam cum sibi libere permittitur.

Antequam vero hoc membrum historię naturalis (quod mechanicum atque experimentale vocamus) demittamus, illud adiciendum; Corpus talis historię, non solum ex artibus ipsis mechanicis, verum & ex operativa parte scientiarum liberalium, ac simul ex Præcis compuribus (quæ in artem non coaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atque hæc est *historia naturalis* partitio prima.

C A P. III.

Partitio Historię Naturalis *Secunda*, ex *Viti* & *Fine* sua, in *Narrativam*, & *Inductivam*. *Quæ*que finis nobilissimus Historię Naturalis sit, ut *ministrat* & *in Ordine* sit ad *condendam* Philosophiam, quam *Finem* instruat *Inductiva*. *Partitio* Historię *Generationum* in *Historiam* *Cælestium*; *Historiam* *Meteororum*; *Historiam* *Globi Terræ & Mariis*; *Historiam* *Mollium* sive *Collegiorum* *Majorum*; & *Historiam* *Spécies* sive *Collegiorum* *Minorum*.

Historia Naturalis, ut *Subiecto* triplex (quemadmodum diximus) ita *Ipso* duplex est. Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem rerum* ipsarum, quæ historię mandantur; aut tanquam *Materia prima* Philosophię. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* jucunditate delectat, aut *Experimentorum* usui juvat, atque hujusmodi voluptatis aut fructus gratia quaesita est, longe inferioris notæ censenda, præ ea, quæ *Inductio* veræ & legitimæ sylvæ sit, atque supellex, & primam Philosophię mammam præbeat. Rursum itaque partitur *historiam naturalem*, in *Narrativam*, & *Inductivam*: Hanc autem posteriorem inter *Desiderata* ponimus. Neque vero aciem mentis alicujus perstringant, aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satis enim scimus, haberi historiam naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentie

superius cuiusdam. Attamen si quis ex ea fabulas, & antiquitatem, & auctorum citationes, & inanes controversias, Philologiam denique, & ornamenta eximat, (quæ ad *Conversales sermones*, hominumque doctorum *notas*, potius quam ad insistentiam Philosophiam sunt accommodata,) ad nihil magni res recidet. Longe autem profecto abest ab ea historia, quam animo metimur. Primo enim desiderantur diæ illæ *historiæ naturalis* partes, (de quibus modo diximus) *Præter-Generationsum, & Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertia illa (quæ reliqua est) parte generali, nimirum de *Generacionibus*, uni tantum, ex quinque partibus ejus, satis facit. Siquidem *Historia Generacionum* constituuntur partes subordinatæ quinq; *Primo Cælestium*, quæ Phœnomena ipsa sinecta complectitur, atq; separata à dogmatibus *Secunda Meteororum* (annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant, *Æviæ*: Neque enim de Cometis, Meteoris igneis, Ventis, Pluviis, Tempestatibus, & reliquis, invenitur aliqua *Historia*, quæ illius sit præci. Tertia *Terra & Mariæ*, (quatenus sunt Universi Partes Integrales) montium, Fluminum, Ælium, Arenarum, Sylvarum, Insularum, denique Figuræ ipsius continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potius Naturalia inquirendo & observando, quam Cosmographica.

QUÆ

Quinto, de *Massis Materia communi*bus, quas *Collegia Majora* vocamus. (vulgo *Elementa* dicuntur.) Neque enim de Igne, Aëre, Aqua, Terra, eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impressionibus, Narrationes reperuntur, quæ corpus aliquod *Historiæ* iustum constituent. Quinta, & ultima, de *Collectionibus Materia exquisitis*, quæ à nobis *Collegia Minora*, vulgo *Species* appellantur. In hæc autem postrema sola, industria Scriptorum emittit; ita tamen, ut potius luxuriata sit in superfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum, & similibus intumescens) quam solidis & diligentibus observationibus ditata, quæ ubique in *Historia Naturali* subnecti debeant. Atque, ut verbo dicam, omnis, quam habemus, Naturalis *Historia*, tam inquisitione sua, quam congerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem (condendæ scilicet *Philosophiæ*) aptata est. Quare *Historiam solidissimam* desiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Historia* hæcenus.

C A P. IV.

Partis *Historiæ Civilis*, in *Ecclesiasticam*, *Litterariam*, & *ipæ Genæ usque reliæ* *Civilem*: quæque *Historia Literaria* *desideratur*, *ipæ conservendæ Præcepta*.

Historiam *Civilem* in tres species recte dividi putamus: Primo *Saceram*, sive *Eccle-*

Ecclesiasticam: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Civilem*: Postremo *Literarum & Artium*. Ordinem autem ab ea Specie, quam postremo posuimus, quia reliquæ dux habentur, illam autem inter *Desiderata* referre visum est. Ea est *Historia Literarum*. Atque certe Historia Mundi, si hæc parte fuerit desinita, non ab similibus censeri possit *Status Polipemi*, eruto oculo; cum ea pars imaginis desit, quæ ingenium & indolem Personæ maxime referat. Hanc licet desiderari statuamus, nos nihilominus minime fugit, in Scientiis particularibus Juræconsultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philosophorum, haberi levem aliquam mentionem, aut narrationes quasdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Successionibus hujusmodi Scientiarum: Inveni etiam de Rerum & Artium Inventoribus tractatus al quos exiles, & instructuosos; Attamen justam atque universalem *Literarum Historiam* nullam adhuc editam asserimus. Ejus itaque & Argumentum, & conciliendi Modum, & Usum proponemus.

Argumentum non aliud est, quam ut ex omni Memoria repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mundi ætatibus & Regionibus floruerint. Eatum Antiquitates, progressus, etiam peragrations per diversas Orbis partes (migrant enim Scientiæ, non secus ac populi) rursus declinationes, obliviones,

instau-

instaurations commemorentur. Observentur simul per singulas Artes, inventionis occasio & origo, tradendi mos & disciplina, colendi & exercendi ratio & instituta. Adiciantur etiam Sectæ, & Controversiæ maxime celebres, quæ homines doctos tenuerunt, Calumniæ, quibus paruerunt; Laudes & honores quibus decoratæ sunt. Notentur Auctores præcipui, libri præstantiores; Scholæ, Successiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum spectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod Civilis Historiæ decus est, & quasi anima) ut cum eventis causæ copulentur: videlicet, ut memorentur Naturæ regionum ac populorum, Indolesque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad disciplinas diversas; Accidentia temporum, quæ Scientiis adversa fuerint aut propitia, Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & favores Legum; Virtutes denique insignes, & efficacia quorundam virorum, etiam literas promovendas; & similia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non, Criticorum more, in laude & censura tempus terant; sed plane historice res ipsæ narrentur, iudicium patetis interponatur.

De *Modo* autem hujusmodi Historiæ conscientie, illud imprimis monemus, ut materia & copia ejus, non tantum ab Historiis & Criticis petatur, verum etiam per singulas

anno.

annorum Centuris, aut etiam minorâ intervalla, feriatis, (ab ultima Antiquitate factio principio) libri præcipui, qui eo temporis spatio conscripti sunt, in consilium adhibeantur, ut ex eorum non perlezione, (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione & observatione Argumenti, Styli, Methodi, Genii illius temporis literarij, veluti incantatione quadam, à mortuis evocetur.

Quod ad *Stylum* attinet, hæc eo spectant, non ut honor Literarum, & pompa, per tot circumfusâs imagines celebretur, nec quia, pro flagrantissimo, quo literas prosequimur, amore, omnia quæ ad eorum statum quoquo modo pertinent, usque ad curiositatem inquirere, & scire, & conservare avemus: sed præcipue ob causam magis seriam, & grativam: Ea est, (ut verbo dicamus) quoniam perislem, qualem descripsimus, Narrationem, ad Virorum doctiorum, in Doctrinâ usû & administratione, prudentiam & solertiam, maximam accessionem fieri posse existimamus, & terram intellectualem, non minus quam Civilium motus, & perturbaciones, vitæque & viciates, notari posse, & Regimen inde optimam educi & institui. Neque enim B. Augustini, aut B. Ambrosii opera, ad prudentiam Episcopi, aut Theologi, tantum facere posse putamus, quantum si Ecclesiastica Historia diligenter inspicatur.

& c.

& revolvatur. Quod & Viris doctis ex *Historia Literarum* obvenerunt non subitamus. Casum enim omnino recipit, & temeritati exponitur, quod exemplis & memoria rerum non sulcitur. Atque de *Historia Literaria* hæc dicta sint.

CAP. V.

De Dignitate, & Difficultate Historiæ Civilis.

SEquitur *Historia Civilis* specialis, cujus dignitas atque auctoritas, inter scripta humana eminet. Hujus enim fidei, exempla Majorum, vicissitudines rerum, fundamenta Prudentiæ Civilis, hominum denique nomen & fama, commissa sunt. Ad dignitatem rei accedit, difficultas non minor. Etenim animum in scribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquam facere; temporum motus, Personarum characteres, Consiliorum trepidationes, Actionum (tanquam aquarum) ductus, prætextuum interiora, Imperii Arcana, cum diligenti scrutati, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine sub oculis ponere, magni utique laboris est, & iudicii: præsertim cum antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Historiam istam Civilem circumstant vitia: dum plerique narrationes quasdam inopes, & ple-

& plebejas, & plane dedecora historiarum conscribant; alii particulares relationes, & Commentariolos opera festinata & textu inæquali conscribant; alii capita tantum rerum gestarum percurrant, alii contra, minima quæque, & ad summam actionum nihil facientis, persequantur; nonnulli, nimia erga ingenia propterea indulgentia, plurima audacter confingant: aut alii, non tam ingeniorum suorum, quam Affectuum imaginem rebus imprimant, & addant, partium suarum memores, rerum parum fideles testes: quidam Politica, in quibus sibi complacent, ubique inculcent, & diverticula ad ostentationem querendo, narrationem rerum nimis leviter interrumpant: alii in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipsorum prolixitate parum cum iudicio, nituntur; adeo ut satis constat, non inveniri inter Scripta hominum rarius quicquam, quam Historiam legitimam & omnibus numeris suis absolutam. Verum nos in præsentī partitionem doctrinarum institimus, ut omnia; non Censuram, ut vitiosa notentur. Nunc partitiones *Historia Civili* persequemur, easque diversorum generum: Minus enim implicabuntur Species, si partitiones diversæ proponantur, quam si una partitio euriolæ per membra deducatur.

CAP. VI.

Partitio prima Historiæ Civilis, in Memorias, Antiquitates, & Historiam Iustam.

Historia *Civilis* tripartita est, tribus picturarum aut imaginum generibus non absimilis. Videmus enim ex picturis, & imaginibus, alias imperfectas, ut quibus ultima manus non accesserit, alias perfectas, alias vero vetustate mutilatas & deformatas. *Historiam* similiter *Civilem* (quæ imago rerum & temporum quædam est) in tres species, illis picturarum congruas, partiemur; *Memorias* scilicet; *Historiam Iustam*, & *Antiquitates*. *Memoria* sunt *Historia inchoata*, aut prima & rudia *Historiæ* lineamenta, *Antiquitates* vero *Historiæ deformata* sunt, sive reliquæ *Historiæ*, quæ casu è naufragio temporum ereptæ sunt.

Memoria, sive præparationes ad *Historiam* duplicis generis sunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Registra* vocare placet. *Commentarii* nudam actionum & eventuum seriem ac connexionem proponunt, prætermisissis causis rerum & pretextibus, initiis quoque eorumdem & occasionibus; consiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum apparatu. Talis enim est propria *Commentariorum* natura: licet Cæsari, per modestiam quandam cum magnanimitate con-

conjunctionem præstantissimam, inter eas, quæ extant Historiæ, Commentariorum nomen indere placuerit. At *Registra* duplicis naturæ sunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum* & *Personarum*, in *serie temporum*, quales dicuntur *Facti*, & *Chronologia*: Aut *Actuum Solemnitates*, cuius generis sunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Iudiciorum Processus, orationes publice habitæ, Epistolæ publicæ missæ, & similia, absque narrationis contextu, sive filo continuo.

Antiquitates, seu *Historiarum Reliquia*, sunt (uti jam diximus) tanquam tabulæ naufragi, cum deficiente, & fere submersa, rerum memoria, nihilominus homines industrii, & sagaces, pertinaci quadam, & scrupulosa diligentia, ex genealogiis, factis, titulis, monumentis, numismatibus, nominibus propriis & stylis, verborum etymologiis, proverbis, traditionibus, Archivis & instrumentis tam publicis quam privatis Historiarum fragmentis, librorum neutiquam Historicorum locis dispersis, ex his, inquam, omnibus, vel aliquibus, nonnulla à temporis diluvio eripiunt, & conservant. Res sane operosa, sed mortalibus grata, & cum reverentia quadam conjuncta, ac digna certe, quæ deletis fabulosis nationum originibus, in locum huiusmodi commentitiorum substituitur; sed tamen eo minus habens Auctoritatis, quia paucorum Lib-

centiæ

centiæ subicitur, quod paucis curæ est.

In his *Imperfectæ Historiæ* generibus, defectum aliquem non puto designandum, cum sint tanquam *Imperfectæ Mista*, ut defectus huiusmodi sit ex ipsa earum Natura. Ad *Epitomas* quod attinet, (Historiarum certe tetredines, & tineas,) eas exulare volumus; quod etiam cum plurimis, qui maxime sani fuerunt iudicii, facimus; utpote quæ complura nobilissimarum Historiarum corpora exederint, & coroderint, atque in faces inutilis demum redegerint.

CAP VII.

Partitio Historiæ iuxta in Chronica, Vitæ, & Relationes; Earumque partium explicatio.

AT *Historia* iuxta triam est generam, pro ratione *Objecti*, quod sibi proponit representandum. Aut enim *Fortiorem aliquam temporis* representat; aut *Personam singularem* memoria dignam; aut *Actionem aliquam* sive *rem gestam* ex illustrioribus. Primum *Chronica* sive *Annales* appellamus; secundum *Vitæ*; tertium *Relationes*. Inter quæ *Chronica* celebritate & nomine excellere videntur; *Vitæ* autem, fructu & exemplis; *Relationes* rursus sinceritate & veritate. *Chronica* namque amplitudinem actionum publicarum, & personarum facies externas, & in publicum veitas, proponunt; Minora

G autem,

autem; quæ tam ad Res, tum ad Personas pertinent, omittunt, & silentio involvunt. Cum vero id artificii divini sit proprium, ut *Maxima è minimo suspendat*, sit suspensio, ut hujusmodi *Historia*, majora tantum percutat, negotiorum pompam potius, & solennia, quam eorum veros fomes & texturas subtiliores ostendat: quinetiam, et si Consilia ipsa addat, atque immisceat, tamen granditate gaudeas, plus gravitatis atque prædicitæ, quam revera habent, humanis actionibus aspergat; ut Satyra aliqua possit esse verior humanæ vitæ tabula, quam nonnulla ex ejusmodi *Historiis*. Contra *Vitæ*, si diligenter & cum judicio perscribantur, (neque enim de *Elogiis*, & hujusmodi *Commemorationibus* sejanis loquimur) quandoquidem Personam singularem pro Subiecto sibi proponant, in qua necesse est actiones, non minus leves, quam graves, parvas quam grandes, privatas quam publicas, componi & commisceri; sane magis viras & fidæ rerum narrationes, & quas ad exemplum tutius & felicitus transferre possis, exhibent. At *Relationes* Actionum speciales (quales sunt *Bellum Peloponnesi*, *Expeditio Cyri*, *Conjuratio Catilina*, & similia) omnino puriore & magis sincero veritatis candore vestiri patet, quam *Historiæ* *justas* temporum; quia argumentum in iis deligi, & sumi potest habile, & definitum; atque ejusmodi, ut de eo

noti-

notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi possit, cum contra *Historia temporis* (præsertim quæ ætate Scriptoris multo antiquior sit) necessario in memoria rerum sæpius fatiscat, & veluti spatia vacua contineat; quæ ingenio & conjectura occupari, & suppleri satis licenter consueverunt. Hoc tamen ipsum, quod de *Relationum* sinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum est. nam fatendum cetera est, (cum humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis fere perpetuo conjuncta sint) hujusmodi *relationes*, præsertim si sub ipsa rerum gestarum tempora edantur, (cum sæpius vel ad gratiam, vel ad invidiam scribantur,) omnium narrationum merito maxime suspectas esse. Sed rursus huic incommodo etiam illud conualcitur remedium; quod illæ ipse *Relationes*, cum non ex una parte solummodo, sed pro *fictionibus*, & partium studiis, ex utraque parte semper fere edantur, viam hoc pacto quandam veritati, tanquam inter extrema, aperiant & muniant; atque postquam contentiones animorum deserbuerint, *Historico* bono & prudenti, non pessima *historiæ* perfectioris materia, & Sementis sunt.

Quod vero ad ea, quæ in his tribus *historiæ* generibus desiderati videantur, dubium certe non est, quin plurimæ *historiæ* particula-

culares (de talibus loquimur quæ esse possunt) alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum & Rerum, quibus debentur, honoris & nominis detrimendo, hæcque prætermittit, quas notare perlongum esset. Cæterum exterarum Nationum Historias Exterorum curæ relinquentis (*ne forte sim in aliena Rep. curiosus*) non possum non apud Majestatem tuam conqueri, de Historiæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate & indignitate, quatenus ad corpus ejus integrum, nec non Historiæ Scotiæ iniquitate & obliquitate, quatenus ad Authorem ejus recentissimum & uberrimum: Reputans mecum, honorificum admodum Majestati tuæ futurum, atque Opus posteritæi gratissimum; si quemadmodum Insula hæc magnæ Britanniæ, se nunc in unam Monarchiam coalitam, ad sequentes ætates transmittit; ita in una Historia describitur, à præteritis sæculis repetetur, eodem modo quo Historiam decem Tribuum Regni Judæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod si moles hujusmodi historiæ, magna certe & ardua, quo minus exacte & pro dignitate perficeretur, videatur obfuturæ, ecce tibi memorabilem multo angustioris temporis periodum, quatenus ad historiam Angliæ, nimirum ab Unione Rosarum ad Unionem Regnorum; Spatium temporis, quod, meo quidem judicio, in-j rem recipit eventuum, quæ

quæ raro se ostendunt, varietatem, quam in pauci successuum numero uspiam in Regno Hæreditatio deprehendere licet. Incipit enim ab adeptione Coronæ mixtæ, partim Armis, partim Jure: Ingressum siquidem ferrum aperuit, stabilimentum attulerunt Nuptiæ; Secuta igitur sunt tempora illis initiis consentanea; inuicem fluctibus, post magnam tempestatem, tumores & agitationes suas, sed absque aliqua immani procella, retinentibus, atque gubernatoris prudentia, qui minus inter Antecessores Reges consilio enituit, superatis. Ordine proximus succedit Rex, cujus actiones, licet magis impetu quam consilio administratæ, non leve tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas subinde librando, & inclinando, prout ipse propendebant. Quo etiam regnante, cepit fieri ingens illa Status Ecclesiastici mutatio, qualis raro admodum prodit in Theatrum. Secutus est Rex minor. Dein tentamentum Tyrannidis, licet illud brevissimum fuerit, instat febris Ephemeræ. Dein Regnum Fœminæ, extero Regi nuptæ. Rursus Regnum Fœminæ solitariæ, & cælibis. Hæc omnia demum excepit eventus iste saulæ & gloriosus; nimirum hujusce Insulæ Britannicæ, à toto Orbe divisæ, in se unio; per quam Vetus illud oraculum, Aeneæ redditum, quod requiem ei præmonstrabat,

— Antiquam exquirite matrem;

G. 3.

supra

supra nobilissimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in nomine illo *Britannia*, *Antiqua sua Martia*, jam convenientes adimpletum sit; in pignus & tessellam metæ, & exitus errorum & peregrinationis jam repetti. Ita ut, quemadmodum corpora ponderosa jactata, antequam ponant & consistant, trepidationes quasdam experiuntur; eodem modo probabile videatur, Divina Providentia factum esse, ut Monarchia ista, priusquam in tua Majestate, Regiaque tua Sobole, (in qua spero eam in perpetuum fore stabilitam) consistetet, & confirmata esset, has tam varias mutationes, & vicissitudines, tanquam preludia stabilitatis suæ, subiret.

De *Vitis* cogitantem, subit quædam Admiratione, tempora ista nostra, haud nosse bona suæ, cum tam rara sit Commemoratio, & conscriptio vitarum, eorum, qui nostro sæculo claruerunt. Etsi enim Reges, & qui absolutum Principatum obtineant, pauci esse possunt; Principes etiam in Rep. libera (tot Rebusq. in Monarchiam conversis) haud multi; utcumque tamen non defuerunt Viri egregii (sicut sub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam memoriæ suæ famam, aut elegia arida & jejuna. Etenim hæc ex parte, inventum eujusdam ex Poëtis recentioribus, quo antiquam fabulam locupletavit, non inelegans est. Fingit ille, in extremitate filii parcarum, numisma quoddam, seu

seu Monile pendere, in quo defuncti nomen impressum sit: Tempus autem cultum Atropi prætolari, & statim abscisso filo, numismata eripere, eaque asportata, paulo post in fluvium Lethes ex gremio suo projicere: Circa fluvium autem, magnam avium vim volitare, quæ numismata arripunt, ac postquam in rostris ipsarum paulisper eadem circumstulerint, paulo post per incuriam in fluvium decidere permittunt: Inter eas vero, Cygnos reperiri nonnullos, qui si numisma aliquod cum nomine prehenderit, illico ad templum quoddam illud deferre solebant, immortalitati consecratum. Hujusmodi itaque Cygni nostris temporibus fere defecerunt. Quævis autem plurimi hominum, curis & studiis suis nimio plusquam corporibus mortales, nominis sui memoriam, velut famam aut auram despiciunt,

— *Animi nil magna laudis egeret;*

Quorum scilicet Philosophia & severitas ab ea radice pullulat, *Non prius laudes contempnunt, quam laudanda facere deservimus*; Id tamen apud nos Salomonis iudicio non præjudicabit, *Memoria iusti suos laudabit, at impiorum nomen putrefcit*: Altera perpetuo floret, alterum aut in oblivionem protinus abit, aut in odorem tetram computrescit. Ac propterea in eo ipso stylo, vel loquendi formula, quæ recte admodum recepta est,

ut defunctis tribuatur. (*Felicit memoria, pia memoria, bona memoria*) agnoscere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipsum à Demosthene) prouult, *Bonam famam propriam esse possessionem defunctorum*. Quam quidem possessionem non possum non notare, noscitur vero inculcam ut plurimum, & neglectam jacere.

Quantum ad *Relationes*, optandum esset potius, ut multo major circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua actio illustrior, cui non interfit calamus aliquis excellentioribus, qui eam excipere & describere possit. Quoniam autem is perpaucorum hominum esse debet, qui Historiam iustam pro dignitate conferbar, (ut ex paucitate Historicorum vel mediocrium satis liquet) ideoque si actiones particulares, sub tempus ipsum quo geruntur, tolerabili aliquo scripto memoriae mandentur, sperandum esset, exorturorum quandoque, qui Historiam iustam, ope & auxilio illarum *Relationum*, conficere possent. Illa enim iustar Seminarii esse possint, unde, cum usus, hortus amplus & magnificus conferretur.

CAP.

CAP. VIII.

Partis Historiæ Particularum, in Historiam Vniuersalem, & Particularem, & utriusque Commoda, & Incommoda.

Historia *Temporum* aut *Vniuersalis* est, aut *Particularis*; Hæc alicujus Regni, vel *Reip.* vel *Nationis* res gestas complectitur, illa *Vniuersi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Historiam Mundi* etiam ab Origine scripsisse videri volunt; Farragineum Tertium, & Compendia narrationum pro Historia exhibentes: Alii sui temporis res, per Orbem terrarum memorabiles, tanquam iusta Historia complecti posse confisi sunt, conatu profecto magnanimo, atque si uctu haud exiguo. Neque enim res humane ita Impetiis aut Regionibus diuise sunt, ut non habeant multa connexa; Quare iuvat certe, fata, alicui seculo aut ætati destinata, veluti una tabula contenta & descripta intueri. Fit etiam, ut plurima scripta non contemnenda, (qualia sunt hæc, de quibus antea locuti sumus, *Relationes*) alias forte peritura, neque prelum sepius passura, aut saltem capita ipsorum, in huiusmodi *Historiam Generalem* recipiuntur, atque hoc pacto figuntur, & conseruentur. Veruntamen, si quis rem rectius perpendat, animaduertet, tam seueras esse *Historia iustæ Leges*, ut eas in tanta arborum vastitate ex-

G 5. ecece

exercere vix liceat; adeo ut minuatur potius Historiæ Majestas molis granditate, quam amplificetur. Fiet enim, ut qui tam varia undequaque persequitur, is informationis Religione paulatim remissa, & diligentia sua, quæ ad tot res extenditur, in singulis elanguescere, aures populares, & tumores capiet; & ex relationibus non admodum Authenticis, aut hujusmodi aliqua levidenti materia, Historiam conficiat. Quinetiam necesse ei erit, (ne opus in immensum excreseat,) plurima relatu digna consulto prætermittere, atque ad Epitomarum rationes sæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque utilitati historiæ universalis ex diametro oppositum. Quemadmodum enim universalis historia, narrationes aliquas, quæ alias forte fuissent peritura, conservat; ita contra sæpenumero narrationes alias satis fructuosas, quæ aliter victuræ fuissent, propter grata mortalibus rerum compendia, perimit.

C A P. IX.

Partis alia Historiæ Temporum, in Annales, & Acta Diurna.

Etiam *Historia Temporum* recte dividitur in *Annales*, & *Diaria*: Quæ divisio, licet ex periodis temporum nomina sumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Recte enim Cornelius Tacitus, cum in mentionem Magnificentiæ quarundam structurarum.

rarum incidit, statim subdit, *Ex dignitate populis Rom. repertum esse, res illustres Annalibus, talia diurnis verbis actis mandare*: Applicando Annalibus res, quæ ad Statum Reip. pertinent; Acta vero & Accidantia leviora, Diariis. Meo utique judicio, valere conveniret disciplinam quandam Haraldicam, in disponendis non minus librorum, quam personarum dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quam Ordinum & Graduum confusio; ita etiam Autoritati historiæ gravis haud parum derogat, si admisceantur Politicis res levioris momenti; quales sunt pompæ, & solemnitates, & spectacula, & hujusmodi. Atque sane optandum esset, ut illa ipsa distinctio in consuetudinem veniret. Nofitis vero temporibus, *Diaria* in navigationibus tantum & expeditionibus bellicis, in usu sunt. Apud Antiquos certe Regum honori dabatur, ut à cæta Palatii sui in *Diaria* referrentur, quod videmus factum fuisse sub Ahalvero Persarum Rege; qui cum noctem ageret insomnem, *Diaria* poposcit; ubi conjurationem Eunuchorum recognovit: At in Alexandri *Diariis*, tam pusilla continebantur, ut etiam, si forte ad mensam dormiret, in acta reponeretur: Neque enim sicut *Annales* tantum gravia, ita *Diaria* tantum levia complexa sunt; sed omnia promiscue & cursim *Diariis* excipiebantur, seu majoris, seu minoris momenti.

C A P. X.

*Partitio secunda Historiæ Civilis, in Meram,
& Mixtam.*

POSTREMA vero partitio *Historia Civilis* ea sit, ut dividatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixtura* celebres duæ. Altera ex *Scientia Civili*. Altera præcipue ex *Naturali*. Introducitur enim ab aliquibus genus scribendi, ut quis narrationes aliquas, non in serie historiæ continuatas, sed ex delectu auctoris exceptas conscribat: deinde easdem recolat, & tanquam ruminet, & sumpta ab ipsis occasione, de rebus Politicis disserat. Quod genus *historiæ Ruminatæ* nos sane magno opere probamus, modo hujusmodi Scriptor hoc agat, & hoc se agere consiteatur. *Historiam* autem *justam* ex professo scribenti, Politicæ ubique ingere, atque per illa filium historiæ interrompere, in tempestivum quiddam, & molestum est. Licet enim historia quæque prædentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti imprægnata sit, tamen Scriptor ipse sibi obliterari non debet.

Mixta etiam est *historia Cosmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *historia Naturali*, *Regiones ipsas*, atque earum *Situs*, & *Fruitus*; Ex *historia Civili*, *Urbes*; *Imperia*, *Mores*; Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurationes Cæli*, quibus tractus mun-

di.

di subjacent. In quo genere *Historia*, sive *Scientiæ*, est quod seculo nostro gratulemur. Orbis enim terrarum factus est, hæc nostra ætate, mirum in modum fenestratus, atque patens. Antiqui certe *Zonas* & *Antipodas* noverant,

(*Noſque ubi primus equis oriens afflavit
anhellu,*

Illic sera rubens accendit lumina vesper.)

Idque ipsum magis per demonstrationes, quam per peregrinationes. Verum ut *Cariæ* aliqua parva, cælum ipsum æmularetur; atque universum globum terrestrem, magis etiam obliquo & flexuoso, quam cœlestia solent, itinere circumverit, ea est nostri seculi prerogativa: ita ut præsens ætas jure in Symbolo suo usurpare possit, non tantum illud *Plus ultra*, ubi Antiqui usurpabant *Non ultra*, atque insuper illud *Imitabile fulmen*, ubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*;

Demens qui nimbos, & non imitabile ful-

men; verum & illud, quod omnem admirationem superat, *Imitabile Cælum*; propter navigationes nostras, quibus circa universum terræ ambitum, cœlestium corporum more, volvi, & circumagi sæpe concessum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nautica, atque Orbe perlustrando, felicitas, de ulterioribus etiam progressibus, & Augmentis *Scientiarum*, spem magnam facere possit; præsertim

tum cum divino videatur Consilio esse decretum, ut hæc duo coeva sint: Sic enim Daniel Propheta, de novissimis temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertransibunt, & augebitur scientia*; quasi pertransitus, sive perustratio mundi, atque multiplex Augmentum Scientiarum, eidem seculo destinarentur: Sicut magna ex parte jam completum videmus; Quandoquidem tempora nostra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis, aut revolutionibus, (aliter apud Græcos, aliter apud Romanos) eruditione non multum cedant, eas vero in aliquibus longe superent.

C A P. XI.

Partitio Historiæ Ecclesiasticæ, in Ecclesiasticam specialem, Historiam ad Prophetias, & Historiam Nemesios.

Historia Ecclesiastica in genere, eadem fere cum *historia Civili* partitiones subit. Sunt enim *Chronica Ecclesiastica*, sunt *vita Patrum*, sunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proprio vero nomine, recte dividitur in *historiam Ecclesiasticam* (Genetis nomine servato,) & *historiam ad Prophetias*, & *historiam Nemesios* sive *Providentia*. Prima, *Ecclesia militantis tempora*, & *statum diversum* memorat: sive illa fluctuet, ut *Arca in diluvio*: sive itinereetur, ut *Arca in eremo*: sive consistat, ut *Ar-*

ut *Arca in templo*: hoc est, *statum Ecclesia in persecutione, in motu, & in pace*. In hac parte, defectum aliquem non invenio, quia supersunt in illa complura potius quam desunt: Illud sane optarem, ut massæ tam prægrandi, virtus quoque & sinceritas narrationum responderent.

Secunda pars, quæ est *historia ad Prophetias*, ex duobus Relativis conitat, *Prophetia ipsa*, & *ejus Adimpletio*. Quapropter tale esse debet hujus operis institutum, ut cum singulis ex scripturis Prophetiis, eventuum veritas conjungatur, idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad instituendam disciplinam quandam, & peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quæ adhuc restant complenda. Attamen in hac re, admittenda est illa latitudo, quæ Divinis vaticiniis propria est & familiaris, ut adimpletiones eorum fiant, & continentur, & punctualiter referunt enim Auctoris sui naturam, cui *unus dies tanquam mille anni, & mille anni tanquam unus dies*: atque licet plenitudo, & assigium complementi eorum, plerumque alicui certæ ætatis, vel etiam certo momento destinetur; attamen habent interim gradus nonnullos: & scalas complementi, per diversas mundi ætates. Hoc opus desiderari statuo, verum tale est, ut magna cum sapientia, sobrietate, & reverentia tractandum sit, aut omnino dimittendum.

Ter-

Tertia Pars, quæ *Historia Nemoſcoſ* eſt, ſane in calamos nonnullorum piorum viro-
rum incidit, ſed non ſine partium ſtudio oc-
cupata eſt autem in obſervanda divina illa
convenientia, quæ nonnunquam intercedit,
inter Dei voluntatem Revelatam, & Secre-
tam. Quamvis enim tam obſcura ſint Con-
ſilia & Iudicia Dei, ut *homini animali* ſint
penitus inſcrutabilia, quin etiam ſæpius eo-
rum oculis, qui proſpiciunt è tabernaculo, ſe
ſubducant; Divinæ tamen Sapientiæ viſum,
aliquando per vices, ad ſuorum confirmatio-
nem, & conſolationem eorum, qui tanquam
ſine Deo ſunt in mundo, ea quali majoribus
characteribus deſcripta, ſic proponere con-
ſpicienda, uti (ſicut loquitur Propheta) *qui-
vis etiam in caſu ea perlegere poſſit*; hoc eſt,
ut homines mere ſenſuales & voluptarii, qui
Iudicia illa divina prætervehi feſtinant, ne-
que cogitationes ſuas in ea unquam defi-
gunt, tamen, quamvis proſpere currant, &
aliud agant, ipſa agnoſcere cogantur. Talia
ſunt vindictæ ſeræ & inopinæ; ſalutes ſubito
aſſurgentes, & inſperatæ; conſilia divina per
ambages rerum tortuoſas, & ſtupendas ſpi-
ritas, tandem ſe maniſeſto expediencia; & ſi-
milia: quæ valent, non ſolum ad conſolan-
dos animos fidelium, ſed ad percellendas &
convincendas conſcientias improborum.

C A P. XII.

De Appendicibus hiſtoriz: quæ circa Verba homi-
num (quæ admodum hiſtorici ipſa circa facta)
verſantur: ſcilicet earum in epistoſas, & apo-
ſtrophemata.

AT non ſalutem ſolummodo humani
genetis, verum etiam *diſtorum* memo-
ria ſervari debet. Neque tamen dubium, quin
diſta illa quandoque *hiſtorici* ipſi inſerantur,
quatenus ad res geſtas perſpicuè & graviter
narrandas faciant, & deſerviant. Sed *diſta*
ſive *verba Humana* proprie cuſtodiant *Li-
bri Orationum, Epistoſarum, & Apoſtrophe-
matum*. Atque *Orationes* ſane virorum
prudentium, de negotiis & cauſis gravibus
& arduis habitæ, tum ad rerum ipſarum no-
titiã, tum ad eloquentiam multum valent.
Sed majora adhuc præſtantur auxilia ad in-
ſituendam prudentiam civilem ab *Epistoſis*,
quæ à viris magnis de negotiis ſeris miſſæ
ſunt. Erenim ex *verbis hominum*, niſi ſanus
aut præſtantius, quam hujusmodi *Epistoſa*.
Habent enim plus nativi ſenſus, quam *Ora-
tiones*; plus etiam maturitatis, quam collo-
quia ſubita. Eadem quando concinnantur
ſecundum ſeriem temporum, (ut ſit in illis
quæ à Legatis, Præfectis Provinciãrum, &
aliis Imperii Miniſtris, ad Reges, vel Sena-
tus, vel alios Superiores ſuos mittuntur; aut
viciliſſim

viciſſim ab Imperantibus ad miniſtros, ſunt certe ad *hiſtoriam*, præ omnibus, pretioſiſſima ſupellex. Neque *Apephlegmata* ipla ad delectationem & ornatum tantum proſunt, ſed ad res gerendas etiam, & uſus civiles. Sunt enim (ut aiebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui rerum & negotiorum nodos, acumine quodam ſecant, & penetrant: Occaſiones autem redeunt in orbem, & quod olim erat commodum, rursus adhiberi, & prodeſſe poteſt; ſive quis ea tanquam ſua proferat, ſive tanquam vetera. Neque cene de utilitate ejus rei ad civilia dubitari poteſt, quam Caſar Dictator opera ſua honeſtavit, cujus Liber utinam extaret, cum ea, quæ uſquam habentur in hoc genere, nobis parum cum delectu congeſta videantur.

Atque hæc dicta ſunt de *Hiſtoria*, ea ſcilicet parte Doctrinæ, quæ reſpondet uni ex *Cælis*, ſive *Domiciliis Intellectus*, quæ eſt *Memoria*.

C A P. XIII.

De ſecundo Membro principali Doctrinæ, nempe Poëſi. *Fæcilia* Poëſis in Naturaliam, Dramaticam, & Parabolicam. Exempla Parabolicæ tria proponantur.

I Am ad *Poëſim* veniamus. *Poëſis* eſt genus doctrinæ, verbis plerumque adſtrictum, rebus ſolutum & licentioſum; Itaque, ut initio

tio diximis, ad *Phantaſiam* referatur, quæ iniqua, & illicita proſus rerum conjugia & divortia comminſci, & machinari ſolet. *Poëſis* autem (ut ſupra inuimus) duplici accipitur ſenſu, quatenus ad *Verba*, vel quatenus ad *Res* reſpicit. Priore ſenſu, *Sermonis* quidam *Character* eſt: *Carmen* enim ſtyli genus, & elocutionis formula quædam, nec ad res pertinet: Nam & vera narratio carmine, & ficta oratione ſoluta conſcribi poteſt. Poſteriore vero ſenſu, conſtituimus eam, ab initio, *Doctrinæ Membrum Principale*, eamque juxta *hiſtoriam* collocavimus, cum nihil aliud ſit, quam *Hiſtoria Imitatio ad Placitum*. Nos igitur in partitionibus noſtris, veras doctrinarum venas indagantes, & perſequentes, neque conſuetudini & diſiſionibus receptis (in multis) cedentes; *Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *odas*, & hujusmodi, ab inſtituto ſermone removemus, atque ad philoſophiam & artes orationis reſpicimus. Sub nomine autem *Poëſis*, de *Hiſtoria ad Placitum conſulta*, tantummodo tractamus.

Partitio *Poëſis*, veriſſima, atque maxime ex proprietate, præter illas Diſiſiones, quæ ſunt ei cum *Hiſtoria* communes, (ſunt enim *ficta Chronica*, *Vita ficta*, *ficta etiam Relationes*) ea eſt, ut ſit aut *Narrativa*, aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narrativa* protuſe hiſtoriam imitatur, ut ſete fallat, niſi quod

res extollat sepius supra fidem. *Dramatica* est veluti historia Spectabilis; nam constituit imaginem rerum tanquam presentium; historia autem tanquam prateritarum. *Parabolica* vero est historia cum typo, quae Intellectualia deducit ad sensum.

Atque de *Poesi Narrativa*, sive eam *Heroicam* appellare placet, modo hoc intelligas de *Materia*, non de *Verbo*, ea à fundamento prorsus nobili excitata viderur, quod ad dignitatem humanae naturae in primis spectat. Cum enim mundus sensibilis, sit anima rationali dignitate inferior, videtur *Poesis* hae humanae Naturae largiri, quae Historia denegat; atque animo umbris rerum utcuque laetificete, cum solida haberi non possint. Si quis enim rem acutius introspicat, firmiter ex *Poesi* sumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illustrem, ordinem magis perfectum, & varietatem magis pulchram, animae humanae complacere, quam in natura ipsa, post lapsum, reperire ullo modo possit. Quapropter, cum res gestae, & eventus, qui verae historiae subjiuntur, non sint ejus amplitudinis, in qua anima humana sibi satisfaciat, praesto est *Poesis*, quae facta magis Heroica confingat: Cum historia vera successus rerum, minime pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigit eam *Poesis*, & exitus, & fortunas, secundum merita, & ex lege Nemeseos, exhibet: Cum historia

VERA,

vera, obvia rerum fatierate & similitudine, animae humanae fastidio sit; reficit eam *Poesis*, inexpectata, & varia, & vicissitudinum plena canens. Adeo ut *Poesis* ista non solum ad delectationem, sed etiam ad animi magnitudinem, & ad mores conferat. Quare & merito etiam divinitatis cujuspiam particeps videri possit; quia animum erigit, & in sublime rapit; rerum simulachra ad animi desideria accommodando, non animum rebus (quod ratio facit, & historia) submitiendo. Atque his quidem illecebris, & congruitate quo animum humanum demulcet, addito etiam consorcio Musices, unde suavius insinuari possit, aditum sibi patefecit, ut honori faceret etiam saeculis plane rudibus, & apud Nationes barbaras, cum aliis Doctrinae prorsus exclusae essent.

Dramatica autem *Poesis*, quae Theatrum habet pro mundo, usu eximia est, si sana foret. Non parva enim esse posset Theatri, & Disciplina, & Corruptela: Atque Corruptelarum, in hoc genere, abunde est; disciplina plane nostris temporibus est neglecta. Attamen licet in Rebus, modernis habeatur pro re ludicra actio theatrialis, nisi forte nimium trahat à Satyra, & mordeat, tamen apud Antiquos curae fuit, ut animos hominum ad virtutem instrueret. Quinetiam Vicis prudentibus, & magnis Philosophis, veluti animorum plectrum quoddam censebatur. Atque

Luce

sine verissimum est, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, hominum animos, cum congregari sinit, magis quam cum soli sint, affectibus & impressionibus patere.

At *Positæ Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam res sacra videtur, & augusta; cum præsertim Religio ipsa, ejus opera plerumque utatur, & per eam commercia Divinorum cum humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias levitate & indulgentia, contaminata invenitur. Est autem usus ambigui, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Involutum*; facit etiam ad *Illustrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*, in illo *Ocultandi Artificium* quæritur videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illustrationem*, antiquis sæculis plurimum adhibebatur. Cum enim rationis humane inventa, & conclusiones, (etiam eæ quæ nunc *trivæ*, & vulgatae sunt) tunc temporis novæ & instructæ essent, vix illam subtilitatem capiebant ingenia humana, nisi propius eæ ad sensum, per hujusmodi simulachra, & exempla, deducerentur. Quare omnia apud illos, fabularum omnigenarum, & Parabolarum, & Ænigmatum, & similitudinum, plena fuerunt. Hinc testera Pythagoræ, Ænigmata Sphingis, Æsopi Fabulæ, & similia. Quinetiam Apophthegmata veterum Sapientium fere per similitudines rem demonstrabant. Hinc Menenius Agrippa apud

apud Romanos (Genrem eo sæculo minime literatam) seditionem fabula repressit. Denique ut Hieroglyphica Literisita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodie etiam & semper, eximius est, & fuit, Parabolarum vigor, cum nec argumenta tam perspicua, nec veræ exempla tam apta, esse possint.

Alter est usus *Positæ Parabolica*, priori quasi contrarius, qui facit (ut diximus) ad *Involutum*; earum nempe rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam discreta esse creatur: hoc est, cum occulta & Mytheria Religionis, Politicæ, & Philosophiæ, Fabulis & Parabolis vestiantur. Utram vero fabulis veteribus Poëtarum, subit aliquis sensus mysticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipsi certe fatentur, nos in eam sententiam propendere, ut non paucis Antiquorum Poëtarum Fabulis, Mytheriam insusum fuisse putemus. Neque nos movet, quod ista pueris scè, & Grammaticis relinquuntur, & vilescant, ut de illis contemptim sententiam seramus: Quin contra, cum plandè cœnter, scripta illa, quæ fabulis istas recitant, ex Scriptis hominum, post literas sacras, esse antiquissima, & longe his antiquiores fabulas ipsas; (etenim tanquam prius creditæ & receptæ, non tanquam excogitate ab illis Scriptotibus referuntur) videntur esse instar tenuis cujusdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarum, in Græcorum fistulas

fitulas inciderunt. Cum vero, quæ circa harum Parabolarum interpretationem, adhuc tentata sint, per homines scilicet imperitos, nec ultra locos communes doctos, nobis nullo modo satisfaciant, Philosophiam secundum Parabolas antiquas, inter *Desiderata* referre visum est. Ejus autem operis *Exemplum* unum aut alterum subjungemus. Non quod res sit fortasse tanti, sed ut institutum nostrum servemus. Id hujusmodi est, ut de operibus illis, quæ inter *Desiderata* ponimus (si quid paulo obscurius) perpetuo aut *precepta* ad opus illud instituendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis forte existimet, levem aliquam tantum Notionem, de illis mentem nostram perstrinxisse, nosque Regiones sicut *Augures*, animo tantum metiri, neque eas ingrediendi vias nosse. Aliam aliquam partem in *Poisè* desiderari non invenimus; quin potius cum planta sit *Poisè*, quæ veluti à terra luxuriante, absque cæro semine, germinaverit, supra cæteras doctrinas excrevit, & diffusa est. Verum jam *exempla* proponemus, tria tantum numero, unum è *Naturalibus*, è *Politice* unum, atque unum denique è *Moralibus*.

Exem-

Exemplum primum Philosophiæ secundum Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De Vainoso, seu dæmon Fabulam Paris.

A Ntiqui generationem *Paris* in dubio relinquant. Alii enim eum à *Mercurio* genitum; Alii longe alium generationis modum ei tribuunt. Ajuat enim *Procos* universos cum *Penelope* rem habuisse, ex quo promiscuo concubitu *Pana* communem filium ortum esse. Neque prætermittenda est tertia illa generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt, eum *Iovis* & *Hyæronis* (id est, *Contumelias*) filium fuisse. Utcunque otto, *Parca* illi sorores fuisse perhibentur: quæ in specu subterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur sub *Dio*. Effigies *Paris* talis ab antiquitate describitur: Connotus, Comibus in acutum sargentibus, & usque ad cælum fastigiatis; corpore toto hispidus & villosus; barba imprimis promissa; figura biformis, humana quoad superiora, sed femora & in capite pedes desinente. Gestabat autem insignia potestatis; sinistra fitulam ex septem calamis compactam, dextra pedum sive baculum, superius curvum & inflexum. Induebatur *Chlamyde* ex pelle *Paridalis*. Potestates ei & munera hujusmodi attribuuntur, ut sit *Deus* venatorum, etiam pastorum, & in universum *Ruricularum*, Præses item montium. Erat etiam, proximus à *Mercurio*,

H Nun-

Nuncius Deorum. Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuo Chæreas ducere & tripudiare solebant: Comitabantur & *Satyræ*, & his seniores *Sileni*. Habebat insuper potestatem terribres immitendi, præsertim inanes & superstitiosos, qui & *Panici* vocati sunt. Res gestæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Capidum* provocavit ad luctum, à quo etiam in certamine victus est. Etiam *Typhonem Gigantem* retibus implicavit & conhibuit. Atque narrat insuper, eum *Ceres* mœlita, & ob raptam *Proserpinam* indignata, se abscondisset, atque Dei omnes ad eam investigandam magnopere incubissent, & se per varias vias dispartiti essent; *Panis* solummodo ex felicitate quadam contigisse, ut inter venandam eam inveniret, & indicaret. Ausus est quoque cum *Apollone* de victoria Musices decernere, atque etiam *Mydas* iudice prelatos est; ob quod iudicium *Mydas* asinus aures tulit, sed clam se fecit. Amores *Panis* nulli referuntur, aut saltem admodum rari; quod mirum, inter turbam Deorum, potius tam profuse amatoriam, videri possit. Illud solummodo ei datur, quod *Echo* adamaret, quæ etiam uxor ejus est habita; atque unam præterea *Nympham, Syringam* nomine; in quam propter iram & vindictam *Capidinis* (quem ad luctum provocare non reveritus esset) incensus

sus est. Etiam *Lunam* quondam in altis *Sylvas* sevocasse dicitur. Neque etiam *Solem* ullam suscepit, (quod similiter mirum est, cum *Diis*, præsertim masculi, prohiberi admodum essent) nisi quod ei attribuitur tanquam filia; muliercula quædam ancilla; *lambe* nomine; quæ ridiculis narrationibus oblectare hospites solebat, ejusque proles ex conjugè *Echo* esse à nonnullis existimabatur. *Parabola* talis esse videtur.

Pan (ut & nomen ipsum etiam sonat) *Universum* sive *Universitatem Rerum* repræsentat & proponit. De hujus *Origine* duplex omnino sententia est, atque adeo esse potest. Aut enim à *Mercurio* est, verbo scilicet divino, (quod & *Sacræ Literæ* extra controversiam ponunt; Philosophi ipsi, qui magis Divini habitus sunt, videntur) aut ex consensu rerum feminibus. Etenim quidam è Philosophis femina rerum etiam substantia infinita statuerunt; unde opinio de *Homojomeris* fluxit, quam *Anaxagoras* aut invenit, aut celebravit. Nonnulli veto magis acute & sobrie censebant, ad varietatem rerum expediendam sufficere, si femina, substantia eadem, figuris varia, sed certis & definitis essent; & reliqua in positura & complexu feminum ad invicem ponebant: ex quo solum opinio de *Atomis* emanavit: ad quam *Democritus* se applicavit, cum *Leucippus* ejus auctor fuisset. At alii, licet unum rerum Principium

cipium assereret, (Aquam *Thales*, Aërem *Anaximenes*, Ignem *Heraclitus*) tamen illud ipsum principium actu unicum, potentia varium & dispensabile posuerunt, ut in quo rerum omnium semina laterent. Qui veto materiam omnino spoliastam, & informem, & ad formas indifferentem introduxerunt, (ut *Plato* & *Aristoteles*) multo etiam propius & propensius ad parabola figuram accesserunt. Posuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* veto tanquam *Procos*: Adco ut omnes de rerum principiis opiniones huc redeant, & ad illam distributionem redacantur, ut mundas sit, vel à *Mercurio*, vel à *Penelope* & *Procis* omnibus. *Tertia* autem *Generatio Panis*, ejusmodi est, ut videantur *Graeci* aliquid de *Hebraeis* mysticis, vel per *Aegyptios* internuncios, vel utcumque, inaudivisse. Pertinet enim ad statum mundi, non in meris natalibus suis, sed post lapsum *Adami*, morti & corruptioni expositum, & obnoxium factum. Ille enim status, *Dei*, & peccati, (sive contumelie) proles fuit, ac manet. Fuit enim peccatum *Adami* ex genere *Contumelia*, cum *Deo* similis fieri vellet. Itaque triplex ista narratio de *Generatione Panis*, etiam vera videri possit, si sit & rebus & temporibus distinguatur. Nam iste *Pan* (qualem eum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*, mediante contrita *Materia* (quae tamen ipsa *Dei* opus erat)

erat) & substante *Prævaricatione*, & per eam corruptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Fata*, verum sorores vere perhibeantur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, ortus rerum, & durationes, & interitus, atque depressiones etiam, & eminentie, & labores, & felicitates, denique conditiones quæcumque Individui: quæ tamen nisi in Individuo nobili (utpote homine, aut urbe, aut gente) fere non agnoscentur. Atqui ad istas conditiones tam varias, deducit Individua illa singula *Pan*, Rerum scilicet *Natura*; ut tanquam eadem sit res (quatenus ad Individua) catena Naturæ & filium *Parcarum*. Ad hæc insuper fluxerunt *Antiqui*, *Panem* semper sub *Dio* morari, sed *Parca* sub specu ingenti subterraneo habitare, atque inde maxima pernicitate ad homines subito ad volare: quia *Natura*, atque *Universi* facies, spectabilis est & aperta; at *Fata* Individuorum occulta, & rapida. Quod si *Fatum* accipiat largius, ut omnem proflus eventum, non illustriores tantum, denotet, tamen utique & eo sensu optime convenit cum *Universitate* Rerum; cum ex ordine Naturæ, nil tam exiguum sit, quod sine causa fiat; & rursus nil tam magnum, ut non aliunde pendeat; adeo ut fabrica ipsa Naturæ, suo sinu & gremio, omnem eventum & minimam & maximam complectatur; & suo tempore certa *Lege* prodatur. Itaq; nil mirum, si *Parca* ut *Panis* lo-

roses introductæ sint, & certe legitur. Nam *Fortuna* Vulgi filia est, & levioribus tantum Philosophis placuit. Sane *Epicurus*, non solum profanum instituisse sermonem, sed etiam desipere videtur, cum dixit, *Præstare credere favulam Deorum, quam Fatus asserere*, ac si quicquam in universo esse possit istas Insulas, quod à rerum nexu separetur. Verum *Epicurus* Philosophiam suam naturalem (ut ex ipsius verbis patet) morali suæ accommodans & subjiciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) lacesseret aut turbaret. Itaque suavitati cogitationum indulgens, potius quam Veritatis patiens, plane jugum jactavit, & tam Fati necessitatem, quam Deorum metum repudiavit. Verum de *Paren-rum* germanitate cum *Pane* satis dictum est.

Corvus autem mundo attribuitur, ab imo litiora, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura instar Pyramidis acuta est. Quippe *Isolvidæ*, in quibus basis nature exporrigitur, infinita sunt; ea colliguntur in species, & ipsæ multiplices; species rursus insurgunt in genera, atque hæc quoque ascendendo in magis generalia contrahuntur; ut tandem nata, tanquam in unum coire videatur, quod *Figura* illa *pyramidali Cernuio Panis* significatur. Mirum vero minime est, *Panis* comua etiam cœlium ferre;

ferite; cum excelsa natura, sive ideæ universales, ad Divina quodammodo pettingant. Itaque & cœna illa *Homeri* decantata, (causarum scilicet Naturalium) ad pedem Solii Jovis fixa memorabatur, neque quisquam (ut videre est) Metaphysicam, & quæ in Natura æterna, & immobilis sunt, tractavit, atque animum à fluxu rerum paulisper abduxit, qui non simul in Theologiam Naturalem incidit; adeo paratus & propinquus est transitus, à vertice illæ Pyramidis, ad Divina.

Corpus autem *Natura* elegantissime & verissime depingitur *barbatum*, propter rerum radios. Radii enim sunt tanquam nature crines, sive villa: Atque omnis fere vel magis vel minus radiosa sunt: Quod in facultate visus manifestissimum est, nec minus in omni virtute magnetica, & operatione ad distans. Quicquid enim operatur ad distans, id etiam radios emittere recte dici potest. Sed maxime omnium prominet *Barba Panis*, quia radii corporum cœlestium, & præcipue Solis, maxime ex longinquo operantur & penetrant. Adeo ut superiora terre, atque etiam interiora, ad distantiam nonnullam plane verterint & subegerint, & spiritu impleverint. Elegantior autem est figura de *Barba Panis*, quod & Sol ipse; quando parte superiore ejus nube obvoluta, radii inferius erumpunt, ad aspectum *barbatum* cernitur.

Etiam corpus nature rectissime describitur

ut *biforme*, ob differentiam corporum superiorum, & inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem, & motus aequalitatem & constantiam, nec non Imperium in terram & terrestria, merito sub humana figura representantur; cum Natura humana ordinis & Dominationis particeps sit: Haec autem ob perturbationem, & motus incompósitos, & quod à caelestibus in plurimis regantur, bruti animalis figura contenta esse possunt. Porro eadem corporis biformis descriptio, pertinet ad participationem specierum: Nulla enim naturae species, simplex videri potest, sed tanquam ex duobus participans, & concreta. Habet enim homo nonnulli ex bruto, brutum nonnulli ex planta, planta nonnulli ex corpore inanimato, omniaque reuera biformia sunt, & ex specie superiori & inferiori compacta. Acutissima autem est allegoria de *Peduce Capra*, propter ascensionem corporum terrestrium, versus regiones aëris & caeli, ubi etiam pensilia sunt, & inde deiciuntur, magis quam descendunt. Capra enim animal scanctiorum est, eoque è rupibus pendere, atque in praecipitiis haerere amat; Similiter etiam res, licet inferiori globo destinatae, faciunt, idque miris modis, ut in nubibus & meteoris manifestissimum est. Imo non sine causa *Gilbertus*, qui de Magnete laboriosissime, & secundum viam experimentalem conscripsit, dubitationem iniecit, Num non forte corpora gra-

ria gravia, post longam à terra distantiam, motum versus inferiora paulatim exquunt.

Insognia autem in manibus *Panic* ponuntur duplicia; Alterum *Harmonia*, alterum *Imperii*. *Fistula* enim ex septem colamis, concertum rerum & harmoniam, sive concordiam cum discordia mistam, (quae ex septem stellarum errantium motu conficitur,) evidenter ostendit. Neque enim alii, praeterquam septem Planetatum, inveniuntur in caelo errores, sive expariationes manifestae; quae cum aequalitate stellarum fixarum, earumque perpetua & invariabili ad se invicem distantia compositae & temperatae, tum constantiam specierum, tum fluxum individuum tueri & cedere possunt. Si qui vero sint Planetæ minores, qui non conspiciuntur; si qua etiam mutatio in caelo major, (sicut in Cometis nonnullis superlunaribus) videntur illa profecto tanquam fistulae, aut omnino mutae, aut ad tempus tantum streperae; utpote quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam septem fistularum *Panic* non diu interrumpent. *Pedum* autem illud *Imperii*, nobilis translatio est, propter vias Naturae partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculus* ille, sive *Virga*, versus superiorem partem praecipue curva est, quia omnia providentiae divinae opera in mundo fere per ambages & circuitus fiunt, ut aliud agi videri possit, aliud reuera agatur, sicut

Iosephi venditio in Aegyptum, & similia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula sedent populo convenientia, per pratextus & vias obliquas felicius quæ volunt, quam ex directo superinducunt & insinuant. Etiam (quod mirum fortasse videri possit) in rebus mere naturalibus, citius Naturam fallas quam premas: Adeo, quæ ex directo fiunt, inepta sunt, & se ipsa impediunt, cum contra, via obliqua & insinuant mollior fiat, & effectum fortiat. *Vestis Panis* & amiculum, ingeniose admodum ex *Pelle Paradisi* fuisse fingitur, propter maculas ubique sparsas. Cærum enim stellis, maria insulis, tellus floribus consperguntur, atque etiam res particulares fere variegata esse solent circa superficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* est.

Officium autem *Panis* nulla alia re, tam ad vivum proponi atque explicari poteris, quam quod *Dentes Venatorum* sit. Omnis enim naturalis actio, atque adeo motus & progressio, nihil aliud quam *Venatio* est. Nam & scientiæ & artes opera sua venantur; & consilia humana fines suos; atque res naturales omnes vel alimenta sua, ut conferrentur, vel voluptates & delicias suas, ut perficiantur, venantur; (omnis siquidem venatio est aut præde, aut animi causa;) idque modis peritis & sagacibus.

Terre

Torvis Leana lapsum sequitur, lapsus ipse Capellam,
Florentem Cytisum sequitur læcivæ Capella.

Etiam *Ruricolorum* in genere *Pan Deus* est, quia huiusmodi homines magis secundum naturam vivunt, cum in urbibus & aulis, natura à cultu nihilo corrumpatur, ut illud Poëtæ amatorium, verum, propter huiusmodi delicias, etiam de Natura sit,

— *Pani minimæ est ipsa puella sui.*

Montium autem inprimis *Præses* dicitur *Pan*, quia in montibus & locis editis natura rerum panditur, atque oculis & contemplationi magis subijcitur. Quod alter à *Mercatorio Deorum* nuncius sit *Pan*, ea allegoria plane divina est, cum proxime post Verbum Dei, ipsa mundi imago, divinx potentix & sapientiæ præconium sit. Quod & Poëta divinus cecinit, *Cæli emarrant gloriam Dei, atque opera manuum eius indicant firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nymphas*, animæ scilicet: Deliciæ enim mundi animæ viventium sunt. Hic autem merito illarum Imperator, cum ille Naturam quæque suam tanquam ducem sequantur, & circa eum infinita eum varietate, veluti singule more patris, saltent, & choreas ducant, motu neutiquam cessante. Itaque acute quidam ex receptionibus, facultates animæ omnes ad motum reduxit, & nonnullorum ex antiquis fastidium & præci-

H 6

gita-

pitacionem notavit, qui memoriam, & phantasiam, & rationem, delictis præpropere oculis intuentes & contemplantés, vim cogitativam, quæ primas tenet, prætermiserunt. Nam & qui meminit, aut etiam reminiscitur, cogitat, & qui imaginatur, similiter cogitat; & qui ratiocinatur, utique cogitat: Denique anima, sive à sensu monita, sive sibi permiffa, sive infunctionibus intellectus, sive affectuum & voluntatis, ad modulationem cogitationum saltat; quæ est illa Nympharum tripudiatio. Una vero perpetuo comitantur *Satyri & Sileus*, senectus scilicet & juvenus. Omnium enim rerum est ætas quædam hilaris & motu gaudens, atque iustus ætas tarda & bibula: Utriusque autem ætatis studia, vere contemplantis, fortasse ridicula & deformia videantur, instar *Satyri* alicujus aut *Silemi*. De *Panicis* autem *Terroribus* prudentissima Doctrina proponitur. Natura enim rerum omnibus viventibus indidit metum & formidinem, vitæ atque essentiaæ suæ conservatricem, ac mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere necia est, sed *timoribus* salutaribus semper vanos & inanes admiscet, adeo ut omnia (si intus conspicere darentur) *Panicis* *terroribus* plenissima sint; præsertim humana; & maxime omnium apud vulgum, qui superstitione (quæ vere nihil aliud quam *Panicissimus* *terror* est) in incensum laborat & agitat,

tatur, præcipue temporibus duris, & trepidis, & adversis. Neque superstitio ista tantummodo in vulgo regnat, sed ab opinionibus vulgi etiam in sapientiores aliquando insilit, ut divine *Epicurus* (si cætera quæ de Diis deseruit ad hanc normam fuissent) locutus sit: *Non deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones Diis applicare profanum.*

Quod veto attinet ad *Audaciam Panis*, & *Fugam* per *provocationem* cum *Cupidine*; id eo spectat, quia materia non caret inclinatione & appetu ad dissolutionem mundi, & recidivacionem in illud Chaos antiquum, nisi prævalida rerum concordia (per *Amorem* sive *Cupidinem* significata) malitia & impetus ejus cohereretur, & in ordinem compelleretur. Itaque bono admodum hominum & rerum fato sit, (vel potius immensa bonitate divina) ut *Pani* illud certamen adversum experiat, & victus abscedat. Eodem prioris pertinet & illud de *Typhone* in *versibus* implicato, quia utcumque aliquando vasti & insoliti rerum tumores sint, (ad quod *Typhon* sonat) sive intumescant maria, sive intumescant nubés, sive intumescat terra, sive alia, tamen rerum natura hujusmodi corporum exuberantias atque insolentias reti inextricabili implicat & coëctet, & veluti catena adamantina devincit.

Quod autem *Invectio Ceteris* huic Deo attribuat, idque inter venationem; reliquis

quis autem Diis negetur, licet seculo quærentibus, & illud ipsum agentibus; monitum habet verum admodum & prudens: hoc scilicet, ne rerum utilium ad vitam & cultum inventio, à Philosophis abstractis, tanquam Diis majoribus, expectetur, licet totis viribus in illud ipsum incumbant, sed tantummodo à *Passe*, id est, experientia sagaci, & rerum mundi notitia universalis; quæ etiam casu quodam, ac veluti inter venandum, in hujusmodi inventa incidere solet. Utilissima enim quæque inventa experientie debentur, & veluti donaria quædam fore casu in homines sparta.

Illud autem *Musices certamen*, ejusque eventus, salutarem exhibet Doctrinam, atque eam quæ rationi & judicio humano gestienti, & se effrenti, sobrietatis vincula injicere possit. Duplex enim videtur esse Harmonia, & quasi *Musica*, altera Sapientie divine, altera Rationis humanæ. Judicio enim humano, ac veluti auribus mortalium, administratio mundi & rerum, & Judicia divina secretiora, sonant aliquid durum, & quasi absonum: Quæ inscitia licet *asiniis Auribus* merito indignatur, tamen & illæ ipse aures secreto, non psalam, gestantur. Neque enim hujus rei deformitas à vulgo conspicitur aut noceat.

Postremo minime mirum est, si nulli *Anno-ter panis* attribuantur, præter *Conjugium Echus*,

Echus; Mundus enim se ipso, atque in se rebus omnibus fruitur: Qui amat autem, frui vult, neque in copia desiderio locus est. Itaque Mundi *Amores* esse nulli possunt, nec potius Cupido, (cum se ipse contentus sit), nisi fortasse *Amores Sermomis*. Hi sunt *Nymphæ Echo*, Res non solida, sed vocalis, aut si accentuiores sunt, *Syringa*, quando scilicet verba, & voces, numeris quibusdam, sive Poëticis, sive Oratoris, & tanquam modulamine, reguntur. Inter sermones autem sive voces excellenter ad conjugium mundi iungitur sola *Echo*: Ea enim demum vera est Philosophia, quæ mundi ipsius voces fidelissime reddit, & veluti dictante mundo conscripta est; & nihil aliud est quam ejusdem simulacrum & reflexio; neque addit quicquam de proprio, sed tantum iterat, & resonat. Nam quod *Lutatio Pan* in altis sylvas aliquando se vocasset, videtur pertinere ad congressum sensus cum rebus cælestibus, sive divinis. Nam alia est *Enchymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Enchymionem* dormientem sponte se demittit *Lutatio*; siquidem ad intellectum sopitum, & à sensibus abductum, quandoque sponte insunt divina: Quod si accersantur & vocentur à sensu, tanquam à *Panis*, tum vero non aliud lumen præbent, quam illud,

Quæ sub incertam Lutatio sub luce magna

Est iter in Sylva. —

Ad

Ad mundi etiam sufficientiam & perfectionem pertinet, quod *prolem non edat*. Ille enim per partes generat; per totum quomodo generare possit, cum corpus extra ipsum non sit? Nam de *Muliercula illa lambe, Filia Panis* putativa, est sane ea adjectio quædam ad fabulam sapientissima. Per illam enim representantur eæ, quæ perpetuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum natura doctrinæ, re ipsa infructuose, genere quasi subditivæ, garrulitate vero interdum jucundæ, interdum molestæ & importunæ.

Exemplum alteram Philosophiæ, secundam parabolæ Antiquarij Politicæ. De Belli secundum fabulam Persæ.

Persæus, *Orientalis* cum fuisset, missus traditur à *Palladæ*; ad obtinendam *Medusam*, quæ populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberia* partibus, maxime calamitati fuit. Monstrum enim hoc, alias crudèle & immane, etiam aspectu tam dirum atque horrendum fuit, ut eo solo homines in saxa verteret. Erat autem è *Gorgonibus* una, *Medusa*, ac sola inter eas mortalis, cum reliquæ passivæ non essent. *Persæus* igitur ad tam nobile facinus se comparans, arma ac donâ à tribus Diis mutuo accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares scilicet, non axillares; à *Plutone* autem *Galatam*; *Scutum* denique à *Palladæ*.

de, 80.

de, & Speculum. Neque tamen (licet tanto apparatus instructus) ad *Medusam* recta perrexit, sed primum ad *Græcæ* divertit. Ex sorores, ex altera parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Græcæ* istæ canæ etiam à nativitate erant, & tanquam vetulæ. Oculos autem iis tantummodo & dens erat omnibus unicus; quos prout exire foras quamque contigerat, vicissim gestabant, reversæ autem deponere solebant. Hunc inquam oculum, atque hunc dentem illæ *Persæ* commodarunt. Tam demum, cum se abunde ad destinata perficienda instructum judicaret, ad *Medusam* properavit, impigeret & volans. Illam autem offendit dumentem, neque tamen aspectui ejus (si forsan evigilaret) se committere audebat, sed cervicem reflexa, & in *Speculum* illud *Palladæ* inspicienti, atque hoc modo ictus dirigens, caput *Medusæ* abscidit: Ex sanguine autem ejusdem, in terram fuso, statim *Pegasus* alatus emicuit. Caput autem abscissam *Persæus* in *Scutum Palladæ* inseruit, cui etiamnum sua manû vis, ut ad ejus intuitum omnes eum antonici aut fiderati obtigerent.

Fabula conficta videtur de *belligerandi ratione* & prudentia. Atque primo omnis *belli susceptio* debet esse tanquam *Missio à Palladæ*; non à *Veneræ* certe, (ut bellum Trojanum fuit) aut alia levi ex causa; quippe cum in *Consiliis solidis Decreta de bellis fundati oporteat*. Deinde de *Genere belli* eligendo,

gendo, tria proponit fabula præcepta, sana admodum & gravia. Primum est, ut de *subjugatione Nationum frontemariarum* quis non magnopere laboret. Neque enim eadem est Patrimonii, & Imperii amplificandi ratio. Nam in possessionibus privatis, vicinitas Prædiorum spectatur, sed in propagando Imperio, Occasio, & Belli conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis esse debent. Itaque *Perseus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam expeditionem, usque ad extremum *Ocidentem*, minime detrectavit. Hujus rei exemplum insigne est in belligerandi diversa ratione patris & filii Regum, *Philippi & Alexandri*. Ille enim in finitimis bellis occupatus, urbes paucas Imperio adjecit, idque non sine maxima contentione & periculo. Quippe qui & alius, & præcipue in *Prælio Chérono*, in ultimum discrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam expeditionem bene usus in *Perseis*, Nationes infinitas subjugavit, magis itineribus quam præliis fatigatus. Hoc ipsum adhuc clarius cernitur, in propagatione *Imperii Romanorum*, qui, pro tempore, ex parte *Ocidentis*, vix ultra *Liguriam* armis penetraverat, eodem tempore *Orientis* provincias usque ad *Montem Taurum* Armis & Imperio complexi sunt. Etiam *Carolus Octavus* Rex *Gallicæ*, *Vellianus Britannicus* (quod matrimonio tandem compositum est) non admodum facile expertus, expedi-

tionem

tionem illam *Neapolitanam* longinquam, admiranda quadam facilitate & felicitate transegit. Habent certe hoc bella longinqua, ut cum iis manus conferantur, qui Militiæ & Armis invasoris minime sint assueti, quod in finitimis secus se habet. Etiam & apparatus in hujusmodi expeditionibus solet esse diligentior & instructior, & terror apud hostes ex ipso ausu & fiducia major. Neque etiam fore possit fieri in illis expeditionibus remotis, per hostes, ad quos tam longo itinere pervenitur, divertio aliquo aut invasio reciproca, que in belligerandi ratione cum finitimis sæpius adhibetur. Caput autem rei est, quod in subjugandis finitimis, Occasionum delectus in angusto versatur, at si quis longinquiora non detrectet, potest pro arbitrio suo eo transferre bellum, ubi aut disciplina militaris maxime est evertata, aut vires nationis plurimum attrite & consumptæ, aut dissidia civilia opportune oborta, aut aliæ hujusmodi commoditates se ostendant. Secundum est, ut semper subsit *Causa Belli* justa, & pia, & honorifica, & favorabilis: Id enim alacritatem, tum militibus, tum populis impensas conferentibus, addit, & societates aperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter causas autem belli, admodum favorabilis est, ea, que ducit ad debellandas tyrannides, sub quibus populus succumbit, & prosteritur sine animis & vigore,

re tanquam sub *Aspiciunt Medusa*; quod etiam *Heruli* Divinitatem conciliavit. Romanis certe magna religio fuit, strenue & impigre accurrere ad socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiam bella ob vindictam iustam fere semper felicia fuerunt, sicut bellum adversus *Brutum & Cassium*, ad vindicandam mortem *Cæsaris*; & *Severi* ad vindicandam mortem *Pertinacis*; *Iunii Bruti* ad vindicandam mortem *Lucretia*. Denique quicumque bello calamitates hominum & injurias, aut levant, aut vindicant, sub *Perse* militant. Tertium ut in omni bello suscipiendo vera sit *Aspiratio virium*; atque recte pendatur, utrum bellum sit tale, quod confici & ad exitum perducatur possit, ne quis vastas & infinitas spes persequatur. Prudenter enim *Perseus* inter *Gorgonas* (per quas bella representantur) eam delegit, quæ in sua natura mortalis erat, neque ad impossibilia animum adiecit. Atque de iis, quæ in suscipiendo bello deliberationem habeant, hæc præcipit fabula, reliqua ad beligerationem ipsam pertinent.

In bello maxime omnium profunt illa tria *Dona Deorum*, adeo ut Fortunam ipsam fere regant & trahant. Accipit enim *Perseus* *Celeritatem à Mercurio*, *Occultationem Consiliorum ab Orco*, & *Providentiam à Palladæ*: Neque caret allegoria, eaque prudentissima, quod *Ala illæ Celeritatis* in rebus confici-

ficiendis (cum *Celeritas* in bello plurimum possit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque pedibus, non humeris additæ; quia non tam inprimis belli aggressibus, quam in iis, quæ sequuntur, & primis subsidia sunt, *Celeritas* requiritur. Nullas enim error in bello magis frequens fuit; quam quod profecutiones, & subsidiarii imperus, initiorum alacritati non respondeant. At *Galea Platonis* (quæ homines invisibiles reddere solebat) manifesta parabola est. Nam *Consiliorum occultatio* post *celeritatem*, maximi ad bellum est momenti. Cujus etiam *Celeritas* ipsa, pars magna est. *Celeritas* enim consiliorum evagationem prævertit. Ad *Galeam Platonis* spectant, ut unus bello præsit, cum mandatis liberis; Consultationes enim eam multas, habent aliquid potius ex *Cristis Martis*, quam ex *Galea Platonis*. Eodem spectant prætextus varii, & designationes anticipites, & famæ emissariæ, quæ oculos hominum aut perstringunt, aut avertant, atque vera consiliorum in obscuro ponunt. Etiam cautiones diligentes & suspicaces, de literis, de legatis, de perjugis, & complura alia, *Galeam Platonis* ornant, & revincunt. At non minus interest, *Consilia Hostium* explotare, quam sua occultare. Itaque *Galea Platonis* adjungendum est *Speculum Palladis*, per quod hostium vires, inopia, occulti fautores, dissidia & factiones, progressus, consilia certantur.

nantur. Quoniam vero tantum fortuitorum suscipit ratio belli, ut nec in consiliis propriis occultandis, nec in hostium explorandis, nec in celeritate ipsa, multum fiducia ponendum sit, ideo ante omnia sumendum *Palladis Sentium, Providentia* scilicet, ut quam minimum *Fortuna* relinquatur. Huc pertinent, explorato vias inire, Castra diligenter munire, (quod in militia moderna in desuetudinem fere abiit, Castra vero instar urbis munita, Romanis adversos praelii eventus erant) acies stabilis & ordinata, non nimium fidendo cohortibus levis armaturae, aut etiam equitum turmis, denique omnia quae ad solidam & sollicitam Defensivam spectant: cum plus valeat utique in Bellis *Sentium Palladis* quam *Gladius ipse Martis*. Verum *Perseo* utcumque copis aut animis instructo, reitit aliud quidpiam, maximi per omnia momenta, antequam bellum incipiatur: Nimirum, ut *divertat ad Graecis*. *Graecis* autem *proditorum* sunt, bellorum scilicet foetores, non Germanae illae quidem, sed generis nobilitate quasi impates. Bella enim generosa, proditorum degeneres & turpes. Earum descriptio elegans est, ut *Cassius* à nativitate sunt, & tanquam *Vetula*, propter perpetuas proditorum curas, & trepidationes. Eorum autem vis (antequam in manifestam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente* est. Omnis enim factio, à situ quoquam aliena-

ta, &

ta, & in proditorum propensio, & *speculatur*, & *mordet*. Atque huiusmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* est, nam quicquid dicitur & noverunt, fere per manus ab una ad alteram transit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quasi ore mordent, & eadem scandala jaectant, ut si unam audias, omnes audias. Itaque *Perseo* sunt istae *Graecis* conciliandae, atque in auxilium adducendae, praesertim ut *Oculum* & *Dentem* suum ei commovent; *Oculum* ad iudicia, *Dentem* ad rumores ferendos, & invidiam conflandam, & animos hominum sollicitandos. Postquam vero omnia bene fuerint ad bellum praeparata disposita, illud in primis curandum, quod *Perseus* fecit, ut *Medusa* *thymensis* inveniretur. Prudens enim belli susceptor semper fere hostem assequitur imparatum, & securitati propiorem. Denique in ipsis belli actionibus atque insulibus, ille *Intuitus* in *speculum Palladis*, adoperandus est. Firimi enim ante ipsa pericula res hostium acute & attente inspicere possunt, at in ipso Periculi articulo, aut terrore, obfunduntur, aut pericula nimium praecipites & à fronte spectant: unde in illa temere ruunt, vincendi inemores, vitandi obliiti. At neutrum horum fieri debet, sed in *speculum Palladis*, *cervicem reflexa*, inspicientiam, ut impetus recte dirigatur, abique vel terrore, vel furore.

A bel-

A bello perfecto & victoria, sequuntur effecta duo. *Pegasus* illa *Generatio* & *Execratio*. quæ satis evidenter *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & victoriam celebrat, & reliquias belli faciles & in votum cedentes efficit. Secundam, *Gestatio Capitis Medusa* in *Scuto*; siquidem nullum præsidii genus huius ob præstantiam comparari possit. *Virtutum* enim *facinus* insignis & memorabile, feliciter gestum & perpetratum, omnes hostium motus obrigescere facit, atque malevolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophia secundum Parabolam auctuar, in Moralibus. De Cupiditate, secundum fabulam Dionysi.

N *Attant*, *Semelem*, *Iovis* pellicem, postquam juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obstrinxisset, petiisse, ut ad amplexus suos accederet talis, qualis cum *Immone* consuesset. Itaque illa ex conflagratione petiit. Infans autem, quem in utero gestabat, à Patre exceptus, in femur ejus inclusus est. donec menses sætui destinatos completeret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interitum nonnihil claudicabat. Itaque *Pater*, quod *Jovem*, dum in femore ejus portaretur, gravaret & pungeret, *Dionysi* nomen accepit. Postquam autem editus esset; apud *Proserpinam* per aliquot annos nutritus est. Cum veto adultus esset, ore fere muliebri con-

conspiciebatur, ut sexus videretur tanquam ambigui. Etiam extinctus & sepultus quondam erat ad tempus, & non ita multo post revixit. Atque prima juvenia vitis culturam, atque adeo vini confectionem & usum primum invenit, & edocuit. ex quo celebris factus, & inclytus orbem terrarum subjugavit, & ad ultimos Indorum terminos pertexit. Curru autem vehebatur à *Tigris* tracto; circa eum subsultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus*, & alii. *Quin* & *Musa* comitatu ejus se adjugebant. Uxorem autem sibi sumpsit *Ariadnem*, à *Theseo* desertam & relictam. *Arbor* ei facta erat *Hedera*. Etiam sacrorum & ceremoniarum inventor & institutor habebatur; ejus tamen generis, quæ & fanaticæ erant, & plene corruptelarum, atque insuper crudeles. Furres quoque immittendi potestatem habebat. Certe in *Orgyis* ejus, à mulieribus furore percitis, duo viri insignes disceptantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille, dum arbore conscensa spectator eorum, quæ agerentur, curiosus esse voluisset, Hic, cum lyram suavitè & perite pulsaret. Atque hujus Dei res gestæ, cum *Iovis* rebus fere confunduntur.

Fabula videtur ad mores pertinere, ut vix quicquam in Philosophia Morali melius inveniat. Describitur autem sub *Persona Bæcebi*, *Natura Cupiditatis*, sive affectuum & perturbationum animi. Primum igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet, *Origo Cupiditatis* omnis, licet nocentissimæ, non alia est, quam

Bonum Apparens. Sicut enim virtutis mater est bonum existens, similiter cupiditatis mater est bonum apparens. Altera *Iovis* (sub cuius persona anima humana representatur) uxor legitima, altera pellex: quæ tamen *Iuonius* honores æmuletur, tanquam *Seneca*. Concipitur vero *Cupiditas* in voto illicito, prius temere concessio, quam rite intellecto & iudicato. Atque postquã effervescente cœperit, Mater ejus (natura scilicet & species boni) nitio incendio destruitur & perit. Processus autem cupiditatis à conceptu suo talis est: Illa ab animo humano (qui ejus est genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipue in inferiori parte ejus, tanquam femore; atque animam pungit, & convellit, & deprimat, adeo ut actiones & decreta ab ea impediuntur, & claudicent. Quinetiam postquam consensu & tempore confirmata est, & in actus erumpit, ut jam quasi *monstrum compleverit*, & edita plane sit atque nata, primo tamen ad tempus nonnullam apud *Præserpinam* educatur, id est, latebras quarit; atque clandestina est, & quasi subterranea; donec temotis pudoris & metus *frangit*, & coalita audacia, aut virtutis alieuus pretextum sumit, aut infamiam ipsam contemnit. Atque illud verissimum est, omnem affectum vehementiorem tanquam *ambigui sexus* esse. Habet enim *Impetum virilem*, *impotentiam* autem *muliebrem*. Etiam illud præclare, *Bacchum mortuum reviviscere*: Videntur enim affectus quandoque sopiti, atque extincti, sed nulla fides habenda est eis, ne sepulchris quidem: siqui-

siquidem præbita materia, & occasione, resurgunt.

De *Inventione Vitæ* parabola prudens est: Omnis enim affectus ingeniosus est admodum & sagax, ad investigandam ea, quæ ipsum alant & foveant. Atqui ante omnia, quæ hominibus innoctere, *Vinum* ad perturbationes cajuscun-que generis excitandas & inflammandas potentissimum est, & maxime efficax, atque est Cupiditatibus in genere instar *fomitis cômunitis*. Elegantissime autem ponitur *Affectus* live *Cupiditas*, *Provinciarum subjugator*, & expeditionis infinitæ susceptor: Nunquam enim partis acquiescit, sed appetitu infinito, neque fatigabili, ad ulteriora tendit, & novis semper inhiat. Etiam *Tigres* apud *Affectus stabulant*, & ad *Currum* eorum subinde *jugantur*. Postquam enim *Affectus Curulis* esse cœperit, non *pedes* strit, sed victor rationis, & quasi *Triumphator factus*, in omnes, qui adversantur aut se opponunt, crudelis est, & indomitus, ac inimicus. Facetum autem est, quod circa *Currum Bæchi* subsultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus, in Oculis, & Ore ipso, & Gestu, indecoros & inconditos, subsultorios & deformes; adeo ut qui sibi ipsi fortasse in aliquo affectu (veluti ira, arrogantia, amore) videatur magnificus & timidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conspiciuntur autem in *Cupiditatis comitata Muse*. Neque enim reperitur ullus fere affectus, tam pravus & vilis, cui non blandiatur aliqua

doctrina. Hac enim in re, ingeniorum indulgentia & procacitas, Musarum Majestatem in immensum minuit, ut, cum duces vitæ & signiferi esse debeant, sint non raro Cupiditatum pedesque, & oblectatrices.

Imprimis vero nobilis est illa Allegoria, *Bacchum amorem suos in eam effudisse*, quæ ab alio *rebellata* etat & falsitata. Certissimum enim est, affectus id petere atque ambire, quod *Experientia* jam pridem repudiavit. Atque notant omnes, qui affectibus suis servientes & indulgentes, pretium potiundi in immensum augent, sive honores appetant, sive amores, sive gloriam, sive scientiam, sive alia quæcunque se *res relictas* petere, & à compluribus, per omnia secula, post experimentum, dimissas & repudiatas. Neque Mytherio caret, quod *Hedera Baccho* sacra fuerit. hoc enim duplici modo convenit. Primum, quod *Hedera hyeme virens*; deinde, quod circa totos (arbores, pariete, ædificia) *serpat*, ac circumfundatur, & se atollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas per Remissionem*, & Vetitum, & tanquam Antiperistasin (veluti per frigora *Bumæ Hedera*) virefcit, ac vigorem acquirit: Secundo, *affectus* aliquis in humana anima prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumserpat*, neque ferre quicquam purum invenias, quo illa Clavicalas suas non imprimat. Neque mirum est, si *Superstitiosi Ritus Baccho* attribuantur, cum omnis scire *mole-sanus affectus in pravæ Religio-*
nibus

nibus luxurietur: adeo ut Hæreticorum colluvies Bacchanalia Ethnicorum superarit; quorum etiam superstitiones, non minus eruent, quam turpes extiterunt. Neque iidem mirum est, si *Furors à Baccho* immitti putentur, eum & omnis *Affectus in excessu suo*, veluti *Furor brevis* sit, & si vehementius obideat & incumbat, in *Insania* sæpius terminetur. Illud autem de *Pentheo & Orpheo* inter *Orgia Bacchi* lacertatis, evidentem Parabolam habet; cum affectus quisque prævalidus erga duas res sit asperimus atque infensibilis, quarum altera est *Inquisitio in eum curiosa*, altera, *Admonitio salutaris & libera*. Neque auxilio fuerit, si illa inquisitio fiat tantum contemplationis aut spectandi gratia, tanquam arbore conscensa, absque omni animi malignitate; Neque rursus, si admonitio illa, multa cum suavitate & dexteritate adhibeatur; Verum utrunque non tolerant *Orgia* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Postremo, illa *Confusio Personarum Iovis & Bacchi*, ad Parabolam recte traduci potest; quandoquidem *Res gestæ nobiles*, & clare, atque merita insignia & gloriofa, interdum à *Virtute* & recta ratione & magnanimitate, interdum autem à *latente affectu & occulta Cupiditate* (utrunque famæ & laudis celebritate utraque res patitur gaudeat) proveniant: ut non facile sit distinguere facta *Dionysi* à factis *Iovis*.

Verum in Theatro nimis diu moramur, transeamus ad Palatinum Animi; cuius limina majoti cum veneratione & cura ingredi convenit.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
Scientiarum,*

LIBER TERTIUS.

Ad Regem suum.

CAPUT I.

*Partitio Scientia in Theologiam & Philosophiam.
Partitio Philosophia in Doctrinas tres: De Numine,
de Natura, de Homine. Constitutio Philosophia Pri-
mæ, ut Mater communis omnium.*

Hæc omnia (Rex optime) humi
incedit, & Ducis potius officio,
quam Lucis perfungitur: *Pociss* au-
tem doctrinae tanquam somnium:
Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid
in se habere Divini; quod etiam somnia vendi-
cant. Verum jam tempus est mihi, ut evigilem,
& me humo attollam, *Philosophia & Scientia-
rum* liquidum æthera secans.

Scientia aquarum similis est. Aquarum alie
descendunt cœlis, alie emanant e terra. Eti-
am *Scientiarum* primatia partitio sumenda est
ex fontibus suis. Horum alii in alto siti sunt, alii
hæc infra. Omnis enim *Scientia* duplicem for-

titur

tur informationem. Una inspiratur divinitus,
altera oritur à sensu. Nam quantum ad illam,
quæ *Docendo* infunditur, *Scientiam*; Cumula-
tiva ea est, non Originalis: sicut etiam sit in a-
quis, quæ præter fontes primarios, ex aliis rivu-
lis in se receptis, auferunt. Partitur igitur
Scientiam, in *Theologiam* & *Philosophiam*. *Theo-
logiam* hæc intelligimus *Inspiratam* sive Sacram,
non *Naturalem*; de qua paulo post dicturi sumus.
At illam (*Inspiratam* nimirum) ad ultim-
um locum reservabimus, ut cum ea sermo-
nes nostros claudamus; cum sit portus, &
Sabbatum humanarum contemplationum om-
nium.

Philosophia autem Objectum triplex, *Deus*,
Natura, *Homo*: Et triplex itidem *Radius* Re-
rum. *Natura* enim percipit intellectum *Radio*
directo; *Deus* autem, propter medium inæqua-
le (Creaturas scilicet) *Radio refracto*, *Homo* ve-
ro, sibi monstratus & exhibitus, *Radio reflexo*.
Convenit igitur partiri *Philosophiam* in *Doctri-
nas* tres; *Doctrinam de Numine*, *Doctrinam de*
Natura, *Doctrinam de Homine*. Quoniam au-
tem *Partitiones Scientiarum* non sunt linee di-
versis similes, quæ cœunt ad unum angulum;
sed potius ramis arborum, qui conjunguntur in
uno trunco, (qui etiam truncus ad spatium non-
nullum integer est & continuus, antequam se
partiat in ramos;) ideoque postulat res, ut
præsertim prioris partitionis membra persequa-
mur, confluentur una *Scientia* *Universalis*, quæ
sit Mater reliquarum, & habeatur in progilia

I 4

Doctri-

Doctrinarum, tanquam portio viae communis, antequam viae se separent, & disjungant. Hanc Scientiam, Philosophia prima, sive etiam Sapientia (quae olim *Rerum Divinarum atque humanarum Scientia* definebatur) nomine inscriptimus. Huic autem Scientia nulla alia opponitur; cum ab aliis Scientiis, potius limitibus, intra quos continetur, quam rebus & subiecto differat, fastigia scilicet rerum tantummodo tractans. Hanc ipsam utrum inter *Desiderata* reponere oporteat, haesito; sed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam, & massam inconditam Doctrinae, ex *Theologia Naturali*; ex *Logica*; ex partibus quibusdam *Physicis*, veluti de *Principiis*, & de *Assima*, compositam, & congestam, & sublimitate quadam sermonis, Hominum qui se ipsos admirari amant, tanquam in Vertice Scientiarum collocatam. Nos vero, misso fastu, id tantum volumus, ut designetur aliqua *Scientia*, quae sit *Receptaculum Axiomatum*, quae particularium Scientiarum non sine propria, sed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* esse nemo ambigat. Exempli gratia, *Si inaequalibus aequalia addas, omnia erunt inaequalia*: Regula est ex *Mathematicis*: Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenus ad Iustitiam Distributivam, Si quidem in Iustitia Commutativa, ut Paria Impariibus tribuantur, Ratio Aequitatis postulat: at in Distributiva, nisi Imparia Impariibus praestentur, iniuquitas fuerit maxima. *Qua in eodem tertio*

tio conveniunt, & inter se conveniunt: Regula est itidem ex *Mathematicis*: Verum simul tam potens in *Logica*, ut Syllogismi sit Fundamentum. *Natura se potissimum prodit in minimis*: Regula est in *Physicis*, tam valida, ut etiam *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamen eam recte adhibuit Aristoteles in *Politiciis*, qui Contemplationem Reip. orditur à familia. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Physicis*; hoc modo prolata, *Quantum Natura, nec minuitur, nec augetur*: Eadem competit *Theologia Naturali*, sic variata; *Omnipotentia sunt opera: Aliquid ex nihilo facere, & aliquid in nihilum redigere: Quod etiam Scriptura testatur, Didici, quod omnia opera, quae fecit Deus, perseverent in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus res arceatur per reductionem eius ad principia*: Regula est in *Physicis*; Eadem valet in *Politiciis*, (ut recte notavit Machiavellus) cum illa, quae interitum Rerump. maxime prohibent, nihil aliud fere sint, quam reformatio earum, & reductio ad antiquos mores. *Putredo serpens, magis contagiosa est, quam matura*: Regula est in *Physicis*, eadem insignis etiam in *Moralibus*; cum Homines profligatissimi, & maxime facinorosi, minus corruptelae insistant publicis Moribus, quam qui aliquid videntur habere sanitate & virtutis, & ex parte tantum mali sunt. *Quod censuratum est forma majoris, id altitudine potentius*: Regula est in *Physicis*. Etenim, ut non abscindatur ipse rerum nexus, nec

detur [ut loquantur] vacuum, facit ad conservandam fabricam Universi. Ut vero gravia congregentur ad massam terræ, facit ad conservandam tantum regionem densotum. Itaque prior motus posteriozem domat. Eadem tenet in *Politiciæ*. Nam quæ faciunt ad conservandam ipsam Politiam in sua Natura, validiora sunt, quam quæ ad Bene esse Particularium in Republ. membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologia*. Etenim in Theologicis virtutibus, Charitas, quæ est virtus maxime communicativa, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis agentis per Antiperistasis Contrarii*: Regula est in *Physicis*. Eadem mira præstat in *Politiciis*; cum omnis factio, ex contraria ingruente, vehementer irretet. *Tonus discordi in concordem acutum desinens, Concertum commendat*: Regula est *Musice*. Eadem in *Ethicis & Affectibus* obtinet. *Topos ille Musicus, à clausula aut cadentia*, (quam vocat) cum jamjam adesse videatur, placidè elabendi; convenit cum Tropo Rhetorico *Explantationem eludendi*. *Solum sonus tremulus*, eandem affectu auribus voluptateth, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ insilens, Oculis;

— *Splendet tremulo sub lumine Pontus.*
Organa Sensuum cum Organis Reflexionum conveniunt.

Hoc in *Perspectiva* locum habet; Oculus enim similis speculo, sive aquis. Et in *Acoustica*. Instrumentum enim auditus obici intra cavernam simile. Hæc pauca enumerasse sufficiet ad exempla.

exempla. Quinimo *Magia Persarum* (quæ in tantam est celebrata) in eo potissimum versabatur, ut architecturas & fabricas, rerum naturalium, & civilium, symbolizantes notaret. Neque hæc omnia, quæ diximus, & alia hujus generis, similitudines meræ sunt, (quales hominibus fortasse parum perspicacibus videti possint) sed plane una eademque naturæ vestigia aut signacula, diversis materiis & subiectis impressa. Atque hæc res adhuc sedulo tractata non est. Invenis fortasse in scriptis, quæ ab ingenis celsioribus promanarunt hujusmodi *Axiomata* raro & sparsim inserta, ex usu Argumenti quod tractant: Corpus vero aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeant quandam primitivam & summariam ad *Scientias*, nemo composuit, cum tamen sit res ejusmodi, quæ insigniter Naturam unam faciat; quod *Philosophia prima* mones esse autumat.

Est & alia hujus *Philosophiæ primæ* pars, quæ, si ad vocabula respicias, vetus est; si ad rem, quam designamus, nova. Est autem Inquisitio de *Conditionibus adventitiis Entium*, (quas *Transcendentes* dicere possumus) *Pauca, Multæ, Simili, Diverso, Possibili, Impossibili*; etiam *Ente, & Non Ente*, atque ejusmodi. Quandoquidem enim illa sub *Physicis* proprie non cadunt, Dissertatio autem Dialectica ea, circa magis ad argumentandi rationes, quam ad rerum existentiam sit accomodata consentaneum omnino est, ut hæc Contentio (in qua non parum est dignitatis & utilitatis) haud de-

defertur proflus, sed in scientiarum partitionibus, nonnullum saltem inveniat locum: Verumtamen hoc intelligimus fieri debere, longe alio, quam quo tractari solet, modo. Exempli gratia: Nemo qui de *Multo & Pauco* verba fecit, hoc egit, ut causâ reddatur, cur alia in Natura, tam numerosa & ampla sint, & esse possint, alia tam rara & modica: Non certe. Fieri non potest, in Rerum Natura, tanta sit copia auri, quanta ferri; tanta rosæ, quanta graminis; tanta specificati, quanta non specificati. Similiter, Nemo, qui de *Simili & Diverso* disseruit, satis explicavit, cur quasi perpetuo inter *species diversas*, interponantur *Participia* quædam, quæ sunt speciei ambiguae, veluti musculus inter putredinem & plantam; pisces qui hærent & loco non moventur, inter plantam & animal; forices, & mures, & alia nonnulla, inter animalia ex putredine & ex semine procreata; vesperiliones inter aves & quadrupes, pisces volantes (qui jam notissimi sunt) inter aves & pisces; phocæ inter pisces & quadrupes; & alia hujusmodi. Neque rursus causam indagavit quispiam, cur cum *similia similibus gaudeant*, terram ferrum non trahat, quod magnes facit; neque aurum ipsum aurum, licet argentum vivum alliciat. Circa hæc, & similia, in Disceptatione de *Transcendentibus* illis, altum est silentium: Orationis enim apices, non rerum subtilitates, secuti sunt homines. Quamobrem horum *Transcendentium* sive *Concussionum* Entium ad *Scientiarum* inquisitionem

nem veram, & solidam, secundum naturæ, non sermonis leges, *Philosophiam Primam* recipere volumus. Atque de *Philosophia prima* (sive de *Sophia*) quam inter *Discretata* haud immemito retulimus, hæc dicta sint.

CAP. II.

De Theologia Naturali: & Doctrina de Angelis & Spiritibus; quæ ipsam est Appendix.

Collocata igitur sua in sede *Communium Scientiarum Parente*, instar Bete cynthiæ tanta gaudens cælesti sobole;

Omnes Calcicolas, omnes Supera alta tenentes;

revertatur ad partitionem illam trium *Philosophiarum*, *Divinæ*, *Naturalis*, & *Humanae*. Nam *Theologia Naturalis*, *Philosophia* etiam *Divina* recte appellatur. Definitur autem hæc, ut sit talis *Scientia*, seu potius *Scientia* scintilla, qualis de Deo haberi potest, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creaturarum: & ratione Objecti sane Divina, ratione informationis, naturalis censeri potest. Hujus *Scientia* limites ita vere signantur, ut ad Atheismum confutandum, & convincendum, & ad legem naturæ informandam, se extendant; ad religionem autem adituendam non proficiant. Quamobrem nec Deus unquam edidit miraculum, quo converteretur Atheus; quia poterat ipso naturæ lumine ad notitiam Dei perducere, verum miracula ad converten-

vertentes idololatrias & superstitiosos defig-
ta sunt, qui Numen agnoverunt, sed in Cul-
tu ejus aberrarunt; quoniam non sufficit Lu-
men Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut
Cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim O-
pificis potentiam & peritiam ostendant opera
ejus, imaginem autem minime, sic Opera Dei,
Conditionis omnipotentiam & Sapientiam o-
stendunt, Imaginem ejus haudquaquam de-
pingunt. Atque hæc in re, Ethnicorum opinio
à sacra veritate recidit. Illi siquidem Mundum
Imaginem Dei statuebant, Hominem Mundi.
At Sacræ Literæ haud tali honore Mundum
dignantur, ut Dei usquam Imago dicatur, sed
solummodo Opus Manuum ejus; Hominem
vero Imaginem Dei immediate subsistunt.
Quocirca, quod sit Deus, quod retum habe-
nas tractet, quod summe Potens, quod Sapi-
ens & Præfens, quod Bonus, quod Remun-
erator, quod Vindex, quod Adorandus, eti-
am ex operibus ejus demonstrari, & evinci
potest; & admirabilia complura secreta attri-
buta ejus, & multo magis circa regimen & di-
spensationem super universum, etiam sobrie
ex iisdem elici & manifestari queunt; estque i-
stud argumentum à nonnullis utitur pertra-
ctatum. Verum ex intuitu rerum naturalium,
atque humanæ rationis principiis, de fidei my-
sticis vel ratiocinari, vel etiam suadere vehe-
mentius, aut rursus ea curiosus introspicere,
& ventilare, & de modo Mysteria inquirere,
haud tantum meo judicio fuerit. *De fidei qua fi-
dei*

dei sunt. Nam vel Ethnici, in illustri illa & di-
vina de aurea catena fabula, hoc ipsum conced-
dant, quod *Jovem de Cælo ad Terras deducere
nec homines potuerunt, nec Dii; è contrario,
quod Jupiter pertrahere eos potuerit à Terra ad
Cælum.* Quare frustra sudaverit, qui cœlestia
Religionis arcana, nostræ rationi adaptare co-
nabitur; Decebit potius, mentes nostras ad
cœlestis veritatis Thronum adorandum atol-
lere. In hacigitur parte *Theologiæ Naturalis*,
tantum adest, ut defectum aliquem observem,
ut excessum potius repetiam; ad quem subno-
tandum paulum sum digressus, propter maxi-
ma incommoda & pericula, quæ ex eo tum
Religioni, tum Philosophiæ impendent; utpote
qui & Religionem Hæreticam procreat, &
Philosophiam Phantasticam & Superstitiosam.

Secus est, quod ad *Angelorum & Spirituum*
Naturam attinet; quæ nec scrutabilis est,
nec interdicta; ad quam etiam, ex affinitate,
quam habet cum anima humana, Aditus ma-
gna ex parte est patefactus. Præcipue ceteræ
Sacræ Scripturæ; *Nemo vos decipiat in sublimitate
sermonum, & religione Angelorum, ingerens
se in ea, quæ non novit.* Attamen si hoc moni-
tum diligenter perpendas, duo duntaxat in eo-
venita reperies; Adorationem scilicet, qualis
Deo debetur, Angelorum, & fanaticas de his
opiniones, vel ultra creaturæ sortem eos effe-
rentes, vel ampliotem de his cognitionem,
quam quis severa adeptus sit, venditantes. Cæ-
terum sobria circa illos inquisitio, quæ vel per
rerum

rerum corporearum scalam ad eorum naturam
pernoctandam ascendat, vel in anima humana,
veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquam
prohibeat. Idem de *Spiritibus* statuendum
Immundis, qui à fratu suo deciderunt. Confortium
cum eis, atque usus operæ eorum, illicitus
est, multo magis qualiscunque cultus vel
Veneratio. At contemplatio & cognitio illorum
naturæ, potestatis, illusionum, non solum ex
locis Scripturæ Sacræ, sed ex ratione, aut experi-
entia, haud postrema pars est sapientiæ spiri-
tualis. Sic certe Apostolus, *Strategematum ejus*
non ignari sumus. Ac non minus *Damonum*
Naturam investigare in *Theologia Naturali*
conceditur, quam *Venerorum* in *Physica*, aut
Vitiarum in *Ethica*. Hanc autem *Scientia* par-
tem de *Angelis & Damonibus*, inter *Desiderata*
numerare non licet, quippe quæ ab hand pau-
cis sit tentata: *Æquus* esset, ut *Scriptorum*
in hoc genere pars haud parva, aut vanitatis,
aut superstitionis, aut subtilitatis inutilis, ar-
quantur.

CAP. III.

Partitio Naturalis Philosophiæ in Speculativam &
Operativam: quædam illa dua, & in intentione
Tractantis, & in Corpore Tractatum segregari de-
beat.

Missa igitur *Theologia Naturali* (cui inquisi-
tionem de *Spiritibus*, ut *appendicem* attri-
buimus) accedamus ad secundam partem, vide-
licet illam de *Natura*, sive *Philosophiam Natu-
ralem*.

ralem. Optime Democritus; *Scientiam de Na-
tura*, in *profanâ Mineriâ*, sive *Puteis latere de-
mersam*. Non male Chymici: *Vulcanum alter-
rans Naturam esse*, quæmetiam id celeriter *perfi-
cere*, quod *Natura per ambages*, & *tempore no-
ras solet*. Quidni igitur *Philosophiam* in duas
partes fecerimus, *Positivam & Fornacem*; & duo
constituamus *Philosophicum Materiam*, *Opera-
rios in Mineriâ*, & *Fabros*? Sane utcumque vi-
deamus hæc per lusum loqui; tamen hujus ge-
netis partitionem utilissimam esse censemus,
cum proponetur vocabulis familiaribus & scho-
lasticis; hoc est, ut dividatur *Doctrina de Na-
tura*, in *inquisitionem causarum*, & *productio-
nem effectuum*; *Speculativam & Operativam*.
Altera Naturæ viscera perferuntur, altera Na-
turam veluti super incudem efformat. Neque
me fugit quam arcto copulerentur vinculo, *Cau-
sa & effectus*, ut explicationem eorum aliqua-
tenus conjungi sit necesse. At tamen quando-
quidem omnis solida & fructuosa *Naturalis
Philosophia*, duplicem adhibeat scalam, eam-
que diversam; *Ascensoriam & Descensoriam*;
Ab *Experientia ad Axiomata*, & ab *Axioma-
tibus ad nova inventa*, consultiusimam judico,
ut hæc duæ Partes, *Speculativa & Operativa*,
& in intentione Tractantis, & in corpore Tra-
ctatus, separentur.

CAP. IV.

Partitio doctrinæ speculativæ de Natura, in *Physicam
Specialem*, & *Metaphysicam*: quarum *Physicæ
Cau-*

Causam Efficientem & Materiam; Metaphysica Causam Fisalem & Formam inquirat. *Partitio Physica* in doctrinas de Principiis rerum, de fabrica rerum *scilicet* de mundo, & de varietate rerum. *Partitio Physica* de varietate rerum, in doctrinam de Concretis, & doctrinam de Abstractis. *Partitio* doctrinae de Concretis, refertur ad causam partitionem, quas *scilicet* historiam naturalis. *Partitio* doctrinae de Abstractis in doctrinam de Schematibus Materiarum, & doctrinam de Modis. *Appendices* duae Physicae Speculativae, Problemata naturalia, Placita antiquorum Philosophorum. *Partitio* Metaphysica, in doctrinam de Formis, & doctrinam de Causis finalibus.

Naturalis Philosophia partem, quae Speculativa est, & Theonica, in Physicam Speculativam, & Metaphysicam dividere placet. Atque in hac partitione attendant homines, nos vocabulum Metaphysica usurpare, sensu à recepto & vulgato discrepanti. Hic autem locus adiuvandi videtur, de nostro, in genere, citae usum vocabulorum, instituto. Id huiusmodi est, ut tam in praemisso vocabulo Metaphysica, quam in aliis, ubi conceptus & notiones nostrae novae sunt, & à receptis recedunt, maxima certe eum Religione antiqua vocabula retineamus. Cum enim futurum speremus, ut ordo ipse, & dilucidata rerum explicatio, quam subungere conamur, nos à prava vocabulorum (quibus utimur) intelligentia liberet; in ceteris omnino avemus (quatenus sine veritatis ac scientiarum dispendio fieri possit) vel omnium ab antiquorum aut opinionibus

bus aut loquendi more desistere. Quia in re Aristotelis confidentiam proinde subit imitari; qui impetu quodam percitus contradictionis, non solum nova artium vocabulorum libito eudendi licentiam usurpavit; sed etiam priscam omnem sapientiam extinguere & delere ausus est. Adeo ut neque nominet usquam auctores antiquos, neque dogmatum eorum mentionem ullam faciat, nisi quo aut homines perstringeret, aut placita redargueret. Sane si famam nomini suo, ac sequacium turbam affectaverit, hoc rationibus suis inprimis accommodatum. Siquidem in veritate Philosophica asserenda, & recipienda, idem contingit, quod in veritate divina, Veni in nomine Patris, nec recipitis me, si quis venerit in nomine suo, eum recipitis. Sed ex hoc caelesti Aphorismo, si, quem praecipue designaverit, spectemus; (nempe Antichristum omnium fautorum Impostorem maximum) colligere licet, illud ipsam, Venire in nomine suo, nulla Antiquitatis, aut (si ita loqui licet) Paternitatis habita ratione, rem mali omnino esse ad veritatem; utraque eam saepenumero comitetur illa fortuna, Eum recipitis. Ceterum de viro tam eximio certe, & ob acumen ingenii mirabili, Aristotele, crediderim facile, hanc ambitionem eum à discipulo suo accepisse, quem fortasse amulatus est; ut sic ille omnes nationes, hic omnes opiniones subigeret, & Monarchiam quandam in contemplationibus sibi conleret.

Quin-

Quaenam fieri possit, ut apud aliquos tetricos, & lingue acerbe, summi cum discipulo suo titulo insigniretur.

Felix terrarum prado, non utile mundo

Eidem exemplum: —

Eodem modo,

Felix doctrinae prado, &c.

Nobis vero ex altera parte (quibus, quantum calimo valeamus, inter vetera & nova in literis fixus & commercium contrahere, cordi est) decretum manet, Antiquitatem comitari *usque ad aras*; atque vocabula antiqua retinere, quanquam sensum eorum & definitiones saepius immutemus, secundum modum deturatum illum & laudatum, in Civilibus, novandi modum, quo rerum statu novato, verborum tamen solennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magistratuum vocabula.*

Redeamus igitur ad acceptionem vocabuli *Metaphysica*, nostro sensu. Patet ex iis, quae supra disseruimus, disjungere nos *Philosophiam primam à Metaphysica*, quae hactenus pro eadem habite sunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalem Philosophiam primam* posuimus. Atque *Philosophia prima communis & promiscua Scientiarum Axiomata* assignavimus. Etiam *Relativas*, & *Adventitias Entium Conditiones*, (quas *Transcendentes* nominavimus) *Adulteram*, *Paucam*; *Idem*, *Diversum*; *Possibile*, *impossibile*; & hoc genus reliqua, eidem attribuisimus; id sollemniter cavendo, ut *Physice*, non *Logice*

tra-

tractentur. At inquisitionem de *Deo*, *Vno*, *Bono*, *Angelo*, *Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Merito igitur quaeri possit, quid tandem sit, quod *Metaphysica* relinquatur? Certe ultra Naturam nihil, sed ipsius Naturae pars multo praestantissima. Atque profecto, citra veritatis pendendum, hucusque de veterum sententia respondere liceat, *Physicam* ea tractare, quae penitus in Materia merita sunt, & *Mobilia*; *Metaphysicam* *Abstracta* magis, & *Constantia*. Rursum *Physicam* in Natura supponere existentiam tantum, & motum, & naturalem necessitatem; At *Metaphysicam* etiam mentem & Ideam. Nam huc forte redit ea, quam dicemus, res. Verum nos eam, missa sermonis subtilitate, perspicue & familiariter proponemus. Partiti sumus *Naturalem Philosophiam*, in *causarum inquisitionem*, & *productionem effectuum*. *Inquisitionem Causarum* in *Theoricam* conjecimus. Eam in *Physicam* & *Metaphysicam* partiti sumus. Ergo necesse est, ut vera differentia harum sumatur ex natura causarum, quas inquirunt. Itaque absque aliqua obscuritate, aut circuituione *Physica* est, quae inquit de *Efficiente & Materia*; *Metaphysica*, quae de *Forma & Fine*.

Physica igitur *Causarum* vaga, & incerta, & pro modo subiecti, mobilia complectitur; *causarum* constantiam non assequitur.

Limus ut hic duret, & hac ut certa liqueat,

Vno eodemque igne. —

Ignis

Ignis distincti causa, sed in limo; Ignis colligationis causa, sed in cera. Partiemur autem *Physicam* in doctrinas tres. *Natura* enim aut *Collecta* in unum; aut *fusa & sparsa* est. Colligitur vero in unam *Naturam*, aut propter *communiam rerum omnium principia*; aut propter *unicam integram universi fabricam*. Itaque hęc *Vis Naturæ* duas pepetit *Physicæ* partes: unam de *principiis rerum*; alteram de *fabrica Universi*, sive de *mundo*, quas etiam *Doctrinas de summis* appellare consuevimus. Tertia doctrina (quæ de *Natura sparsa* sive *fusa* tractat) *omnimodam rerum varietatem, & summas minores* exhibet. Ex his igitur patet, tres omnino repetiri *doctrinas Physicæ*. De *Principiis Rerum*; De *Mundo* sive de *Fabrica Rerum*; & de *Natura multiplici sive sparsa*, quæ postrema (ut diximus) *omnimodam rerum varietatem* continet; estque veluti glossa prima, aut Paraphrasis circa *Naturæ* interpretationem. Harum trium partium *desideratur* totaliter nulla; Cæterum quam vetè & solide tractentur, non est hic definiendi locus.

At *Physicam sparsam* sive de *varietate rerum*, rursus in duas partes dividimus; *Physicam de Concretis, & Physicam de Naturis*. Altera (ut *Logicis* vocabulis utamur) inquit de substantiis, cum omni varietate suorum accidentium; Altera de accidentibus, per omnem varietatem substantiarum. Veluti, si inquiratur de Leone, aut quercu, illa completa diversa accidentia suffulciant: Contra, si inquiratur

tur de calore, aut gravitate, illa platinis distinctis substantiis insunt. Cum vero omnis *Physicæ*, sita sit in medio, inter *Historiam Naturalem & Metaphysicam*, Prior pars (si recte advertas) *Historia Naturali* propior est, posterior *Metaphysicæ*. *Physicæ* autem *Concretæ* eandem subit divisionem, quam *Historia Naturalis*: ut sit vel circa *Cælestia*; vel circa *Meteoræ*; vel circa *Globum terræ & Maris*; vel circa *Collegia majora*, quæ *Elementa* vocant; vel circa *Collegia minoræ*, sive *Species*; etiam circa *Pratergenerationes*; & circa *Mechanicæ*. Etenim in hisce omnibus, *Historia Naturalis* factum ipsum perferatur & refert; at *Physicæ* iidem Causas: sed intellige hoc de *Causis fluxus, materia* scilicet & *Efficiente*. Inter hæc *Physicæ* portiones, manca proflus & imperfecta est ea, quæ inquit de *Cælestibus*, cum tamen propter nobilitatem subiecti præcipue hominibus curæ esse deberet. Etenim *Astronomia* fundata est in *Phænomenis* non male, sed humilis est, & minime etiam solida: At *Astrologia* in platinis etiam fundamento caret. Certe *Astronomia* talem offert humano intellectui victimam, qualem *Prometheus* olim, cum fraudem Jovi fecit: Addebat ille, loco bovis veri, pellem bovis, grandis & pulchri, stramine, & foliis, & viminibus suffarcinatum. Exhibet similiter & *Astronomia*, exteriora *Cælestium* (Astrorum dicimus numerum, sitam, motus, periodos) tanquam pellem Cæli, pulchram, & in Syllemata affabre concinnatam: At viscera desunt

(ratio-

(rationes nempe *Physica*) ex quibus (*Hypotheseis Astronomicis* adjunctis) eruat^r Theoria, non quæ Phenomenis tantum satisficiat, (cujus generis complures ingeniose confingi possent,) sed quæ substantiam, & motum, & influxum Cœlestium, prout vera sunt, proponat. Explosa enim hęc jam pridem sunt illa; *Raptus primi mobilis*, & *Soliditas Cali* (Stellis in Orbibus suis tanquàm clavis in laquearibus infixis.) Nec multo melius asseritur; Quod sint *diversi Poli Zodiaci & Mundi*; Quod sit *Secundum Mobile* Retinentiæ in adversum primi mobilis raptus; Quod omnia in Cœlo ferantur per *Circulos perfectos*; Quod sint *Eccentrici*, & *Epicycli*, quibus motuum in Circulis perfectis Constantia servetur, Quod à Luna in superius nulla sit *Mutatio*, aut *Violentia*; Et hujusmodi. Atque harum suppositionum absurditas, in motum terræ دائرہ (quod nobis constat falsissimum esse) homines impegit. At vix quisquam est, qui inquisivit causas *Physicas*, tum de *Substantia Cœlestium* tam Stellarum, quam interstellari, tum de *Celeritate & Toriditate* Corporum Cœlestium ad invicem, tum de *Inclinatione Motus diversa* in eodem Planeta, tum de *Motuum Consecutione* ab Oriente in Occidentem, aut è contra, deque *Progressionibus*, *Stationibus*, & *Retrogadationibus*, tum de *Motuum Sublatione*, & *Cassa*, per Apogœa & Perigœa, tum de *Motuum Obligatione*, vel per spiras se versus Tropicos texendo & retexendo, vel per sinuationes, quas *Dracones* vocant;

cant, tum de *Polis Rationum*, cur magis in tali parte cœli sint, quam in alia; tum de *Alligazione quorundam Planetarum* ad Distantiam certam à Sole: Hujus inquam, generis inquisitio vix tentata est, sed in *Mathematicis* tantum *Observationibus* & *Demonstrationibus* infundatur. Eæ autem ostendant, quomodo hæc omnia ingeniose concinnari & extricari possint, non quomodo vere in Natura subsistere. Et motus tantum apparentes, & machinam ipsorum fictitiam, & ad placitum dispositam, non causas ipsas, & veritatem rerum indicant. Quocirca male *Astronomia*, qualis nunc habetur, inter *Artes Mathematicas*, non sine dignitatis suæ dispendio, numeratur; cum debeat potius, si proprias partes tacti velit, constitui *Physica* pars quasi nobilissima. Quicunque enim *Superlucuarium* & *Sublucuarium* conficta divortia contemplerit, & *Materiam Appetitum* & *Passiones* maxime *Catholicas*, (quæ in utroque globo valide sunt, & universitatem rerum transverberant) bene perspexerit; is ex illis, quæ apud nos ceruntur, luculentam capiet de *Rebus Cœlestibus* informationem, & ab iis è contra quæ in Cœlo sunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus*, qui nunc latent, perdiscet; non tantum quatenus hi ab illis regantur, sed quatenus habeant passiones communes. Quamobrem hanc partem *Astronomiæ*, quæ *Physica* est, desiderari statuimus. Eam *Astronomiam vivam* nominabimus, ad differentiam bovis illius Promethei, suffar-

suffaricinati, & solummodo figura tenus bovis.

At *Astrologia* multa superstitione referta est, ut vix aliquid sanum in ea reperiat. Attamen eam potius expurgandam, quam profus abjiciendam esse cenemus. Quod si quis hanc scientiam, non in ratione, aut *Contemplationibus Physicis*, sed in *cæca experientia*, & complurium sæculorum observatione, fundatam esse contendat, ideoque *Rationum Physicarum* examen rejiciat, quod factabant Chaldei: is eadem opera & *Auguria* revocet, & *Atuspiciam*, & *exta*, & omniogenas fabulas deglutiatur: Nam & hæc omnia, ut diutine experientia, & per manus tradite discipline, dictamina fuisse asserbantur. Nos vero, & ut *Physica* portionem, *Astrologiam* recipimus, & non plus ei quam ratio & rerum evidentia concedit, tribuimus; dempsis superstitionibus & commentis. Ut vero rem paulo attentius inspiciamus, Primo, quam inane illud commentum; Quod singuli *Planeta* *utitur* per horas regnent, ut spatio viginti quatuor horarum, regna sua ter repetant, præter horas tres supernumerarias? Attamen hoc commentum nobis divisionem hebdomadæ (rem tam antiquam, & tam late receptam) peperit, ut ex alternatione dierum manifestissime patet; cum in principio diei sequentis, regnet semper *Planeta*, à *Planeta* prioris diei quartus; propter tres illas horas, quas diximus supernumerarias. Secundo, pro commento vano rejicere non dubitamus, *dominam de throno in eæli*, ad puncta temporis certa,

certa, cum *distributione domorum*; ipsas scilicet *Astrologia* delicias; que *Bacchanalia* quædam in *Cælestibus* exercuerunt: Nec fati mirari possumus, viros quosdam egregios, & in *Astrologia* Principes, tam levi ad ista adstruenda argumento innixos esse. A sunt enim, quando illud prodit experientia ipsa, *Solstitia*, *Æquinœctia*, *Novilunia*, *Plenilunia*, & hujusmodi stellarum *Revoluciones majores*, manifesto & insigniter operari super corpora naturalia; necesse esse, ut *positura stellarum magis exacte & subtiliores*, effectus quoque magis exquisitos & occultiores producant. Illi vero seponere primo debuerant, *operationes solis per calorem manifestum*, & similiter *Luna vim quandam Magnetica*, super incrementa æstivum semimentrua: (nam fluxus & reflexus maris quotidianus alia res est:) his vero sepositis, *religios Planetarum vires* super Naturalia (quatenus experientia comprobantur) tenues admodum, & infirmas, & quasi latentes tepetent, etiam in *Revolucionibus majoribus*. Quare contratio profus modo concludere debuerant. nimirum; cum *revoluciones illa majores* tam parum possint; *exactas illas & minutas positurarum differentias* nihil omnino vitium obtinere. Tertio *fatalia* illa, quod hora natiuitatis aut conceptionis fortunam fecus regat, hora inceptions fortunam incepti, hora quaestions fortunam rei inquisitæ, atque (ut verbo dicamus) *doctrinas de natiuitatibus, electionibus, & quaestionibus*, istiusmodi le-

vitates, maxima ex parte, nihil certi aut solidi habere, & rationibus physicis plane redargui & evinci, judicamus. Illud igitur magis urinat dicere, quid tandem in *Astrologiis* retineamus, aut probemus? Atque in iis, quæ probamus, quid *desideremus*? Nam hujus potestatis rei gratia [nempe ejus quod *desideratur*] sermonem hunc institimus, cum alias censuris (ut sæpe diximus) non vacemus. Atque intercepta certe, *doctrinam de revolutionibus*, plus sanctatis, quam reliqua, habere censemus. Verum id optimum factu foret, si *Regulas* quasdam præscribamus, ad quarum trutinam & normam *Astrologia* examinetur; ut utilia retineantur, rejiciantur inania. Prima ea sit, de qua jam ante monuimus, *Revolutions majores retineantur, valent minores horoscoporum & domorum*. Ille instar tormentorū grandium, icūs suos à longinquo jacere queunt, hæc tanquam arcus minores spatia evadere & vires deætere non possunt. Secunda est; *Operatio celestium in corpora omni genera non valet, sed tantum in teneriora*, qualia sunt humores, æter, & spiritus: Atque hic tamen excipimus operationes caloris, solis & celestium, qui & ad metalla, & ad plurima subterranea proculdubio penetrat. Tertia est; *Omnis operatio celestium, potius ad massas rerum extenditur, quam ad individua*: Oblique tamen pervenit etiam ad individua nonnulla: Illa scilicet, quæ ex individuis ejusdem speciei sunt maxime passibilia, & tanquam cæta mollior; veluti cum constitutio

aëris

aëris pestilens, corpora minus resistentia occupat, magis resistentia præterit. Quarta est præcedenti non dissimilis; *Omnis operatio celestium, non in puncta temporum, aut angustias minutas, sed in spatia majora desinit & dominatur*: Itaque prædictiones de temperaturis anni, veræ esse possunt; de diebus singulis, pro vanis merito habentur. Postrema est, [quæ etiam prudentionibus Astrologis semper placuit] quod *nulla insit Astris fatalis necessitas*; sed quod inclinatio potius, quam cogitur. Addimus & illud, (in quo in partes *Astrologia*, si fuerit emendata, non obscure venire videbimur) nimirum quod nobis pro certo constet, *excessiva in se habere alios quosdam influxus, præter Calorem & Lumen*. Qui tamen ipsi, secundum regulas illas, quas jam posuimus, non aliter, valent. Verum illi in intima *Physica* latent, & longiorem dissertationem postulant. Visum est igitur nobis (his, quæ diximus, rite perceptis) inter *Desiderata* reponere *Astrologiam* his principis nostris consentaneam; Atque sicut *Astrologiam*, quæ *Physicis* rationibus nititur, *Astrologiam Veram* nominavimus; ita & *Astrologiam*, quæ per calidum regitur, *Astrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam recte conficiendam, licet ea quæ diximus non parum profutura sint; pauca tamen addemus, more nostro, quæ liquido proponunt, & ex quibus sit *conjectanda*, & ad quæ *adhibenda*. Primo in *Astrologiam Sanam* recipiatur *doctrina de commixtionibus radiorum*, con-

K 3

junctio-

junctionibus scilicet & oppositionibus, & re-
leis Syzygiis, sive Aspectibus Planetarum
inter se: *Planetarum* autem per *Signa Zodiaci*
Pertransitum, & *Locationem* sub *isdem Signis*,
etiam huic parti, de commixtionibus radio-
rum, assignamus: Locatio enim planetæ sub
signo, est conjunctio quædam ejusdem cum
stellis signi: Quinetiam sicut conjunctioes, ita
& *oppositiones*, & reliquæ *Syzygiae Planetarum*,
ergo *stellas signorum* notanda sunt; quod
adhuc plene factum non est. At commixtio-
nes radorum fixarum ad invicem, utiles qui-
dem sunt ad contemplationem de fabrica mundi,
& regionum subjacentium Naturæ; ad prædictiones
minime, quia semper eodem modo se habent.
Secundo recipiantur *Accessiones* singulorum
Planetarum propius ad *Perpendicularum*,
aut *Recessiones* ab ipso, secundum *Regio-
num climata*: Habent enim *Planeta* singuli,
non minus quam *Sol*, suas æstates, hyemes, in
quibus fortius aut infirmius radios jactant,
propter rationem perpendiculari. Etenim nobis
dubium non est, quin *Luna* posita in *Leone*,
fortius operetur super corpora naturalia, apud
nos; quam posita in *piscibus*: Non quod *luna*
sub *leone* ad eor respiciat, sub *piscibus* ad *pedes*
(sicut fabulantur;) sed propter elevatio-
nem versus perpendicularum, & approximationem
ad *stellas majores*, eandem prorsus ratio-
ne, qua & *Sol*. Tertio recipiantur *Apogea* &
Perigæa Planetarum, cum debita discus-
sione, ad quæ pertinet *Planeta* vigor in se

ipso,

ipso, ad quæ *Vicinitas* ad nos. *Planeta* enim
in *Apogæo*, sive exaltatione sua, magis alacer
est; in *Perigæo* autem, sive casu suo, magis
communicat. Quarto recipiuntur (ut summa-
tium dicamus) omnia reliqua *Accidentia motus*
Planetarum, quales singularum in itinere suo
accelerationes, *retardationes*, *progressus*, *statio-
nes*, *retrogradationes*; quales *distantiæ à Sole*,
combustiones, *angustia* & *diminutiones lumi-
nis*, *eclipses*, & si quæ sint alia. Etenim facient
hæc omnia, ut *Planetarum radii*, vel debi-
lius, diversis denique modis & virtutibus, o-
perentur. Atque quatuor ista ad *Radiationes*
Stellarum spectant. Quinto recipiantur, quæ
Naturæ stellarum, sive erraticarum, sive fixa-
rum, in propria sua *Essentia*, & *activitate*,
reserare & detegere ullo modo queant: qualis
magnitudo, qualis *color* & *aspectus*: qualis
scintillatio & *vibratio luminis*: qualis *situs ver-
sus polos*, aut *Aequinoctium*: Quales *Asterismi*:
quæ ab *illis stellis magis immixta*, quæ magis *soli-
tariæ*: quæ *superiores*, quæ *inferiores*, quæ ex *fi-
xis* intra *vinculo* & *Planetarum*, (*Zodiacum*
scilicet) quæ *extra*: quis ex *Planets velocior*,
quis *tardior*: quis *moveatur in Elliptica*,
quis *pervegetur in latitudine*: quis possit esse
retrogradus, quis *minime*: quis *potiatur o-
mnimodam distantiam à Sole*, quis *aligetur*:
quis *moveatur teluris in Apogæo*, quis in
Perigæo: Denique *Anomaliam Martis*, *expa-
tiationem Veneris*, & *Libores* sive *Passiones* ad-
mitandæ, quæ non semel & in *Venere* depre-

K 4

hensia

hense sunt: & si quæ sint alia: Postremo recipiantur etiam ex traditione, *natura* & *inclinationes Planetarum* particulares; atque etiam *stellarum fixarum*, quæ, quandoquidem magno consensu tradantur, non leviter (præterquam ubi cum *Physico rationibus* plane discordant) rejiciende sunt. Atque ex talibus observationibus commentatur *Astrologia sana*; & secundum eas tantum, schemata cæli & componere & interpretari oportet.

Adhibetur autem *Astrologia sana*, ad *prædictiones* fidentius, ad *electiones* cautius, ad utraque autem intra terminos debitos. *Prædictiones* ficti possunt, de *Cometis* futuris, qui (ut nostra fert conjectura) prævunciari possunt: & de omni genere *Meteororum*, de *dilatâ*, *siccitatibus*, *ardoribus*, *conglaciationibus*, *terra motibus*, *irruptionibus aquarum*, *eraptionibus ignium*, *ventis* & *pluviiis majoribus*, *anni variis tempestatibus*, *pestilentis*, *morbis grassantibus*, *ubertate* & *cavitate frugum*, *bellis*, *seditionibus*, *scælis*, *transmigrationibus populorum*, denique de omnibus rerum vel naturalium vel civilium motibus, aut *innovationibus majoribus*: Ad magis autem *specialia*, & forte *singularia*, *prædictiones* istæ (licet minore certitudine) deduci possunt, si reperietur primo hujusmodi temporum inclinationibus generalibus, acti iudicio vel *Physico* vel *Politico*, applicentur illis speciebus aut individuis, quæ hujusmodi accidentibus maxime sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione tempestatum anni, eas

repe-

reperiet (exempli gratia) magis oleis quam vitibus, magis pluviosis quam hepaticis, magis incolis collium quam valium, magis monachis quam aulicis, (propter victus rationem diversam) propitius aut perniciosas. Aut si quis ex cognitione influxus, quem cælestia habent super spiritus humanos, reperiat eum talem esse, ut magis populis quam tegibus, magis viris doctis & curiosis, quam aniosis & militaribus, magis voluptatis, quam negotiosis aut politicis, saveat aut adversetur. Hujusmodi autem innumera sunt, sed (quemadmodum diximus) non tantum cognitionem illam generalem, quæ sumitur ex astris, (quæ sunt agentia,) verum etiam particularem subiectorum (quæ sunt passiva) requirunt. Neque *electiones* profusè rejiciendæ sunt, sed parcius illis, quam *prædictionibus* fidendum. Videmus enim in plantationibus, & seminacionibus, & infusionibus, atque lanæ observationes, non esse res omnino frivolas. Sunt & multa ejus generis. Verum & *electiones* istæ, etiam magis, quam *Prædictiones* per nostras regulas cobibendæ sunt. Atque illud semper attendendum, valere *Electiones* in illis tantum casibus, ubi & virtus cælestium talis sit, quæ non subito transeat, & actio inferiorum similiter talis, quæ non statim absolvetur; quemadmodum fit in illis exemplis, quæ memoravimus: Nam nec incrementa Lanæ subito transiguntur, nec incrementa Plantarum. Punctualitas vero temporis omnino repudianda. Inveniuntur autem & talia complu-

K 5

52

12 (quod quis minus patet) in electionibus circa *evētia*. Quod si quis nos compellat eo nomine, quod, ex quibus ista *Astrologia* emendata esse possit, & rursus, ad quæ utiliter *adhiberi*, aliquid monstravimus; quis vero sit eliciendi modus, neutiquam docuimus: ille minus æquus fuerit, cum artem ipsam (cujus debitores non sumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsam, quod petit, monebimus; Quatuor tantum esse modos, quibus ad hanc scientiam via stematur. Præmo per *experimenta futura*; Deinde per *experimenta præterita*; Rursus per *traditiones*; Ultimo per *rationes Physicas*. Atque quod ad *experimenta futura*, quid atinet dicere? cum illa seculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant, ut de ipsidem cogitationem suscipere frustra fuerit. Quod vero ad *experimenta præterita*; Ea certe in manu hominum sunt; licet res sit laboriosa, & multi otii. Possint enim *Astrologi* (si sibi non desint) omnes *casus majores*, (veluti inundationes, pestilentias, prælia, seditiones, mortes Regum) si placet, & familia, ex *historiæ* fide depromere: & situm celestium, non secundum thematum subtilitatem, sed juxta regulas eas revolutionum, quæ à nobis adumbatæ sunt, qualis fuerit sub iisdem temporibus, intueri: ut ubi manifestus fuerit eventuum consensus & conspiratio, ibi *Prædictionis* norma probabilis constitatur. Quatenus ad *Traditiones*: Eas ita venialiter opponet, ut quæ cum *rationibus Physicis* manifesto pugnent,

gent, è medio tollantur; quæ vero cum his consentiant, etiam auctoritate sua valeant. Quantum denique ad *Physicas rationes*: Ille maxime huic inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, & passionibus, & de motibus corporum simplicibus & genitinis inquirunt. His enim alis ad *Celestia* ista materiata ascenditur tutissime. Atque de *Astrologia sana* hæcenus.

Insania autem *Astrologica* (præter ea, quæ à principio notavimus, consentita) alia quædam portio superest non præternitenda: quæ tamen ab *Astrologia* secludi solet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cabalem* transferri. Ea multa est mirum commentum ingenii humani, nimirum, ut *benivolus aliquis situs Astrologum* in *sigillis aut signaculis* (puta metalli, aut gemme alicujus ad intentionem propriæ) excipiat, quæ Horæ ejus felicitatem alias prætervolanturam detineant, & quasi volatitem figant. Quomodo dum graviter ille conqueritur, de tam nobili apud Antiquos arte, jam pridem amissa:

*Annulus infuso non vivit mirus Olympo,
Non magis ingentes humilis sub lumine Phœ-
bos*

*Feri Germania, aut cælo divivis eardine Lau-
næ.*

Certe reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recepit Ecclesia Romana, (neque enim in Divinis & Immateratis fluxus temporis obest) verum ut condantur reliquæ Cæli, quo hora, quæ

recessit. & tanquam mortua est, reviviscat & continuetur, mera est superfluitio. Nulla igitur hæc faciamus, nisi forte Musæ Aniculae jam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas partes rectissime dividi posse statuimus: *Doctrinam de schematistis materia*, & *doctrinam de appetitibus & motibus*. Utrosque eorum enumerabimus, unde veteri *Physica de Abstractis* adumbratio quadam deduci possit. *Schematistis materia*, sunt, densum, rarum, grave, leve, calidum, frigidum, tangibile, pneumaticum, volatile, fixum, determinatum, fluidum, humidum, siccum, pingue, cruidum, durum, molle, fragile, tenuile, porosum, unicum, spirituosum, resinum, simplex, compositum, absolutum, imperfecte mixtum, fibrosum atque venosum, simpliciter positum sive aquum: simile, dissimulare: specificatum, non specificatum: organicum, inorganicum: animatum, inanimatum: neque ultra rem extendimus. Sensibile enim & insensibile; rationale & irrationale, ad doctrinam de homine rejicimus. Appetituum vero & motuum duo genera sunt: Sunt enim vel *motus simplices*, in quibus radix omnium naturalium actionum continetur, pro ratione tamca *schematistis motuum materia*: vel *motus compositi* sive producti: à quibus ultimis recepta *Philosophia* (quæ parum de corpore naturæ stringit) auferatur. Debent autem haberi hujusmodi *motus compositi* (quales sunt generatio,

ratio, corruptio, & reliqui) pro pensis quibusdam, aut *summis motuum simplicium*, potius quam pro motibus primitivis. *Motus simplices* sunt, *motus Antipathia*, quem vulgo motum, ne fiat penetratio dimensionum, vocant: *motus nexus*, quem motum ex fuga vacui appellant: *Motus libertatis*, ne detur compressio aut extensio præternaturalis: *Motus in sphaeram novam*, sive ad rarefactionem & condensationem: *Motus nexus secundi*, sive ne detur solutio continuitatis: *Motus congregationis majoris*, sive ad massas connaturalium suorum, qui vulgo dicitur motus naturalis: *Motus congregationis minoris*, qui vulgo dicitur Sympathia & Antipathia: *Motus disponens*, sive ut partes bene collocentur in toto: *Motus assimilationis* sive multiplicationis Naturæ suæ super aliud: *Motus excitationis*, ubi Agens nobilius motum in alio latentem & sopitum excitat: *Motus sigilli impressionis*, operatio scilicet absque communicatione substantiæ: *Motus Regius*, sive cohibitio reliquorum motuum à motu prædominante: *Motus absque termino*, sive rotatio spontanea: *Motus trepidationis*; sive Systoles & Diastoles, corporum scilicet, quæ locantur inter commoda & incommoda: Postremo *decubitus*, sive *exhorrentia vastus*, quæ etiam plurimarum rerum est causativa. Hujusmodi sunt *Motus Simples*, qui ex penetralibus Naturæ vere procedunt: quique complicati, continuati, alternati, fragnati, repetiti, & multis modis aggregati.

aggregati, *Motus illos Compositos*, sive *Summas Motuum*, quæ receptæ sunt, aut illis similes, constituunt. *Summa motuum*, sunt de cantati illi motus, *Generatio*, *Corruptio*, *Augmentatio*, *Diminutio*, *Alteratio*, & *Latitatio*: Etiam *Mixtio*, *Separatio*, *Yorsio*. Superfunt tantum tanquam *Appendices Physicæ*, *Mensura Motuum*: Quid possit *Quantum*, sive *Dosis Naturæ*? Quid possit *Distantia*? id quod Orbis virtutis sive Activitatis non male vocatur. Quid possit *incitatio & tarditas*? Quid brevis aut longa mora? Quid vis aut hebetudo rei? Quid *stimulus perislasos*? Atque hæc sunt *Physicæ vera de Abstractis* partes genuinæ. Etenim, in *schematis materia*, in *Motibus simplicibus*, in *summis sive Aggregationibus motuum*, & in *mensuris motuum*, *Physicæ de Abstractis* absolvitur. Nam *Motum voluntarium in animalibus*: *Motum qui fit in actionibus Sensuum*: *Motum phantasia*, *appetitus & voluntatis*, *Motum mentis*, *decreti*, & *intellectualium*, ad proprias *Doctrinæ* amandamus. Illud tamen iterato monemus, Universa hæc, quæ diximus, in *Physicæ* non ulterius tractari, quam ut *Materia & Efficiens* ipsorum: Retractantur enim in *Metaphysicæ*, quoad *Formas & Fines*.

Physicæ subjungemus *Appendices* insignes duas, quæ non tam ad materiam, quam ad modum inquisitionis spectant: *Problemata naturalia*, & *Placita Antiquorum Philosophorum*. Prior *Natura* multiplici sive spar-

sa *Appendix* est: *Secunda Natura unica*, sive *Summarum*: Ultraque ad solemtem *dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* pars est non contemnenda. Nam *Problemata particulares dubitationes* complectuntur: *Placita generales* circa *Principia & Fabricam*. *Problematum* exemplum nobile est in libris Aristotelis: Quod genus operis meruit certe, non solum ut posteriorum laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum laboribus continuaretur: cum *dubitationes* indices orientur novæ. Attamen in hac re adhibenda est cautio magni utique momenti. *Dubiorum commemoratio* & propositio duplicem in se habet fructum: Unum quod *Philosophiam* muniat contra errores: quando id quod non plane liquet, non iudicatur, aut assertitur, (ne error errorem gigneret) sed suspenditur de eo iudicium, & non fit positivum: Alterum, quod *Dubitationes*, in codicillis relate, totidem *spongia* sunt, quæ incrementa *Scientiæ* per uso ad se legant, & alliciant, unde fit, ut illa, quæ, nisi præcessissent *Dubitationes*, leviter & sicco pede transmissa fuissent, *Dubitationum* admonitu atente & studiose observentur. Verum hæc duæ utilitates vix unam compendant incommodum, quod, nisi sedulo prohibeatur, se ingeret: Nimirum quod *Dubitatio*, si semel admittatur tanquam iusta, & fiat quasi *Authentica*, statim *Defensores* in utramque partem suscitabit, qui etiam posteris eandem *Licentiam Dubitandi* transmittant: adeo ut homines ingenia sua intendant & applicent

ad

ad hoc, ut alatur potius *Dubitatio*, quam terminetur aut solvatur. Cujus quidem rei exempla, & in Jurisperitis, & in Academicis, ubique occurrunt: quibus moris est, ut *Dubitatio* semel admissam, perpetuam esse velint, nec minus *Dubitandi*, quam *Afferendi* auctoramenta amplectantur: Cum tamen ille deum sit ingenii usus legitimus, qui ex Dubiis Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet. Quae *Kalendarium Dubitationum*, sive *Problematum* in Natura, & desiderari auctero, & suscipi probo: Modo cure sit, ut aucta *Scientia* in dies (quod fiet procul dubio si nos audiant homines) quae clare discussa sint *Dubitatio*nes, ex Aibo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minus utile: Cum enim in omni inquisitione inveniantur haec tria, *perficimus Vera*, *Dubia*, *perficimus Falsa*: utilissimum foret, *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falsitatum*, & errorum popularium, vel in Historia naturali, vel in Dogmatibus grassantium, adjungere: ne ille amplius *Scientiarum* molestus essent.

Quod ad *Placita antiquorum Philosophorum*, qualia fuerunt *Pythagorae*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagorae*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum: (quae homines contemptim percurrere solent:) non abs te fuerit paulo modestius in ea oculos conjicere. Etsi enim Aristoteles, more Ottomanorum, regnare se haud tuto posse putaret, nisi fratres suos omnes

maes contrucidasset: tamen iis, qui non regnum aut magisterium, sed veritatis inquisitionem atque illustrationem sibi proponunt, non potest non videri res utilis, diversas diversorum, circa rerum naturas, opiniones, sub uno aspectu intueri. Neque tamen subest spes quod veritas aliqua patior, ex illis, aut similibus Theoriis, speranda ullo modo sit. Quemadmodum enim eadem Phenomena, idem calculi, & Ptolomaei principiis Astronomicis, & Copernici competunt: ita experientia ista vulgaris, qua utimur, atque obvia rerum facies, pluribus diversis Theoriis se applicare potest: Ubi ad rectam veritatis indagationem longe alia severitate opus fuerit. Eleganter enim Aristoteles: *Infantes primo balbutientes, quasi mulieres appellare matris, post autem propriam matrem discernere*. Sic certe puerilis experientia, omnem *Philosophiam* appellabit matrem: adulta vero Matrem veram internoacet. Interea juvabit *Philosophias* discrepantes, veluti diversas *Natura* *Glossas*, (quatum una fortasse uno loco, alia alio est emendatior,) perlegere. Optatum igitur, ex viris antiquorum Philosopherum, ex fasciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex citationibus Aristotelis, ex sparsa mentione, quae habetur in aliis libris, tam Ecclesiasticis, quam Ethnicis, (Laetantio, Philone, Philostato, & reliquis) opus confici, cum diligentia & judicio, de *Antiqua Philosophia*. Tale enim opus nondum extare video. Attamen hic moneo, ut hoc fiat distin-

distincte: ita ut singulae Philosophiæ scortum componantur, & continentur: non per titulos & fasciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim Philosophia integra se ipsam sustentat: atque dogmata ejus sibi mutuo & lumen & robur adjiciunt: quod si distrahantur, peregrinum quiddam & durum sonant. Certe quando apud Tacitum lego facta Neronis aut Claudii, circumstantiis Temporum, Personarum, & Occasionum vestita; nil video quod à probabilitate profus abhorreat: cum vero eadem lego in Suetonio Tranquillo, per capita, & communes locos, minimeque in serie temporis representata, Portenta quædam videntur, & plane incredibilia. Neque absumptis est istio Philosophia, quando proponitur integra, & quando in frustra conceita & dissecta. Neque veto ex hoc Placitorum Philosophia Kalendario nuptas Theorias & dogmata excludo; Sicut illam Theophrasti Paracelsi, eloquentes in Corpus quoddam, & Harmoniam Philosophiæ, redactam à Severino Dano; Aut Telestii Confentini, qui Parmenidis Philosophiam insuturans, Arma Peripateticorum in illos ipsos vertit; Aut Patriicii Veneti, qui Platoniorum fumos sublimavit; Aut Gillerii Popularis nostri, qui Philolai dogmata reposuit; Aut alterius ejusdemque, si modo dignus sit. Horum veto (quoniam volumina integra extant) Summa tantum inde conficienda, & cum cæteris conjungende. Atque de Physica cum *Appendicibus* hæc dicta sicut.

Quan-

Quantum ad *Metaphysicam*, assignavimus jam ei inquisitionem *Causarum Formalium & Finalium*; quæ assignatio, quatenus ad *Formas*, inessum facta videtur. Invaluit liquidem opinio atque inveteravit, *verum formæ essentialiter*, seu *veras differentias*, nulla humana inveniri diligentia posse. Quæ opinio interit nobis elargitur, atque concedit, *inventionem Formarum* ex omnibus Scientiæ partibus dignissimam esse, quæ investigetur, si modo fieri possit, ut reperiantur. Ad inventionis possibilitatem veto quod attinet, sunt certe ignavi regionum exploratores, qui ubi nil nisi Cælum & Pontus videtur, terras ultra esse profus negant. At manifestum est, Platonem, vitum sublimis ingenii, { qui quæ veluti ex rupe excelsa omnia circumspiciebat } in sua de Ideis doctrina, *Formas esse verum Scientiæ objectum*, vidisse; utrunque sententiæ hujus vetustissimæ fructum amisit, *Formas* penitus à materia abstractas, non in materia determinatas, contemplando & prensando: Unde factum est, ut ad speculationes Theologicas diverteret, quod omnem naturalem suam Philosophiam infecit & polluit. Quod si diligenter, serio, & sincere, ad actionem, & usum & oculos convertamus; non difficile erit disquirere, & notitiam assequi, quæ sint illæ *Formæ*, quarum cognitio res humanas miris modis locupletare & beatè possit. Substantiarum enim *Formæ* (utò *hominem* excepto, de quo Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & spiravit in faciem ejus spiritulum vitæ*;

vita; non ut de cæteris speciebus, *Producant* *Aqua, producat Terra* species, inquam, creaturarum, (prout nunc per compositionem & transplantationem inveniuntur multiplicatae,) ita perplexæ sunt & complicatæ, ut aut omnino de his inquirere frustra sit, aut inquisitio earum, qualis esse potest, seponi ad tempus, & postquam *forma* simplicioris Naturæ sit explorata sint, & inventæ, tam demum institui debeat. Quemadmodum enim nec facile esset, nec ullo modo utile, *formam* soni investigare ejus, qui verbum aliquod constituat, cum verba, compositione & transpositione literarum, sint infinita: at soni qui literam aliquam simplicem exprimit; *formam* inquirere, quasi scilicet collisione, quasi instrumentorum vocis applicatione, constituatur, comprehensibile est, imo facile: quæ tamen *Formæ* literarum coequat ad *formas* verborum illico nos deducunt. Eadem proflus ratione, *formam* inquirendo *Leonis, Quercus, Auri*, imo etiam *agris, aut arboris*, operam quis iulerit: *Formam* vero inquirere *densi, rari, calidi, frigidi, gravis, levis, tangibilis, pneumatici, volatilis, fixi*, & similibus, tam *schematicorum*, quam *motuum*, quos in *Physica* tractanda, magna ex parte, enumeravimus, (& *Formas* *primæ classis* appellare consuevimus) quique (veluti literæ Alphabeti) numero haud ita multi sunt, & tamen *Essentias* & *Formas* omnium substantiarum constituunt & sustinent; hoc est, inquam, illud ipsam, quod conamur, quodque eam partem

partem *Metaphysicæ*, de qua nunc inquirimus, constituit & diffusit. Neque hæc officium, quominus *Physicæ* eandem Naturæ consideret quoque, ut dictum est, sed tantum quoad *causas fluxas*. Exempli gratia, si de *causa* inquiratur *albedinis* in nive, vel spuma; recte reddiit, quod sit subtilis intermixtio aeris cum aqua. Hæc autem, longe abest, ut sit *forma albedinis*, cum aer etiam pulveri vitri aut crystalli intermixtus *albedinem* similiter procreet, non minus quam si admisceatur aquæ; vetum *Causa Efficiens* illa tantum est, quæ nihil aliud quam vehiculum est *forma*. At in *Metaphysicæ*, si fiat inquisitio, hujusmodi quidpiam reperies. Corpora duo diaphana intermixta, portionibus eorum opticis, simplici ordine sive æqualiter collocatis, constituere albedinem. Hanc *Metaphysicæ* partem *desiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui hucusque in usum venit, nunquam in seculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem mali hujus, ut & omnium, ea est; Quod homines & prope nimis, & nimis longe, ab experientia, & rebus particularibus, cogitationes suas divellere & abstrahere consueverunt, & suis meditationibus & argumentationibus se totos dedere.

Ulus autem hujus *partis Metaphysicæ*, quam *desideratis* annumerato, duas ob causas vel maxime excellit. Prima est, quod scientiarum omnium officium sit, & propria virtus, ut experientia ambages, & intincta longæ, (quantum veritas

ratio permittit] abbreviatis; ac proinde remedium veteri quæstioni assertant, de *vita brevis & arte longa*. Illud vero optime præfatur, *Acionata* Scientiarum in magis generalia, & quæ omni materie rerum individuarum competant, colligando & uniendo. Sunt enim *scientia* instar pyramidum, quibus *Historia & Experientia*, tanquam Basis unica subternuntur; Ac proinde Basis *naturalis Philosophia* est *Historia naturalis*: Tabularum primum à Basis est *Physica*; Vertici proximum *Metaphysica*: Ad conum quod atinet & punctum verticalem, [opus quod operatur: *Deum à principio usque ad finem*: *Summariam* utempe *natura legem*] hæsitamus merito, an humana possit ad illud inquisitionis pertingere. Cæterum hæc tria, veræ sunt Scientiarum contabulationes, suntque apud homines propria scientia inflatos, & Theomachos, tanquam tres moles Giganteæ.

Tot sunt conati imponere Pelio Ossam,

Scilicet atque Cassa fremosum involvere Olympum.

Apud eos vero, qui se ipsos exinanientes, omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina illa acclamatio, *Sancte, Sancte, Sancte*. Sanctus enim Deus in multitudine operum suorum, Sanctus in ordine eorum, Sanctus in unione. Quare speculatio illa Parmenidis & Platonis (quamvis in illis nuda fuerit speculatio) excellit tamen; *Omnia per scalam quandam ad unitatem ascendere*. Atque illa demum Scientia cæteris est præstantior, quæ humanum intell-

ctum

ctum minimum multiplicitate onerat, quam liquet esse *Metaphysicam*: quippe quæ contemplantur præcipue *simplices illas verum Formas*, (quas superius *Formas primæ classis* nominavimus): quandoquidem licet numero paucae, tamen commenturationibus & coordinationibus suis omnem varietatem constituent. Secunda res, quæ hæc *Metaphysica* partem de *formis* nobilitat, hæc nimirum est; *Quod potestatem humanam emancipet maxime, & liberet*; eamque in amplissimum & apertissimum operandi campum educat. Nam *Physica* per angustos & impeditos calles humanam operam dirigit, Naturæ ordinatæ flexuosos tramites imitata. Sed *late unæque sunt sapientibus viæ*; *Sapientia* nimirum (quæ à veteribus *verum divinorum & humanarum scientia* designabatur) mediorem copia & varietas semper suppetit. *Causa* enim *Physica*, novis inventis in simili materia lucem & anam præbent: At qui Formam aliquam novit, novit etiam ultimum possibilitatem superinducendi Naturam illam in omnigenam materiam, eoque minus inter operandum restringitur, & alligatur, vel ad *Materia Basem*, vel ad *Conditionem Efficientis*. Quod genus Scientiæ eleganter describit etiam Salomon, etsi sensu magis divino, *Non ardeantur grassæ tui, & currens non habebis offendendum*. Intelligit scilicet, *Sapientia* vias, nec angustiis, nec obicibus obnoxias esse.

Metaphysica pars secunda est *finalium causarum* inquisitio, quam non ut *prætermissam*, sed ut

ut male collocatam notamus. Solent enim in-
 quitur inter *Physica*, non inter *Metaphysica*.
 Quamquam si ordinis hoc solum vitium es-
 set, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad illu-
 strationem pertinet, neque est ex substantia
 Scientiarum. At hæc ordinis inversio defe-
 ctum insignem peperit, & maximam Philoso-
 phiæ induxit calamitatem. Tractatio enim
causarum finalium in *Physicis*, inquisitionem
causarum physicarum expulit & deiecit, effe-
 citque ut homines in istiusmodi speciosis &
 umbratilibus *causis* acquiescerent, nec in-
 quisionem *Causarum* realium, & vere *Physica-
 rum*, strenue ugerent, ingenti Scientiarum de-
 trimento. Etenim reperio hoc factum esse,
 non solum à Platone, qui in hoc litore sem-
 per anchoram figit, verum etiam ab Aristotele,
 Galeno, & aliis, qui sepiissime etiam ad
 illa vada impingunt. Etenim qui causas addu-
 xerit hujusmodi, *Palpebras cum pilis, pro sepi
 & vallo esse, ad amovendum oculorum*: Aut
*Corri in Animalibus firmitudinem esse ad propel-
 lendos calores & frigora*: Aut *Ossa pro celumnis
 & trabibus natura induci, quibus fabrica cor-
 poris innititur*: Aut *Folia arborum emitti, quo
 fructus minus patiuntur à Sole & Vento*: Aut
*Nubes in sublime fieri, ut terram imbris irri-
 gent*: Aut *Terram densari & solidari, ut statio
 & massis sit Animalium*: & alia similia: Is in
Metaphysicis non male ista allegavit, in *Physi-
 cis* autem nequaquam. Imo, quod ceptissimus
 dicere, hujusmodi sermonum discursus (instar

remo-

remotarum) uti fiogunt (navibus adhaeren-
 tium) *Scientiarum* quasi velificationem & pro-
 gressum retardarunt, ne cursum suum tenent,
 & ulterius progredierentur: & jam pridem
 effecerunt, ut *physicarum causarum* inquisitio,
 neglecta deficeret, ac silentio preteriretur.
 Quapropter *Philosophia naturalis* Democriti,
 & aliorum, qui Deum & mentem à fabrica rerum
 amoverunt, & structuram univetsi infiniti
 Naturæ præclusionibus & tentamentis,
 (quas uno nomine *fatum* aut *fortunam* voca-
 bant) attribuerunt; & rerum particularium
causas, materiæ necessitati, sine intermixtione
causarum finalium, assignarunt, nobis videtur,
 (quantum ex fragmentis & reliquis Philoso-
 phiæ eorum conjicere licet,) quatenus ad *cau-
 sas Physicas*, multo solidior fuisse, & altius in
 Naturam penetrasse, quam illa Aristotelis, &
 Platonis: Hanc unicam ob causam, quod illi in
causis finalibus nunquam operam triverunt; hi
 autem eas perpetuo inculcarunt. Atque magis
 in hac parte accusandus Aristoteles, quam Plato:
 quandoquidem fontem *causarum finalium*,
 Deum scilicet, omiserit, & Naturam pro Deo
 substituerit, *Causis quoque ipsas finales*, potius ut
 Logicæ Amator, quam Theologiæ, amplexus
 sit. Neque hæc eo dicimus, quod *causa illæ fi-
 nales* veræ non sint, & inquisitione admodum
 dignæ, in speculationibus *Metaphysicis*, sed
 quia dum in *Physicarum Causarum* possessiones
 excurrunt, & irruunt, misere eam provin-
 ciam depopulantur; & vastant. Alioquin, si

L

modo

modo in ta retinios suos coëccantur; magis huc hallucinantur, quicunque eas *Physicis* causis advesari aut repugnare putent. Nam causa reddita, quod *Palpebrarum* *pili* *oculos* *moviant*, nequaquam sane repugnat alteri illi, quod *pilositas* *soleat* *contingere* *humiditatum* *officium*,

Muscosi fontes, &c.

Neque causa reddita, quod *Coriorum* *in* *animalibus* *fermitudo* *pertinet* *ad* *cervi* *injuriam* *propulsantiam*, advesari illi alecti, quod illa *fermitudo* *fit* *ob* *contractionem* *pororum*, *ex* *intimis* *corporum*, *per* *frigus*, & *degradationem* *aeris*. Et sic de reliquis: Conspitantibus optime utiturque causis; nisi quod altera intentionem, altera simplicem consecutionem denotet. Neque veto ista res in dubium vocat providentiam divinam, aut ei quicquam derogat: sed potius eandem miris modis confirmat, & evehit. Nam sicut in rebus civilibus prudentia politica fuerit multo altior & mirabilior, si quis opera aliorum, ad suos fines & desideria, abuti possit, quibus tamen nihil consilii sui impertit, (ut interim ea agant, quae ipse velit, ne utquam vero se hoc facere intelligant,) quam si consilia sua cum Administrandis voluntatis suae communicaret: Sic Dei Sapientia effulget mirabilis, cum Natura aliud agit, providentia aliud elicit, quam si singulis schematibus, & motibus naturalibus, providentiae characteres essent impelli. Scilicet Aristoteli, postquam Naturam *Finalibus* *Causis* impraegnavisset: *Naturam*.

turamque *nihil* *frustra* *facere*, *suique* *voti* *semper* *esse* *comptem*, (si *impedimenta* *absentent*.) & huiusmodi multa eo spectantia posuisset; amplius Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cum Atomos suas praedicabant, eo-umque à subtilioribus nonnullis tolerabantur, verum cum ex eorum fortuito concursu, fabricam ipsam rerum, absque mente coaluisse assererent, ab omnibus tamen excepti sunt. Adeo ut tantum ablit, ut *Causae* *Physicae* homines à Deo & Providentia abducant, ut contra potius Philosophi illi, qui in iisdem eruentis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant, nisi postremo ad Deum & Providentiam confugiant. Atque haec de *Metaphysicis* dicta sunt: cuius partem de *Causis* *finalibus*, in *Libris* & *Physicis*, & *Metaphysicis* tractatam non negaverim, in his recte, in illis perperam, propter incommodum inde secutum.

C A P. V.

Partis *Operativae* *Doctrinae* *de* *Natura* *in* *Mechanicam*, & *Magiam*: *quae* *respondent* *Partibus* *Speculativae*: *Physicae* *Mechanicae*, *Metaphysicae* *Magiae*: & *Expurgatio* *Vocabuli* *Magiae*. *Appendices* *duae* *Operativae*: *Invocantium* *Operativae*: *Invocantium* *Operi* *humanitatem*, & *Catalogus* *Polychrestorum*.

Operativam de *Natura* similiter in duas partes dividemus, idque ex necessitate quadam. Subjicitur enim haec divisio divisioni priori *Doctrinae* *Speculativae*. *Physica* siquidem, & inquisitio *Causarum*, *Efficientium*, & *Materialium*.

terialium, producit *Mechanicam*: At *Metaphysica*, & inquisitio *formarum*, producit *Magiam*: Nam *Causarum finalium* inquisitio sterilis est, & tanquam vigo Deo consecrata, nihil parit. Neque nos fugit, esse & *Mechanicam* sepius mere *Empiricam*, & *Operariam* quæ à *Physica* non pendeat; Verum hæc in *Historiam Naturalem* coniecimus; à *Philosophia naturali* segregamus. Loquimur tantum de ea *Mechanica*, quæ cum *causis Physicis* conjuncta est. Veruntamen intervenit quædam *Mechanica*, quæ nec proptus *Operaria* est, neque tamen *Philosophiam* proprie attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in hominum notitiam venerunt, aut casu occurrerunt, & deinceps per manus tradita sunt; aut de industria quaesita. Quæ autem intentionaliter inventa sunt, illa aut per *Causarum* & *Axiomatum* lucem eruta sunt: Aut per extensionem quandam, vel translationem, vel compositionem inventorum priorum deprehensa; quæ magis ingeniosa quædam res est, & sagax, quam *Philosophica*. Hanc vero partem, quam nequiquam contemnimus, non multo post, cum de *Experientia Literata* inter *Logica* tractabimus, cursim perstringemus. Enimvero *Mechanicam*, de qua nunc agimus, tractavit Aristoteles promissive; Hero in *Spiritibus*; etiam Georgius Agricola, Scriptor recens, diligenter admodum in *Mineralibus*; Aliique cuamplyrimi in subiectis particulatibus: adeo ut non habeâ, quod dicam de *Omnes* in hac parte; nisi quod *Mechanica* promissive,

scua, secundum exemplum Aristotelis, diligentius debuissent continnari, per labores Recentiorum; præsertim cum defectu eorum *Mechanicorum*, quorum aut *Causæ* magis obscure, aut *Effectus* magis nobiles. Verum qui in hisce insistent, quasi Oras tantum maritimas petreptant.

— *Premendo litrus iniquum.*

Meo siquidem iudicio, vix possit aliquid in *Natura* radicitus verum, aut innovari, vel per casus aliquos fortuitos, vel per tentamenta experimentorum, vel ex luce *Causarum Physicarum*, sed solummodo per *inventionem formarum*. Si igitur desiderari eam partem *Metaphysicæ*, quæ de *formis* agit, posuimus; sequitur, ut *Naturalis* etiam *Magia*, quæ ad eam est *Relativa*, similitè desideretur. Verum hoc loco postulandum videtur, ut vocabulum istud *Magia*, in detentorem partem jam pridem acceptum, antiquo & honorifico sensui restitatur. Etenim *Magia* apud *Persas*, pro sapientia sublimi, & scientia consecratorum rerum universalium, accipiebatur; atque etiam tres illi *Reges*, qui ab Oriente ad *Christum* adorandum venerunt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos vero eam illo in sensu intelligimus, ut sit scientia, quæ cognitionem *formarum abditarum* ad opera admittenda deducat, atque, quod dici solet, *Altera cum possessis conjungendo*. Magnalia *Nature* manifestet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in libris plurimorum volutat) credulas quasdam & supersticiosas traditiones, & observationes, de *Sympathois*

Et Antipathibus rerum, atque de Occultis & Spectabilibus proprietatibus completentem, cum frivolis ut plurimum experimentis, potius occultandi artificio, & larva, quam re ipsa admirandis: non erraverit sane, qui eam dixerit, à scientia, quam quærimus, tantum distare, quoad veritatem naturæ, quantum Libri rerum gestarum Artubari ex Britannia, aut Hugonis Burdegalenensis, & hujusmodi Heroum umbratilibus, differunt à Cæsaris Commentariis, quoad veritatem historicam. Manifestum enim est, Cæsarem majora revera perpetrasse, quam illi de Heroibus suis confingere ausi sunt; sed modis faciendi minime fabulosis. Hujusmodi doctrinas bene adumbravit *Fabula de Ixione*; Qui cum Junonis, Potentiæ Dææ, concubivum animo sibi designaret, cum evanida nube rem habuit; ex qua Centauros & Chimæras progenerat. Sic qui insana & impotenti cupiditate feruntur ad ea, quæ per imaginatiois tantum fumos & nebulas cernere se putant, loco operam, nil aliud quam spes inanes, & deformia quædam ac monstruosa spectra, suscipiunt. Hujus autem *Magia Naturalis*, levis & degeneris, operatio super homines, similis est fopiferis quibusdam medicamentis; quæ somnum conciliant, atque insuper inter dormiendum, læta & placencia somnia immittunt. Præmo enim intellectum humanum in foporem conjicit, cæceno proprietates specificas, & virtutes occultas, & tanquam coelis demissas, & per traditionum susurros solummodo perdiscendas, unde

de homines ad veras Causas eruendas, & indagandas, non amplius excitantur, & evigilant, sed in hujusmodi otiosis & credulis opinionibus acquiescunt: Deinde veto innumera commenta grata, & qualia quis optaret maxime, instat formiorum, insinuat. Atque operæ pretium est notare, in illis scientiis, quæ nimium trahunt ex phantasia & fide, [quales sunt *Magia* ista levis, de qua nunc loquimur, *Alchymia*, *Astrologia*, & aliæ consimiles] media sua, & Theoriam, solere esse magis monstruosa quam Finis est, & actio, quo tendunt. Versio argenti, aut argenti vivi, aut alicujus alterius metalli in aurum, res creditu dura: Attamen longe verisimilius est, ab homine, qui *Ponderis*, *Coloris flavi*, *Malleabili* & *Extensibili*, *Fixi* etiam & *Volatili*, naturas cognititas & perfectas habuerit, quique similiter prima mineralium semina & menstrua diligenter introsperit, posse aurum multa & sagaci molitione tandem pro-luci; quam quod pauca *Elixiris grana*, paucis momentis, alia metalla in aurum vertere valeant, per activitatem ejusdem *Elixiris*, quæ naturam scilicet perficere & omni impedimento liberare possit. Similiter, senectutis retardatio, aut gradus alicujus juventutis instauratio, non facile fidem reperiat: Attamen longe verisimilius est, ab homine, qui naturam *Arefactionis*, & *Spiritus super solida corporis depravationes* bene norit, quique naturam *assimilationis*, atque *alimentationis*, vel perfectioris, vel prærioris, perspexerit, *Naturam* etiam *Spiritus*,

quam *Operativam* partem *Doctrinae de Natura*, tractaverimus, locus est, ut de *Mathematica* dicamus, quæ ad utramque est scientia auxiliatrix. Hæc siquidem in Philosophia recepta *Physica* & *Metaphysica* pars tertia adfigitur. At nobis ista retractantibus & recoleantibus, si eam ut *scientiam substantivam*, & principalem, designare in animo esset, magis consentaneum videretur, & rei ipsius Naturæ, & ordinis perspicuitati, ut constitueretur tanquam portio *Metaphysica*. *Quantitas* enim (quæ subiectum est *Mathematica*) materiæ applicata, veluti dosis Naturæ est, & plurimorum effectuum in rebus Naturalibus causativa: ideoque inter *Formas Essentiales* numeranda est. *Figura* autem & *numerosum* potentia in tantum apud antiquos valere visa est, ut Democritus *principia varietatis rerum*, in *figuris Atomorum* præcipue collocaverit; Ac Pythagoras *Naturam rerum ex numeris* constitui asseruerit. Illud interim verum est, quantitatem inter *formas naturales* (quales nos eas intelligimus) omnium maxime esse abstractam, & à materia separabilem: Quod ipsum in causa fuit, cur & diligentius exculta, & acrius inquisita ab hominibus fuerit, quam aliæ quæcumque *forma*, quæ omnes in materia magis sunt immerse. Cum enim in hominum animis plane institum sit, [plurimo certe cum scientiarum detrimento] ut *geralium* quasi *campis liberis*, magis quam *particularium sylvæ* & *sepiis* delecentur, nil reperitum est *Mathematicis* gratius, & jucundius, quo

appe-

appetitus iste expatiendi & meditandi exploratur. Etsi autem hæc vera sint, nobis tamen, qui non tantum veritati & ordini, verum etiam usui & commodis hominum consulimus, satius demum visum est, *Mathematicas*, cum & in *Physicis*, & in *Metaphysicis*, & in *Magicis*, plurimum polleant, ut omnium *appendices*, & copias auxiliares, designare. Quod etiam quodammodo facere compellimur, propter delicias & fastum Mathematicorum, qui hanc scientiam *Physica* fere imperare discipiunt. Nescio enim quo fato fiat, ut *Mathematica* & *Logica*, quæ ancillarum loco erga *Physicam* se gerere debebant, nihilominus certitudinem suam præ ea jactantes, Dominatum contra exercere præsumant. Verum de loco, & Dignitate hujus scientiæ, minus curandum: de re ipsa videamus.

Mathematica aut *pura* est, aut *mixta*. Ad *puram* referuntur scientiæ, quæ circa *quantitatem* occupate sunt, à *Materia* & *Axiomatibus Physicis* penitus *abstractam*. Ex duæ sunt, *Geometria* & *Arithmetica*: *Quantitatem* altera *continuum*, altera *discretum* tractans. Quæ duæ artes, magno certe cum acumine & industria, inquisite & tractate sunt: venuntamen & *Essentibus laboribus*, in *Geometricis*, nihil additum est à sequentibus, quod intervallo tot seculorum dignum sit, & *doctrina de solidis*, nec à veteribus, nec à modernis, pro rei usui & excellentia, instructa & aucta est. In *Arithmetici* autem, nec satis varia & commoda in-

L 6

ven-

venta sunt *supputationum* compendia, præsertim circa *Progressiones*, quarum in *Physicis* usus est non mediocritas: nec *Algebra* bene confamata est: atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Mystica*, quæ ex Proclo & reliquis quibusdam Euclidis cepit instantari, expatiatio quædam speculationis est. Hoc enim habet ingenium humanum, ut cum ad solida non sufficiat, in supervacaneis se atterat. *Mixta* habet pro subiecto *Axiomata* & *Portiones Physicæ*: *Quantitatem* autem considerat, quatenus est est ad elucidandam, & demonstrandam, & actandam, auxiliari. Multæ siquidem Naturæ partes, nec satis subtiliter comprehendi, nec satis perspicue demonstrari, nec satis dextre & certo ad usum accommodari possunt, siue ope & intervento *Mathematicæ*. Cujus generis sunt *Perspectiva*, *Musica*, *Astronomia*, *Cosmographia*, *Architectura*, *Machinaria*, & nonnullæ aliæ. Cæterum in *Mathematicis mixtis* integras aliquas portiones *Desideratas* jam non reperio, sed multas in posterum prædico, si homines non ferientur. Prout enim *Physicæ*, majora indes incrementa capiet, & nova *Axiomata* educet, eo *Mathematicæ* opera nova in multis indigebit, & plures demum sicut *Mathematicæ mixtæ*.

Jam autem *Doctrinam de Natura* pertransivimus, & *Desiderata* in ipsâ notivimus. Quare in se à præcis & receptis opinionibus discesserimus, eoque nomine contradicendi ansam cuiquam præbuerimus, quod ad nos attinet, ut dis-

ut dissentendi studium longe à nobis abest, ita etiam & contendendi consilium. Si hæc verita sunt;

Non cavimus furâs, respondent omnia sylvæ.

Vox Naturæ ingeminabit, etsi vox hominum reclamet. Quemadmodum autem Alexander Borgia dicere solebat, de expeditione Gallorum Neapolitana; *Eos venisse cum creta in manibus, quo divorsoria sua notarent, non cum armis, ut perturbarent*; Sic nobis magis cordi est Pacificus Ventus Ingressus; ubi quasi creta consignentur animi, qui tantum hospitium excipere possint; quam qui pognax est, viamque sibi per contentiones & lites sternat. Absolutus igitur duabus partibus *Philosophiæ*, de *Namine*, & de *Natura*; restat tertia de *Hominine*.

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis sancti Albani,

De dignitate & augmentis
Scientiarum,

LIBER QUARTUS.

Ad Regem suum.

C A P. I.

Partis doctrinae de homine, in Philosophiam humanitatis, & civilem. Partis Philosophiae humanitatis, in doctrinam circa corpus hominis, & doctrinam circa animam hominis. Cognitionis unius doctrinae generalis de Natura, sive, de statu hominis. Partis doctrinae de statu hominis, in doctrinam de persona hominis, & de sedere animi & corporis. Partis doctrinae de persona hominis, in doctrinam de miseris hominis, & de peccatoribus. Partis doctrinae de sedere, in doctrinam de indicationibus, & de impressionibus. Aegrotatio Physiognomiae, & Interpretationis somniorum naturalium, doctrinae de indicationibus.

SI quis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quae proposui, aut deinceps proponam, impetat, aut vulnere, (praeterquam quod intra praesidia Majestatis tuae tutus esse debeam,) sciat is, se contra morem & disciplinam militiae facere. Ego enim Buccinator tantum pugnam non inco, unus fortasse ex iis, de quibus Homerus:

Xaigere

Xaigere καίνας, Διός ἀγγελος, ἠδὲ τῶ ἀνδρῶν.

Hi enim inter hostes, etiam insensibilissimos & acerbissimos & ultro citroque inviolati ubique commeabant. Neque vero nostra Buccina homines advocat & excitat, ut se mutuo contradictionibus proscindant, aut secum ipsi praeliens & digladiens; sed potius ut pace inter ipsos facta conjunctis viribus, se adversus Naturam Rerum comparent, ejusque Edita & Munia capiant & expugnent, atque fines impetii humani (quantum Deus Opt. Max. pro Bonitate sua indulerit) proferant.

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad quam nos dicit Oraculum antiquum: Nempe ad *Scientiam nostram*. Cui, quo magis nostra inter sit, eo incumbendum est diligentius. Haec *Scientia homini pro sine est Scientiarum*, at *Natura ipsius partis* tantum. Atque hoc pro Regula ponatur generali: Quod omnes *Scientiarum* partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, ut *Scientias* potius signent, aut distinguant, quam secent & divellant, ut perpetuo evitetur *solatio continuitatis in scientiis*. Hujus etenim contrarium particulares *Scientias* steriles reddidit, inanes, & erroneas, dum à fonte & fonte communi non aluntur, fultentantur, & relictantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate & ejus schola conquerebantem, quod hic primus *Philosophiam à Rhetorica* disjunxerit, unde facta sit *Rhetorica*, ars loquax & inanis. Constat similiter, Sen-

tentiam Copernici de *Ratione Terræ*, (quæ nunc quoque invaluit) quia Phænomenis non repugnat, ab *Astronomicis Principiis* non posse revinciri; à *Naturalibus tamen Philosophiæ Principiis*, recte positis, posse. *Antem* denique *Medicam* videmus, si à *Naturali Philosophiâ* destituatur, Empiriciorum *Natû* haud multum præstare. Hoc igitur posito, accedamus ad *Doctrinam de homine*. Ea duplex est; aut enim contemplatur *hominem segregatum*, aut *Congregatum*, atque in *Societate*. Alteram harum *Philosophiam humanitatis*: Alteram *civilem* vocamus. *Philosophia humanitatis*, sive *humana*, ex partibus similibus illis, ex quibus homo ipse consistit: Nempe ex *Scientiis*, quæ circa *Corpus*, & ex *Scientiis*, quæ circa *animam* versantur.

Verum priusquam distributiones *Particulares* persequamur, constituamus *Scientiam* unam generalem, de *natura & statu hominis*: Digna enim certe res est, ut emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* seorsum redigatur. Conscicitur autem illa ex iis rebus; quæ sunt tam *corpori*, quam *animæ* communes. Rursus, hæc *Scientia* de *natura*, & *statu hominis*, distribui potest in duas partes; Attribuendo alteri *naturam hominis indivisam*: alteri *vinculum ipsum animæ & corporis*: Quorum primam *doctrinam de persona hominis*, secundam *doctrinam de fœdere* vocabimus. Liquet autem, hæc omnia, cum sint communia & mixta, primæ illi divisioni, *Scientiarum* circa *corpus*, & *Scientiarum* circa *animam* versantium, assignari non potuisse.

Doctri-

Doctrina de persona hominis duas res præcipue complectitur; Contemplationes scilicet de *miseriâ humani generis*, & de ejusdem *prærogativa*, sive *excellentiâ*. Atque deploratio *humanarum arunarum* eleganter & copiose à *comptibus* adornata est; tam in *Scriptis Philosophicis*, quam *Theologicis*. Estque res & dulcis simul, & salubris.

At illa de *prærogativâ*, digna *vîsa* res nobis, quæ inter *Desiderata* proponatur. Elegantissime certe *Pindarus* (ut plerisque solet) inter laudandum *Hieronem* ait, *Eum decerpere summities ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimum ad *magnanimitatem & humanum decus* conferre posse putarem: si *Virtutes* (ut loquuntur *Scholastici*) sive *Summitates* (ut *Pindarus*) *humanæ naturæ* colligerentur, præcipue ex *historiæ* fide. Illud est, qui *Ultimus & Supremum* fuerit, quo unquam *humana natura* per se ascenderit, in *singulis & corporis & animi* dotibus. *Quanta* res, quæ de *Cæsare* narratur, quod *Amanuensibus* quinque simul *dicere* suffecit? *Quin* & *exercitationes* illæ antiquorum *Rhetorum*, *Protagoræ*, *Gorgiæ*, etiam *Philosophorum*, *Callisthenis*, *Pollidonii*, *Carneadis*, ut de quovis *Themate* in utranque partem ex tempore *disserere* eleganter & copiose potuerint; *ingeniû humani vires* haud parum nobilitant. Res autem *usu minor*, ac ostentatione & *facilitate* fortasse major, quam de *Archia Magistro* suo memorat *Cicero*; *Eum magnum numerum opti-*

morum

morum verorum, de his rebus, qua tum agerentur, potuisse dicere ex tempore. Tot millibus hominum nomina reddere potuisse Cyrum aut Scipionem, magnum Memoria decus. At virtutum moralium palma non minus celebres, quam Intellectualium. Quantum rem in exercitio Patientia exhibet historia illa vulgata de Anaxarcho, qui quaestioni & tormenti subiectus, linguam (iudicii spem) dentibus praefecit, & in os Tyranni exiit? Neque tolerantia cedit, (sicut dignitate plurimum,) quod seculo nostro accidit in Burgundo quodam, Principis Araxionensis interfectore; Is virgulis ferreis flagellatus, & foetibus ignitis laceratus, nullum prorsus gemitum edidit: Quin etiam cum forte fractum aliquod desuper in caput allantis ejus spectem incidere, usulatus jam nebulo, & in mediis tormentis, iisit; Qui tamen paulo ante, cum cincinni capilliti, quos gestabat, tonderentur, sivebat. Animi quoque mira serenitas, & securitas, sub ipsius temporis mortis, in pluribus eniit. Qualis fuit illa Centurionis apud Tacitum: Is, cum à milite, & qui cum ex imperato occisurus esset, juberetur, ut cervicem postigeret fortiter, *Vrinam*, inquit ille, *in tam fortiter ferias*. At Joannes Dux Saxonie, cum inter ludum scacchorum, Diplomata, quo nex ejus in postertum diem mandabatur, allatum esset, allantem quendam ad se vocavit, & subridens, *Spella*, inquit, *num non potiores partes ludi hujus teneamus*. Ille enim, [ad Colluctorem innuens] *me mortuo, jaclabit, suas*

potio-

potiores partes fuisse. Noster vero Morus, Angliae Cancellarius, cum pridie quo mortuus esset, tonsor ad eum veniret, (missus scilicet ad hoc, ne forte capillitio promissa esset apud populum in spectaculo miserabilior,) eumque interrogaret, num tonderi placeret, renuit; atque ad tonsorem versus. *Mihi*, inquit, *cum Rego de capite meo controversia est; Antequam vero illa terminata fuerit, sumptus in illud non faciam*. Quin & idem, sub ipsum mortis articulum, postquam jam caput in truncum fatalem reclinasset, rursus se paululum erexit, & barba, quae ei erat promissior, leniter amota, *At certe haec*, inquit, *non offendit Regem*. Verum, ne hoc loco longiores sumus, satis patet, quid velimus; nempe, ut *miracula natura humana*, virtutes ejus & virtutes ultimae, tam animi, quam corporis, in volumen aliquod colligantur, quod fuerit instar fastorum de humanis triumphis. Qua in re institutum Valerii Maximi & C. Plinii praebamus, diligentiam & judicium eorum requirimus.

Quantum ad doctrinam de *foedere*, sive de *Comunionis vinculo animae & corporis*: Ea in duas partes tribui possit. Quomodo enim inter haeretatos intercedunt, & mutua rerum suarum communicatio, & mutua officia; sic foedus istud animae & corporis duabus similiter rebus continetur: Nimirum ut describatur; quomodo *haec duo* (anima scilicet & corpus) *se invicem detegant, & quomodo invicem in se agant*; notitia sive indicatione, & impressione. Harum

rum prior, [descriptio scilicet, qualis possit
haberi notitia de anima, ex habitu corporis :
aut de corpore, ex accidentibus animæ] duas
nobis peperit artes, utramque prædictionis :
Inquisitionibus alteram Aristotelis, alteram
Hippocratis decoratam. Quanquam autem
tempora recentiora has artes superstitiosas &
phantasticas mixturas polluerint, repurgatæ tamen,
& ac in integrum restitute, & fundamentum
habent in natura solidum, & fructum eundem
ad vitam communem utilem. Prima est
Physiognomia, quæ per corporis lineamenta,
animi indicat propensiones : Altera *sonnium
naturalium interpretatio*, quæ corporis status,
& dispositionem, ex animi agitationibus de-
tegit. In harum priorè, partem nonnullam de-
siderari perspicio. Siquidem Aristoteles inge-
nuose & solenter corporis fabricam, dum quie-
scit, tractavit, eandem in motu (nimirum ges-
sus corporis) omisit, qui tamen non minus
artis observationibus subijciuntur, & majoris
sunt usus. Et enim lineamenta corporis, animi
inclinationes & propensiones generales ostendunt,
Oris autem & partium motus & gestus,
insuper aditus, & tempora, & præsentis dispo-
sitionis & voluntatis signa, declarant. Ut enim
apertissimis atque elegantissimis Majestatis tuæ
verbis utar, *Lingua aures ferit, Gestus vero
oculos alloquitur*. Hoc vero bene Veteratores
complectens, & astuti homines, quo-
rum oculi in aliorum vultu & gestibus ha-
bitant, idque in commodum suum trahunt,
utro-

utpote in quo facultatis & prudentiæ suæ pars
maxima vertatur. Nec sane negari potest, hoc
ipsum, simulationis in altero Indicem esse mys-
tificum, & movere homines optime de electio-
nibus temporum & opportunitatum, ad eundi
personas; quæ civilis prudentiæ pars est non
parva. Nemo autem putet, hujusmodi soler-
tiam aliquid quidem valere circa homines in-
dividuos, sub regulam autem non cadere.
Nam ad unum fere modum omnes videmus, &
ploramus, & erubescimus, & frontem contra-
himus; & sic (ut plurimum) de motibus fabri-
licioribus. Si qui autem hic *Chirremantia* memi-
nit, sciat, rem esse proflum vanam, & in hu-
jusmodi sermonibus, quos tractamus, nec di-
gnam quidem quæ nominetur. Quod vero ad
sonnium naturalium interpretationem atti-
net: Res est quorundam laboribus pertractata,
sed plurimis ineptis scætenis. Illud tantum in
præsentia immo, Basim illam hanc rei, quæ ma-
xime est solida, non subterni. Ea hujusmodi
est, ubi idem fit ab interna causa, quod fieri quo-
que solet ab externa, actus ille externus transit
in sonnium. Similis est stomachi oppressio, ex
crasso vapore, atque incubitu ponderis exte-
rni: Itaque qui incubo laborant, pondus sibi su-
perimponi, magno cum apparatu circumstantiarum,
sonniant. Similis videtur pensitas, ex
fluctuum agitatione in mari, & ex flatu circa
præcordia collecto: Itaque Hypochondriaci sæ-
pius Navigationes & Agitationes super aquas
sonniant. Sunt & innumera id genus.

Poste-

Posterior pars doctrina *svæderis*, (quam *impressionem* nominavimus) in Artem nondum redacta est, sed obiter tantum, & carptim, inter alios tractatus, aliquando intervenit. Illa eandem Antitropheam cum priori habet. Quippe duo considerat: *Aut quomodo & quousque humores & temperamentum corporis mutant animam, in eamque agant? Aut rursus, quomodo & quousque, animæ passiones, vel apprehensiones, mutant corpus, & in illud agant?* Horum prius in re medica interdum tractari videmus: at id ipsum se miris modis religionibus inseruit. Pharmaca enim præferibunt Medici, quæ *morbis anima* persanandis inserviant, ut in curationibus manie, & melancholiz: quinetiam medicinas pottrigunt, ad animum exhilarandum, ad eor munifendum, atque inde fortitudinem augendam, ad ingenium acendum, ad memoriam roborandam, & similia. At diæta, & delectus ciborum & potuum, & abluiones, & aliæ circa corpus observantiz, in secta Pythagoræorum & in Hæresi Manichæorum, & in Lege Mahometi, omnem modum superant. Ordinationes quoque Legis Cæremoniæ, *Sanguinis & Adipis* esum prohibentes, ac *animalia munda* ab *immunda* distinguentes, (quatenus ad cibi usum) & plurimæ sunt, & præcipuæ. Imo Christiana fides ipsa (quamvis à Cæremoniariis habe libera & serena) usum tamen retinet jejuniotorum, abstinentiarum, & aliarum, quæ ad corporis macerationem

& hu-

& humiliationem spectant, tanquam rerum non mere ritualium, sed etiam fructuoforum. Atqui radix omnium hujusmodi præceptionum, præter ipsam cæremoniæ, & exercitium obedientiæ, in hac re consistit, de qua loquimur: Nimirum quod anima compatitur corpori. Si quis autem judicio infirmior existimet, istas Corporis in Animam Impressiones, aut Immortalitatem Animæ in dubium revocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare, levi Dubitationi leve Responsum suffecerit. Exempla petat, vel ab Infante in Uero Matris: qui simul cum Matris Affectibus compatitur, & tamen è corpore matris suo tempore excluditur: vel à Monarchis, qui licet potentes, à setvorum impetu quandoque fluctuant, salva interim Majestate sua Regia.

Jam quod ad partem reciprocam, (*de anima & affectibus* ejus in *corpus* agentibus) illa quoque in medicina locum invenit. Nemo enim Medicus est paulo prudentior, quin *accidentia animi*, ut rem maximi ad sanationes suas momenti, quæque omnia alia remedia plurimum vel adjuvet, vel impediat, consideret & tractet. At aliud quippiam, quod huc pertinet, parte admodum, nec pro rei vel subtilitate, vel utilitate, inquisitionem est; quatenus scilicet (missis affectibus) *ipsa imaginatio anima, vel cogitatio* perquam *fixa, & veluti in fidem* quandam *excitata, valeat ad immutandum corpus imaginantis?* Quamvis enim vim habeat ad nocendum manifestam, haud tamen

inde

inde sequitur, pari potentia præditum esse ad subueniendum. Non magis hercle, quam si quis concluderit, quoniam repetitur aliquis ad ita pestilens, ut subito interimat, debere quoque esse aliquem aërem ita salubrem, ut Decumbentem subito restituat. Atque hæc inquisitio nobilis profecto esset usus, verum (ut ait Socrates) *Natatore Delo* indiget, quia mergitur in profundo. Rursus inter has doctrinas de *scindere*, sive consensibus animæ & corporis, non alia fuerit magis necessaria, quam illa dispositio de *sedibus propriis & domiciliis*, quæ singulæ animæ facultates habent in corpore ejusque organis. Quod genus *Scientiæ* qui sectari fuerint, non delectur, sed quæ habentur in plerisque, aut controuersa sunt, aut leuiter inquisita, ut majori diligentia & acumine opus sit. Nam sententia introducta à Platone, quæ *intellectus in cerebro*, tanquam in arce collocatus est, *animositas* (quam ille fati imperite *iraucundiam* vocauit, cum *tumori & superbia* sit proprior) *in corde*, *concupiscentia autem & sensualitas in iecinore*, neque profertur contemenda est, neque cupide recipienda. Rursus nec collatio *facultatum illarum intellectualium* (*Phantasia, Ratio, Memoria*) secundum *uentriculos cerebri*, estoris expertus est. Atque *Doctrinam de Natura Hominis* in *diuisa*, ac etiam de *Scindere Animæ & Corporis*, explicauimus.

C A P.

C A P. II.

Partis doctrinæ circa corpus hominis in medicinam, & voluptariam. Partis medicinæ in officia tria, vid. in Conseruationem Sanitatis, Curationem Morborum, & Prolongationem Vitæ. Quædam Pars præsertim de Prolongatione Vitæ distingui debet à cæteris reliquis.

Doctrina circa corpus hominis eandem recipit diuisionem, quam *bona corporis* ipsius, quibus inservit: *bona corporis humani* quatuor sunt: *Sanitas, forma sive pulchritudo, virtus, voluptas*. Totidem igitur *Scientiæ*: *Medicina, Cosmetica, Athletica, & Voluptaria*, quam *Tacitus* appellat *Eruditum luxum*.

Medicina ars in primis nobilis, & ex generosissima profapia, secundum *Poëtam*. Illi enim inuenerunt *Apollinem* primarium *Medicinæ Deum*, cui *Filium* dederunt *Æsculapium*, *Deum* itidem, & *Medicinæ Professore* em: *Quippe* cum *Sol* in *Naturalibus* sit *vitæ auctor*, & *tons*, *Medicus* ejusdem *conservator*, & tanquam *securi* ergo altera. At *decus* longe *illustrius* accedit *Medicinæ* ex operibus *Servatoris*, qui & *animæ & corporis Medicus* fuit: Et sicut *animam*, *doctrinæ* suæ *caelestis*, ita *corpus*, *miraculorum* suorum *objectum* veluti *proprium* constituit. Nusquam enim legimus, *miraculum* aliquod ab eo *patratum* cuncta *honores*, aut *pecunias*, (preter *unicum*, quo *tributum* redderetur *Cæsi*) sed tantum *circa corpus humanum*, aut *conservandum*, aut *sustentandum*, aut *persuadendum*.

M

Sub-

Subiectum istud *Medicina* (*corpus* nimirum *humanum*) ex omnibus, quæ Natura procreavit, maxime est capax remedii; sed vicissim illud remedium, maxime est obnoxium errori. Eadem namque subiecti subtilitas & varietas, ut magnam medendi facultatem præbet, sic magnam etiam abertandi facilitatem. Quotiescunque quemadmodum Ars ista (præsertim quo nunc habetur modo) inter præcipue conjecturales; ita inquisitio ejus reponenda est inter summe arduas, & accuratas. Neque præterea cum Paracelso & Alchymistis ita desipimus, ut putemus, inventum in corpore humano, quæ singulis Universitatis Rerum Speciebus (*Stellis*, *Mineralibus*, & aliis) respondeant, sicut illi fabulantur, leviser & crassa Minerva traducentes Emblemata illud Veterum (quod homo esset *Microcosmus*, sive Epitome totius Mundi) ad hoc commentum suum. Verum nihilominus huic res redit, ut (quod ocepimus dicere) non invenitur inter corpora naturalia aliquod tam multipliciter compositum, quam *humanum*. Videmus enim, herbas & plantas ex terra & aqua nutriti, animalia ex herbis & fructibus: hominem vero ex caratibus ipsorum animalium, (quadrupedum, avium, piscium) etiam ex herbis, granis, fructibus, succis & liquoribus variis, non sine multiplici commixtione, conditura, & præparatione horum corporum, prorsusquam homini sint in cibum. Adde quod animalibus vivendi modus simplicior, affectusque, qui in corpus agant, pauciores, & ad unum

fere

fere modum operante; ubi homo, locis habitationum, excretionibus, affectibus, somno & vigiliis, vices prope infinitas variatum mutationum subit. Usque adeo verum est, unam, inter res cæteras, *corpus humani* massam, maxime fermentatam, & ex plurimis coagmentatam esse. At *anima* contra substantiarum est simplicissima, ut non male cecinerit ille:

— *Purumque reliquit,*

Æthereum sensum, atque Auræ simplicis ignem.

Unde minime est mirandum, *Animam* sic collocatam, requiem non invenire, juxta axioma illud, *Motum verum extra locum esse rapidum, placidum in loco*. Vetum ut ad rem redeamus; Varia ista & subtilis *corporis humani* compositio & fabrica efficit, ut sit instar organi musici operosi & exquisiti, quod harmonia sua facile excidit. Quare apud Poëtâs, summa ratione, Musica cum Medicina in Apolline conjungitur, quia similis fere sit utriusque artis Genius; atque in eo consistat plane Medici officium, ut sciat humani corporis Lyram ita tendere & pulsare, ut reddatur concentus minime discors, & insuavis. Ergo demum ista subiecti, inconstantia & varietas, artem reddidit magis conjecturalem: Ars autem tam conjecturalis cum sit, locum ampliorem dedit non solum errori, verum etiam imposturæ. Siquidem omnes aliæ præpeditum artes, & scientiæ, virtutes sua & functione, non successu aut opere, judicantur. Advocatum ipsa agendi & dicendi fa-

M 2

cultas,

cultas, non exitus causæ, commendat; Gubernator navis, clavi tenendi peritia, non expeditionis fortuna, se probat. At *Medicus*, & fortasse *Politicus*, vix habent actiones aliquas proprias, quibus Speciem Artis & Virtutis suæ liquido exhibeant, sed ab *Eventu* præcipue *Honorem* aut *Dedecus* reportant, iniquissimo profus judicio.

Quotus enim quisque novit, ægroto mortuo, aut restituto, item *Rep. stare*, vel *labante*, utrum sitres casus, an consilii? Fie itaque sapissime, ut *impositor palmam*, virtus *cenferam* relevat. Quin ea est *hominum infirmitas*, & *credulitas*, ut *sapenimero Agyptam*, aut *Sagam*, docto *Medico præponant*. Quate *Politz oculati plane* & *perpescos fuisse videntur*, cum *Aesculapio Circem Sororem* dederunt, utrumque è *Sole* prognatum; sicut *habetur in versibus*, de *Aesculapio Phœbigena*,

Ille repertorem Medicinæ talis, & Artis,
Fulmine Phœbigenam Stygiæ destruxit ad
unclæ.

Et similiter de *Circæ*, *Solis filia*;

Dives inaccessis ubi Solis filia lucis

Vix odoratum nocturna in lumina cedram.

Omnibus enim *Temporibus*, fama & opinione vulgi, *Sages*, & *Aniculae*, & *Impositores*, *Medicorum* quodammodo *rivales* fuere, & de *curationum* *celebritate* cum *isdem* *fere certant*. Ex hoc die *fordes* quid sequitur? Nempe ut *Medici* ita *secum*, quemadmodum *Sa-*
Iomon

Iomon in te *graviori*; *Si unus & stultus & meus*
eventus erit, quid tibi prodest, quod majorem
sapientia dedi operam? Equidem *Medicis* minus *succenseo*, si *spennanere* vacent *alicui alteri studio*, quod *admant*, magis, quam *Arti suæ propriæ*. Invenies etenim inter eos, *Poëtas*, *Antiquarios*, *Criticos*, *Rhetores*, *Politicos*, *Theologos*, atque in *iis Artibus magis*, quam in *professione propriæ* *eruditos*. Neque hoc fit, ut *arbitror*, quia (ut *quidam Declamator* contra *Scientias Medicis* *objicit*) *habeant* quæ *sibi obversentur objecta* tam *seca* & *tristia*, ut *animum* ad *alia abducere* *iis omnino sit opus*; (Nam qui *homines* *sunt*, *Nihil humani à se alienum putant*;) Sed ob hoc *ipsum*, de quo *nunc agimus*, Nempe quod *arbitrentur*, parum *ipsis interesse*, vel ad *exaltationem*, vel ad *lucrum*, utrum *arsis suæ medicoritate*, an *perfectiorem* in ea *majorem assequantur*. *Morbi* enim *tædia*, *vitz dulcedo*, *spei fallacia*, & *amicorum commendatio*, efficiunt, ut *homines* facile in *Medicis* *qualibuscunque* *fiduciam* collocent. Verum si *quis* hæc *attentius* *perpendat*, ea *potius* ad *culpam Medicorum*, quam ad *culpe excusationem* *spectant*. Neque enim *spem* *abjicere*, sed *vires* *potius intendere* *debuertant*. Nam si *cui* *placet* *observationem* *expergefaceret suam*, & *paullatim circumspicere*, etiam ex *exemplis obvis*, & *familiaribus*, facile *deprehenderet*, quantum *obstinet imperiti*, *intellectus subtilitas & acumen*, in *varietatem* *sive Materie*, *sive Formæ rerum*. Nil
M 3 magis

magis varium, quam hominum facies & vultus; Eorum tamen Discrimina infinita retinet memoria: Ino Pictor ex paucis colorum testis, acie oculi usus, & vi phantasiae, & manus constantia, omnium facies, qui sunt, fuerunt, atque etiam (si coram repraesentarentur) qui futuri sunt, penicillo imitari ac describere posset. Humana voce nil magis varium; Huius tamen discrimina in singulis personis facile internoscamus: Quinetiam non desunt Motiones & Pastomiani quidam, qui, quotquot libuerit, reddere sciunt, & ad vivum exprimere. Nil magis varium, quam soni articulati, verba scilicet: Via tamen inita est, ea reddendi ad paucas literas Alphabeti. Atque illud verissimum est; non ex eo, quod mens humana sit minus subtilis aut capax, perplexitates & acataleptias in Scientiis plerumque provenire; sed ex eo potius, quod Objectum nimis in temoto collocatum sit. Sicut enim sensus, procul ab objecto diffusus, plurimum fallit; debite appropinquatus, non multum errat; ita fit in intellectu. Solent autem homines naturam, tanquam ex praetula turri, & à longe despiciere, & circa generalia nimium occupari; quando si descendere placuerit, & ad particularia accedere, resque ipsas attentius & diligentius inspicere, magis vera & utilis fieret comprehensio. Itaque huius incommodi remedium, non in eo solum est, ut organum ipsum vel acuant, vel roborent, sed simul ut ad objectum propius accedant. Ideoque dubitandum non est, quin si

Medi-

Medici, missis paulisper istis generalibus, Naturae obviam ire vellent, compotes ejus fierent, de quo ait Poëta,

Et quoniam variant morbi, variabimus artes;

Mille mali species, mille salutis erant.

Quod eo magis tacere debent, quia Philosophiae ipsae, quibus innituntur Medici, sive Methodici, sive Chymici, (Medicina autem in philosophia non fundata, res infirma est.) parvi revera sunt. Quare si nimis Generalia (licet vera fotent) hoc vitium habeant, quod non bene homines ad actionem deducant, certe majus est periculum ab illis generalibus, quae in se falsa sunt: atque, loco deducendi, seducunt.

Medicina igitur (uti perspeximus) adhuc aliter comparata est, ut fuerit magis ostentata, quam elaborata: etiam magis elaborata, quam amplificata, cum labores in eam insumpti, potius in circulo, quam in progressu se exercuerint. Plurima enim in ea video à Scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres partes dividemus, quae tria ejus officia nominabimus. Primum est *Conservatio Sanitatis*, secundum *Creatio Morborum*, tertium *Prolongatio Vitae*. At istud postremum, non videntur Medici, tanquam partem principalem artis suae agnovisse, verum idem reliquis duobus factis impetite immiscuisse. Putant enim, si propulserint morbi, antequam ingruant, & curentur postquam invaletint, Prolongationem vitae ultro sequi.

M 4

Quod

Quod licet minime dubium sit, tamen parum acute prospiciunt, horum utrumque ad morbos tantum pertinere, & ad eam solummodo *vita prolongationem*, quæ à morbis abbreviatur & interceptur: Atqui filium ipsam vitam producere, ac mortem, per resolutionem simplicem, & atrophiam senilem, sensim obrepentem, ad tempus summovere, Argumentum est, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractavit. Neque veto subeat animos hominum ille scrupulus, ac si hæc res fato & divinæ Providentiæ commissa, in artis officium & munus jam primum à nobis revocaretur. Providentia enim proculdubio mortes quascunque, sive ex violentia, sive ex morbis, sive ex decursu ætatis, pariter legit: Neque tamen ideo præventiones & remedia excludat. Ars autem, & indulgentia humana, naturæ & fato non impetrant, sed subministrant. Verum de hac parte paulo post dicemus; hæc tantum interea prælati, ne quis tertium istud officium Medicinæ, cum duobus prioribus, (quo scire adhuc auctum est) impetire confundat.

Quod ad officium *tutuenda Sanitatis* attinet, [ex officis prædictis Medicinæ primum] multi de eo scripserunt, cum in aliis rebus satis impetite, tum nimium (ut arbitramur) delectui ciborum, minus quam par est, quantitati eorum tribuentes. Quin & in quantitate ipsa, tanquam Philosophi morales, mediocritatem nimis laudant; cum & jejunia in consuetudinem versis, & victus liberalis, cui qui assuetus sit, melius

melius sanitatem tueantur, quam istæ mediocritates, quæ naturam ignavam sese reddunt, neque excessus, neque indigentiam, cum opus fuerit, patientem. Exercitationum autem species, quæ in sanitate tuenda plurimum possent, nemo ex Medicis bene distinxit, aut annotavit, cum vix inveniatur aliqua inclinatio in morbum, quæ non excitatione quadam propria corrigi possit. Motbis tenum globorum Insus convenit, pulmonum sagittatio, stomachi deambulatio & gestatio, atque aliis alix. Verum cum hæc pars, de *Valitudinis conservatione*, secundum totum tractata sit, defectus minores persequi non est nostri instituti.

Quod vero ad *Curationem Morborum* attinet, illa demum pars est *Medicina* in qua plurimum laboris insumptum est, licet fructu satis tenui. Continet autem *Delirium* de *Morbis*, quibus corpus humanum subicitur, una cum eorundem *Causis Symptomatibus*, & *Medicis*. In hoc secundo officio *Medicina*, multa sunt quæ desiderantur: Ex his pauca, sed maxime insignia, proponemus, quæ enumerasse satis dixerimus, absque aliqua ordinis aut methodi lege.

Primum est, *Intermisso diligentius Hippocratis*, utilis admodum & accuratæ, cui moris erat, narrativam componere, casuum circa ægrotos specialium, referendo qualis fuisset morbi natura, qualis medicatio, qualis eventus. Atque huius rei nactis nobis jam exemplum, tam proprium atque insignis, in eo scilicet viro,

qui tanquam Parens Artis habitus est, minime opus erit, exemplum aliquod forinsecum ab alienis artibus petere; Veluti à Prudentia Jurisconsultorum, quibus nihil antiquius, quam illustriores casus, & novas decisiones, scriptis mandare; quo melius se ad futuros Casus muniant, & instruant. Istam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum desiderari* video; præsertim in unum corpus cum diligentia & judicio digestam. Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam, ut plane Vulgata, & quæ quotidie obveniunt; (Id enim infinitum quiddam esset, neque ad rem:) rursus tam angustam, ut solummodo Mirabilia & Stupenda (id quod à nonnullis factum) complectatur. Multa enim in Modo rei, & Circumstantiis ejus, nova sunt, quæ in *Genere* ipso nova non sunt: Qui autem ad observandum adjiciet animam, ei etiam in rebus, quæ vulgates videntur, multa observari digna occurrent.

Item in *Disquisitionibus Anatomicis* fieri solet, ut quæ *corpore humano in unum* versum competant, ea diligentissime, usque ad curiositatem, & in minimis quibusque, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diversis corporibus* reperitur, Medicorum diligentia fatiscit. Ideoque *Anatomiam simplicem* luculentissime tractari alicui, *Anatomiam comparatam desiderari* statuo. Partes enim singulas recte percrutant homines, earumque *Consistentias, Figuras, Situs*; sed *illarum Partium diversam in diversis hominibus figuram & conditionem* minus obser-

observant. Atque hujus omissionis causam non aliam esse arbitramur, quam quod ad primam inquisitionem inspectio unius aut alterius *Anatomia* sufficere possit; ad posteriorem vero (quæ comparativa est, & casum recipit) necesse est, ut plurimarum dissectionum attentæ & perspicæ observatio adhibeatur. Prior etiam res est, in quo homines docti, in prælectionibus suis, & in cœtu Assantium, se jactare possunt: at secunda ea est, quæ tacita & diutina experientia tantum acquiri potest. Illud interea minime dubium est, quod internarum partium figura & structura parum admodum externorum membrorum varietati & lineamentis cedat, quodque corda, aut jecinota, aut ventriculi, tam dissimilia sint in hominibus, quam aut frontes, aut nasi, aut aures. Atque in his ipsis differentiis partium internarum, reperiuntur sæpius *Causæ continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, humores interdum minime delinquentes criminantur: cum ipsa *Mechanica* partis alicujus fabrica in culpa sit. In quorum Morborum cura, opera luditur, si adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia res alterationem non recipit) sed emendanda res est, & accommodanda, seu pallianda, per victus regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam Comparatam* pertinent accuratæ observationes, tam *Humorum omnigenum*, quam *Vestigiorum & Impressationum Morborum*, in corporibus variis dissecit. Et enim *humores* in

Anatomis, tanquam purgamenta & fastidia, fere prætermissi solent, cum tamen in primis necessarium sit notare, *quales & quam multiplices* sint *Vulnorum* differentium species (non nimium in hac re tribuendo divisionibus eorum receptis) qui in corpore humano aliquando inveniuntur, & in quibus *Cruentibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipsorum, sedes & nidulos suos figere potissimum solet; quoque iuramento aut damno; atque his familia. Idem *Pestigia & Impressiones morborum*, & *Interiorum Partium* ab iis *lesiones & devastationes*, in *diversis Anatomis* cum diligentia notanda; Nempe *Apostemata*, *Ulcera*, *Solutiones Continuitatis*, *Pustulationes*, *Excisiones*, *Consumptiones*, *rufus Contractiones*, *Extensiones*, *Convulsionem*, *Luxationes*, *Dislocationes*, *Obstructiones*, *Repletiones*, *Tumores*, una cum omnibus *Materiis Præter-Naturalibus*, que in corpore humano inveniuntur, (veluti *Calculus*, *Carnositatus*, *Tubetibus*, *Vermibus*, & *lusuimodi*;) Hæc (inquam) omnia, & his similia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum Experimenta in unum collata, magna cura perquiri & componi debent. At *varietas ista accidentium in Anatomis* aut per functione tractatur, aut silentio præteritur.

De illo vero defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri consueverit in *corporibus vivis*) quid attinet dicere? Res enim hæc odiosa, & barbata, & à Cæso recte damnata.

mnata. Neque tamen illud minus verum est, (quod annotatum fuit à Præcis) poros complures & meatus, & perturbationes, que sunt ex tubelionibus, in *Anatomicis dissectionibus* non comparere; quippe que in cadaveribus oculodantur & latent, cum in *Viventibus* dilatentur, & possint esse conspicui. Itaque, ut & usui consulatur simul & humanitati, non est omnino rejicienda *Anatomia Vivorum*, neque ad fortuitas *Chirurgicorum inspectiones* (quod Cælius fecit) remanenda: cum hoc ipsum bene expediri possit per *dissectionem* *Bututorum Vivorum*, que, non obstantia suarum partium dissimilitudine humanis, huic inquisitioni, adhibito iudicio, satisficere possint.

Item in inquisitione illorum de *Morbis*, inveniunt *Morbos* complures, quos *Insanabiles* decernunt, alios jam inde à principio morborum, alios post talem quampiam periodum. Ita ut *L. Syllæ & Triam-virorum Proscriptiones*, res nihil fuerint, præ *Medicorum proscriptionibus*, per quas tot homines iniquissimis edictis morti dedunt; Quocum tamen plurimi minore cum difficultate evadunt, quam illi olim inter *proscriptiones Romanas*. Neque igitur dubitabo inter *Desiderata* reponere opus aliquod de *Curationibus Morborum*, qui habentur pro *Insanabilibus*; ut evocentur & excitentur *Medici* aliqui egregii, & magnanimi, qui huic operi, quantum largitur natura rerum, incumbant; quando hoc ipsum, *istos morbos pronuntiare insanabiles*, neglectum & incuriam veluti lege

lege sanciat, & ignorantiam ab infamia eximat.

Item ut paulo ulterius insitiam: Etiam plane cenleo ad officium Medici pertinere, non tantum ut *Sanitatem restituat*: verum etiam ut *dolores & cruciatus Morborum* mitiget: Neque id ipsum solummodo, cum illa mitigatio Dolores, veluti Symptomatis periculosi, *ad convalescentiam* faciat & conducat; imo vero cum abjecta profus omni sanitatis spe, *Excessum* tantum prabeat *è vita magis lenem & placidum*. Siquidem non parva est felicitatis pars, (quam sibi tantopere precari solebat Augustus Cæsar) illa *Euthanasia*; Quæ etiam observata est in Excessu Antonini Pii, quando non tam Moti videretur, quam dulci & alto sopore excipi. Scribitur etiam de Epicuro, quod hoc ipsum sibi procuraverit: cum enim morbus ejus haberetur pro desperato, ventriculum & sensus, meti largiore haustu & ingurgitatione obruit, unde illud in Epigrammate.

— Hinc Stygia obruis haustis a-

quas.

Vino scilicet Stygii laticis amaritudinem sustulit. At nostris temporibus, Medicis quasi Religio est, ægrotis, postquam deplorati sint, assidere; ubi meo iudicio, si officio suo, atque adeo humanitati ipsi deesse nolint, & artem ediscere, & diligentiam prestare deberent, qua animam agentes, scæliis & mitius è vita demigrent. Hanc autem partem, inquisitionem de *Euthanasia exteriori* (ad differentiam ejus *Euthanasia*, quæ animæ preparationem respicit)

cit) appellamus, eamque inter *Desiderata* teponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generaliter *desiderari* reperio; Quod Medici hujus ætatis, licet *generales intentiones Curationum* non male persequantur, *particulares* tamen *Medicinas*, quæ ad curationes morborum singularorum, proprietate quadam spectant, aut non bene norunt, aut non religiose observant. Nam Medici traditionum & experientie probatæ fructum Magistratibus suis destruxerunt, & sustulerunt; Addendo, & demendo, & mutando circa Medicinas, prout iis libitum fuerit; & fere Pharmacopæorum more *Quid pro Quo* substituendo; ita superbe imperantes Medicinæ, ut Medicina non amplius imperet Morbo. Dempis enim Theriaca, & Mithridatico, & fortasse Diafcardio, & Confectione Alkermes, & paucis aliis Medicinis, ad nulla fere certa Pharmaca se religiose & severe adstringunt. Nam Medicamenta illa, quæ in officinis prostant venalia, potius in promptu sunt ad intentiones generales, quam accommodata & propria ad curationes particulares; Siquidem speciatim nullum morbum magnopere respiciunt, verum generatim ad obstructions aperiendas, concoctiones confortandas, interperies alterandas pertinent. Atque hinc præcipue fit, ut Empirici & Vetus sæpenumero in curandis morbis felicius operentur, quam Medici eruditi, quia Medicinarum probatarum confectionem & com-

posi-

positionem fideliter & scrupulose retinent. Equidem memini, Medicum quendam apud nos in Anglia Practica celebrem, Religione prope Judæam, Librorum lectione tanquam Arabem, solitum dicere, *Medici vestri Europæ sunt quidem viri docti, sed non norunt particulares curationes morborum*; quin etiam idem ludere solebat, parum decore, dicendo, *Medicos nostros similes esse Episcopis, legandi & solvendi claves habere, & nihil amplius*. Sed ut scio, quod res est, dicamus; Plurimum referte censemus, Medici aliqui, & eruditione & practica insigniores, opus aliquid conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad morbos particulares. Nam quod speciosa quis ratione nixus, existimet decere Medicum doctum (habita ratione complexionis ægrotum, ætatis, tempestatis anni, consuetudinum, & hujusmodi) potius Medicinas ex tempore aptare, quam certis aliquibus præceptis insistere; id fallax res est, & experientie non satis attribuit, iudicio plus nimis. Sane, quemadmodum in Rep. Romana, Cives erant utilissimi, & optime compositi, qui aut Consules Populo favebant, aut Tribuni in partes Senatus inclinabant: ita in hac Materia, de qua agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magna eruditione, traditione experientie plurimum faciunt; aut in Practica insigni, Methodos & generalia Artis non aspernantur. Modificationes vero Medicinatum (si quando sit opus eas adhibere) potius in vticulis earum exercendæ sunt, quam

quam in ipso corpore Medicinarum, in quo nil novandum, abique evidenti necessitate. Hanc igitur partem, quæ de *Medicinis Authenticis & Pesticis* tractet, desiderari statimus. Res autem est, quæ tentari non debet, abique acri & severo iudicio, & tanquam in Synodo Medicorum selectorum.

Item, inter præparationes Medicinarum, imitari subit, (prælectum cum *Medicina ex Mineralium* à Chymicis in tantum evecæ & celebratae sint; cumque tales Medicinæ tutius adhibeantur ad exteriora, quam intro sumantur) neminem adhuc inventum, qui per artem *thermas Naturales & fontes Medicinales* imitari annixus fuerit: cum tamen in confesso sit, Thermas illas & fontes, virtutes suas, ex venis Mineralium, per quas petreant, nascit: quin etiam, in manifestum hujus rei documentum, bene novit humana industria discernere & distinguere per Separationes quasdam, ex quo genere Mineralium hujusmodi aque insciantur, veluti an ex sulphure, vitriolo, chalybe, aut aliquo simili. Quæ naturalis aquarum tinctura, si ad artificiosas compositiones reduci possit, fuerit in potestate hominis, & plura genera earum (prout usus postulat) efficere, & temperamentum ipsarum pro arbitrio regere. Hanc igitur partem, de *Imitatione Natura in balneis Artificialibus* (re procul dubio & utili, & in promptu) desiderari censemus.

Ne

Ne vero singula scrupulosius exequamur, quam vel instituto nostro, vel hujusce Tractatus Naturæ convenit, claudemus hanc partem defectus alterius cujusdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti: Nimirum quod *Melendi ratio*, quæ obtinuit, sit *nimis plus compendiosa*, quam ut insigne aliquid, aut arduum, præstare possit. Etenim judicio nostro, opinio fuerit magis blanda, quam vera, si quis existimet, Medicamentum aliquod tam potens aut felix fieri posse, ut usus ejus simplex curationi alicui grandiori sufficiat. Mirabilis profecto foret Oratio, quæ pronunciata, aut etiam sæpius repetita, vitium aliquod, animo penitus insitum, aut inveteratum, corrigere aut tollere possit. Longe certe abest. Verum quæ in Natura eximie possunt & pollent, sunt ordo, profectio, seties, vicissitudo artificiosa. Quæ licet majus quoddam in præcipiendo judicium, majoremque in patendo constantiam requirant, tamen effectuum magnitudine abunde rem compensant. Esti autem ex opera Medicorum quotidiana, quam, invivendo, assidendo, præscribendo, ægrotis præstant, putaret quispiam, haud segniter ipsos curationem persequi, atque in eadem, certa quadam via insistere: Tamen si quis ea, quæ præscribere & ministrare soleant medici, acutius introspectat, inveniet pleræque vacillationis & inconstantia plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in mentem illis veniant, absque certo aliquo aut prævisio Curationis tramite. Debeant autem

etiam

etiam ab initio, post Morbum bene perspectum & cognitum, seriem curandi ordinatam meditari, neque ab ea absque gravi causa discedere. Atque sciant pro certo Medici, posse (exempli gratia) tria fortasse aut quatuor Medicamenta ad morbum aliquem gravem curandum recte præstari, quæ debito ordine & debito intervallo sumpta, curationem præsentent quorum singula, si per se tantum sumerentur, aut si ordo inverteretur, aut intervallum non servaretur, fuerint profus nocitura. Neque tamen id volumus, ut omnis scrupulosa & superstitiosa curandi ratio in pretio sit tanquam optima, (non magis, quam omnis *Via arcta*, *vix sit ad Cælum?*) verum ut æque recta sit via, ac arcta & difficilis. Hanc autem partem, quam *solum medicinale vocabimus, desiderari* ponimus. Atque hæc illa sunt, quæ in *Doctrina Medicina de Curatione Morborum desideramus*: nisi quod relict unicam, quod plura est, quam illa omnia. *Desideratur* nimirum *Philosophia naturalis vera & æterna*, cui *Medicina Scientia* inest. Cæterum illa non est hujusce Tractatus.

Tertiam partem *Medicina*, posuimus illam de *Prolongatione vitæ*, quæ nova est, & *desideratur*: Estque omnium nobilissima. Si enim tale aliquid inveniri possit, non versabitur tantum *Medicina in Curationum foridibus*; nec Medici ipsi propter *Necessitatem* solummodo honorabuntur, sed utique propter donum mortalibus, ex terrenis, quasi maximum, cujus poterunt

runt

runt esse, secundum Deum, Dispensatores, Admittit. Licet enim *Mundus* homini Christiano, ad *terram promissionis* contendenti, tanquam *Eremita* sit, tamen in *Eremito* ipsa proficiscientibus, caleos & vestes (Corpus scilicet nostrum, quod animae loco Tegminis est) minus ateri, Gratiae divinae Munus quoddam astimandum. Haec de re, quia est ex optimis, eamque inter *Desiderata* posuimus, ex more nostro, & *monna* dabimus, & iudicia, & Praecepta.

Primo *monemus*, ex Scripturis, circa hoc Argumentum, neminem esse, qui aliquid magis, ne dicamus aliquid sani, reperit. Aristoteles certe Commentarium de hoc edidit perissillam, in quo non nihil inest acuti: quod ipse omnia esse vult, ut solet. At Recentiores tam oscitanter, & superstitiose de hoc scripserunt, ut Argumentum ipsum ob eorum vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi ceperit.

Secundo *monemus*, ipsas intentiones, quae huc spectant, medicorum, res nihili esse, & cogitationes hominum à re potius abdacere, quam versus eam dirigere. Sermocinant enim, mortem in destinatione calidi & humidi consisteret. Deberi itaque calorem naturalem confortari, humorem autem radicalem foveri: Perinde ac si haec res iusculis, aut lactulis & malvis, aut amydo, aut jusjabis, aut rursus aromaticis, aut vino generoso, aut etiam spiritu vini, & oleis Chymicis, consici possit. Quae omnia obfunt quam profunt.

Tertio *monemus*, ut homines nugari desinant,

nant, nec tam faciles sint, ut credant, grande illud opus, quale est Natura, cursum temerari & retrovertere, posse haustu aliquo matutino, aut usu alicujus pretiosae medicinae ad exitum perducere: non auro potabili, non margaritarum essentis, & similibus nugis: sed ut pro certo habeant, *Prolongationem Vitae* esse rem operosam, & quae ex compluribus remediis, atque eorum inter se connexionione idonea, consistet. Neque enim quisquam ita stupidus esse debet, ut credat, quod nunquam factum est adhuc, id fieri jam posse, nisi per modos etiam nusquam tentatos.

Quarto *monemus*, ut homines rite animadvertant & distinguant, circa ea, quae ad *vitam savam*, & ea, quae ad *vitam longam*, conferre possunt. Sunt enim nonnulla, quae ad spirituum alacritatem, & functionum Robur, & Morbos accendos, profunt: quae tamen de summa vitae detrahunt, & Atrophiam senilem absque Morbis accelerant: Sunt & alia, quae ad Prolongationem vitae, & Atrophiam senilem longius hummolvendam juvant: sed tamen non usurpantur absque periculo Valetudinis; Adeo ut qui iis utentur ad Prolongationem vitae, debeant simul incommodis occurrere, quae alioquin ex eorum usu supervenire possunt. Atque *Monita* haec tenus dedimus.

Quod ad *habetia* attinet, tale hujus rei (quam Animo metimur) plasma est. Conservantur res & durant duobus modis: Aut in *identitate*: Aut per *Reparationem*. In *identitate* sua,

fusa, ut *musca* aut *formica* in *succino*: *Flos*, aut *Pomum*, aut *Lignum* in *Conseruatoriis Nivalibus*: *Cadaver* inter *balsama*. Per *Reparationem*, ut in *Flamma* & in *Mechanicis*. Operanti ad *Prolongationem Vitæ*, utroque genere utendum est, (disiuncta minus possunt) corpusque humanum conservandum, quemadmodum *Inanimata* conservantur: Ac rursus quemadmodum *Flamma* conservatur; Ac denique quædantenus ut *Mechanica* conservantur. Tres igitur sunt ad *prolongandam vitam* intentiones: *Retardatio Consumptionis*: *Probitas Reparationis*, & *Renovatio* ejus, quod *capit veterascere*. *Consumptio* fit à duobus *degradationibus*: *Depredatione spiritus innati*, & *degradatione Aeris ambientis*. *Prohibitio* utriusque duplex: Aut si *Agentia* illa fiant minus *Prædatoria*, aut si *Patientia* (*Succi* scilicet corporis) reddantur minus *Degradabilia*. *Spiritus* fit minus *Prædatorius*, si aut *substantia densetur*, ut in *usa Operatorum* & *Nitratorum*, & in *Centrifugationibus*: Aut *Quantitate* minuatur, ut in *Diatis Pythagoricis* & *Monasticis*: Aut *Motu* leniatur, ut in *Otio* & *Tranquillitate*. *Air* ambiens fit minus *Prædatorius*, si aut minus *incalcescat à Radicis Solis*, ut in *Regionibus frigidioribus*, in *Spelæis*, in *Montibus*, & in *Columnis Anachoretarum*: Aut *summoveatur à Corpore*, ut in *Cute densa*, & in *plumis Avium*, & in *usa Olei* & *Vogentorum* absque *Aromatibus*. *Succi Corporis* redduntur minus *degradabiles*, si aut *Duri* facti fiant, aut *Rosidi* live *oleofi*.

Duri,

Duri, ut in *Vitæ aspero*, *Vita* in *Frigido*: *Excitationibus roboratis*: *Balnei* quibusdam *Mineralibus*. *Rosidi*, ut in *usa Dulcium*, & *abstinentia à Salsis & Acidis*, & maxime omnium in tali *Missione Potus*, quæ fit *Partium* valde *tenacium* & *subtilium*, absque tamen omni *Acrimonia* aut *Acidine*. *Reparatio* fit per *Alimenta*: *Alimentatio* autem promovetur quatuor *Modis*: Per *Concoctionem Viscerum* ad *Etrusionem Alimenti*, ut in *confortantibus viscera principalia*: Per *excitationem partium exteriorum* ad *attractionem alimenti*, ut in *excitationibus & fricationibus* debitis, atque *unctionibus* quibusdam & *Balnei appropriatis*: Per *preparationem alimenti ipsius*, ut *facilius se infundat*, & *digestiones ipsas* quædamtenus *anticipet*, ut in *vitiis* & *artificiosis modis cibi candendi*, *potus miscendi*, *panis fermentandi*, & horum trium *virtutes in unum redigendi*: Per *confortationem ipsius ultimi actus assimilationis*, ut in *sonno tempestivo*, & *applicationibus* quibusdam *exterioribus*. *Renovatio* ejus, quod *cepit veterascere*, fit duobus *modis*: Vel per *Intenerationem habitus corporis ipsius*, ut in *usa Malacificationum* ex *Balnei*, *Emplastris*, & *Injectionibus*: quæ talia sunt ut *imprimant*, non *Extrahant*: Vel per *expurgationem succi veteris*, & *substitutionem succi novi*, ut in *tempeplivis* & *repetitis purgationibus*, *sanguinis Missionibus*, & *Diatis attenuantibus*, & quæ *flotem corporis* restituant. Atque de *Indiciis* hæcenus.

Præcepta, quanquam ex *ipsis Indiciis* plurima

ma possint deduci; tria tamen veluti præcipua subjungerè visum est. *Præcipuus* primo; ut Prolongatio vitæ expectetur potius à Diæti stas, quam à Regimine aliquo victus familiaris; aut etiã à medicamentoium particularium excellentia. Etenim, quæ tanta virtute polent, ut naturam retrovertere valeant; fortiora plerumque sunt & potentiora ad alterandam, quam ut simul in aliqua Medicina componi, multo minus in victu familiari interspergi possint. Superest itaque ut seriatim, & regulariter, & ad tempora certa, & vicibus certis recurentia, adhibeantur.

Secundo *præcipuus*, ut *Prolongatio Vitæ*; expectetur potius ab operatione in Spiritus, & à Malacificatione partium, quam à modis alimentandi. Etenim, cum Corpus humanum, ejusque Fabrica (missis externis) à tribus patitur; Spiritibus scilicet; Partibus; & Alimentis; Via prolongationis vitæ per alimentandi modos longa est; atque per multas ambages & circuitus: At vitæ per operationes super Spiritus, & super partes, multo breviores sunt, & quibus citius ad finem desideratum pervenitur; Eo quod Spiritus subito patiantur, & à vaporibus, & ab affectibus, quæ miris modis in eos possunt: partes item, per Balnea, aut Unguenta, aut Emplastra, quæ subitæ etiam impletiones faciunt.

Tertio *præcipuus*, quod Malaciffatio partium per Exterius, fieri debet per *Consustantialia*, *Imprintentia*, & *Occludentia*. *Consustantialia*

stantialia, *Imprintentia*, & *Occludentia*. *Consustantialia* enim benevolo partium amplexu libenter excipiuntur, & proprie malaciffant. *Imprintentia* autem, & virtutem Malaciffantium, tanquam vehicula, facilius & altius deducunt, atque ipsa partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, virtutem utrorumque retinent, & paulisper figunt, & perspirationem, quæ est res Malaciffationi opposita, (quia humidum emittit,) cohibent. Itaque per hæc tria (sed potius ordine disposita, & succedentia, quam commixta) res absolvitur. Interim in hac parte monemus, non eam esse intentionem Malaciffationis, ut nutriat partes per exterius; sed tantum ut eas reddat magis idoneas ad nutriendum. Quicquid enim magis aridum est, minus est activum ad assimilandum. Atque de *Prolongatione Vitæ*, quæ est pars tertia *Medicinae*, noviter ascripta, hæc dicta sint.

Veniamus ad *Cosmeticam*, quæ certe partes habet civiles, partes rufas effeminatas. Corporis enim munditia, & decor honestus, recte existimatur promanare à modestia quadam motum, & à reverentia; inprimis erga Deum, cujus creaturæ sumus, tum erga societatem, in qua degimus; tum etiam erga nosmet ipsos, quos non minus, imo magis, quam alios revereri debemus. Verum ad ultetina illa decoratio, quæ ficos & pigmenta adhibet, digna certe est illis defectibus, qui eam semper committantur, cum non sit, aut ad fallendam fati in geniosâ, aut ad utendum fati commoda, aut

N ad

ad salubritatem satis tuta & innocua. Miramur autem, pravam hanc consuetudinem fucandis leges eosque, tam Ecclesiasticas, quam Civiles, quæ alias in luxuriam circa vestes, aut cultus capillorum effeminatos, admodum fuerit severæ. in diu fugisse. Legimus certe de *Isabelle*, quod pigmentis faciem obliverit; verum de *Elibera*, & *Inditha*, nil tale perhibetur.

Pergimus ad *Athleticam*. Eam sensu intelligimus paulo largiori, quam accipi consuevit. Hæc enim referimus, quicquid versatur circa conciliandam qualemcumque (quam corpus humanum suscipit) *Liabilitatem*; sive sit *Agilitatis*, sive *Tolerantia*. Quorum *Agilitas* duas habet partes, *Robur* & *Vilicitatem*: Ac *Tolerantia* iudem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruentibus Fortunidinem*. Quorum omnium videmus sæpenumero exempla insignia, in practica funambulo- tum, in duro victu hominum quorundam Barbarorum, in suspensis viribus Maniacorum, & in constantia nonnullorum inter exquisita Tormenta. Imo si aliqua alia reperitur facultas, quæ in priore partitionem non cadit, (quæ in *Primariis* sæpe conspicitur, qui mirifice Anhelum cohibere possunt) ad hanc ipsam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quomodoque possint, manifestissimum est: At Philosophia & inquisitio causarum circa eadem fere neglecta jacet: hanc arbitramur ob causam, quod hominibus persuasum sit,

fit, huiusmodi Magisteria Naturæ, solummodo vel ex peculiari certorum hominum indole, (quæ sub disciplinam non cadit,) vel à diutina, ab annis usque puerilibus, consuetudine, (quæ potius imperari, quam doceri solet) obtinetur. Quod et si verum potius non sit, tamen *desertus* huiusmodi rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica jam diu cessarunt: Tum etiam in ejuſmodi rebus mediocritas sufficit ad usum: Excellentia autem mercenarie cuidam ostentationi sese infervit.

Postremo accedimus ad *artes voluptarias*. Eæ secundum sensus ipsos dispersæ sunt: oculos oblectat præcipue *Pictoria*, cum aliis artibus innumeris, quæ ad magnificentiam spectant, circa ædificia, hortos, vestes, vasa, calices, gemmas, & similia. Aures demulcet *Musica*, quæ tanta vocem, spiritus, chordarum, varietate, & apparatu instructa est. Oculum etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibusdam Artis ejus habitæ sunt, quæ nunc prope obsoleverunt. Atque Artes, quæ ad Visum, aut Audium spectant, præ aliis præcipue Liberales habitæ sunt: Sensus hi duo magis casti: Scientiæ magis eruditæ, quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam, in Familiis suis habeant: Etiam altera ad memoriam & demonstrationes, altera ad motes & affectus animi nonnihil respicit. Reliquorum sensuum oblectationes, atque artes circa ipsos, minus in honore sunt: veluti Luxuriæ, quam Magnificentie propiores, unguenta, odoramenta, Deliciæ & Cuper-

Cupidæ Mensuram, maxime autem Incitamenta Libidinis, relictis censorum, quam Doctore indigent. Optime sane à qui buldam annotatum est, nascentibus & crescentibus Rebus pub. artes Militares florere; in statu & culmine positum Liberales; at ad declinationem & decasum vergentibus Voluptarias. Hac vero ætas nostra, vereor ne tanquam in decasum felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare ista missi faciamus. Cum *Artibus Voluptariis* *Seculares* copulo. Deceptiones siquidem Sensuum, inter Delectationes Sensuum reponende sunt.

Jam vero transiunt *Doctrinis* illis, circa *corpus humanum*, (*Medicina*, *Cosmetica*, *Athletica*, *Voluptaria*) illud obiter monemus; Cum in *corpore humano* tot Res in considerat onem veniant, *partes*, *humores*, *functiones*, *facultates*, *accidentia*: cumque (si nobis integrum esset) constitui oportuisset corpus unicum *Doctrina de corpore humano*, que ista omnia complecteretur, (simile illi *Doctrina de anima*, de qua mos dicemus:) tamen, ne artes nimis multiplicentur, neve veteres artium limites, plusquam necesse fuerit, transponantur, *Doctrinam de partibus corporis humani*, de *functionibus*, de *humoribus*, de *respiratione*, de *semine*, de *generatione*, de *factu & gestatione in utero*, de *Augmentis*, de *pubertate*, de *senectute*, de *impugnatione*, & similibus, in *Corporis Medicina* recipimus; licet ad officia illa tria non proprie pertineant; sed quia *corpus ipsum hominis*, sit per omnino *Medicina* Subiectum. *Motum* autem *volunta-*

luntarium, & *sensuum*, ad *Doctrinam de anima* rejicimus, siquidem *Anima* partes in his duobus suis potioris. Atque sic *Doctrinam*, que circa *corpus hominis* versatur, quod *Anima* pro tabernaculo duatas est, claudimus.

CAP. III.

Partis Philosophia humanæ circa animam, in *Doctrinam de spiraculo*; & *doctrinam de anima sensibili* *spes* producta. *Partis* secunda *est* *Philosophia in doctrinam de substantia & facultatibus animæ*, & *doctrinam de usâ & objectis facultatum*. *Appendices* *duæ* *doctrinæ de facultatibus animæ*; *Doctrina de divinalione naturali*, & *doctrina de faciliatione*. *Distributio* *facultatum animæ sensibilibus in motum & sensum*.

V Eniamus ad *doctrinam de anima humana*, è cujus thesauris, omnes ceteræ *doctrinæ* depromptæ sunt. Ejus duæ sunt *partes*; Altera tractat de *anima rationali*, quæ Divina est; Altera de *irrationali*, quæ communis est cum Brutis. Notavimus autem paulo superius (ubi de *formis* loquebamur) differentes illas duas *animarum emanationes*, quæ in prima utriusque creatione se dant conspiciendas; Nimirum, quod altera ortum habuerit à *spiraculo Dei*, altera è *matricibus Elementorum*. Nam de *anima rationali* generatione primitiva, ita ait Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ*, & *spiravit in faciem spiraculum vitæ*. At generatio *animæ irrationalis*, sive *Brutorum*, facta est per verba illa, *Fredicat aqua, Pro-*

cat terra. Hæc autem anima (qualis est in homine) anima rationalis organum tantum est, atque originem habet & ipsa quoque, quemadmodum in Britis, è limo terræ: Neque enim dictum est, *Formavit corpus hominis de limo terræ*, sed *Formavit hominem*; integrum scilicet hominem, excepto spiraculo. Quamobrem partem primam doctrina generalis circa animam humanam, doctrinam de spiraculo appellabimus; Secundam vero, doctrinam de anima sensibili sive producta. Neque tamen, cum hætenus Philosophiam solam tractemus, [quippe Sacram Theologiam in fine operis collocavimus] partitionem istam à Theologia mutaremus, nisi etiam cum principis Philosophia conveniret. Plurima enim & maxime sunt anima humana præcellentia supra animas Brutorum, etiam Philosophantibus secundum sensum manifeste. Ubiqueque autem tot & tantarum invenitur Excellentiarum Symbolum, sibi merito semper consistit debet differentia specifica. Itaque nobis non nimium placeat consilia illa & promissa philosophorum de anima functionibus tractatio; ac si anima humana, grada potius, quam specie, discriminata esset ab anima Brutorum: Non aliter, quam Sol inter Astra, aut Aurum inter Metalla.

Subjungenda est etiam partitio alia doctrina generalis circa animam humanam, antequam de speciebus suis loquamur. Etenim, quæ de speciebus postea dicemus, utramque

namque partationem, tum istam, quam jam modo posuimus, tum istam, quam nunc proponemus, simul tractabunt. Secunda igitur partitio sit, in doctrinam de substantia & facultatibus animæ, & doctrinam de usu & objectis facultatum.

Premissis itaque his partitionibus geminis, ad species accedamus. Doctrina de spiraculo, eademque de substantia anima rationalis, complectitur inquisitiones illas de Natura ejus; Utrum nativa sit illa, an adventitia: separabilis, an inseparabilis: mortalis, an immortalis: quatenus legibus materia alligata, quatenus minima: & similia. Quæ vero hujus sunt generis, licet etiam in Philosophia, & diligentiorum & altiorum inquisitionem subire possint, quam adhuc habetur, utconquæ tamen in fine, Religioni determinanda & diffinienda rectius transmitti censemus: Aliter enim, erroribus hæud paucis, & sensus illusionibus omnino exponitur. Etenim, cum Substantia anima, in creatione sua, non fuerit extracta, aut deducta ex massa Cœli & terræ, sed immediate inspirata à Deo, cumque leges Cœli & terræ, sit propria subjecta Philosophiæ, & quomodo possit cognitio de substantia anima rationalis ex philosophia peti & haberi? Quinimo ab eadem inspiratione Divina hauriatur, à qua substantia anima primo emanavit.

Doctrina vero de anima sensibili, sive producta, etiam quatenus ad substantiam ejus, verte inquitur: At ea inquisitio nobis quasi disti-

derivari videtur. Quid enim ad doctrinam de substantia animæ faciunt, *Aëtes ultimus, & forma corporis*, & huiusmodi nugæ Logicæ? *Anima* siquidem *sensibilis*, sive *Brutorum* plane substantia corporea censenda est, à calore attenuata, & facta invisibilis; *Aura* [inquam] ex natura flammæ & aërea constata, aëris mollicie ad impressionem recipendam, ignis vigore ad actionem vibrandam dotata; partim ex oleosis, partim ex aqueis nutrita; Corpore obducta, atque in animalibus perfectis in capite præcipue locata; in nervis percurrentes, & sanguine spirituofo arteriarum resecta & reparata, quemadmodum Bernardinus Telesus, & Discipulus ejus Augustinus Donius, aliqua ex parte, non omnino inutiliter, asseruerunt. Itaque de hac doctrina, diligentior fiat inquisitio: Eo magis, quod hæc res non bene intellecta, opiniones superstitiosas, & plane contaminatas, & dignitatem animæ humanæ pessime conculcantes, de *Metempsychosi*, & *Institutionibus animarum* per periodos annorum, denique de nimis propinqua animæ humanæ erga animas Brutorum per omnia cognatione, peperit. Est autem hæc anima in Bruto anima principalis, cujus corpus Brutorum organum; In homine autem, organum tantum & ipsa anima rationalis, & spiritus potius appellatione quam anima indigari possit. Atque de substantia animæ hæc tenus.

Facultates autem animæ notissime sunt; *Intellectus, Ratio, Phantasia, Memoria, Appetitus,*

titus, Voluntas, denique universos illæ circa quas versantur Scientiæ Logicæ, & Ethicæ: Sed in doctrina de anima, *origines* ipsarum tractari debent, idque physice, prout animæ innatæ sint, & adhaereant: *instus* tantum ipsarum, & *Objecta*, illis alteris artibus deputantur. Atque in hac parte nihil egregium (ut nobis videtur) adhuc repertum est; quanquam *desiderari* eam haud sane dixerimus. Habet etiam pars ista de facultatibus animæ appendices duas, quæ & ipsæ quemadmodum tractantur, potius sumos nobis exhibuerunt, quam flammam aliquam lucidam veritatis; Altera harum est doctrina de divinatione naturali; Altera de fascinatione.

Divinationem ab Antiquis, nec male, in duas partes divisam habemus; *Artificialem*, & *Naturalem*. *Artificialis* ratiocinando, ex indicatione signorum, prædictionem colligit. *Naturalis*, ex ipsa animi præsentione interna, absque signorum adminiculo, præcipit. *Artificialis* duplex: Altera argumentatur ex causis; Altera ex experimentis tantum, cetera quadam auctoritate. Quæ posterior, ut plurimum, superstitiosa est. Quales erant Ethnicorum Disciplinae, circa inspectionem exterum, velatum arinum, & familia. Etiam Chaldaeorum *Astrologia* solentior, non multo melior. At *artificialis Divinatio* utraque, inter diversas Scientias spargitur. Habet *Astrologus* prædictiones suas ex situ aëtorum. Habet etiam *Medicus* suas; de morte ingruente; de convalescentia; de symptomati-

matibus morborum supercutatis; ex urinis, pullibus, aspectu agrorum, & similibus. Habet & Politicus suas, *O urbem venalem; & cito peritaram, si Emporem invenerit!* Cujus Vaticinii fides non diu morata est; impleta primum in Sylla, postea in Cesare. Hujusmodi igitur prædictiones, præsentis non sunt Inforti, verum ad artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Divinatio*, ex vi scilicet interna animi ortum habens, ea demum est, de qua nunc agitur. Hæc duplex est, Altera *nativa*: altera per *influxum*. *Nativa* hoc nititur suppositionis fundamento: Quod anima in se reducta, atque collecta, nec in corporis organa diffusa, habet, ex vi propria essentia suæ, aliquam prænotionem rerum futurarum: Illa vero optime cernitur in somnis, ecstasibus, confusis mortis; rarius inter vigilandum, aut eum corpus sanum sit ac validum. Hujusmodi vero status animi, procuratus fere, aut adjuvatur ex abstinentiis, atque illis rebus, quæ animam à muneribus corporis exercendis maxime sevocant, ut sua natura absque impeditionibus exteriorum gaudere possit. *Divinatio* veto per *influxum*, hoc altero suppositionis fundamento nititur; Quod anima, veluti speculum, illuminationem quandam secundariam, à Præscientia Dei & Spirituum excipiat; Cui etiam idem, qui priori, status & regimen corporis confert. Eadem enim animæ sevocatio efficit, ut & sua natura impeditus utatur, & Divinorum Influxum sit magis susceptiva: Nisi quod in *Divinationibus*

tionibus per *Influxum* anima fervore quodam, atque tanquam Numinis præsentis Impatientia, (quæ apud Præcos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) conturbatur: in *Divinatione* autem *Nativa*, quieti potius & vacationi propior sit.

Fascinatio autem, est vis & actus imaginatiois intensivus in corpus alterius: (vim enim imaginatiois super Corpus proprium ipsius imaginantis superius petimus.) In hoc genere schola Paracelli, & eminentior *naturalis Magia* cultores, tam fuerunt immodici, ut imaginatiois impetum & apprehensionem *miracula patranti fidei* tantum non exequantur. Alii ad similitudinem veri propius accedentes; eum occultas rerum energias & impressiones, sensuum irradiationes, contagionum de corpore in corpus transmissiones, virtutum magneticarum delationes acutus intuerent; in eam opinionem devenerunt, quod multo magis à Spiritu in Spiritum (cum Spiritus præ rebus omnibus sit, & ad agendum strenuus, & ad patiendum tener & mollis) impressiones, & delationes, & communicationes fieri poterint. Uade increbuerunt opiniones, factæ quasi populares, De Genio superiori, De hominibus quibusdam insaultis & ominosis, De ictibus amoris & invidiæ, & aliæ his similes. Atque huic conjuncta est disquisitio, quomodo *Imaginatio intensivi & fortificari* possit? Quippe si imaginatio fortis tantarum sit virtutum, operæpretium fuerit nosse, quibus mo-

dis eam exaltari, & se ipsa majorem fieri datur? Atque hic oblique, nec minus periculose, se insinuat palliatio quædam & defensio maxime partis *Magia ceremonialis*. Speciosus enim fuerit prætextus, ceremonias, characteres, incantationes, gesticulationes, amuleta, & similia, non ex aliquo tacito aut Sacramentali eam malis Spiritibus contractu vires nascisci; sed eo pertinere tantum, ut Imaginatio illius, qui his utitur, roboretur & exalteretur: Quem admodum etiam in Religione, usus imaginum, ad mentes hominum in rerum contemplatione defigendas, & devotionem Precantium excitandam, invaluit. Attamen mea talis est Sententia; Etiam si detur, vim imaginatio- nis esse utique potentem, atque insuper Ceremonias vim illam intendere & roborare; posito denique, quod adhibeantur Ceremoniæ ad hanc intentionem finire, atque tanquam remedium Physicum, absque aliqua vel minima cogitatione de invitandis per ipsas auxiliis Spirituum: haberi nihilominus debent pro illicitis, propterea quod sententiæ illi Divinæ, adversus hominem propter Peccatum latæ, repugnent & recalcitent; *In sudore vultus comedes panem tuum*. Siquidem Magia ejus generis, egregios illos fructus, quibus Deus Pre- tium Laborem constituit, adipiscendos pro- ponit, per paucos, easque faciles, & minime operosas observantias.

Superest *Doctrina dææ*, quæ ad *facul- tates animæ inferioris, sive sensibiles*; præci-
pue

pue spectant, utpote quæ cum organis corpo- reis maxime communicant. Altera de *motu voluntario*: Altera de *sensu & sensibili*. In prio- ri harum, etiam alias satis jejune inquisita, u- nica pars fere integra desit. Etenim de officio & fabrica commoda nervorum & musculo- rum, & aliorum quæ ad hunc motum requi- runtur; quæque pars corporis quiescat, dum alia moveatur; tum quod hujuscæ motus re- ctor & quasi auriga sit imaginatio; adeo ut di- missa imagine, ad quam motus fertur, statim interceptur & sistatur motus ipse; (ut cum deambulamus, si alia subeat cogitatio actis & desixa, continuo consistimus;) & alia nonnul- læ subtilitates non male, in observationem & inquisitionem jam peidem venerunt. Quo- modo vero compressiones, & dilatationes, & agitationes Spiritus, (qui procul dubio motus fons est) corpoream & crassam partium mollem flectat, excitet, aut pellat, adhuc diligenter inquisitum & tractatum non est. Neque mi- rum, cum *anima ipsa sensibilibus* hæctenus potius pro entelechia & functione quadam habita sit, quam pro substantia. At quando jam innove- rit, ipsam esse substantiam corpoream & mate- riatam, necesse est etiam, ut, quibus nisi- bus aura, tam pusilla & tenera, corpora tam crassa & dura in *motu* ponere possit, inquiratur. De hac parte igitur, cum *desideretur*, fiat inquisitio.

At de *sensu & sensibili* longe uberius & dili- gentius adhibita est inquisitio, tam in Tractati-
bus

bus circa ea generalibus, quam in artibus specialibus, utpote *Perispectiva, Musica*, etiam vere nihil ad institutum: quandoquidem illa tanquam *disfiderata* ponere non liceat. Sunt tamen duæ partes nobiles & insignes, quas in hac doctrina *desiderari* statuimus: Altera de *differentia perceptionis & sensus*: Altera de *forma lucis*.

Atque differentiam inter *perceptionem & sensum*, bene enucleatam, debuerant Philosophi Tractatibus suis de *sensu & sensibilibus* præmittere, ut rem maxime fundamentalem. Videmus enim, quasi omnibus corporibus naturalibus inesse vim manifestam *percipiendi*: etiam electionem quandam amica amplectendi, inimica & aliena fugiendi. Neque nos de subtilioribus *perceptionibus* tantum loquimur, veluti cum Magnes ferrum allicit; Flamma ad naphtham alllit; Bulla bullæ approximata coit; Radiatio ab objecto albo dililit; Corpus animalis utilia assimilat, inutilia excernit; Spongiæ pars (etiam super aquam elevata) aquam attrahit, aërem expellit; Et hujusmodi. Etenim quid atinet talia enumerare? Nullum siquidem corpus ad aliud admotam illud immutat, aut ab illo immutat, nisi operationem præcedat *perceptio* reciproca. *Percipit* corpus meatus, quibus se insinuat: *Percipit* impetum alterius corporis, cui cedit: *Percipit* actionem alterius corporis, à quo detinebatur, cum se recipit: *Percipit* divulsionem sui continui, cui ad tempus resistit: Ubique denique

etiamque est *Perceptio*. At vero calidam & frigidam tam acute *percipit*, ut ejus *Perceptio* sit longe subtilior, quam tractus humani, qui tamen pro calidi & frigidi norma habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *doctrinam* hominum culpa: Alia, quod eam intactam & intractatam (cum tamen sit res nobilissima) plerumque reliquerunt: Alia, quod qui huic contemplationi forte animum adiecerunt, longius, quam patet, protracti sunt, & *Sensum* corporibus omnibus tribuerunt: ut piaculum fere sit, rami arboris avellere, ne forte instar Polydori ingemiscat. At debuerant illi *differentiam Perceptionis & Sensus*, non tantum in comparatione sensibilibus ad insensibilia, secundum corpus integrum, explorare, (veluti plantarum & animalium,) verum etiam in corpore ipso sensibili animadvertere, quid in causa sit, cur tot actiones expediantur, absque omni tamen *Sensu*? Cur alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succi, sursum, deorsum, ferantur; Cor & Pulsus vibrent; Viscera, sua quæque officia, sicut officinae, producant; Et tamen hæc omnia, & complura alia, absque *Sensu* sunt? Verum homines non fatentur acute, qualis sit actio *Sensus*, viderunt, atque quod genus corporis, quæ mora, quæ conductio impressionis ad hoc requirantur, ut doloret vel voluptas sequatur? Denique *differentiam* inter *Perceptionem* simplicem & *Sensum*, nullo modo nosse videntur, nec quatenus fieri possit *Perceptio* absque *Sensu*. Neque enim

enim hæc verborum tantum controversia est, sed de re magni protius momenti. De hac igitur doctrina (ut in primis utili, & ad plerumque spectante) melius inquiratur: Quandoquidem etiam circa hanc rem inficitia tantum apud nonnullos ex Antiquis Philosophis potuerit, ut omnibus sine discrimine corporibus animam infundi putaverint: Neque enim videbant, quomodo *Motus* cum discretione fieri potuerit absque *Sensu*, aut *Sensus* adesse absque *Anima*.

De *Forma Lucis* quod debita non facta fuerit inquisitio, (praesertim cum in *Perspectiva* strenue elaborarunt homines) stupenda quaedam negligentia censei possit. Etenim, nec in *Perspectiva*, nec alias, aliquid de Luce, quod valeat, inquisitum est. Radiationes ejus tractantur, origines minime. Sed collocatio demum *Perspectiva* inter *Mathematicas*, hunc ipsum defectum, & alios similes peperit; quia à *Physicis* praemature discessum est. Tractatio autem de *Luce*, & causis ejus, in *Physicis* rursus supersticiosa fere est, tanquam de re inter *Divina* & *Naturalia* media; adeo ut quidam ex *Platonis*, eam materia ipsa antiquoorem introduxerint. Cum enim spaciū esset distans, id primum lumine, postea vero corpore impletum fuisse, vanissimo commento asseruerunt: quando tamen *Scripturae Sacrae*, massam *Caeli* & *Terrae*, tenebrosam, ante *Lucem* creatam, discrete posuerint. Quae vero physice & secundum sensum de ea tractantur, ea statim ad

Radi-

Radiationes descendunt, ut parum *Physicæ* inquisitionis circa hanc rem extet. Debuerant autem homines contemplationes suas submittere paulisper, & quid sit *Corporibus* omnibus *Lucis* commode inquirere, tanquam de *Forma Lucis*. Etenim quam immensa est corporis differentia (si ex dignitate considerentur) inter *Solem* & *Lignum putridum*, aut *Squamas* etiam *piscium putridas*? Inquirete etiam debuerant, quid tandem in causa sit, cur aliqua ignescant, & *Lucem* ex se jactant calefacta, alia minime? *Ferum*, *metalla*, *lapides*, *vitium*, *ligna*, *oleum*, *sebum*, ab igne vel flammam vibrant, vel saltem rubescunt: At *aqua*, *aër*, *acetitimo*, & tanquam furenti calore ferrefacta, nihil tamen *Lucis* adipiscuntur, nec splendent. Quod si quis hoc eo fieri putet, quod proprium sit *Ignis Lucere*, *Aqua* autem & *Aër* *Igni* omnino inimica sint, is sane nunquam per obscura *Noctis* in *aqua* *falla*, *tempestate calida*, remigavit, cum guttulas *aquæ* ex *remorum* *concussione* subsistentes, micare & lucere videre potuisset. Quod etiam sit in *spuma maris* ferventiore, quam *Philosorum* *marinum* vocant. Quid denique habent commune cum *flamma* & *ignitis* *Cicendula* & *Luciola*; & *Musca Indica*, quæ *Cameram* totam illustrat, & *oculi* quorundam *Animalium* in *tenebris*; & *Saccharum* inter radendum, aut frangendum; & *sudor equi nocte aestuosa* festinantis; & alia nonnulla? Quia & homines tam parum in hac re videntur, ut plerique *scintillas* è *silice* *aërem*

aërem sternum putent. At tamen quando aër calore non ignescat, & *Lucem* manifesto concipiat, quomodo tandem fit, ut nocturæ, & feles, & alia nonnulla animalia, noctu cernant? Adeo ut ipsi aëri (quando visio absque *Lucē* non transigatur) necesse sit inesse *Lucem* aliquam naturam & genuinam, quamvis tenuem admodum & infimam, quæ tamen sit radiis visivis huiusmodi animalium proportionata, usque ad videndum sufficiat. Verum huiusce mali (ut plurimum) causa est, quod homines ex Instantis particularibus *Formis* Naturarum *Communes* non elicerunt; Id quod nos tanquam subiectum proprium *Metaphysicæ* posuimus: Quæ & ipsa *Physicæ*, sive *Doctrina de Natura*, pars est. Itaque de *Forma* & *Originibus Lucis* fiat Inquisitio, eaque intem inter *Desiderata* ponatur. Atque de *Doctrina circa substantiam animæ*, tam *Rationalis* quam *Sensibilis*, cum *Facultatibus suis*, atque de ejusdem *Doctrina Appendicibus*, hæc dicta sunt.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO.

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
scientiarum,*

LIBER QUINTUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio doctrinæ circa usum & objecta facultatum animæ humanæ, in Logicam, & Ethicam. Partitio Logicæ, in Artes Inveniendi, Iudicandi, & Tradendi.

Doctrina circa *Intellectum*, (Rex optime) atque illa altera *circa Voluntatem hominis*, in natalibus suis tanquam *Gemellæ* sunt. Etenim *illuminationi paritas, & arbitrii libertas*, simul inceperunt, simul convenerunt. Neque datur in *Universitate Rerum*, tam intima *Sympathia*, quam illa *Vetis & Boni*. Quo magis tubori fuerit *Viris doctis*, si *Scientia* sint tanquam *Angeli alati*, *Cupiditatibus* vero tanquam *Serpentes* qui humi reptant; circumgerentes animas, instar *speculæ fuscæ*, sed mentuati.

Venimus jam ad *doctrinam* circa usum & objecta *facultatum animæ humanæ*. Illa duas habet partes, easque notissimas, & consensu receptas

ceptus, *Logicam* & *Ethicam*: Nisi quod doctrinam *crivalem*, quæ vulgo ut pars *Ethica* collocatur, jam ante emancipaverimus, & in integram doctrinam de *hominis congregato*, sive in *societate*, constituerimus; hic tantum de *hominis segregato* tractantes. *Logica* de *Intellectu* & *Ratione*, *Ethica* de *Voluntate*, *Appetitu*, & *Affectibus* differit: altera *decreta*, altera *actiones* propiçnit. Verum quidem est, quod phantasia in utraque provincia, tam *Judiciali*, quam *Ministeriali*, *Legati* cujusdam, aut *Interlocutii*, aut *Procuratoris* reciproci, vices gerit. Nam sensus idola omnigena phantasiæ tradit, de quibus postea ratio judicat. At ratio vicissim idola electa & probata phantasiæ transmittit, priusquam fiat executio decreti. Si quidem motum voluntarium perpetuo præcedit, eumque incitat phantasia: adeo ut phantasia sit utrique, tam rationi, quam voluntati, instrumentum commune: nisi quod Janus iste *Bifrons* sit, & duas obvertat facies: facies enim rationem aspiciens, veritatis habet effigiem; facies autem actionem aspiciens, effigiem Bonitatis: quæ tamen sint facies,

— *Quales decet esse fororum.*

Neque vero merus & nudus internumcius est phantasia; sed auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel usurpat, præter delationem simplicem mandati. Recte enim *Aristoteles*: *Ad Imperii habet anima in corpus, quod Demoniis in mancipium*: Ratio vero in phantasiam, quod

quod in libera Civitate Magistratus in Civem: Ad quem possit sua vice redire Dominatio. Videmus enim quod in iis, quæ sunt fidei & religionis, phantasia supra ipsam rationem scandat & evahatur: Non quod illuminatio Divina locum habeat in phantasia, (quæ potius in ipsa arce mentis & intellectus:) verum quemadmodum gratia Divina in virtutibus, utitur motibus voluntatis; ita similiter Gratia Divina in illuminationibus, utitur motibus phantasiæ; unde fit ut Religio semper aditum sibi ac viam ad animum quaeriat, per *similitudines*, *types*, *parabolas*, *visiones*, *insomnia*. Rursus haud humile est regnum phantasiæ in persuasionibus, à vi eloquentiæ infinnatis. Nam ubi per orationis artificia hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quæcumque partem pertrahuntur; totum illud sit per exultationem phantasiæ, quæ impotens jam facta, non solum rationi insultat, verum eidem vim quodammodo facit, partim occaecando, partim extimulando. Neque tamen causa videtur, cur à partitione priore discedamus. Nam phantasia scientias vere non parit: Siquidem *Potestas* quæ à principio phantasiæ attributa est, pro lusu potius ingenii, quam pro scientiâ, habenda. Potestatem autem phantasiæ in naturalibus, doctrinæ de anima paulo ante assignavimus. Eam vero, quam habet cum Rhetorica cognationem, illi ipsi arti (de qua infra tractabimus) remitti par est.

Parti ista *humana Philosophia*, quæ ad *Logicam*

giam spectat, ingeniorum plurimorum gustu ac palato minus grata est; & nihil aliud videtur, quam spinosae subtilitatis laqueus ac tendicula. Nam sicut vere dicitur, *Scientiam est animi pabulum*: ita in hoc pabulo appetendo, & deligendo, perique palatum nacti sunt Istititatum simile in delecto: quos cupido inestitit redeundi ad *illas carnum*; *Manna* autem fastidium cepit: *Quae*, licet cibis fuerit coelestis, minus tamen sentiebatur almus & saporus. Eodem modo (ut plurimum) illae *Scientiae* placent, quae habent infusionem nonnullam carnum magis esculentam. Quales sunt *Historia Civilis*, *Mores*, *Prudentia Politica*, circa quas hominum cupiditates, laudes, fortunae vertuntur, & occupatae sunt. At istud *lumen sicum*, plurimorum mollia & madida ingenia offendit, & torret. Caeterum unamquamque rem propria si placeat dignitate metiri, *Rationes Scientiae* reliquarum omnino claves sunt. Atque quemadmodum *Manus instrumentum instrumentorum*, *Anima forma formarum*, ita & illae *Artes artium* ponendae sunt. Neque solum dignantur, sed & roborant, sicut sagittandi usus & habitus, non tantum facit, ut melius quis collimet, sed ut arcanum tendat fortiosem.

Artes Logicae quatuor numero sunt; *divitiae* ex finibus suis, in quos tendunt. Id enim agit homo in *Rationalibus*: Aut ut *inveniat*, quod *quasi* fuerit: Aut *iudicet*, quod *invenit*: Aut *retineat*, quod *iudicaverit*: Aut *tradat*, quod *retinuerit*. Necesse igitur est, ut totidem sint

Artes

Artes Rationales. Ars Inquisitionis, seu *Inventionis*: *Arts Examinis*, seu *Iudicis*: *Arts Custoditiae*, seu *Memoriae*: & *Arts Elucutionis* seu *Traditionis*. De quibus jam sigillatim dicemus.

C A P. II.

Partis inventivae, in *inventionem* artium, & *argumentorum*: *Quodque pars horum* (qua *minor*) *desideretur*, *Partis inventivae* *actum* in *experiendum* *habeturam*; & *organum novum*. *Elucutio* *experiendum* *licet*.

Inventionis duae sunt species, valde profecto inter se discrepantes, Una *artium* & *scientiarum*; altera *argumentorum* & *sermonum*. Priorem harum *desiderari* *profusus*, *pronuncio*. Qui quidem talis mihi videtur esse defectus; ac si quis in inventario conficiendo bonorum alicuius *Defuncti* ita referat: *Numerata pecunia nihil*. Ut enim caetera omnia pecunia parantur, ita & per hanc *artem* reliquae acquiruntur. Atque sicut *India Occidentalis* nunquam nobis inventa fuisset, nisi praecessisset *Acus Nauticae* *Inventio*: licet *Regiones* illae immenses, *Vetforiae* *Motus* *pulsilis* sit: Ita non est, cur miretur quispiam, in *Artibus* *perustrandis*, & *promovendis* *amphiores* *progressus* *factos* non esse, quandoquidem *Ars* *inveniendi*, & *perustrandi* *scientias* *haec* *tenuis* *ignoretur*.

Hanc *Scientiae* *desiderari* *partem*, *plane* *in* *confesso* *est*. *Primo* *enim* *Dialectica* *nihil* *proficitur*, *imo* *ne* *cogitat* *quidem*, *de* *inveniendis* *artibus*, *sive* *Mechanicis*, *sive* (quas *vocant*)

Libe-

Liber alibus, aut etiam de illarum operibus; haurum vero *axiomatibus* eliciendis; sed quasi præteritis homines alloquitur, & dimitte, edicens, ut *Cæque in sua arte cedant*. Celsus, vitæ prudens, non solum Medicus, (licet moris sit omnibus, in laudes Artis propriæ effundi) graviter & ingenue, de Empiricis & Dogmaticis Medicorum sectis loquens, fatetur, *Medicamenta & remedia prius fuisse inventa, de causis vero & rationibus posteriori disceptatum, non ordine converso, causas ex natura rerum primo eritas fuisse, casque inventioni remedium prælatuisse*. At Plato non semel innuit, *Particularia infinita esse maxime: rursus generalia minus certa documenta exhibere: Medullam igitur scientiarum, qua artifex ab imperio distinguitur, in mediis propositionibus consistere, quas per singula scientias tradidit & docuit experientia*. Quia & illi, qui de primis Rerum Inventoribus, aut Scientiarum Originibus, verba fecerunt, casum potius, quam artem celebrarunt; Atque animalia Bruta, Quadrupes, Aves, Pisces, Serpentes, amplius quam Homines, tanquam Scientiarum Doctores, introduxerunt.

Dilectum Genetrice Dillæ carpit ab Ida,
Puberibus canem foliis, & flore comantem
Purpureo, non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæsero sagitta.

Adæo ut minime mirum sit, (cum in more apud

apud Antiquos fuerit, rerum utilium inventores consecrare) apud Ægyptios, gentem præcæam, (cui plurimæ Artes initia sua debent,) templa plena fuisse simulacris Brutorum, hominum vero simulacris prope vacua;

Omnigenamque Deum monstra, & latrator Anubis,

Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam, &c.

Quod si malis, ex traditione Græcorum, artes potius hominibus, ut inventoribus, tribuere: haudquaquam tamen dixeris, Prometheus ad ignis inventionem contemplationes adhibuisse: aut cum Silicem primo percuteret, scintillas expectasse: sed casu in illud incidisse, atque (ut ajunt) *Furtum lævi scisse*. Ita ut, ad artium inventionem quod attinet, capræ sylvestri pro emplastris, philomelæ pro modulationibus Musicis, ibidi lavationibus intestinorum, operculo ollæ, quod distillat, pro re tormentaria, denique (ut verbo dicamus) Casii, aut cuivis alteri rei, plus debeamus, quam Dialecticæ. Nec vero multo aliter se habet modus ille inventiendi, quem recte describit Virgilius,

Vt variis usus meditando extenderet Artes

Panlatim. ———

Non enim alia hic proponitur inventiendi methodus, quam cujus Bruta ipsa sunt capacia, & quam crebro usurpant: nimirum attentissima circa unam rem sollicitudo, ejusque per-

perpetua exercitatio, quas sui conservandi necessitas hujusmodi animantibus imponit. Cicero enim vere admodum; *Vfus sui res deditur. Et Naturam, Et Artem saepe vincit.* Quare si praedecet de hominibus,

— *Labor omnia vincit*

Improbis, Et duris ut gens in rebus egestas:
Etiam de Brutis similiter quaeritur,

Quis expediat pfitaco suum Xaies?

Corvo quis auctor fuit, ut magna siccitate lapillos immitteret arbori cavæ, ubi aquam forte conspexerat, ut surgentem laticem rostito posset attingere? Quis viam monstravit apibus, qui per aërem, tanquam vasum mare, agros floridos, licet multum ab alvearibus distitos, solent petere, & favos suos demum repetere? Quis formicam docuit, ut grana in colliculo suo reponenda circumderet prius, ne reposita geminarent, & spem suam illud: tenet? Quod si in versu illo Virgiliano quis noverit verbum illud *Extendere*, quod difficultatem rei, & verbum illud *Paulatim*, quod tarditatem innuit, reddimus, unde profecti sumus, ad Ægyptiorum illos Deos, cum hætenus homines modice rationis facultate, ne utquam vero officio artis usi sint, ad inventa detegenda.

Secundo hoc ipsum quod asserimus, (si advertatur paulo diligentius) demonstrat *Inductionis* forma, quam proponit *Dialectica*; quæ scilicet scientiarum principia inveniantur, & probentur; quæ vitiosa plane est, & incompetens, & naturam tantum abest ut perficiat, ut etiam

etiam eam pervertat & detorqueat. Qui etiam modum acute introspexerat, quo ros ite atheus Scientiarum, similis illi, de quo loquitur Poëta,

— *Aerei mellis exlestia dona,*
colligatur; (cum & Scientiæ ipsæ ex exemplis singulis, partim naturalibus, partim artificialibus, tanquam præti floribus & horti, extrahantur) reperiet profecto, animum suaspe sponte, & nativa indole, *inductionem* solentius conficere, quam quæ describitur à Dialecticis: Si quidem ex nuda enumeratione particularium (ut Dialectici solent) ubi non invenitur instantia contradictoria, vitiose conclusitur; neque aliquid aliud hujusmodi *Inductio* producit, quam conjecturam probabilem. Quis enim in se recipiet, cum particularia, quæ quis novit, aut quorum meminit, ex una tantum parte compareant; non delitescere aliquid, quod omnino repugnet? Perinde ac si Samuel acquiescisset in illis Isai filiis, quos coram adductos videbat in domo, & minime quævisisset Davidem, qui in agro aberat. Atque hæc *Inductionis* forma (si verum omnino dicendum sit) tam pinguis est & crassa, ut incredibile videatur, tam acuta & subtilia ingenia (qualia in his rebus meditationes suas exercuerunt) potuisse eam mundo obrudere: Nisi illud in causa fuisset, quod opera festinata ad Theorias & Dogmata contendissent: Particularia autem, (præsertim moram in his longiorem) ex fastu quodam & elatione animi,

desperassent. Illi enim exempla, sive instantias particulares, vice licitorum, aut viatorum adhibuerunt ad summovendam turbam, ut dogmatibus suis viam aperirent; ne utriusquam autem ea inde ab initio in consilium advocarunt, ut legitima fieret & matura de rerum veritate deliberatio. Certe perculserit animos pia & religiosa quaedam admittatio, cum videamus, eadem calcata vestigia, ad erroris ductentia, in Divinis & humanis. Quemadmodum enim in Divina Veritate percipienda agere quis in animum inducat, ut fiat tanquam parvulus; ita in Humana perdificenda proventus, utique puerorum more, prima inductionum elementa adhuc leperet & retroctaret humilis existimatus, & quasi contemnenda.

Tertio, si concedatur, principia Scientiarum ex *Inductione*, qua utuntur, vel sensu & experientia, recte posse consisti, certissimum est tamen, axiomata inferiora ab iis per Syllogismum non posse (in rebus Naturalibus, quae participant ex Materia) recte & tuto deduci. In *Syllogismo* enim fit reductio propositionum ad principia per propositiones medias. Haec autem sive *Inventionis* sive *Probandi* Forma in *Scientiis Popularibus* (veluti *Erbicis, Politicis, Legibus*, & huiusmodi) locum habet: Imo & in *Theologicis*, quandoquidem Deo pro bonitate sua placuerit casum humano se accommodare: At in *Physicis*, ubi natura opera, non adventarius argumentum consistendus est, elabitur plane veritas ex manibus, propter longe majorem naturalium operationum, quam

ver-

verborum subtilitatem: Adeo ut succumbente *Syllogismo, Inductionis* (verae scilicet & emendatae) officio ubique opus sit, tam ad Principia magis generalia, quam ad propositiones inferiores. Nam Syllogismi ex propositionibus consistunt; Propositiones ex verbis; Verba Notionum tesserae sunt. Quare si notiones ipsae (quae Verborum animae sunt) male & varie à rebus abstrahantur, tota Fabrica corrumpitur. Neque laboriosa vel consequentiarum argumentorum, vel veritatis propositionum examinatio, rem in integrum unquam restituit, cum error sic (ut loquuntur Medici) in *Digestione prima*; quae à functionibus sequentibus non rectificatur. Non igitur absque Magna & evidenti causa evenit, ut complices ex Philosophis (aliqui autem eorum maxime insignes) Academici fuerint & Sceptici, qui Scientiae humanae & Syllogismi certitudinem sustulerunt, ultra verisimilitudinem aut probabilitatem negantes, eam pertingere. Inficias non iverim, visum esse nonnullis, Socrateam, cum Scientiae certitudinem à se amoveret, per Ironiam tantum hoc fecisse; & *Scientiam dissimulanda simulasse*: Renunciando scilicet iis, quae manifesto sciebat, ut eo modo, etiam quae nesciebat, scite puraretur. Neque etiam in recentiore Academia (quam amplexus est Cicero) illa *Opinio Academicæ* admodum sincere culta fuit. Etenim qui Eloquentia florentur, hanc fere sectam sibi desumpserunt, ut in utramque partem copiose disserendi

O 3

reudi

rendi gloriam assequerentur: unde à via illa recta, per quam ad Veritatem pergere debuissent, tanquam ad deambulationes quasdam amixtas, animi causa insituras, deflexum est. Constat tamen, nonnullos sparsim in utraque Academia (veteri & nova) multo magis inter Scepticos, *Acatalesiam* istam simpliciter & integre tenuisse. Verum in hoc maxime ab illis peccatum est; quod sensuum perceptiones calumniabantur; unde *Scientias* radicibus evehebant. Sensus vero, licet serpenumero homines aut fallant, aut destituant, possint tamen multa adjuvi industria ad *Scientias* sufficere; Idque non tam ope instrumentorum, (licet & hæc quoque aliqua ex parte profint) quam Experimentorum ejus generis, quæ Objecta subtiliora, quam pro sensus facultate ad objecta sensu comprehensibilia, producere queant. Deberant autem potius defectum hæc in parte imputasse mentis tum erroribus, tum contumacia, quæ rebus ipsis morigera esse recusat, & pravæ demonstrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione sensuum, perperam insituitis. Hæc autem loquimur, non quo intellectui detrahatur, aut negotium totum deleratur, sed quo intellectui auxilia comoda comparentur & subministrantur, quibus rerum ardua & naturæ obscuritatem vincere possit. Nemo enim tanta pollet manus constantia, aut etiam habitu, ut rectam lineam ducere, aut perfectum circulum circumscribere, manu libera possit; quod tamen ope regulæ, aut circi-

cini,

cini, facere in promptu est. Hæc igitur res ipsa est, quam paramus, & ingenti conatu molimur; ut scilicet mens per artem fiat rebus par; utque inveniat *ars* quædam *iudicii* & *directionis*, quæ cæteras artes, eatumque axiomata atque opera detegat, & in conspectum det. Hunc enim merito *desiderari* posuimus.

Ars illa *iudicii* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim defertur *iudicium* ab experimentis ad axiomata: Aut ab experimentis ad axiomata, quæ & ipsa nova experimenta designent. Prioris horum *Experientiam Literariam* nominabimus, posteriores vero *Interpretationem naturæ*, sive *verborum organum*. Prior quidem (ut alibi attingimus) vix pro *Arte* habenda est, aut *Parte Philosophiæ*, sed pro *sagacitate* questam; unde etiam cum *variationem Panis* (hoc nomen ex fabula mutati) quandoq; appellamus: Attamen quemadmodum possit quis, in via sua, triplici modo progressi: aut cum *palpat ipse in tenebris*; aut cum *alterius manu ducatur*, *ipse parum videns*: aut denique cum *vellit quæ luminis adhibito regat*: similiter cum quis *experimenta omnigena absque ulla serie aut methodo tentet*: ea demum incerta est palpatio: Cum vero *nulla nitetur in experimentando directione*, & *ordine*, perinde est ac si manu ducatur. Atque hoc illud est, quod per *Experientiam Literariam* intelligimus. Nam *lumen ipsum*, quod tertium fuit, ab *Interpretatione naturæ*, sive novo Organo, petendum est.

*Literata experientia, sive venatio Panis, mo-
dos experimentandi tractat: Eam (cum desig-
nari solentissimas, neque res sit plane perspicua)
pro more & instituto nostro aliquatenus
adumbtabimus. Modus Experimentandi præci-
pue procedit; aut per variationem experi-
menti: Aut per productionem experimenti: Aut
per translationem experimenti: Aut per inver-
sionem experimenti: Aut per conspulsionem ex-
perimenti: Aut per applicationem experimenti:
Aut per copulationem experimenti: Aut deni-
que per sortes experimenti. Univerſa vero ista
cohibita sunt, citra terminos axiomatis alicujus
inventiendi. Illa enim altera pars de novo
Organo, omnem translationem experientiarum
in axiomata, aut axiomatum in experientia,
sibi vindicat.*

*Variatio experimenti fit primo in materia;
scilicet, quando experimentum in jam cognitis,
eæque materie fere adhasit; nunc vero in
illis, quæ similes sunt speciei, tentatur: Veluti
essentia papyri, in panis lineis tantum probata
est, in ferocis minime, [isti forte apud Chi-
nenses;] Neque rufus in silaceis, compositis ex
setis & pilis, ex quibus conficitur [quod vocamus]
cameloum; Neque denique in laneis,
gossypio, & pellibus; quanquam hæc tria pos-
sibilia magis esse videntur heterogenea. Ita-
que admisceri possunt potius, quam per se uti-
lia esse. Item insitum in arboribus fructiferis in
usu est: In arboribus sylvestribus raro tentata;
licet perhibetur, ulmum in ulmum insitam mi-
tas*

ras producere foliorum umbras. Insitio etiam
in floribus, rara admodum est, licet hoc jam
coeperit fieri in rosis Mafcatellis, quæ rosis com-
munibus feliciter inoculantur. Etiam *variatio-
nem in parte rei, inter variationes in materia*
ponimus. Videmus enim, *ſuſcendum in trunco*
arboris insitum feliciter pullulare, quam si terre
indicatur. Cur non & semen cepæ, capiti alte-
rius cepæ vitidis inditum, feliciter germinet,
quam si nude terre commissam fuerit? Atque
hic *radix pro trunco* variatur, ut hæc res insitio
quædam in radice videri possit. *Variatio experi-
menti fit secundo in efficiente: Radii solis per spe-
cula comburentia, calore ita intenduntur, ut*
*materia, quæ ignem facile concipiat, accende-
re possint: Num & radii lune, per eadem, ad*
lenissimum aliquem gradum teporis actuari
possunt, ut videamus, utrum corpora omnia
coelestia sint potestate calida? Item calores
radios, per specula scilicet, intenduntur: Num
etiam calores opaci (quales sunt lapidum &
metallorum, antequam candeam) idem patiuntur;
an potius sunt luminis in hæc res partes
nonnullæ, item succinum & gogates fricæta
*pales trahunt: Num etiam & ad ignem tepe-
facta? Variatio experimenti fit tertio in quan-
tate: circa quod diligens admodum est adhiben-
da cura, cum hoc multi circumſpecte etiam
Credunt enim homines, aucta aut multipli-
cata quantitate, pro tota augeri aut multipli-
cari virtutem. Et hoc fere possulant & suspi-
pouant, tanquam res sit Mathematicæ ejuſ-
dam*

dam certitudinis: Quod omnino falsissimum est. *Globus plumbeus* unius libræ à terri demissus (puta) decem pulsuum spatio, ad terram descendet: Num Globus duarum Librarum (in quo Impetus iste, Motus quem vocant Naturalis, duplicari debet) spatio quinque pulsuum terram feriet? At ille æquali fere tempore descendet, neque accelerabitur juxta rationem *Quantitatis*. Item *sulphuris* (puta) *drachma una* semilibræ chalybis admixta, eam fletere faciet & colliquari: Num igitur uncia sulphuris, quatuor libris chalybis, ad colligationem sufficere? At illud non sequitur. Certum enim est, *obstinatorem materiam in patiente*, per quantitatem, augeri amplius, quam *allevatorem virtutem in agente*. Porro nimium, æque fallit ac parum. Etenim in *excoctionibus*, & *depravationibus metallorum*, error est familiaris, ut ad excoctionem promovendam, aut calorem formæ, aut ad litamenti quod injiciunt, molem augeant. At illa supra modum aucta operationem impediunt; propterea quod vi & acrimonia sua multum ex metallo puro in fumos vertant & asportent, ut & factura fiat, & massa quæ remanet, magis sit obstinata & dura. Debeant igitur homines ludibrium illud mulieris *Æsopi* cogitare; quæ sperat, ex duplicata mensura hordei gallinam suam duo ova quotidie parituram: At illa impinguata nullam peperit. Profus non tutum fuerit alicui *experimentum naturali* considerare, nisi facta fuerit probatio, & in minore, & in majore

Quas-

Quanto. Atque de *variatione experimenti* hactenus.

Productio experimenti duplex: Repetitio, & *Extensio*: Nimirum, cum aut *experimentum iteratur*: aut ad *subtilius quiddam urgatur*. *Repetitionis* exemplum tale sit. *Spiritus vini* sit ex vino per distillationem unicam: estque vino ipso multo acrior & fortior: Num etiam spiritus vini ipse destillatus, sive sublimatus, se ipsam fortitudine æque superabit? At *Repetitio* quoque non absque fallacia est: Etenim, cum secunda exaltatio, prioris excessum non æquat: tum etiam sæpenumero per *iterationem experimenti*, post iteratum, sive Acinem quandam operationis, tantum abest ut progredatur natura, ut potius relabatur. Judicium igitur in hæc re adhibendam. *Argentum vivum*, in linteo, aut alias in medio plumbi liquefacti, cum refrigerare cœperit, insertum, stupefit: nec amplius fluit. Nam & idem argentum vivum, si sepius immensum fuerit, ita hgeret, ut fiat maleabile? *Extensionis* exemplum tale sit: *Aqua in summo pectore*, & pessili facta, & per rostrum vitri oblongum in vinum dilutum immerita, separabitur aequam à vino: vino in summum se paulatim recipiente, aqua in imo subsiliente: Num etiam, quemadmodum vinum & aqua (corpora scilicet diversa) hoc ingenio separantur, possint quoque partes vini (corporum nimirum integri) subtiliores & crassiores separari, ut fiat tanquam distillatio per pondus, & in summo reperatur aliqui spiritus vini

O 6

vini

vini proximum, sed forte delicatius? Item *magnus ferrum integrum* trahit: Num etiam fructum magnetis in dissolutione ferri immersum, ferrum ad se alliciet, & se ferro obducet? Item, *versorium Acus Nautica* se ad polos mundi applicat: Num etiam eadem via & consecutione, qua Caelestia? Videlicet, ut si quis acum in contrario situ, hoc est, in puncto Australi ponat, & paulisper teneat, ac deinde viam omittat: num forte acus ad Septentriones se conferet, eligendo potius rotare per Occidentem in Situm desideratum, quam per Orientem? Item, *Aurum, Argentum vivum juxta positum, inhibet*. Num vero aurum recipit illud argentum vivum intra se, sine extensione molis suae, ut fiat massa quaedam ipso auro ponderosior? Item, *homines memoria serviant, collocando imagines personarum in locis*. Num etiam idem allequentur missis locis, & assignando actiones aut habitus personis? Atque de *Productionis Experimenti* habetis.

Translatio experimenti triplex: Aut à *Natura* vel *casu* in *artem*: Aut *ab arte* vel *practico* aliam *aliam*: Aut à *parte* alicujus *artis* in *partem diversam ejusdem*. *Translatio à natura* aut *casu* in *artem* innumera sunt exempla: adeo ut omnes fere artes mechanicæ, à tenuibus initiis, natura aut casu præbitis, ortum habuerint. Adagio receptum erat, *botrum contra botrum citius maturefcere*: Id quod de mutuis amicitie operis & officii increbuit. At
nostri

noti, *Cydræ* (vini scilicet ex pomis) confectiones, hoc optime imitantur. Cavent enim, ne poma tandantur, aut exprimentur, antequam nonnullo tempore in acervos coniecta mutuo contactu maturuerint; unde nimia potus aciditas emendetur. Item, *Iridum artificiosarum imitatio* ex aspersione spissa guttularum, ab irdibus naturalibus ex nube rosida, facili ducta translata est. Item *modus destillandi*, vel ex alto peti, ex imbribus scilicet, aut rose, vel ex humi illo experimento guttarum, in patinis, ollis aquæ bullientis superimpositis, adherentium, desumi potuit. *Tonitrua* autem & *fulgura* imitari veritus quis esset, nisi operculum Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, subito in sublime jactum, submonuisset. Vetum quo hæc res magis ex empiris abundat, eo pauciora adducere opus fuerit. Debuerant autem homines, si illis utilia inquirere vacaret, naturalia officia & operationes singulas, arte, & minutim, & ex composito intueri; & secum perpetuo & acriter cogitare, quænam ex ipsis ad artes transferri possint. Speculum enim artis natura. Nec pauciora sunt *experimenta*, quæ *ab arte in artem*, seu à *practica in practica* transferri possunt, licet hoc rarius in usu sit. Nata enim ubique omnibus occurrunt; at artes singulæ artificibus tantum propriis cognite sunt. *Specilla ocularia* ad visum debilem juvandum inventa sunt. Num & comminici quis queat aliquod instrumentum quod auribus appensum, surdastis ad audien-

diendam juvet? Item *imbalsamationes*, *Et mel casiarum conferunt*; Annon possit aliquid ex his, in medicinam transferri, quod etiam vivis corporibus proficit? Item *sigillorum practica in cera*, cæmentis, & plumbo, antiqua fuit: At hæc etiam impressio in chartis, sive arti typographice, viam monstravit. Item *sal in coquinaaria carnes condit*, idque melius hyeme, quam æstate. Annon hoc ad Balnea utiliter transferri possit, eorumque temperamentum, quando opus fuerit, vel imprimendam, vel extrahendum. Item *Sal*, in nuptero *Experimento*, de *Conglaciationibus Artificialibus*, magnas vires ad condensandum obtinere reperitur: Annon possit hoc transferri ad Condensationes metallorum: cum jam pridem notum sit, aquas fortes, ex nonnullis salibus compositas, de jicere & præcipitare atomas Auri, ex metallis aliquibus, auto ipso minus densis? Item *Pictoria, imagine Memoriam* rei renovat: Annon hoc traditum est in *artem* eam, quam vocant, *Memoria*? De his in genere monitum sit: Quod nihil ad imbecrem quandam inventorum utilium, eorundemque novorum, veluti cœlestis deducendam, tantum valeat possit, quantum, si experimenta complurium artium mechanicarum, uni homini, aut paucis, qui se invicem colloquiis acere possint, in notitiam venerint: ut per hanc, quam dicimus, *experimentorum translationem*, artes se mutuo foveat, & veluti commixtione radiorum, accendere possint. *Quantvis enim via*

ratio-

rationalis per organum longe majora spondeat: attamen hæc *sagacitas*, per *experientiam literatam*, plurima interim ex iis, quæ in proximo sunt, in genus humanum, tanquam missilia apud Antionos Donativa, projiciet & sparget. Superest illa *translatio de parte artis in partem diversam*; quæ parum differt à translatione de arte in artem: Verum quia artes nonnullæ spatia magna occupant, ut etiam *translationem experimentorum* forte intra se ipsas possint, hanc etiam speciem *translationis* subjungere visum est. Præcipue, quia magni procius est in nonnulla arte momenti. Plurimum enim ad *artem medicinæ* amplificandam profuerit, si *experimenta partium illius medicinae de curationibus morborum* ad partes illas de *tueda sanitate*, & *prolongatione vitæ*, transferantur. Si enim *opiatum aliquod insigne*, ad spirituum, in morbo pestilenti, subministrandam incensionem reprimendam, suffocet; non dubitet quisquam, quin simile aliquid, debita dosi familiare reddam, etiam incensionem eam gliscentem, & obrepentem, quæ per ætatem fit, aliqua ex parte frenare & retardare possit. Atque de *translatione experimenti* hæc tenet.

Inverso experimento fit, cum contrarium ejus quod *experimento* constat, probatur. Exempli gratia: *Calidum per specula* intenditur: Nam etiam *frigidum*? Item *calidum se diffundendo*, fertur tamen potius in *seriem*: Num etiam *frigidum* se diffundendo, fertur magis in *deor-*

deorsum? Exempli gratia, accipias *bacillum ferrum*, illudque in uno sine calefacias; & deinde erigas ferrum, parte calefacta subtus locata; in superiore parte manu apposita, actutum manum aduter: parte autem calefacta supra locata, & manu subtus, multo tardius aduter. Num etiam, si totum bacillum calefiat, & sine alter nive, vel spongia, in aqua frigida tincta, madesiat. Si nix aut spongia superius locetur, num (inquam) frigus deorsum mittet citius, quam inferius locata, sursum? Item, *Radix solis supra album* dissilunt, supra nigrum congregantur: Num etiam umbrae super nigrum disperguntur, super album congregantur? Id quod in loco tenebroso, luce per foramen exiguum tantum immittitur, fieri videmus, ubi imagines rerum, quae foras sunt, super papyrus, quae alba est, excipiuntur, super nigram minime. Item, *vena frontis ad dolorem hemieranicum* inciditur: Num etiam hemieranicum sensibilicatur ad sodam? Atque de *inversione experimenti* haecenus.

Compulsio experimenti sit, ubi urgeat & producat experimentum, ad annihilationem, vel privationem virtutis: In reliquis enim venationibus, fera capitur tantum: At in ista, occiditur. Exemplum *Compulsio* tale est. *Magnes ferrum trahit*: Urge ergo ferrum, aut urge magnetem, ut amplius non fiat attractio: Veluti, num forte, si magnes usus fuerit, aut in aquis fortibus maceratus, virtutem suam deponet, aut saltem remittet? Contra, si chalybs,

lybs, aut ferrum in crocum martis redigantur, vel in chalybem, quem vocant preparatum, vel etiam in aqua forti solvantur, num adhuc ea alliciat magnes? Rursus, *Magnes ferrum trahit per universa*, quae novimus, media, nempe si interponatur aurum, argentum, vitrum. Urge igitur aliquod medium, si fieri possit, quod virtutem intercipiat; Probetur argentum vivum: Probetur oleum, gummi, carbonis ignitus, & alia, quae adhuc probata non sunt. Item, *introducenda sunt super Perspicilla*, quae visibilia minuta miris modis multiplicent. Urge usum eorum, vel ad species tam pusillas, ut amplius non valeant; vel ita grandisculas, ut confundantur. Scilicet, Num poterunt illa in urina clare detegere ea, quae alias non perspicereantur? Num poterunt in gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana aut tuberculas conspicienda dare? Num & perspicilla in sole (quae Democrito pro Atomis suis, & principis rerum, falsissime obiecebantur) tanquam corpora grandiscula monstrare? Num pulverem crassiusculum, ex cinnabari, & cerulla, ita ostendere distributum, ut appareat hae granula rubra, illic alba? Num rursus, imagines majores (puta faciem, oculum, &c.) in tantum multiplicatas ostendere, in quantum pulicem, aut vermiculum? Num byssum, aut hujusmodi textile linteum delicentius, & paulo apertius, ita foraminatum ostendere, ac si esset rete? Verum in *compulsione experimentorum* minus moramur, quia fere
extra

extra limites *experimenti literati* cadunt, & ad *causas*, & *axiomata*, & *normam organum* potius spectant. Ubique enim sit negativa, aut privativa, aut exclusiva; cepit jam præberi lux nonnulla ad *inventionem formarum*. Atque de *copulatione experimenti* hætenus.

Applicatio experimenti nihil aliud est, quam ingeniosa traductio ejus, ad *experimentum* aliud aliquod utile. Exemplum tale sit: *Corpora quævis sua habent dimensiones, sua pondera*: Aurum plus ponderis, minus dimensionis, quam argentum: Aqua, quam Vinum. Ab hoc traducitur *experimentum* utile, ut ex mensura impleta, & pondere excepto, possis dignoscere quantum argenti fuerit admixtum auro, vel aquæ vitæ, quod fuit *Experimentum* illud Archimedis. Item, *Carnes in conculsis cæcis etiam quæresunt, quam in aliis*: Utile fuisse, *experimentum* hoc traducere ad dignoscendos aëres, megir aut minus salubres; ad habitationem; ubi scilicet, carnes dantur vindicentur à puritudine; possit idem applicari ad revelandas salubres aut pestilentiores temperates aëris. Verum innumera sunt ejusmodi. Evigilent modo homines, & oculos perpetuo, alias ad naturam rerum, alias ad usum humanos vertant. Atque de *applicatione experimenti* hætenus.

Copulatio experimenti est applicationum nexus & catena; cum, quæ singula profutura non fuissent ad usum aliquem, connexa valeant. Exemplis gratia, *Rosæ aut fructus seratim habere cupi*: Hoc fiet, si gemmas præcociores
avel-

avelas; Idem fiet, si radices, usque ad ver aduleum, demdes, & aëri exponas; At multo magis si copuletur utrumque. Item, *ad refrigerandum maxime faciunt glacies, & mirum: utrumque commixtum* multo magis. Verum & hæc res per se perspicua est. Attamen fallacia ei sæpe subesse possit, (ut & omnibus, ubi desunt *axiomata*) si copula fiat ex rebus, quæ diversis, & quasi pugnantibus modis, operantur. Atque de *copulatione experimenti* hætenus.

Restant *fortes experimenti*. Hæc vero experimentandi modis plane irrationalis est, & quasi furiosus: cum aliquid experiri velle animum subit, non quia aut ratio, aut aliquid aliud *experimentum*, te ad illud deducat, sed propterea, quia similis res adhuc nunquam tentata fuit. Haud tamen scio, an in hac ipsa re (de qua nunc agimus) non alia inveniatur: si inquam omnem lapidem in natura moveas. Magnalia enim naturæ fere extra vias tritas & orbitas notas jacent, ut etiam absurditas rei aliquando juvet. At si ratio simul comiterur, id est, ut & manifestum sit, simile experimentum nunquam tentatum fuisse, & tamen causa subsit magna, cur tentetur, tum vero hæc res ex optimis est, & plane finis naturæ excutit. Exempli gratia: In *operatione ignis super aliquod corpus naturale*, alterum horum hætenus semper venit, ut aut aliquid evolet, (veluti flamma, & fumus, in combustionem vulgari) aut saltem fiat separatio partium localis, & ad nonnullam distantiam, ut in destillatione, ubi fices sub-

subsilient, vapores in receptacula, postquam
luserint, congregantur. At *distillationem clausam*
(ita enim eam vocare possumus) nemo
mortalium adhuc tentavit: Verisimile autem
videtur, vim caloris, si intra claustra corpo-
ris sua in alterando edat facinora; cum nec ja-
clata fiat corporis, nec etiam liberatio; tam-
demum hunc materiae Proteum, veluti mani-
cis detentum, ad complures transformatio-
nes adacturam, si modo calor ita temperetur
& alternetur, ut non fiat vasorum contractio
& alternetur, ut non fiat vasorum contractio.
Est enim hæc res matriæ similis Naturali, ubi
calor operatur, nihil corporis aut emittitur,
aut separatur: Nisi quod in matrice conjun-
gatur alimentatio: verum quatenus ad *versio-*
nem, eadem res videtur. Tales igitur sunt
fortes experimenti.

Illud interim, circa hujusmodi experimen-
ta, monemus; ut nemo animo concidat, aut
quasi confundatur, si experimenta, quibus in-
cumbit, expectationi suæ non respondeant.
Etenim quod succedit, magis complectatur; at
quod non succedit, sæpenumero non minus
informatur. Atque illud semper in animo tenen-
dum; (quod perpetuo inculcavimus) *ex-*
perimenta lucifera etiam adhuc magis, quam
fructifera ambienda esse. Atque de *liverata*
Experientia hæc dicta sint; quæ (ut jam ante
diximus) *suguetas* potius est, & odoratio
quædam venaticæ, quam *scientia*. De *novis*
Organo autem silemus, neque de eo quic-
quam præhabamus; Quoniam de eo (cum
fit

fit res omnium maxima) opus integrum (an-
nuente favore divino) coalicere nobis in an-
mo est.

CAP. III.

Partis Inventiæ Argumentosum, in Promptu-
riam & Topicam. Partis Topicæ, in Generalem,
& Particularem. Exemplum Topicæ Particulatæ,
in Inquisitione. De Gravæ & Levi.

Inventio *Argumentorum*, *Inventio* proprie
non est. *Invenire* enim est ignota detegere,
non ante cognita recipere, aut revocare. Hu-
jusce autem *Inventionis* usus atque officium
non aliud videtur, quam ex mollâ Scientiæ,
quæ in animo congesta & recondita est, ea
quæ ad rem aut quæstionem institutam fa-
ciunt, dextre deprimere. Nam cui parum, aut
nihil, de subjecto quod proponitur, innouit,
ei *Loci Inventionis* non profuunt; Contra, cui
domi paratum est, quod ad rem adduci possit, is
etiam absque arte, & *Loci Inventionis*, argu-
menta tandem (licet non ita expedite & com-
mode) reperiet & producet. Adeo ut hoc
genus *Inventionis* (sicut diximus) *Inventio*
proprie non sit; sed *reductio* tantum in me-
moriâ, sive *suggestio* cum applicatione. At-
tamen, quoniam vocabulum invaluit, & recep-
tum est, vocetur sane *Inventio*; Si quidem et-
iam seræ alicujus venaticæ, & *Inventio*, non mi-
nus, cum intra vivariorû septa indagatur, quam
cum in saltibus apertis, dici possit. Missis vero
vet-

verborum scrupulis, illud consistet, scopum & finem hujusce rei, esse promptitudinem quandam, & expeditum usum cognitionis nostrae, potius quam ejusdem amplificationem, aut incrementum.

Atque ut parata sit ad disserendum copia, duplex ratio initi potest. Aut ut designetur, & quasi indice monstretur, ad quas partes rem indagare oporteat, atque hæc est ea, quam vocamus *Topicam*. Aut ut jam antea composita sint, & in usum reposita argumenta, circa eas res, quæ frequentius occurrunt, & in disceptationem veniunt: atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem posterior tanquam *Scientia pars* vix dici metetur, cum in diligentia potius consistat, quam in eruditione aliqua artificiosa. Verumtamen hæc in parte Aristoteles, ingeniose quidem, sed tamen damnose, sophistas sui temporis desiderat, inquit: *Perinde illos facere, ac si quis calcæarum professor, rationem calcæi conficiendi non doceret, sed exhiberet tantum calcæos complurimos, diversâ tam formâ, quam magnitudinibus*. Attamen hic retere liceat; Calcæarium, si in officina nil calcæorum haberet, neque eos consuleret nisi rogatus, egenum proflus mansurum, & pauperos inventurum emptores. Sed longe aliter Salvator noster, de *Divina Scientia* verba faciens, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cælorum, similis est homini Patrifamilias, qui profert de Thesouro suo Novâ & Vetera*. Videmus etiam, præcos Rhetores orationibus præcepisse,

cepisse, ut præsto haberent *Locos Communes* varios, jam prædè adornatos, & in utramque partem tractatos & illustratos: Exempli gratia, *pro sententia Legis adversus Verba Legis*, & *contra*: *Pro Fide Argumentorum adversus Testimonia*, & *contra*. Cicero autem ipse, longa doctus experientia, plane asserit, posse Oratorem diligentem, & sedulum jam præmeditata & elaborata habere, quæcumque in disceptationem venient: Adeo ut in causæ ipsius actione, nihil novum, aut subitum inferi necesse fuerit, præter nomina nova, & circumstantias aliquas speciales. At Demosthenis diligentia, & sollicitudo eo usque processit, ut quoniam primus ad causam aditus, & ingressus, ad animos auditorum præparandos, plurimum virum haberet, operæpretium putaret, complura concionum & orationum exordia componere, & in promptu habere. Atque hæc exempla, & auctoritates merito Aristotelis opinioni præponderate possunt, qui nobis Auctor foret, ut *Promptuarium* cum *Formicæ* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc pars *doctrinæ* circa *Promptuarium*. De qua hoc loco satis. Cum enim sit utrique, tam Logicæ, quam Rhetoricæ, communis; visum est eam hic inter Logicæ cursum tantum perstringere; pleniorẽ ejus tractationem ad Rhetoricam rejicientibus.

Partem alteram *Inventivæ* (nimirum *Topicam*) partiemus in *Generalem* & *Particularem*. *Generalis* illa est, quæ in *Dialecticâ* diligenter & ab-

& abunde tractata est; ut in ejus explanatione morari non sit opus. Illud tamen obiter notandum videtur, Topicam istam non tantum in Argumentationibus, ubi cum aliis manam conferimus, veram & in meditationibus, cum quid nobiscum ipsi commentatur, aut revolvimus, valere. Imo, neque solummodo in hoc sciam esse, ut inde fiat suggestio, aut admonitio, quid *affirmare*, aut *asserere*; verum etiam quid *inquirere*, aut *interrogare* debeamus. At prudens *interrogatio*, quasi dimidium scientiæ. Recte siquidem Plato, *Qui aliquid querit, id ipsum, quod querit, generali quadam notione comprehendit: aliter, qui fieri potest, ut illud, cum fuerit inventum, agnoscat?* Idcirco quo amplius & certius fuerit anticipatio nostra; eo magis directa, & compendiosa erit investigatio. Idem igitur illi loci, qui ad intellectus nostri sinus intra nos excutendos, & congestam illie Scientiam deponendam, conducunt, etiam ad Scientiam extrinsecus hauriendam juvabunt: Ita ut si præsto fuerit quis gnarus & peritus, commode & prudenter de ea interrogari à nobis possit, & similiter auctores, & libri, & partes librorum, qui nos de iis, quæ quaerimus, edoceant & informant, utiliter deligi & evoli.

At *Topica particularis*, ad ea, quæ dicimus, longe confert magis, & pro re fructuosissima habenda est. Illius certe mentio levis à nonnullis Scriptoribus facta est, sed integre, & pro rei dignitate, minime tractata. Verum

missum facientes vitium illud & factum, quæ nimium diu regnantur in Scholis: videlicet, ut quæ præsto sunt, infinita subtilitate persequantur; quæ paulo remotiora, ne attingant quidem: nos sane *Topicam Particularem*, tanquam rem apprimè utilem, amplectimur, hoc est, *locus inquisitionis & inventionis, particularibus subjectis & scientiis appropriatos*. Illi autem, mixturæ quædam sunt ex *Logica & Materia ipsa, propria singularum Scientiarum*. Futilem enim esse constat, & angustii cujusdam animi, qui exilit met, *Artem de Scientiis* inveniendis perfectam jam à principio excogitari & proponi posse, eandemque postea in opere poni & exerceri debere. At certo sciant homines, *Artes inveniendi solidas & veras adolevere & incrementa sumere cum ipsi inventis*: Adco ut cum quis primum ad perquisitionem scientiæ alicujus accesserit, possit habere *Præcepta Inventa* nonnulla utilia: postquam autem ampliores in ipsa *Scientiâ* progressus fecerit, possit etiam & debet ad nova *Inventionis Præcepta* excogitare, quæ ad ulteriora eum feliciter deducant. Similis est sane hæc res viæ inite in planitie: postquam enim viæ partem aliquam fuerimus emensis, non tantum hoc lucrati sumus, ut ad exitum Itineris proprius accesserimus; verum etiam ut, quod restat viæ, clarius prospiciamus: Eodem modo, in *Scientiis*, gradus Itineris quisque ea, quæ à tergo reliquit, prætervectus, etiam illa, quæ supersunt, propius dat in conspectum. Hujus autem *Topicæ Exemplum*, quoniam eam

inter *Discretata* reponimus, subungere visum est.

Topica particularis, sive Articuli Inquisitionis de Gravi & Levi.

1. *Inquiratur, qualia sint Corpora, quae Motus gravitatis sunt susceptibilia, qualia quae levitatis; & si quae sint Media, sive Adiaphora Naturae?*

2. *Post inquisitionem de Gravitate & Levitate simplicem, procedatur ad inquisitionem comparatam; Quae nimirum ex Gravis plus, quae minus ponderent in eodem Dimenso? Etiam, quae ex Levibus celeriter ferantur in altum, quae tardius?*

3. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur Quantum Corporis ad Motum Gravitatis? Atque videatur hoc primo aspectu quasi supervacuum, quia rationes Motus debeant sequi Rationes Quanti. Sed res aliter se habet. Nam licet in Lancibus, QUANTITAS Gravitatem Corporis æquius compescat, (viribus corporis undiq; concurrentibus per reflexionem, sive resistentiam Lancium vel trabis) tamen ubi parva datur resistentia (veluti in Decasu corporum per aerem) Quantum Corporis parum valet ad Inhibitionem Descensus, Cum viginti pondus plumbi, & Libra una, eodem sereno cadant.*

4. *Inquiratur, utrum Quantum corporis ita augeri possit, ut Motus Gravitatis potius deponatur? ut sit in globo terra, qui pensus est, non cadit. Primum igitur possunt esse alia massa tan*
grav-

grandes, ut se ipse sustentent? Nam latius ad centrum terra, res silitia est: Atque omnis massa grandis motum latius quemcumque exhorret, nisi ab alio appetitu fortiori vincatur.

5. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur resistentia corporis mediæ, vel occurrentis ad regimen motus gravitatis. Corpus vero descendens, aut penetret & secat corpus occurrentem: Aut ab eo silitur. Si penetret, fit penetratio: Aut cum levi resistentia, ut in Aëre: Aut cum fortiore, ut in aqua. Si silitur, silitur, aut resistentia dissipari, ubi sit praegravatio, ut si lignum superponatur coram. Aut aqua, veluti si aqua superponatur aquae; aut lignum ejusdem generis ligno. id quod appellat Schola (apprehensione quadam inani) Non ponderare corpus nisi extra locum suum. Atque hæc omnia motum gravitatis variant: Aliter enim moventur gravia in Lancibus, aliter in Decasu: Etiam aliter (quod mirum videri possit) in Lancibus pendentibus in aëre, aliter in Lancibus immersis in aqua; aliter in Decasu per aquam, aliter in natantibus, sive vinctis super Aquam.*

6. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur Figura Corporis descendens, ad regendum medium gravitatu veluti figura lata cum tenuitate, cubica, oblonga, rotunda, pyramidalis: & quando se vertant corpora, quando eadem, qua dimittantur, possint permanere?*

7. *Inquiratur de eo, quid possit, & operetur Continuatio, & progessio ipsius Calus sive Descensus, ad hoc, ut majori incitatione & impetu feratur? & qua proportione, & quosque*

invalensat illa incitatio? siquidem veteres levis contemplatione opinati sunt, (cum motus naturalis sit illa) eum perpetuo augeri & intendi.

8. Inquiratur de eo, quid possit & operetur Distantia, aut proximitas Corporis descendens à Terra, ad hoc, ut celerius cadat, aut tardius aut etiam non emittat, (si modo fuerit extra orbem activitatis globi terra, qua Gilberti opinio fuit) Atque simul de eo, quid operetur Immissio Corporis Descendentis magis in profundum terræ, aut Collocatio ejusdem propius ad superficiem terræ? Et enim hac res etiam motum variat, ut operantibus in Mineris peribellum est.

9. Inquiratur de eo, quid possit & operetur Differentia Corporum, per quæ motus gravitatis diffunditur & communicatur: atq; utrum aque communicetur per corpora mollia & porosa, ac per dura & solida: veluti ferrabi Lancis sit ex altera parte Lingula lignea, ex altera argentea, licet fuerit reducta ad idem pondus, utrum non prægnant variationem in lancibus? Similiter, utrum Metallus Lancæ, aut Vesicæ inflata, superimpositum, idem ponderet, quod in Fundo Lancis?

10. Inquiratur de eo, quid possit & operetur, in communicatione Motus Gravitatis. Distantia corporis à Libramine: Hoc est, eum & sera perceptio incubitis, sive depressionis: Veluti in lancibus, ubi altera pars trabis est longior, (licet reducta ad idem pondus) an inclinat hoc ipsum lancem? Aut in tubis arcuatis, ubi longior pars certe trahat aquam; licet brevior pars, sit

illa scilicet capaxior, majus contineat pondus aquæ.

11. Inquiratur de eo, quid possit Intermixtio, sive Copulatio Corporis Levis cum Corpore Gravi, ad elevandam corporis gravitatem in pondere animalium vivorum & mortuorum?

12. Inquiratur de secretis Ascensibus, & Descensibus partium leviorum, & graviorum in uno corpore integro? unde fiat sæpe accurata separationes? ut in separatione vini & aquæ: in ascensione floris, lactis, & similibus.

13. Inquiratur, quæ sit Linea & Directio motus Gravitatis, & quatenus sequatur vel centrum terra, id est, massam terræ, vel centrum corporis ipsius, id est, Nexum partium ejus. Centra enim illa ad demonstrationes apta sunt, in Natura nihil valent.

14. Inquiratur de Comparatione Motus Gravitatis cum Motibus aliis, quos scilicet vincat, quibus cedat? Veluti in Motu (quem appellant) violento, motus gravitatis compefitur ad tempus: Etiam, cum pondus longe majus ferri ab exiguo magnetæ attriditur, eadē motus gravitatis motui sympathia.

15. Inquiratur de Motu Aëris, utrum feratur sursum, an sit tanquam adiaphorus? Quod difficile est inventu, nisi per experimenta aliqua exquisita. Nam emicatio aëris in fundo aquæ, sit potius per plagam aquæ, quam per motum aëris, eum idem etiam fiat in Igno. Aër autem aëri commixtus nihil prodit, cum non minus levitatem exhibeat aër in aëre, quam gravitatem aqua

in aqua: In bulla autem, exili obducta pellente,
ad tempus stat.

16. Inquiratur, quis sit Terminus Levitatis?
Neque enim, quemadmodum centrum terra pos-
suerunt centrum gravitatis, volunt (credo) ut
ultima convexitas Cæli sit terminus levitatis.
An potius, veluti gravia videntur eo usque ferri,
ut decumbant, & tanquam ad immobile, ita le-
vitas eo usque ferantur, ut rotari incipiant, &
tanquam ad motum sine termino?

17. Inquiratur, quid in causa sit, cur Vapo-
res & Hælus eo usque in altum, ac sua est Regio
(quam vocant) media aëris, ferantur? cum &
crassissima sint Materis, & Radius solis per vires
(noctis scilicet) cessent.

18. Inquiratur de Regimine Motus Flammæ
in sursum. Quod eo abstrusius est, quia singulis
momentis flamma parit nisi forte in medio Flam-
marum majorum: Et enim flamma abrupta à
continuitate sua, parum durans.

19. Inquiratur de Motu in sursum ipsius
Activitatis Calidi: veluti cum calor in ferro
candente citius gliscit in sursum, quam in deorsum.

Exemplum igitur *Topica particularis* tale sit:
Illud interim, quod monere cecepimus, iterum
monemus. Nempe ut homines debeant *Topica*
particularis suas alternare, ita ut post majores
progressus aliquos, in inquisitione factos, aliam
& subinde aliam instituant *Topicam*, si modo
Scientiarum fastigia conscendere cupiant. Nos
autem *Topici particularis* tantum tribuimus,
ut

ut proprium opus de ipsis, in subiectis natura-
libus dignioribus, & obscurioribus, conficere
in animo habeamus. Domini enim quæstio-
num fumus, resum non item. Atque de *Topica*
tertia hæcenus.

C A P. I V.

Partitio artis iudicandi, in iudicium per Inductionem,
& per Syllogismum. Quorum prius aggregatur Or-
gano Novo. *Partitio* prima iudicii per Syllogi-
smum, in Redactionem Rectam, & Inversam. *Parti-*
tio secunda ejus in Analyticam, & Doctrinam de
Elenchis. *Partitio* Doctrinæ de Elenchis, in Elen-
chos Sophisticos, Elenchos Hermeticos, & Ele-
chos Imaginum, sive Idolorum. *Partitio* Idolorum,
in Idola Tribus, Idola Specus, & Idola Fort. Appen-
dix Artis iudicandi, videlicet de Analogia Demons-
trationum pro Natura Subiecti.

TRansicamus nunc ad iudicium, sive *Artem*
iudicandi, in qua agitur de natura proba-
tionum, sive demonstrationum. In arte autem
ista iudicandi (ut etiam vulgo receptum est.)
aut per Inductionem, aut per Syllogismum con-
cluditur. Nam Enthymemata, & Exempla,
illorum duorum Compendia tantum sunt. At
quatenus ad iudicium, quod fit per Inductio-
nem, nihil est, quod nos detinere debeat:
Uso siquidem eodemque mentis opere illud,
quod quaeritur, & invenitur, & iudicatur.
Neque enim per medium aliquid res transigi-
tur, sed immediate, eodem fere modo, quo fit
in sensu. Quippe sensus in Objectis suis pri-
marius simul & objecti speciem accipit, & ejus
P 4 veri-

veritati consentit. Aliter autem fit in *Syllogismo*,
cujus probatio immediata non est, sed per me-
dium perficitur. Itaque alia res est *inventio Me-
thodi*, alia *Judicium de Consequentiâ Argumenti*.
Nam primo discurrit mens, postea acquiescit.
At *Inductionis* formam vitiosam profus valere
jubemus; legitimam ad *Novum Organum* rem-
ittimus. Itaque de *Judicio per inductionem*
hoc loco satis.

De illo altro per *Syllogismum* quid attinet
dicere? cum subtilissimis ingeniorum limis hæc
res fere attrita sit, & in multas minutias redacta.
Nec mirum, cum sit res, quæ cum intellectu hu-
mano magnam habeat sympathiam. Nam ani-
mus humanus miris modis ad hoc contendit,
& anhelat, ut non pensilis sit, sed nascatur
aliquid fixum & immobile, cui tanquam firmame-
nto in transcurribus & disquisitionibus suis
institatur. Sine quemadmodum Aristoteles
probare conatur, inveniri in omni motu corporum
aliquid quod quiescit, & fabulam anti-
quam de Atlante, qui ipse erectus Cælum hu-
meris sustinuit, perleganter ad Polos Mundi
traducit, circa quos conversiones expe diuntur:
Similiter magno studio appetunt homines, ali-
quem habere intra se cogitationum Atlantem,
aut Polos, qui intelle sus susituationes & vestigines
aliquatenus regant, Timentes scilicet,
ne Cælum ipsum ruat. Itaque ad Principia
Scientiarum constituenda præpropere festina-
runt, circa quæ omnis disputationum varietas
vertetur, sine periculo ruinæ & casus: Nesci-
entes

entes profecto, cum, qui certa nimis propere
captaverit, & in dubiis finiturum: qui autem
Judicium tempestive cohibuerit, ad certa per-
venturum.

Manifestum est igitur, *Artem hanc Judican-
di per Syllogismum*, nihil aliud esse, quam redu-
ctionem propositionum ad principia per me-
dios terminos. Principia autem consensu rece-
pta intelliguntur, atque à quæstione eximuntur.
At terminorum mediolorum inventio libero
ingeniorum acumini & investigationi permit-
titur. Est autem *reductio* illa duplex, *directa*
scilicet, & *inversa*. *Directa* est, cum ipsa pro-
positio ad ipsam principium reducitur: Id quod
probatio ostensiva vocatur. *Inversa* est, cum
contradictoria propositionis reductur ad con-
tradictorium principii; quod vocat *probatio-
nem per incommodum*. Numerus vero termi-
norum mediolorum, sive scala eorum minuitur
aut augetur, pro remotione propositionis à
principio.

His positis, partietur *Artem Judicii* (sicut
vulgo fere solet) in *Analyticam*, & *Doctrinam
de Elenchis*: Altera indicat, altera cavet: *Ana-
lytica* enim veras formas instituit, de conse-
quentiis argumentorum; quibus si varietur,
sive deflectatur, vitiosa deprehendatur esse con-
clusio. Atque hoc ipsum in se elenchum quen-
dam, sive redargutionem continet. *Reclum
enim* (ut dicitur) *est sui iudex est, est obliqui*. Tu-
tissimum nihilominus est, *Elenchos*, veluti mo-
nitores adhibere, quo facilius detegantur falla-
cæ.

cis, Judicium alioquin illaqueatur. In *Analytica* vero nihil desiderari reperimus. quin potius oneratur superfluis, quam indiget accessio- nibus.

Doctrinam de Elenchis, in tres partes dividere placet: *Elenchos Sophismatum*, *Elenchos Her- menia*, & *Elenchos Imaginum* sive *Idolorum*. *Doctrina de Elenchis Sophismatum* aptissime utilis est: Quamvis enim pinguis fallaciarum ge- nus, à Seneca, non in se cito comparetur cum præ- stigiatorum technis: in quibus quo pacto res regeatur nescimus; aliter autem se habere rem quam videtur, satis novimus: Subtiliora ta- men *Sophismata* non solum id præstant, ut non habeat quis, quod respondeat, sed & Judicium ipsum serio confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophismatum*, præclate tractata est ab Aristotele, quoad Præcepta: Et- iam à Platone adhuc melius, quoad Exempla: Neque illud tamen in persona Sophistarum Antiquorum, (*Gorgia*, *Hippias*, *Protagoras*, *Euthydemus*, & reliquorum) verum etiam in Per- sona ipsius Socratis, qui cum illud semper agat, ut nihil assintet, sed à cæteris in modum addu- cta insinuet, ingeniosissime Objectionum, Fal- laciarum, & Redargutionum Modos expressit. Itaque in hac parte nihil habemus quod *deside- remus*. Illud interim notandum; quamvis usum hujus doctrinæ probum, & præcipuum, in hoc posuerimus, ut redarguantur sophis- mata; liquido nihilominus patere, usum ejus dege- nescere & corruptum, ad captiones, ad contra- dictiones

distiones per illa ipsa sophismata fruendas, & concinnandas spectate. Quod genus facultatis etiam pro eximio habetur, & haud parvas affert utilitates. Licet eleganter introducta sit à quopiam illa differentia inter oratorem & so- phistam, quod alter tanquam Lepotarius Cursu præter; alter tanquam Lepus ipse Flexu.

Sequuntur *Elenchi Hermenia*: ita enim (vo- cabulum potius, quam sensum ab Aristotele mutuantes) eos appellabimus. Redigamus igitur hominibus in memoriam, ea quæ à no- bis de *transcendentibus* & de *advantibus entium conditionibus*, sive *adjunctis*, (cum de *Philosophia prima* ageremus) superius dicta sunt. Ea sunt, *magis*, *minus*; *multum*, *pau- cum*; *prius*, *posterior*; *idem*, *versum*; *potentia*, *actus*; *habitus*, *privatio*; *totum*, *par- tes*; *agens*, *patiens*; *motus*, *quies*; *ens*, *non ens*; & similia. Imprimis autem meminerint & noverit, differentes eas, quas diximus, harum rerum contemplationes: videlicet quod possint inquiri vel *Physice*, vel *Logice*: *Physicam* autem circa eas tractionem, *Philosophia prima* assignavimus. Superest *Logica*: Ea vero ipsa est res, quam in præfati *Doctrinam de Elenchis Hermenia* nominamus. Portio certe est hæc do- ctrinæ sana & bona. Hoc enim habent notio- nes illæ generales & communes, ut in omni- bus disputationibus ubique intercurrant; adeo ut nisi accurate, & anxio cum judicio, bene jam ab initio distinguantur, universo disputationum lumini caliginem minus modis offusuræ sint,

& eorum fere deducturæ, ut deficiant disputationes in pugnas verborum. Etenim æquívocationes, & malæ acceptiones verborum, (præsertim hujus generis) sunt *Sophismata Sophismatum*. Quæ etiam melius visum est, istarum tractationem seorsum conficiere, quam eam, vel in *Philosophiam primam* sive *Metaphysicam* recipere, vel ex parte *Analytica* subjicere, ut Aristoteles satis consulto fecit. Dedimus autem ei nomen ex usu, quia verus ejus usus est plane redargutio, & cautio circa usum verborum. Quinimo partem illam de *Prædicamentis*, si recte insituarur, circa cautiones de non confundendis aut transponendis definitionum & divisionum terminis, præcipuum usum sortiri existimamus, & huc etiam referri malimus. Atque de *Elenchis Hermetia* hætenus.

Ad *Elenchos vero Imaginum* sive *Idolorum* quod attinet, sunt quidem *Idola*, profundissime mentis humanæ fallaciæ. Neque enim fallunt in particularibus, ut cæteræ, Judicio caliginem offundendo, & tendiculis struendo: sed plane ex prædispositione mentis prava, & perperam constituta, quæ tanquam omnes intellectus anticipationes detorqueat, & inficit. Nam *Mens humana* (corpore obducta & obscurata) tantum abest, ut speculo plano, æquali, & claro similis sit, quod rerum radios sancte excipiat, & reflectat, ut potius sit instar speculi alicujus incantati, pleni superstitionibus & spectris. Imponuntur autem intellectui *Idola*, aut per *naturam ipsam generi humani generalem*: aut per *naturam*

naturam cujusque individualem: aut per *verba* sive *naturam communicativam*. Primum genus *idola tribus*, Secundum *idola specus*, Tertium *idola fori* vocare consuevimus. Est & quartum genus, quod *idola theatri* appellamus, atque superinductum est à *prævis Theoria*, sive *Philosophia*, & per *versus Legis Demonstratum*: Verum hoc genus abnegari potest, & deponi: Itaque illud in præsentia omittemus. At reliqua plane obsident mentem, neque profus evelli possunt. Igitur non est, quod quis in illis *Analyticam* aliquam expectet: sed *Doctrina de Elenchis* est, circa ipsa *Idola*, Doctrina primaria. Neque (si verum omnino dicendum sit) *Doctrina de Idolis* in artem redigi possit: sed tantum adhibenda est, ad ea cavenda, prudentia quædam contemplativa. Horum autem Tractationem plenam, & subtilem ad *Novum Organum* amandamus: pauca generaliter tantum de his hoc loco dicturi.

Idolorum Tribus exemplum tale sit. *Natura intellectus humani magis afficitur affirmativis, & activis, quam negativis, & privativis*, cum rite & ordine sequatur se utrique præbere debeat. At ille, si res quæpiam aliquando existat, & teneat, fortiorem recipit de ea impressionem, quam si eadem longe pluries fallat, aut in contrarium eveniat. Id quod omnis superstitionis, & vanæ credulitatis quasi radix est. Itaque recte respondit ille, qui, cum suspensa tabula in templo monstraretur eorum, qui vota solverant, quod naufragii periculum effugerant,

gissent, atque interrogando premeretur, annon
tum demum Neptuni Nutiem agnosceret?
quæsit vicissim, *At ubi sunt illi depisti, qui
post vota nuncupata pervenerunt?* Atque eadem est
ratio superstitionum similium, sicut in Astrologi-
cis, Infomniis, Ominibus, & reliquis. Alterum
Exemplum est hujusmodi: *Animus huma-
nus* (cum sit ipse substantia æqualis & unifor-
mis) *majorem præsupponit, & affingit in natura
verum aequalitatem, & uniformitatem, quam
vera est.* Hinc commentum Mathematico-
rum, *In caelestibus omnia moveri per Circulos
perfectos*, rejiciendo lineas spirales. Hinc etiam
fit, quod cum multa fiant in Natura *Monodica*, &
plena imparitatis, affingat tamen semper cogi-
tatio humana, *Relativa, Parallela, & Conjuga-
ta*: Ab hoc enim fonte elementum ignis cum
orbe suo introductum est, ad constituendam
quaternionem cum reliquis tribus, Terra, A-
qua, Aire. Chymici autem fanaticam intruxe-
runt rerum universarum Phalangen, inanissimo
commento inventi fugientes, in quatuor illis
suis elementis, (Cælo, Aire, Aqua, & Terra,)
species singulas parallelas invicem, & confor-
mes. Tertium Exemplum est superiori finiti-
mum: quod *homo fiat quasi norma, & speculum
Naturæ*: Neque enim incredibile est, (si singula
percurrantur & notentur) quantum agmen *lato-
rum* Philosophiæ immiserit naturalium ope-
rationum ad similitudinem actionum humanarum
reductio: Hoc ipsum, inquam, quod pute-
tur, talia naturam facere, qualia homo facit.

Neque

Neque multo meliora sunt ista, quam hæc est
Anthropomorphitarum, in cellis ac solitudine
stupidorum Monachorum orta: Aut sententia
Epicuri huic ipsi in paganismo respondens, qui
Diis humanam figuram tribuebat. At non opus
fuit Vellejo Epicureo interrogare, *Cur Deus
Cælum Stellis & Luminibus, tanquam Ædilis,
ornasset?* Nam si summus ille Opifex ad mo-
dum Ædilis se gessisset, in pulchram aliquam
& elegantem ordinem stellas digerere debuisset,
operosis Palatiorum Laquearibus consimilem;
cum è contra ægre quis ostendat, in tam
instituto Stellarum numero figuram aliquam vel
quadratam, vel triangularem, vel rectilinearem.
Tanta est Harmoniæ discrepantia; inter
spiritum hominis, & spiritum mundi.

Quod ad *Idola Speciei* attingit, illa ortum ha-
bent ex *propria cuiusque natura, & animi &
corporis*; atque etiam ex *educatione & consue-
tudine, & fortuitis rebus*, quæ singulis homini-
bus accidunt. Pulcherrimum enim Emblemata
est illud de *Specie Platonicæ*. Siquidem si quis
(missa illa exquisita Parabolæ subtilitate) à prima
infantia, in atro, aut caverna obscura &
subterranea, ad maturam usque ætatem dege-
ret, & tunc repente in aperta prodiret, &
hanc cæli & rerum apparatus contueretur;
dubium non est, quin animum ejus subiret,
& perstringeret quamplurimæ miræ, & absur-
dissimæ phantasiæ. Nos vero scilicet sub as-
pectu cæli degimus, interea tamen animi in cave-
nis corporum nostrorum conduntur, ut infini-

140

tas errorum, & falsitatum imagines haurire necesse sit, si è specu sua raro tantum & ad breve aliquod tempus prodeant, & non in contemplatione naturæ perpetuo, tanquam sub dio morentur. Emblemata siquidem illi de specu Platonis optime convenit Parabola illa Heracliti; Quod homines scientias in Mundo propriis, & non in Mundo majore quarant.

At idola Fori molestissima sunt, quæ ex *facere tacito inter homines, de veris & nominibus impostis*, se in intellectum insinuant. Verba autem plerumque ex capta vulgi induuntur; atque per differentias, quarum vulgus capax est, res secant. Cum autem intellectus acutior, aut observatio diligentior res melius distinguere velit, verba obstreperunt. Quod vero hujus remedium est, (definitiones scilicet) in plurimis huic malo mederi nequit, quoniam & ipse definitiones ex verbis constant, & verba gignant verba. Esti autem potemus, verbis nostris nos imperare, & illud facile dictu sit, *Loquendum esse, ut vulgus, sentiendum, ut sapientes*. Quin etiam vocabula artium (quæ apud peritos solum valent) huic rei satisfacere videti possunt, & definitiones (de quibus diximus) artibus præmissæ, (secundum prudentiam Mathematicorum) vocabulorum pravas acceptiones corrigere valeant, satamen hæc omnia non sufficiunt, quo minus verborum præstigiat, & incantationes plurimis modis seducant, & vim quandam intellectui faciant, & impetum suum (more Tartarorum sagittationis) retro

in Intellectum (unde profecta sunt) retorqueant. Quare altiore, & novo quodam remedio, ad hoc Malum opus est. Verum hæc jam cursim perstringimus, interim *desiderari* pronuntiantes hanc doctrinam, quam *Elenchos magnos*, sive *de Idolis Animi humani naturæ, & adventitiis*, appellabimus. Ejus autem Tractatione legitimâ ad *Organum novum* referimus.

Superest *Artis Iudicandi Appendix* quædam insignis, quam etiam *desiderari* statuimus. Siquidem Aristoteles rem notavit, modum rei nullibi persecutus est. Ea tractat, *quales demonstrationes ad quales materias, sive subiecta, applicari debeant*: ut hæc doctrina tanquam *judicatione iudicandi* contineat. Optime enim Aristoteles, *Neque demonstrationes ab oratoribus, neque susceptiones à Mathematicis requiri debere* monet. Ut si in Probationis genere aberretur, iudicatio ipsa non absolvatur. Quando vero sint quatuor demonstrationum genera, vel per *consensum immediatum & rationes*, vel per *inductionem*, vel per *Syllogismum*, vel per eam (quam recte vocat Aristoteles) *demonstrationem in orbem*, (non à Notionibus scilicet, sed tanquam de Plano,) habent hæc demonstrationes singulæ certa subiecta, & materias scientiarum in quibus possent, aliâ, à quibus excluduntur. Etenim rigor & curiositas, poscendo probationes nimium severas, in aliquibus, multo magis facilitas, & remissio in acquiriscendo probationibus levioribus in aliis, inter ea sunt numeranda, quæ detrimenti plurimum, & impedimenti

dimenti scientiis adulerant. Atque de *Arte Ludi-
dicandi* hæc dicta sunt.

C A P. V.

Partis Artis Retinendi, sive Retentivæ, is doctrinam
de adminiculis memoriæ, & doctrinam de Memori-
a ipsa. *Partis* doctrinæ de Memoriæ ipsa, in Pri-
ncipiosæ & Emblemæ.

Artem Retinendi, sive Custodiendi in suis
doctrinæ partemur: Doctrinam scilicet
de Adminiculis Memoriæ: & Doctrinam
de Memoriæ ipsa. Adminiculorum Memoriæ
plane Scriptio est: Atque omnino monendum,
quod Memoriæ sine hoc adminiculo, rebus
prolixioribus & accuratioribus, impat fit; ne-
que ullo modo, nisi de Scripto, recipi de-
beat. Quod etiam in *Philosophia Inductiva*,
& *Interpretatione Naturæ*, præcipue obinet:
Tam enim possit quis calculationes Ephemeridis,
Memoriæ nudæ, absque scripto absolvere,
quam interpretationis Naturæ per Meditationem,
& vites memoriæ nativæ & nudas sufficere;
nisi eidem memoriæ per *Tabulas ordinatas*
ministraretur. Verum nulla *Interpretatione Na-
turæ*, quæ Doctrina nova est, etiam ad Veteres
& Populares Scientiæ haud quicquam fere utili-
s esse possit, quam Memoriæ adminiculum
solidum & bonum; hoc est, *Digestam pro-
bum*, & eruditum *Locorum Communium*. Ne-
que tamen me fugit, quod telatio eorum,
quæ legimus, aut discimus, in *Locis commu-*

nis,

nes, damno eruditionis ab aliquibus imputetur,
ut quæ lectiois cursum remoretur, & *Memori-
am* ad feriandum invitet. Attamen quoniam
adulterina res est, scientiis præcœcum esse &
promptum, nisi etiam solidus sis, & multipli-
citer instructus, diligentiam & laborem in *Locis
communibus* congerendis magni profus rem
esse usus, & firmitudinis, in studiis, judicamus;
veluti quæ *Inventioni* copiam subministrat, &
sciem *Judicii* in unum contrahat. Verum est
tamen, inter methodos & *Synaxes Locorum
communium*, quas nobis adhuc videre contigit,
nullam reperiri, quæ alicujus sit pretii: quan-
doquidem in titulis suis faciem profus exhibe-
ant magis scholæ, quam Mundi, vulgares &
pedagogicas adhibentes divisiones, non autem
eas, quæ ad rerum medallas, & interiora quo-
vis modo penetrent.

Circa Memoriæ ipsam satis legitur,
& languide videtur adhuc inquisitionem. Extant
certe de ea *Arte* quamvis: Verum nobis const-
tat, tum meliora præcepta de *Memoriæ* confir-
manda haberi posse, quam illa ars complectitur
tum *Practicam* illius ipsius artis meliorem insti-
tui posse, quam quæ recepta est. Neque tamen
ambigimus, (si cui placet hac arte ad ostenta-
tionem abuti) quin possint præfati per eam
nonnulla mirabilia, & portentosa: Sed nihilomi-
nas res quasi steriles est, (eo quo adhibetur mo-
do) ad usus humanos. At illud interim ei non
imputamus, quod *Naturalium memoriæ* de-
struat, & supereroret, (ut vulgo obicitur,) sed
quod

quod non dexte instituta sit, ad auxilia memoriz commodanda, in negotiis & rebus fectis. Nos veto hoc habemus, (fortasse ex genere vite nostræ Politicæ) ut, quæ artem factant, usum non præbent, parvi faciamus. Nam ingentem numerum nominum, aut verborum femel recitatorum, eodem ordine statim repetere, aut versus complures de quovis argumento ex tempore conficere, aut quequid occurrit, Sætyrica aliqua similitudine perstringere, aut seria quæque in jocum vertere, aut contrad.ctione & cavillatione quidvis eludere, & similia, (quorum in facultatibus animi haud exigua est copia, quæque ingenio, & exercitatione ad miraculum usque extolli possunt,) hæc certe omnia & his similia nos non majoris facimus, quam funambulatorum, & mimorum agilitates, & ludicra. Etenim eadem ferme res sunt: cum hæc corporis, illa animi viribus abutantur; & admirationis forsitan aliquid habeant, dignitatis parum.

*Ar*s autem *Memoria*, duplici nititur inventione; *Prænotione*, & *Emblemate*. *Prænotionem* vocamus abscessionem quandam investigationis infinitæ. Cum enim quis aliquid revocare in memoriam conatur; si nullam prænotionem habeat, aut perceptionem ejus quod querit; querit certe, & molitur, & hæc illac discursit, tanquam in Infinito. Quod si certam aliquam prænotionem habeat; statim absconditur Infinitum, & fit discursus memoriz magis in viciniam; Ut venatio damæ, intra septa. Itaque & ordo

do manifesto juvat *Memoriam*. Subest enim *Prænotio*, id, quod queritur, tale esse debere, ut conveniat cum ordine. Similiter carmina facilius discuntur memoriter, quam *prosa* Si enim hæretur in aliquo verbo; subest *Prænotio*, tale debere esse verbum, quod conveniat cum versu. Atque ita *Prænotio* est *Artificialis Memoria* pars prima. Nam in *Artificiali Memoria Locos* habemus jam ante digestos, & paratos: *Imagines* extempore, prout res postulat, conficimus. At subest *Prænotio*, talem esse debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conveniat cum *Loco*. Id quod veilitat *Memoriam*, & aliquo modo munit ad rem, quam querimus. *Emblema* vero deducit intellectuale ad sensibile: Sensibile autem semper fortius percipit *Memoriam*, atque in ea facilius imprimitur, quam intellectuale. Adeo ut etiam Brutorum memoria per sensibile excitetur; per intellectuale, minime. Itaque facilius retineas imaginem venatoris leporem persequentis, aut pharvacopæi pyxides ordinantis, aut pedantis orationem habentis, aut pueri verbus memoriter recitantis, aut mimi in scena agentis, quam ipsas Notiones Inventionis, Dispositionis, Elocutionis, Memoriz, Actionis. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* juvandam (ut modo diximus); sed *Ar*s, quæ jam habetur, ex his duobus jam præmissis consistit. Particulares autem artium defectus persequi, fuerit ab instituto nostro recedere. Igitur de *Arte Retinendi*,

338 DE AUGM. SCIENT.
*nendi, sive Custodia, hæc dicta sunt. Jam ve-
ro ad quartum membrum Logica, quod Tra-
ditionem & Elocutionem tractat, ordine per-
uenimus.*

F R A N -

339

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis sancti Albani,
*De dignitate & augmentis
scientiarum,*
LIBER SEXTUS.
Ad Regem suum.

C A P. I.

Partis Triditæ, in Doctrinam de Organo Sermonis: Doctrinam de Methodo Sermonis, & Doctrinam de Illustratione Sermonis. Partis Doctrinæ de Organo Sermonis, in Doctrinam de Notis Rerum: De Locutione: & De Scriptione, quarum dua posteriores Grammaticam constituant, ipsæque Partes, sicut Partis Doctrinæ de Notis Rerum, in Hieroglyphica, & Chasidices Reales. Partis secunda Grammaticæ, in Literarum, & Philosophicam, Aggregatis Poëticis, quoad Metrum, ad Doctrinam de Locutione. Aggregatis Doctrinæ de Cypis ad Doctrinam de Scriptione.

Conceditur certe cuivis (Rex optime) Se ipsū, & Sua ridere, & ludere. Quis igitur novit, num forte opus illud nostrum, non descriptū fuerit ex libro quodam veteri, reperto inter libros famosissimæ illius Bibliothecæ Sancti Viliaris, quorū Catalogum excepit Magister Franciscus Robelesius? Ille enim invenitur liber, cui Titulus est,

est, *Formicarium Artium*. Nos sane pusillum acetum pulvisculi congesimus, & sub eo completa Scientiarum, & Artium grana condidimus, quo formice teptare possint, & paulatim conquiescere, & subinde ad novos se labores accingere. At Regem sapientissimus pigros quoscuq; remittit ad formicas: Nos autem pigros eos homines pronunciamus, quibus, acquisitis uti tantum, cordi sit, neque subinde novas Scientiarum Semines, & Messes facere.

Accedamus nunc ad *Artem Tradendi*, sive *Profereudi*, & *Enunciandi* ea, quae inventa, iudicata, ac in Memoria reposita sunt, quam nomine generali *Traditivam* appellabimus. Ea omnes artes citra verba, & sermones complectitur. Quamvis enim ratio, sermonis veluti anima sit, tamen in tractando disjungi debet ratio, & sermo; non minus, quam anima, & corpus. *Traditivam* in tres partes dividemus, *Doctrinam*, circa *Organum Sermonis*; *Doctrinam* circa *Methodum Sermonis*; & *Doctrinam* circa *Sermonis Illustrationem*, sive *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgo recepta, quae & *Grammatica* dicitur, duplex est: Altera de *Locutione*, Altera de *Scriptione*. Recte enim Aristoteles, *Cogitationum Tissera verborum, Verborum littera*. Utumque *Grammatica* assequabimur. Verum ut rem altius repetamus, antequam ad *Grammaticam*, & partes ejus jam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditivae* dicendum est. Videntur enim esse proles quaedam *Traditivae* aliae, praeter *Verba* & *Litteras*.

Hoc

Hoc igitur plane statuendum est: Quicquid scindi possit in differentias satis numerosas, ad notionum varietatem explicandam, (modo differentiae illae sensui perceptibiles sint) fieri possibile vehiculum cogitationum de homine in hominem. Nam videmus, Nationes *Linguis* discrepantes *Commercia* non male per *Gestus* exercere. At in *Practica* nonnullorum, qui surdi & muti usque à *Nativitate* fuerant, & alias erant ingeniosi, viros vidimus haberi inter eos, & amicos suos, qui eorum *Gestus* perdidicerant, Dialogos. Quinetiam notissimum fieri jam cepit, quod in *China*, & *Provinciis* ultimis *Orientis*, in usu hodie sint *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*, qui scilicet nec *litteras*, nec *verba*, sed *res* & *notiones* exprimunt. Adeo ut *Gentes* complures, *linguis* profus discrepantes, sed hujusmodi *Characteribus* (qui apud illos latius recepti sunt) consentientes, scriptis communicent: Eo usque, ut *librum* aliquem hujusmodi *Characteribus* conscriptum, quaeque *Gens*, patria *lingua* legere, & reddere possit.

Nota igitur *Rerum*, quae absque ope, aut medio *Verborum*, *Res* significant, duplex generis sunt: Quarum prius genus ex *congruo*, Alterum ad *placitum* significat. Prioris generis sunt, *Hieroglyphica* & *Gestus*: Posterioris vero ii, quos diximus, *Characteres Reales*. *Hieroglyphicorum* usus vetustus admodum, & in veneratione quadam habitus: Praecipue apud *Aegyptios* *Gentem* valde antiquam: Adeo ut videantur *Hieroglyphica*

Q. tuisse

fuisse *Scriptis* quædam ante nata, & senior ipsi
Elementis Literarum, nisi forte apud Hebræos.
Gestus autem, tanquam *Hieroglyphica* transi-
 toria sunt. Quænamodum enim verba pro-
 lata volant, scripta manent; ita & *Hieroglyphi-
 ca, Gestibus* expressa, transeunt, depicta durant.
 Cum enim Periander, consultus de conservan-
 da Tyrannide, Legatum aflare iuberet; atque
 ipse in horto deambulans, summities florum
 eminentiorum catperet, ad eandem Procerum
 inueniens, non manus usus est *Hieroglyphico*,
 quam si id in charta depinxisset. Illud interim
 patet, *Hieroglyphica & Gestus*, semper cum re
 significata aliquid similitudinis habere; & Em-
 blemata quædam esse; unde eas *Notas Rerum*
ex congruo nominavimus. At *Characteres vea-
 les* nihil habent ex Emblemate, sed plane furdi
 sunt, non minus, quam ipsa elementa literarum,
 & ad *Placitum* tantum effecti, consuetudine au-
 tem, tanquam pacto tacito, recepti. Illud inter-
 im liquet, vana ipsorum multitudine ad scri-
 bendam opus esse: tot enim esse debent, quot
 sunt vocabula radicalia. Hæc igitur portio *Do-
 ctrina de Organo Sermonis*, quæ est de *Notis Re-
 rum*, nobis ponitur pro *Desiderata*. Resti autem
 tenuis possit videri esse ejus usus, cum verba &
 scriptio per literas sit *Organa Traditiva*; longe
 commodissima; visum est tamen nobis, veluti
 res non ignobilis, aliquam hoc loco mentio-
 nem ejus facere. Tractamus enim hic, veluti
 numismata rerum intellectualium. Nec abs re
 fuerit nosse, quod, sicut nummi possint confici

ex

ex alia materia præter aurum & argentum, ita
 & *Nota Rerum* aliter possunt dari, præter *Verba &
 Literas*.

Pergamus igitur ad *Grammaticam*. Ea vero,
 veluti viatoris locum erga cæteras scientias ob-
 tinet, non nobilem illam quidem, sed imprimis
 tamen necessarium, præsertim cum scientiæ,
 nostris sæculis, ex linguis eruditæ, non vernaculis,
 potissimum hauriantur. Neque tamen
 dignitas ejus parva censenda est, quandoqui-
 dem antidoti ejusdem vicibus fungatur contra
 maledictionem illam confusionis lingua-
 rum. Sane hoc agit industria humana, ut se re-
 stituat, & redintegret in benedictionibus illis,
 quibus culpa sua excidit. Atque contra male-
 dictionem primam generalem de sterilitate
 terræ, *Comedendo panem suum in sudore vultus
 sui*, reliquis artibus omnibus se munit, & in-
 struit. At contra secundam illam de confusione
 linguarum, advocat in auxilium *Grammati-
 cam*: Ejus, in linguis quibusque vernaculis,
 exiguus certe usus est: In externis perdiscen-
 dis, latior: Amplissimus vero in illis linguis,
 quæ vulgares esse desierunt, & in libris tantum
 perpetuantur.

Grammaticam etiam bipartitam ponemus,
 ut alia sit *literaria*, alia *philosophica*. Altera ad-
 libet simpliciter ad linguis, nempe ut eas
 quis, aut celerius perdiscat, aut emendatius, &
 purius loquatur: Altera vero aliquatenus Phi-
 losophiæ ministrat: Quæ in parte occurrit no-
 bis, Cæsarem libros *de Analogia* conscripsisse:

Q 2

asque

atque dubitatio subit, utrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philosophicam* tractarint? Suspiciamus tamen, nil admodum in illis fuisse subtilius, aut sublimius, sed tantum præceptiones tradidisse de oratione casta, & integra, neque à consuetudine loquendi prava, neque ab affectatione aliquorum vitata, & polluta. in quo genere ipse excellat. Verum tamen hæc ipsa te moniti, cogitatione complexi sumus *Grammaticam* quandam, quæ non analogiam verborum ad invicem, sed analogiam inter verba, & res, sive rationem, sedulo inquirat: citra tamen eam, quæ Logica subservit, Hermeniam. Vestigia certe rationis verba sunt: Itaque vestigia etiam aliquid de corpore indicant. Hujus igitur rei adumbrationem quandam tenuem dabimus. Primo autem minime probamus curiosam illam inquisitionem, quam tamen Plato Vir eximius non contempsit, nimirum de impositione, & Originali Erymologia nominum, supponendo, ac si illa jam à principio ad placitum indita minime fuissent, sed ratione quadam, & significanter derivata & deducta. Materiam certe elegantem, & quasi ætæam, quæ apte fingi & flecti possit, quoniam vero antiquitatem penetrata perferutari videtur, etiam quodam modo venerabilem, sed nihilominus parce veram, & fructu cassam. Illa demum, ut arbitramur, foret nobilissima *Grammatica* species, si quis in *linguis* plurimis, tam eruditus, quam vulgaribus, eximie doctus, de variis *linguarum* proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in qui-

quibus deficiat, ostendens. Ita enim & *lingua* mutuo commercio locupletari possint, & fiet ex iis, quæ in singulis *linguis* pulchra sunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipsius quedam formosissima imago, & exemplar quoddam insigne, ad sensus animi rite exprimendos. Atque una etiam hoc pacto capientur signa haud levia, sed observari digna, (quod fortasse quispiam non putaret) de ingenis & moribus populorum, & nationum, ex linguis ipsorum. Equidem libenter audio Cicero nem, norantem, quod apud Græcos desit, verbum, quod latinum illud (*ineptum*) reddat; *Proterea* (inquit) quod Græci hoc vitium tam familiare suis, ut illud in se non agnoscerent quidem: Digna certe gravitate Romana Censura. Quid illud quod Græci in compositionibus verborum tanta licentia uti sunt, Romani e contra magnam in hæc severitatem adhibuerunt? Plane colligat quis, Græcos fuisse artibus, Romanos rebus gerendis magis idoneos. Attium enim distinctiones, verborum compositionem fere exigunt: At res & negotia, simpliciora verba postulant. Quin Hebræi tantum compositiones illas refugunt, ut malint Metaphora abuti, quam compositionem introducere: Quinetiam verbis tam paucis & minime commotis utuntur, ut plane ex *lingua* ipsa quis perficiat, Gentem fuisse illam Nazaream, & à reliquis gentibus separatam. Annon & illud observatione dignum, (licet nobis modernis Spiritus non nihil redundat) antiquas *linguas* plenas declinationum, casuum,

sum, conjugationum, temporum, & similitum facile: modernas, his fere destitutas, plerumque per præpositiones, & verba auxiliaria seigniter expedite. Sane facile quis concipiat, (utcuoque nobis ipsi placeamus) ingenia priorum seculorum nostris fuisse multo acutiora, & subtiliora. Innumera sunt ejusmodi, quæ justum volumen complete possint. Non abs re igitur fuerit, *Grammaticam Philosophantem à Simplicis, & Usuaris* distinguere, & *desideratam* ponere.

Ad *Grammaticam* etiam pertinere judicamus omnia illa, quæ verbis quoquo modo accidunt, qualia sunt *sonus, mensura, accentus*. At prima illa literarum simplicium cunabula (nempe quæ percussione linguae, quæ apertura oris, quæ adductione labiorum, quo nisi guttatis, singularum litterarum sonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent, sed portio sunt *doctrina de sonis, sub sensu & sensibili* tractanda. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphoniis* tantum pertinet, & *Dysphoniis*. Illarum quædam communes sunt: Nulla enim est *Lingua*, quin vocalium concurrentium hiatus, aut consonantium concurrentium asperitates aliquatenus refugiat. Sunt & alix respectivæ, quæ scilicet diversorum populorum auribus gratæ, aut ingratae accedunt. *Græca Lingua* Diphthongis scætet: *Latina* longe paucius. *Lingua Hispanica* literas Tenues odit, easque statim vertit in medias. *Lingua quæ ex Garbis* fluxere, aspiratis gaudet: Multa sunt ejusmodi. Verum hæc ipsa fortasse plus satis.

At

At *Mensura verborum* ingens nobis corpus artis pepesit, *Pœsiam* scilicet, non quatenus ad materiam, de qua supra, sed quatenus ad stylum & figuram verborum, Versus nimirum, sive Carmina. Circa quæ ars habetur quasi passilla, exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen ars illa (quam *Profosoliam Grammaticam* appellant) ad carminum genera, & mensuras edocendas tantum restringi debet: Adjiçienda enim sunt præceptis, quod carminum genus, cuique materiae, sive subiecto, optime conveniat. Antiqui heroica carmina historis, & encomiis applicaverunt: Elegos quærimoniis, jambos iurectivis, lyricis odis, & hymnis. Neque hæc prudentia recentioribus Pœtis in *Linguis propriis* desuit: illud reprehendendum, quod quidam Antiquitatis nimium studiosi, *Linguis Modernis*, ad mensuras antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicæ, &c.) traducere conati sunt, quas ipsarum *Linguarum* fabrica respuit, nec minus aures exhorreat. In hujusmodi rebus, sensus judicium, artis præceptis præponendum, ut ait ille,

———— *Cæcis secula nostra*

Mallet convivis quam placuisse Cotis.

Neque vero ars est, sed artis abusus, cum illa naturam non perficit, sed pervertat. Verum quod ad *Pœsiam* atinet: sive de *Fabulis*, sive de *Metro* loquamur, est illa, ut superius diximus, tanquam herba luxurians, sine semine nata, ex vigote ipsius terræ germinans. Quare ubique serpit, & latissime diffusa est, ut supervacuum foret

Q.

foret

foret de defectibus ejus sollicitum esse. De illa igitur cura est abjicienda. Quod vero ad *accensum verborum*, nil opus est de re tam pusilla dicere: nisi forte illud quis notatu dignum patet; quod *Accensus Verborum* exquisitè, *Accensus* autem *Sententiarum* neutiquam in observationem veniat. Attamen illud fere universo generi humano commune est, ut vocem in fine periodi submittant, in interrogatione elevent, & alia hujusmodi non pauca. Atque de *Grammatica* parte, quæ ad *Locutionem* spectat, hæc tenemus.

Quod ad *Scripturam* attinet, ea aut *Alphabeta vulgaris* perscrutatur, (quod ubique recipitur,) aut *oculto & privato*, de quo inter singulos convenit, quod *Ciphra* vocant. At *Orthographia vulgaris* etiam controversam & questionem nobis peperit: Utrum scilicet eodem verba scribere oporteat, quo pronunciantur modo, an potius ex more consueverit? At illa *Scriptio* quæ formata videri possit, (sicut scilicet *Scriptio pronunciationis* consuevit sit,) est ex genere inutitium substitutum. Nam & ipsa *pronunciatio* quotidie perficit, nec constans est: & derivationes verborum, præsertim ex linguis extraneis, profus obducuntur: denique cum ex more recepto scripta, morem pronuntiandi nullo modo impediunt, sed liberum relinquunt, quorsum attinet illa novatio?

Ad *Ciphra*s igitur veniendum. Earum genera hæc pauca sunt. *Ciphra simplices*, *Ciphra non significantibus Characteribus intermixta*; *Ciphra duplices Literas uno Characterè comple-*

xx;

xx; *Ciphra nota*, *Ciphra clavis*, *Ciphra verborum*, alia. Virtutes autem in *Ciphra* requirende tres sunt: Ut sint expeditæ, non nimis operosæ ad scribendum: Ut sint fixæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum: Addo denique, ut si fieri possit, suspitione vacent. Si enim epistole in Manus eorum deveniant, qui in eos, qui scribunt, aut ad quos scribuntur, potestatem habeant, tamen *Ciphra* ipsa fida sit, & deciphrata impossibilis, tamen subjicitur hæc Res Examini & Questioni, nisi *Ciphra* sit ejusmodi, qui aut suspitione vacet, aut examinationem eludat. Quod vero ad elusionem examinis attinet, suppetit inventum ad hoc novum atque utile, quod cum in promptu habemus, quorsum attinet illud inter *desiderata* referre, nec potius id ipsum proponere? Hoc hujusmodi est, ut habeat quis duo Alphabeta: unum literarum verarum, alterum non significantium: Et simul duas Epistolas involvat; unam quæ secretum deferat; alteram, qualem verisimile fuerit scribentem missuram fuisse, absque periculo tamen. Quod si quis de *Ciphra* severe interrogetur, potrigat ille Alphabetam non significantium, pro veris literis, Alphabetum autem verarum literarum pro Non-significantibus; hoc modo incidet examinatio in Epistolam illam exteriorem, quam cum probabiliter inveniet, de interiori Epistola nihil suspicabitur. Ut vero suspicio omnis abiat, aliud inventum subjiciemus: quod certe, cum adolescentuli essemus Parisiis, ex cogitavimus,

Q5

1100

nec etiam adhuc visa nobis res digna est, quae pereat. Habet enim gradum ciphrae altissimum: nimirum ut *omnia per omnia* significari possint: ita tamen, ut scriptio quae involvitur, quatuoruplo minor sit, quam ea cui involvatur: Alia nulla omnino requiritur conditio, aut restrictio. Id hoc modo fiet. Primo, univ[er]sa litterae *Alphabeti* in duas tantummodo literas solvantur, per transpositionem earum. Nam transpositio duarum litterarum, per locos quinque, differentiis triginta duabus, multo magis viginti quatuor, (qui est numerus *Alphabeti* apud nos) sufficiet. Hujus *Alphabeti* exemplum tale est.

Exemplum *Alphabeti Biliterarii*.

A	B	C	D	E
Aaaa.	aaaab.	aaaba.	aaabb.	aabaa.
F	G	H	I	K
aaab.	aaaba.	aaabb.	abaaa.	abaab.
L	M	N	O	P
ababa.	ababb.	abbaa.	abbab.	abbba.
Q	R	S	T	V
abbb.	baaaa.	baaab.	baaba.	baabb.
W	X	Y	Z	
babaa.	babab.	babba.	babbb.	

Neque leve quiddam obiter hoc modo perfectum est. Etenim ex hoc ipso patet modus, quo ad omnem loci distantiam, per objecta, quae vel visui, vel auditui subijci possunt, sensus animi profertre, & significare liceat: si modo objecta illa duplicis tantum differentiae capacia sint, veluti per campanas, per buccinas, per flammicos, per sonitus tormentorum, & alia quae-

cunque.

tunque. Venum ut inceptum persequamur, cum ad scribendum accingeris, Epistolam interiorem in *Alphabetum* hoc *Biliterarium* solves. Sit epistola interior,

Exemplum *Solutionis*.

F	V	G	E
Aaab.	baab.	aaaba.	aaaba.

Præsto simul sit aliud *Alphabetum biforme*, nimirum, quod singulas *Alphabeti communis* literas, tam capitales, quam minores, duplici forma, prout cuique commodum sit, exhibeat.

Exemplum *Alphabeti biformis*.

F	V	G	E
aaab.	baab.	aaaba.	aaaba.

Manere te volo donec venero.

Tam demum epistolæ interiori, jam factæ *biliteratae*, epistolam exteriorcm *biformem* litteratim accommodabis, & postea describes. Sit epistola exterior;

Manere te volo, donec venero.

Exemplum *Accommodationis*.

N	O	P	Q
abba.	abbab.	abbba.	abbbb.
R	S	T	V
baaaa.	baaab.	baaba.	baabb.
W	X	Y	Z
babaa.	babab.	babba.	babbb.

Apposimus etiam exemplum aliud largius ejusdem ciphrae, *scribendi omnia per omnia*.

Epistola interiori, ad quam delegimus *Epistolam Spartanam*, missam olim in Scythæ.

Q. 6

Per-

Perdita res. Minidarus cecidit. Milites esuriant. Neque hinc nos extricare, neque hic diutius manere possumus.

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 A. A. a. a. B. B. b. b. C. C. c. c. D. D. d. d.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 E. E. c. e. F. F. f. f. G. G. g. g. H. H. h. h.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 I. I. i. i. K. K. k. k. L. L. l. l. M. M. m. m.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 N. N. n. n. O. O. o. o. P. P. p. p. Q. Q. q. q.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 R. R. r. r. S. S. s. s. T. T. t. t. V. V. v. v.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 u. u. W. W. w. w. X. X. x. x.
 a. b. a. b. a. b. a. b.
 Y. Y. y. y. Z. Z. z. z.

Epistola exterior, sumpta ex epistola prima Ciceronis, in qua epistola Spartana involvitur.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te, catevis satisfacio omnibus. Mihi ipse nunquam satisfacio. Tanta est enim magnitudo inorum erga me meritorum, ut quoniam in, nisi perfecta re, de me non conquisisti, ego, quia non idem in tua causa officio, vitavi mihi esse acerbum putem. In causa hac sunt. Annuntius Regia Legatus aperte precantia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu advenis, agebatur. Regia causa, si qui sunt qui velint, qui parati sunt, omnes ad Pompeianum rem deferri volunt. Senatus Religionis calumniam pro religione, sed inolevolentia,

lentia, & illius Regia Largitionis invidiam, comprobat, &c.

Doctrina autem de ciphra aliam secum traxit doctrinam erga ipsam relativam. Illa est de Deciphratione, sive resecratione Cipharam: licet quis Alphabetum Ciphrae, aut pactum de labebra penitus ignoret. Res sane est illa, laboriosa simul & ingeniosa, & arcanis Principum, veluti & illa prior, dicata. Attamen precautione solerti fieri possit inutilis: etsi quomodo Res nunc se habent, magni profus sit usus. Etenim si ciphrae introductae essent bonae & fideles, plurimae fuerint, quae operam Deciphrautoris profus eladerent, & excluderent; quae tamen sint satis commodae, & expeditae, ad legendum, aut scribendum. Verum imperitia, & inicitia Secretariorum, & Amanuensum, in aula Principum tanta est, ut maxima plerumque negotia ciphrae infirmis, & fatilibus committantur.

Incerta fieri potest, ut suspicetur quispian, nos in enumeratione, & quasi censu arrium, id agere, ut scientiarum copiae (quas veluti in aciem adducimus) auctae & multiplicatae, magis sint admirantioni, cum tamen numeris earum forte ostentari, vires tam brevis Tractatu vix explicari possint. Verum nos institutum nostrum fideliter ugemus, atque, in hoc globo scientiarum conspiciendo, etiam insulas minores, aut remotiores, omitti nolumus. Neque vero (ut arbitramur) persanctorie, licet cursim, eas artes attingimus; sed potius nucleos, & medallas ipsarum, ex multa

multa materiae massa, stylo acuto excerpimus. Cujus rei iudicium ipsis illis, qui in huiusmodi artibus peritissimi sunt, permittimus. Cum enim plerique, qui multum videri volunt, hoc fere habeant, ut vocabula & exteriora artium passim iactantes, illarum ignavis admirationi, Magistris ludibrio sint; speramus, nostra contrarium profus eventum habitura, ut peritissimi cujusque in artibus singulis iudicium maxime detineant, cæteris minoris sint. Quod vero ad artes illas, quæ minorum quasi gentium videri possunt, si quis existimet, nos nimium quid ipsis tribuere; circumspiciat ille, & videbit, homines in provinciis suis, magnos sane & celebres, cum ad Metropolim aut sedem imperii forte migraverint, turbæ fere immisceri, & inferioris notæ esse: similiter mirum non est, artes illas leviores, juxta artes Principales, & supremas collocatas, dignitate minui, cum tamen his, qui operam illis præcipue impendunt, res videantur utique magnæ, & præclaræ. Atque de organo sermonis hæc dicta sint.

Doctrina de Methodo sermonis consiliiatur, ut pars traditiva, substantiva, & principalis: Nomen et dicitur Prædientia traditiva. Enumeratur Methodi Genera diversa; & subjunguntur eorum commoda, & incommoda.

Veniemus ad doctrinam de methodo sermonis. Ea pars Dialecticæ tractari consuevit. Etiam locum in Rhetoricæ per nomen *Dispositivæ* reperit. Veram collocatio ejus in tamulatio aliarum artium, in causa fuit, ut plurima quæ ad ipsam spectant, cognita utilia, prætermissa sint. Visam igitur est nobis, *Doctrinam Substantivam, & Principalem de Methodo* constitute, quam nomine generali *Prædientiam Traditivam* appellamus. Itaque *Methodi* Genera (cum varia sint) enumerabimus potius, quam partiemur. Atque de unica *Methodo*, & Dichotomis perpetuis, nil attinet dicere: Fuit enim Nebecula quædam *Doctrinæ*, quæ cito transit: Res certe simul & levis, & scientiis damnosissima. Etenim huiusmodi homines, cum *Methodi* suæ Legibus res torqueant, & quæcunque in Dichotomis illas non apte cadunt, aut omittant, aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, ut quasi Nuclei, & Grana Scientiarum exsiliant, ipsi aridas tantum, & desertas Siliquis stringant. Itaque inania compendia parit hoc genus *Methodi*, solida scientiarum destruit.

Constituatur igitur prima differentia *methodi*, ut sit aut *magistralis*, aut *imitativa*. Neque vero verbum *imitativa* ita intelligimus, quasi hæc inita scientiarum tantum ita traderet, illa doctrinam integram; Verum contra (vocabulum à facis mutantes) eam dicimus *methodum imitativum*, quæ ipsa scientiarum mysteria recludat, & demudet. *Magistralis* siquidem docet uti iis, quæ dicuntur, *imitativa* vero potius, ut examen subeam: Altera scientias discendum vulgo; Altera tanquam filiis scientiarum tradit: Denique, altera pro fine habet, scientiarum (quales jam sunt) usum; Altera eamdem continuit onem, & ulteriorem progressum. Harum posterior, via videtur *deserta*, & *interclusa*. Ita enim adhuc scientiæ tradi consueverunt, quasi ex pacto, tam docens quam discens, errores asclerere cupiant. Et enim qui docet, eo docet modo, quo maxime dictis suis fides adstruatur, non quo illa commodissime ex animi subjiciantur: & qui discit, sibi exemplo fieri, non legitimam disquisitionem præstolari expetit; ut magis sit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *non Errare*. Ita ut & Magister, amore gloriæ, infirmam scientiæ suo prodere caveat, & Discipulus, laboris odio, vires proprias experiri nolit. Scientia vero, quæ aliis tanquam tela pestexenda traditur, *Eadem Methode* (si fieri possit) *animò alterius est insinuanda*, qua primitus *inventus est*. Atque hoc ipsum fieri sane potest in scientia per *inductio-nem* acquisita: Sed in anticipata, illa & præma-
tura

tura scientia (qua utimur) non sicile dicat quis, quo itinere ad eam, quam nactus est, scientiam pervenerit. Attamen si hoc secundum majus & minus, possit quis scientiam propriam revivere, & vestigia suæ cognitionis, simul & consentus remitti, atque hoc pacto scientiam sic transplantare in animum alienum, sicut crevit in suo. Arabus enim idem usuvenit quod plantis: si planta aliqua uti in animo habeas, de radice quid fiat nil refert: si vero transferre cupias in aliud solum, tutius est radicibus uti, quam surculis. Sic traditio, (quæ nomen in usu est) exhibet plane tanquam arboris (pulchros illos quidem) scientiarum, sed tamen absque radicibus, sicut lignario certe commodos, at plantatori inutiles. Quod si, Discipline ut cre-scant, tibi cordi sit, de truncis minus sis sollicitus; ad id cutam adhibe, ut radices illæscæ, etiam cum aliquantulo terræ adherentis, extabuntur. Cujus quidem generis traditionis, *Methodus Mathematicorum*, in eo subiecto, similitudinem quandam habet; generatim autem non video, quid aut in usu sit, aut quid quis inquisitioni eius dederit operam; proinde eam *inter desiderata* numerabimus, eamque *Traditionem Lampadis*, sive *Methodum ad filios* appellabimus.

Sequitur aliquid *Methodi* discrimen, priori intentioni affine, re ipsa fere contrarium. Hoc enim habet utraque *Methodus* commune, ut vulgus auditorum à selectis separet. Illud oppositum, quod prior introducit mo-
dum

quam Tradendi solito apertiorē; altera, de qua jam dicemus, occultiorē. Sit igitur discriminē tale, ut altera *Methodus* sit, *Exoterica*, altera *Aeromatica*. Etenim quam antiqui adhibuerunt præcipue in edendis Libris differentiam, eam nos transferimus ad ipsum modum Tradendi. Quinetiam *Aeromatica* ipsa apud Veteres in usu fuit, atque prudenter, & cum iudicio adhibita. At *Aeromaticum*, sive *Enigmatium* istud dicendi genus, posterioribus temporibus dehonestatum est à plurimis, qui eo tanquam lumine ambiguo, & fallaci abusi sunt, ad merces suas adulterinas extrahendas. Intentio autem ejus ea esse videtur, ut traditionis involucris vulgus (profanum scilicet) à Secretis Scientiarum fumoso reatur; atque illi tantum admittantur, qui aut per manus Magistrorum, parabolarum interpretationem nacti sunt, aut proprio ingenii acumine, & subtilitate intra velum penetrare possint.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, magni proflus ad Scientias momenti; cum scilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphorismos*, aut *Methodicæ*. Notari enim imprimis dignum est, in consuetudinem plerumque venisse, ut homines ex pauculis axiomatibus & observationibus, in quovis modo subiecto, artem constituant quasi completam, & solennem, eam ingenii quibusdam Commentationibus suffarcinando, Exemplis illustrando, & *Methodo* revivendo. At illa altera *Tractatio* per *Aphorismos*, plurima secum fert commoda, ad quæ *trac-*
ditio

ditio methodica non attingit. Primum enim de Scriptore specimen dat, utrum ille leviter, & perfunctorie Scientiam lauserit, an penitus imbibierit. *Aphorismi* enim, nisi proflus forent ridiculi, necesse est, ut ex medullis, & interioribus Scientiarum conficiantur. Abseinditur enim illustratio, & excursio, Abseinditur varietas explorarum, Abseinditur deductio, & connexio, Abseinditur descriptio Practicæ: ut ad materiam *Aphorismorum* nihil relinquatur, præter copiam observationum bene amplam. Igitur ad *Aphorismos* non sufficet quisquam, imo de eis nec cogitabit sane, qui se neutiquam copiose, & solide instructum ad scribendum perspexit. At in *Methodo*

— *Tantum series, juncturaque pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris;*

ut speciem artis, nescio cujus, præclare, sæpe numero reportent ea, quæ si solvantur, segregentur, & denudentur, ad nihilum fete recalcata forent. Secundo, *Tractatio Methodica*, ad fidem & consensum valet; At indicationes de Praxi minus inquit; Siquidem demonstrationem quandam in orbe præ se fert, partibus se invicem illuminantibus, ideoque intellectui satisfacit magis; quia vero actiones in vita communi sparguntur, non ordine componuntur, ideo magis iisdem conducunt etiam sparsa documenta. Postremo, *Aphorismi*, cum Scientiarum portiones quasdam, & quasi frustra tantum exhibeant, invitant ut alii etiam aliquid adjiciant

cient & erogent, Traditio vero *Methodica*, dum Scientiam integram ostendat, securos illico homines reddi, quasi jam summa adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, magni & illud quoque momenti: cum scilicet Scientiæ traduntur, aut per *assertiones adjectis probationibus*, aut per *questiones una cum determinationibus*. Hanc autem posteriorem *Methodum* si immoderatus quis persequatur, Scientiarum profectus non minus illa officit, quam fortunis, & progressibus exercituum cuiuspiam impedimento, & damno foret, si in minutis quibusque castellis, aut oppidis expugnandis subinde hæreat. Etenim si quis in acie sit superior, & summa belli sedulo incumbat, minora illa loca ultro se submittent. Illud tamen inficias ponere, urbem aliquam magnam; & munitam à tergo relinquere, haudquaquam semper tutum esse: Eodem modo; consultationibus in Scientiarum traditione temperandum, usque parce utendum: & ad hoc tantum, ut maiores præoccupaciones animorum, & præiudicia frangantur, minus autem, ut leviores dubitationes excitentur; & provocentur.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, ut scilicet *Methodus sit subjuncta materia, qua tractatur, accommodata*. Alio enim modo traduntur Mathematicæ, (quæ sunt inter Scientias maxime abstractæ & simplicia:) alio Politicæ, quæ maxime sunt immixtæ, & compositæ. Neque [ut jam diximus] *Methodos* uniformis in materia multiformi commode se habere possunt.

test. Equidem quemadmodum *Topicas particulares* ad inveniendum probavimus, ita *Methodos particulares* ad tradendum similiter aliquatenus adhiberi volumus.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, in tradendis Scientiis cum iudicio adhibendum. Illud autem regitur per informationes, & anticipationes de Scientia [quæ tradenda est] in animis discipulorum prius infusas, & impressas. Aliter enim tradi debet Scientia, quæ ad animos hominum nova, & peregrina prorsus accedit, aliter ea, quæ opinionibus jam pridem imbibitis, & receptis, & affinis & familiaris. Ideoque Aristoteles Democritum suggillare cupiens, revera eum laudat, *Sit inquit sero disputare volumus, non sectari similitudines, Cæc.* id vitio vertens Democrito, quod in comparationibus esset nimius. At illi, quorum documenta in opinionibus popularibus jam sedes suas collocantur, non aliud habent, quod agant, nisi ut disputent & probent. Illis contra, quorum dogmata opiniones populares transcendunt, gemino labore opus est: primo ut intelligantur, quæ afferunt; deinde ut probentur: Ita ut necessarium habeant confugere ad auxilia similitudinum, & translationum, quo se captivi hominum insinuent. Videmus igitur, sub infantia doctrinarum, circulis rusticioribus, cum Syllepsis illa, quæ jam factæ sunt vulgares, & tritæ, novæ fuerant & inauditæ, omnia parabolis, & similitudinibus plena fuisse. Alias evenisset, ut quæ proponebantur, aut absque

nota,

pta, seu attentione debita transmissa; aut pro paradoxis rejecta fuissent. Etenim Regula quaedam est Traditivæ, quod *Scientia omnis, qua Anticipationibus, sive præsuppositionibus non est consona, à similitudinibus, & comparationibus supportas petere debet.*

Atque de *Methodorum* diversis generibus hæc dicta sunt; iis videlicet, quæ antehac ab aliis notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos, Analyticam, Syllabicam, Diarcticam*, etiam *Crypticam, Homericam*, & similes, recte sunt ex inventæ, & distributæ; Neque causa videtur, cur illis immoremur.

At *Methodi Genera* hujusmodi sunt. *Partes* autem dux; Altera de *dispositione totius operis, vel argumenti* libri alicujus; Altera de *limitatione propositionum*. Etenim ad *Architecturam* spectat, non solum fabrica totius ædificii, sed etiam efformatio, & figura columnarum, tribum, & similibum. *Methodus* vero, veluti *Scientiarum Architectura* est. Atque hæc in parte melius meruit Ramus, in optimis illis Regulis (*regula operum, ut meritis, ut auro, &c.*) renovandis, quam in unica sua *Methodo, & Dichotomia* obtundendis. Veruntamen nescio quo fato sit, ut humanis (sicut serpius fingunt Poëtæ) rebus pretiosissimis semper adhibeantur perniciosissimi quique custodes. Certe conatus Rami, circa illam propositionum limam, coniecit eum in epitomas illas, & Scientiarum vada. Auspicato enim, & felici cujusdam Genii ductu processerit oportet, qui *Axiomata* *Scientiarum*

tiarum *convertibilia* facere attulerit, & non simul ea reddiderit *Circularia*, aut in semet recurrentia. Conatum nihilo fecius Rami in hac parte utilem fuisse non inficiamus.

Super sunt dux adhuc *Propositionum Limitationes* præter eam, ut sicut *Convertibiles*: Altera de *Extensione*, altera de *Productione* ipsarum. Sane habent *Scientiæ*, si quis recte advertat, præter profunditatem, alias duas dimensiones; Latitudinem scilicet, ac Longitudinem suam. Ac profunditas quidem ad ipsarum Veritatem, & Realitatem referitur: Hæ enim sunt, quæ soliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas, Latitudo accipi, & computari potest de Scientia in Scientiam; Longitudo vero sumitur à summa propositione ad imam in eadem Scientia. Altera fines & veros Scientiarum terminos complectitur, ut propositiones propriæ, non promiscue tractentur, & evitetur repetitio, excussio, confusio omnis: Altera normam præferenda, quousque & ad quem particularitatis gradum propositiones Scientiarum sint deducendæ. Sane dubium est, quin aliquid exercitationi, & Practicæ sit relinquendum; Oportet siquidem *Antonini Pii* vitium evitare, ne situs *Chamini Sæctores in Scientiis*, neve divisiones ad insana quæque multiplicemus. Itaque qualiter in hac parte nobis ipsi temperemus, inquisitione plane dignum est. Videmus enim omnium Generalia (nisi deducantur) parum informare, quin potius hominum Practicorum ludibrio Scientiæ exponere, cum nihilo magis ad Practicam

Clicam faciant, quam Chortographia Ostelii universalis, ad viam monstrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certe Regulae optimæ speculis ex Metallo non inscite assimilantur, in quibus cernuntur utique imagines, sed non antequam expolita fuerint: Si jvant demum Regulae & Præcepta, postquam Exercitationis limam subierint. Quod si tamen, usque à principio, Regulae illæ fieri possint nitidæ, & quasi crystallinæ, id optimum factu foret, quandoquidem exercitatione assidua minus indigent. Atque de *Scientia Methodi* (quam *Prudentiam Traditivæ* nominavimus) hæc dicta snt.

Neque tamen illud præmittendum, quod nonnulli, vitæ magis tumidi, quam docti, insudant circa *Methodum* quandam, legitime *Methodi* nomine haud dignam, cum potius sit *Methodus* Impolituræ; quæ tamen quibusdam Ardalionibus acceptissima procul dubio fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicujus guttulas aspergit, ut quis sciolus specie nonnulla Eruditionis ad ostentationem possit abuti. Talis fuit *Arts Lullii*, talis *Typocostia* à nonnullis exarata; quæ nihil aliud fuerunt, quam vocabulorum artis cuiusque massa, & acervus; ad hoc, ut qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipsas perdidicisse existimentur. Hujus generis Collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi præseggmina multa reperiuntur, sed nihil quod alicujus sit pretii.

De Fundamentis, & Officio Rhetoricæ. *Appendices tres Rhetoricæ, quæ ad Promptuarium tantummodo pertinent.* Colores Boni & Mali, tam simplicis, quam Compositi; Antitheta Retam; Formulae innotes Orationis.

VEnimus jam ad *Doctrinam de Illustratione Sermonis*. Ea est, quæ *Rhetorica* dicitur, sive *Oratoria*. *Scientia* certe & in se egregia, & egregie à *Scriptoribus* exulta. Eloquentia autem, si quis vere rem æstimet, *Sapientia* procul dubio est inferior. Videmus enim, quanto intervallo hæc illam post se relinquat, in verbis quibus allocutus est Moysen Deus, cum ille munus sibi delatum propter defectum Elocutionis recusasset, *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu vero es Vice Dei*. At fructu, & populari existimatione, *Sapientia* Eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon, *Sapientis corde appellabitur prudens, sed dulcis eloquio majora reperiet*. Haud obscure innuens, *Sapientiam* famam quandam, & admirationem cuiuspiam conciliare: at in rebus gerendis, & vita communi, Eloquentiam præcipue esse efficacem. Ad *Artis* vero hujus culturam quod attinet; Aristotelis erga *Rhetores* sui temporis *Emulatio*, atque Cicerois studium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo usu conjunctum, in causâ fuerunt, ut in libris suis de hæc *Arte* conscriptis se ipsos vicerint.

cerint. Dein *Exempla* illa luculentissima hujusce *Artis*, quæ in *Orationibus Demosthenis* & *Ciceronis* habentur, præceptorum acumini & diligentie addita, profectus ipsius geminarunt. Quare, quæ in hac *Arte deservitari* invenimus, versabantur potius in *Collectionibus* quibusdam, quæ tanquam *Pedilicæ* huic *Arti* præsto sint, quam in *Disciplina*, & usu *Artis* ipsius. Nam etiam tum, cum *Promptuarie* cujusdam inter *Logica* mentionem faceremus, uberiora ejus rei *Exempla* in *Rhetoricis* polliciti sumus.

Veruntamen ut more nostro, circa radices hujus *Artis*, glebam paululam aperiamus, & subigamus; *Rhetorica* certe *Phantasia*, quemadmodum *Dialectica* *Intellectus* subestiva. Estque, si quis alius rem penetret, *Officium* & *namus Rhetorice* non aliud, quam ut rationis *dilatamina* *phantasia* applicet, & *commendet*, ad *excitantium appetitum*, & *voluntatem*. Regimen enim rationis impeti, & perturbati videmus tribus modis: Vel per *illaqueantionem* *sophismatum*, quod ad *Dialecticam* pertinet, vel per *præfiguratio* *verborum*, quod ad *Rhetoricam*; vel per *affectuum voluntatem*, quod ad *Ethicam*. Quemadmodum enim in negotiis, quæ cum alio contrahimus, vinci quis & peti duci solet, vel *Astu*, vel *Impertunitate*, vel *Vibementia*; ita etiam in illa negotiatione interna, quam nobis cum exercemus, aut *argumentorum fallacis* subtrahimur; aut *impressionum*, & *obversationum assiduitate* sollicitamur, & inquietamur; aut *affectuum impetu* concutimur,

mur, & rapimur. Neque vero tam infeliciter agitur cum natura humana, ut illæ artes, & facultates ad rationem deturbandam valeant, nequam vero ad eandem roborandam, & stabilendam: Verum ad hanc rem longe magis. Finis enim *Dialectica* est, docere formam argumentorum, ad præsidia intellectus, non ad insidias. Finis itidem *Ethica*, affectus ita componere, ut rationi militent, non autem eam invadant. Finis denique *Rhetorica*, Phantasiam implere obversationibus & simulachris, quæ rationi suppetias ferant, non autem eam opprimant. Abusus enim artis ex obliquo tantum interveniunt, ad cavendum, non ad utendum.

Quapropter in Platone summa fuit iniquitas (licet ex non immerito erga *Rhetores* sui temporis odio orta) cum *Rhetoricam* inter artes voluptarias collocavit: eam similem esse dicens *Coginaria*, quæ non minus cibos salubres corrumperet, quam insalubres gratiores redderet. condimento totum varietate, & deliciis abutens. Absit autem, ut oratio non frequentius versetur in rebus honestis orandis, quam in turpibus oblinendis: Hoc enim ubique præsto est: Siquidem nemo est, quin honestius loquatur, quam aut sentiat, aut faciat. Sane à Thucydide optime notatum est, tale quidpiam solitum fuisse objici *Cleon*; quod, cum semper deteriorem partem tueretur, in hoc malus esset, ut eloquentiam, & sermonis gratiam carperet. Probe quippe; cum sciret, de rebus fœdidis, & indignis non posse quempiam pulchre loqui

quis at de rebus honestis, facillime. Eleganter Plato (licet jam in Trivio decantetur) *Virtus si confici daretur, ingentes sui amores concitaret*: At *Rhetorica* virtutem, & bonum depingit plane, & reddit quasi conspicuum. Cum enim corpore effigie, illa sensus monstrari nequeant, superest ut per ornatum verborum. Phantasiae, representatione, quantum fieri potest, viva, coram sistantur. Siquidem mos Stoicorum, merito detestus est à Cicerone; qui concisis & argutis sententiis, & conclusionibus, virtutem animis hominum imponere satagebant, quam res parvum habet cum phantasia, & voluntate consensum.

Porro, si affectus ipsi in ordinem compulsi, & rationi prorsus motigeri essent, verum est, nullum magnopere futurum persuasionum, & insinuationum, quae aditum ad mentem praebere possit, usum; sed satis fore, si res ipse nude, & simpliciter proponantur, & probentur. Verum Affectus contra, tantas secessiones faciunt, quin etiam tantas turbas, & seditiones movent, (secundum illud,

— *Video meliora, proboque,*

Deteriora sequar) —

ut ratio prorsus in servitutem, & captivitatem abrepta foret, nisi Eloquentiae Suada efficeret, quo minus Phantasia à partibus affectuum staret, sed potius opera ejus, sedes ineatur inter rationem, & phantasiam, contra affectus. Notandum est enim, affectus ipsos ad bonum appetens semper ferri, atque hac ex parte aliqd habere

habere cum ratione commune: verum illud interest, quod *Affectus inveniuntur praecipue bonum, in praesentia; Ratio prospiciens in longum, etiam futurum, & in summa*. Ideoque cum quae in praesentia obversentur, impleant Phantasiam fortius, succumbit plerumque ratio, & subjogatur. Sed postquam eloquentia, & suasionum vim effectum sit, ut futura & remota constituantur, & conspiciantur tanquam praesentia, tum demum abeunte in partes rationis phantasia, ratio fit superior.

Concludamus igitur non deberi magis vitio verti *Rhetorica*, quod deteriorem partem coherescere sciat, quam *Dialectica*, quod Sophismata concinnare doceat. Quis enim nescit contrariam eandem rationem esse, licet usi opponantur? Porro non eo tantum differet *Dialectica* à *Rhetorica*, quod (ut vulgo dicitur) altera instat pugni, altera instat palmae sit; (altera scilicet preesse, altera fuisse tractet,) verum multo magis, quod *Dialectica* rationem in suis Naturalibus; *Rhetorica*, qualis in opinionibus vulgi sita est, consideret. Prædenter igitur Aristoteles *Rhetoricam*, inter *Dialecticam*, & *Ethicam cum Politicam*, collocat, cum ex utriusque particeps. Siquidem probationes, & demonstrationes *Dialecticae*, universis hominibus sunt communes; at probationes & suasiones *Rhetoricae*, pro ratione auditorum variari debent; ut quis tanquam Musicus, auribus diversis se accommodans, sit demum

Orpheus in Sylvii, inter Delphinus Arion.

Quæ quidem applicatio, & variatio orationis (si quis ejus perfectionem, & culmum desideret) eo usque extendi debet; ut si eadem ipsa apud diversos homines sint dicenda, apud singulos tamen aliis atque aliis verbis sit utendum. Quamquam hæc parte eloquentiæ (Politica scilicet & Negotiosa, in privati sermonibus) maximos oratores plerumque destitit certum sit; dum ornatum, & formulas elegantes orationis captantes, volubili illa applicatione, & characteribus sermonum, quibus versus singulos uti consultius foret, excidunt. Certe, non abs re fuerit, circa hoc ipsum, de quo nunc dicimus, novam instituire inquisitionem, eamque nomine *Prudentiæ sermonis privati* indiguitate, atque inter *Desiderata* reponere. Rem certe, quam quo attentius quis recogitet, eo plus faciet. Utrum vero hæc inter *Rhetoricæ*, an *Politice* collocetur, haud magni refert.

Descendamus modo ad *desiderata* in hæc arte, quæ (ut ante diximus) ejus sunt generis, ut pro *Appendicibus* potius censeri debeant, quam pro *portionibus artis* ipsius, & pertinent omnia ad *Promptuariam*. Primo igitur non invenimus, qui prudentiam illam, simul & diligentiam Aristotelis, bene persecutus sit, aut suppleverit. Hic nimirum cœpat colligere, *signa popularia*, sive colores boni, ac mali apparentis, tam simplices, quam comparati. qui sunt vere *Sophismata Rhetoricæ*. Sunt autem eximii usus, præsertim ad negotia, & prudentiam sermonis privati. Laboris vero Aristotelis circa colores istos in tribus clau-

claudicant. Primo, quod cum multi sint, paucos admodum recensent. Secundo, quod *Elenchos* suos non habeant adjunctos. Tertio, quod videtur ille usum eorum ex parte ignorasse. Usus enim eorum, non magis ad probandam, quam ad efficiendam, & commovendam sublevert. Complures si quidem loquendi formulæ, quæ idem significant, varie tamen efficiunt. Nam longe fortius penetrat, quod acuminatum est, quam quod obtusum; licet in ipsa percussione vires æqualiter indantur. Nemo est certe, qui non magis afficiatur, aud. ens, *Inimici tui de hoc viros triumphos agent*;

Hoc Athacus velit, & magno mercentur Atrida;

quam si simpliciter dicatur, *Hoc rebus tuis incommodabit*. Itaque macrones isti, & aculei sermonum, minime sunt negligendi. Cum vero hanc rem, ut *Desideratam*, proponamus, ex consuetudine nostra, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minus rem illustraverint.

Exempla colorum boni & mali, tam simplicis, quam comparati.

Sophisma.

1. *Quod laudant homines, & celebrant, Bonum; quod vituperant, & reprehendunt, Malum.*

Elenchos.

Fallit *Sophisma* quatuor modis, scilicet, Aut propter *ignorantiam*; Aut propter *malam fidem*; Aut propter *studia*, & *faciões*; Aut propter *ingenia laudatorum, & vituperatorum*;

R 4

rum. Propter *ignorantiam*; Quid vulgi iudicium ad examen boni & mali? Melius Phocion, qui, cum populus ei præter solitum applauderet, quaesivit, *Nam forte deliquisset?* Propter *malam fidem*; Laudantes enim & vituperantes seipam rem sapius agunt, neque loquuntur ut sentiant.

Laudat venales, qui vult extrudere, merces.

Item, *malum est, malum est, inquit Emptor, sed cum recesserit, tum gloriabitur.* Propter *fallones*, Cuius enim patet, consuecete homines, eos qui suarum partium sunt, immodicis esse laudibus, qui autem contrariarum sunt, infra meritum deprimere. Propter *ingenia*; Alii enim natura facti sunt, & compositi ad adulationem servilem; Alii contra animi & testici; Ut laudando & vituperando, suis *ingeniis* tantum obsecudent, parum de veritate solliciti.

Sophisma.

2. *Quod etiam ab inimicis laudatur, magnum bonum, quod vero etiam ab amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophisma fundamento hoc niti videtur, quod quæ ingratis & contra animi nostri affectum & propensionem loquimur, ea ipsa vim veritatis à nobis extorque, facile creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *astutiam*, tam *inimicorum*, quam *amicorum*. *Inimici* enim laudes quandoque tribuunt, non invite, nec à vi ve-

vi veritatis coacti, sed eas tamen diligentes, quæ inimicis suis invidiam & pernicula conflare possint. Itaque apud Græcos superstitio quædam invaluit, ut crederent, si quis ab altero laudaretur, animo malevolo, & proposito nocendi, *naribus ejus pusillam annasæ jolere*. Fallit iterum, quia laudes interdum impertiant *inimici*, tanquam præfatiunculas quasdam, ut postea liberius & multiosius calumniarentur. Ex altera parte, fallit etiam hoc *Sophisma* propter *astutiam Amicorum*. Solent enim & illi vitia amicorum interdum agnoscere, & prædicare, non quod aliqua vis Veritatis eos cogat, sed ea eligentes, quæ minimum amicos suos lædere possunt, ac si cætera quidem viri optimi essent. Fallit iterum, quia *Amici* quoque reprehensionibus suis (sicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibusdam utuntur, quo paulo post in laudes effusius excurrant.

Sophisma.

3. *Cujus Privatio bona, id ipsum Malum: cuius Privatio mala, id ipsum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophisma* duobus modis: Aut propter *comparationem boni & mali*: Aut propter *successiones boni ad bonum, aut mali ad malum*.

Propter *comparationem*: Si bonum facit generi humano, privari est glandium, non sequitur, quod malus ille erat; sed *Dioscora* bona, *Ceres* melior. Neque si malum sit Populo Syracusano, Dionysio Seniore privati,

R §

sequi-

sequitur quod Dionysius ille bonus fuerit; sed minus malus, quam Junior. Propter *Successionem*: Etenim privatio boni alicujus non semper dat locum malo, sed quandoque majori bono: ut cum flos decidit, fructus succedit. Nec privatio alicujus mali dat semper locum bono, sed interdum majori malo. Nam sublato inimico Clodio, Milo simul & segetem gloriæ perdidit.

Sophisma.

4. *Quod bono aut malo vicinum est, id ipsum in eodem bonum, aut malum: quod vero remotum est à bono, malum, quod à malo, bonum.*

Habet hoc fere rerum natura, ut quæ natura sua conveniunt, etiam locis convenient; quæ vero contrariæ naturæ sunt, etiam intervallis distent: Cum singula, amica sibi associare, inimica summoveat gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophisma* tribus modis: Primo propter *distinctionem*, secundo propter *obscurationem*, tertio propter *protectionem*. Propter *distinctionem*; Fit, ut quæ in suo genere amplissima sunt, & maxime excellent, omnia, quantum fieri potest, ad se trahant & in vicino quæque posita destituant, ac quasi inedia conficiant. Itaque in propinquo arborum grandium virgulta nunquam lata reperies. Recte etiam ille, *Divitiis servi maxime servi*. Nec male cavillatus est, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Festorum vigiliis* comparavit; quæ, Festa tua in proximo attingunt, ipse autem jejuniis addi-

addicuntur. Propter *obscurationem*; Etenim & hoc habent quæque, in suo genere, præstantissima, ut licet proxima non extenuent, aut destituant, tamen obsecant, & obumbrent. Quod etiam de Sole notant Astronomi, quod sit scilicet aspectu bonus, conjunctione & approximatu malus. Propter *protectionem*; Nam non solum res coeunt & congregantur propter consortium, & naturæ similitudinem, sed etiam malum (præsertim in civilibus) confugit ad bonum, ut lateat, & protegatur. Itaque scelerati homines petunt Alysia Divorum, & vitium ipsum se in virtutis umbram recipit;

Sape latet vitium proximitate boni.

Contra & bonum se aggregat ad malum, non propter consortium, sed ut illud convertat, & reformet in bonum. Itaque & medici magis accedunt ad ægrotos, quam ad sanos, & Senatori nostro objectum est, quod *Conversaretur cum publicanis & peccatoribus*.

Sophisma.

5. *Cui cetera partes, vel festa, secundas unanimiter deserunt, (cum singula Principatum sibi vendicent) melior reliquis videtur: Nam primas quæque ex zelo videtur sumere, secundas autem ex vero & merito tribuere.*

Ita Cicero argumentatur, festam Academicorum, quæ a Catelesiam tenuit, Philosophiam fuisse præstantissimam. Interroga enim (inquit) *Stoicam, quæ festa sit potior; ille sumis ceteris anteponeat: Dandæ quæ secundas tenent, Academicam fatebitur. Age similitur cum Epicureo; (qui*

Stoici *vix affectum toleraverit* postquam suam *Scitiam collocavit in summo, collocabit Academicam in proximo*. Similiter, vacante dignitate aliqua, Princeps si competitorum singulos interrogaret, quem post se potissimum commendare vellet, verisimile est, secunda illorum vota, in eum qui precipue dignus, & optime meritis fuerit, concurrere.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *Invidiam*. Solent enim homines, proxime post se, & factionem suam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maxime sunt enerves, & imbelles, quique eis minimum molestiae exhibuerunt, in odium illorum, qui illis plurimum insultant, aut incommodantur.

Sophisma.

6. *Cujus excellentia vel exuperantia melior, id toto genere melius.*

Huc pertinent formulae illae usitatae; *Ne percontemur in generalibus: Conferamus particularum aliquam cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophisma* satis nervosum, & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum*. Attamen interdum fallit. Primo, quia sunt res haud paucae, periculo plurimum obnoxiae, quae tamen, si evadant, ceteris antecellant. Ita ut genere sint deteriores, quia saepius periclitantur & excidunt, Individuo autem nobiliores. In hoc numero est *Gemma Martia*, de qua Gallicum Adagium; *Filius Parisiorum, & Gemma Mensis Martii*.

Martii, si ex illis evadat unus, erit instar decem aliorum. Adeo ut in genere *Gemma Maji* Gemmae Martii praestet, sed tamen in individuo optima *Gemma Martii* optimae *Gemmae Maji* praefertur. Fallit secundo, propter naturam rerum, in aliquibus generibus aut speciebus magis aequalem, in aliquibus magis inaequalem: Quemadmodum in observationem venit, climata calidiora generaliter ingenia producere acutiora; at in frigidioribus ingenia illa, quae eminent, etiam acutissimis calidarum regionum praestare. Similiter, in exercitiis compluribus, si res duello inter singulos transigeretur, fortasse ad unam partem accederet Victoria, si copiae universis, in alteram. Etenim excellentiae, & exuperantiae casum recipiunt, at genera naturae, aut disciplina reguntur. Quinetiam in genere metallum lapide pretiosus, Attamen Adamas praecellit auro.

Sophisma.

7. *Quod rem integram servat, bonum; Quod sine receptis est, malum: Nam se recipere non posse, impotentia genus est; Potentia autem bonum.*

Hinc confinxit Aesopus fabulam de duabus ranis, quae in magna siccitate, cum aquae ubique deficerent, deliberant, quid sibi demum agendum esset. Prior autem, *Descendamus* (inquit) *in puteum profundum, neque enim verisimile est ibi aquam defuturam*. Cui altera ita respondit; *Quoniam si forte ibi quoque aqua deficiat, quomodo exiitudo rursus ascendere poterimus?*

Fit.

Firmamentum autem hujus sophismatis est; Quod actiones humane adeo sint incertæ, & periculis expositæ, ut illud optimum videatur, quod plurima habeat effugia. Huc spectant formulæ illæ, quæ in usu sunt, *Obligatum plane est obstrictum te reddere: Non tantum, quantum volles, fumes ex fortuna, &c.*

Elenchus.

Fallit *sophisma* primo, quia in actionibus humane fortuna arget, ut aliquid demum decernatur. Etenim ut eleganter à quopiam dictum est, *Etiā non statueret, eēt aliquid statueret*: Audeo ut sæpenumero consilii suspensio pluribus nos implicet necessitatibus, quam si aliquid statuissemus. Videtur autem iste morbus quidam animi, similis ei, qui reperitur in avaris: Sed translatus à cupiditate retinendi opes; ad cupiditatem retinendi arbitrium & potestatem. Si quidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de summa; Ita & hujusmodi scepticus nil exequi vult, ut omnia ei sint integra. Fallit secundo; quia necessitas, & illud (quod ajunt) *lata est alea*, stimulus addit animis: sicut inquit ille: *Ceteris paris, necessitate certe superiores esis.*

Sophisma.

3. *Quod quis culpa sua contraxit, majores malum; quod ab externis imponitur, minus malum.*

Hujus rei causa est, quod morsus conscientie adversa conduplicet: Contra, conscientium sibi esse, quod culpa quis vacet, magnum parat in calamitate solatium. Itaque Poëtæ ea

pathe-

pathemata maxime exaggerant, tanquam desperationi propiora, ubi quis se ipsum accuset, & discruciet;

Seque unum clamat causamque caputque malorum.

Contra, calamitates virorum insignium elevat & diluit innocentie & meriti conscientia. Porro cum malum ab aliis intentatur, habet qui vis, quod libere conqueri possit, unde dolores sui exhalent, neque cor suffocent: Etenim is, quæ ab injuria hominum profecta sunt, indignari solemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemesein Divinam vel implorare, vel expectare: Quinetiam, si à fortuna ipsa inflicta quid sit, tamen datur quedam cum satis ipsis expostulatio;

Atque Deos, atque Astra vocat crudelia Mater.

Contra, ubi quis malum aliquod sua culpa contraxerit, stimuli doloris intro vertuntur, animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit istud *sophisma*, primo propter *spem*, quæ malorum magnum est Antidotum. Etenim culpe emendatio, sæpe in nostra potestate sita est; Fortune vero minime. Itaque Demosthenes non semel cives suos hujusmodi verbis affatus est; *Quod ad præterita pessimum, id ad futura optimum est. Quid hoc tandem sit? Hoc ipsum scilicet, quod vestra incuria & culpa res vestra male se habeant: Nam si vos officio vestro per omnia persuncti essetis, & nihilominus*

Statui

Status vester, ut nunc, laborasset, ne spes quidem reliqua esset, eum futurum aliquando meliorem. Cuius vero Erroris vestri in causa potissimum fuerint, consulendum plane. Vos, illis emendatis, primum statum vestrum recuperaturos. Similiter Epictetus de gradibus tranquillitatis animi verba faciens; Infimum locum illis attribuit, qui alios accusant: Superiorem iis, qui se ipsos: Supremum vero illis, qui nos alios, nec se ipsos. Fallit secundo, propter insecam animis humanis superbiam; qua ægre adducuntur homines, ut errores proprios agnoscant. Hoc vero ut evitent, patientiam adhibent longe majorem, in iis malis, quæ culpa sua contraxerunt. Etenim, quemadmodum fieri videmus, ut cum culpa admissa sit, neque de Auctore constitit, supra modum exardescant homines, & tumultuentur: quod si postea in noticiam pervenerit, culpam illam ad filium, aut uxorem, aut gratiosum aliquem pertinere, statim sedantur turbæ, & consulescunt: Eodem modo fit, cum res aliqua accidit, propter quam necessitas incumbit, culpam in nos ipsos recipiendi. Id quod in mulieribus sæpissime conspicitur, quæ si quid infeliciter egerant, contra consensum parentum, aut amicorum, quæcunque infortunium sequatur, illud sedulo dissimulabant.

Sophisma.

9. *Gratus privationis major videtur, quam Gradus diminutionis: Et rursus, gradus*

dei inceptio major videtur quam gradus incrementi.

Canon est in Mathematicis; nullas esse rationes nibili ad aliquid. Itaque gradus nullitatis, & quidditatis, majores videntur gradibus incrementi, & decrementi. Sicut monoculo durus est, unum perdere oculum, quam utrumque oculum habenti. Similiter, complures liberos habenti, gravior est, ultimum, qui superstes fuerit, filium amittere, quam reliquos priores. Itaque & Sibylla, cum duos priores liberos combussisset, pretium tertii duplicavit; Si quidem illius amissio gradus fuitlet privationis, non diminutionis.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primo, propter eas res, quarum usus in sufficientia quadam, sive competentia, hoc est, Quantitate determinata, consistit. Si quis enim obligetur pœnaliter ad solutionem certæ pecuniæ summæ, ad diem certum; gravior ei fuerit, nummo unico aut eo carere, quam si, posito quod ille unicus parari non potuerit, decesent etiam decem alii. Similiter in dejectionibus fortunarum, damnosior videtur gradus oblationis, qui primus fortem minuit; quam extremus, qui ad egestatem redigit. Huc spectant formalæ illæ vitæ; *Sera in fundo parsimonia: Parum interest, utrum nihil habeas, an quod nihil in vet, &c.* Fallit secundum, propter illud Principium in natura; quod corruptio minus sit generatio alterius. Adeo ut gradus ipse privationis ultimæ, minus interdum

dum incommoedet; quoniam anam & stimulum præbet novæ alicui rationi ineundæ. Uode etiam Demosthenes sæpius conqueritur apud Cives suos; *Conditiones minus utiles, & honorificæ, quas à Philippo impostas subibant, nihil aliud esse, quam alimenta quadam ipsorum ignavia & scordia; ut multo iis fuisset satius illis omnino carere, propterea quod hoc pacto industria illorum molus acui possit ad alia paranda remedia.* Novimus certe Medicum quendam, qui, mulieribus delicatis, quereonibus se male habere, sed tamen à medicamentis omnibus abhorretere, solebat dicere, non minus facere, quam morose: *Vobis omnino opus est, ut deterius valeatis, quo medicamenta, etiam qualibet, libenter toleretis.* Quinetiam ipse gradus privationis, sive indigentia ultimæ, salutatis esse possit, non tantum ad excitandam industriam, verum etiam ad imperandam patientiam.

Quod ad secundum membrum hujus Sophistia, illud eodem, quo prius, fundamento (de gradibus quidditatis & nullitatis) nititur. Hinc tanta usurpantur, de initiis negotiorum, præconia.

Demidrium facti, qui bene capis, habet, &c. Hinc Astrologorum superstitio, qui iudicium faciunt de dispositione aut fortuna hominis, ex momento sive articulo natiuitatis, aut conceptus.

Elenchus.

Fallit sophisma primo, quoniam in nonnul-

18

lis primæ rerum inceptions nihil aliud sunt, quam quæ Epicurus, in Philosophia sua, appellat *tentamenta*; id est, rudimenta quedam, quæ nihili sunt, nisi iterentur, aut provehantur. Itaque in hoc casu, gradus secundus dignior videtur & potentior, quam primus: Quemadmodum in plaustris, equus qui penultimus est, plus confert ad motum plaustris, quam primus. Etiam non inepte dici solet; *Convulsus regestum, illud esse, quod pugna sit reum.* Prius enim fortasse prætervolaturum fuisset. Itaque prius malo principium dedit, sed posterius modum abstulit. Fallit Sophisma secundo, propter dignitatem perseverantia, quæ in progressu, non in accessu sita est. Etenim calus aut natura, primum impetum progigere possunt; at affectus tantummodo in tutus, & iudicium, constantiam. Palliat tertio in iis rebus, quarum natura, & cursus ordinarius in contrariam rei inceptæ fertur. Ita ut prius incepto perpetuo evacteretur, nisi vires contingant. Quemadmodum in formulis illis usitatis dicitur; *Non progredi, est regredi: Et, Qui non proficit, deficit:* Ut in cursu in adversum montis; Remigatio enim adversum gurgitis: At contra, si in declivi montis motus incipiat; aut secundo Fluminæ remigatio fiat; tunc gradus inceptus longe potiores partes tenet. Porro iste color, non tantum extenditur ad gradum inceptionis, qui sit à potentia ad actum, comparatum cum gradu, qui sit ab actu ad incrementum: Verum etiam ad gradum qui sit ab impotentia ad potentiam, comparatum

RATUM

ratum cum gradu, qui sit à potentia ad actum. Etenim gradus ab impotentia ad potentiam, major videtur, quam à potentia ad actum.

Sophisma.

10. Quod ad veritatem refertur, major est: quam quod ad opinionem. Modus autem, & probatio ejus, quod ad opinionem pertinet, hac est, quod quis, si clam putaret fore, facturus non esset.

Ita pronunciant Epicurei de felicitate Stoicorum, in virtute collata, quod similis sit felicitati Histrionis in Scena; qui si à Spectatoribus, & plausu eorum delitaretur, animis statim conderet. Itaque virtutem per ignominiam, bonum theatrale vocant. Aliter sit in divitiis, de quibus ille,

Populus me sibilat, At mihi plaudo.

Idem Voluptate,

Grata sub ima

Gaudia corde premeas, vultu simulantur pudorem.

Elenchus.

Fallacia hujus Sophismatis subtilior paulo est, licet responsio ad exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim virtus eligitur propter auram popularem. Cum etiam illud præceptum sit, *Ut quis maximus omnium se ipsum retineatur.* Ita ut vir bonus, idem fuerit in solitudine, idem in theatro. Licet forte intendatur virtus non nihil per laudes, quemadmodum color augetur per reflexionem. Sed hoc suppositionem negat, non fallaciam redarguit. *Elenchus*

chus vero talis est. Dato, quod virtus (præsertim ea, quæ labores & confectus subit) non eligeretur, nisi quod laudes & fama eam comitari soleant; haud inde sequitur, quod appetitus, & motus ad virtutem non sit practice propter se. Siquidem fama, possit esse causa tantum impulsiva, aut sine qua non, nequam efficiens, aut constitutiva. Exempli gratia: Si duo fuerint equi, quorum unus, calcariibus non admotis, quævis hand segniter præstaret: at alter, calcariibus admotis, priorem longe superaret: Posterior ille (arbitror) palmam referret, & pro equo meliore judicabitur. Neque quenquam judicii sani commoverit formula illa; *Spæge istum equum, cujus sibi virtus sit in calcariibus.* Quandoquidem enim instrumentum ordinarium equitanti sit calcar, neque ullo modo oneri aut impedimento ei sit, non minoris propterea æstimandus est equus, qui calcari incitatur: Neque etiam ille alter, qui absque calcariibus mira præstet, eo ipso melior, sed delicatior tantum habendus est. Simili ratione, gloria & honor, virtuti, pro stimulis & calcariibus, subserviunt: Ac licet virtus, sine illis paulo futura esset languidior, tamen cum semper illa præsto sint ei, etiam non invitata, nil ostendit, quo minus virtus propter se quoque expectatur. Itaque recte redarguitur illa positio; *Nota eius rei, quod propter opinionem, & non propter veritatem eligitur, hac est, quod quis, si clam putaret fore, facturus non fuisset.*

Sophisma.

11. *Quod opera & virtute nostra partum est, majus bonum; Quod ab alieno beneficio, vel ab indulgentia fortuna delatum est, minus bonum.*

Causæ hujus rei hæc sunt. Primo, propter *spem de futuro*. Si quidem in aliorum gratia, aut fortunæ ipsius ventis secundis, non multum inest certitudinis; Propria veto industria, aut virtus, semper domi adsunt. Adeo ut, postquam boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneat etiam eadem instrumenta, in novos usus parata, quin & consuetudine & successu reddita validiora. Secundo, quia quod *alieno beneficio adipiscimur*, ejus etiam alii debitores sumus: cum, quæ per nos ipsi comparaverimus, nihil oneris secum trahant. Etiam si quid indulgentia Divina in nos cumulaverit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem efflagitat. quod homines pravos & improbos mordet, ubi in priore genere illud Prophetæ usavenerit. *Latentur, & exultant, immolant plagiis suis, & sacrificam reti suo*. Tertio, quia ea, quæ à virtute nostra minime profecta sunt, nulla sequitur *laus & existimatio*. Quæ enim felicitatis sunt, admirationem quandam pariunt, laudem minime. Sicut ait Cicero ad Cæsaem: *Qua miremur, habemus; qua laudemus, expectamus*. Quarto, quia *quæ industria propria acquiruntur*, cum laboribus & contentione fere conjuncta sunt; quod nonnullam habet in se *Suarvitatem*; ut Salomon, *Suaris cibis à venatu*.

Elen-

Elenchus.

At quatuor inveniuntur colores *oppositi*, qui rem in contrariam partem inclinant; possuntque esse prioribus instar *Elenchorum*. Primo, quia *felicitas videtur esse signum quoddam, & character favoris divini*: & propterea, tum in nobilmet ipsis confidentiam & alacritatem generat, tum apud alios auctoritatem & reverentiam. Felicitas autem ista etiam fortuita complectitur, ad quæ virtus ægre aspirat. Veluti cum Cæsar ad Navis Gubernatorem, animos addendo, dixit: *Cæsarem portas, & fortunam efficit*. Quod si dixisset, *Cæsarem portas, & virtutem ejus*, frigidum proterius fuisset solatium periclitanti in procella. Secundo, quia *ea quæ virtute aut industria procedunt, sunt imitabilia, & aliis patent*; cum felicitas sit res inimitabilis, & prærogativa quadam hominis individuali. Itaque, in genere videmus, res naturales artificialibus præponi, quia imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile est, potentia vulgatum est. Tertio, quæ ex felicitate proveniunt; *bona videntur gratuita, nec laboribusempta*: at quæ virtute propria, pretio veluti acquisita. Itaque eleganter Plutarchus, de rebus Timoleontis, hominis longe fortunatissimi, cum rebus Agefilai & Epaminondæ, qui uno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuisse similes, quæ cum aliis excellant, sponte etiam fluere videntur, & quasi Genium sapere*. Quarto, quia, quod præter spem aut præter expectatum contingit, *gratius, & majore*

maiore cum voluptate in hominum animos infuit. Illud vero neutiquam competit iis, quæ propria cura & ambitu comparantur.

Sophisma.

12. Quod ex pluribus constat & divisibile, est majus eo, quod ex paucioribus, & magis unum: Nam omnia per partes considerata, majora videntur: Quare & pluralitas partium, magnitudinem præ se fert: Fortius autem operatur pluralitas partium, si ordo absit: Nam inducit similitudinem infiniti, & impedit comprehensionem.

Sophisma istud videtur etiam primo intuitu fallax, & quasi palpabile: Siquidem, non pluralitas partium tantum, sed majoritas earundem poterit constituere totum auctius. Attamen abruptis hoc ipsum *sophisma* sæpius phantasia, quin etiam insidiatur sensui. Etenim aspectui brevior videtur via in planitie, ubi nihil intercurrat quod visum frangat, quam in tali tractu terræ, ubi simul conspiciuntur arbores, aut ædificia, aut aliud aliquod signum, quod spatium metiri & dividere possit. Sic enim bene nummatis, postquam areas suas, & mansupia divisisset, & digesserit, major etiam quam antea subit divitiarum phantasia. Habet etiam vim in amplificationibus, si res in plures portiones dividatur, atque singule seorsum tractentur. Hoc vero adhuc magis phantasia implerit, si fiat promiscue, & sine ordine. Confusio enim multitudinis opinionem generat. Siquidem quæ ordine ostenduntur, aut proponuntur,

nuntur, tum ipsa magis finita apparent, tum certum præbere argumentum, nihil esse prætermisum. At contra, quæ confuse repræsentantur, non solum in se numerosa putantur, sed & suspitioni locum relinquunt, restare adhuc plura, quæ omittuntur.

Elucubr.

Fallit *Sophisma*. Primo, ubi quis ampliorem præceperit de re aliqua opinionem, quam pro vera rei ipsius magnitudine. Etenim cum hoc sit, distributio falsam illam opinionem destruet, & rem in veritate sua, non autem cum amplificatione, monstrabit. Itaque si quis morbo aut dolore corripatur, horæ longiores ei videbuntur, absque horologio, aut clepsydra, quam si iidem mensurentur. Nam si tædium & vexatio morbi, tempus videri longius faciunt, quam revera est, at computatio temporis errorem illum corrigit, & brevius facit, quam opinio illa falsa conceperat. Etiam in planitie, contra quam superius dictum est, aliquando evenit. Licet enim visus in principio viam ostenderet brevioris sensui, quia indivisa est: tamen si ex eo obrepit opinio de longe minori intervallo quam reperitur: opinionis ejus vanæ frustratio efficiet, ut videatur demum etiam, quam revera est, productior. Itaque si quis opinioni alicujus falsæ magnitudinis rei cuiuspiam vellicari cupiat, caveat à distributionibus, sed rem integram utique extollat. Fallit *Sophisma* secundo, si distributio exstrahatur, non autem simul observetur, aut uno

aspectu visum feriat. Itaque si flores in horto aliquo in plures torulos distinguantur, majoris quantitatis speciem præbentur, quam si omnes in uno toro simul crescerent; Modo toruli illi, oculis simul subjiciantur; Aliter enim unio distributioni distracta prævalebit. Sic redditus eorum majores videntur, quibus prædia & latifundia sua vicina aut conjuncta sunt. Nam si sparsim sita sunt, non veniunt tam facile sub aspectum. Fallit *Sophisma* tertio, propter dignitatem unitatis, supra multitudinem. Omnis enim compositio, indigentia in singulis signum est certissimum; ubi illud usum venit.

Et quæ non præstant singula, multa juvant.

Itaque Marix partes potiores; *Martha, Martha, attende ad pleruma, unum sufficit.* Hinc illa fabula Æsopi de vulpe, & feli: *Jasabat enim vulpes, quantas artes haberet, & effugit, quibus se à canibus eperet, Felis autem se unico tantum considere auxilio dixit, utpote quæ tenuem scandendi facultatem haberet. Quod tamen reliquis illis vulpibus longe præstantius præsidium fuit: unde Adagium; *Multa novit vulpes, sed fela unum magnam.* Quin etiam in hujus fabulæ significatione morali ideus cernitur: Nam potentæ & fido amico nati, plus præsidii habet, quam artes & astutia complurimæ.*

Atque hæc exempli loco sufficient. Superest autem nobis ejusmodi *colorum* numerus etiam
ma-

magnum, quos olim adolentes congregimus: artamen sine illustrationibus suis, atque *Elenchiis*; quos hoc tempore concinnate non vacat: ideoque *colores* illos nudos, absque illustrationibus suis, (cum superiores illi vestigi prædeant) proponere, minime nobis contentaneum videtur. Illud interim monemus, rem istam, qualiscunque ea videri possit, haud parvi, judicio nostro, esse pretii: utpote quæ ex *Philosophia prima, & ex Rhetorica*, participet. Atque de *signis popularibus, sive coloribus boni ac mali apparentis, tam simplicis, quam comparati, hæcenus.*

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuarium & desideratur*, ea est, quam Cicero (ut superius in *Logica* diximus) inquit; cum precipit, ut in promptu habeantur *Locis communes* in utramque partem disputati & tractati. Quales sunt, *Pro verbis legis & Pro sententia legis, &c.* Nos vero hoc præceptum etiam ad alia extendimus; ut non solum ad genus judiciale, sed etiam ad deliberativum & demonstrativum adhibeatur. Omnino hoc volumus, *Locos omnes*, quorum frequens est usus, (sive ad probationes & refutationes, sive ad suasiones, & dissuasiones, sive ad laudes & vituperia spectent,) medkatos jam haberi, eosque ultimis ingenii viribus, & tanquam improbe, & proflus præter veritatem, attolli & deprimi. Modum autem hujus *Collectiois*, tam ad usum, quam ad brevitatem, optimam fore censemus, si hujusmodi *Locis* contrahantur

in sententias quasdam acutas & concisas; tanquam glossas quosdam, quorum fila in fusio-rem discursum, cum res postulat, explicari possunt. Atque similem quandam diligentiam in Seneca reperimus, sed in hypotheticis sive casibus. Ejus generis cum plurima parata habeamus, aliqua ad exemplum proponere visum est. Ea autem *Antitheta* Rerum nominamus.

Exempla *Antithetorum*.

NOBILITAS. I.

Pro.

Quæstio virtus à Genere penitus insita est; ii iam non mali esse volunt, sed nequeunt.

Nobilitas Laureæ, qua tempus homines coronat.

Antiquitatem etiam in monumentis meritis veneramus, quanto magis in viris?

Si Nobilitatem familiarum contemnas, qua tandem erit differentia inter soboles hominum, & brutorum?

Nobilitas virtutem invidia subducit, gratia tradit.

Contra.

Contra.

Raro ex virtute Nobilitas, variis ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Majorum deprecatione ad veniam sapius utuntur, quam suffragatione ad honores.

Tanta solet esse industria hominum noverum, ut Nobiles præ illis tanquam Statua videantur.

Nobiles in studio respuant nimis saepe; quod mali curiosis est.

Formæ. II.

Pro.

Deformis naturam ulcisci solent.

Et Virtus nil aliud, quam interna forma; & forma nil aliud, quam externa virtus.

Deformis se à contemptu, per malitiam utique suam, vindicare cupiunt.

Forma virtutes splendore facit, vitia rubens.

Contra.

Virtus, ut gemma nobilis, melius inferitur sine multis auro & ornata.

Quod vestis lauta deformi, hoc forma improbo.

Similiter plerumque leves sunt, quæ forma ornant, & quos movent.

Juventus. III.

Pro.

Prima cogitationes, & juvenum consilia, plus habent à Numere.

Senes sibi sapiunt magis: alius, & Reipublica, minus.

Si conspici daretur, magis deformat animos quam corpora senectus.

Senes omnia metuent, prater Deos.

Contra.

Inventus paenitentia campus.

Ingenitus est juvenibus senis auctoritatis contemptus; ut quisque suo periculo sapiat.

Tempus, ad qua consilia non advocatur, nec rata habet.

Senibus vices mutantur in gratias.

Valetudo. IV.

Pro.

Cura valetudinis animum humilem facit, & corpori supplicem.

Corpus sanum, bestes anima est; Aegrum, ergastularius.

Nil tam summas allicium promovet, quam prospera valetudo: at contra, infirma feriatur nimis.

Contra.

Sape convalescere, est saepe juvenescere.

Excusatio valetudinis polychresta, ad quam etiam sani confugimus.

Nimis arctio fovere corpus anima iungit sanitas.

Et lectus magna inopia administravit, & Lethica magnos exercitus.

Uxor & Liberi. V.

Pro.

Choritas Reip. incipit à familia.

Vxor

Vxor & Liberi disciplina quadam humanitatis, at exiles terrores & severi.

Calidatus & Orbitas ad nil aliud conferunt, quam ad fugam.

Marti sacrificat, qui liberos non precatur.

Cetera felices, in liberis fere infornatati sunt: ne Divina Sorti nimium appropinquent homines.

Contra.

Qui uxorem duxit, & liberos suscepit, omnes fortuna dedit.

Generare, & liberi, humana sunt; creare, & opera, Divina.

Brutorum aternitas soboles: Vererum fama, verita, & instituta.

Oeconomica rationes publicas plerumque everunt.

Aliquibus fortuna Priami placuit, qui suis omnibus superstes fuit.

Divitiis. VI.

Pro.

Divitias contemunt, qui desperant.

Invidia divitiarum, virtutem efficit Deam.

Dum Philosophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia sint referenda, collige instrumenta utriusque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum.

Cetera bona provincialem habent administrationem, à vicia sola generalem.

S. 4.

Con-

Contra.

Divitiarum magnarum vel custodia est, vel
dysseccatio quaedam, vel fama, at nullus usus.
Auron rudes lapillis, & id genus delicias, fingi
pretia, ut possit esse aliquis magnarum divitiarum
usus?

Multi, dum divitiis suis omnia venalia fore
crediderunt, ipsi in primis venerunt.

Non aliud divitias dixerim, quam impedi-
menta virtutis. Nam virtuti & necessaria sunt,
& graves.

Divitia bona ancilla, pessima domina.

Honores. VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (ut loquuntur) sed
Providentia Divina calculi sunt.

Honores facimus & virtutes & vitia conspi-
cua: laquei illos provocant, hac refrenant.

Non novit quibusiam, quantum in virtutis
cursu profecerit, nisi honores ei campum praebeant
apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidus motus est
ad locum, placidus in loco: Est autem virtutis lo-
cus honor.

Contra.

Dum honores appetimus, libertatem exui-
mus.

Honores dant sive Potestatem carum Rerum,
quas optima Consilio est Nolle, proxima Non
Pesse.

Honorum ascensus arduus, statio lubrica, re-
gressus praecipit.

Qui

Qui in Honore sunt, vulgi opinionem multiter-
tur oportet, ut se ipsos beatos putent.

Impetia. VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum bonum est, sed eam &
alio impetiri posse, adhibe mores.

Reges non hominum instar, sed astrorum sunt.
Nam & in singulis, & in tempora et sa, magnum
habent influxum.

Qui Dei vias gerunt, ut resistere, non tantum
lesa Majestatis Crimen est, sed Thronum quaedam.

Contra.

Quam miserum, habere nil fere quod appetas,
infinita qua metuas.

Qui in Imperiis sunt, similes sunt Corporibus
Caelestibus, qua magnum venerationem habent,
requiem nullam.

Nemo humanae sortis ad Deorum curviam
admittitur, nisi ad Ludibrium.

Laus Exultationis. IX.

Pro.

Virtutis radii respici laudem.

Laus Honoris est, ad quem liberis suffragiis
pervenitur.

Honores à diversis Potestatibus conferuntur, sed
laudes ubique suae libertatis.

Vox populi habet aliquid Divinum. Non quo-
modo aliter tot capita in unum conspirare pos-
sint?

Ne mireris, si vulgus variis loquatur, quoniam
honestiores, quia etiam tacite loquatur.

S 5

Contra.

Contra

Fama deterior Index, quam Nuncia.

Quid viro bono cum salua vulgi?

Fama veluti fluvius, levia attollit, solida mergit.

Infimarum virtutum apud vulgus laus est, mediarum admiratio, supremarum sensus nullus.

Laus magis ex ostentatione, quam ex merito: & ventosius magis accedit, quam realis.

Natura. X.

Pro.

Consuetudinis progressus est Arithmeticus, Natura Geometricus.

Vi in Reipublicis se habent Leges communes erga consuetudines, eodem modo in singulis se habet Natura ad Consuetudinem.

Consuetudo contra naturam, quasi Tyrannia quadam est: & cito ac levi occasione corruit.

Contra.

Cogitamus secundum naturam, loquimur secundum Præcepta sed agimus secundum Consuetudinem.

Natura Pedantius quidam est, Consuetudo Magistratus.

Fortuna. XI.

Pro.

Virtutes aperta laudes pariunt, œculta fortunæ.

Virtutes officiorum laudes pariunt: facultatum, fortunæ.

For-

Fortuna veluti galaxia, hoc est, nodus quarundam obscurarum virtutum, sine Nomine. Fortuna saltem ob filias suas honoranda est, confidentiam scilicet, & auctoritatem.

Contra.

Stulticia unius, fortuna alterius.

In Fortuna illa præcipue laudaverim, quod cum non eligat, non tueatur.

Viri Magni, dum invidiam virtutum suarum declinant, inter fortuna cultores reperti sunt.

Vita. XII.

Pro.

Absurdum est, Accidentia Vita magis amare, quam vitam ipsam.

Præstat ad omnia, etiam ad virtutem, curriculum longum, quam breve.

Absque spatio vita maioribus, nec perficere datur, nec parciscere, nec pariter.

Contra.

Philosophi, dum tantum apparatus ad versus mortem colligunt, ipsam magis timendam effecerunt.

Mortem homines timeant, quia nesciunt, ut pueri tonitrat.

Non invenias inter humanos affectum tam pusillum, qui si intendatur paulo vehementius, non mortis motum superet.

Mori velle, non tantum fortis, aut miser, aut prudens, sed etiam stultissimus potest.

S. 6.

Super-

Pro.

Qui zelo peccant, non probandi, sed tamen amandi sunt.

Melioritates moralibus debentur: extremitates Divinis.

Superfliciosus, Religiosus Designatus.

Fabulosissima quaeque Portenta cuiuscumque Religionis, citius crediderim: quam hac omnia sine Numine fieri.

Contra.

Et Similia, similitudo cum homine, deformitatem addit: ita Superflicio, similitudo cum Religione.

Quale cœlum est affectationis in civilibus, tale superflicio in Divinis.

Præstat nullam habere de Diis opinionem, quam contumeliosam.

Non Epicuri Schola, sed Stoicorum, veteres Respublicas perturbavit.

Non cadit in mentem humanam, ut sit merus Atheista Dogmate: sed magni Hypocritæ, sunt vivi Atheista: qui Sacra perpetuo contemnant: sed nunquam verentur.

Superbia. XIV.

Pro.

Superbia etiam vitium insociabile: atque ut venenum veneno, ita haud pauca vitia superbia expelluntur.

Facilis, etiam alienis obnoxius: Superbus, tantum suis.

Superbia, si ab aliorum contemptu ad sui
com-

Contra.

Hædera virtutum ac honorum omnium superbia.

Cætera vitia virtutibus tantum contraria: Superbia sola contagiosa.

Superbia optima virtutum conditio caræ, id est, latæbris.

Superbus, cum ceteros contemnit, se interius negligit.

Ingratitudo. X V.

Pro.

Crimen ingrati animi, nil aliud est, quam perfiditæ quædam in causam benefici collati.

Dum grati erga quosdam esse volumus: nec ceteris Inimicam præstamus, nec nobis ipsi Libertatem.

Beneficii gratia eo minus reddenda est, quod de præstio non conficit.

Contra.

Crimen ingrati animi, non supplicio coercetur, sed furis permittitur.

Arbitraria sunt vincula beneficiorum, quam officiorum: quare, qui in gratum, etiam iniustus, & omnia.

Ea est conditio humana. Nemo tam publica fortuna natus est, quin privata & Gratia, & Indulgètia, se curare debeat.

Ividia. XVI.

Pro.

Naturale est exprobationem fortuna sua
solisse.

Iovi.

Invidia in Rebuspub. tanquam salubris ostracismus.

Contra.

Invidia Festos dies non agit.

Nemo virtuti invidiam reconciliaverit praeter mortem.

Invidia virtutes laboribus exerceat, ut inus Herculeum.

Impudicitia. XVII.

Pro.

Zelotypia debetur, quod castitas sit facta virtus.

Multa tristitia opus est, ut quis Venere rem seriam putet.

Quid vel dias partem, vel munditia speciem, vel superbia filiam, inter virtutes collocas?

Amerum, ut avium sylvestrium nulla proprietate est, sed jus possessione transfertur.

Contra.

Postima Circus transformatio impudicitia. Impudicus propter reverentiam sui perdidit: quod frantum est omnium virtutum.

Omnes, ut Tavis, qui forma optionem faciunt, prudentia & potentia iustitiam faciunt.

In Veritatem non vulgarem incidit Alexander: cum Somnium & Venereum, Mortu Archibabones esse dicit.

Cruelitas. XVIII.

Pro.

Nulla virtutum tam saepe rea est, quam Clementia.

Cruel-

Cruelitas, si à vindicta est, iustitia est: si à periculo, prudentia.

Qui Misericordiam inimico impertit, sibi denegat.

Non sapius Phlebotomia necessaria sunt in curantione, quam caedes in circulis.

Contra.

Cadibus grassari, aut Fera, aut Furia est.

Cruelitas viro bono semper fabulosa esse videtur, & fictio Tragica.

Gloria vana. XIX.

Pro.

Qui suam laudem appetit, aliorum simul appetit utilitates.

Qui tam sobrius est, ut nihil alienum curet, vacor ne & publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid inane est, facilius curam Reipubl. recipiant.

Contra.

Gloriosi semper fastidiosi, mendaces, mobiles, inimi.

Thraaso Gnathonis praeda.

Thyræ est proco sollicitare ancillam: est autem virtutis ancilla Laus.

Iustitia. XX.

Pro.

Imperia & Politia, Iustitia tantum additamenta sunt: Si enim Iustitia aliter possit exerce-ri, illis minime fuerit opus.

Iustitia debetur, quod homo homini sit Deus, non lupus.

Iustitia etsi vicia tollere non possit, tamen hoc efficit, ut non ladant.

Con-

CONTRA.

Si hoc est iustum esse: Quis tibi fieri nolis, ea aliter non facere, Clementiam demum Iustitia est.

Si suum cuique tribuendum est, certe & venia humanitati.

Quid mihi aegritatem narras, cum sapienti omnia inaequalia sint?

Confidens qualis reorum conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia, Iustitiam à Republ. non esse.

Vulgaris illa Iustitia Politiarum, Philosophis in aula: hoc est, facit tantum ad Reverentiam Imperantium.

Fortitudo. XXI.

PRO.

Nil terribile nisi ipse timor.

Nil aut in voluptate solidum, aut in virtute munus, ubi timor infestus.

Qui pericula aperit oculis intuetur, ut excipiat, advertit & ut evitet.

Cetera virtutes nos à dominatu liberant vitiorum, fortitudo sola à dominatu fortuna.

CONTRA.

Praeclara virtus velle perire, ut perdas.

Praeclara virtus quam etiam obiecta inducit.

Vita sua prodigus, aliena periculosa.

Virtus fortis atatis fortitudo.

Temperantia. XXII.

PRO.

Eadem sere tunc abstinenti & satisfaciendi.

Vul-

Proformitates, concordia, & mensura matuum, caelestia sunt, & characteres aeternitatis.

Temperantia, velut frigora salubria, animi vires colligit & firmat.

Exquisiti & vagi sensus Narcoticis indigent: similiter & affectus.

CONTRA.

Negativa illa virtutes non placent: nam Innocentiam praesant, non merita.

Languet mens, qua excessibus caret.

Aos virtutes, qua excellentiam aitionis inducunt, non hebetudinem possionu.

Cum consonantes animi motus ponit, paucos ponit: Nam pauperis est numerare pecuni.

Ille (non uti, ut non appetat; Non appetere, ut non timeat) passivissimi sunt & dissidentis.

Constantia. XXIII.

PRO.

Esti virtutum constantia.

Miser est, qui qualis ipse futurus sit, non novit.

Imbecillitas humani iudicii, rebus ipsi constare non potest: quare saltem sibi consistit.

Etiams virtus decus affert constantia.

Si ad fortuna Inconstantiam accedat etiam inconstantia mentis, in quantis tenebris virtutis?

Fortuna, tanquam Proceps, si perseveres, ad formam redit.

CON-

Contra.

Constantia, ut janitrix morosa, multa utilia iudicia abigit.

Aequum est, ut constantia res adversas bene pateret, nam fera inducit.

Stultitia brevissima, optima.

Magnanimitas. XXIV.

Pro.

Si animus semel generosi fines optaverit, statim non modo virtutes circumstant, sed & Numina.

Virtutes ex habitu, aut praeceptis gregales sunt: ex fine, Heroica.

Contra.

Magnanimitas est virtus poetica.

Scientia. Contemplatio. XXV.

Pro.

Et demum voluptas est secundum Naturam, cuius non est satietas.

Dulcissimus propeccatus in errores aliorum subjacet.

Quam bonum est, orbem mentis habere concentricos unum verso?

Omnes affectus pravus, falsa affirmationes sunt: atque eadem sunt bonitas & veritas.

Contra.

Contemplatio, speciosa inertia.

Bene cogitare, non multo melius est, quam bene sentire.

Orbem Numen curat, tu patriam.

Ver politicus etiam Contemplationes ferit.

Literæ.

Pro.

Si de rebus minutis libri scripti forent, vix ullus esset experientia usus.

Lectio est conversatio cum prudentibus: Actio fore cum stultis.

Non inutiles scientia excellimanda sunt, quarum in se nullus est usus, si ingenia acuant, & ardent.

Contra.

In Academiis discunt credere.

Qua unquam ars docuit temporarium artis usum?

Sapere ex regula, & ex experientia, plane contraria rationes sunt: ut qui alteri usus factus sit, ad alterum sit inaptus.

Artis sapissime inceptus usus est, ne sit nullus.

Hoc fore omnes Academici habent, ut ex quolibet re soleant agnoscere quod faciant, & non addiscere quod nesciant.

Promptitudo. XXVII.

Pro.

Opportuna prudentia non est, qua celeris non est.

Qui cito errat, cito errorem emendat.

Qui ex composito & non obiter prudens est, nil magis facit.

Contra.

Prudentia non ante petitur, qua præsto est.

Prudentia, ut vestis, levis, qua expedita.

Cujus consilia non maturat deliberatio, nec prudentiam atat.

Quæ

Qua ad breve tempus excogitantur, ad breve tempus placent.

Taciturnitas in Secretis. XXVIII.

Pro.

Taciturno nil reticetur, quia omnia tuto communicantur.

Qui facile loquitur qua scit, loquitur & qua nescit.

Secretis etiam mysteria debentur.

Contra.

Varietas morum optima animum collocat in secreto.

Taciturnitas confessoris virtus.

Taciturno omnia reticentur, quia silentium rependitur.

Tacito, ignoto proximus.

Facilitas. XXIX.

Pro.

Amo verum alieno affectui obnoxium, sed tamen iudicium ab obsequio revocantem.

Flexibilem esse, ad naturam auri proxime accedit.

Contra.

Facilitas, iudicii quaedam inepta privatio.

Facilium beneficium, debita videtur; negationes, iniuria.

Sibi gratiam habet, qui à facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt, nam omnibus se implicat.

Facile fere se recipit cuius pudore.

Popu-

Pro.

Prudentibus eadem fore placent, at stultorum varietati occurrere, prudentia est.

Celere populum, est coli.

Qui ipsi magni viri sunt, neminem unum fere habent, quem vereantur, sed populum.

Contra.

Qui valde cum stultis congruit, ipse suspectus esse potest.

Qui turba placet, fere & Turbae miscet.

Nil moderatum vulgo gratum est.

Infima assentatio est assentatio vulgi.

Loquacitas. XXXI.

Pro.

Qui silet, aut alios habet pro suspectis, aut suspectus est ipse sibi.

Custodia omnes infelices, miserrima silentii.

Silentium stultorum virtus: Itaque velle illi sileat. Si prudens es, stultus es: si stultus, prudens.

Silentium, veluti nox, insidiis opportunum.

Cogitationes in profuente sanissima.

Silentium solitudinis genus. Opinioni se venditat, qui silet. Silentium, nec pravae cogitationes egredi, nec bonas distrahunt.

Contra.

Silentium verbis, & gratiam addit, & auferit eam.

Silentium, veluti somnus quidam, alit prudentiam.

St.

Silentium fermentatio cogitationum.

Stylus prudentia silentium.

Silentium ambus veritatem.

Disimulatio. XXXII.

Pro.

Disimulatio compendiosa sapientia.

Non idem dicere, sed idem spectare debemus.

Etiam in animo deformis nuditas.

Disimulatio & decori est, & proficuo.

Spes confiliorum, disimulatio.

Aliqui bono suo falluntur.

Qui indissimulante omnia agit, aequo desipit: nam plurimi, aut capiunt, aut non credunt.

Indissimulatio nihil aliud, quam animi impotentia.

Contra.

Cum cogitare secundum verum veritatem non possimus, at loquamur secundum cogitationem.

Quibus artes civiles supra captum ingenii sunt, in disimulatio pro prudentia erit.

Qui disimulat, praecipuo ad agendum instrumento se privat, Fide.

Disimulatio disimulationem invitat.

Qui disimulat, liber non est.

Audacia. XXXIII.

Pro.

Docet improbare, qui revercundatur.

Quod actio oratori, id audacia viro civili: primum, secundum, tertium.

Conf.

Consistentem revercundiam amo, accusantem odi.

Confidentia morum, animos promptius faciat.

Placet obscurus vulvui, & perspicua oratio.

Contra.

Audacia stultitia vivator.

In revercundia inutilis, nisi ad imposturam.

Confidentia, stultorum imperatrix, prudentium scurra.

Audacia est stupor quidam sensus, cum malitia voluntatis.

Ceremoniae. Puncti. Affectatio.

XXXIV.

Pro.

Vulvui & gestus decora moderatio, verum condimentum virtutis.

Si & in verbis vulgo paremus, quid ni in habitu, & gestu?

Qui in levibus, & quotidianis consuetudinibus, decus non retinet, sic licet vir magnus, novis tamen, hunc tantum certis horis sapere.

Virtus & prudentia sine punctis, velut peregrina linguae sunt, nam vulgo non intelliguntur.

Qui vulgi sensum per congruitatem non novit, si nec per observationem norverit, omnium stultissimus est.

Puncti Translatio sunt, virtutis in linguam vernaculam.

Contra.

Quid deformius, quam scenam in vitam transferre.

Ex

Ex ingenuitate decerum, ex arte odium.
Magis placent cornicata bucca, & calamistrata comâ, quam ceruissati & calamistrati mores.

Qui animum ad tam exiles observationes applicat, magna cogitationis capax non est.
Afflictio ingenuitatis, putredo lucens.

Joci. XXXV.

Pro.

Oratorum ara jocus.

Qui in cinnibus modestum leporem miscet, libertatem animi retinet.

Res est supra opinionem Politicâ, facile transire à joco ad serium, à serio ad jocum.

Veritatis, aliam non pervertiturâ, saepe vehiculum jocus.

Contra.

Istos deformatum ac concinnitatum aucupari quis non contemnat?

Verum magnitudinem eluere joco, improbum artificium est.

locos tuos considera, cum risu destituti sunt.

Faceti seræ non penetrant ultra superficiem rerum, ubi joci sedes est.

Vbi jocus ad seria momenti aliquid habet, ibi levitas puerilis est.

Amor. XXXVI.

Pro.

Amorâ vides, omnes se quareret at amans solus se irruent.

Non est melior ordinatio animi, quam ex imperio affectus alicujus insensit.

Qui

Qui sapit, Desiderium quarat: nam qui non aliquid insiguit appetit, et omnia ingrata sunt, & tado plena.

Quid in Virtute acquiescat Vni?

Contra.

Amorâ multum debet scena, nihil Vita.

Nil tam varii nominis est, quam amor: Naturæ, aut tam stulta est, ut se noceat, aut tam turpis, ut se sua condat.

Odi istos monophrantistas.

Augmâ admodum contemplatio amor.

Amicitia. XXXVII.

Pro.

Eadem facit amicitia, qua fortitudo; sed fortius.

Suæve Condimentum omnium bonorum amicitia.

Pessima solitudo, non veras habere amicitias.

Digna mala fidei ultio, amicitia privari.

Contra.

Qui amicitias arctas copulat, novas necessitates sibi imponit.

Animâ imbecillis est, partiri fortunam.

Adulatio. XXXVIII.

Pro.

Adulatio magis ex more, quam ex malitia.

Laudando insinere, semper formula fuit debita potentioribus.

Contra.

Adulatio stylus servorum.

Adulatio calx vitiorum.

T

Adulatio

Adulatio auceps illud genus; quod similitudine vocis, Aves fallit.

Adulationis deformitas comica, nocuentum tragicum.

Auribus mederi, difficillimum.

Vindicta. XXXIX.

Pro.

Vindicta privata, iustitia agrestis.

Qui vim rependit, legem tantum violat, non hominem.

Vilis virtus ultionis privata; Nam leges nimium sepe dormiunt.

Contra.

Qui injuriam fecit, principium malo dedit, qui reddidit, modum abstulit.

Vindicta, quo magis naturalis, eo magis coercenda.

Qui facile injuriam reddit, is fortasse temporis, non voluntate, posterior erat.

Innovatio. XL.

Pro.

Omnis medicina innovatio.

Qui nova remedia fugit, nova mala opperitur.

Novator maximus temporis, quidni igitur temporis imitemur?

Exempla remota inepta sunt; Recentia corrupta & ambigua.

Imperitii & contentiosis permittit, ut ad exempla res agant.

Sicut qui mobilitatem in familiam introducant, digniores fore sunt posteris: ita novationi

VERUM

rerum plerumque praelati us, qua ad exempla sunt.

Morsu morum retentio, res turbulenta est, aque ac novitas.

Cum per se res mutantur in deterius, si consilio in melius non mutantur, quis finis erit mali?

Moris servus, temporis ludobria.

Contra.

Novi partus deformes sunt.

Nullus auctor placet, prater tempus.

Nulla novitas absque injuria, nam presentia convellit.

Qua usi obtinere se non bona, at saltem apta inter se sunt.

Quis novator temporis imitatur, quod novationes ita insinuat, ut sensus fallant?

Quod prater spem evenit, cui prodest, minus acceptum, cui obest, magis molestum.

Mora. XLI.

Pro.

Fortuna multa festinanti vendidit, quibus morantem donat.

Dum iocitia rerum amplecti properamus, nobis premiamus.

Fluctuantibus rebus advertendum, inclinantibus agendum.

Prima actionum Argo committenda sunt, extrema Desarco.

Contra.

Occasio primum ansum vasis porrigit, deinde ventrem.

T 2

OC-

Occasio instat Silylla minuit oblatum, pretium auget.

Celeritas, arci galea.

Qua mature fiunt, iudicio fiunt, qua sero, per ambitum.

Preparatio. XLII.

Pro.

Qui parvis copiis rem magnam aggreditur, fugis opportunitatem, ut speret.

Parvis apparatusibus non fortuna, sed prudentia emittit.

Contra.

Optimus terminus parandi, prima occasio agendi.

Nemo speret, se fortunam apparatusu ligari posse.

Alteratio apparatus & actionis, Politica sunt: Distinctio tumida & infelix.

Magnus apparatus, prodigus & temporis, & rerum.

Principiis obitare. XLIII.

Pro.

Plura pericula fallunt, quam vincunt.

Minus operis est, periculo remedium adhibere, quam progressus ejus observare & custodire.

Non jam leve est periculum, si leve videatur.

Contra.

Docet, periculum progredi, qui accingitur, & periculum figit remedia.

Etiam in remediis periculorum, levia pericula subsistunt.

Pro.

Praestat cum paucis remediis, qua invalescunt, rem habere: quam cum multis singulorum.

Consilia violenta. XLIV.

Pro.

Qui lenem istam prudentiam amplectuntur, in augmenta mali salubria sunt.

Necessitas, qua violenta consulit, eandem exequitur.

Contra.

Omne remedium violentum, pragnans novi mali.

Violenta consilia nemo dat, prater iram & metum.

Suspicio. XLV.

Pro.

Dissentia, nervi prudentia, at suspicio medicamentum arthriticum.

Merito ejus fides suspecta est, quam suspicio labefacit. Suspicio fragilem fidem solvit, fortem intrudit.

Contra.

Suspicio fidem absolvat.

Suspicionum intemperies est Mania quaedam Civiliu.

Verba Legis. XLVI.

Pro.

Non est interpretatio, sed derivatio, qua recedit à litera.

Cum receditur à litera, iudex transit in legislatorem.

T 3

Con-

Contra.

Ex omnibus verbis eliciendus est sensus, qui interpretetur singulari.

Pessima tyrannus lex in equisole.

Pro Tertibus contra Argumenta.

XLVII.

Pro.

Secundum Oratorem, non secundam causam pronunciat, qui argumentis nititur. Qui argumentis potius credit, quam testibus: etiam Ingenio magis debet fidere, quam sensui.

Tutus foret argumentis credere si homines nihil absurdum facerent.

Argumenta, cum sint contra testimonia, hoc præstant, ut res vera videatur, non autem ut vera.

Contra.

Si testibus credendum sit contra argumenta, sufficit, tantum iudicem esse, non sordidum.

Argumenta antidotum contra venena testimoniorum.

In probationibus tutissimo creditur, quæ rarissime mentitur.

Atque hæc *Antiketæ*, (quæ nunc propolisimus) fortasse tanti non fuerint. Sed cum iam olim parata & collecta à nobis essent, nolimus diligentia nostræ juvenilis fructum perire: Præsertim cum, (si quis acutus introspectat) semina sint, non flores. In illo autem adolescentiam plane spirant, quod sint in *moralibus*, sive *demonstrativo* genere, ubertiora, in *deliberativo*, & *iudiciali* perpaucâ.

Tertia

Tertia Colloquii, quæ pertinet ad promptuariam, atque etiam desideratam, est ea, quam vocare placet, Formularum Admorum. Illæ autem sunt, veluti vesibula, posticæ, antecameræ, te-camera, transitus, &c. Orationis, quæ indiscriminatim omnibus subiectis competere possunt. Quales sunt *præfationes, conclusiones, digressiones, transitiones, promissiones, declinationes, &* plurima ejusmodi. Quæ admodum enim in ædificiis plurimum faciunt & ad voluptatem, & ad usum, ut frontispicia, gradus, ostia, fenestras, aditus, transitus, & hujusmodi, commode distribuuntur; eodem modo etiam in oratione fit, ut additamenta & interpositiones illæ, (si decore & perite formentur & collocentur) plurimum tum gratiæ, tum commoditatis, universæ orationis structuræ adjiciant. Harum *Formularum* Exemplum unum aut alterum proponemus, neque diutius illdem immorabimur. Etsi enim sint res hæc exigui usus, tamen cum nihil in his addamus de nostro, sed tantum *formulas* nudas, ex Demosthene, aut Cicerone, aut alio quopiam selecto Auctore, describamus; inferius quiddam videntur, quam ut in eo tempus teramus.

Exempla *Formularum minorum.*

Conclusio *Deliberativa.*

Sic & culpam præteritam fas erit redimere, & futuris incommodis casum opera proficere.

T +

Patti

Partitionis accuratae Corollarium.

Vt omnes intelligant, nihil me & subterfugere voluisse reticendo, aut obscurare dicendo.

Transitio cum Monito.

Verum hac ita praeferemus, ut tamen intuenti & respicienti, relinquamus.

Præoccupatio contra opinionem inveteratam.

Faciám, ut intelligatis in tota causa, quid res ipsa tulerit, quid error affixerit, quid invidia confecerit.

Hæc pauca enumerasse, ad Exempla, satis fuerit: cum quibus, *Appendices Rhetoricæ*, quæ ad *Promptuariam* spectant concludimus.

G A P. I V.

Appendices generales duæ Traditiuæ: Criticæ, & Pædagogicæ.

Superfunt duæ appendices *Traditiuæ* in genere; Altera *Criticæ*, Altera *Pædagogicæ*. Sicut enim pars *Traditiuæ* præcipua in *Descriptione Librorum* consistit, ita pars ejus relativa in *Librorum* versatur *Lectiōe*: *Lectiō* autem, vel *Magistrorum* ope regitur, vel in industria cuiusque propria perficitur; Atque huic rei inferuiunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad *Criticam* spectant, primo *Authorum* probatorum *limata Correctio*, & *emendata Editio*, quibus & ipsorum *Authorum* honor vindicatur, & *Studio* lumen præfertur. Quæ tamen in re *Studiis* haud parum detrimenti intulit.

lit quorundam hominum diligentia temeraria. *Criticæ* enim haud paucis mos est, ubi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt, vitium statim in exemplari supponere. Veluti in illo loco *Taciti*: Cum quadam *Colonia* jus *Asyli* apud *Senatum* assereret, narrat *Tacitus*, non æquis admodum auribus, quæ ab iis proferebantur, fuisse ab *Imperatore* & *Senatu* audita: Itaque *Legati*, causa diffisi, bonam pecuniæ summam *Tito Vinio* dederunt, ut eis patrocinaretur. Hoc itaque pacto res obtinuit: *Timo* (inquit *Tacitus*) *Dignitas* & *Antiquitas Colonia* valuit: quasi *Argumenta*, quæ antea levia videbantur, accedente pretio novum tum pondus accepissent. At *Criticus* quidam, non ex infimis, verbum *Timo* expunxit, & *Tantum* reposuit. Atque hac prava *Criticorum* consuetudine factum est, ut [quod non nemo prudenter notavit] *Exemplaria maxime castigata sint saepenumero minime omnium casta*. Quinimo, ut verum dicamus, nisi *Criticæ* fuerint eruditi in *Scientiis* illis, de quibus *Libri* ab ipsis editi tractant, periculo diligentia eorum non vacat.

Secundo ad *Criticam* spectant, *Authorum Interpretatio* & *Explicatio*, *Commentarii*, *Scholæ*, *Notæ*, *Spicilegia*, & similia. In istiusmodi autem laboribus, pessimus ille *Criticorum* nonnullus quasi morbus invasit, ut multa ex obscurioribus transiliant, in satis veto perspicuis ad fastidium usque immorentur, & expantentur. Scilicet, non tam illud agitur, ut *Autor* ipse illustretur, quam ut *Criticus* ille multiplicem

tiplicem suam eruditionem, & variam lectionem, ubique atrepta occasione, ostendet. Optandum inprimis foret, (licet hæc res ad Traditivam principalem, non ad appendices pertineat) ut qui Argumenta obscuriora & nobiliora petracliet Scriptor, suas ipse explicationes subjungat; ut & textus ipse digressionibus aut explicationibus non abumpatur; & Notæ à Scriptoris mente non recedant. Cujusmodi quidpiam suspicamus de *Theone Estelitis*.

Tertio, ad Criticam spectat, (quod etiam nomen eidem indidit) de *Authoribus*, quos *edunt*, *breve aliquod judicium interponere*; & illos cum cæteris Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; ut per hujusmodi censuram studiosi & de librorum delectu moneantur, & ad ipsam lectionem eorum instructiores accedant. Atque hoc ultimum, est *Criticorum* tanquam Cathedra, quam certe nostra ætate obliteraverunt Viti nonnulli magni, majores certe, nostro judicio, quam pro modulo *Criticorum*.

Ad *Pædagogicam* quod attinet, brevissimum foret dictu; *Consule Scholas testatarum*: Nihil enim, quod in usum venit, his melius. Nos tamen pauca more nostro monebimus, tanquam spicas legentes. Omnino *institutionem pueritiam* & *juventutis collegiatam probamus*; Non in rebus privatis; Non sub Ludimagistris tantum. Adest adolescentulis in *Collegiis* æmulatio major erga æquales; Adest quoque ipse vultus & aspe-

aspectus vitorum gravium, quod facit ad verendum, & teneros animos etiam à principio conformat ad exemplar. Denique sunt quidem plurima *educationis collegiata* comoda. In *ordine* autem & *modo* disciplinæ, illud inprimis consuluerim, ut caveatur à *compendiis*, & à *præcitate quadam doctrina*, quæ ingenia reddat audacula, & magnos profectus potius ostendet, quam faciat. Quin & *servendum nonnihil ingeniorum libertati*, ut si quis, quæ ex more disciplinæ sunt, faciat, & simul tempus ac alia, in quæ propensio est, suscipitur, ne utique colibeatur. Porro opera pretium fuerit, diligenter animadvertere, (quod forsasse adhuc non fuerit notatum) esse duos *usûs facienda* & *exercendi* & *preparandi ingenia* modos, eosque tanquam antitrophos. *Alter incipit à facilioribus*, & ad *magis ardua paulatim deducit*; *Alter ab initio duriora imperat* & *urget*, ut iis obtentis, facilius quis etiam suaviter perfundi possit. Alia enim est *Methodus*, incipere natare cum utribus, qui sublevant; Alia incipere saltare cum calcis ponderosis, qui aggravent. Neque facile est dictu, quantum *Methodorum* prudens intermixtio conferat ad promovendas, tam animi quam corporis, facultates. Item *applicatio* & *delectatio studiorum*, pro natura ingeniorum quæ erudiantur, res est singularis & usus & judicii; quam etiam bene & vere notatam & perfectam Magistri parentibus adolescentium debeant, ut de genere vitæ, cui filios suos destin-

ment, consulere possint. Verum, & illud attentius paulo observandum, non tantum in iis, ad quæ natura quisque sua fertur, longe maximos fieri profectus; sed etiam ad ea, ad quæ vitio nature quis maxime fuerit inhabilis, reperiri in studiis ad hoc proprie desectis, remedia & curationes. Exempli gratia; Si cuiuspiam ingenium tale sit, quale est avium, ut facile abripiatur, nec per moram (qualem oportet) inventum esse sustineat; Remedium huic rei præbebunt *Mathematica*, in quibus si evagatur paulo mens, de integro renovanda est demonstratio. Etiam *exercitorum* in erudiendo, partes liquet esse vel maximas. At illud à paucis notatum est, quod *exercitorum* debeat esse non solum prudens institutio, sed etiam prudens intermissio. Optime siquidem Cicero notavit, *quod in exercitiis plerumque exerceri contingat, non minus vitia, quam facultates*; adeo ut malus habitus, quandoque simul acquiratur, & se infinet cum bono. Itaque tutius est, intermittere *exercitia*, & subinde repetere, quam assidue continuare & urgere. Verum de his satis. Sunt certe hæ res primo aspectu minus grandes & solennes, sed fructuose tamen & efficaces. Quænam modum enim in planis, ad felicitatem vel infelicitatem ipsarum, plurimum faciunt injuriæ, aut auxilia, quæ iidem, cum tenere fuissent, intervenerint; quemadmodum etiam incrementa illa immensa Imperii Romani, merito à quibusdam attribuantur virtuti & prudentiæ sex illorum Regum, qui eidem in pueritia sua veluti

Tutores

Tutores fuerunt, aut Nutritii: Sic certe cultura & institutio annorum pueritium, aut teneriorum, eas habet vires, licet latentes, & minime in cunivervis observationem incurrentes, quas neque temporis diuturnitas, neque laborum assiduitas & contentio, postea, ætate maturiore, possint ullo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiam, notare, facultates vel mediocres, si in magnos Vitos aut res magnas inciderint, graves & insignes interdum producere effectus. Ejus rei ponemus exemplum memorabile; Quod eo magis adducimus, quia Jesuite eandem disciplinam non videntur aspernari, sano (ut nobis videtur) judicio. Atque res, quæ si sit Professoria, infamis est: Verum disciplinaria facta, ex optimis est. Intelligimus autem *Actionem Theatralem*. Quippe quæ memoriam roborat, vocis & pronuntiationis tonum atque efficaciam temperat; Vultum & gestum ad decorum componit, Filiciam non parvam conciliat, denique oculis hominum juvenes allaciat. Erit autem exemplum à Tacito desumptum, *Vibuleni* cuiusdam, olim Histronis, tunc temporis autem militantis in Legionibus Pannonicis. Ille, sub excessu Augusti, seditionem moverat, ita ut Blæsus præfectus aliquos ex seditionis in carcerem conjiceret. Milites vero impressione facta, illos extractis carceribus liberarunt. At Vibulenus, apud Milites concionabundus, sic orsus est; *Vos* (inquit) *his innocentibus & miseris meis lucem & spiritum reddidistis: Sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddidit e-*
quem

quem missum ad vos à Germanico exercitu, de communibus commodis, nocte proxima jugularis per gladiatores suos, quos in exitum Militum habet atque armat. Responde, *Blefe, ubi caedere abjeceris. No hostes quidem sepulchrum invident. Cum oscula, cum lacrymis dolorem mentis implerero, me quoque trucidari jube, dum interfector, nullum ob scelus, sed quia militati Legionum consulebamus, hi sepeliant.* Quibus verbis invidiæ ac consternationis nimium quantum concivit. Adeo ut, nisi brevi postea innotuisset, nihil horum fuisse, quin etiam fratrem eum nunquam habuisse, vix à Præfecto Milites manus abstinuissent: Ille vero sem totam, tanquam fabulam, in scena peregit.

Nunc vero, ad Colophonem pervenimus tractatus nostri de doctrinis rationalibus. In quibus licet à partitionibus receptis interdum recesserimus, nemo tamen existimet, nos illas omnes improbare *partitiones*, quibus usi non sumus. Duplex enim nobis imponitur necessitas partitiones mutandi: Una, quia hæc duo, nimirum, res natura proximas in unam classem redigere, & res ad usum promendas conjicere in unum cumulum, sine ipso, & intentione, sunt omnino diversa. Ex gratia, Secretarius aliquis Regis aut Reipubl: in musæo chartas furtiva procul dubio distribuit; ut quæ similis sit Naturæ, simul componat, veluti fœdera seotum, seotum mandata; literas ab Exteris, literas domesticas, & similia, seotum omnia. Contra, in seotino aliquo particulari, illas simul componit.

ponit, quæ licet diversi generis sunt, simul tamen usui fore existimet: Sic nimirum in hoc universali scientiæ Repositio nobis, pro natura rerum ipsarum, *partitiones* erant institundæ: cum tamen, si particularis aliqua Scientia fuisset pertractanda, *Partiones* fuissent secuti, usui & praxi potius accommodatas. Altera necessitas partitiones mutandi est, quia *Desideratorum* ad Scientias adjectio, & eorum cum reliquis in integrum corpus redactio, etiam, per consequentiam, *Scientiarum* ipsarum partitiones transfudit. Nam (demonstrationis gratia) esto, quod artes, quæ habentur, rationem habeant Numeri 15. adjectis autem *Desideratis* Numeri 20. Dico quod partes Numeri 15. non sunt easdem partes, quæ Numeri 20. Nam partes Numeri 15. sunt 3. & 5. Partes vero Numeri 20. sunt 2. 4. 5. & 10. Itaque patet, quod hæc aliter fieri non poterint. Atque de *Scientiis Logicis* hæc dicta sint.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
scientiarum,*

LIBER SEPTIMUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partis Ethicæ, in Doctrinam de Exemplari, & Geographica animi. Partis Exemplaris, (scilicet Boni) in Bonum Simplex, & Bonum Comparatum. Partis Bani Simplex, in Bonum Individuale, & Bonum Communitatis.

Peruentum est (Rex optime) ad *Ethicam*, quæ *Voluntatem humanam* inuenitur & tractatur. Voluntatem gubernat reſtatio, ſeducit bonum appetens; Voluntatis ſtimuli affectus, miniſtri organa & motus voluntarii. De hac Salomon, *Aute omnia (inquit) euſtodi, Eſt, cor tuum, non inde procedunt altiores viæ.* In huius *Scientia* per tractatione, qui de ea ſcripſerunt, perinde mihi feciſſe videntur, ac ſi quis *ſcribendi artem* tradere pollicetur, pulchra tantum exhibeat *exemplaria*, literarum tam ſimplicium quam copulatarum, de *calamo* vero *ſuſcendo*, aut modis chara-
Ceteris

Ceteris eſſormandi, nihil præcipiat. Ita & iſti propoſuerunt nobis exemplaria bella, & luculenta, atq; deſcriptiones ſive imagines accuratas, *boni, virtutis, officiorum, ſelicis uitæ*, tanquam vera objecta, & ſcopos voluntatis & appetitus humani. Verum quomodo quis poſſit optime ad hos ſcopos (excellentes ſane, & bene ab illis poſitos) collimare, hoc eſt, quibus inſtitutis animus ad illa aſſequenda ſubigi & componi poſſit, aut nihil præcipiunt, aut perfunctorie, & minus utiliter. Diſſeramus, quantum libuerit, virtutes morales in animo humano eſſe habitualiter, non naturaliter: Diſtinguamus ſoleniter, inter ſpiritus generoſos, & vulgus ignobile, quod illi rationum momentis, hi præmio aut pœna, ducantur: Præcipiamus ingenioſe, animum humanum, ut reſtificetur, inſtar bacilli, in contrariam partem inclinationis ſuæ ſecti oportere: Aliaque inſuper huiusmodi hinc inde ſpargamus: Longe tamen abeſt, ut hæc & alia id genus, abſentiam ſeſ excuſent, quam modo requirimus.

Hæc ſæpe neglectas cauſam hæu li aliam eſſe reor; quam latentem illum ſcopulum, ad quem tot *Scientia* nauiculæ impingentes, naufragia paſſæ ſunt: Nimirum, quod ſatidiſant Scriptores verſari in rebus vulgatis, & plebejis, quæ nec Latæ ſubtiles ſiut ad diſputandum, nec ſatis illuſtres ad ornandum. Sane haud facile quis verbis allequatur, quantum calamitatem attulerit hoc ipſam, quod dicimus: quod homines ingeniſta ſuperbia, & gloria vana, eas materias tractationum, coſque modos tractandi ſibi dele-

delegerint, quæ ingenia ipsorum potius commendent, quam Lectorum utilitatibus inserviant. Optime Seneca, *Nocet illo eloquentia, qui non rerum facit cupiditatem, sed sui*: Siquidem Scripta talia esse debent, ut amores documentorum ipsorum, non doctorum, excitent. Ii igitur recta incedunt via, qui consiliis suis id prædicare possunt, quod fecit Demosthenes, atque hac clausula ea concludere, *Quæ si feceritis, non Oratorem duntaxat in præsentia laudabitis, sed vosmet ipsos etiam, non ita multo post statuerem vestram meliorem*. Ego certe, (Rex optime) ut de me ipso, quod res est, loquat; & in iis quæ nunc edo, & in iis, quæ in posterum meditor, Dignitatem ingenii & nominis mei (si qua sit) sæpius sciens & volens præjicio, dum commodis humanis inserviam: Quique Architektus fastasse in Philosophia & Scientiis esse debeam, etiam Operarius & Bajulus, & quidvis demum fio; cum haud pauca, quæ omnino fieri necesse sit, alii autem ob innatam superbiam subterfugiant, ipse sustineam, & exequar. Verum (ut ad rem redemus) quod cepimus dicere, delegerunt sibi Philosophi in *Ethica* massam quandam materiam splendidam & nitentem, in qua potissimum vel ingenii acumen, vel eloquentiæ vigorem venditare possunt. Qui vero Practicam maxime instruunt, quandoquidem tam belle ornari non possunt, maxima ex parte omiserunt.

Neque tamen debuerant Viri tam eximii desperasse de fortuna, simili ei, quam Poëta Virgilius

suis, & sibi spondere ausus, & revera consequutus est, qui non minorem, eloquentiæ, ingenii, & eruditionis, gloriam adeptus est, in explicando observationes agriculturæ, quam *Æneæ* res gestas Heroicas enarrando.

Nec sum animi dubius, verbis ea vincere, magnum

Quam sit. Et angustis his addere rebus honorem.

Certe, si serio hominibus cordi sit, non in otio scribere, quæ per otium legantur, sed revera vitam activam insituere & subornare: *Georgica* ista animi humani non minore in pretio apud homines haberi debebant, quam Heroicæ illæ effigies virtutis, boni, & felicitatis, in quibus tam operose est insudatum.

Partemur igitur *Ethicam* in doctrinæ principales duas; Alteram de exemplari sive imagine boni, Alteram de regimine & cultura animi, quam etiam partem *Georgicam animi* appellare consuevimus: Illa naturam boni describit, hæc regulas de animo ad illa conformando præscribit.

Doctrina de exemplari (quæ boni naturam intuetur & describit) bonum considerat, aut simplex, aut comparatum; aut genera (inquam) boni, aut gradus. In posteriore horum, disputationes illas infinitas, & speculationes circa boni supremum gradum, quem felicitatem, beatitudinem, summum bonum vocitantur, (quæ Ethicis instar Theologiæ erant) Christiana tandem fides sustulit, & missas fecit. Quemadmodum

modum enim Aristoteles ait, *Adolescentes posse etiam beatos esse, sed non aliter, quam spe; eodem modo, à Christiana Fide edocti, debemus nos omnes minorum & adolescentium loco statuere, ut non aliam felicitatem cogitemus, quam quæ in Spe sit est.*

Liberati igitur, bonis avibus, ab hac *doctrinâ*, tanquam de cælo Ethnicorum; (Quæ in parte pericul dubio elevationem nature humanæ attulerunt majorem quam cujus illa esset capax: Videmus enim quasi Cothurno Seneca; *Vere magnos, habere fragilitatem hominû, securitatem Dei*) Reliqua certe ab illis, circa *doctrinam exemplaris*, tradita, minore aut veritatis aut sobrietatis jactura, magna ex parte recipere possumus. Etenim, quod ad *naturam boni positiui & simplicis* spectat, illam certe pulcherrime, & ad vivum, veluti in tabulis æmæis, depinxerunt; *Virtutum & officiorum figuras, posuimus, genera, affinitates, partes, subjecta, provincias, alliones, dispensationes*, diligentissime sub oculis repræsentantes. Neque hic finis: Nam hæc omnia animo humano, magno quoque argumentorum acumine & vivacitate, & suasionum dulcedine, commendarunt atque insinuarunt: Quin etiam (quantum verbis præstari possit) eadem contra pravo & populares Errores, & insultus, fidelissime muniverunt. Quatenus vero ad *naturam boni comparati*, huic rei etiam nullo modo defuerunt; *In consuetudine vivendi illis ordinibus bonorum, in collatione vitæ contemplativæ cum a-*
ctiva,

*Activa, in discriminatione virtutis cum voluptu-
tate, & virtutis jam securitatem nacta, & con-
firmata, in consilio & pugna boni & vitii, in
virtutum inter se libramine, nimirum cui
quæ quæ preponderet, & similibus. Adeo ut
hanc partem de exemplari, insigniter excultam
jam esse, & Antiquos, in ea te, mirabiles se vi-
ros præstitisse, repetiam: Ita tamen, ut Philoso-
phos longo post se intervallo reliquerit, quia &
strenua Theologorum diligentia, in officio, &
virtutibus moralibus, & castius conscientia, &
peccati circumscriptionibus pensandis & deter-
minandis, exercitata.*

Nihilò secius (ut ad Philosophos redeamus) si illi (antequam ad populares & receptas notions, *virtutis, vitii, doloris, voluptatis, & cæ-
terorum, se applicassent*) supercedissent paulisper, & radices ipsas boni & mali, & radicem illarum fibras indagassent, ingentem, meo judicio lucem illis omnibus, quæ postea in inquisitionem ventura fuissent, affuditissent: Ante omnia, si *naturam rerum*, non auctus quam *axiomata moralia* consuluissent, *doctrinas* suas minus prolixas, magis autem profundas reddidissent. Quod cum ab illis, aut omnino omisissim, aut consule admodum tractatum fuerit, nos breviter tetra stabimus; & fontes ipsos rerum moralium aperire & purgare conabimur, antequam ad *doctrinam de cultiva animi*, quam posuimus, ut *Desideratam*, perveniamus. Hoc enim (ut arbitramur) *doctrinam de exemplari* novis quodammodo vitibus donabit.

Inditus

Inditus est atque impressus unicuique rei appetitus, ad duplicem naturam boni; Alteram, qua res totum quoddam est in se ipse: Alteram, qua est pars totius alicujus majoris. Atque posterior hęc illa altera dignior est, & potentior, cum tendat ad conservationem formę amplioris. Nominetur prima, bonum individuale sive substantiæ; posterior, bonum communis. Ferrum Symphasia particulari fertur ad magnetem; at si paulo ponderosius fuerit, Amores illos deserit, & tanquam Bonus civis & amator patrię, terram petit, regionem scilicet connaturalium suorum. Ulterius paulo pergamus; Corpora densa & gravia terram petunt, congregationem magnam corporum densorum: Attamen, potius quam natura rerum divisionem patiantur, & detur (ut loquuntur) vacuum, corpora hujusmodi in furtum feruntur, & cessabunt ab officio suo egera terram, ut præstent officium suum Mundo ipsi debitum. Ita quasi perpetuo obtinet, ut Conservatio Formę magis Communis minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogativa ista Boni Communis signatur præcipue in homine, si non degeneraverit, juxta memorabile illud Pompeji Magni dictum, qui, quo tempore Romanam famem premeret, annonę importandę præpositus, vehementissime autem ab amicis interpellatus, ne Mari, atroce tempore inguente, se committeret, illud tantum respondit, *Necesso est, ut amicus non, ut vicius*: Aleo ut vitę desiderium (quod in individuo maximum est) amori & fidel in Rem-
publ.

publ. apud eum non præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus seculis, reperta est vel Philosophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex, aut Disciplina, quę in tantum communis bonum exaltavit, Bonum veto individuale depressit, quantum Sancti Fides Christiana: unde liquido patet, unum eundemque Deum fuisse, qui creaturis Leges illas naturę, hominibus vero Legem Christianam dedisset. Propterea legimus, nonnullos ex Electis & Sanctis Viris, optasse se potius erasos ex Libro Vitę, quam ut salus ad fratres suos non perveniret, Ecclasi quidam charitatis, & impotenti desiderio boni communis incitatos.

Hoc positum, ita ut immotum maneat & inconcussum, nonnullis ex gravissimis in Moralibus Philosophia controversiis hunc imponit. Primo enim Questionem illam determinat, de vita contemplativa activa præferendajque contra sententiam Aristotelis. Omnes siquidem rationes, quę ab illo pro contemplativa afferuntur, bonum privatum respiciunt, atque individui tantum ipsius voluptatem, aut dignitatem, quibus in rebus contemplativa palam haud dubie reportat. Etenim contemplativa non absimilis est comparationi, qua usus est Pythagoras, ut Philosophiæ & contemplationi honorem ac decus assereret. Qui ab Hierone, quibusdam esset, interrogatus, respondit; *Hierone non latere, (si forte unquam Olympicis certaminibus interfuisset) id ibi loci contingere, ut veniant eo; Alii fortuna sua in agonibus periculum facturi; Alii vero,*
11

ut mercatores, ad merces dilabendas: Alii ut amicos undique confluentes convenirent, & opulenti ac hilaritati indulgerent: Alii denique ut ceterorum essent spectatores. Se autem satum esse ex illis, qui spectandi gratia venerit. Verum homines nosse debent, in hoc humanæ vitæ theatro, Deo & Angelis solum convenire, ut Spectatores sint. Neque sane fieri potuit, ut hac de re dubitatio in Ecclesia usquam suscitaretur: (utcumque plurimis in ore fuerit dictum illud, *pretiosa in oculis Domini mors Sanctorum ejus*: Ex quo loco mortem illam civilem & instituta vitæ monasticæ & regularis attolere solebant) nisi illud etiam una sceleret, quod vita illa monastica mere contemplativa non sit, verum plane in officiis Ecclesiasticis versetur; Quasi sunt jugis oratio, & votorum sacrificia, Deo oblata: Librorum item Theologicorum, multo in otio, conscriptio, ad Legis Divinæ doctrinam propagandam: Quæmadmodum & Moses fecit, cum per tot dies in montis secessu moratus esset. Quænam Henoch, ab *Adamo Septimus*, qui videtur fuisse princeps *Vitæ contemplativæ*, (etenim enim Deo ambulasse perhibetur) nihilominus Ecclesiam *Propheetâ Libro* (qui etiam à Sancto Juda citatur) dotavit. *Contemplativam* veto quod attinet meram, & in se ipsa terminatam, quæque radios nullos, sive caloris, sive luminis, in societatem humanam diffundat, necsit eam certe Theologia.

Determinat etiam questionem, tanta contentione agitari, inter *Scholâs Zenonis & Stoicâ*

eratis ex una parte, qui felicitatem in virtute, aut sola, aut adornata, (cujus semper in officii vitæ partes potissimè) collocarunt: & reliquas complures *Stoicâs & Scholâs*, ex altera parte: veluti *Scholâs Cyrenæorum & Epicuræorum*: qui eam in voluptate constituerunt, Virtutem autem (sicut fit in *Comœdiis* aliquibus, ubi *Hæra* cum familia vestem mutat) plane ancillam statuerunt: utpote sine qua voluptati commode ministrari non posset: nec minus illam alteram *Epicuri Scholam*, quasi *reformatam*; quæ felicitatem nihil aliud esse prædicabat, quam animi tranquillitatem & serenitatem, à perturbationibus liberi, & vacui; ac si Jovem de folio deturbare vellent, & Saturnum cum aureo seculo reducere, quando neque æstas nec bruma fuissent, non ver, nec autumnus, sed una & æquabilis aëris temperies: denique & illam explosam *Pyrrhonis & Herilli Scholam*, qui sitam autumaverunt felicitatem in scrupulis quibusque animi proflus eliminandis, nullam statuentes fixam & constantem boni aut mali naturam, sed actiones pro bonis aut malis habentes, prout ex animo, motu puro & itrefracto, aut contra, cum averfatione & reluctatione, prodirent; quæ tamen opinio in *Hæresi Anabaptistarum* revixit, qui cuncta mediabantur juxta motus & instinctus Spiritus, & constantiam vel vacillationem fidei. Liqueat autem, ista, quæ recensuimus, omnia ad privatam animorum tranquillitatem, & complacentiam, nullo modo autem ad *bonum communis*, spectare.

Porro redarguit etiam *Philosophiam Epicleti*, qui hoc vitæ præsupposito; Felicitatem in his poni debere, quæ in potestate nostra sunt, ne scilicet fortunæ & casibus sumus obnoxii; quasi vero non multo fuerit felicitas, in relictis & generosis intentionibus, & finibus, qui publicum bonum amplectantur, successu destitui, & frustrari, quam in omnibus, quæ ad privatam tantum fortunam nostram referuntur, Voti perpetuo compotes fieri! Sicut Consulvus, Neapolim digito Militibus indicans, generosa voce testatus est, *Multo sibi optatius fore, unum pedem promovendo, ad interitum certum rueri, quam unius pedis recessu vitam in multis annis producere.* Cui etiam concinit cælestis Dux & Imperator, qui pronuntiavit, *Conscientiam bonam iuge esse Conseruandam;* Quibus verbis aperte significat, neminem bonarum intentionum sibi conscientiam, utemque successu careat, verius & purius, & naturæ magis consentaneam præbere gaudium, quam universum illum apparatus, quo instrui possit homo, vel ut desiderii suis fruatur, vel ut animo coalescat.

Redarguit itidem *Philosophia ab usum illam*, circa Epicleti tempora grassata ceptum: Nempe quod *Philosophia* veris fuerit in genus quoddam vitæ Professorium, & tanquam in Artem; Quasi scilicet institutum *Philosophiæ* esset, non ut perturbaciones compellerentur & extinguerentur; sed ut causæ & occasiones ipsarum exirentur & summo verentur: Ideo-

que

que particularis quædam vitæ ratio ad hoc obtinendum inuenda esset: introducendo sane, tale genus sanitatis in animum, quale fuit Herodici in corpore: cuius meminit Aristoteles; illum scilicet nihil aliud per totam vitam egisse; quam ut valetudinem cutaret, & proinde ab infinitis rebus abstineret, corporis interim usum quasi multatus. Ubi si hominibus officia societatis consecrati cordi sit, illa demum valetudo maxime est expectanda, quæ quilibet mutationes & impetus quoscumque ferre & vincere queat. Eodem modo & animus ille demum vete & proprie sanus & validus censendus est, qui per plurimas & maximas tentaciones & perturbaciones perumpere potest. Ita ut optime Diogenes dixisse visus sit, qui eas vires animi laudat, *quæ non ad carnis abstinendam, sed ad fortiter sustinendam valent;* quæque animi impetum, etiam in maximis præceptis, cohibere possunt; quæque (id quod in equis bene subactis laudatur) præsent, ut brevissimo spatio, & sistere se, & vertere possint.

Postremo, redarguit idem *teneritudinem quandam & ineptitudinem ad morigerandum*, in nonnullis ex antiquissimis *Philosophis*, & maxime in veneratione habitis, notatam: Qui nimis facile se à rebus civilibus subdlexerint, ut indignitatibus & perturbacionibus se exuerent, atque magis, sua opinione, illi hatis, & tanquam Sacrosancti, viverent: Tibi consentaneum esset, constantiam hominis vere *Moralis* talem fore, qualem

V 2

qualem

qualem idem Consulvus in homine militari requirebat: Nimirum ut honor ejus contesteretur tanquam *de tela crassiore*: minimeque tam tenui, ut quidvis illud vellere & lacerare possit.

C A P. II.

Partis Boni Individualis, vel Satisfactis, in Bonam Actum, & Bonam Passivum. Partis Boni Passivi, in Bonum Conservativum, & Bonum perfectivum. Partis Boni Communitatis in Officia Generalia, & Respectiva.

Repetamus igitur jam, & persequamur primum *bonum individuale, & spirituale*. Illud partitur in *bonum activum, & bonum passivum*. Etiam hæc quoque differentia *boni* (non abfinitis certe illis appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiatæ, *Promissilicet, & Conati*) in universa rerum natura impressa reperitur: Præcipue autem se prodit in duplici re: uno etentatur appetitu: altero, *se conservandi & manendi: altero, se multiplicandi & propagandi*: Atque hic posterior, qui *activus* est, & veluti *Promissus*, potentior videtur & dignior: Ille autem prior, qui *passivus* est, & veluti *Conatus*, inferior censeri potest. Etiam in universitate rerum natura celestis præcipue *agens* est; at natura terrestris, *Patiens*. Etiam in delectationibus animantium, major voluptas est generandi, quam pascendi. In oraculis quoque Divinis pronuntiatur, *Beatus esse dare, quam accipere*. Quin & in vita communis, nemo invenitur ingenio tam molli & effeminato, quin plures faciat aliquid quod ei in votis erat, pelli-

perficere, & ad exitum perducere, quam sensualitatem aliquam, aut delectamentum. Atque ista quidem *boni activi* præminentia in immensum exaltatur, ex intuitu conditionis humane, quod sit & mortalis, & fortune ictibus exposita. Nam si in voluptatibus hominum posset obtineri perpetuitas atque certitudo, magnum pretium eis accederet, propter securitatem & moram. Quandoquidem autem tem videmus huc recidere, *Magni astringimus mori tardius*: Et, *Ne gloriis de crassivo; nescit partem dicit*: mirum minime est, si contentione seramur ad ea, quæ temporis injurias non reformident. Ea vero nulla esse possunt, præter opera nostra: sicut dicitur, *Opera æquum sequuntur eos*. Est & altera præminentia *boni activi* haud exigua, indita & sustentata ex eo affectu, qui humane nature, ut comes individualis, lateri adhæret: Amor scilicet novitatis, aut varietatis. Ille vero in sensuum voluptatibus (quæ *boni passivi* pars sunt vel maxima) angustius admodum est, nec latitudinem habet aliquam insignem: *Cogita quandiu eadem feceris, Cibis, somnis, ludis; per hunc circulum curritur. Mori velle, non tantum fortis, aut miser, aut prudens, sed etiam sustuliosus potest*. At in actis vite nostræ, & institutis, & ambitionibus, insignis est varietas; Etque multa cum voluptate percipitur, dum inchoamus, progredimur, interquiescimus, regredimur, ut vires augeamus, appropinquamus, denique obtinemus, & hujusmodi;

ut vere admodum dictum sit, *Vita sine proposito, languida & vaga est.* Quod simul & prudentibus & stultissimis competit, ut ait Salomon, *Pro desiderio quærit cerebrum, omnibus immiscet se.* Quæntiam videmus, Reges potentissimos, ad quorum nutum, quæcunque sensibus grata sunt, parari possent, nihilominus procutalle sibi interdum desideria humilia & inania (quem admodum Cithara fuit Neroni, *Gladiatoria Commodo, Antonino Aurigatio,* & alia aliis) quæ tamen ipsis factum omni affluentia voluptatum sensualium potiora. Tanto voluptatem majorem affert ut aliquid agamus, quam ut fruamur.

Illud interim paulo attentius notandum est, *bonum ætærum, individuale, à bono communione* potius differre; quanquam nonnunquam ambo coincidunt. Quamvis enim *bonum istud individuale, ætærum,* super opera beneficentia (quæ ex *virtutibus comunione* est) pariat & producat; illud tamen interest, quod illa opera ab hominibus plerumque fiant, non auro alios juvandi, aut beandi, sed plane propter se atque potentiam & amplitudinem propriam. Id quod optime occurrit, quando *bonum ætærum* in aliquod impingit, quod sit *bono comunione* contrarium. Siquidem Gygæna illa animi condicio, qua abruptiorum magni isti orbis terrarum perturbatores, (qualis fuit L. Silla, & plurimi alii, licet in modulo longe minore; qui videntur ad hoc anhelare, ut omnes felices & serenos sint, prout sibi fuerint amici, vel ini-

mici;

mici; atque ut mundus tanquam ipsorum præferat imaginem; quæ vera est *Theomachia,*) hæc inquam ipsa aspirat ad *bonum ætærum*, in dividuale, saltem *apparenti,* est à *bono comunione* omnium maxime recedat.

At *bonum Passivum* patiemur, in *Bonum Conservativum, & Bonum perfectivum.* Etenim inditus est unicuique rei triplex appetitus, quatenus ad *Bonum Sui generis, sive individua.* Primus, ut se *conservet;* Secundus, ut se *perficiat.* Tertius, ut se *multiplacet, sive assumat.* Atque hic postremus appetitus ad *bonum ætærum* refertur, de quo jam modo diximus. Super sunt igitur reliqua tantum duo, quæ diximus, *bona.* Ex quibus præcellit *perfectivum.* Minus enim quiddam est, conservare rem in suo statu: Majus vero, eandem ad naturam sublimiorem evehere. Reperiuntur siquidem per res universas, naturæ alique nobiliores, ad quatum dignitatem & excellentiam, naturæ inferiores aspirant, veluti ad *origines & fontes suos.* Sic de hominibus non male cecinit ille:

Igneus est illis vigor, & castæis origo.

Homini enim, assumptio aut approximatio ad Divinam aut Angelicam naturam, est forme suæ perfectio. Cujus quidem *boni perfectivi* præva & præpostera imitatio, petitus est ipsa vitæ humanæ, & turbo quidam rapidus, qui omnia abripit & subvertit. Nimirum, dum homines, exaltationis vice formalis atque essentialis, cæca ambitione advolant ad exaltationem tantummodo localem. Quænamodum enim ægri,

V. 4.

remem-

remedium mali sui non invenientes, de loco in locum corpus agitant & volunt, quasi mutatione loci à se ipsis abscedere, & internum malum effugere possint: Eodem modo evenit in ambitione, ut homines, simulachro quodam falso naturæ sive exaltandæ abrepti, nihil aliud adipiscantur, quam loci quandam celsitudinem & fastigium.

*Bonum vero conservativum nihil aliud est, quam receptio & fructus rerum natura nostra congruentium. Hoc vero bonum, licet maxime sit simplex, & nativum, tamen ex bonis videtur mollissimum atque infimum. Quin & hoc ipsum Bonum recipit differentiam nonnullam, circa quam partim vacillavit iudicium hominum, partim omnia est inquisitio. Boni siquidem fructus sive, quod vulgo dicitur, *juventutis dignitas*, & commendatio, aut in *senectute fructus* sive sita est, aut in ejusdem *vigore*: Quorum alterum inducit & præstat *aqualitas*, alterum aut in *varietate* & *vacillando*: Alterum minorem habet mixturam mali, alterum impressionem magis fortem & viridam boni. Cæterum, horum utrum melius, *ambigitur*: Dein, non natura humana utrumque simul apte se retinere possit, *non inquiritur*.*

Atque quantum ad id, de quo *ambigitur*, ventulari cepit illa controversia inter Socratem & Sophistam quandam. Ac Socrates quidem assererat, *felicitatem suam esse in animi pace consistente, & tranquillitate*: Sophista vero in hoc, *ut quis multum appetat, & multum fruatur*.

*tur. Quin & ab argumentis delapsi sunt ad convitia; Dicente Sophista, Felicitatem Socratis, spiritus vel lapidis esse felicitatem; è contra Socrate, Sophista felicitatem esse scabiosam, qui perpetuo pruriret, & scaberet. Neque tamen desunt utrique sententiæ sua firmamenta. Nam Socrati assentitur vel Epicuri *Schola* ipsa, quæ virtutis, ad felicitatē, partes esse maximas, non diffitebatur. Quod si ita sit, certo certius est, virtutis maiorem esse usum in perturbationibus sedandis, quam rebus cupitis adipiscendis. Sophista autem non nihil suffragari videtur assertio illa, cuius à nobis mentio modo facta est, quod videlicet *bonum perfectivum bono conservativo sit superius*, quippe quia cupitarum rerum adeptiones naturam videantur sensum perficere: quod licet vere non faciant, tamen & motus ipse in circulo speciem nonnullam præ se fert *mutus progressivi*.*

At secunda *questio*, (Nam scilicet *natura humana non possit & animi tranquillitatem, & fructus vigorem, simul retinere*?) rite distincta, ptiorem illam reddit otiosam & supervacaneam. Annon enim videmus, hæud raro animos nonnullorum ita factos & compositos, ut voluptatibus assiciantur vel maxime cum adsint, & tamen earum iacturam non gravate ferant? Ita ut series illa Philosophica, *Non uti, ut non appetas; Non appetere, ut non metuas*, videatur esse passili eujusdam animi, & dissidentis. Sane, *Doctrina* plerumque Philosophorum videntur esse paulo timidiores, & cavete hominibus, plus quam naturæ rerum postu-

lat. Veluti, cum mortis formidinem medendo augent. Etenim, cum nihil aliud fere vitam humanam faciant, quam mortis quandam preparationem & disciplinam, quomodo fieri possit, ut ille hostis mirum in modum non videatur terribilis, contra quem muniendi nullus sit finis? Melius Poëta, [inter Ethnicos]

*Qui finem vita extremum inter memora
ponit.*

Natura.

Similiter & in omnibus annis sunt Philosophi, animum humanum reddere nimis uniformem & harmonicam: eum motibus contrariis & extremis minime assuefaciendo. Cujus causam arbitror fuisse, quod ipsi vitæ se privatæ dedicant, à negotiis & aliorum obsequiis immuni & libere. Quin potius imitentur homines prudentiam gemmariorum; qui, si forte in gemma inveniatur nubecula aliqua, aut glaciacula, que ita possit eximi, ut magnitudini lapidis non nimium detrahatur, eam tollunt; aliter vero intactam eam relinquunt: Pari ratione, serenitati animorum ita consulendum est, ut non destituatur magnanimitas. Atque de *bono indivisibili* haftenus.

Postquam igitur de *bono suitatis* (quod etiam *particulare privatum, indivisibile*, appellare solemus) jam dixerimus; repetamus *bonum communitatis*, quod *societatem* inductur. Illud nomine *officii* vocari consuevit: Siquidem vocabulum *officii* magis proprie attribuitur animo bene disposito erga alios: vocabulum

virtutis animo intra se recte formato & composito. Verum ista pars, primo intuitu, *Scientiæ civili* deberi videtur: Attamen, si diligentius attendas, non ita: Siquidem tractat regnum & imperium uniuscujusque in se ipsum, neutquam vero in alios. Atque sicut in architectura, alia res est, postes, trabes, & cæteras ædificii partes efformare, & ad ædificandi usum preparare; alia autem, easdem ad invicem aptare & compaginare: Sicut etiam in mechanicis, instrumentum aut machinam fabricare & conficere, non idem est, quod fabricatum erigere, movere, & in opere ponere: Sic *ultima de conjugatione ipsa hominum in civitate, sive societate*, differat ab ea, que eos reddit ad hujusmodi *Societatis* commoda conformes, & bene affectos.

Ista *pars de officio*, etiam in duas portiones distribuitur. quarum altera tractat de *officio hominis in communi*: altera de *officiis specialibus* *Et respectivis*, pro singulorum professione, vocatione, statu, persona, & gradu. Harum primam, satis exultant, diligenterque à veteribus & aliis explicatam, jam antea retulimus: Alteram quoque, spatium quidem tractatam, licet non in corpus aliquod integrum Scientiæ digestam, reperimus. Neque tamen hoc ipsum, quod spatium tractetur, reprehendimus; quinimo de hoc argumento per partes scribi longe consultius existimamus. Quis enim tanta fuerit vel perspicacia, vel confidentia, ut de *officiis peculiaribus* *Et relativis*, singulorum ordinum

& conditionum, perire & ad vivum disceptare & definire possit, aut sustineat? Tractatus autem, qui experientiam non sapiunt, sed ex notitia rerum generali & Scholastica tanquam modo de promptu sunt de rebus huiusmodi, inanes plerumque evadunt & inutilis. Quamvis enim aliquando contingat, spectatorem ea animadvertere, quæ lusorem fugiant, atque jactetur proverbium quoddam magis audaculum, quam sanum, de censura vulgi circa actiones principum, *stantem in valle optime perlostrare montem*; optandum tamen imprimis esset, ut non nisi expertissimus & veratissimus quisque se huiusmodi argumentis inamiseret. Hominum enim speculativorum, in materiis activis, lucubrationes, iis, qui in agendo fuerint exercitati, nihilo meliores videntur, quam dissertationes Thormionis de bellis æstimate sunt ab Hannibale, qui eas habuit pro somniis & deliriis. Unum duntaxat vitium illos occupat, qui de rebus, ad suum munus, aut artem pertinentibus, libros conscribunt, quod scilicet in illis ipsis *Spartis* suis ornandis, atque atollendis, modum tenere nesciant.

In hoc genere Librorum, piaculum foret, non meminisse (honoris causa) excellentissimi illius operis, à Majestate tua clucubrati, *De Officio Regis*. Scriptum enim hoc plurimos intra se cumulatit ac recondidit Theiautos, tam conspicuos, quam occultos, *Theologia*, *Ethica*, & *Politica*; insigni cum aspersione aliarum artium: Etque, meo iudicio, inter Scripta, quæ

mihî

mihî perlegere contigerit, præcipue sanam & solidam. Non illud ullo loco, aut inventionis fervore æstuat, aut in diligentiæ figore torpet aut dormitat: Non vertigine aliquando committitur, unde in ordine suo servando confundatur aut excidat: Non digressionibus distrahitur, ut illa, quæ nihil ad rhombum sunt, expatiatione aliqua flexuosa complectatur: Non odoramentorum aut pigmentorum facis adulteratur; qualibus illi utuntur, qui Lectorum potius delectationi, quam argumenti naturæ inserviunt: Ante omnia vero, spiritui valet istud opus, non minus, quam corpore, utpote quod & cum veritate optime consentiat, & ad usum sit accommodatissimum. Quin etiam vitio illo, de quo paulo ante diximus, (quod, si in alio quopiam, in Rege certe, & Scripto de Majestate Regia, toletandum fuerit) omnino caret: Nempe, quod culmen & fastigium Regium non inmodice aut invidiose extollat: siquidem Majestas tua Regem non depinxit aliquem, *Assyria* aut *Persia*, gloria & externo fastu nitentem, & cotuscantem: sed vere *Mosem*, aut *Davidem*, Pastores scilicet Populi sui. Neque vero mihî unquam memoria excidet dictum quoddam vere regium, quod in lite gravissima terminanda, Majestas tua, pro facto illo, quo præditus es, Spiritu, ad populos regendos pronuciavit; Nimium, *Reges juxta Leges Regnorum suorum gubernacula tractare, quam admodum & Deus juxta Leges Naturæ: & aque raro prerogativam illam suam,*

quæ

qua *Leges transcendit, ab illis usurpandam, ac à Deo violenter usurpari potestatem Miraculo pa-
travit.* Nihilò tamen secius, ex Libro illo al-
tero, à Majestate tua conscripto de *Libera Mo-
narchia*, satis omnibus innotescit, non minus
Majestati tuæ cognitam esse & perspectam ple-
nitudinem potestatis Regiæ, atque *Plimitates*
(ut Scholastici loquuntur) Junium Regalium,
quam Officii & Muneris Regii Limites & Can-
cellos. Non dobitavi igitur in medium adduce-
re Librum illum à Majestatis tuæ calamo exa-
ratum, tanquam exemplum primarium & ma-
xime illustre, *Traſlatum de peculiaribus & re-
ſpectivis officiis.* Quo de Libro, quæ à me jam
dicta sunt, dixilem profecto, si ante Annos
mille à Rege quopiam conscriptus fuisset. Ne-
que vero me moveret Decorum illud, quod vul-
go præscribitur, ne quis coram laudetur: mo-
do Laudes illæ nec modum excedant, nec in-
tempeſtive, aut nulla data occasione, tribuan-
tur. Cicero certe, in luculentissima illa Oratio-
ne sua pro M. Marcello, nihil aliud agit, quam
ut exhibeat tabulam quandam, singulari arti-
ficio depictam, de Laudibus Cæsaris, licet cor-
am ipſo Oratio illa haberetur. Quod & Pli-
nius secundus erga Trajanum. Itaque jam ad
propositum revertamur.

Pertinet porro ad hanc partem de officiis re-
ſpectivis *vocationum, & præſſionum singula-
rum, doctrina* alia, tanquam priori relativa, sive
opposita; nimirum de *fraudibus, cautelis, im-
poſturis, & vitiis* ipsarum: Siquidem depra-
vationes

vationes & vitia officiis & virtutibus opponun-
tur. Neque omnino de his, in plurimis Scrip-
tis & Traſtibus, siletur: sed sæpe, ad illa
notanda, saltem obiter excutitur. At quo
tandem modo? Per Satyræ scilicet, & Cynicæ
(more Lucianæ) potius, quam serio & graviter.
Etenim, plus operæ impenditur, ut pleraque
in artibus, etiam utilia & sana, maligno dente
vellicentur, & ad ludibrium hominibus expo-
nantur, quam ut, quæ in iisdem corrupta sunt
& vitiosa, fecerantur à salubribus & incorrup-
tis. At optime Salomon: *Quærenti derisorii
ſcientiam, ipſa se abscondit, sed studioſo fit ob-
ſerviam.* Quicumque enim ad ſcientiam accedit
animo insidendi & aspernandi, inveniet procul-
dubio quæ cavilletur platina; ex quibus vero
doctior fiat, perpaucæ. Verum, Traſtatio hu-
jus, de quo loquimur, argumenti, gravis &
prudens, atque cum integritate quadam & ſin-
ceritate conjuncta, inter munissima virtutis
ac probitatis propugnacula videtur numeran-
da. Nam sicut fabulose perhibetur de *Basilisco*,
si primus quempiam conſpexerit, illico homi-
nem perimit; si quis illum prior, *Basiliscus* pe-
rit: pari ratione, fraudes, imposturæ, & malæ
artes, si quis eas prior detexerit, nocendi facul-
tate privatur; quod si illæ prævernerint, tum
vero, non alias, periculum creant. Est ita-
que quod gratias agamus *Machiavello*, & in-
jusmodi Scriptoribus, qui aperte & indilli-
mulanter proferunt, quid homines facere ſole-
ant, non quid debeant. Ficti enim nullo
modo

modo potest, ut conjungatur *serpentina* illa prudentia cum *innocentia columbina*, nisi quis mali ipsius naturam penitus permoleat. Absque hoc enim deest virtuti sua præsidia & munimenta. Imo, neque ullo modo possit vit bonus & probus malos & improbos coercere & emendare, nisi ipse prius omnia malitiae labibula & profunda exploraverit. Etenim, qui iudicio plane corrupto sunt, & depravato, hoc habent, ut præsupponant, Honestatem in hominibus ab insidia & simplicitate quadam morum otiri, atque ab eo tantum, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis, item libris, præceptis moralibus, & iis, qui vulgo prædicantur & decantantur, sermonibus: Addeo ut, nisi plane perspiciant, opinioniones suas pravas, ac corruptæ & detorta principia, non minus illis qui hortantur & admonent, quam sibi ipsis, esse explorata, & cognita, Probitatem omnem morum & consiliorum aspernentur: Juxta Oraculum illud Salomonis mirabile: *Non recipit stultus verba prudentia, nisi ea dixeris, qua versantur in corde ejus.* Hanc autem partem, de *caute*, & *virtus respectiva*, inter *Discretata* numeramus; eamque nomine *Satyre ferria*, sive *Tractatus de interioribus verum*, appellabimus.

Etiam ad *doctrinam de officio respectiva* pertinent officia *mutua*, inter maritum & uxorem, parentes & liberos, dominum & servum: Similiter leges amicitiae, & gratitudinis: Nec non civiles obligationes fraternitatum, collegio-

rum; etiam vicinatis; ac similitum: Verum intelligatur hoc semper, illa istis tractati, non quatenus sunt partes *societatis civilis*; (id enim ad *Politicam* referetur,) sed quatenus animi singularum, ad illa *societatis vincula* tuenda, iustitiae & prædisponi debeant.

At *doctrina de bono communitatis* quemadmodum & illa de *individuali* bonum tractat, non tantum simpliciter, sed & comparate: Quo spectat, officia perpendere, inter hominem & hominem; inter causam & causam; inter privata & publica; inter tempus præsens & futurum. Sicut videre est in animadversione illa severa & atroci L. Beati, contra filios suos, illâ plerisque in caelum laudibus effert; At alius quispiam dixit;

Insuper utraque forent ea fata minores.

Id ipsum licet intueri in cetera illa, ad quam invitati sunt M. Brutus, C. Cassius, & alii. Illic enim, cum ad animos explorandos, circa conspirationem in caput Cæsaris intentatam, Quæstio astute mota esset, (*nam licitum foret Tyrannum occideret?*) Ibant Convixæ in opinioniones diversas; Dum alii dicerent, plane licete, *Quod Servitus ultimam esset malorum*: Alii minime, *Quod Tyrannis minus exitialis esset, quam bellum civile*. Tertium autem genus, velini ex Schola Epicuri, asserbat, *Indignum esse, proidentes periclitari pro stultis*. Verum plerumque sunt casus de *officiis comparati*, inter quos frequenter ille intervenit: *Verum à Injustitia descendendum sit, propter salutem Patriæ, aut hujusmodi aliquid inique bonum in futuro?* Circa quem

Jason

Jalon Theſſalus dicere ſolebat: *Aliqua ſunt in-
juſte faciendæ, ut multa juſte fieri poſſint*: Verum
reſcriptio in promptu eſt: *Autorem præſentis
Inſtituti habes: Sponſorem futura non habes*. Se-
quuntur homines, quæ in præſentia bona & ju-
ſta ſunt, futura divinæ Providentiæ remittentes.
Atque circa doctriinam de Exemplari, ſive de bo-
no, hæc dicta ſunt.

CAP. III.

*Fantia Doctrinæ de Cultura Animi; in Doctrinam
de Characteribus Animorum; De Affectibus; &
de Remediis ſive Curationibus. Appendix Doctrinæ
ejuſdem de Congruentiâ inter bonam Animi, & Bonam
Corporis.*

Nunc igitur, poſtquam de *ſenſu vita*
(ſenſu intelligimus Philoſophico) vetha
fecerimus, ſuperest, ut de *Cultura Animi*, quæ
ei debetur, dicamus: Sine qua pars prior nihil
aliud videtur, quam imago quedam, aut ſtatua,
pulchra quidem aſpectu, ſed motu & vita deſti-
tuta. Cui ſententiæ Ariſtoteles ipſe diſertis ver-
bis ſuffragatur: *Neceſſe eſt igitur de virtute di-
cere, & quid ſit, & ex quibus gignatur. Inutile
enim ſere fuerit, virtutem quidem noſſe, ac qui-
renda autem ejus modos & vias ignorare. Non
anim de virtute tantum, qua ſpecta ſit, quaren-
dum eſt, ſed & quomodo ſui captam faciat: Vir-
tutem enim volumus, & rem ipſam noſſe, &
ejus compotes fieri: Hoc autem ex voto non ſue-
cedet, niſi ſciamus, & ex quibus, & quo modo.*

Verbis

Verbis adeo expreſſis, atque etiam iterato, hæc
partem inculcat: quam tamen ipſe non perfe-
quitur. Hoc ſimiliter illud eſt, quod Cicero Ca-
toni Juniori, veluti laudem non vulgarem, at-
tribuit, quod ſcilicet Philoſophiam amplexus
eſſet, non diſputandi cauſa ut magna pars, ſed
ita vivendi. Quamvis autem, pro temporum,
in quibus vivimus, ſocordia, paucis curæ ſit, ut
animum ſedulo colant, & componant, & vite
rationem ad normam aliquam iſtituant; (ſe-
cundum illud Senecæ, de partibus vita quiſque
diliſerat; de ſumma nemo: adeo ut hæc pars
cenſeri poſſit ſupertæcna;) illud tamen minime
nos mover, ut eam contactam relinquamus,
quin potius cum illo Hippocratis Aphoriſmo
concludimus, *Qui gravi morbo correpti, dolores
non ſentiunt, ſic menti ærotat*. Medicina illis
hominibus opus eſt, non ſolum ad curandum
morbum, ſed ad ſenſum expergefaciendum.
Quod ſi quis objiciat, animorum curationem,
Theologiæ Sacræ minus eſſe, veriliſimum eſt
quod aſſent; At tamen *Philoſophum Moralem*
in ſamulitium Theologiæ recipi, iſtar ancil-
læ prudentis, & pedilequæ fidelis, quæ ad om-
nes ejus nutus præſto ſit, & miniſtret, quid
prohibeat? Etenim quemadmodum in Pſal-
mo habetur, quod *Oculi ancillæ perpetuo ad
manus domina reſpiciunt*: cum tamen minime
dubium ſit, quin hæud pauca ancillæ judicio
& curæ relinquuntur: eodem modo & *Ethica*
obſequium Theologiæ omnino præſtare debet,
ejuſque præceptis motigera eſſe, ita tamen

ut &

ut & ipsa, intra suos limites, haud pauca sana & utilis documenta continere possit.

Hanc igitur partem (quando præstantiam ejus in animo recole) in *corpus doctrinae* non dum redactam, non possum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more nostro, cum inter *Desiderata* colloquemus, aliqua ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hac re (sicut & in universis, quæ spectant ad Præcticam) ratio nobis est subducenda, quid in nostra sit potestate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero vero applicatio tantum. Agricola nullum est imperium, aut in naturam, *scilicet*, aut in aëris temperies; Idem nec Medico, aut in crasin & conlitationem naturalem aëri, aut in accidentium varietatem. At in *cultura animi*, & morbis ejus persolvendis, tria in consulationem veniunt; *Characteres diversi dispositionum; Affectus; & Remedia*: Quemadmodum & in corporibus medicandis proponuntur illa tria; *complexio, sive constitutio aëri, morbus & curatio*. Ex illis autem tribus, postremum tantum in nostra potestate situm est; priora duo non item. Verum & in illis ipsis, quæ in potestate nostra non sunt, non minus diligens faciendâ est inquisitio, quam in illis, quæ potestati nostræ subjiciuntur. Etenim illorum perspicax & accurata cognitio subfistenda est *doctrina de remediis*, ut eadem commodius & feliciter applicentur. Neque enim vestis corpori aptari possit, nisi mensura corporis ante excipiatur.

Primus

Primus igitur articulus, *doctrina de cultura animi*, vertabitur circa *diversos characteres ingeniorum sive dispositionum*. Neque tamen loquitur de vulgatis illis propensionibus in virtutes & vitia, aut etiam in perturbationes, & affectus: sed de magis intrinsecis, & radicalibus. Sane subit animus, etiam in hac parte, nonnunquam admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quam *Politiciis*, ut plurimum neglecta aut prætermissa sit; cum utrique scientiæ clarissimum luminis jubar affundere possit. In *Traditionibus Astrologia* non inficite omnino distincta sunt ingenia, & dispositiones hominum, ex prædominantis Planetarum; quod alii à Natura facti sint *ad contemplationes*, alii *ad res civiles*; alii *ad militiam*; alii *ad ambitum*; alii *ad amores*; alii *ad artes*; alii *ad genus vita varium*. Item apud *Poetas* (*Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos*) sparguntur ubique simulachra ingeniorum, licet fere cum excessu, & præter modum veritatis. Quia & hoc ipsum argumentum, de *diversis characteribus ingeniorum*, est ex iis rebus, in quibus sermones hominum communes (quod valde raro, interdum tamen contingit) libris ipsis sunt prudentiores. At longe optima hujus Tractatus supellex & sylvâ peti debet ab *Historiis* prudentioribus: Neque tamen ab *Elogiis* tantum, quæ sub obitum personæ alicujus illustis subnectere solent, sed multo magis ex corpore integro *Historia*, quoties hujusmodi persona veluti Scenam conscendit. Illa enim intertextâ

imago,

imago, potior videtur descriptio, quam Elogii
Censura: Quasi habetur apud T. Livium, *A-*
fricanis, & Catonis Majoris: Apud Tacitum,
Tiberii, Claudii, & Neronis: Apud Herodianum,
Septimii Severi: Apud Philippum Comi-
neum, Lodoovici undecimi Gallorum Regis: Apud
Franciscum Guicciardinum, Ferdinandi
Hispani, Maximiliani Casaris, & Leonis, & Cle-
mentis, Pontificum. Ili enim Scriptores, ha-
 rum Personarum, quas sibi depingendas dele-
 gerunt, Effigies quasi perpetuo intruentes, nun-
 quam fere Retum Gestarum ab ipsis mentio-
 nem faciunt, quin & aliquid insuper de Natura
 ipsorum inspergant. Easam nonnullæ, in quas
 incidimus, *relationes de conclamatione Pontificum,*
 characteres de motibus Cardinalium bonos
 exhiberunt: sicut & *Literæ Legatorum, de*
Consiliarii Principum. Fiat itaque ex ea, quam
 diximus, materia [quæ certe fertilis est & co-
 piofa] Tractatus diligens, & plenus. Neque
 vero volumus, ut *characteres* isti in Ethicis [ut
 fit apud Historicos, & Poëtas, & in sermone-
 bus communibus,] excipiantur, tanquam ima-
 gines Civiles integre: sed potius ut imaginum
 ipsarum lineæ, & ductus magis simplices, quæ
 inter se compositæ & commixtæ quascunque
 effigies constituunt, quot & quales ex sint, &
 quomodo inter se connexæ & subordinatæ; ut
 fiat tanquam artificiosa & accurata ingenio-
 rum & animorum dissectio, atque ut disposi-
 tionum, in hominibus individuis, secreta pro-
 dantur, atque ex eorum notitia curationum
 animi

animi præcepta rectius instituuntur.

Neque veto *characteres ingeniorum* ex natu-
 ra impressi, recipi tantum in hunc Tractatum
 debent, sed & illi, qui alias animo imponuntur,
 ex *sexu, ætate, patria, valetudine, forma, &*
 similibus: atque insuper illi, qui ex *fortuna, ve-*
lutii Principum, Nobilitate, ignobilitate, divitum,
pauperum, Magistraturam, idotarium, felicitum,
arummosorum, & huiusmodi. Videmus enim,
 Plautum miraculi loco habere, quod Senex
 quis sit beneficus: *Benignitas huius, ut Adole-*
scensuli est. D. autem Paulus, severitatem disci-
 plinæ erga Cretenses præcipiens (*scripsit eos*
dicere) ingenium Genes ex Poëta accusat, *Cre-*
tenses semper mendaces, mala Bestia, Ventres pi-
geri. Salustius id in Regum Ingeri s notat, quod
 apud eos frequens sit, *Contradictoria appetite,*
plerumque Regia voluntates, ut vehementes
sunt, sic mobiles, sæpeque ipsa sibi adversa. Tacitus
 observat, honores & dignitates ingenia ho-
 minum in deterius sæpius Æetere, quam in mel-
 ius. *Solus Vespasianus mutatus est in melius.*
 Pindarus illud animadvertit, Fortunam subitam
 & indulgentem, animos plerumque enervare,
 & solvete; *Sunt, qui magnam felicitatem con-*
sequere non possunt. Plautus innuit, Facilius esse
 modum adhibere & temperamentum, in for-
 tunæ statu, quam in incremento: *Diriviti si af-*
fluant, velis cor apponere. De similibus quibus-
 dam observationibus ab Aristotele in *Rhetorica*
 mentionem obiter faciam, non inficior, nec
 non in aliorum Scriptis nonnullis spatium: Ve-
 rum

rum nunquam adhuc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philosophiam*: Ad quam principaliter pertinent. Non minus certe quam ad *Agriculturam*, Tractatus de diversitate soli & glebæ: Aut ad *Medicinam*, Tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diversis. Id autem nunc tandem fieri oportet, nisi forte imitari velimus temeritatem Empiricorum, qui iisdem utuntur medicamentis ad ægrotos omnes, cuiuscunque sint constitutionis.

Sequitur doctrinam de *characterebus, doctrinam de affectibus & perturbationibus*, qui loco morborum animi sunt, ut jam dictum est. Quemadmodum enim Politici præci de Democriti dicere solebant: Quod *populus esset mari ipsi similis, Oratores autem venti*: Quia sicut *Mare* per se placidum foret & tranquillum, nisi à *Ventis* ageretur & turbaretur; sic & *Populus* esset natura sua pacatus & tractabilis, nisi à *seditionis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similiter vere affirmari possit, *naturam mentis humana* sedatam fore, & sibi constantem, si *affectus*, tanquam *venti*, non tumultuarentur, ac omnia miscerent. Et hic rursus subit nova admiratio, Aristotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conscripsit, *Affectus*, ut membrum *Ethicæ* Principale, in illis non tractasse; in *Rhetoricis* autem, ubi tractandi intervenient secundario (quatenus scilicet Oratione ceteri aut commoveri possint) locum illis reperisse: (in quo tamen loco, de iis, quantum tam paucis fieri potuit, acute & bene disseruit.) Nam
disc-

disceptationes ejus de *voluptate & dolore* huic Tractati nullo modo satisficiunt: non magis, quam, qui de luce & lumine tantum scriberet, de *particularium colorum natura* scripsisse diceretur: Siquidem *voluptas & dolor* cetera *affectus* particulares ita se habent, ut lux erga *Colores*. Meliorem certe in hoc argumento (quatenus ex his, quæ nunc extant, conjicere liceat) diligentiam adhibuerunt Socii cartamen talem, quæ potius in definitionum subtilitate, quam in tractatu aliquo pleno; & fuso, consisteret. Equidem reperio etiam libellos quosdam elegantes, de nonnullis ex *affectibus*, veluti de *ira, de invidia, verecundia, &* aliis perpaucis. Sed si verum omnino dicendum sit, *Doctores hujus Scientiæ* præcipui sunt *Poeta & Historici*, in quibus ad vivum depingi & dilectari solet, Quomodo *Affectus* excitandi sunt & accendendi? Quomodo leniendi & sopiendi? Quomodo rursus continendi ac refrænandi, ne in actus erumpant? Quomodo iisdem se, licet compressi & occultati, prodant? Quas operationes edam? Quas vires subeant? Qualiter sibi mutuo implentur? Qualiter inter se digladiantur & opponantur? Et innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimū plurimi est usus in *moralibus & civilibus*; Qualiter (inquam) *affectus* excitandi in ordinem cogat; & aliter auxilio, ad alterum subjugandum, uti liceat? Venatorum & aucupum more, qui bestia opera ad bestias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur: Quod fortasse aliter ex sese, abiq;

Butororum auxilio, homo tam facile præstare non possit. *Quin* & hoc fundamento nititur excellens ille, & per omnia patiens, usus in Civilibus, *præmi & pœna*; quæ Reumpubl. columnæ sunt; cum *affectus* illi prædominantes, *formidinis & spei*, alios omnes *affectus* noxios coarceant & supprimant. Etiam, sicut in regimine Status, non raro fit ut factio factio in officio contineatur, similiter fit & in regimine mentis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in nostra sunt potestate, quæque operantur in animum, voluntatemque & appetitum afficiunt, & circumstant, ideoque ad immutandos mores plurimum valent. Quæ in parte debuerant Philosophi strenue & graviter inquirere, *De viribus Et energia consuetudinis, exercitationis, habitus, educationis, imitationis, assimilationis, convulsus, amicitia, laudis, reprehensionis, exhortationis, famæ, legum, librorum, studiorum*, & si quæ sunt alia. Hæc enim sunt illa, quæ regnant in *Astralibus*; Ab istis agentibus animus patitur & disponitur; Ab istis veluti ingredientibus, concipiuntur pharmaca, quæ ad conservandam & recuperandam animi sanitatem conducant, quatenus remediis humanis id præstari possit. Ex quorum numero unam aut alteram selegemus, in quibus paululum immorabimur, ut reliquis sint exemplo. *De consuetudine* igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Aristotelis plane mihi videtur angustias

angustias quasdam contemplationis & negligentiam sapere: cum asserit, in illas actiones, quæ naturales sunt, *Consuetudinem* nihil posse: exemplo usus, *Quod si lapis miles projiciatur in altum, ne inclinationem quidem sponte ascendendi acquirat*: quinetiam, quod *sapius videndo aut audiendo, nihil melius aut videmus, aut audimus*. Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura est peremptoria; (cujus rei causas reddere in præsentia non vacat) aliter tamen in illis sit, in quibus natura, secundum latitudinem quandam, patitur intentionem & remissionem. Sane videre potuit, *Chirobecam* paulo arctiorem, manni *sapius* inducendo, laxiorem reddi; *Baculum* usu & motu in contrarium flexus sui naturalis incurvari, & in eodem statu paulo post durare; *Pocem* exercitando, magis fieri robustam & sonoram; *Figura Aestumque consuetudine* tolerari; & ejusdem generis complura. Quæ quidem posteriora duo exempla propius accedunt ad rem, quam quæ ab ipso adducta sunt. Attamen, utrunque hoc se habeat, quo magis verum fuerit, *tatis virtutes, quam vitia, in habitu consistere*; eo magis ei contendendum fuerat, ut normas præscriberet, quomodo hujusmodi habitus fierint acquirendi, aut amovendi. Plurima siquidem conscribi possint præcepta de prudenti institutione exercitationum, animi non minus quam corporis. Illorum pauca recensebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus à

penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis, quam res poſſulat: Nam ſi oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre bene ſperandi a-lacritate obtundis; apud ingenium fiducia plenum opinionem concitabis, qua plus ſibi pollicatur, quam præſtare poſſit; Quod ſecum trahit ſocordiam. In utroque autem iogeniū temperamento licet ut experimentum expectationi non ſatisfaciat; Id quod animum ſemper deſicit, & confundit. Quod ſi penſa leviota fuerint, magna inducitur, in progreſſionis ſumma, jaſtura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquam, quo habitus comparatur, duo iuſtissimi tempera obſerventur: Alterum, quando animus optime fuerit ad rem diſpoſitus; Alterum, quando peſſime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex poſteriore, nodos obiceſque animi contentione ſtreſua deteramus, unde tempora media facile & placide labentur.*

Tertium erit illud præceptum, ejuſ Ariſto-teles obiter meminit; *Proſiti viribus* (citta tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur;* Sicut cum in adveſum gurgitis remigamus, aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrariū ſlectimus.

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod veriſſimum eſt; *Animum ad quæcun-que ſeliciter trahi & ſuavem, ſi illud, quo tendimus, in intentione operanti non ſit principale, ſed tanquam aliud agendo ſuperetur;* quoniam ita fert natura, ut neceſſitatem & imperium durum

durum ferme oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi poſſunt, de Regimine *Conſuetudinis: Conſuetudo enim, ſi prudenter & penite iudicatur, ſic reſvera (ut vulgo dicitur) altera natura: Quod ſi imperite & ſortuito adminiſtratur, erit tantum ſimilis nature, quæ nihil ad vivam imitetur, ſed inſcite tantum, & deſormiter.*

Similiter, ſi de *Libris & Studiis*, eorumque ad *Mores* vitute & influentia, verba facere vellemus; nunquam deſunt plurima præcepta, & conſilia fructuoſa, eo ſpectantia? Annon unus ex patribus, magna cum indignatione, *Poſſum* appellavit *vinum demonum*: cum reſvera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opinioniones vanas? Annon prudens admodum & digna, quæ bene perpendatur, eſt Sententia Ariſtotelis, *Latentes non eſſe idoneos morale Philoſophia auditores*: quia in illis perturbationum æluſtio nondum ſedata eſt, nec tempore & ſecum experientia conſopita? Atque ut verum dicamus, an non ideo ſic, ut Scriptorum præſcorum præſtantissimi libri & ſermones (quibus ad virtutem homines efficaciſſime invitati ſunt: tam auguſtam ejus maieſtatem omnium oculis reſpresentando, quam opinioniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *Habitu Paraſitorum* indutas, deiſſi propinando) tam parum proſint ad vitæ honeſtatem, & mores pravos corrigendos, quia peſlegiſtæ evolvi non conſueverunt à viris etate & iudicio matutis, ſed pueris tantum & tyronibus relinquantur?

tur? Annoa & hoc verum est, Juvenes multo minus *Politica* quam *Ethica* auditores idoneos esse, antequam *religione & doctrina de moribus & officiis* plane imbuantur: ne forte iudicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non esse rerum differentias morales veras & solidas, sed omnia ex utilitate, aut successu metienda. sicut *Poëta* canit;

Prosperum & felix seclum virtum vocatur.

& rursus,

Ille crucem pretium secleris tulit, hic Diademata.

Ac *Poëta* quidem hæc *Satyricæ* & per indignationem loqui videntur. At *Libri* nonnulli *politici* idem serio & positive supponunt. Sic enim *Macciavello* dicere placet, *Quod si contigisset Caesarem Bello superatum fuisse, Catilina ipso fuisse odiosior*: Quasi vero nihil interfuisset, præter fortissimam solum, inter *Furiam* quandam, ex libidine & sanguine conditam, atque animum excessivum, & inter homines naturales, maxime omnium (si ambitio abfuisset) suscipiendum. Videmus etiam ex hoc ipso, quam necessarium sit, homines *doctrinas prias & ethicas*, antequam *Politicas* degustent, plenis faucibus haurire: Nimirum, quod qui in aula Principum, & negotiis civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti sunt, nonquam fere sicceram & internam morum probitatem assequantur: quanto minus si accesserit etiam librorum disciplina? Porro, & in documentis ipsis moralibus, vel saltem aliquibus eorum.

eorum, annon cautio pariter est adhibenda, ne inde fiant homines petinaeces, arrogantes, & infociabiles, juxta illud *Ciceronis* de *M. Catone*: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à Magistris*. Sant & axiomata alia complura, de iis, quæ à studio & libris, hominum animis ingenesantur. Verum est enim quod dicit ille, *Adveniunt studia in mores*: Quod pariter assu mandum de cæteris illis rebus, *conviçiu, fama, legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recensuimus.

• Cæterum animi quædam est *cultura*, quæ adhuc magis accurata & elaborata videtur, quam reliquæ. Ninitur autem hoc fundamentum: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in statu perfectiore, aliis, in statu magis depravato*. Hujus igitur culture intentio fuerit & institutum, ut *bona* illa tempora foveantur & *Præva* vero tanquam ex *Kalendario* deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem temporum fixatio duobus modis procuratur: *votis*, aut saltem *constantissimis animi decretis*, & *observantis* atque *exercitationibus*, quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod animum in officio & obedientia jugiter contineant. *Malorum* temporum obliuio duplici itidem ratione perferri potest: *Redemptione aliqua*, vel *expiatione præteritorum*, & *novæ Vitæ instituto*, veluti *de integro*. Verum hæc pars ad religionem plane spectare videtur;

Nec mirum; cum *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut ante dictum est) ancillæ tantum vices erga Theologiam suppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem de *cultura Animi* cum eo *Remedio*, quod omnium est maxime compendiosum, & summam, & rursus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in statu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem est, *Vi fines vita altionumque deligamus, & nobis ipsi proponamus rectos, & virtuti congruos, qui tamen tales sint, ut eos assequendis nobis aliquatenus suppetat facultas.* Si enim hæc suo supponantur: ut & *fines adionum sint honesti, & boni, & decretum animi de iis assequendis, & obtinendis, fixum sit & constans,* loquetur, ut continuo veritas & efformet se animus, una opera, in virtutes omnes. Atque hæc certe illa est operatio, quæ *Natura ipsius opus* refert, cum reliquæ diximus, videantur esse solummodo sicut *opera manus.* Quæ admodum enim *Statuaris,* quando simulachrum aliquod sculpsit aut incidit, illius solummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si faciem efformet, corpus reliquum tu se permanet & informe factum, donec ad illud quoque pervenerit.) E contra vero *Natura,* quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium simul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiam incumbimus, ad fortitudinem aut reli-

quas

quas parum proficimus; quando autem *rectis & honestis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo nostro commendaverint & imperaverint fines illi, reperiemus nos iamdiu imbutos, & prædispositos habilitate & propensione nonnulla, ad eam assequendam & exprimentandam. Atque hic possit esse status illi animi, qui egregie ab Aristotele describitur: & ab eo, non *virtutu,* sed *divinitatis* cuiusdam charactere insignitur. Ipsa ejus verba hæc sunt: *Immanitati autem consentaneum est, opponere eam, quæ supra humanitatem est, heroicam sive divinam Virtutem.* Et paulo post, *Nam ut fera, neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei.* Sed hic quidem status alius quiddam *virtute est: ille aliud quiddam a virtute.* Primus certe Secundus, ex licentia magiloquentis ethnicæ, Trajani virtutem, divinæ, non tanquam imitamentum, sed tanquam exemplar proponit, cum ait: *Opus non esse hominibus, alias ad Deos preces fundere, quare ut benignos aque & propitios se dominos mortalibus præstarent, ac Trojans præstiteret.* Verum hæc profanam Ethnicorum sacrantiam sapiunt, qui umbras quiddam corpore majores præstant. At Religio vera, & sancta fides Christiana, rem ipsam petit: imprimendo animis hominum charitatem; quæ appositissime *vocabulum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes simul colligit, & revincit. Sane elegantissime dictum est à Menandro, de *amoris sensuali,*

X 3.

qui

qui *Divinum* illum perperam imitatur: *Amor melior Sophista Lazo, ad humanam vitam. Quibus inquit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophista & præceptore inepto, quem Lazo appellat. Siquidem univ-
 versis suis operosis Regulis & Præceptionibus hominem tam dextre & expedite effingere nequeat, ut se ipsum & in pretio habeat, & se belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, si animus cunquidam, fervore *Charitatis* veteris incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per universam *Ethicam Doctrinam*, Quæ *Sophista* profecto habet rationem, si cum altera illa conferatur. Quinetiam, sicut Xenophon recte observavit, *catervos affectus, licet animum attollant, eum tamen distorquere & discomponere per celestes & excessus suos: amorem vero solum, eum simul & dilatare, & componere: Sic omnes alix humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant, excessus interim sunt obnoxia: sola autem Charitas non admittit excessum. Angeli, dum ad potentiam divinæ parem aspirarent, prævaricati sunt, & ceciderunt: Ascendens, & ero similis Altissimi. Homo dum ad Scientiam Divinæ parem aspiraret, prævaricatus est, & lapsus: *Evilus sicut Deus: scientes bonum & malum. Verum ad similitudinem Divinæ Benivolis aut Charitatis aspirando, nec Angelus, nec homo, unquam in peticulum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipsam imitationem etiam invitatur: Diligite inimicos vestros,*
 bene-**

*benefacite hiis, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sicut filii patris vestri, qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Quin & in ipso Archetypo Naturæ verba sic collocat Religio Ethica, (Optimus Maximus,) Scriptura autem Sacra pronunciat, *Misericordia ejus super omnia opera ejus.**

Hanc itaque *moralis doctrina* partem, de *Georgicis animi*, jam absolvimus. In qua, si ex intuitu portionum ejus, quas pestriusimus, quis exultimet, operam nostram in hoc tantummodo sitam esse, ut ea in *artem* seu *doctrinam* redigeremus, quæ ab aliis scriptoribus præterita illa sint, tanquam vulgata & obvia, & per se satis clara & perspicua; suo judicio libere utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio monuimus, propositum nobis esse, non rerum pulchritudinem, sed usum & veritatem sectari. Recordetur etiam paulisper contentum illud Parabolæ antiquæ, de *gemina somni porta*.

Sunt gemina Somni porta, quarum altera fertur Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris, Altera candenti perfecta nitens Elephanto, Sed falsa ad caelum mittunt insomnia Maenæ. Insignis sane magnificentia Porta eburnea; tamen somnia vera per corneam commeant.

Aditamenti vice poni possit cetera *Doctrinam Ethicam* observatio illa, invenis nimirum relationem & congruitatem quandam, inter *bonum animi, & bonum corporis*. Nam sicut *bonum corporis* constare diximus ex *sanitate, pul-*

christidine, robore, ac voluptate, sic animi bonum, si juxta moralis doctrina scita illud contempnens; huc tendere perspicimus, ut animum reddat sanum, & à perturbationibus immunem; Pulchrum, verique decoris ornamenti exculum; Fortem, ac agilem ad omnia vitæ munia obeunda; denique non stupidum, sed voluptatis & solatii honesti sensum vivide retinentem. Hæc autem, sicut in corpore, ita & in animo, raro simul omnia conjunguntur. Facile enim videre est multos, ingenii viribus & fortitudine animi polientes, quos insistant tamen perturbationes, quorumque etiam moribus vix aliquid elegantiae aut venustatis aspergitur: Alios, quibus abunde est in moribus elegantiae & venustatis, illis tamen non suppetit, aut probitas animi, ut velint, aut vices, ut possint recte agere: Alios, animo prædros honesto, atque à vitiorum labe repurgato, qui tamen nec sibi ipsis ornamento sunt, nec Reip. utiles: Alios, qui istorum fortasse triam composites sunt, sed tamen Stoica quadam tristitia & stupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruunt. Quod si contingat, ex quatuor istis duo aut tria aliquando concurrente, rarissime tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam vero Principale istud membrum philosophia humane, quæ hominum contemplatur, quatenus ex corpore consistit atque anima, sed tamen segregatum, & citra societatem, à nobis pertractatum est.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
Scientiarum,*

LIBER OCTAVUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partis Doctrinæ Civilis, in Doctrinam de Conversatione: Doctrinam de Negotiis: & Doctrinam de Imperio, sive Republica.

Etus est narratio, (Rex Optime) convenisse complures Philosophos solenniter, coram Legato Regis exteri, atque singulos pro virili parte Sapientiam suam ostentasse, ut haberet Legatus, quæ referret de mirabili sapientia Græcorum. Unus tamen ex eorum numero *stlebat*, & nihil adducebat in medium: adeo ut Legatus ad eum conversus diceret: *In vero quid habes, quod referam?* Cui ille: *Refer* (inquit) *Regi tuo, te invenisse apud Græcos aliquem, qui tacere sciret.* Et quidem oblitus etiam, in hac artium Synopsi, artem *tacendi* interferere: Quam tamen (quoniam plerumque *desideretur*) Exemplo jam proprio docebo. Etenim, cum me tandem ordo rerum ad il-

lud

lud deduxerit, ut paulo post de *arte Imperii* tractandum sit, cumque ad tantum Regem scribam, qui perfectus adeo in ea arte sit Magister, ipsamque ab incurtabulis suis hauserit: Nec omnino immemor esse possum, qualem apud Majestatem tuam locum sustinuerim: consentaneum magis exillimavi, me ipsum *tacendo* de hac re, apud Majestatem tuam, quam scribendo, probare. Cicero vero, non solum artis, verum etiam eloquentiae ejusmodi, quae in *tacendo* reperitur, meminit. Cum enim sermones nonnullos suos, enim alio quodam ultra citroque habitos, in epistola quadam ad Atticum commemorasset, sic scribit: *Hoc loco, sumpsi aliquid de tua eloquentia; nam tacui.* Pindarus vero, (cui illud peculiare est, animos hominum inopinato, sententia aliqua mirabili, veluti virgula Divina, percutere) hujusmodi quidpiam ejaculari: *Doveridam magis affectum non dicta, quam dicta.* In hac parte igitur, *tacere*, aut quod silentio proximum est, *brevi* admodum esse decrevi. Verum, antequam ad *artes imperii* perveniam, haud pauca de aliis *doctrina civium portuensis* sunt praemitenda.

Scientia civium, versatur circa subiectum, quod ceterorum omnium maxime est Materie immersum: ideoque difficillime ad axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quae hanc difficultatem levant. Primo enim, quemadmodum Cato ille *Comitibus* de Romanis suis dicere solitus est: *Orvibus eos similes esse, quarum gre-*

gus

gem integrum minore quis molestia ageret, quam unam aliquam: quoniam si pauci ex grege, ut vestiam incant vianam, propellere possit, caetera ultro sequuntur: Similiter, hoc quidem respectu, *Ethicae* munus est quodammodo illo politice difficilior. Secundo, proponit sibi *Ethicae*, ut animus *bonitate interna* imbuatur, & cumuletur: At *civium scientia* nihil amplius postulat praeter *bonitatem externam*: Haec enim ad *societatem* sufficit. Itaque non raro accidit, ut regimen sit bonum, tempora mala: Siquidem in *Sacra Historia* illud non semel occurrit (cum de Regibus bonis & piis narratur) *Sed adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum Patrum suorum.* Itaque, & hoc quoque respectu, duriores partes sunt *Ethicae*. Tertio, hoc habent *Respubl.* ut tanquam machinae grandiores tardius moveantur, nec sine magno molimine, unde haud tam cito labefactantur: Sicut enim in *Aegypto* septem anni fertiles, steriles septem sustentantur: in *Respubl.* priorum temporum bona institutio efficit, ut sequentium errores non statim perniciem inferant: At singulorum hominum decreta, & mores, magis subito subverti solent. Hoc denique *Ethicam* gravat, *Politica* succurrit.

Scientia civium tres habet partes, juxta tres societatis actiones summarias: *Doctrinam de conversatione*; *Doctrinam de negotiis*; & *doctrinam de Imperio* sive *Republ.* Tria siquidem sunt bona, quae ex *societate civium* homines sibi parare expetunt: *Solamen*

causa

contra solitudinem, adiumentum in negotiis, & protectio contra injurias. Suntque istæ tres prudentiæ plane inter se diversæ, & sepe numero disjunctæ: *Prudentia in conversando, prudentia in negotiando, & prudentia in gubernando.*

Enimvero, quod ad *conversacionem* attinet, illa certe affectata esse non debet, at multo minus neglecta: cum prudentia in ejus modamine, & decus quoddam morum in se ipsi præ se ferat, & ad negotia, tam publica, quam privata, commode administranda, plurimum juvet. Etenim sicut actio oratori tanti habetur, (licet sit extertum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviore & interiores videantur, antepositur; eodem fere modo, in viro civili, *conversatio*, ejusque regimen, (ut cuique in exterioribus occupetur) si non summum, at certe eximium locum invenit. Quale enim pondus habet *vultus* ipse, ejusque compositio? Recte Poëta;

— *Nec vultu destruc verba tuo.*

Poteit enim quis *vum orationis, vultu* labefactare, & plane prodere. *Quin de falsa*, non minus quam *verba, vultu* pariter destrui possunt, si Ciceroni credamus. Quæ, cum fratri affabilitatem comendaret erga Provinciales, non in hoc eam potissimum sicam dixit, ut aditus præberet ad se faciles, nisi etiam *vultu* ipso comiter accedentes exciperet. *Nil interest habere osium apertum, vultum clausum.* Videmus quoque, Atticum, sub primam Ciceronis cum

cum Cæsare congressum, bello adhuc fervente, diligentet & serio Ciceronem per Epitulum monuisse, de *vultu & gestu* ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod si tantum pollet *oris & vultus* solus moderatio, quanto *magis sermo familiaris*, & alia, quæ ad *conversacionem* pertinent? Atque sine summa & compendium decori & elegantie morum in hoc fere sita sunt, ut quasi æqua lance & propriam Dignitatem & aliorum metiamur & tueamur: Quod etiam non male expressit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo personæ caractere; *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius: quorum alterum est aliena libertatis oblitus, alterum sua.* Ex contraria vero parte, si *urbanitas*, & elegantie morum extertæ impensius studeamus, transeunt illæ in affectacionem quandam Deformem, & Adulterinam. *Quid enim deformius, quam Scenam in Vitam transferre?* Quinetiam, licet in excessum illum virtutum minime prolabantur, temporis tamen nimium in hujusmodi leviculis absumitur, animusq; ad curam ipsarum, magis quam oportet, deprimitur. Ideoque sicut in Academiis, adolescentem literarum studiosi, at sodalium congressibus plus satis indulgentes, moneri solent à præceptoribus, *Amicos esse fures temporis:* sic certe assidua ista, in *conversacionibus* decorum, animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum faciunt. Deinde, qui primas adeo in *urbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quasi nati videntur, hoc fere habent, ut

fibi

sibi ipsis in illa sola complacent, & ad virtutes solidiores, & celsiores, vix unquam aspirant: Quando è contra, qui sibi in hac parte defectus sunt confici, decus ex bona existimatione quaerunt: Ubi enim adest bona existimatio, omnia fere decet: ubi veto illa deficit, tum demum à commoditate morum, atque *urbanitate*, subsidium petendum est. Potro, ad res gerendas, vix gravior aut frequentius repetias impedimentum, quam huiusce decori externi curiosam nimis observationem; atque illud alterum, quod huic ipsi infervit, nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egrege enim Salomon: *Qui respicit ad ventos, non seminabit, qui respicit ad nubes, non metis*. Creanda siquidem nobis est opportunitas sapientis quam oppertienda. Ut verbo dicamus, *urbana* ista morum *compositio*, veluti vestis animi est, & proinde vestis commoditates referre debet. Primum enim talis esse debet, ut sit in usum communi: Rursus, ut non sit nimis delicata aut sumptuosa: Deinde, ita conficienda, ut si qua sit in animo virtus, eam exhibeat maxime conspicuam; si qua deformitas, eandem suppleat, & occultet: Postremo, & super omnia, ne sit nimis arcta, atque ita animum angustet, ut ejusdem motus in rebus gerendis cohibeat & impediatur. Verum hæc pars *scientiæ civilis de conversatione* elegantet profecto à nonnullis tractata est, neque ullo modo tanquam *desiderata* reponi debet.

CAP. II.

Partiis Doctrinæ de Negotiis, in Doctrinam de Occasionibus Sparsis, & Doctrinam de Ambitu Vitæ, Exemplis Doctrinæ de Occasionibus Sparsis, ex Paraboli aliquibus Salomonis, Præcepta de Ambitu Vitæ.

Doctrinam de negotiis partemur in *doctrinam de occasionibus sparsis, & doctrinam de ambitu vitæ*: Quarum altera universam negotiorum varietatem complectitur, & vitæ communis tanquam *Amanuensis* est; Altera, ea tantum, quæ ad *propriam cuiusque fortunam* amplificandam spectant, excerpit, & suggerit, quæ singulis, pro intimis quibusdam rerum suarum *tabulis* aut *codicillis* esse possint. Verum antequam ad species descendamus, aliquid circa *doctrinam de negotiis* in genere præfabimur. *Doctrinam de negotiis*, pro rei momento, ita statuit adhuc nemo, cum magna, tam literarum, quam literatorum, exultationis iactura. Ab hac enim radice pullulat illud malum, quod notam eruditus inulsi, nimirum *eruditionis* & *prudentiæ civilis* raro admodum *coniunctio*. Ex enim si quis recte advertat, ex prudentiis illis tribus, quas modo diximus ad vitam civilem spectare, illa *conversations* ab eruditus fere contemnitur, tanquam servile quiddam, atque insuper meditationibus inimicum. Quod vero ad illam de *Repub. administranda*, sane, si quando rerum gubernaculis admoveantur eruditus, munus suum incom-

modo sustinent. Verum ea promotio contingit paucis. De prudentia autem negotiandi, (qua de nunc loquimur) in qua vita humana plurimum versatur, nulli omnino libri conscripsi habentur: præter pauca quaedam *monita cæcilia* in fasciculam unam aut alteram collecta, quæ amplitudini hujus subjecti nullo modo respondent. Etenim si libri aliqui extarent de hoc argumento, sicut de cæteris, minime dubitarem, quin viti eruditi, aliquo experientie manipulo instructi, invidiosos, licet diutina experientia edoctos, longe superarent, & proprio illorum (quod dicitur) *aræ usû*, magis è longinquo ferirent.

Neque vero est cur vereamur, ne scientia hujus tam variæ sit materia, ut sub præceptionibus non cadat. Multo siquidem angustior est, quam illa *Resp. administranda scientia*; quam tamen aptissime videmus exultam. Hujus generis prudentia, apud Romanos, optimis temporibus, extitisse videtur nonnulli professores. Testatur enim Cicero, moris fuisse, paulo ante sua seculum, ut Senatores, prudentia, & rerum usû maxime celebres, (*Coruncanii, Curi, Lolli, & alii.*) statis horis in foro deambularent, ubi civibus copiam sui facerent, & consulerentur, non de jure, sed de negotiis omnigenis: Veluti de *silla elocanda*, sive de *sillo eandem*, sive de *prædico eandem*, de *contractu*, ac *consuetudine*, *defensione*, aut aliqua quacunque re, quæ in vita communi interveniat. Ex quo liquet, prudentiam quandam esse *consilium dandi*,

id est, etiam in negotiis privatis, ex universali rerum civilium cognitione & experientia promanante, quæ exercetur quidem in casibus particularibus, & trahatur autem ex generali casuum consilium observatione. Sic enim videmus, in eo libro, quem ad fratrem conscripsit *Q. Cæcilius, de petitione consulatus*, (quem unicuique à veteribus habemus, quantum memini, tractatum, de negotiis aliquo particulari) quæquam ad consilium dandum, de re tum præsentis, potissimum spectaret, plurima tamen contineri axiomata politica, quæ non usum solum temporarium, sed normam quandam perpetuam, circa electiones populares præscribant. In hoc genere autem nihil invenitur, quod ullo modo comparandum sit cum *aphorismis* illis, quos edidit Rex Salomon: De quo testatur Scriptura, *Cor illi fuisse inquit aræ maris*: Sicut enim aræ maris universas orbis oras circumdant, ita & Sapientia ejus omnia humana, non minus quam divina, complexa est. In *aphorismis* vero illis, præter alia magis theologica, reperies liquido haud pauca præcepta & monita civilia præstantissima, ex profundis quidem sapientia generalibus scrutantia, atque in amplissimum varietatis campum excurrentia. Quoniam vero doctrinam de occasione *liberis* (quæ doctrina de negotiis portio est prior) inter desiderata reponimus, ex more nostro paulisper in illa immorabimur: Atque exemplum ejusdem, ex *aphorismis* sive *parabolis* illis Salomonis desumptum, proponemus. Neque vero quis,

ut

ut arbitramur, nos merito sugillare possit, quod ex Scriptoris Sacre Scripturæ aliquem ad sensum politicum trahamus: Equidem existimo, si extarent commentarii illi Solomonis eisdem, de *natura rerum* (in quibus de *omni vegetabilis, à musco super murum ad cedrum libani*, itemque de *animalibus*, conscripfit) non illicitum esse, eos secundum sensum naturalem interpretari: Quod idem nobis liceat in *Politiciis*.

EXEMPLUM PORTIONIS

Doctrina de occasibus sparsis, ex parabola aliquibus Salomonis.

Parabola.

1. *Mollis Responsio frangit iram.*

Explicatio.

Si incendatur ira Principis vel Superioris adversus te, & tunc jam sint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut *fiat responsio*; Alterum, ut *eandem sit mollis*. Prius continet tria præcepta. Primo, ut *carvens à silentio tristi & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac si nihil habeas, quod respondere possis; aut Dominum occulte iniquitatis infirmulat, ac si aures ejus, defensionis, licet justæ, non patenter. Secundo, ut *carvens à re comprehensivanda*, neque tempus aliud ad defensionem possules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione effieri; aut plane significat, te artificiosam quandam defensionem

meditanti, cum in promptu nihil habeas: Adeo ut optimum semper fuerit, aliquid in præsentia, & è re nata, in excusationem tui adducere. Tertio, ut *fiat prorsus responsio*: *Responsio*, inquam, non meta *confessio*, aut meta *submissio*, sed aliquid apologiæ & excusationis impergratur: Neque enim aliter tutum est facere, nisi apud ingenia valde generosa & magnanima; quæ rara admodum sunt. Sequitur postoriore loco, ut *Responsio sit mollis*, minime perfracta, aut aspera.

Parabola.

2. *Servus prudens dominabitur in subum stultum; Et partietur hereditatem inter fratres.*

Explicatio.

In omni familia, turbata & discordi, semper exurgit aliquis *servus*, aut *humilis amicus*, præpotens, qui pro arbitrio se gerat, ad lites familie componendas, cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipse, sunt obnoxii. Ille, si suam rem agat, familie mala fovet, & aggravat: sin fidelis revera fuerit & integer, plurimum certe meretur: Adeo ut etiam tantquam inter *fratres* haberi debeat, aut saltem *procuratorem hereditatis* accipere *fiduciarium*.

Parabola.

3. *Vir Sapiens, si cum stulto contenderit, sive irascatur, sive rideat, non inveniet requiem.*

Explicatio.

Monemur sæpius, ut *congressum imparem fugiamus*, eo sensu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minus utile est monitum, quod hic

hic exhibet Salomon, *Ne enim indigno contendamus.* Iniqua enim profus forte hæc res transigitur. Siquidem, si superiores sumus, nulla sequitur victoria: si superemur, magna indignitas. Neque jurat etiam, in hujusmodi contentione excedenda, si intendum veluti *per jocum agimus*, interdum cum *fastu & contemptu*. Nam quocumque nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commode nos explicabimus. Pestilens autem sit, si hujusmodi persona, quicum contendimus, (ut Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *stulto*, hoc est, si sit audaculus, & temerarius.

Parabola.

4. *Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accomodes autem tuam, ne forte audias sermone tuum maledicentem tibi.*

Explicatio.

Vix credi possit, vitam quantum perturbet *inutilis curiositas*, circa illas res, quæ nostræ inter sunt: Nimium, quando secreta illa rimari fatagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferant, ad consilia autem expedienda nihil juvent. Primo enim sequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia perfidie & ingratitude plena sint. Adeo ut, si comparati posset speculum aliquod magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, inveni possemus, melius nobis foret, si protinus projiceretur & collideretur. Hujusmodi enim res, veluti foliorum marmurata sunt, & brevi evanescent. Secundo

curio-

curiositas illa animum suspitionibus nimis orerat, quod consilium inimicissimum est, & eaque reddit inconstantia, & complicata. Tertio eadem, *mala ipsa seipsum figit, alias prætervolat*: Grave enim est conscientias hominum itatate, qui, si late se putent, facile mutantur in melius, sin deprehensos se sentiant, malum malo pellunt. Merito igitur summæ prudentiæ tribuebatur Pompejo Magno, quod Sectorii chartas universas, nec à se perfectas, nec aliis permissas, signi protinus dedisset.

Parabola.

5. *Advenit veluti viator pauperies, & egestas quasi vir armatus.*

Explicatio.

Eleganter describitur in parabola, quomodo *prodigis*, & circa rem familiarem incuriosis, superveniant *mausfragia fortunarum*. A principio enim pedetentim, & pallibus lentis, instar *viatoris, advenit obstratio, & sortis diminutio*, neque fere sentitur: At non multo post invadit *egestas* tanquam *vir armatus*, inanis scilicet tam forti, & potente, ut ei amplius resisti non possit: cum apud Antiquos recte dictum sit, *necessitatem ex omnibus rebus esse fortissimam*. Itaque *viatori* occurrendum, contra *armatum* muniendum.

Parabola.

6. *Qui erudit deorsorem, ipse sibi injuriam facit: & qui arguit impium, sibi maculam generat.*

Y

Expli-

Explicatio.

Congruit cum præcepto Salvatoris. *Et non mittamus margaritas nostras ante porcos.* Distinguantur autem in hac parabola actiones præceptionis, & reprehensionis; Distinguantur item personæ derisoris, & impis; Distinguit postremo id quod reprobatur. In piore enim reprobatur opera lusa; in posteriore, etiam & macula. Cum enim quis erudit & instituit derisorem, jactura primum fit temporis; Deinde & aliam namque irridet, tanquam rem vanam, & operam male collocatam; Postremo derisor ipse scientiam, quam docuit, fastidio habet. At majore cum periculo transigitur res in reprehensione impis; qui non solum impius non auscultat, sed & cornu obvertit, & reprehensionem, odiosum sibi jam factum, aut consilium convitiis proscindit, aut saltem postea apud alios criminatur.

Parabola.

7. *Filius sapiens lætificat patrem: Filius vero stultus moeritosa est matri suæ.*

Explicatio.

Distinguantur solatia atque ægritudines œconomice, patris videlicet & matris, circa liberos suos. Etenim filius prudens & frugi, præcipuo solatio est patri, qui virtutis pretium melius novit, quam mater; ac propterea filii sui indoli, ad virtutem propensæ, magis gratulatur: Quæ etiam gaudium illi fortasse offert institutum suum, quod filium tam probe educavit, illique honestatem morum, præceptis & exemplo, imple-

impellerit. E contra mater calamitati, filii plus compatitur & indolet, tum ob affectum maternum magis mollem, & tenerum; tum forsasse indulgentiæ suæ conscientia, qua eum corruperit, & depravaverit.

Parabola.

8. *Memoria justis cum laudibus; ac nomen impiorum putrefcet.*

Explicatio.

Distinguit inter famam virorum bonorum, & malorum, qualis esse solet post obitum. Viris enim bonis, extincta invidia, (quæ famam eorum, dum vixerant, carperat) nomen continuo efflorescit, & laudes magis indes invalescunt: At viris malis (sicut fama eorum, per gratiam amicorum & factionis suæ hominum, ad breve tempus manserit) paulo post fastidium nominis oboritur, & postremo laudes illæ evanida in infamiam, & veluti in odorem gravem & retrahunt, desinunt.

Parabola.

9. *Qui conturbat domum suam, possidebit ventos.*

Explicatio.

Utile admodum monitum, de discordiis & turbis domesticis. Plurimi enim, ex dissidiis uxorum, aut exheredationibus filiorum, aut mutationibus frequentibus familiarum, magna sibi spondent, ac si inde, vel animi tranquillitas, vel rerum suarum administratio felicior, sibi obtentura foret. Sed plerumque abeunt spes suæ in ventos. Etenim, tum mutationes illæ, ut plu-

timum, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores isti familiaris suae molestias varias, & ingratitude eorum, quos, aliis praeteritis, adoptant, & deliquit, sepe numero experiantur. *Quia* & hoc pacto rumores sibi propinquunt non optimos, & famas ambiguas: Neque enim male à Cicerone notatum est, *Omnes famam à domesticis manare*. Utrunque autem malum per *ventorum possessionem* eleganter à Salomone exprimitur: Nam & *expectationis frustratio*, & *rumorum suscitatio*, *ventis* recte comparantur.

Parabola.

10. *Melior est finis orationis, quam principium.*

Explicatio.

Corrigit parabola errorem frequentissimum, non solum apud eos, qui verbis praecipue fludent, verum etiam apud prudentiores. Id est, quod homines de *sermone* suorum *aditu* atque *ingressu* magis sint solliciti, quam de *exitu*, & accurat us exordia & praefatiunculas meditentur, quam extrema orationum. Debeant autem nec illa negligere, & ista, ut longè potiora, praeparata & digesta apud se habeant, revolescentes secum, & quantum fieri potest, animo prospicientes, quis tandem *exitus sermonis* sit futurus, & quomodo negotia inde promoveri & maturari possint. Neque hic finis. Quinimo non *epilogos* tantum, & *sermonum*, qui ad ipsa negotia spectant *egressus*, meditati oportet, verum etiam & illorum *sermonum* cura salci-

suscipienda, quos sub ipsum *discessum commode* & *urbane injicere possunt*, licet à negotio *prospici alienos*. Equidem novi Consiliarios duos, viros certe magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc praecipue incumberebat, quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus suis de negotiis ipsorum communicarent, colloquia in rebus ad ipsa negotia spectantibus nunquam terminarent; verum semper, aut ad jocum, aut aliud aliquid quod audire erat volupe, diverticula quaerent, atque ut adagio dicitur, *sermone marino aqua fluviali sub extremum abluerent*. Neque hoc illis inter artes postremam erat.

Parabola.

11. *Sicut musca mortuis fetore facit inquantum optimum, sic hominem pretiosum sapientia est gloria, parva stultitia.*

Explicatio.

Iniqua admodum & misera est conditio *hominum virtute praecellentium*, (ut optime notat parabola) quia *erroribus* eorum, quantumvis levissimis, nullo modo ignoscitur. Verum, quemadmodum in gemma, valde nitida, minimam quodque granulam, aut nubecula, oculos ferit, & molestia quadam afficit: quod tamen si in gemma vitiosiore repertum foret, vix notam subiret: Similiter in *viris singulari virtute praeditis*, minima quaeque vitia statim in oculos & sermones hominum incurrit, & censura perstringuntur graviore: quae in *hominibus mediocribus* aut omnino laterent, aut veniam

Y 3 facile

facile reperirent. Itaque viro valde prudenti parva stultitia; valde probro parvum peccatum; urbano & moribus eleganti paululum indecori, de fama & existimatione multum detrahit. Adeo ut non pessimum foret *viris egregiis*, si nonnulla *absurda* [quod citra vitium fieri possit] actionibus suis immiscerent; ut libertatem quandam sibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

Parabola.

12. *Hominines derisores civitatem perdunt, sapientes vero evadunt calamitatem.*

Explicatio.

Mirum videri possit, quod in descriptione hominum, qui ad Respubl. labefactandas & perendas veluti natura comparati & facti sunt, delegerit Salomon Characterem; Non hominis superbi & insolentis, Non tyrannici & crudelis; Non temerarii & violenti; Non impii & scelerati; Non iniusti & oppressoris; Non seditiosi & turbulenti; Non libidinosi & voluptuarii; Non denique insipientis & inhabilis: Sed *derisoriae*. Verum hoc sapientia ejus Regis, qui Respubl. conversationes & eversiones optime notat, dignissimum est. Neque enim similis forte est pestis Regnis & Rebuspubl. quam si Consiliarii Regum, aut Senatores, qui quae gubernaculis rerum admoventur, sint ingenio *derisoriae*. Hujusmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, semper extenuant; illique, qui pericula, prout par est, ponderant, veluti timidus insulant:

Con-

Consultandi & deliberandi maturas moras, & meditatae disceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad summas rerum nihil facientem, subsannant: Famam ad quam Principum Consilia praecipue sunt componenda, ut *salvæ vulgi*, & rem cito prætervolataram, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut reticula quaedam, quibus res majores minime cohiberi debeant, nil morantur: Consilia & præcautiones, in longum prospicientes, ut somnia quaedam, & apprehensiones melancholicas, rejiciunt: Viris revera prudentibus, & rerum peritis, atque magni animi, & consilii, dilectis & facietis illudunt: Denique fundamenta omnia regimini politici simul labefactant. Quod magis attendendum est, quia cunctilios, & non impetu aperto, hæc res agitur: Neque ceperit esse inter homines (prout meretur) lapspecta.

Parabola.

13. *Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes servos habet improbos.*

Explicatio.

— Cam *Princeps* talis fuerit, ut susurrionibus, & sycophantis, absque judicio faciles & credulas aures præbeat; spirat omnino, tanquam à parte *Regis*, aura pestilens, quæ omnes *servos* ejus corrumpit, & insicit. Alii metus *Principis* rimantur, eosque narrationibus fictitiis exaggerant: Alii invidiæ furias concitant, præsertim in optimos quosque: Alii criminationibus aliorum, proptias sordes, & conscientias malas eluant: Alii amicorum suorum honoribus &

Y 4

deli-

desideriis velificat, competitores eorum calumniando, & mordendo: Alii fabularum argumenta, contra inimicos suos, tanquam in scena, componunt: & innumera hujusmodi. Atque hæc illi, qui ex *seruo Principis* ingenio sunt magis improbo. At illi etiam, qui Natura probiores sunt, & melius morati, postquam in innocentia sua parum praesidii esse sentiet, (quoniam *Principes* vera à falsis distinguere non novit) morum suorum probitatem exuunt, & ventos aulicos captant, illisque servilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (ut ait Tacitus de Claudio) *tutum est apud Principem, cujus animo omnia sunt tanquam indita & iussa.* Atque bene Cominius; *Præstat, servum esse Principis, cujus suspitionum non est finis, quam ejus, cujus credulitati non est modus.*

Parabola.

14. *Inustus miseretur anima jumentis sui; sed misericordia impiorum crudelis.*

Explicatio.

Ineditus est, ab ipsa Natura, homini, *miserericordia* affectus nobilis, & excellens; qui etiam ad animalia bruta extenditur; quæ, ex ordinatione divina, ejus impetio subjiciuntur. Itaque habet ista *miserericordia* analogiam quandam cum illa Principis erga subditos. Quinetiam illud certissimum est, quod quo dignior est anima, eo pluribus compatiatur. Etenim animæ angustæ, & degeneres, hujusmodi res ad se nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior est portio universi, ex communiōne afficitur. *Quare*

Quæ videmus, sub veteri lege haud pauca fuisse præcepta, non tam inere *cereimonialia*, quam *miserericordia instituta*: Quæ sicut illud, de non comedendo carnem cum sanguine ejus, & similia. Etiam in sectis Elicorum, & Pythagoræorum, ab est animalium omnino abstinebant. Quod etiam hodie obtinet (suspitione inviolata) apud incolas nonnullos Imperii Mogollenfis. Quin & Turcæ (Gens licet, & stirpe & disciplina, crudelis, & sanguinaria) Brutis tamen eleemosynas largiri solent, neque animalium vexationes & torturas fieri sultinent. Verum, ne forte hæc quæ diximus, omnis generis *miserericordia* patrocinari videantur, salubriter subjungit Salomon, *impiorum misericordia esse crudelis.* Hæc sunt, quando hominibus sceleratis & facinorosis parcitur, justitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujusmodi *miserericordia*, quam crudelitas ipsa. Nam crudelitas exerceatur in singulos: at *miserericordia* illa universum facinorosorum exercitum, concessa impunitate, in homines innocentes atque immitit.

Parabola.

15. *Totum spiritum suum profert stultus; at sapiens reservat aliquid in posterum.*

Explicatio.

Corrigit parabola præcipue (ut videtur) non hominum vanorum stultitatem, qui dicenda, ta-ccepta, facile proferunt: non Parthesiam illam, quæ absque discrimine & judicio in omnes & omnia involant: non garrulitatem, quæ ad nau-

feam usque aliis obstreperunt: sed vitium aliud magis occultum, nempe sermonis regimen minime omnium prudens & politicum; hoc est, eum quis ita sermonem (in colloquiis privatis) instituit, ut, quæcumque in animo habet, quæ ad rem pertinere puerit, simul, & tanquam uno spiritu, & oratione continuata, proferat. Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primo, *oratio interesse*, & per partes infusa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata pondus rerum non distincte & singillatim excipitur, nec per moram nunquam infidet, sed ratio rationem, antequam penitus infederit, expellit. Secundo, nemo tam potentis & felici eloquentia valet, ut primo sermonis impetu eum, quem alloquitur, *mutum & elinguem plane reddat*: quin & alter aliquid vicissim respondebit, & fortasse objiciet. Tum vero accedit, ut quæ in refutationem aut replicationem reservanda fuissent, præmissa jam, & antea delibata, vires suas & gratiam amiserint. Tertio, si quis ea, quæ dicenda sunt, non simul effundat, sed per partes eloquatur, aliud primo, aliud subinde injiciens, sentiet ex ejus quem alloquitur, vultu, & responso, quomodo singula illum affecterint, quam in partem accepta fuerint; ut, quæ adhuc restant dicenda, caucius aut supprimat, aut excerpatur.

Parabola.

16. Si Spiritus potestatem habentis ascendere super te, locum tuum ne dimiseris, quia evasio facies cessare magna peccata.

Expli-

Explicatio.

Præcipit parabola, quomodo se quis gerere debeat, cum iram atque indignationem *principis* incurrit. Præceptum duplex: Primo, *ut non dimittat locum suum*: Secundo, *ut curatiois*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute attendat. Consovetur enim homines, postquam commotos contra se *Principes* suos senserint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulnus observando refricescit, partim ut tristitiam & humilitatem eorum *Principes* sui perspiciant, se à muneribus & functionibus suis subducere, quin etiam interdum ipsos Magistratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* manus restituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idque summa profecto ratione. Primo enim, *dedecus ipsum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendam, tum amici timidiore ad subveniendam. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortasse, si non vulgaretur, sponte conderet, *magis figatur*, & veluti principio jam facto hominis disturbati, in precipitium illius feratur. Postremo, *Secussum iste, aliquid sapit ex malo solo*, & temporibus insensio; Id quod malum indignationis, malo suspitionis emulatur. Ad *curationem* autem pertineat ista. Primo, caveat ante omnia, ne *stupiditate* quadam, aut etiam *avimi elatione*, indignationem *Principis* minime sentiat, aut inde, prout debeat, affici, videatur: Hoc est, ut & vulum, non ad tri-

Y 6

stitiam

fitiam contumacem, sed ad inestitiam gravitatem atque modestiam componat: & in rebus quibuscunque agendis se minus solito hilarem & lætum ostendat: *Quin* & in rem fixam erit, amici alicujus opera, & sermone, apud *Principem* uti, qui, quanto doloris sensu in inimis excrucietur, tempestive insinuet. Secundo, *occasione omnes, vel minimas, sedulo eritet*, per quas aut res ipsa, quæ indignationi causam præbuit, *refriscetur*, aut *Princeps* denuo exardescendi, & ipsum, quacunquæ de causa, coram aliis objurgandi, ansam arripiat. Tertio, perquirat etiam diligenter occasiones omnes, in quibus *opera ejus Principi grata esse possit*, ut & voluntatem promptam redimendi culpam præteritam ostendat; & *Princeps* suus sentiat, quali tandem servo, si eum dimittat, privati se contigerit. Quarto, *Culpam ipsam, aut sagaciter in alios transferat*; aut *animo illam non malo commissam esse insinuet*; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipsum Regi detulerunt, vel rem supra modum aggravatum, *insinuet*. Denique in omnibus evigilet, & *curatio* sit intentus.

Parabola.

17. *Primus in causa sua justus: tum venit altera pars, & inquirat in eum.*

Explicatio.

Prima in unaquaque causa informatio, si paulisper animo judicis insederit, altas radices agit, eumque ambuit, & occupat; adeo ut ægre elui possit, nisi aut manifestata aliqua falsitas

in ma-

in materia informationis, aut artificium aliquod in eadem exhibenda deprehendatur. Etenim nuda & simplex defensio, licet iusta sit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ compensare, aut libram justitiæ semel propendentem ad æquilibrium reducere, per se valet. Itaque & iudici tutissimum, ut nihil, quod ad merita causæ spectat, prælibetur, priusquam utraque pars simul audiantur; & defensori optatum, si iudicem senserit præoccupatum, in hoc potissimum (quantum dat causa) incumbere, ut versutiam aliquam, & dolum malum, ab adversa parte, in iudicis abusum adhibitum, detegat.

Parabola.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit servum, postea sentiet eum contumacem.*

Explicatio.

Servandus est, *Principibus & Dominis*, ex consilio Salomonis, in gratia & favore suo *etiam servos, modus*. Is triplex est. Primo, ut *promoveantur per gradus, non per saltus*: Secundo, ut *interdum assueant repulsa*: Tertio, (quod bene præcipit Macciavellas) ut *habeant præ oculis suis semper aliquid, quo ulterius aspirare possint*. Nisi enim hæc fiant, reportantur proculdubio *Principes* in sine à *servis* suis, loco animi grati, & officiosi, fastidium & consummationem. Etenim, ex promotione subita, oritur *impatiensia*; ex perpetua desideratorum adeptione *impatiensia repulsa*; Denique si vota desint, deditur *indem alacritas & industria*.

Para-

Parabola.

19. *Vidisti virum velocem in opere suo; coram Regibus stabit, nec erit inter ignobiles.*

Explicatio.

Inter virtutes, quas Reges, in delectu *servorum*, potissimum spectant & requirunt, gratissima est præ cunctis *celeritas*, & in negotiis *expediendis strenuitas*. Viri profunda prudentia Regibus suspecti, utpote qui nimium sint in spectantes, & dominos suos, insidios & invitos, ingenii sui viribus (tanquam machina) circumagere possunt. Populates, invidi; utpote qui Regum Luminibus officiant, & oculos populi in se convertunt. Animosi, pro turbulentiæ sæpe habentur, & ultra, quam par est, ausuri. Probi, & vitæ integre, tanquam difficiles existimantur, nec ad omnes natus heriles apti. Denique non est virtus alia, quæ non habeat aliquam quasi umbram, qua Regum animi offendantur; Sola *velocitas ad mandata*, nihil habet, quod non placeat. Insuper, motus animorum regionum celetes sunt, & moræ minus patientes. Putant enim, se quidvis efficere posse; Illud tantum deesse, ut cito fiat. Itaque antea omnia iis grata est *celeritas*.

Parabola.

20. *Vidi cunctos virvates, qui ambulavit sub sole, cum adolescente secundo, qui consurgit pro eis.*

Explicatio.

Notat parabola vanitatem hominum, qui se agglomerare solent ad *successores designatos principum*. Radix autem hujus rei est insania

nia illa, hominum animis penitus à natura insita; nimirum ut spes suas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectetur magis iis, quæ sperat, quam iis, quæ fruatur. Quinetiam novitas humane naturæ grata est, & avidè expetitur. In *successore* autem *Principis* ista duo concurrunt, *Spes* & *Novitas*. Invenit autem parabola idem, quod olim dictum erat; primo à Pompejo ad Syllam; postea à Tiberio de Macione, *Plures adorare solem orientem, quam occidentem*. Neque tamen imperantes multum hæc re commoventur, aut eam magni faciunt, sicut nec Sylla, nec Tiberius fecit, sed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum somniis: *Est autem* (ut aiebat ille) *spes vigilantis insomnium*.

Parabola.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in ea viri. Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, instruxitque munitiones per eorum, & perfectus est obsequio: inventusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit eam per sapientiam suam; & nullus deinceps recordatus est hominibus illius pauperis.*

Explicatio.

Describit parabola ingenium hominum *parvum & malevolunt*. In rebus duris, & angustiis, confugiunt sere ad viros prudentes, & strenuos, licet antea contemptui habitos. Quamprimum autem tempestas transierit, ingrati deum erga conservatores suos reperiuntur. Macciavellus vero, non sine causa, instituit quæstio-

questionem, *Præ ingrator esset erga benemeritos, Princeps, aut populus?* Sed interim utrumque ingratitudinis arguit. Attamen hoc non solum ex ingratitude Principis aut populi oritur, sed accedit plerunque *his invidia procerum*, qui sceticio indolent eventui, licet felici & prospero, quia ab ipsis profectus non fit. Itaque & meritum hominis extenuant, & ipsum deprimunt.

Parabola.

21. *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.*

Explicatio.

Elegantissime ostendit *parabola*, *pigrorum* in sine laboriosam esse. Diligentia enim, & sedula preparatio, id præstant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat, sed ut complanctur via, antequam ineatur: At qui piger est, & omnia in extremum momentum executionis differt, necesse est, ut perpetuo, & singulari passibus, quasi per rubos & sentes incedat, qui eum subinde detineant, & impediunt. Idem observari possit etiam in familia regenda, in qua, si adhibeatur cura & providentia, omnia placide & veluti sponte procedunt, absque strepitu & tumultu: Sin hæc desint, ubi major aliquis motus intervenierit, omnia simul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur servi, ædes perfonant.

Parabola.

22. *Qui cognovisset in iudicio faciem, non bene sitit, iste & pro buccella panis deseret veritatem.*

Explicatio.

Prudentissime notat *Parabola*, in iudice magis petni-

petiosam esse *facilitatem morum*, quam *corruptelam numerum*. *Maveria* enim haud quaquam ab omnibus deferuntur: at vix ulla est causa, in qua non inveniat aliquid, quod flectat iudicis animum, si *personas respiciat*. Alius enim respicitur, ut popularis; Alius, ut maledicus; Alius, ut dives; Alius, ut gratus; Alius, ut ab amico commendatus. Denique omnia plena sunt iniquitatis ubi dominatur *respicuus personarum*, & levi omnino de causa, veluti pro *buccella panis*, iudicium pervertitur.

Parabola.

23. *Vir pauper calumniatus pauperes, similia est inibi vehementi, in quo paratur fames.*

Explicatio.

Parabola ista antiquitus expressa & depicta fuit sub fabula *Hirudinis*, utriusque nimitum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelicis oppressio* longe gravior est, quam *oppressio* per *divitem & repletum*; quippe quæ omnes exactio-num technas, & omnes nummorum angulos, perquirat. Solebat hoc ipsum etiam spongis assimilari, quæ aridæ fortiter sugunt; madidæ, non item. Monitum autem utile continet, tum erga Principes, ne præfecturas provinciarum, aut Magistratus, vitis indigentibus, & obertatis, committant, tum erga populos, ne Reges suos cum nimia cogellate consilii permittant.

Parabola.

24. *Fons turbatus pedes, & vena corrupta, est iustus cadens coram impiis.*

Explicatio.

Explicatio.

Præcipit parabola, rebus publicis ante omnia cavendum esse de *iniquo & infami judicio*, in causa aliqua celebri & gravi. præsertim ubi non absolvitur innocens, sed condemnatur insons. Etenim injuriæ inter privatos grassantes, turbant quidem & pollutant *latices justitiae*, sed tanquam in rivulis. Verum judicia iniqua, qualia diximus, à quibus exempla peruntur, fontes ipsos *justitiae* inficiunt, & inquinant. Postquam enim tribunal cesserit in partes injustitiae, status rerum vertitur tanquam in latrocinium publicum: Fitque plane, ut *homo homini sit lupus*.

Parabola.

26. *Noli esse amicus homini iracundo, ne ambulato cum homine fueris.*

Explicatio.

Quanto religiosus amicitiae jura inter bonos servanda & colenda sunt, tanto magis cavendum est, jam usque à principio, de *prudente amicorum delectu*. Atque amicorum natura & mores, quantum ad nos ipsos spectant, omnino ferendi sunt. Cum vero necessitatem nobis imponunt, qualem erga alios personam induamus, & geramus, data admodum, & iniqua amicitiae conditio est. Itaque interest imprimis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præsidia, ne res nostras cum *hominibus iracundis*, & qui facile lites jurgia provocant, aut suscipiunt, commisceamus. Istud enim genus amicorum perpetuo nos contentionibus & factionibus impli-

implicabit: ut aut amicitiam abruptere, aut incolumitati proprix deesse, cogamur.

Parabola.

27. *Qui celat delictum, quarit amicitiam: sed qui altero sermone repetit, separat federatos.*

Explicatio.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amnestia*; Altera, quæ à *repetitione injuriarum*, subjungendo apologias, & excusationes. Equidem memini sententiam viri admodum prudentis & politici, *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus dissidi, se magis animos dulcedine concordia fallit, quam acuitate componit*. Verum Salomon, illo scilicet prudentior, in contraria opinione est; & *amnestiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc insunt mala; tum quod ea fit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à nova altercatione*, (quidem de injuriarum rationibus inter partes nunquam conveniet); tum denique quod *deducat rem ad apologias*; At utraque pars malit videri potius offensam remisisse, quam admisisse excusationem.

Parabola.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egellat.*

Explicatio.

Separat Salomon hæc parabola fructum *laboris linguæ*, & *laboris manuum*; quasi ex altero proveniat *egellat*, ex altero *abundantia*. Ex-

eniam sit fere perpetuo, ut, qui multa effutiant, jactant multa, multa promittunt, egeri sint, nec emolumentum capiunt ex illis rebus de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, industrii minime sunt, aut impigri ad opera; sed tantummodo sermonibus se, tanquam venato, pascunt & fatiant. Sane, ut poeta loquitur, *Qui silet, est firmus*. Is qui conscius est se in opere proficere, sibi plaudit, & tacet: Qui vero è contra conscius est auras se inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

Parabola.

29. *Melior est correptio manifesta, quam amor occultus.*

Explicatio.

Reprehendit parabola molliem amicorum, qui amicitie privilegio non utuntur in admonendo libere & audacter amicos, tam de erroribus, quam de periculis suis. *Quid enim faciam* (solet hujusmodi molli amicus dicere) *aut quo me vertam? Amo illum quantum quis, maxime; meque, si quid illi adversi contigerit, ipsius loco libenter substituerem: sed novi ingenium ejus; si libere cum eo egero, animum illius offendam; saltem contritabo: Neque tamen proficiam: Atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam.* Hujusmodi amicum, tanquam enemem, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus utilitatis ab inimico manifestæ, quam ab ejus generis amico, sumi posse pronunciat. Si quidem ea fortasse audire ei contingerit ab ini-

mico

mico per contumeliam, quæ amicum multat per nimiam indulgentiam.

Parabola.

30. *Prudens advertit ad gressus suos; Stultus advertit ad dolos.*

Explicatio.

Dux sunt prudentiæ species. Altera vera & sana; Altera degener & falsa, quam Salomon *stultitia* nomine appellare non dubitat. Qui priori se dedit, viis & vestigiis propriis cavet, periculis prospiciens, medicans remedia; proborum opera utens, contra improbos se ipsum munens, cautus inceptu, receptu non imparatus; in occasiones attentus, contra impedimenta strenuus: cum innumeris aliis, quæ ad sui ipsius actiones & gressus regendos spectant. At altera species, tota est consuta ex fallaciis & astutiis, ipseque ponit omnino in aliis circumveniens, usdemque ad libitum effingens. Hanc merito rejicit parabola, non tantum ut improbam, sed etiam ut stultam. Primo enim, minime est ex iis rebus, quæ in nostra sunt potestate, nec etiam aliqua constanti regula vitatur: Sed nova quotidie committenda sunt stratagemata, prioribus satisficientibus, & obsoletis. Secundo, qui vasis & subdoli hominis famam & opinionem semel incurrit, præcipuo se ad res gerendas instrumento profusus privavit, hoc est, *fide*: Itaque omnia parum votis suis consentientia expectetur. Postremo, artes ista, utcumque pulchra videantur, & complacent, attamen sæpius frustrantur, quod

bene

bene notavit Tacitus: *Consilia callida & audacia, exprobratione lata, tractatu dura, eventu tristia.*

Parabola.

31. *Noli esse justus nimium, nec sapientior, quam oportet: cur abspicere subito?*

Explicatio.

*Sunt tempora (ut inquit Tacitus) in quibus magnis virtutibus certissimum est exitum. Atque hoc viris virtute & justitia egregiis, aliquando subito, aliquando diu ante prævisum, contingit. Quod si adjungatur etiam prudentia, hoc est, ut cauti sint, & ad propriam inco-lumitatem evigilent, tum hoc lucratur, ut ruina eorum subito obveniat ex occultis omnino & obscuris consiliis, quibus & evitetur invidia, & pernicies ipsos imparatos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimium*, quod in *Parabola* ponitur, [quandocumque non Periandri alicujus, sed Salomonis verba sunt ista; *Qui mala in hominum vita sæpius notat, nunquam præcipit*] intelligendum est, non de virtute ipsa, (in qua *Nimium* non est,) sed de vana ejus atque invidiosa affectatione, & ostentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido, Miraculi loco ponens, quod nunquam servilis alicujus sententia auctor fuisset, & tamen tam sævis temporibus in eolumis mansisset: *Subis* (inquit) *cogitatio, utrum hoc fato regantur, an etiam sit in nostra potestate, cursum quemdam tenere inter deformi obsequium. & abruptam contumaciam, modicum, periculo simul & indignitate vacuum.**

Para-

Parabola.

31. *Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia.*

Explicatio.

Distinguit *Parabola* inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturaverit, & illam, quæ natatantum in cerebro & conceptu, aut sermone jactatur, sed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occasione, in qua exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur, adeo ut se ipsa major videatur: Posterior vero, quæ ante occasionem alacris erat, occasione data, sit attonita & confusa, ut etiam ipsi, qui ea se prædium arbitrabatur, in dubium vocetur, antequam præceptiones de ea fuerint infomnia metæ, & speculationes inanes.

Parabola.

33. *Qui laudat amicum voce alta, surgendo manet, erit illi loco maledictiois.*

Explicatio.

*Laudes moderatæ, & tempellivæ, & per occasionem prolata, sanæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt: At immoderatæ, & strepetæ, & importune effusæ, nihil profunt; imo potius, ex sententia *Parabola*, impense nocent. Primo enim manifesto se produnt, aut ex *nimia benevolentia oriundas*, aut ex *compensato affectu*; quo collaudatum potius falsis præconis demerentur, quam veris attributis ornent. Secundo, *laudes parce & modestæ, irritant sepe præsentem, ut ipse etiam aliqui adiciant;**

ausciant; profuse contra & immodice, ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod cupit rei est) constat illi invidia, qui *nimum laudatur*, cum *laudes omnes nimis*, videantur spectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

Parabola.

34. *Quomodo in aquis resplendent facies: facerda hominum manifesta sunt prudentibus.*

Explicatio.

Distinguit *Parabola* inter mentes prudentium, & ceterorum hominum; Illas *aquis* aut *speculis* comparans, quae species & imagines rerum recipiunt; cum alterae similes sint *terra*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparat *animus hominis prudentis ad speculum*; quia in *speculo imago* propria spectari possit, una cum *imaginibus aliorum*: Id quod *oculis* ipsi sive *speculo* non conceditur. Quod si *avertens prudentis* adeo capax sit, ut innumera ingenia & mores observare & internoscere possit; superest, ut detur opeta, quo reddatur non minus *variae applicatione*, quam *representatione*;

Qui sapit, innumeros moribus aptus erit.

Atque his *Salomonis Parabolis*, diutius fortasse immorari sumus, quam pro modo exempli dignitate & rei ipsius, & auctoritatis, longius provecti.

Neque tantum in usu erat apud Hebraeos, sed alibi etiam *Praeceptorum sapientibus frequentissimum*;

tissimum, ut si *causam* observatio in aliquid incidisset, quod vite communi conducibile fuisset, id redigeret & contaberet in brevem aliquam *sententiam*, vel *Parabolam*, vel etiam *Fabulam*. Verum, quod ad *fabulam*, (sicut alias dictum est) illae exemplorum vicestit, & supplementa, olim extiterunt: Nunc quando tempora *historiarum* copia abundent, ad animatum scopum rectius & alacrius collimatur.

At modus scribendi, qui optime convenit argumento tam vario & multiplici, (quale est *tractatus de negotiis & occasionibus sparsis*) aptissimus ille esset, quem delegit *Macciaveilus*, ad tractandas res Politicas; nimirum per observationes, sive *discursus* (ut loquuntur) super *historiam & exempla*. Nam scientia, quae recenter, & quasi in conspectu nostro, ex particularibus elicitur, viam optime novit particularia denuo repetendi: Atque certe ad *Practicam* longe conducit magis, cum *discursus* sive *disceptatio* sub exemplo militat, quam cum exemplum *disceptationi* subiungitur. Neque enim hic ordo tantum spectatur, sed res ipsa. Cum enim exemplum statuitur tanquam *disceptationis* basis, univervo cum circumstantiarum apparatu proponi solet, quae *discursum* interdum corrigant, interdum suppleant; unde fit loco exemplaris ad imitationem, & practicam: Ubi è contra exempla, in gratiam *disceptationis* adducta succincte & nude citantur, & tanquam mancipia, nutus tantum *disceptationis* observant.

Hoc veto discriminis operæ pretium fuerit observasse; quod sicut *historia temporum* optimam præbeant materiam ad *discursus* super *Politica*, quales sunt illi Macciavelli; ita *historia vitarum* optime adhibentur ad *documenta de negotiis*; Quoniam omnem occasionem & negotiorum, tam grandium quam leviorum, varietatem complectuntur. Imo reperite est basin ad *præceptiones de negotiis* utraque illa *historia* adhuc commodiorem: Ea est, ut *discursus* fiant super *epistolas*, sed prudentiores, & magis serias; quales sunt illæ Ciceronis ad Atticum, & aliæ. Siquidem *epistola* magis in proximo, & ad vivum, negotia solent repræsentare, quam vel *Annales*, vel *rita*. Quare jam, & de materia, & de forma portionis primæ, *doctrina de negotiis*, quæ tractat *occafiones sparsas*, diximus, eamque inter *desiderata* numeramus.

Est & alia portio ejusdem *doctrina*, quæ tantum differt ab illa altera, de qua diximus, quantum *sapere*, & *sibi sapere*. Altera enim movere videtur tanquam à centro ad circumferentiam; Altera tanquam à circumferentia ad centrum. Est enim *prudencia* quædam *consilii alius impertiendi*, est vero & alia *suis rebus prospiciendi*: Atque hæ nonnunquam conjunguntur, sæpius separantur. Multi siquidem in suis ipsorum rationibus insistentibus prudentissimi sunt, qui tamen in rebus publicis administrationis, aut etiam consiliis dandis, nihil valent: Formicæ similes; quæ creatura sapiens est ad se

sele tuendum, sed horro plane noxia. Hæc vitæ *sibi sapiendi*, Romanis ipsis, licet patriæ optimis custodibus, non ignota fuit: unde Comicus, *Nam pol sapiens fingit fortunam sibi*. Quis & in Adagium apud ipsos verum est, *Faber quisque fortuna proprius*. Et Livius hanc ipsam Cæsoni Majori tribuit: *In hoc raro tanta vis animi & ingenii inerat, ut quocumque loco natus esset, sibi ipse fortunam facturus videretur*.

Hoc genus *prudencia*, si quis ipsam profiteatur, & palam venditet, semper habitum est, non modo non Politicum, verum etiam infamissimum quiddam, & insupercatum: Sicut in Timotheo Atheniensi observatum est: *Qui, postquam præclara multa facinora, in decus & commodum civitatis suæ, edidisset, atque Administrationis suæ (sicut tum moris erat) populo rationem redderet; singula conclusit hæc clausula; Atque in hæc re fortuna partes fuerunt nulla*. Contigit vero ut post id temporis nunquam ei quicquam feliciter cesserit. Sane nimis elatum hoc, & aliam sapiens, eodem spectans, quo Ezechielis illud de Pharaone; *Dicit, Fluvius est mens, & ego faci memet ipsum*, aut illud Habacuc Prophete; *Exultant, & sacrificant reti suo*, aut illud etiam Poëtæ, de contemptore Deum Mezentio;

Dextra mihi, Deus, & telum, quod missile
libro,
Nunc adjunt.

Dei que, Julius Cæsar, nunquam (quod
Z 2 me.

meini } impotentiam cogitationum suarum
 arcanarum prodidit, nisi simili dicto: Cum enim
 Aruspex ei referret, exa reperta fuisse non
 bona, admiraturavit submisit: *Erunt letiora
 enim volo.* Quod etiam dictum, mortis suae in-
 fortunium non diu praecessit. Verum excessus
 iste fiduciae (ut diximus) res ut profana, ita sem-
 per infelix. Quis propter, Vitae magnis, & veteri
 sapientibus, visum, successus quolibet felicitati
 suae, non virtuti, aut industriae, tribuere:
 Nam & Sylla, *felicem* se, non *Magnam* cognominavit,
 & Caesar (melius quam supra) ad navis
 gubernatorem, *Caesarem* *rebus*, & *Fortunam*
eius.

Atamen istae sententiae; *Faber quisque
 fortuna sua, Sapiens dominabitur astris,
 brevis virtuti nulla est via,* ac similes; si
 intelligantur & adhibeantur potius pro cal-
 caribus ad industriam, quam pro stapedibus
 ad insolentiam, magisque ut progignant in
 hominibus decretorum constantiam & robur,
 quam arrogantiam & jactantiam, tanquam
 sanae & salutaris merito habitae sunt, ac
 proculdubio in peccatoribus hominum magnanimo-
 rum sedem nonnullam occupant, eoque ut cogitationes
 tales quandoque aegre dissimulent. Videmus enim, Augustum
 Caesarem [qui cum Avunculo suo comparatus,
 potius ab illo diversus quam inferior fuit, sed Vir
 certe paulo moderatior] sub finem vitae penitus ab amicis,
 qui lectum ejus circumstantes, ut, postquam ex-
 pirasset,

pirasset, sibi *plauderet*, quasi conscius sibi
 fuisset, *minum vita à se commode trans-
 itum.* Haec quoque *doctrina* portio inter *de-
 siderata* numeranda est: Non quia in praxi,
 etiam nimio plus quam oportet, usitata
 sit & frequentata: Verum quod libri de il-
 la silent. Quisnobrem ex more nostro, sic-
 ut in prioribus, nonnulla ejus capita recense-
 bimus: Eamque *fabrum fortuna*, sive (ut
 diximus) *doctrinam de ambitu vitae* nomeni-
 bimus.

Ac primo quidem intuitu, novum quod-
 dam & insolitum argumentum tractare vi-
 debor: docendo homines, quomodo *for-
 tuna sua fabri* fieri possint: Doctrinam certe,
 cui quisvis libenter se discipulum addi-
 xerit, donec difficultatem ejusdem habuerit
 perfectam. Non enim leviora sunt, aut
 pauciora, aut minus atrox, quae ad *fortu-
 nam* comparandam requiruntur, quam quae
 ad *virtutem*: Resque est aequae difficultis ac fe-
 vera, fieri vete *Politico*, ac vete *Mora-
 lem*. At hujus *doctrina* pertractatio pluri-
 mum ad literatum, tum *deus*, tum *pondus*,
 pertinet. Invenit enim in primis *hominum* liter-
 rarum, ut homines isti pragmatici sciant, eru-
 ditionem haudquaquam aviculae, qualis est
 alauda, similem esse, quae in sublime ferri,
 & cantillando se oblectare solet; at nihil aliud:
 quinimo ex accipitris potius genere esse, ut
 qui in alto volare, ac subinde, cum visum fue-
 rit, descendere, & praedam rapere novit.

Z 3 Deinde

Deinde & ad *perfectiorem* literarum hoc ipsum spectat, quia legitime inquisitionis vera norma est, ut nihil inveniantur in globo *materia*, quod non habeat parallelum in globo *crystallino*, sive intellectu. Hoc est, ut nihil veniat in *Practicam*, cuius non sit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen literæ hanc ipsam *fortuna architecturam* aliter admirantur, aut æstimant, quam ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim *fortuna propria*, pro donec *esse sui*, à Deo concessio, ullo modo dignitate tributo esse possit. Quia & non raro fit, ut viri virtutibus egregie fortunæ suæ sponte renunciant, ut rebus subtilioribus vacent. Digna tamen est *fortuna*, quatenus virtutis ac benemerendi organum est, sua quoque *speculatione & doctrina*.

Ad hanc *doctrinam* pertinent præcepta, nonnulla *summaria*, nonnulla *sparsa & varia*. Præcepta *summaria* vestiantur, circa *veram naturam, & æternam, & sui*. Primum igitur præceptum (in quo cædo *notitia aliorum* vertit) illud constituitur, ut procuremus nobis (quantum fieri possit) *fenestram* illam, quam olim requisivit Moses. Ille, cum in humani cordis fabrica tot angulos & recessus conspicuus cset, id reprehendit, quod desisset *fenestra*, pet quam in obscuros illos & tortuosos anfractus inspicere quis possit. Hanc autem *fenestram* obtinebimus, si omni *sedulitate* nobis informationem comparemus, & procuremus, de personis, quibuscumq; antecedunt negotia, par-

ticularibus; earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus, moribus, auxiliis & adminiculis, quibus præcipue suffulciuntur & valent; & rursus, defectibus & imbecillitatibus, quæque ex parte maxime pateant & obnoxii sint; amicis, actionibus, patronis, clientelis; rursusque inimicis, invidis, competitoribus; etiam temporibus & aditibus.

(*Sola viri mollis aditus & tempora noris.*)

denique institutis, & normis, quas sibi præsesiplemus; & similibus. Quinetiam, non solum informatio capienda est de *personis*, sed insuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu sunt, & tanquam sub incude, quomodo regantur & succedant, quotam studiis foreantur, à quibus oppugnantur, eujusque sint ponderis & momenti, & quid secum trahant, & hujusmodi. Etenim *actiones* præsentis nosse, & in se plurimum potest, & illud insuper habet, quod absque hoc, etiam personatum *noticia* valde futura sit fallax & erronea. Mutantur enim homines simul cum actionibus; & alii sunt, dum actionibus ipsis implicantur & obsidentur; alii, postquam redierint ad ingenium. Atque hæc de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *personas*, quam ad *actiones* spectant, sunt tanquam propositiones minores in omni activo Syllogismo. Nulla enim observationum aut axiomatum (unde consiciuntur majores propositiones politice) veritas, aut excellentia, ad conclusio-

clusionis firmitatem sufficere possit, si in minore propositione facti erratum. Quod vero hujusmodi *notitia* comparari possit, fideiussor nobis est Salomon, qui ait; *Consilium in corde viri, tanquam aqua profunda, sed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipsa *notitia* non cadat sub *præceptum*, quoniam individuum est; attamen mandata de eadem elicienda utiliter dari possunt.

Notitia hominum sex modis elici & hauriri potest: per *vultus* & ora ipsorum, per *verba*, per *facta*, per *ingenia* sua, per *finis* suos, denique per *relationes aliorum*. Quantum ad *vultus* attinet, minime nos moveat vetus adagium, *fronti nulla fides*: Licet enim hoc ipsum non perperam dictum sit, de *vultus* & *gestus* compositione externa & generali; attamen subsunt subtiliores quidam motus, & labores *oculorum, oris, vultus, & gestus*: Ex quibus referatur & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *lana quadam animi*. Quis Tiberio Cesare occultior? At Tacitus, notans characterem & modum loquendi diversum, quo usus est Tiberius in laudando apud Senatum Res à Germanico & à Druso gestas, de laudibus Germanici sic; *Magnis in speciebus adornatis verbis, quam ut penitus sentire videretur.* De laudibus Drusi sic; *Paucioribus, sed intantior, & sicut oratione.* Iterum Tacitus, eundem Tiberium, alias etiam ut non nihil pellucidum, notans: *in aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum: solutus vero loquebatur, quando sub-*

subveniret. Saue difficile reperitur simulationis artifex aliquis tam peticus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *justus*: qui à sermone artificioso & simulatorio possit istas notas sejungere, quin aut sermo sit solito *solutior*, aut magis *vagus & oberrans*, aut magis *aridus* & quasi *eludans*.

Ad *verba hominum* quod attinet, sunt quidem illa (ut de Urinis loquuntur Medici) *restricta*. Sed illi *meretricii* fuci optime deprehenduntur duobus modis: Cam scilicet *profervuntur verba* aut *ex improviso*, aut in *perturbatione*. Sic Tiberius, cum ex Agrippinae veraz verbis aculeatis subito commotus esset, & non nihil abreptus, extra innatae simulationis terminos pedem protulit, *Audite hæc* (inquit Tacitus) *raram oculi pectoris vocem elucere, correptamque, Græco versa, admonuit, Ideo laedi, quia non regaret.* Quare Poëta perturbatioes hujusmodi non incite appellat *torrens*, quod ab iis secreta sua prodece homines compellantur;

— *Vias totius & ira.*

Ipsa sane testatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana sua tam sibi sint, animumque gerant adeo oblitumatum, quia interdum ex iracundia, interdum ex jactantia, interdum ex intima erga amicum benevolentia, interdum ex animi imbecillitate, qui se mole cogitationum onerati amplius non sustineat, interdum denique ex alio quopiam affectu, intimas animi cogitationes revelent & communi-

municent. Ac ante omnia finis animi excusit, si simulatio simulationem impulerit; juxta Adagium illud Hispanorum, *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *fallit* ipsis, licet humani animi pignora sint certissima, non profus tamen fidendum, nisi diligenter ac attente pensitatis prius illorum & magnitudine, & proprietate. Illud enim verissimum, *Frans sibi in parvis fidem praestruit, ut majore emolumento fallat.* Itaque veto se ipsum *in ipso stare lapido* putat, ubi praeco *pradicat*, si melius solito tractetur, absque causa manifesta. Etenim officia ista minora homines reddunt olicitantes, & quasi consopitos, tam ad cautionem, quam ad industriam: Atque recte à Demosthene appellantur *alimena securdia*. Porro *proprietatem* & naturam nonnullorum *falloruro*, etiam quae *beneficiorum* loco habentur, subdolan & ambiguan, laesulenter eerte licet ex eo quod Antonio Primo imposuit Mutianus: *Qui post reditum cum eo in gratiam, sed fide pessima, plurimos ex Antoni Amicis ad dignitates exexit; Simul amicus eum praeserturas & tribunatus largitur.* Hoc autem astu Antonium non movit, sed exarmavit penitus & desolavit, amicitias ejus ad se transferendo.

Certissima autem elavis, ad animos hominum referandos, vertitur, in rimandis & periscendis, vel *ingeniis* & *nativis* ipsorum, vel *finibus* & *intentionibus*. Atque ambecillitates certe & simpliciotes, ex *inganiis*; Prudentiores

iores autem, & tectiores, ex *finibus* suis optime judicantur. Certe prudenter & faecte (licet meo iudicio minus vere) dictum fuit à munitio quopiam Pontificis, sub reditu ejus à Legatione apud Nationem quoadam, ubi tanquam Ordinarius refereder. Interrogatus de delecto Successoris sui, consilium dedit; *nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie prudens esset, sed potius mediocriter tantum, quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile conjiciet, quid verisimile foret illius gentis homines falluros.* Sane non raro intervenit ille error, & maxime familiaris est Viris Prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii alios metiantur, ac proinde ultra scopum saepius jaculentur, supponendo quod homines majora quaedam medicentur, & sibi desinent, & subtilioribus rebus utantur, quam quae illorum animos unquam sublevent. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nunquam morum, prudentia, fides, semper minus ex inveni rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa absurda faciunt, capiendae est conjectura potius ex propensionibus *ingeniorum*, quam ex destinationibus *finium*. Porro, *Principes* quoque (sed longe aliam ob causam) ab *ingeniis* optime judicantur: *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim fistigium adepti humanorum desideriorum, nullos fere sibi propositos *fines* habent, ad quos praesertim vehementer & constantiter aspirant: ex quorum *finium* sua & distantia,

stantia, reliquarum suarum *actionum* possit excipi & confici Directio & Scala: Id quod inter alia, causa est vel precipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *sint inscrutabilia*. At *privatorum* nullus est, qui non sit plane veluti viator, & proficiatur intente ad aliquam itineris metam, ubi consistat: unde non male divinare quis poterit, quid facturus sit, aut non facturus. Si enim in ordine sit quidpiam ad finem suum, probabile est facturum: Sin sit in contrarium finis, minime. Neque de *finium* aut *ingeniorum* in hominibus diversitate informatio capienda est simpliciter tantum, sed & comparate: Quid scilicet praedominetur, & reliqua in ordinem cogat: Sic, ut videmus, Tigellianus, cum se Petronio Turpiliano inferiorem sentiret in voluptatibus Neroni ministrandis & pinguentibus, *Mens* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus est*, & hoc pacto amulum evertit.

Ad *notitiam* quod attinet de hominum animis secundatiam, nimirum, quae ab aliorum *relatione* desumitur, breviter dicere sufficere. Defectus & vitia didiceris optime ab inimicis: Virtutes & facultates ab amicis: Mores & tempora à famulis: Opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miscet. Fama popularis levis est, & superiorum iudicia minus certa: Etenim coram illis testiores incedant homines; *Verius fama è domesticis emanat.*

Verum ad *inquisitionem* istam universam
via

via maxime compendiarie in tribus consistit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum eiusmodi *hominibus*, qui *multiplicem* & *variā* habent, tam *verum*, quam *personarum, notitiam*: Inprimis veto evitandum, ut saltem singulos habeamus praesto, qui, pro negotiorum atque hominum diversitate, nos de unaquaque te certiores facere & solide informare possint. Secundo, ut *prudens temperamentum* & *moderitatem* quandam persequamur, & in *libertate sermonis*, & in *taciturnitate*: frequentius *libertatem* elutpantes; ac, cum res postulat, *silentium*. *Libertas* liquidem in *sermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur: Et sic multa deducit ad *notitiam* nostram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines secreta sua apud nos, tanquam in *fini*, deponere. Tertio, is nobis paulatim acquirendus est *habitus*, ut vigilante & presente animo, in omnibus colloquiis & actionibus, simul & rem, *qua instat, geramus*, & alia, *qua incidunt, observemus*. Nam sicut Epictetus praecipit, ut *Philosophus*, in singulis suis actionibus, ita secum loquatur: *Et hoc volo, & etiam institutum servare*; Sic *Politicus* in singulis negotiis ita secum statuat; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum usui esse possit, addiscere*. Itaque, qui eo sunt ingenio, ut nimirum *hoc agant*, & totum sint in praesente negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quae interveniunt, nec
cogi-

cogitant quidem, [id quod in se agnoscit Montaneus] illi certe Ministri Regum aut Rerum-publ. sunt vel optimi, sed ad proprias fortunas claudunt. Interim cautio ante omnia adhibenda, ut *impatius animo & alacritatem* nimiam colibeamus, ne multa sciendo, ad nos multis immisceamus feramur. Infelix enim quiddam est, & temerarium, *Polypragmosyne*. Itaque ista quam comparandam precipimus, *notitia rerum & personarum* varietas huc tandem redit, ut & rerum, quas suscipimus, & hominum, quarum opera utimur, magis cum iudicio delectum faciamus, unde cuncta & magis dextere, & magis tuto, disponere & administrare sciamus.

Notitiam aliorum sequitur *notitia sui*. Etenim non minor diligentia adhibenda est, sed major potius, ut nos de nobis ipsis, quam de aliis, vere & accurate informemus. Quippe eum oraculum illud, *Nosce te ipsum*, non tantum sit canon prudentie universalis, sed & in *Politica* precipuum locum habeat. Optime enim homines monet S. Jacobus, *eum, qui vultum in speculo consideravit, oblitusci tamen illius, qualis fuerit*: Ut omnino frequenti inspectione sit opus. Idque tenet etiam in *Politico*. Sed *specula* scilicet sunt diversa: Nam *speculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, est verbum Dei: *Speculum autem Politicum*, non aliud est, quam Status Rerum, & Temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale esse so-

let; Sui nimirum Amaris, instigandum est *hominum*, de proptis *facultatibus, virtutibus & adminiculis*, nec non de *defectibus, inhabilitatibus, & obstaculis*: ita rationem subducendo, ut haec perpetuo in majus, illa autem minoris potius, quam revera sunt, assumentur. Ex huiusmodi autem examine in *considerationem* veniant quae sequuntur.

Prima *consideratio* sit, quomodo alicui homini, moribusque & naturae suae, cum *temporibus* conveniat, quae si inventa fuerint congrua omnibus in rebus, magis libere & solute agere, & suo ingenio uti liceat: sin sit aliqua antipathia, tum demum in universo vitae cursu magis caute & recte est incedendum, minusque in publico versandum. Sic Tiberius fecit, qui morem suorum sibi conscius, cum seculo suo non optime convenientem, ludos publicos nunquam spectavit: quinetiam per duodecim continuos annos postremos nunquam in Senatuum venit: ubi contra Augustus perpetuo in oculis hominum vixit: quod & Tacitus observat, *Alia Tiberio morum via*. Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda sit *consideratio*, quomodo alicui conveniat cum *professionibus & generibus vitae*, quae in usu & pretio sunt, quarumque sibi delectus sit faciendus: ut si iam decretum non sit de *genera vitae*, maxime aptum & ingenio suo congruum sumat: sin jam pridem id *genus vitae*, ad quod minus à natura factus est, fuerit ingressus, sub prima occasione se subducatur, &

NOVARI

novam conditionem attingat. Id quod à Valentino Boegia videmus factum, ad vitam sacerdotalem à patre innotuit: quam tamen postea ejuravit, suo oblectans ingenio, & vitæ militati se applicuit: quanquam Principatu æque ac Sacerdotio indiguus, cum utrunque homo petilens dehonestaverit.

Tertia sit *consideratio*, quomodo se habeat quis, *comparatus ad aequales & amicos suos*, quos verisimile sit eum habiturum in fortuna sua competitores: eum ne vitæ cursum teneat, in quo maxima inveniat virorum egregiorum solitudo; atque in quo probabile sit, se ipsum, inter ceteros, maxime posse enitere. Id quod à C. Cesare factum est: qui ab initio Orator fuit, & causas egit: & in Toga potissimum versabatur: Cum vero vidisset, *Ciceronem, Hortensium, Catulum*, eloquentiæ gloria excellere, Rebus vero Bellicis clarum admodum neminem, præter Pompejum, desitit ab incepto, & Potentiæ illi Civili multum valere jubens, transiit se ad artes militares, & Imperatorias: Ex quibus ad summum rerum fastigium conscendit.

Quarta sit *consideratio*, ut naturæ suæ & ingenii rationem habeat, in *deligentia amicis*, ac *necessariis*: Siquidem diversis diversum genus amicorum convenit, aliis soleune, & taciturnum, aliis audax, & jactabundum; & complura id genus. Certe notatū dignum est, quales fuerint amici Julii Cæsaris (Antonius, Hirtius, Pansa, Oppianus, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:)

qui: Illi scilicet jurare solebant, *Ita vivente Cæsare moriar*; insinuat studium erga Cæsarem præ se ferentes; erga omnes alios arrogantes & contemptores: Fueruntque homines in negotiis gerendis impigri, fama, & existimatione, mediocres.

Quinta sit *consideratio*, ut caveat quis sibi ab *exemplis*: neque ad *imitationem aliorum* se inepte componat: quasi quos alii fuerit perivum, etiam sibi parere necesse sit: ne utique secum reputans, quantum fortasse interfuerit, inter suum, & illorum, quod ad exemplum sibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifeste incidit Pompejus, qui, ut Cicero scriptum reliquit, toties solitus erat dicere: *Sylla potuit, ego non potero? Quis in te vehementer sibi imposuit, cum ingenium & rationes agendi Syllæ à suis toto cælo* (ut ajunt) *distarent*: cum alter ferocis esset, violentus, quique factum in omnibus urgeret; alter gravis, legum memos, omniaque ad Majestatem & famam componens, unde longe minus erat, ad perficienda quæ cogitaret, efficax & validus. Sunt & aliæ hujus generis *præceptiones*: verum hæc ad exemplum reliquarum sufficiunt.

Neque vero, *Nesse se ipsum*, homini sufficit, sed in eunda etiam est ratio secum, quomodo se *ostentare, declarare*, denique *stultere se* & *effingere*, commode & prudenter possit. Ad *ostentandum se* quod attinet, nihil videmus usitavit frequentius, quam ut qui virtutis habita sit inferior, specie virtutis externa sit potior.

potior. Non parva igitur est prudentiæ prætorgativa, si quis arte quadam, & decore, specimen sui apud alios exhibere possit: *virtutes suas, merita, atque fortunam* etiam, (quoad sine arrogantia aut fastidio fieri possit) commodè ostentando; contra, *vitia, defectus, infortunia & dedecora*, artificiosè occultando: illis immorans, easque veluti ad lumen obvertens, his subterfugia querens, aut apertè ea interpretando eluens: & similia. Itaque, de Motiano, viro sui temporis prudentissimo, & ad res gerendas impigerissimo, Tacitus; *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quidam Ostentator.* Indiget certe res hæc arte nonnulla, ne tedium & contemptum pariat: Ita tamen, ut ostentatio quæpiam, licet usque ad vanitatis primum gradum, vitium sit potius in *Ethicis*, quam in *Policis*. Sicut enim dici solet de calumnia, *Audacter calumniare, semper aliquid hæret*: sic dici possit de jactantia, *si nisi plane deformis fuerit & ridicula, Audacter te vendita, semper aliquid hæret.* Hæret certe apud populum, licet prudentiores subrideant. Itaque exultatio parva apud plurimos, paucorum fastidium abunde compensabit. Quod si ista, de qua loquimur, *sua ostentatio* deceat & cum judicio regatur; Exempli gratia; Si nativam quendam peccatoris candorem & ingenuitatem præ se ferat: aut si illis temporibus adhibeatur, vel cum pericula circumstant, (ut apud viros milites in bellis,) vel cum alii invidia flagrant: aut si verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquam

aliud

aliud agenti excidisse videantur, minimeque vel serio, vel prolixè nimis, insistantur: aut si ita quis se laudibus honestet, ut simul etiam censuris & jocis erga se non abstineat: aut si denique hoc facit, non sponte, sed tanquam lacessitus, & aliorum insolentis & contumelias provocatus: non parvum certe hæc res exultationi hominis cumulum adjicit. Neque sane exiguus est eorum numerus, qui, cum natura sicut magis solida, & minime ventosi, atque propterea hac arte, honori suo velificandi, careant, Modestationis suæ, nonnulla cum dignitatis iactura, dant penas.

Verum hujusmodi ostentationem virtutis utcumque aliquis infirmiore judicio, & nimium fortasse *Echius*, improbaverit: illud nemò negat, dandam saltem esse operam ut virtus per invidiam iusto suo pretio non fraudetur, & minoris, quam revera est, æstimetur. Hæc vero, in virtute æstimanda, pretii diminutio, tribus modis solet contingere: Primo, quando quis, in rebus gerendis, se, & operam suam, ostentet & obtrudit, non vocatus, aut accessitus: Hujusmodi enim officii, remunerationis loco esse solet, si non repudientur. Secundo, quando quis in principio rei gerende viribus suis nimium abutitur, & quod sensim erat præstandum, uno impetu offundit; Id quod rebus bene administratis præpropterea conciliat gratiam, in fine autem fatietatem inducit. Tertio, quando quis virtutis suæ fructum, in laudibus, plausu, honore, gratia, sibi præbitis, nimis cito & levi-

518 DE ARG. SCIENT.
& leviter sentit, atque in iis sibi complacet. de quo prudens habetur monitum: *Cave ne in-
suatus rebus majoribus videaris, si huc te res par-
va, sicuti magna, delectat.*

Defectuum enim veto sedula *occulatio*, mi-
noris hancquam momenti est, quam *virtutum*
prudens & artificiosa *offensatio*. Defec-
tus autem occultantur, & latent maxime, tri-
plici quadam industria, & quasi tribus latebris: *Cautione*, *prætextu*, & *confidentia*. *Cautione*
dicimus, quando iis rebus prudenter abstine-
mus, quibus pares non sumus: Ubi contra, in-
genia audacula, & inquieta, se facile ingerunt,
sine iudicio, rebus, quibus non insueverunt;
& proinde defectus suos proprios publicant,
& quasi proclamant. *Prætextum* dicimus, cum
sagaciter, & prudenter, viam nobis sternimus
& munimus, qua benigna & commoda de *vi-
tutibus* & *defectibus* nostris fiat interpretatio; quasi
aliunde provenientibus, aut alio tendentibus,
quam vulgo existimatur. Etenim, de latebris
vitorum non male Poëta:

Sape later vitium proximitate homi.

Quare, si quem *defectum* in nobis ipsis per-
ceperimus, opera danda, ut personam & præ-
textum *virtutis finitima* mutuemur, sub cujus
umbra lateat. Verbi gratia, *tardo gravitas præ-
textenda*, *ignavo lenitas*, & sic de cæteris. Illud
etiam utile, probabilem aliquam causam ob-
tendere, & in vulgus spargere, qua adducti,
ulcimas vires nostras promere refugiamus; ut
quod *non possumus*, *nobis* videamur. Quod ad
confi-

LIBER VIII. 519
confidentiam attinet, impudens certe est reme-
dium, sed tamen certissimum atque efficacissi-
mum: Nempe, ut quis ea omnino contemne-
re, & vilipendere se profiteatur, quæ revera
assequi non possit: Mercatorum prudentium
more, quibus solenne est, & proprium, ut pro-
tium mercium suarum alloliant, aliorum de-
primant. Est tamen & aliud *confidentia* Genus,
hoc ipso impudentius; Nimirum, perfracta
fronte *defectus* suos etiam opinioni obtrudere,
& venditare, quasi in iis, quibus maxime de-
stituitur, se eminere credat. Atque ut hoc faci-
lius cæteris imponat, se in iis rebus, quibus
revera plurimum pollet, fingit dissidentem.
Quemadmodum fieri videmus in Poëtis. Pos-
ta enim carmina sua recitante, si unum aliquem
versiculum non admodum dixerit probandum,
audias illico: *Atque hic versus plaris mihi con-
sistit, quam reliquorum plurimi*. Tom vero al-
ium quempiam versum adducet, quasi sibi su-
spectum, & de eo, quid putes, sciscitabitur,
quem satis norit, inter plurimos esse optimum,
& censuræ minime obnoxium. Ante omnia
vero ad hoc, quod nunc agitur, ut scilicet spe-
cimen sui quis edat coram aliis illustre, & jus
suum in omnibus retineat, nil magis interesse
iudico, quam ne quis per nimiam suam natu-
ræ bonitatem, & suavitatem, se examet, &
injuriis & contumeliis exponat: Quin potius
in omnibus aliquos animi liberi, & generosi,
& non aculei minus quam mellis intra se ge-
statis, igniculos, subinde emittat. Quæ qui-
dem

dem minuta vite ratio, una cum prompto & parato ad se à contumeliis vindicandum animo, aliquis ex accidente imponitur, & necessitate quadam inevitabili, propter aliquid iniuriam in persona aut fortuna sua: veluti sit in *deformitas, & spuris, & ignominia aliqua multitudine*: unde huiusmodi homines, si virtus non desit, felices pietusque evadunt.

Quod vero ad se *delectandam* atinet; id alia res omnino est ab *ostentatione* sui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes aut defectus* hominum refertur: sed ad *actiones eius particulares*. Quo in parte nihil invenitur magis Politicum, quam ut *Mediocritas* quaedam scrivetur, prudens & sana in sensa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim profunda taciturnitas, & consiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cœcis & (ut in odernæ lingue potius loquuntur) surdis artibus & mediis operetur, res sit & utilis, & mirabilis: tamen non raro evenit, ut (quod dicitur) *Dissimulatio errores pariat, qui dissimulatores ipsos illaqueant*. Nam videmus, viros politici, maxime omnium insignes, libere & indissimulante fines, quos peterent, palam proferte non dubitasse. Sic L. Sylla manifesto præ se tulit, se omnes mortales vel felices, vel infelices fieri, cupere, prout sibi essent vel amici, vel inimici. Sic Cæsar, cum primum profectus est in Gallias, nil veritus est profiteri: se *mallo primum esse in villa obscura, quam secundam*

dum Roma. Idem Cæsar, cepto jam bello, dissimulatorem minime egit, si audiamus, quid Cicero de illo prædicet. *Alter* (Cæsarem inuenens) *non recusat, sed quodammodo postulat, ut, ut est, sic appelletur Tyrannus*. Similiter videmus, in Epistola quadam Ciceronis ad Atticum, quam minime fuerit Augustus Cæsar dissimulatores; qui in ipso ingressu ad res gerendas, cum adhuc Senatui esset in deliciis, solitus tamen erat in concionibus apud populum iurare illa Formula: *Ita parentis honores consequi liceat*. Illud autem non minus quiddam erat, quam ipsa tyrannis. Verum est, ad invidiam paululum lenendam, solitum cum simul ad statuas Julii Cæsaris, quæ in Rostris posita erat, manum protendere. Homines autem invidiant, & plaudebant, & admirabantur, & inter se ita loquebantur: *Quid hoc est? Quales Adolescentes?* Sed tamen nihil malitæ in eo suspicabatur, qui tam candidè & ingenue, quod sentiret, loqueretur. Et isti quidem, quos nominavimus, prospera omnia consecuti sunt: Pompejus contra, qui ad eisdem tendebat fines, sed viis magis umbratis & obscuris, (sicut Tacitus de eo loquitur, *Occultior, non velior*: atque Salsitius similiter idem insinuat, *Ore probo, animo invidioso*;) id proflus agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates suas & ambitionem alte recondendo, interim Rempublicam in Anarchiam & Confusionem redigeret, quo illa se necessario in sinus ejus conjiceret, atque hoc pacto summa terrarum ad eum deferretur.

retur, quasi iovium & renitentem. Cum vero hoc se putaret consequtum, factus Consul solus (quod nunquam cuiquam contigisset) nihilo plus ad fines suos proficerebat, eo quod etiam illa, qui procul dubio eum fuissent adjuturi, quid vellet non perciperent. Adeo ut tandem coactus sit, tritam & vulgarem inire viam, ut scilicet, praxtextu se Caesari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeo lenta, casibus obnoxia, & pietanque infelicia solent esse ea consilia, quae profunda *dissimulationis* obteguntur. Qua de re, idem sensisse videtur Tacitus, cum *simulationis* artificia tanquam inferioris sublellii prudentiam constituit, prae *artibus politicis* illam Tibetio, has vero Augusto Caesari attribuens. Etenim, de Livia verba faciens, sic loquitur; Quod fuisset illa *cum artibus maris*, & *simulatione filii*, bene *composita*.

Quod ad animum *stectendum* & *effugendum* attinet; Totis viribus certe incumbendum, ut animus reddatur occasionibus & opportunitatibus obsequens, neque illo modo erga eas durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum ad res gerendas, aut fortunas hominum constituendas, quam illud; *idem manebat, neque decebat*: videlicet, cum homines iidem sunt, & natura sua utuntur, postquam occasiones se mutaverint. Bene itaque Livius, cum Catoem majorem introducit, tanquam fortunae suae architectum peritissimum, illud subjungit, quod ei fuerit *ingen-*

minis

nium versatile. Atque hinc fit, quod ingenia gravia & solennia, & mutare nescia, plus pietanque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc vero vitium in aliquibus à natura penitus insitum est, qui suoapte ingenio sunt *voscoli* & *mosysi*, & ad versandum inepti. At in aliis *consuetudine* obtinuit (quae est altera natura) atque opinione quadam, (quae in animos hominum facile obrepit) ut minime mutandam sibi putent rerum gerendarum rationem, quam prius bonam & prosperam sint experti. Prudenter enim observat Macciavellus in Fabio Maximo, quod *pristinum suum* & *inveteratum custodans*, & *belli trahendi morem ratinere* *marcius* voluerit, *cum natura belli esset alia*, & *acriora postulare consilia*. In aliis porro idem vitium ex inopia Judicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum non tempestive discernant, sed tunc demum se vertant, postquam opportunitas jam elapsa sit. Tale quidpiam in Atheniensibus suis redarguit Demosthenes, eos ajens esse *rusticitia similes*, qui in ludo *Gladiatorio* se probantes, *semper post plagam acceptam in eam partem munitendam scutum transferunt qua percussi sunt, non prius*. In aliis rursus hoc ipsum contingit, qui operam, in via ea quam semel ingressi sunt, collocatam, perdere gravantur, nec recepturi canere sciunt, sed potius, se occasionibus superiores fore constantia sua confidunt. Verum ista animi *voscositas*, & *renitentia*, à quacunque illa tandem radice pullularit, rebus gerendis,

A a

dis, & fortunæ hominum, est damnosissima: Nihilque magis Politicum, quam animi rotas reddere cum rotis fortunæ concentricas, & simul volubiles. Atque de *preceptis duobus summaris*, circa *Fortunæ Architecturam*, habetis. *Præcepta* autem *sparsa* haud pauca sunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *præceptum* est; *Faber fortuna, nulle sua petite utatur*, eamque rate applicet; Hoc est, animum assuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æstimet, prout ad fortunam & fines suos magis aut minus condant; Hocque curat sedulo, non perfunctorie. Mira enim res, sed verissima; Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pari Logica* (si ita loqui licet) est bona, *Mathematica* pessima; videlicet, qui de rerum consequentiis satis firmiter iudicant, de pretiis vero imperitissime. Hinc fit, ut alii privata & secreta cum Principibus colloquia, alii auras populares, tanquam magna adepti, admittunt, cum sit utrunque sapienter res & invidia & periculo plena: Alii autem res metuantur ex difficultate atque opera sua in eis impensa: fieri oportere existimantes, ut quantum moverint, tantum etiam promoveant: Sicut *Cæsar* de *Catone Uticensi*, veluti per Ironiam, dixit, narranto, quam laboriosus fuerit & assiduus, & quasi indefatigabilis, neque tamen multum ad rem; *Omnia* (inquit) *magis studio agebat*. Hinc etiam illud accida, ut homines lapsus se ipsos fallant; qui, si Magni

alicujus aut Honorati viri opera utantur, sibi omnia prospera promittunt; cum illud verum sit, non grandissima quæque Instrumenta, sed æstissima, citius & feliciter opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *animi* informandam, operæ pretium est, illud imprimis nosse, & descriptum habere, quid ad cuiusque fortunam constituendam & promovendam primum statui debeat, quid secundum, & sic deinceps. Primo loco *emendationem animi* pono. *animi enim impedimenta* & *modos* tollendo & complanando, citius viam fortunæ appetueris, quam fortunæ auxiliis *animi impedimenta* sustuleris. Secundo loco *opes* pono, & *pecuniam*. Quam summo loco plurimi fortasse collocaverim, cum tanti sit ad omnia usus. Verum tam opinionem, similem ob causam abjudico, atque *Macedæus* fecit, in alia re, non multum ab ea discrepante. Cum enim verus fuerit *Sententia*, *Pecuniam esse nervos belli*; ille contra, non alios esse *nervos belli* asseruit, quam *nervos virorum fortium & militarium*. Eodem profus modo vere asseri possit; *Nervos fortunæ*, non esse *pecuniam*, sed potius *animi vires*, ingenium, fortitudinem, audaciam, constantiam, moderationem, industriam, & similia. Tertio loco colloco *famam* & *exultationem*; eo magis, quod illa æstus quosdam habeant, & tempora, quibus si non opportune utaris, difficile erit rem in integrum restituere. Atque enim res, famam precipitantem retrovertere. Postremo loco po-

no *honores*, ad quos certe facilior aditus per
nuncquodque ex illis tribus, multo magis per
omnia conjuncta, datur, quam si ab *honoribus*
auspiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Ver-
tum, ut in ordine rerum fovendo haud parum
est momenti, ita non multo minus in servando
ordine temporis, Cujus perturbatione frequen-
tissime peccatur, dum ad fines tum propetatur,
quando initia essent curanda; atque dum ad ma-
xima quaeque subito advolamus, quae in medio
posita sunt, temere transilientes. At illud recte
praecipitur; *Quod nunc instat, agamus.*

Secundum praceptum est, ut cavemus, ne do-
nimi quadam magnitudine, & praesidentia, ad
magis ardua, quam par est, feramur, neve in ad-
versum fluvii remigemus. Optimum enim con-
siliium circa fortunas hominum;

— *Fatis accede, Designe.*

Circumspectamus in omnes partes, & observe-
mus, quae res pateant, quae clausae & obstructae
sint, quae proclives, quae arduae; neque viribus
nostris, ubi non patet aditus commodus, abuta-
mur. Hoc si fecerimus, & a repulsa nos iamina-
nes praestabimus, & in negotiis singulis nimis
diu non haerebimus, & moderationis laudem re-
portabimus, & pauciores offendemus, & deni-
que felicitatis opinionem acquirere; dum
quae sponte fortasse evenitura fuissent, nostrae in-
dustriae accepta ferebunt.

Tertium praceptum cum proxime prece-
dente nonnihil pugnare videri possit, licet,
probe intellectum, minime. Illud hujusmo-
di est:

di est: Ut occasiones non semper expectemus,
sed eas quandoque provocemus, & dacamus.
Quod etiam innuit Demosthenes, magnilo-
quentia quadam. *Et quemadmodum receptum
est, ut exercitum ducat Imperator, sic à corla-
tis viris res ipsa ducenda, ut qua ipsis videntur,
ea gerantur, & non ipsi persequi eventus co-
gantur.* Etenim, si diligenter attendamus, datus
observabimus, easque discrepantes species,
eorum, qui rebus gerendis, & Negotiis tra-
ctandis, pares habeantur. Alii siquidem oc-
casionibus commode sciunt uti, sed nihil ex se
moliuntur, aut excogitant. Alii toti sunt in ma-
chinando, qui occasiones, quae opportune inci-
dunt, non attripiunt. Harum facultatum altera,
alteri non conjuncta, manca omnino & im-
perfecta censenda est.

Quantum est praceptum, ut nihil suscipia-
mus, in quo necesse sit, temporis plurimum in-
sumere; verum ut vesiculas ille autem sem-
per vellicet,

*Sed fugit interea, fugit irreparabile tem-
pus.*

Neque alia subest causa, cur ii, qui profes-
sionibus laboriosis, aut rebus similibus, se ad-
dixerunt, veluti Jurisconsulti, Oratores, Theo-
logi doctiores, Librorum Scriptores, & hujus-
modi, in fortuna sua constituta, & promo-
venda, minus sint solettes, quam quod tempore
(alias scilicet insumpto) indigent ad particu-
laria pernoscenda, opportunitates captan-
das, & machinas, quae ad fortunam suam spe-

A a 3 cēt,

etent, comminiscendas, & meditandas. Quintam in aulis Principum & Rebuspubl. eos reperiatis, & ad fortunam suam promovendam, & ad aliorum invadendam, maxime efficaces, qui nullo publico munere funguntur, sed in hoc, de quo loquimur, ambitu vita, perpetuo occupantur.

Quintum est *praeceptum*; Ut naturam quodammodo imitemur; quae nihil facit frustra. Id quod factum non erit admodum difficile, si negotia nostra omnium generum perite commiscemus & contexamus. In singulis enim actionibus ita animus est instandus & praeparandus, atque intentiones nostrae aliis aliis subservienda, & subordinandae: ut, si in aliqua re voti compotes in summo gradu fieri non possimus, in secundo tamen liceat consistere, imo vel in tertio: Quod si nec in aliqua omnino parte rei haerere aut consistere possimus, tum vero ad alium quempiam (praeter destinatum) finem, operam impensam spectamus: Sicut nec in praesenti aliquid fructum demerere quaerimus, saltem aliquid ex ea extrahamus, quod in futurum proficit: Si vero nihil solvi, nec in praesenti nec in futuro, inde elicere detur, latagamus saltem, ut aliquid exillimationi nostrae inde accrescat: Et alia id genus: rationes semper à nobis ipsis exigendo, quibus contentet, nos fructus aliquid, plus minus, ex singulis actionibus & consiliis nostris percipere: neque ullo modo permittendo, ut tanquam confusi ac confternati animum illico despon-

despondeamus, si forte scopum principalem non licuerit attingere. Nihil enim minus convenit viro Politico, quam ut rei unice esse intentum. Qui enim hoc facit, occasionum innumerarum jactura multabitur; quae rebus agendis ex obliquo intervenire solent, quaeque fortasse magis fuerint propitiae & commodae ad alia quae postea usui futura sint, quam ad ea, quae in manibus habeamus. Ideoque bene calculemus illam Regulam: *Hac oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum est *praeceptum*, ut nos rei alicui nostris peremptorie non attingamus: quanquam casus videatur, primo intuitu, minus obnoxia: Sed semper habeamus, vel fenestram apertam ad evolandum: vel posticum aliquod secretum ad redeundum.

Septimum *praeceptum*, est antiquum illud Socraticum, modo non ad perfidiam, sed ad cautionem, & moderationem, adhibeatur: *Et ames tanquam inimicum futurum, & odias tanquam amatum.* Nam utilitates quaeque, mihi in modum, prodit & corrumpit, si quis nimium se immergerit amicitis inselictibus, molestis & turbidis odiis, aut puerilibus & facilibus amulacionibus.

Hec exempli loco circa *doctrinam de ambitu vita* sufficiunt: Illud enim hominibus in memoriam subinde reducendum est, longe abesse, ut adambraiones istae, quibus utimur in desideratis, loco justorum tractatum ponantur: sed esse solummodo tanquam schedas aut

fumbras, ex quibus de tela integra iudicium fieri possit. Neque rursus ita desipimus, ut fortunam absque tanto, quantum diximus, molimine minime parari alicuius. Probe enim novimus, eam tanquam sponte in gremium aliorum defluere: Alii autem eam diligentia sola & assiduitate, (cautione nonnulla aspera) absque arte multa aut operosa, adipiscuntur. Verum sicut Cicero, Oportet perfectum depingens, non id vult, ut caudidici singuli tales esse debeant, aut possint: ac rursus, sicut in Principe aut Aulico describendo (quod nonnulli tractandum susceperunt) modius effingitur, protius secundum artis perfectionem, non autem secundum Practicam vulgatam: idem & nos Politico insituendo praestitimus; Politico (inquam) quoad *Fortunam propriam*.

Enimvero, illud ut quemonendum, *praecepta*, quae circa hanc rem delegimus & proposuimus, omnia ex genere eorum esse, quae *bonae artes* vocantur. Quod enim ad *malas artes* attinet: Si quis Maquiavello se dederit in disciplinam: qui praecipit, *Virtutem ipsam non magno opere curandam, sed tantum speciem eius, in publicum versam: quia virtus summa & optimo homini adiumento sit, virtus ipsa impedimento*: & quique alio loco praecipit; *Vi homo Politicum illud tanquam fundamentum prudentiae suae subvertat, quod praesupponat, homines non velle nec tanto ad ea, quae volumus, facti aut adduci posse, praeterquam solo metu: ideoque det operam, ut timores, quantum in se est, evocari sint, at-*

que in periculis & angustiis constituti: ita ut Politicus suus videntur esse, quod Itali dicunt, feminator spinarum: Aut si quis axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: Cadant amici, dummodo inimici intercedant: Sicut Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catillinae imitator esse velit, ut Rerumpubl. incendiarius fiat & perturbator, quo melius in aquis turbidis piscari & fortunam suam expedite possit; *Ego, (inquit) si in fortunis meis incertum sit excitatum, id non ago, sed ruina restiguum*: Aut si quis illud Lylandri ad se transferat, qui dicere solebat; *Pueros placentis, viros perjuris alliciendos*: Cum aliis eiusdem farinae pravis, ac perniciosis dogmatibus; Quorum (ut fit in ceteris rebus omnibus) maior est numerus, quam rectorum & sanorum: Si quis (inquam) huiusmodi inquinata prudentia deleatur: non sem in inficias, eum (quandoquidem legibus charitatis & virtutis omnibus se ipsum solutum, fortunae solummodo mancipavit) posse, maiore compendio, & ceteris, fortunam suam promoveri. Fit vero in *vita*, quemadmodum & in *vita*, ut iter brevius sit fœdus & cœciosius: neque sane, ut per viam meliorem quis incedat, multa circitacione opus est.

Tantum vero abest, ut homines ad huiusmodi *artes pravas* se applicate oporteat, ut potius sane (si modo sint apud se, & que sufficere valeant, neq; ambitionis turbine & procella in-

adversum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non solum mundi chorographiam generalem illam, quod *omnia sunt vanitas, & vexatio Spiritus*; verum etiam & illam magis specialem, videlicet, quod ipsum esse, se junctum à bene esse, maledictionis loco sit, & quo grandis sit esse, eo major sit maledictio; quodque amplissimum virtutis præmium sit ipsa virtus; Quæmodòmodum & ultimum vitii supplicium est vitium ipsum; sicut egregie Poëta;

Quæ volis, quæ digna, viri, pro laudibus illis

Pramia posse rear solvi? Pulcherrima primum

Dii morosque dabunt vestri; ———

& econtra non minus vere ille de sceleratis, atque enim ulciscensur mores sui. Quinetiam Mortales, dum in omnes partes cogitationes suas agitant, & diffundunt, ut fortunæ suis recte prospectam atque consulum sit, interim in mediis illis animi transcursumibus ad divina iudicia & providentiam æternam oculos attollere debent: quæ sepiissime impiorum machinationes, & consilia prava, licet profunda, subvertit, & ad nihilum redigit; secundum illud Scripturnæ, *Conceptis iniquitatem, & pariet vanitatem*. Imo, etsi injuriis & malis artibus abstineant: attamen hæc jugis & irrequieta anhælatio ad ardua fortunæ, absque cessatione, & quasi sine sabbato, tributum temporis nostri Deo debitum minime solvit: Qui, ut videtur est, facultatem nostratram decimas, temporis autem

antem septimas, exigit & sibi seponit. Quorsum enim fuerit, os getete in cæli sublimia erectum, mentem vero humi prostratam, & pulverem instat serpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit;

Atque affigit homo Divina Particulum Auræ.

Quod si in hoc sibi quisquam adblandiatur, quod fortuna sua, utcumque eam malis artibus obtinuerit, recte uti decreverit: sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Severo, solum erat dici, *Debuisset illos, aut nunquam nasci, aut nunquam mori*; tanta in ambitu fortunæ suæ patrarunt mala, tanta rursus, summa adepti, contulerunt bona: intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compensationem post factum probati, consilium autem hujusmodi merito damnari. Abs te postremo nobis non fuerit, in cursu isto incitato, & fervido, versus fortunam nostram, frigidam paulisper asperrere; hauriam & dictorio illo non inelegante Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium: *Imitari fortunam mores multum, quæ precos plus nimio ambientes plerumque superbe aversantur*. Verum hoc ultimum remedium pertinet ad eos, quibus gustus ex morbo animi corruptus est. Insistantur potius hominis lapsus illi, qui *Theologia & Philosophia* est tanquam *Angularis*, quæ idem fere assunt de eo quod *primum queri* debeat. Etenim *Theologia* edicit: *Primum querite regnum Dei; & ista omnia adjiciantur vobis*. Philosophia

phia autem simile quiddam jubet: *Primum quærite bona animi; cetera aut adveniat, aut non adveniat.* Quamvis autem hoc fundamentum, humanicus jactum, interdum loceatur super *arcana*, quemadmodum videre est in M. Bruto, qui in eam vocem, sub exitum suum, prorupit;

Te colui, virtus, utrem: ast tu nomen inane es:

At idem fundamentum, divinitus locatum, firmatur semper in *petra*. Hic autem doctrinam de *ambitu vitæ*, & simul doctrinam *generalem de negotiis*, concludimus.

C A P. III.

Peritioris Doctrina de Imperio sive Reipub. amittitur: Tantum dicitur sit ad Dilectam duo, Doctrinam de Professoribus Imperii, & Doctrinam de Iustitia Valerianæ, sive de Potestate Iuris.

Venio jam ad *artem imperii*, sive *doctrinam de Reipub. administranda*: Sub qua etiam *Oeconomica* continetur, ut *familia* sub *civitate*. In hac parte, sicut jam antea dixi, silentium mihi imperavi. Neque tamen profus dissidere debui, quin possum de illa fortasse non imperite aut inusitate dissidere: nupote qui longa experientia edoctus, & per tot numerum & honorum gradus ad amplissimum Regni Magistratum, favore Majestatis tuæ indulgentissimo, nullo merito meo, erectus fuem, eundemque Magistratum per annos quatuor integros gessetim: & quod plura est,

est, Majestatis tuæ Mandatis & Colloquiis per annos octodecim continuos assueverim; (quod etiam è stipite aliquo Politicum exculpere potuisset:) quique etiam, inter omnes artes, plurimum temporis in Historiis & Legibus contriverim. Quæ omnia non jactantia ad Posterum refero, sed quia ad literarum dignitatem nonnulli pertinere putem, quod homo quispiam, ad literas potius quam ad aliud quicquam natus, & ad res gerendas nescio quo fato contra Genium suum abreptus, ad civilia tamen munera tam honorifica & ardua sub Rege prudentissimo assumptus fuerit. Verum, si quid circa *Politiam* posthac parturiet otium meum, erit fortasse *proles* aut *abortiva*, aut *posthuma*. Interim, ne scientiis omnibus, jam veluti in sublellis suis collocatis, Sedes hæc tam excelsa omnino vacet, decrevi duas tantum *civilis scientia* portiones, quæ ad *arcana imperii* non pertinent, sed sunt nature magis communis, ut *desiderata*, notare, eorumque, more nostro, *exempla* proponere.

Cum *artes imperii* tria *essentia politica* complectantur; primo, ut *imperium conservetur*; secundo, ut *beatum efficiatur*, & *florens*; tertio, ut *amplificetur*, *si quisque ejus longius profertur*: de duobus primis *essentiis*, maxima ex parte, egregie à nonnullis tractatum est; de tertio sileat. Illud itaque inter *desiderata* proponemus, & more nostro *exemplum* ejus proponemus, eam *doctrinam partem consulem patulatum*,

*Insulam, sive doctrinam de profectis imperii
sibus, nominantes.*

*Exemplum tractus summarii de profectis si-
bus imperii.*

Dictum Themistocles, sibi ipsi applicatum,
incivile certe fuit, & insularum, sin de aliis, at-
que in genere, prolatum fuisset, prudentem sa-
ne observationem & pergravem censuram
complecti videretur. Rogatus in convivio, ut
citharam pulsaret, respondit, *sibus se nescire*,
eternum posse oppidum parvum in magnam
civitatem evadere. Ista certe verba, ad sensum
politicum translata, facultates duas, multum
inter se discrepantes, in iis, qui rerum gubernacula
tractant, optime describunt & distinguan-
t. Etenim, si Regum consiliarios, *se-
natores*, aliosque ad negotia publica admo-
tos, qui usquam fuerunt, attente intueamur,
reperientur profecto (licet rarisime) nonnulli,
qui *regnum* aut *civitatem* è parvis am-
pla efficere possint, fiduciam tamen sint valde
impepiti: E contra autem alii quamplurimi, in
cithara, aut *Lira*, (hoc est, nullis tricis) mi-
ni artifices, qui tantum abest ut *Republ. am-
plificare* possint, ut potius à natura compa-
rati videantur ad statum Reipubl. beatum &
florantem labefactandum & evertendum. Sa-
ne, artes illæ degeneres, & præstigiæ, quibus
sepe numero Consiliarii, atque Rerum Poten-
tes, & gratiam apud Principes suos, & fa-
mam in vulgus, reportant, hand aliud nomen
merentur, quam *peritia* cujusdam *fiduculariæ*,
utpote

utpote cum sint res magis gratæ in præsens, &
artificibus ipsis ornamento, quam ad Rerum-
publ., quarum sunt ministri, opes, & ampli-
tudinem, utiles aut accommoda. Occurrunt
proculdubio & alii Consiliarii, atque Reipubl.
Governatores, minime spernendi, qui sint ne-
gotiis pares, possintque res commode admi-
nistrare, easque à manifestis præceptis & in-
commodis conservare, à virtute tamen illa re-
tumpubl. erectrice & amplificatrice longo in-
tervallo abstunt.

Verum, qualescunque demum fuerint ope-
rati, coniciamus oculos in opus ipsium; Qua-
lis nimirum censeri debeat vera *Regnorum* &
Rerumpubl. Magnitudo, & quibus *artibus* ob-
tineri possit: Dignum profecto argumentum,
quod principes perpetuo in manibus habeant,
& diligenter meditentur; quo nec vires suas in
majus aestimantes, inceptis se vanis & nimis ar-
duis implicent; nec rursus easdem plus æquo
despicientes, consilia pusillanimita & meticulo-
sa se demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad molem &
territorium, mensuræ subjicitur, quoad redi-
tus, calculus. Numerus civium, & capita, censæ;
Urbium & oppidorum multitudo & amplitu-
do, tabulis excipi possunt. Attamen non re-
peritur inter civilia res etiam magis obnoxia,
quam vires & copias imperii alicujus. Assimila-
tur *regnum caelorum* non glandi, aut nucis
alicui grandiosi, sed *grano sinapis*, quod inter
grana

grana est minimum, quod tamen habet interi-
m intra se proprietatem quandam & spiritum
innatum, quo se & citius extollat, & latius dif-
fundat: Eodem modo invenite est Regna &
Scatus, ambitu quidem & regionum tractu
valde ampla, quae tamen ad *finis ulterius pro-
ferendos*, aut latius imperandum, sunt minus
apta; Alia contra, dimensione satis exigua,
quae tamen bases, in quibus maxima Monar-
chiae inaedificentur, esse possunt.

1. Urbes munitae, plena armamentaria, e-
quorum propaggines generosae, curus armati,
elephanti, machinae atque tormenta bellica o-
mnigena, & similia, sunt certe ista universa ni-
hil aliud, quam ovis induta pelle leonina, nisi
gens ipsa, stirpe sua, & ingenio, sit fortis, &
militaris. Imo, nec numerus ipse copiarum
multum juvat, ubi milites imbelles sunt & i-
gnavi. Recte enim Virgilius;

Lupus numerum pecorum non curat.

Exercitus Persarum in campis Arbelae oculis
Macedonum tanquam vastum hominum pel-
agus subiciebatur, adeo ut Duces Alexandri,
nonnihil ipso spectaculo perculsi, Regem inter-
pellarent, atq. ut noctu praetium committeret,
ei Auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit)
suffragari tulioriam. Ea autem etiam opinione
sunt facillior Tigranes Armenius, castrametatus
in quodam colle cum exercitu quadringento-
rum milium. Cum spectaret aciem Romano-
rum, quae quatuordecim milia non excessit,
contra se tendentem, in dictorio illo suo sibi

com-

complacuit; *Eecce* (inquit) *hominum pro lega-
tione nimio plus quam oportet; pro pugna longe
minuit*. Eisdem tamen, priusquam occubisset
sol, satis multos, ad illum insinista strage
profligandam, expertus est. Innumera sunt ex-
empla, quam sit multitudinis cum fortitudine
congressus impar. Primo igitur pro se certissi-
ma & exploratissima decernatur, & statuantur,
quod caput omnium, quae ad magnitudinem
regni aut status spectent, sit, ut *populus ipse sit
stirpe & ingenio bellicosus*. Atque illud magis
utilem quam verum, quod *nervi belli sint pe-
cunia*, si desint nervi laetertorum in gente mol-
li & effeminata. Recte enim Caeleo osten-
tanti aurum respondit Solon; *At si quis (O Rex)
revertit, qui melius, quam tu, servius gesserit, illi
profecto totum hoc celes aurum*. Quare, qui-
cunque istandem sit, Princeps aut Status, cui-
us subditi nativi & indigenae non sint animosi
& militares, potentiam suam admodum solbre
aestimet: Atque econtra, Principes, qui do-
minantur in gentes animosas & Martias, mo-
runt illi satis vires suas, si sibi alias non desint.
Quod attinet ad *copias mercenarias*, (quod so-
let adhiberi remedium, cum *copia nativa de-
sunt*) plena sunt omnia exemplis, quibus liqui-
do patet, quod quicumque *status* illis innatur,
poterit fortasse pennas, ad tempus breve; ni-
do majores extendere, sed defuere ille pau-
lo post.

2. *Benedictio Isida*, & *Isacharis*, in u-
num nunquam convenient: Nimirum, ut ead-
dem

dem Tribus aut Gens, sit *fimal*, & *Leonis Cadulus*, & *Asinus procumbens inter Sarcinas*. Neque unquam fiet, ut *populus* tributis optestias, fortis exiit & bellicosus. Verum est, collationes publico consensu factas, minus animos subditorum desicere, & deprimere, quam quæ ex impetio mero inducitur. Id quod liquido videre est in *tributis Germaniæ inferioris*, quas *excisas* vocant: atque alia ex parte in iis, quæ *subsida* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum est, sermonem jam institui de animis hominum, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex consensu conferuntur, & quæ ex impetio imponuntur, eisi eadem res sint, quoad opes exhaustiendas, varie tamen omnino animos subditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *populum* tributis gravatum, idoneum ad impetandam non esse.

3. Adspirantibus ad *magnitudinem* Regnis & Statibus, profus cavendum, ne *Nobiles & Patricii*, atque (quos vocamus) *Generosi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eorum deducit, ut *plebs* Regni sit humilis & abjecta; & nihil aliud fere quam *Nobilium* mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in *sylyis* cædus; in quibus, si major, quam par est, caudicum sive arborum majorum relinquatur numerus, non renascetur *sylya* sincera, & pura; sed major pars in *veptes* & *dumos* deperabit. Eodem, modo in *nationibus*, ubi numerosior iusto est *nobilitas*, erit *plebs* vilis & ignava: atque eo demum res redibit, ut

nec

nec centesimum quodque caput sit ad *galeam* portandam idoneum: præsertim si peditatum spectes, qui exercitus plerumque est robur præcipuum; Unde succedet magna populatio, vires exigue. Nusquam gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatur, quam exemplis *Angliæ & Galliæ*. *Quarum* Angliæ, quamvis territorio, & numero incolarum, longe inferior, potiores tamen partes fere semper in bellis obtinuit: hæc ipsam ob causam, quod apud *Anglos* coloni, & inferioris ordinis homines, militia habiles sunt, rustici *Galliæ* non item. Quæ in re, mirabili quadam & profunda prudentia excogitatum est ab *Henrico Septimo Angliæ Rege*, [id quod in *vita ejus Historia* solius tractavimus] ut prædia minora atque domus agricolationis instituerentur, quæ habeant certum eumque mediocrem agri modum annexum, qui distrahi non possit, eo fine, ut ad victum liberaliorem sufficiat, utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini sunt fundi, aut saltem usufructuarii, non conductitii aut mercenarii. Nam ita demum characterem illum, quo antiquam *Italiam* indignavit *Vingilius*, merebitur *Regio* aliqua:

— *Terra potens armis, atque ubera gleba.*

Neque prætereunda est illa pars populi, (quæ *Angliæ* fere est peculiaris, nec alibi (quod scio) in ulu, nisi forte apud *Polonos*) *famuli* scilicet *nobilium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipsis minime cedunt.

cedunt. Quare certissimum est; quod magnificentia & splendor ille hereditarius, atque familiaris, & veluti familiaris ampla, quæ in more sunt apud Nobiles & Generosos in Anglia, ad potentiam militarem aptissime conducunt: ubi contra, Nobilium obsequia & magis privata in se reducta vitæ ratio copias militares minuit.

4. Danda est omnino opera, ut *arbor ista Monarchia*, qualis fuit Nebuchadnezaratis, *Truncum* habeat *latus amplum*, & *robustum*, ad *ramos* suos & *frondes* sustentandos: Hoc est, ut numerus *indigenarum*, ad *subditos extraneos* colubendos, satis superque sufficiat. Illi *regni status* ad *imperii magnitudinem* bene comparati sunt, qui *ius civitatis* facile & libenter largiuntur. Vana siquidem fuerit opinio, posse manipulum hominum, utcumque animis & consilio excellent, regiones nimio plus amplas & spatiosas imperii iugo cohibere & firmare. Id ad tempus fortasse facere possint, sed diuturnitatem hæc res non assequitur. *Exartati* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis novis civibus. Unde, donec intra parvos limites dominati sunt, res eorum firmæ fuerunt, & stabiles. At postquam limites suos cepissent proferte, & *latus* dominari, quam ut stirps Spartanorum turbam Exteriorum imperio commode coeere posset, potentia eorum subito corruit. Nulla unquam Respubl. sinus suos ad novos cives recipiendos tam profuse laxavit, quam *Respublica Romana*. Itaque par erat, insuetudo tam prudenti, fortuna, cum in imperium

rium toto Orbe amplissimum succreverint. Moris apud eos erat, *ius civitatis* promptè elargiri; idque in supremo gradu: Hoc est, non solum *ius commercii*, *ius connubii*, & *ius hereditatis*; verum etiam *ius suffragii*, & *ius petitionis*, sive *honorum*: Hocque rursus, non singularis tantum personis, sed totis familiis, immo civitatibus, & nonnunquam integris nationibus, communicarunt. Hæc adde consuetudinem *deducendi colonas*, quibus Romanæ stirpes in solum externum transplantabantur. Quæ duo instituta si simul componas, dices profecto, non Romanos se distulisse super Univerſum orbem: sed contra orbem univèrsam se distulisse super Romanos: Quæ secunſima *preferendi imperii* est ratio. Subit mirari sepius *imperium Hispanicum*; quod tam paucis indigenis tot Regna & Provincias amplexari & firmare possit. At certe Hispaniæ ipsæ pro arboris stemmate satis grandi haberi debent, cum longe ampliotem contineant Regionum tractum, quam Romæ aut Spartzæ, sub initis suis, contigerat. Porro, quamquam *ius civitatis* satis patet solent Hispani impertire, quod proximum tamen est, sciunt; Quippe qui cuiuscunque nationis homines ad militiam suam ordinariam promptè admittant. Quæ etiam summum belli imperium hæud raro ad duces natione non Hispanos dederunt. At tamen & illam ipsam videntur non ita pridem, *indigenarum* paucitatem sensisse, eique succurrere cupisse; ut ex *pragmatica*

gnatica sanctione, hoc anno promulgata, cernere est.

5. Certissimum est, *artes mechanicas seletarias*, quæ non sub dio, sed sub tecto exercentur, atque *manufacturæ delicatas*, (quæ digiti potius, quam brachium requirunt) sua natura militaribus animis esse contrarias. In iuivetsum, populi bellicosi ferari gaudent, & pericula quam labores minus exhorrent. Atque in hoc ingenio suo non sunt admodum reprimendi, si animos ipsorum in vigore conservare cordi nobis sit. Magno itaque adjumento Spartz, Athenis, Romæ, aliisque antiquis Rebuspub. fuit. quod habuerit non *ingeniosus*, sed *servus* plerumque, quorum laboribus istiusmodi opificia expediabantur. Verum mancipiorum usus, post legem Christianam receptam, maxima ex parte abiit in desuetudinem. Hinc vero rei proximum est, ut artes istæ alienigenis tantum permittantur, qui propterea alliciendi, aut saltem facile recipiendi sunt. *Nativorum* autem *plebs* ex tribus generibus hominum constare debet, nempe, ex *agricolis*: *familis ingenuis*: & *artificibus*, quorum *opera robur* & *lucrosus curiales* postulant, cuiusmodi sunt *fabri ferrarii, lapidarii, lignarii*, & similes; non autemetando *militiam descriptam*.

6. Ante omnia ad imperii *magnitudinem* confert, ut gens aliqua *armorum studium* profiteatur, tanquam decus suam, & institutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhuc dicta sunt, ad habitates

litates tantum erga arma spectant: Quoties autem habitatas, si non rei ipsi incumbitur, ut producat in actum? *Romulus*, (ut narant, aut fingunt) postquam è vivis excesserat, illud civibus suis legavit, ut ante omnia rem militarem colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum insurgeret. *Imperii Spartani* fabrica univèrsa (non nimis prudenter quidem, sed diligenter tamen) ad illum finem & scopum composita est & constructa, ut cives sui belligeratores essent *Persarum* & *Macedonum*. Idem erat institutum, sed non tam constans aut diuturnum. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni*, & nonnulli alii, etiam ad tempus armis se præcipue dederunt. *Turci* idem institutum, lege sua haud paululum extimulati, hodie retinet, sed magna cum militiæ suæ (ut nunc est) declinatione. In Europa Christiana, gens quæ illud adhuc retinet & proficitur, soli sunt *Hispani*. Verum res est: am liquida, & manifesta, unumquemque in eo proficere maxime, in quo plurimum impendit studii, ut verbis non indigeat. Satis sit innuisse, desperandum omnino alicui nationi esse, quæ non ex professo arma & militiam colat, nisi quæ præcipue studeat & incumbat, sibi veluti ultro obventuram insignem aliquam *imperii magnitudinem*: Contra autem, certissimum esse temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorum professione & studio diutius permanferint, (sicut Romani Turcæque potissimum fecere) mirros in imperio amplificando facere progressus.

Quin

Quin & illz, que bellica gloria per unius tantummodo seculi spatium florere; inde tamen, unico illo seculo. eam imperii amplitudinem assecute sunt, quam longo post tempore, etiam remissa illa armorum disciplina, retinuerunt.

7. Præcepto precedenti affine est; *Ut statum quis utatur ejusmodi legibus & consuetudinibus*, que iustas illi causas, aut saltem prætextus, arma capessendi, tanquam in promptu ministrant. Etenim, ea est iustitia animis hominum iustitiz apprehensio, ut bellum, [quod tot sequuntur calamitates] nisi gravem ob causam, saltem speciosa, inferre abstant. Turcis pæfæto & semper, & ad notum, belli causâ; Propagatio scilicet legis & sectæ suæ. Romani, quanquam pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, si *suos imperii ipsorum protulissent*, tamen ob hanc solam causam, ut *suos proferrerentur*, nunquam bella susceperunt. Aspirant igitur ad imperium nationi illud in more sit: Ut *senjam habeat viderem & acrem injuria* alicujus, vel subditis suis limitaneis, vel mercatoribus vel publicis ministris, illatæ; neque à prima provocacione diutius torpeat, aut tardet. Item, *prompta sit & ulacris ad auxilia mittenda sociis suis, & fauoratis*: Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeo ut, si forte in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defensivum intercederet, hostilis impressio facta esset, atque ille à plurimis superpetus peteret, Romani omnium primi semper adessent,

adessent, beneficii decus nemini prætipiendum relinquentes. Quod vero attinet ad *bella*, antiquis temporibus, propter *statum conformitatem* quandam, aut *correspondentiam tactam*, gesta, non video, in quo jure illa fundata sint. Talia fuerunt bella, que à Romanis suscepta erant ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmonis & Atheniensibus, ad constituendas aut evertendas Democracias, & Oligarchias: Talia quandoque illata sunt à Reipub. aut Principibus, sub prætextu, subditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præsentem sufficiat, ut illud decernatur: Non esse expectandam *statui* alicui *imperii amplitudinem*, nisi ad quamvis occasionem iustam se armandi proinus expetiscatur.

8. Nullum omnino corpus, sive sit illud *naturale* sive *politicum*, absque *exercitatione sanitatem* suam tueri quest. Regno autem, aut Reipub. iustum atque honorificum *bellum* loco salubris *exercitationis* est. Bellum civile profecto instar caloris febrilis est: At Bellum externum instar caloris ex motu, qui valetudini inprimis conducit. Ex pace enim deside atque torpente & emolliuntur animi, & contrumpuntur mores. Sed utcumque res se habeat quatenus ad alicujus status felicitatem, *magnitudinis* proculdubio interest, ut quasi semper in armis sit. Atque exercitus veteranus, perpetuo tanquam sub vexillis habitus, est res sit magni proculdubio *surpens* & *impense*, at-

B b tamen

tamen ejusmodi est, ut statui alicui quasi arbitrium rerum inter vicinos, aut saltem plurimum exhibitionis ad omnia conferat. Id quod insigniter cernere est in Hispanis, qui jam per annos centum & viginti exercitum veterantium, ad aliquas partes, licet non semper ad eandem, aluerunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome est. Cicero, de Pompeji contra Cæsarem apparatu, scribens ad Atticum: *Consilium* (inquit) *Pompeji, plane Themistocleum est: patet enim, qui mari patitur, eum verum patiri.* Atque Cæsarem Pompejus proculdubio delassasset, & attrivisset, nisi inani si duca inflatus, ab illo incepto distulisset. *Prælia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna ad Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna ad Insulas Cursulares circumlatam in navibus* *Tartaræ posuit.* Multoties certe evenit, ut victorie navales finem summæ belli attulerint. Sed hoc factum est, cum alea hujusmodi prætorum, totius belli fortuna commissa est. Illud minime dabium, quod *qui maris potitur* *Dominio*, in magna libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello sumere potest: Ubi contra, qui terrestribus copiis est superior, nihilominus plurimis angustis conflictatur. At hodie, atque apud nos Europæos, si unquam, aut usquam, *potentia nazalis* (quæ quidem huic *Regno Britannia* in dotem cælit) summi ad rerum fastigia momenti est; tum quia pletaque Europæ regna mediterranea simp-

citer

citer non sunt, sed maxima ex parte *mari* cincta, tum etiam, quia utriusque *Indiæ thesauri* & opes, *imperio Maris*, veluti accessorium quiddam existunt.

10. *Bella moderna*, veluti in *tenebris gesta*, genti possunt, præ gloria & decore vario, quæ in homines militares, præcis temporibus, à rebus bellicis resiliere solebant. Habemus hodie fortasse ad animos faciendos, *Ordines* quosdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti signi & armis & togæ communes. Etiam in *scutis gentilitiis* *stemmata* nonnulla habemus: Insuper *hospitia* quædam *publica*, militibus emeritis & mutilatis destinata, & hujusmodi. Verum apud Veteres, in locis, ubi victoriæ portæ sunt, extracta *trophæa*; *Laudationes funebres*, & *monumenta magnifica occumbentium in bello.* *Corona civica*, militares, singulis concessæ. Nomen ipsum *Imperatoris*, quod postea Reges maximi à belli Ducibus mutuati sunt, *Redeuntium Ducum*, bellis prospere successis, *celebres triumphi.* *Donativa*, atque *largitiones ingentes* in milites, sub exercituum dimissionem. Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam insigni splendore consulantia, ut pectoribus mortalium, etiam maxime congelatiis, igniculos subdere, eaque ad bellum inflammate potuerint. Ante omnia vero *mos ille triumphandi*, apud *Romanos*, non res erat ex pompa, aut spectaculum quoddam inane, sed inter prudentissima plane nobilissimæque instituta numerandus. Utopote qui in se hæc

Bb 2

tria

tria haberet; Ducum decus & gloriam; *Ætarii* ex *spolis* locupletationem, & *donativa militum*. Vetum honor triumphi fortasse *Monarchiis* non competit, præterquam in personis regū ipsius, aut *filiorum Regis*. Quod etiam temporibus Imperatorum Romæ obtinuit; qui honorem ipsum triumphi, sibi & filiis suis, de bellis, quæ præfentes ipsi confecerant, tanquam peculiatem reservantur: *Vestimenta* autem solimmodo, & *insignia triumphalia*, aliis Ducibus indulleant.

Vetum, ut sermones hos claudamus, Nemo est (ut testatur Sacra Scriptura) qui sollicite cogitando potest opponere ad statutam suam cubitum unum; In pusillo scilicet corporis humani modolo; Cæterum, in magna *Regnorum* & *Rerumpubl.* fabrica imperium amplificare & *suas præferre*, Reges penes & Dominantes est. Nam prudenter introducendo leges, instituta, & consuetudines, quales jam proposuimus, & alias his similes, posteris, & seculis futuris, *magnitudinis* lementem fecerint. Vetum ista consilia apud Principes raro tractantur, sed res fortune plerumque committitur.

Atque hæc habuimus, quæ de *prosperandis imperii finibus* in præsentia occurrunt. Vetum quorsum ista commentatio, cum *Monarchia Romana* futura sit inter mundanas (ut creditur) ultima? Nisi quod nobis, in futuro nostro fidei, neque usquam de via declinantibus, (quandoquidem *amplificatio imperii* fuerit inter *officiatitia Politicæ* tertium) illud omnino prætermit-

termittere non liceat. Restat jam *desideratum* alterum ex iis, quæ proposuimus, duobus; nimirum, de *Iustitia universali*, sive de *fontibus juris*.

Qui de *Legibus* scripserunt, omnes vel tanquam Philosophi, vel tanquam Jurisconsulti, argumentum illud tractaverunt. Atque Philosophi proponunt multa, dictu pulchra, sed ab usu remota. Jurisconsulti autem, sine quisque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, aut Pontificiarum, placitis obnoxii & addicti, iudicio sincero non utantur, sed tanquam è vinculis sermocinantur. Certe cognitio ista ad viros civiles proprie spectat: qui optime norunt, quid ferat societas humana, quid salus populi, quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid *Rerumpubl.* formæ diverſitæ: ideoque possunt de *legibus*, ex principis & præceptis, tam æquitatis naturalis, quam politices, decernere. Quamobrem id nunc agatur, ut *fontes iustitiæ, & iustitiæ publicæ*, perantur, & in singulis *iuri* partibus *character* quidam & *idea iustæ* exhibeatur, ad quam particularium *regnorum* & *Rerumpubl.* *Leges* probare, atque inde emendationem moliri, quisque, cui hoc cordi erit & curæ, possit. Hujus igitur rei, more nostro, *exemplum*, in *titulo*, proponemus.

Exemplum Tractatus de *Iustitia Universalis*,
sive de Fontibus Juris, in uno Titulo,
per Aphorismos.

PROOEMIUM.

Aphorismus 1.

IN societate civili aut lex, aut vis valet. Est
autem & vis quaedam legem simulans: & lex
nonnulla magis vim sapiens, quam aequitatem
juris. Triplex est igitur injuria fons, vis inera;
illaqueatio malitiosa praetextu legis, & acerbitas
ipsum legis.

Aphorismus 2.

Instrumentum juris privati tale est. Qui injuriam facit, re utilitatem aut voluptatem capit, exemplo periculum. Ceteri utilitatis aut voluptatis illius participes non sunt, sed exemplum ad se pertinere putant. Itaque facile coeunt in consensum, ut carerent suis per leges; ne injuria per vices ad singulos redeant. Quod si ex ratione temporum, & communiione culpa, id exenat, ut plurimum & potentioribus per legem aliquam, periculum creatur, quam carerent, factio solvit legem; Quod & saepe fit.

Aphorismus 3.

Aut jus privatum sub tutela Jurispublici latet. Lex enim caret civibus, Magistratus Legibus. Magistratum autem auctoritas pendet ex majestate imperii, & fabrica Politia, & Legibus Fundamentalibus. Quare, si ex illa parte sa-
nitati

nitas fuerit, & rella constitutio, Leges erunt in bono usu; si minus, parum in usum profuturi erit.

Aphorismus 4.

Neque tamen jus publicum ad hoc tantum spectat, ut addatur tanquam custos juri privato, ne illud violetur, atque cesset injuria; sed extenditur etiam ad religionem, & arma, & disciplinam, & ornamenta, & opes, denique ad omnia circa bene esse Civitatis.

Aphorismus 5.

Finis enim & scopus, quem leges intueri, atque ad quem iustitiam & sanctiones suas dirigere debent, non alius est, quam ut cives felicitate delectentur, id fiet, si pietate & religione recte instituti, moribus honesti, armis adversus hostes exteros tuti, legum auxilio adversus seditiones & privatas iniurias muniti, imperio & magistratibus obsequentes, copiis & opibus locupletes & felices fuerint. Horum autem rerum instrumenta & nervi sunt Leges.

Aphorismus 6.

Atque hunc finem optima leges assequuntur; plurima vero ipsarum aberrant. Leges enim mirum in modum, & maximo intervallo, inter se differunt: ut aliae excellent, aliae mediocriter se habeant, aliae profus vitiosae sint. Declinabimus igitur pro iudicis nostri modalo quasdam tantquam legum leges; ex quibus informatio peti possit, quid in singulis legibus bene aut perperam positum aut constitutum sit.

Aphorismus 7.

Antequam vero ad corpus ipsum legum particularium deveniamus: perstringemus paucas virtutes & dignitates Legum in genere. Lex bona censeri possit, quae sit intimatione certa, praeccepto iusta, executione commoda, cum forma politica congrua, & generans virtutem in subditis.

TITULUS I.

De prima Dignitate Legum, ut sint certae.

Aphorismus 8.

Legis tantum interest ut certa sit, ut abique hoc nec iusta esse possit. Si enim incertam vocem det tuba, quis se parabit ad bellum? Similiter, si incertam vocem det Lex, quis se parabit ad parandum? Vt moveat igitur oportet, priusquam feriat. Etiam illud recte positum est: Optimum esse Legem, quae minimum relinquit arbitrio Iudicis: id quod certitudo ejus praestat.

Aphorismus 9.

Duplex legum incertitudo: altera, ubi lex nulla praescibitur: altera, ubi ambigua & obsecuta. Itaque de casibus omissis à lege primo attendendum est, ut in hiis etiam inveniantur aliqua norma certitudinis.

De Casibus omissis à Lege.

Aphorismus 10.

Angustia prudentiae humanae, casus omnes, quos

quos tempus reperit, non potest capere. Non raro itaque se ostendunt casus omissi & novi. In hujusmodi casibus triplex adhibetur remedium, sive supplementum: vel per processum ad similia; vel per usum exemplorum, licet in legem non coalescant; vel per jurisdictiones, quae statuunt ex arbitrio boni viri, & secundum discretionem sanam. sive illa curiae fuerint Praetoriae, sive censoriae.

De processu ad similia, & extensionibus legum.

Aphorismus 11.

In casibus omissis deducenda est norma legis à similibus, sed caute, & cum iudicio. Circa quod servanda Regula sequentes. Ratio prolifica; consuetudo sterilis esto, nec generet casus. Itaque quod contra rationem juris receptum est, vel etiam ubi Ratio ejus est obscura, non tractandum est ad consequentiam.

Aphorismus 12.

Bonum publicum in signo, rapit ad se casus omissos. Quamobrem, quando Lex aliqua Reipubl. Commoda notabiliter & majorem in modum intuetur, & procurat, interpretatio ejus extensiva esto, & amplians.

Aphorismus 13.

Durum est, torquere Leges, ad hoc, ut torquantur homines. Non placet igitur, extendi Leges penales, multo minus Capitales, ad delicta nova. Quod si crimen vetus fuerit, & legibus notum, sed prosecutio ejus incidat in casum novum, à Legibus non prosum; omnino recedatur

tur à placitis juris, potius quam delicta manent inopunita.

Aphorismus 14.

In Statutis, quæ Jus Commune (præsertim circa ea, quæ frequenter incident, & diu coarctantur) plane abrogant, non placet procedi per similitudinem ad casus omisso. Quando enim Respubl. tota lege carnerit, idque in casibus expressis; parum periculi est, si casus omisso expectent remedium à Statuto novo.

Aphorismus 15.

Statuta, quæ manifesto temporis leges fuerit, atque ex occasione Respubl. tunc inualecentibus nota; mutat a ratione temporum, satis habent, si se in propriis casibus sustinere possint: præsertim autem esset, si ad casus omisso illo modo traherentur.

Aphorismus 16.

Consequentia non est Consequentia: sed sibi debet extensio intra casus proximos: Alioquin labetur paulatim ad dissimilia, & magis valens acumen ingeniorum, quam auctoritates legum.

Aphorismus 17.

In Legibus & Statutis brevioris styli, extensio faciunda est liberius. At in illis, quæ sunt enumerativa casuum particularium, cautius. Nam ut exceptio firmat vim Legis, in casibus non exceptis; ita enumeratio infirmat eam, in casibus non enumeratis.

Aphorismus 18.

Statutum explanatorium claudit ritores statuti prioris.

prioris; nec recipitur postea extensio in alterutro statuto. Neque faciunda est superextensio à Iudice, ubi semel cepit fieri extensio à Lege.

Aphorismus 19.

Solennitas verborum & actorum, non recipit extensionem ad similia. Perdit enim naturam solennis, quod transit à more ad arbitrium: Et introductio novorum, corrumpit majestatem veterum.

Aphorismus 20.

Proclivis est extensio Legis ad casus postnatos, qui in rerum natura non fuerunt tempore Legis late. Vel enim casus exprimi non poterat, quia tunc nullus erat, vel casus omisso habetur pro expresso, si similis fuerit ratio.

Atque de extensionibus Legum in casibus omisso, hæc dicta sunt: Nunc de usu exemplorum dicendam.

De exemplis, & usu eorum.

Aphorismus 21.

De exemplis jam dicendum est, ex quibus Jus hauriendum sit, ubi Lex deficit. Atqui de consuetudine, quæ Legis species est, de quo exemplis, quæ per frequentem usum, in consuetudinem transferunt, tanquam Legem tacitam; suo loco dicemus. Nunc autem de exemplis loquimur, quæ raro & sparsim interveniunt, nec in Legis vim coarctantur, quando, & quæ cautione, normis Juris ab ipsis petenda sit, cum Lex deficit.

Aphorismus 22.

Exempla à temporibus bonis & moderatis petenda.

tenda sunt, non tyrannici, aut falliosii, aut dissoluti. Huiusmodi exempla temporis partus spurii sunt, & magis nocent, quam docent.

Aphorismus 23.

In exemplis, recentiora habenda sunt pro tutioribus. Quod enim paulo ante factum est, unde nullum sit scitum incommodum, quidni iterum reperatur? Sed tamen minus habent auctoritatis recentia. Et si forte res in melius restitui opus sit, recentia exempla magis seculum suum sapiunt, quam vetitam rationem.

Aphorismus 24.

At vetustiora exempla caute & cum delectu recipienda: Decursus siquidem ætatis multa mutat, ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & informitate ad presentia, sit plane novum. Medii itaque temporis exempla sunt optima, vel etiam talis temporis, quod cum tempore currente plurimum conveniat, quo aliquando præstat tempus remotius, magis quam in proximo.

Aphorismus 25.

Intra fines exempli, vel potius circa, se cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Pbi enim non adeest norma Legis, omnia quasi pro suspectis habenda sunt. Itaque, ut in oblectis, minimum sequitur.

Aphorismus 26.

Corrumpam ab exemplorum fragmentis & compendis, atque integram exemplum, & nihil minus eius processus inspiciam. Si enim in cunctis sit, nisi tota Legge perspecta de parte ejus iudicare,

iudicare, multo magis hoc valere debet in exemplis: quæ accipit sunt usus, nisi valde quæderent.

Aphorismus 27.

In exemplis plurimum interest, per quas manus transierint, & transiit a sit. Si enim apud scribas tantum, & ministros iustitiæ, ex cursu cutiæ, absque notitia manifesta Superiorum, obtinerint, aut etiam apud citrotum magistrum populum, conculeanda sunt, & parvi facienda. Sin apud Senatores, aut Iudices, aut curias principales, ita sub oculis posita fuerint, ut necesse fuerit illa, approbatione iudicum, saltem tacita, munita fuisse, plus dignationis habent.

Aphorismus 28.

Exemplis quæ publicata fuerint, utrumque minus fuerint in usu, cum tamus sermonebus, & disceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ vero in secretis & archivis manserint tanquam sepulta, & palam in oblivionem transierint, minus. Exempla enim, sicut aqua, in proficiente sanissima.

Aphorismus 29.

Exempla, quæ ad leges spectant, non placet ab Historicis peti, sed ab actis publicis & traditionibus diligentioribus. Versatur enim infelicitati quædam inter historicos vel optimos, ut legibus, & actis judicialibus, non satis inveniuntur; aut si forte diligentiam quandam adhibuerint, tamen ab authenticis longe variant.

Apho-

Aphorismus 30.

Exemplum, quod ætas contemporanea aut proxima respicit, cum casus subinde recurreret, non facile adocendum est. Neque enim tantum pro illo casu, quod homines illud gerendo que usurarunt, quam contra, quod experti reliquerant.

Aphorismus 31.

Exempla in consiliis adhibentur, non utique jobent, aut imperant. Igitur etia regantur, ut auctoritas præteriti temporis flectatur ad usum presentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi lex deficit, hæc dicta sint. Jam dicendum de curiis prætoris, & censoris.

De curiis prætoris & censoris.

Aphorismus 32.

Curia sunt & jurisdictiones, que statuant ex arbitrio boni viri, & discretione sana, ubi legis norma deficit. Lex enim, (ut antea dictum est) non sufficit casibus, sed ad ea, que plerumque accidunt, aptatur. Sapientissima autem res tempus, (ut ab antiquis dictum est) & novorum casuum quotidie auctor, & inventor.

Aphorismus 33.

Interveniunt autem novi casus & in criminalibus, qui poenas indigent, & in civilibus, qui auxilium. Cuius, que ad priora illa respiciunt, censorias, que ad posteriora, prætorias appellamus.

Aphorismus 34.

Habent curia censorie jurisdictionem & potestatem.

testatem, non tantum nova delicta puniendi, sed etiam poenas à legibus constitutas pro delictis veteribus augendi, si casus fuerint obissi, & enormes, modo non sint capitales. Enormè enim tanquam verum est.

Aphorismus 35.

Habeant similiter curia prætorie potestatem, tam subveniendi contra rigorem legis, quam suppleri defectum legis. Si enim porrigi debet remedium ei, quem lex præterit, multo magis ei, quem vulneravit.

Aphorismus 36.

Curia ista censorie & prætorie omnino intra casus enormes & extraordinarios se continent, nec jurisdictiones ordinarias intradunt; ne forte tendat res ad Supplantationem legis, magis quam ad supplementum.

Aphorismus 37.

Jurisdictiones ista in supremis tantum curiis resistent, nec ad inferiores committentur. Parum enim abest à potestate leges condendi, potestas eas suppleri, aut extendendi, aut moderandi.

Aphorismus 38.

At curie illa ubi viro ne committantur, sed ex pluribus consistunt. Nec Decreta exeant cum silentio, sed iudices sententiae suae rationes adducant, idque palam, atque adstante corona: ut quod ipsa potestate sit liberum, fama tamen & existimatione sit circumscriptum.

Aphorismus 39.

Rubricæ sanguinis ne sunt, nec de capitalibus, in quibuscunque curiis, nisi ex lege nota & cetera.

certa, pronuntiatio. Indixit mortem Deum ipse prius: postea infligit. Nee vita eripienda nisi ei, qui se in suam vitam peccare prius iussit.

Aphorismus 40.

In Curiis Cenlois calculus tertium dato, ut Iudicibus non imponatur necessitas, aut absolvendi, aut condemnandi: sed etiam ut non liquere pronunciari possint. Etiam censoria non tantum poena, sed & nota esto: Scilicet, quia non infligat supplicium, sed aut in admonitionem desinat, aut rei ignominia levi & tanquam rubore castiget.

Aphorismus 41.

In Curiis Cenlois, omnium magnorum criminum, & scelerum, actus inchoati, & medii, puniuntur, licet non signatur effectus consummatus: Igitur sit earum curiarum usus vel maximus: cum & severitatis intersit, in iura scelerum puniri; & clementia, perpetratorum eorum (puniendo alius melius) intercepti.

Aphorismus 42.

Curandum in primis, ne in Curiis Prætoris præbeatur auxilium in casibus, quos Lex non tam omisit, quam pro levibus contempsit, aut pro odiosis remedio indignos iudicavit.

Aphorismus 43.

Maxime omnium interest certitudinis legum (de qua nunc agimus) ne Curia Prætoris intumescant & excedant in tantum, ut prætextu rigoris legum mitigandi, etiam robur & nervos incidunt, aut laxent, omnia trahendo ad arbitrium.

Apho-

Aphorismus 44.

Decernendi contra Statutum expressum, sub nullo aequitatis prætextu, curiis Prætoris ius ne esto. Hoc enim si heret, iudex pro ius transfert in legis latorem, atque omnia ex arbitrio ponderent.

Aphorismus 45.

Apud nonnullos recepta n est, ut Jurisdictio, qua decernit secundum æquum & bonum, atque illa altera, qua procedit secundum ius strictum, iisdem curiis deputentur: apud alios autem, ut diversis, omnino placeat curiarum separatio. Neque enim servabitur distinctio casuum, si fiat commixtio jurisdictionum: sed arbitrium legem tandem trahet.

Aphorismus 46.

Non sine causa in usum venerat apud Romanos albam prætoris, in quo præscripsit, & publicaret, quomodo ipse ius dicturus esset. Quo exempla iudices in curiis prætoris, Regulas suis certas, (quantum fieri poterit) proponere, ea iure publicæ affigere debent. Etenim optima est lex, qua minimum relinquit arbitrio iudicis, optatus iudex, qui minimum suis.

Verum de curiis istis fufus tractabimus, cum ad locum de iudiciis veniemus; obiter tantum iam locuti de iis, quatenus expediant, & suppleant omnia à lege.

De Retrospectione Legum.

Aphorismus 47.

Est & aliud genus supplementi casuum omnissorum, cum lex legem supervenit, atque simul casus omittos trahit. Id fit in legibus sive statutis,

quæ retrospiciant, ut vulgo loquuntur. Cuius generis leges raro, & magna cum cautione, sunt addibenda: neque enim placet Janus in legibus.

Aphorismus 48.

Qui verba, aut sententiam legis, captione & fraude eludit & circumseribit, dignus est, qui à lege sequente innotetur. Igitur in casibus, fraudis & evasionis dolose iustum est, ut leges retrospiciant, atque alteri alteris in subsidium sint, ut qui dolos meditatur, & eversionem legum præsentium, saltem à futuris metuat.

Aphorismus 49.

Leges quæ actorum & instrumentorum veteri intentione contra formularum aut solennitatum adfectus roborant & confirmant, riteissime præterita complectuntur. Leges enim, quæ retrospicit, vitium vel præcipuum est, quod perturbat. At huiusmodi leges confirmatorie ad pacem & stabilitamentum eorum, quæ transacta sunt, spectant. Cavendum tamen est, ne convellantur res iudicant.

Aphorismus 50.

Diligenter attendendum, ne ea leges tantum ad præterita respicere putentur, quæ antea facta infirmant: sed & ea, quæ futura prohibent & resiliunt, cum præteritis necessario connexa. Velut, si quæ lex artificibus aliquibus interdicit, ne mercem sua in posticum vendant: hæc sonat in posterum, sed operatur in præteritum: Neque enim illis alia ratione vitium quarere jam integrum est.

Apho-

Aphorismus 51.

Lex declaratoria omnis, licet non habeat verba de præterito, tamen ad præterita, ipsa vi declarationis, omnino trahitur. Non enim tam incipit Interpretatio cum declaratur, sed efficitur tanquam contemporanea ipsi legi. Itaque leges declaratorias ne ordinato, nisi in casibus, ubi leges cum iustitia retrospicere possunt.

Hic vero eam partem absolvimus, quæ tractat de incertitudine legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum est de altera illa parte, ubi scilicet lex extat aliqua, sed perplexa, & obscura.

De obscuritate legum.

Aphorismus 52.

Obscuritas legum, à quatuor rebus originem ducit: vel ab accumulatione legum nimia, præsertim admixtis obsoleteis: vel à descriptione earum ambigua, aut minus perspicua, & dilucida: vel à modis enucleandi juris neglectis, aut non bene institutis: vel denique, à contradictione & vacillatione iudiciorum.

De accumulatione legum nimia.

Aphorismus 53.

Dicit Propheta; plures super eos laqueos. Non sunt autem pejores laquei, quam laquei legum, præsertim pœnalarum; Si numero immodica, & temporis decursu inutilis, non lucernam pedibus præbeant, sed tectia potius obficiant.

Aphorismus 54.

Duplex in usus venit statuti novi condendi ratio. Altera, statuta priora circa idem subiectum.

etiam confirmat & roborat; dein nonnulla addit aut mutat. Altera abrogat & delet cuncta, quae ante ordinata sunt, & de integro legem novam & uniformem substituit. Placet posterior ratio. Nam ex prioris ratione, ordinationes deveniunt complicata & perplexa: & quod instat, agitur sane, sed corpus legum interim redditur vitiosum. In posteriore autem major certe est adhibenda diligentia, dum de lege ipsa liberatur; Et antea facta scilicet evolvenda, & pensanda, antequam lex feratur: Sed optime procedit per hoc legum concordia in futurum.

Aphorismus 55.

Erat in more apud Athenienses, ut contraria legum capita (quae antinomias vocant) quatuordecim à sex viris examinarentur, & quae reconciliari non poterant, proponerentur populo, ut de illis certum aliquid statueretur. Ad quorum exemplum ij, qui potestatem in senibus Politis legum condendarum habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur, antinomias retrahant. Ea autem à viris, ad hoc delegatis, prius inspiciantur, & preparentur, & demum Comitibus exhibeantur, ut quod placuerit, per suffragia stabilatur & figatur.

Aphorismus 56.

Neque vero contraria legum capita reconciliandi, & omnia (ut loquuntur) salvandi, per distinctiones subtiles, & quasitas, nimis sedula nec anxia cura esto. Legem enim hae telae: Atque utcumque modestam quandam & reverentiam pra se ferat, inter noxia tamen censenda est;

da est, ne pote quae reddat corpus universam legum varium, & male confutum. Melius est prorsus, ut succumbant deteriora, & meliora stent sola.

Aphorismus 57.

Obsolete leges, & quae abierint in desuetudinem, non minus quam antinomiae proponantur, à delegatis ex officio tollenda. Cum enim statutum exprellum regulariter desuetudine non abrogatur, fit ut ex contemptu legum obsoletarum fiat nonnulla autilitatis iactura etiam in reliquis: Et sequitur tormenti illud genus Mezentii, ut Leges vivae in complexu inortuarum perimantur. Atque omnino cavendum est à Gangraena in legibus.

Aphorismus 58.

Quin & in legibus & statutis obsoletis, nec noviter promulgatis, curis pratoris interim carere eas decernendi jus esto. Licet enim non male dictum sit, neminem oportere legibus esse sapienterem, tamen intelligatur hoc de legibus, cum evigilant, non cum dormitant. Conira recentiora vero statuta (quae juri publico necere deprehenduntur) non utique pratoribus, sed regibus & sanctionibus consiliis, & supremis potestatibus, auxilium praebendi jus esto: earum executionem per edicta aut acta suspendendo, donec redeant comitia, aut hujusmodi coetus, qui potestatem habeant eas abrogandi, ne salus populi interim periclitetur.

De no-

Quod si leges alia super alias accumulatae, in tam vasta excreverint volumina, aut tanta confusione laboraverint, ut eas de integro retrahere, & in corpus sanum & habile redigere, ex usu sit, id ante omnia agito, atque opus ejusmodi opus heroicum esto: Atque auctores talis operis, inter legiflatores, & instauratores, rite & merito numerantur.

Hujusmodi legum expurgatio, & digestam novum, quinque rebus absolvitur. Primo omitantur obsoleta, quae Justinianus antiquas fabulas vocat. Deinde ex antiquis recipiantur probatissimae, aboleantur contrariae. Tertio homotomiae, sive leges, quae idem sonant, atque nil aliud sunt, quam iterationes ejusdem rei, expungantur, atque una quaequam ex iis, quae maxime est perfecta, retineatur vice omnium. Quarto, si quae legum nihil determinant, sed quaestiones tantum proponant, easque relinquunt indecisas, similiter faciant. Postremo, quae verborum interveniunt, & nimis proluxae, contrahantur magis in actum.

Omnino vero ex usu fuerit, in novo digesto legum, leges pro jure communi receptas, quae tanquam immemorabiles sunt in origine sua, atque ex altera parte statuta de tempore in tempus superaddita, severim digerere & componere: Cum in plurimis rebus, non eadem sit, in

jure dicendo, juris communis & statutorum interpretatione, & administratione. Id quod fecit Trebonianus in digesto & codice.

Verum, in hujusmodi legum regeneratione, atque structura nova veterum legum atque librorum, legis verba prorsus & textum vermes, licet per contones & portiones exiguas eas excerpere necesse fuerit: Ea deinde ordine contexto. Etsi enim fortasse commodius, atque etiam, si ad rectam rationem respiciat, melius hoc transigi posset per textum novum, quam per hujusmodi conlaccinationem; tamen in legibus, non tam stylus, & descriptio, quam auctoritas, & hujus patronus antiquitas, spectanda est. Alias videtur possit hujusmodi opus scholasticum potius quiddam, & methodus, quam corpus legum impertiantur.

Consultum fuerit in novo digesto legum, vetera volumina non prorsus deleri, & in obivisionem codere, sed in Bibliothecis saltem manere; licet usus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Etenim in causis gravioribus, non abs re fuerit, legum praeclararum mutationes, & series, consulere & inspicere; ac serie solenne est, antiquitatem praesentibus adspicere. Novum autem hujusmodi corpus legum ab iis, qui in politicis singulis habent potestatem legislativam, prorsus confirmandum est: ne forte praetextu veteres leges digerendi, leges novae imponantur occulto.

Aphorismus 64.

Optandum esset, ut huiusmodi legum instaurationi illis temporibus suscipiatur, qua antiquioribus, quorum acta & opera tractant, licetis & rerum cognitione praestiterint. Quod secus in opere Iustiniani evenit. Infelix res namque est, cum ex iudicio & delictu atati minus prudentis & erudita antiquorum operta mutantur, & recomponuntur. Peruntamen saepe necessarium est, quod non optimum.

Atque de legum obscuritate, quae à nimia & confusa earum accumulatione fit, haec dicta sint. Jam de descriptione earum, ambigua & obscura, dicendum.

De descriptione legum perplexa, & obscura.

Aphorismus 65.

Descriptio legum obscura oritur, aut ex loquacitate & verbositate earum; aut rursus ex brevitate nimia; aut ex prologo legis cum ipso corpore legis pugnantie.

Aphorismus 66.

De obscuritate vero legum quae ex earum descriptione prava oritur, jam dicendum est. Loquacitas, quae in perseverando leges in usum venit, & prolixitas, non placet. Neque enim, quod vult & caput, ullo modo assequitur, sed contrarium potius. Cum enim casus singulos particulae res verbis appositis & propriis perlegi & exprimere contendat, maiorem inde sperans certitudinem, è contra quaestiones multiplices parit de verbis; ut discussibus procedat interpretatio sententiarum sententiam legis, (qua sanior est

& ve-

& verior) propter strepitum verborum.

Aphorismus 67.

Neque propterea nimis concisa & assecta brevitas, Majestatis gratia, & tanquam magis imperatoria, probanda est; praesertim his seculis, ne forte sic lex instar regulae Lesbicae. Medicus er- go assidenda est; & verborum exquirenda generalitas, bene termonata; qua licet calius comprehensos non sedulo persequatur, attamen comprehensos satis perspicue excludat.

Aphorismus 68.

In legibus tamen atque edictis ordinariis & politicis, in quibus, ut plurimum, nemo Iuris consultum adhibet, sed suo sensu confidit, omnia iustus explicari debent, & ad captum vulgi, tanquam digito, monstrari.

Aphorismus 69.

Neque nobis prologi legum, qui inepti olim habiti sunt, & leges introducunt disputantes, non jubentes, utique placerent, si praesens mores ferre possemus. Sed prologi illi legum plerumque (ut nunc sunt tempora) necessario adhibentur, non tam ad explicationem legis, quam instar suasionis, ad petendam legem in comitiis, & rursus ad satisfaciendum populo. Quantum fieri potest tamen prologi evitentur, & lex inceptat à iustione.

Aphorismus 70.

Intentio & sententia legis, licet ex praefationibus & praebulis (ut loquuntur) non male quandoque elicatur, attamen latitudo aut extensio eius ex illis minime pati debet. Sape enim praebulum arripit nonnulla ex maxime plau-

Cc

stidii.

similibus & speciosis ad exemplum, cum lex tamem multo plura complectatur: Aut contra, lex refringit & limitat complura, cuius limitationis rationem in praeambulo inferri non fuerit opus. Quare dimensio & latitudo legis ex corpore legis petenda. Nam praeambulum, saepe aut ultra, aut citra cadit.

Aphorismus 71.

Est verò genus prescribendi leges valde vitiosum. Cum scilicet casus, ad quem lex collimat, fuisse exprimitur in praeambulo, unde praeambulum inferitur & incorporatur ipsi legi: Quod & obscurum est, & minus tutum: quia non eodem adhiberi consuevit diligentia in ponderandis & examinandis verbis praeambuli, qua adhibetur in corpore ipsius legis.

Hanc partem de incertitudine legum, quae ex mala descriptione ipsarum ortum habet, suscipimus tractabimus, quando de interpretatione legum postea agemus. Atque de descriptione legum obscura haec dicta sunt: Jam de modis enucleandi juris dicendum.

De modis enucleandi juris, & tollendi ambigua.

Aphorismus 72.

Modi enucleandi juris, & tollendi dubia, quinque sunt. Hic enim fit, aut per prescriptiones iudiciorum: aut per scriptores authenticos: aut per libros auxiliares: aut per praelectiones: aut per responsa sive consulta prudentum. Haec omnia, si bene instituantur, praesto erunt magna eorum obscuritati subsilia.

De

L I B E R V I I I
De prescriptione iudiciorum.

Aphorismus 73.

Ante omnia, iudicia reddita in curiis supremis & principalibus, atque causis grauioribus, praesertim dubiis, quaeque aliquid habent difficultatis, aut nouitatis, diligenter & cum fide excipiunt. Iudicia enim anchorae legum sunt, ut leges Reipub.

Aphorismus 74.

Modus huiusmodi iudicia excipiendi, & inscripta referendi, talis est. Casus praesertim, iudicia ipsa exacte prescribitur. Rationes iudiciorum, quae addaxerint iudices, adscito: Casuum, ad exemplum adductorum, auctoritatem, eum casibus principalibus, ne commisceat: De aduocatorum petorationibus, nisi quidpiam in eis fuerit admodum excimium, silet.

Aphorismus 75.

Personae, quae huiusmodi iudicia excipiant, ex aduocatis maxime doctis sunt, & honorarium liberale eorum excipiunt. Iudices ipsi ab huiusmodi prescriptionibus abstinent: ne forte opinionibus propriis additi, & auctoritate propria freti, limites sacrosancti transgrediantur.

Aphorismus 76.

Iudicia illa, in ordine & serie temporis, digeruntur non per methodum & titulos. Solum enim scripta eiusmodi, tanquam historiae, aut narrationes legum. Neque solum a da ipsa, sed & tempora ipsorum, iudici prudenti licent praestant.

C c z

De

Aphorismus 77.

Ex legibus ipsis, quæ jus commune constituunt: deinde, ex constitutionibus sive statutis: tertio loco ex iudicis prescriptis, corpus juris autuomodo constituitur. Præter illa, alia authentica, aut nulla sunt, aut parce recipiuntur.

Aphorismus 78.

Nil tam interese ceteritudinis legum, (de qua nunc tractamus) quam ut scripta authentica intra fines moderatos cõdeantur, & facessat multitudo enormis Auctorum & Doctorum in Jure; unde loceratur sententia legum, index sit attonitus, processus immortales, atque aduocatus ipse, cum tot libros perlegere & vincere non possit, compendia scilicet. Glossa fortasse aliqua bona; & ex scriptoribus classici pauci, vel paucissimi scriptorum paucorum paucule portiones, recepti possunt pro authenticis. Reliquorum nihilominus maneat usus nonnullus in Bibliothecis, ut eorum tractatus inspiciant iudices, aut aduocati, cum opus fuerit: Sed in causis agendis, in foro citare eos non permittitur, nec in auctoritatem transeunt.

De libris auxiliariis.

Aphorismus 79.

At scientiam juris, & practicam, auxiliariis Libris ne nudantur, sed potius instruntur. Ii sex in genere sunt, Institutiones: De verborum significatione: De regulis juris: Antiquitates legum: Summa: Agendi formulæ.

Apho-

Aphorismus 80.

Preparandi sunt iuvenes, & novitii, ad scientiam & ardua juris, alius & commoialis haurienda, & imbibenda, per institutiones. Institutiones illas ordine clare & perspicuo componito. In illis ipsis uniuersum jus privatam percipito: non alia omitiendo, in aliis plus satis memorando, sed ex singulis quædam breuiter delibanda, ut ad corpus legum perlegendam accessuro nil se ostendat proxius novum, sed leui aliqua notione præceptum. Jus publicum in institutionibus ne attingito, verum illud ex fontibus æstis hauriatur.

Aphorismus 81.

Commentarium de vocabulis juris conficito. In explicatione ipsorum, & sensu reddendo, ne curiose nouis aut laboriose versator. Neque enim hoc agitur, ut definitiones verborum quarantur exacte, sed explicationes tantum, quæ legendis juris libris tuam aperiant faciliorem. Tractatum autem istum, per literas alphabetici ne digerito. Id indici alium relinquito: sed collocentur simul verba, quæ circa eandem rem versantur, ut alterius alteri sit iuramento ad intelligendum.

Aphorismus 82.

Ad ceteritudinem legum facit (si quid aliud) Tractatus bonus & diligens de diversis Regulis Juris. Is dignus est, qui maximis ingenio, & prudentissimis iureconsultis, committantur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant. Colligenda autem sunt regulæ, non tantum nota, & vulgata, sed & alia magis subtilis &

Cc 3

reco-

recondita, qua ex legum & rerum iudicatarum harmonia extrahi possint, quales in rubricis optimis quandoque inveniuntur: suntque dictissima generalia rationis, qua per materiam legis diversas percurrunt, & sunt tanquam Sabura Juris.

Aphorismus 83.

At singula Juris, scita aut placita, non intelligentur pro regulis, ut fieri solet satis imperite. Hoc enim si reciperetur, Quis leges, tot regulæ. Lex enim nil aliud, quam regula imperans. Verum eas pro regulis habere, qua in forma ipsa iustitia hærent: unde, ut plurimum, per jura civilia diversarum Rerum publ. eadem regulæ fore reperiuntur, nisi forte propter relationem ad formas politicarum varient.

Aphorismus 82.

Post regulam, brevi & solido verborum complexu enuntiatam, adiciantur exempla & declarationes casuum, maxime luculentæ ad explanationem; distinctiones; & exceptiones ad limitationem; cognata ad ampliationem ejusdem regulæ.

Aphorismus 84.

Rectè jubetur, ut non ex regulis jus sumatur; sed ex jure, quod est, regula fiat. Neque enim ex verbis regulæ petenda est probatio, ac si esset verus legis. Regula enim legem (ut acus nautica polos) indicat, non statuit.

Aphorismus 86.

Præter Corpus ipsum Juris, servabit etiam Antiquitates Legum in videri, quibus licet evanescit

rit Antiquitas, manet tamen Reverentia. Pro Antiquitatibus autem Legum habeantur Scripta circa Leges & Judicia; sive illa fuerint edita, sive non, qua ipsum Corpus Legum tempore præcesserunt. Earum sequidem jactura facienda non est. Vaque ex iis utilissima quæque excerpito (nulla enim inveniuntur inania & frivola) eoque in unum volumen redigito: ne antiquæ Fabulæ, ut loquitur Trebonianus, cum Legibus ipsis misceantur.

Aphorismus 87.

Præctica vero plurimum interest, ut Jus universum digeratur ordine in Locos & Titulos; ad quos subito (prout dabitur occasio) recurrere quis possit, veluti in promptuarium paratum ad præsentis usus. Hujusmodi Libri Summarum, & ordinant sparsa, & abbreviant fusa & prolixa in Legge. Curandum autem est, ne Summæ istæ reddant homines promptos ad Præcticam, cessatotes in scientia ipsa. Earum enim officium est tale, ut ex iis recoletur Jus, non perdatatur. Summæ autem omnino magna diligentia, fide, & iudicio sunt conficiendæ, ne furtum faciant legibus.

Aphorismus 88.

Formulas agendi diversas in unoquoque genere colligito. Nam & præctica hoc interest, & certa pandunt illa oracula & occulta Legum. Sunt enim non pauca, qua latent in legibus: At in formulis agendi, molus & fustus perficiuntur; in illar pagno, & palmæ.

Dubitationes particulares, quæ de tempore in tempore emergunt, dirimendi aliqua ratio miri debet. Durum enim est, ut ii, qui ab errore carere cupiant, ducem viam non inveniunt, verum ut aulius ipse periclitetur, neque sit aliquis ante rem peritiam juris præsensendi modus.

Responsa prudentium, quæ petentibus dantur de jure sive ab Advocatis, sive à Doctoribus, tanta valere auctoritate, ut ab eorum sententia iudici recedere non sit licitum, non placet. Jura à juratis iudicibus sumantur.

Testari iudicia per causas & personas fidas, ut eo modo experiantur homines qualis futura sit legis norma, non placet. Deseccorat Majestatem Legum. & pro prævaricatione quæpiam censenda est. Iudicia autem aliquid habere ex licentia, deforme est.

Judicium igitur solemnitate tam iudicia, quam responsa & consulta sunt. Illa de libris pendentibus; hæc de arduis juris quæstionibus in thesi. Ea consulta, sive in privatis rebus, sive in publicis, à iudicibus ipsis ne possint, (id enim sibi, iudex transat in advocatum,) sed à Principe, aut Statu. Ab illis ad iudices demandantur. Iudices vero, tali auctoritate freti, disputationes advocatorum, vel ab his, quorum interest, adhibitorum, vel à iudicibus ipsis,

ipsis, si opus sit, assignatorum, & argumenta ex utraque parte, audiant, & re deliberata jus expedituro, & declarant. Consulta huiusmodi inter iudicia referuntur & eduntur. & paræ auctoritatis sunt.

Prælectionibus de jure, atque exercitationes eorum, qui iuris studiis incumbunt, & operam dant, ita instituantur & ordinantur, ut omnia tendant ad quæstiones, & controverfias de jure, sedandas potius, quam excitandas. Ludus enim (ut nunc fit) fere, apud omnes instituitur, & aperiatur, ad alterationes, & quæstiones de jure multiplicandas, tanquam essent auli ingenii causa. Atque hoc vetus est malum. Etenim etiam apud antiquos gloria fuit, tanquam per solas & falliones, quæstiones complures de jure, magis fovere, quam extinguere. Id ne fiat, providetur.

Vacillant iudicia, vel propter immaturam & prælectionem sententiam; vel propter emulationem curiarum; vel propter malam & impetitam prescriptionem iudiciorum, vel propter viam præbitam ad rescissionem eorum nimis faciliem & expeditam. Itaque providendum est, ut iudicia emanent, matura deliberatione prius habita, atque ut curiæ se invicem reverteant, atque ut iudicia perscrabantur fideliter & prudenter: atque via ad rescindenda iudicia,

starcha, contagiosa, & tanquam mucibus
strata.

Aphorismus 95.

Si iudicium redditum fuerit de casu aliquo
in aliqua curia Principali, & similis casus in-
tervenit in alia curia, ne procedat ad iudi-
cium, antequam fiat consultatio in Collegio
aliquo iudicium majore. Iudicia enim reddita
si forte rescindi necesse sit, saltem sepecluntor
cum honore.

Aphorismus 96.

Ut curia de iurisdictione digladietur, &
constituentur, humanum quiddam est; eoque
magis, quod per receptam quandam sententiam
(quod boni & strenui sit iudicis, ampliare ju-
risdictionem curia) abatur plane ista intempe-
raris, & calcari addatur, ubi frano opus est. Ut
vero ex hac animorum contentione, curia, iudi-
cia utrobique reddita (qua nil ad iurisdictionem
pertinent) libenter rescindant, intolerabile
malum, & à Regibus, aut Senatibus, aut Pelitia,
plane vindicandam. Pessimi enim exempli res est,
ut Curia, quae pacem subditis praestant, inter se
duella exercent.

Aphorismus 97.

Non facili esse aut prolevis ad iudicia re-
scindenda aditus per appellationes, aut impet-
tiones de errore, aut revivis, & similia. Re-
ceptam apud nonnullos est, ut his trahatur ad for-
um suppetius, tanquam res integra: Iudicio in-
de dato sepelito, & plaxe suspensio. Apud alios ve-
ro, ut iudicium ipsum maneat in suo vigore, sed
execu-

executio ejus tantum cesset. Neutrum placet,
nisi curia, in quibus iudicium redditum sit, fue-
rint humiles, & inferioris ordinis: Sed potius,
ut & iudicium stet, & procedat ejus executio:
modo cautio detur à defendente de damnis &
expensis, si iudicium fuerit rescissum.

Atque hic titulus de Certitudine Legum, ad
exemplum *Digesti* reliqui (quod medi-
tamur) sufficit. Jam vero doctrinam civilem
(quatenus eam nobis tractare visum est) con-
clusimus. Atque una cum ea *Philosophiam hu-
manam*: Sicut etiam cum *Philosophia humana*
Philosophiam in genere. Tandem igitur paulu-
lum respirantes, atque ad ea, quae praeerve-
ti sumus, oculos retroflectentes, hunc tracta-
tum nostrum non absimilem esse censemus
sonis illis & praefidiis, quae praetant Musi-
ci, dum fides ad modulationem concinnant:
Quae ipsa quidem auribus ingratum quiddam
& asperum exhibent: at in causa sunt, ut quae
sequuntur omnia sint suaviora: Sic nimirum
nos in animum induximus, ut in cithara Musi-
farum concinnanda, & ad harmoniam veram
redigenda, operam navaremus, quo ab aliis
postea pulsentur chordae, meliore digito, aut
plectro. Sane, cum nobis ante oculos pro-
ponimus temporum horum Statum, in quibus
Interjam tertio ad mortales videntur redisse: &
una diligenter intuemur, quam variis jam nos
inversat instrumta praefidis, & auxiliis: quia
sunt ingeniorum nostri temporis compingium
C c 6 acumea

acumen & sublimitas; eximia sibi monumenta scriptorum veterum, quæ veluti tot faces nobis prælucent: ars Typographica, Libros cuiusque fortunæ hominibus larga manu suppeditans; Oceani sinus laxati, & orbis ex omni parte peragratus, unde experimenta plurima Præcis ignota comparuerunt, & ingens accessit Naturali Historiæ cumulus: otium, quo ingenia optima in Regnis & Provinciis Europæ ubique abundant, cum negotiis minus his in locis implicentur homines, quam aut Græci, propter Populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani solebant: pax, qua fruuntur hoc tempore Britannia, Hispania, Italia, etiam nunc Gallia, & aliæ Regiones non paucæ: consumptio & exinanitio omnium quæ videntur excogitari aut dici posse circa Controversias Religionis, quæ tot ingenia jam diu divertentur à cæterarum artium studiis: summa & excellens Majestatis tuæ eruditio, cui (tanquam Phœnici Volucres) aggregant se undique Ingenia: proprietas denique inseparabilis, quæ tempus ipsum sequitur, ut veritatem indes parturiat: Hæc (inquam) cum cogitamus, non possumus non in eam spem animum erigere, ut existimemus, tertiam hanc *literarum periodum* duas illas priores apud Græcos & Romanos, longo intervallo superaturam: modo saltem homines, & vires suas, atque defectus etiam vitium suarum, probe & prudenter nosse velint: atque alii ab aliis inventionis lampada, non contradictionis torres accipiant, atque

atque inquisitionem veritatis pro incepto nobili, non pro delectamento, aut ornamento putent: Atque opes ac magnificentiam impendant in res solidas & eximias, non in perulgatas, & obvias. Ad labores meos quod attinet, si cui liceat in eorum reprehensione, aut sibi, aut aliis placere, veterem certe & ultimæ patientiæ petitionem exhibebunt illi: *Verbera, sed audi.* Reprehendant homines quantum libuerit, modo attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio sane legitima fuerit, (licet res fortasse minus ea indigeat) si à primis cogitationibus hominum ad secundas provocetur, & ab ævo præfenti ad posteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, quæ catuerunt dux illæ præter temporum periodi, (neque enim tanta illis felicitas concessa est) *sacram dico & divinam inspiratam Theologiam*, cunctorum laborum ac peregrinationum humanarum Sabbatum, ac Portum nobilissimum.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
scientiarum,*

LIBER NONUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

*Partitiones Theologiæ inspiratæ consultantur: Testam
aditum sit ad desiderata tria: Doctrinam de Legidimo.
usu Rationis Humane in Divinis: Doctrinam de
Gædibus Unitatis in Civitate Dei: & Emanatio-
nes Scripturarum.*

IAm vero (Rex optime) cum carina parva,
qualis nostra esse potuit, univertum ambi-
tum, tam veteris, quam novi Orbis, Scientia-
rum, circum navigaverit, (quam secundis ven-
tis, & cursu, posterorum sit iudicium) quid
supetest, nisi, ut vota, tandem persumcti, per-
solvamus? At restat adhuc *Theologiæ Sacra*, si-
ve *Dispirata*. Veruntamen si eam tractare per-
gamus, exendum nobis è *navicula rationis
humane*, & transcendendum in *Ecclesiâ Navem*,
Quæ sola *Aut Nauticâ Divinâ* pollet, ad cur-
sum te se dirigendum. Neque enim sufficient

amplius *Stella Philosophiæ*, quæ hæctenus præci-
pue nobis affuissent. Itaque pat foret, silen-
tium quoque in hac re colere. Quamobrem
partitiones legitimas circa eam omitemus: Pau-
ca tamen, pro tenuitate nostrâ, etiam in hanc
conferemus, loco votorum. Id eo magis faci-
mus, quia in Corpore Theologiæ nullam pro-
sus Regionem, aut Tractum, plane desertum,
aut incultum, invenimus: Tanta fuit hominum
diligentia, in seminandis, aut tritico, aut ziza-
niis.

Tres igitur proponemus *Theologiæ Appendi-
ces*, quæ non de materia per *Theologiam infor-
mata*, aut *informanda*, sed tantummodo de *mo-
do informationis*, tractent. Neque tamen, circa
eos *Tractatus*, (ut in reliquis consuevimus) vel
exempla subijungemus, vel *præcepta* dabimus. Id
Theologis relinquimus. Sunt enim illæ (ut dix-
imus) iustar votorum tantum.

I. *Prærogativa Dei* totum hominem com-
pletur: nec minus ad *rationem*, quam ad *vo-
luntatem humanam*, extenditur: ut homo sci-
licet in univertum se abneget, & accedat Deo.
Quare, sicut *Legi Divinæ* obedire tenemur,
licet reluctetur *voluntas*, ita & *Verbo Dei* fi-
dem habere, licet reluctetur *ratio*. Etenim,
si ea duntaxat etedamus, quæ sunt *rationi* no-
stræ consentanea, *rebus* assentimur, non *an-
ticipari*: Quod etiam suspectæ fidei rebus præ-
stare solemus. At *Fides* illa, quæ *Abraham* im-
petabatur ad *iustitiam*, de huiusmodi re extitit,
quam irritui habebat *Sarab*: Quæ in hac parte

imago quaedam erat rationis naturalis. Quanto igitur *Mysterium* aliquod *Divinum* fuerit magis absolum, & incredibile, tanto plus in *creando* exhibetur honoris Deo, & sic *victoria* *fructus* nobilior. Etiam & peccatores, quo magis conscientia sua gravantur, & sublimius Fidem de salute sua in Dei Misericordia collocant, eo Deum maiore afficiunt honore: omnis autem *Desperatio* Deo pro contumelia est. Quinetiam, si attente rem perpendamus, dignius quidam est credere, quam scire, qualiter nunc *sciamus*. In *Scientia* enim mens humana patitur à sensu, qui à rebus materiatis resistit; in *Fide* autem anima patitur ab anima, quæ est Agens dignius. Aliter se res habet in *Statu Gloræ*: Tunc siquidem cessabit *Fides*, atque *cognoscemus, sicut & cogniti sumus*.

Concludamus igitur, *Theologiam Sacram* ex *Verbo & Oraculo Dei*, non ex lumine *natura*, *auxtrationis dictamine*, hauriri debere. Scriptum est enim, *Cæli enarrant gloriam Dei*: At nusquam scriptum invenitur, *Cæli enarrant voluntatem Dei*. De illa pronuntiatur, *Ad Legem, & Testimonia, si non fecerint sequendum Verbum istud*, &c. Neque hoc tenet tantum in *grandibus illis Mysteriis*, de *Deitate, Creatione, Redemptione*, verum pertinet etiam ad interpretationem perfectiorem *Legis Moralis*; *Diligite inimicos vestros; Benefacite his, qui oderunt vos*, &c. *Ut scitis Filii Patris vestri, qui in cælis est, qui pluit super iustos & iniustos*. Quæ certe verba plautum illum merentur; *Nec vox homi-*

hominem sonat. Siquidem vox est, quæ *lumen natura* superat. Quinetiam videamus, *Poëtas Ethnicos*, præsertim cum *patheticæ loquantur*, expostulare non raro cum *legibus & doctrinis moralibus* (quæ tamen *legibus divine* multo sunt indulgentiores & solutiores) ac si *natura libertati* eam malignitate quadam repugnet:

— Et quod natura remittit

— *Invocata iura negant.* —

Ita Dendamis Indus, ad Alexandri Nuntios: *Se innuisse quidem aliquid de nemine Pythagoræ, & aliorum sapientum à Græcia, Et credere, illos fuisse viros magnos; Vizio tamen illo laborasse, quod scilicet nimis in reverentia & veneratione habuissent rem quamvis phantasticam, quam Legem & Morem vocitabant*. Quare, nec illud dubitandum, magnam partem *Legis moralis* sublimiorem esse, quam quo *lumen natura* ascendere possit. Veruntamen, quod dicitur, habere homines, etiam ex *lumine & lege natura*, notiones nonnullas, *virtutis, vitii, iustitiæ, injuriæ, boni, mali*; id verissimum est. Notandum tamen, *lumen natura*, duplici significatione accipi. Primo, quatenus oritur ex sensu, inductione, ratione, argumentis, secundum *leges cæli ac terræ*: Secundo, quatenus anime humanæ interno affulget instinctu, secundum *legem conscientiæ*, quæ scintilla quaedam est, & tanquam reliquæ, *puriæ & primitivæ puritatis*. In quo posteriori sensu præcipue particeps est anima *lucis*

lucis nonnullæ, ad perfectionem intuendam & discernendam *legis moralis*; Quæ tamen lux non profus clara eſt, ſed ejuſmodi, ut potius vitia quadamtenus redarguat, quam de officiis plene informet. Quare, *Religio*, ſive *Myſteria* ſpectes, ſive mores, pendet ex *revelatione Divina*.

Attamen uſus *rationis humana* in ſpiritualibus, multiplex ſane exiſtit, ac late admodum patet. Neque enim ſine cauſa eſt, quod Apoſtoloſ Religionem appellaverit *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis cæremonias & typos veteris Legis. *Fuerunt illa Rationales*, & ſignificativæ, longe diſcrepantes à cæremoniis idololatricæ, & magis, quæ tanquam ſurdæ & mutæ erant, nihil docentes plerunque, imo ne inuuentes quidem. Præcipue *Chriſtiana Fides* ut in omnibus, ſic in hoc ipſo eminere, quod auream ſeruet mediocritatem, circa uſum *rationis & diſputationis* (quæ *rationis* proles eſt) inter Leges Ethnicorum & Mahometi, quæ extrema ſectantur. Religio ſiquidem Ethnicorum, Fidei aut Confeſſionis conſtans nihil habebat; Contra in Religione Mahometi, omnis diſputatio interdita eſt: Ita ut altera, erroris vagi & multiplicis, altera, vitiæ cuſuſdam & cantæ impoſitæ, faciem præ ſe ferat; Cum ſancta *Fides Chriſtiana* *rationis uſum & diſputationem* (ſed ſecundum debitos fines) & recipiat & rejiciat.

Humana rationis uſus, in rebus ad Religionem ſpectantibus, duplex eſt; alter, in *explicatione My-*

ne Myſterii, alter, in *illationibus*, quæ inde deducuntur. Quod ad *Myſteriorum explicationem* attinet, videmus, non deſignati Deum ad inſirmitatem caput noſtri ſe demittere; *myſteria* ſua ita explicando, ut nobis optime ea poſſint percipi; atque *revolutiones* ſuas in *rationis* noſtræ ſyllepſes & notionem veluti inoculandos; atque *inſpirationes* ad intellectum noſtrum apertendam ſic accommodando, quemadmodum figura clavis aptatur figuræ ſeræ. Qua tamen in parte nobis ipſis decille minime debemus. Cum enim Deus ipſe opera *rationis* noſtræ in *illuminationibus* ſuis utatur, etiam nos eandem in omnes partes verſare debemus, quo magis capaces ſimus ad *Myſteria* recipienda & imbenda. Modo animus, ad amplitudinem *Myſteriorum*, pro modulo ſuo, dilatetur, non *Myſteria* ad anguſtiæ animi conſtringatur.

Quantum vero ad *illationes*, noſſe debemus, relinquere nobis uſum *rationis* & *ratiocinationis* (quoad *Myſteria*) ſecundarium quendam & reſpectivum, non primum & abſolutum. Poſtquam enim *articuli*, & *principia Religionis*, jam in ſecibus ſuis fuerint locata, ita ut à *rationis* examine penitus eximantur, tum demum conceditur ab illis *illationes* derivare, ac deducere, ſecundum analogiam ipſorum. In rebus quidem *naturalibus* hoc non tenet. Nam & ipſa *principia* examini ſubiiciuntur; per *inductionem*, inquam; licet minime per *Syllogiſmum*: Atque eadem illa nullam habent cum

ratione

ratione repugnantiam, ut ab eodem fonte cum primæ propositiones, tum mediæ, deducantur. Alter fit in *Religione*; Ubi & primæ propositiones authypofitata sunt, atque per se subsistentes; Et rursus, non reguntur ab illa ratione, quæ propositiones consequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* sola, sed etiam in aliis *Scientiis*, tam gravioribus, quam levioribus, ubi scilicet propositiones primariæ placita sunt, non posita: Siquidem & in illis rationis usus absolutus esse non potest. Videmus enim, in *Ludis*, puta *Schæcorum*, aut similibus, primas Ludi normas, & leges, mere positivas esse, & ad placitum; quas recipi, non in disputationem vocari, prout oportet: Ut verò vincas, & penæ latum instituas, id artificiosum est & rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud paucæ sunt *Maximæ*, (ut loquuntur) hoc est, *Placita vera Iuris*, quæ *Auctoritate* magis quam ratione vitantur; Neque in disputationem veniunt, Quod vero sit iustissimum, non absolute, sed relative; (hoc est ex analogia illarum *Maximarum*;) id demum rationale est, & latum disputationi campum præbet. Talis igitur est *secundaria illa ratio*, quæ in *Theologia Sacra* locum habet, quæ scilicet fundata est super *Placita Dei*.

Sicut vero *rationis humana* in *Divinis usibus* est duplex; ita & in eodem usu duplex excessus. Alter, cum in modum *Mysterii curiosus*, quam par est, *inquiritur*. Alter, cum *illationibus*
a qua

æqua tribuitur *auctoritas*, ac *principiis* ipsi. Nam & *Nicodemus discipulus* videri possit, qui pertinacius querat; *Quomodo possit homo nasci, cum sit Senex?* Ex *discipulis Pauli* neutiquam censeri possit, qui non quandoque in doctrinis suis insecrat? *Ego, non Dominus*: Aut illud, *Secundum Consilium meum*. Siquidem *illationibus* plerisque *stylus iste* conveniet. Itaque nobis res salubris videret, & imprimis utilis, si tractatus instituat *sobrius & diligens*, qui de usu *rationis humana* in *Theologia* utiliter percipiat, tanquam *Divina* quaedam *Dialectica*. Utpote quæ futura sit instar *Opusculi* cuiusdam *Medicina*, quæ non modo speculationum, quibus schola interdum laborat, inania consopiat, verum etiam controversiarum furores, quæ in Ecclesia tumultus cient, non nihil mitiget. Eiusmodi tractatum inter *desiderata* ponimus; & *Sopronem*, sive *De legitimo usu rationis humana* in *Divinis* nominamus.

2. Interest admodum *pacis Ecclesie*; ut *seruus Christianorum*, à *Scrivatore* præscriptum in duobus illis *Capitulis*, quæ nonnihil videntur discrepantia, bene & clare explicetur: Quorum alterum sic diffinit; *Qui non est nobiscum, est contra nos*: Alterum autem sic; *Qui contra nos non est, nobiscum est*. Ex his liquido patet, esse nonnullos articulos, in quibus qui dissentit; extra *sanctum* statuendus sit: alios vero, in quibus dissentire liceat, salvo *fidere*. Vincula enim communionis Christianæ ponuntur, *Vna Fides, Vnum Baptisma*, &c. Non *novus ritus*,
nova

una opinio. Videmus quoque, *tunicam Salvatoris* inconsultim eximille; *Possem* autem *Ecclesiam* versicolorem. *Palesa* in arista separanda sunt à frumento; at *zizania* in agro non potius evellenda. *Moses*, cum certantem reperisset *Aegyptium* cum *Israëlitis*, non dixit, *Cur certatis?* Sed gladio evaginato *Aegyptium* interfecit: At cum *Israëlitis* duos certantes vidisset, quamvis fieri non potuit, ut utriusque causa iusta contingeret, ita tamen eos alloquitur; *Frater es tu, cur certatis?* His itaque perpensis, magni videatur res & momenti & usus esse, ut definiatur, qualia sint illa, & quantæ latitudinis, quæ ab Ecclesie corpore homines penitus divellant, & à Communione fidelium eliminant. Quod si quis putet, hoc jam pridem factum esse, videat ille etiam atque etiam, quam suaviter & moderate. Illud interim verisimile est, eum qui *Pace* mentionem fecerit, reportaturum responsum illud *Jesu* ad *Nuntium*. (*Namquid pax est Iehu*) *Quid tibi & paxi transi, & sequere me:* cum non *pax*, sed *partes*, plerisque cordi sint. Nobis nihilominus visum est, Tractatum de *Gradibus Unitatis in Civitate Dei*, ut salubrem & utilem, inter desiderata reportare.

3. Cum *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam* informandam tantæ sint partes, de earum *Interpretatione* in primis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ in *consensu* Ecclesie firmatur, sed de *modo interpretandi*. Is duplex est, *Methodi-*

cus,

cus, & *Solutus*. Etenim *Latices* isti *Divini*, qui aquis illis ex puteis *Jacobi* in infinitum præstant, similibus fere hauriuntur & exhibentur modis, quibus aquæ naturales ex puteis solent: Hæ siquidem, aut sub primum hauritum in cisternas recipiuntur, unde per tubos complures ad usum commodè diduci possunt; aut statim in vasa infunduntur, subinde, prout opus est, utendæ. Atque *modus* ille prior *methodicus Theologiam* nobis tandem peperit *Scholasticam*, per quam *Doctrinam Theologia* in *artem*, tantum in *esternam*, collecta est; atque inde *Axiomatum* & *Positionum rivuli* in omnes partes, sunt distributi. At in *Interpretandi modo Solutis* duo interveniunt excessus. Alter, *esufusum præsupponit in Scripturis Perfectionem*, ut etiam omnis *Philosophia* ex eorum fontibus peti debeat, ac si *Philosophia* alia quævis, res profana esset & ethica. Hæc intemperies in *Schola Paracelsi* præcipue, nec non apud alios invaluit: Initia autem ejus à *Rabbinis* & *Cabalisticis* deflexerunt. Verum istiusmodi homines non id assequuntur quod volunt: Neque enim honorem, ut putant, *Scripturis* deserunt, sed eandem potius depriment & polluunt. Cælum enim materiam, & terram; qui in *Verbo Dei* quæsi verit, (de quo dictum est, *Calum & terra pertransiunt, Verbum autem meum non pertransibit*) in sane transitoria inter æterna temere persequitur. Quæmadmodum enim *Theologiam* in *Philosophia* quærere, perinde est, ac si *veros quæras inter mortuos*: Ita contra *Philosophiam*

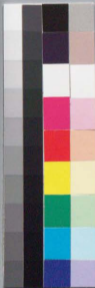
in

in *Theologia* quaerere, non aliud est, quam *metus* quaerere inter *verba*. Alter autem *Interpretandi* modus (quem pro *excessu* statuimus) videtur primo intuitu sobrius & castus; sed tamen & *Scripturas* ipsas dedecorat & plurimo *Ecclesiam* alicui detrimendo. Is est (ut verbo dicamus) quando *Scriptura* *divinitus inspirata*, eodem, quo *Scriptura* *humana*, explicantur modo. Meminisse autem oportet, Deo *Scripturatum* Auctori duo illa parere, quae humana ingenia fugiunt: *Secreta* numerum *cordis*, & *successiones* temporis. Quamobrem, cum *Scripturarum* *dictamina* talia sint, ut ad *eorum* *lectibantur*, & *omnium* *saeculorum* *inuestigationes* complectantur; cum aeterna & certa praescientia omnium haesum, contradictionum, & Status *Ecclesiae* varii & mutabilis, tum in communi, tum in *ele* *is* singulis Interpretandae non sunt solummodo secundum latitudinem & obivum sensum loci: aut respiciendo ad occasionem, ex qua verba erant prolata: aut praecise ex contextu verborum praecedentium & sequentium: aut contemplando scopum dicti principalem; Sed sic, ut intelligamus, complecti eas, non solum totaliter, aut collective, sed distributive, etiam in clausulis & vocabulis singulis, innumeros doctrinae rivulos & venas, ad *Ecclesiae* singulas partes, & animas fidelium, irrigandas. Egregie enim observatum est, quod *Responsa* *Salvatoris* nostri, ad quaestiones non paucas, ex iis, quae proponebantur, non videntur ad rem, sed quasi impetientia. Cujus

rei causa duplex est; Altera, quod cum *cogitationes* eorum, qui interrogabant, non ex *verbis*, ut nos homines solemus, sed *immediate* & *ex se* cognovissent, ad *cogitationes* eorum, non ad *verba* respondit: Altera, quod non ad *eos* solum locutus est, qui *tunc aderant*, sed ad nos etiam, qui *vivimus*, & ad *omnes* *ar* *ae* *loci* *homines*, quibus *Euangelium* fuerit praedicandum. Quod etiam in aliis *Scripturae* *Locis* obtinet.

His itaque praelibatis, veniamus ad *Tractatum* cum, quem *desiderari* statuimus. Inveniuntur profecto inter *Scripta* *Theologica*, *Libri* *controversiarum* nimio plures: *Theologia* eius, quam diximus *positivam*, massa ingens. *Locis* *communes*; *Tractatus* *speciales*; *Causas* *Conscientiae*; *Conciones* & *homiliae*; Denique prolixi plurimi in *Libros* *Scripturarum* *Commentarii*. Quod *desideramus* autem, est huiusmodi: *Collectio* *scilicet* *succincta*, *sana*, & cum *iudicio*, *annotationum*, & *observationum*, super *Textus* *Scripturae* *Particulares*; ne utique in *Locos* *communes* excurrendo, aut *controversias* persequendo, aut in *artis* *Methodum* eas redigendo, sed quae plane *sparsae* *sint*, & *naivae*. Res certe in *concionibus* *doctrinariis*, se quandoque ostendens, quae ut plurimum non perennat; sed quae in *Libros* *adhuc* non coalescit, qui ad *posteritatem* *transiunt*. Certe, quemadmodum *vina*, quae sub *primam* *calcationem* mollior defluunt, sunt *suaviora*, quam quae ad *torculari* *exprimantur*; quoniam haec ex

acino & eue uix aliquid sapiant: Similiter salubres admodum ac suaves sunt doctrinae, quae ex *Scripturis leniter expressis* emanant, nec ad *Controversias*, aut *Loci Communes*, trahunt. Huiusmodi tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Jam itaque mihi videoe consecisse globum exiguam *orbis intellectualis*, quam potui, fidelissime, una eum designatione & descriptione eorum partium, quas, industria & laboribus hominum aut non constanter occupatas, aut non satis excultas, inuenio. Quo in opere, sicuti à Sententia veterum recesserim, intelligatur, hoc factum esse animo *prosciendi mi melius*, non *inueniendi*, aut *migrandi in altud*. Neque enim mihi met ipsi, aut argumento, quod in manibus habeo, consistere potui nisi plane decretum mihi fuisset, *alteram inuentu*, quantum in me fuerit, addere; cum tamen non minus optaverim, etiam *inuenta mea* ab aliis in posterum sperari. Quam autem in hac re aequus fuerim, vel ex hoc apparet; quod opinioniones meas proposuerim ubique nadas, & inermes; neque alienae Libertati, per confutationes pugnaces, praedjudicare contenderim. Nam in iis, quae recte à me posita sunt, subest spes, id futurum, ut si in prima lectione emerget scrupulus, aut obiectio, ac in lectione iterata responsum se ultro sit exhibiturum: In iis vero, in quibus mihi errare contigit, certus sum, nullam à me illatam esse vim veritati per argumenta contentiosa: Quotum ea fere est nato-

natura, ut erroribus auctoritatem concilient, recte inuentis detogent. Siquidem ex dubitatione error honorem acquirit; Veritas patitur repulsam. Interim in mentem mihi venit responsum illud Themistoclis, qui, cum ex oppido parvo Legatus quidam magna nonnulla perorasset, hominem perstrinxit; *Aonice, verba tua Civitatem desiderant*. Certe obijci mihi rectissime posse existimo, quod verba mea *Seculum* desiderent. *Seculum* forte *integrum*, ad probandum, *complura* autem *Secula* ad perficiendum. Attamen quoniam etiam res quaeque maxime initiis suis debentur, mihi satis fuerit, *seruisse posteri*, & *Deo immortalis*: Cujus Numen supplex precor, per *Filium suum* & *Servatorem* nostrum, ut has, & haece similes, *Intellectus homani ultimas*, *Religione*, tanquam *Sale*, resperfas, & *Gloriae suae immortalis*, propius accipere dignetur.

NOVUS ORBIS SCIEN-
TIARUM, SIVE DESI-
DERATA.

L I B. II.

ERrores naturæ, *seve Historia prætergene-
rationum.*
Vincula naturæ, *seve historia mechanica.*
Historia inductiva, *seve historia naturalis in
ordine ad condendam Philosophiam.*
Oculus Polyphemi, *seve historia literarum.*
Historia ad Prophetas.
Philosophia secundum parabolas antiquas.

L I B. III.

Philosophia prima *seve de axiomatibus scien-
tiarum communibus.*
Astronomia viva.
Astrologia sana.
Continuatio problematum naturalium.
Placita antiquiorum Philosophorum.
Parsi Metaphysica de formis rerum.
*Magia naturalis, seve deductio formarum ad
opera.*
Inventarium opum humanarum.
Catalogus Polychrestorum.

L I B.

L I B. IV.

Triumphus hominis, *seve de summis natu-
ra humana.*
*Physiognomia corporis in motu. Narrationes
Medicinaler.*
Anatomia comparata.
*De curatione morborum habitorum pro insana-
bilibus.*
De Euthanasia exteriori.
De medicinis authenticis.
Institutio Theriacum naturalium.
Filium medicinale.
De prolongando curriculo vite.
De substantia anime sensibili.
De mixtibus spiritus in motu voluntario.
De differentia perceptionis & sensus.
Radix perspicua, seve de forma lucis.

L I B. V.

Experientia literata, seve venatio Panis.
Organum novum.
Topica particulares.
Elenchi dolorum.
De analogia demonstrationum.

L I B. VI.

De notis rerum.
Grammatica philosophans.
Tradito lampadis, seve methodus ad filios.
De præcuria sermonis privati.
*Colores boni & mali apparentis, tam simplices,
quam comparati.*
Authentica verum.
Formule minores orationum.

D d ;

L I B.

L I B. VII.

Saryra scita, *seve de interioribus rerum.*
 Georgia animi, *seve de cultura morum.*

L I B. VIII.

Amanuens vitæ, *seve de occasionebus sparsis.*
 Faber fortunæ, *seve de amitu vitæ.*
 Consul paludatus, *seve de proferendis imperiis finibus.*

Idea iustitiæ universalis, *seve de fontibus juris.*

L I B. IX.

Sophron, *seve de legitimo usu rationis humana in divinis.*
 Irenæus, *seve de gradibus unitatis in civitate Dei.*
 Utres cœlestes, *seve emanationes scripturarum.*

I N-

I N D E X
Rerum & Verborum.

A.

A	Aton orator.	365
	Abel & Cain imago duarum vitarum.	37
	Academiarum artium consilio valde utilis.	100
	Academici & sceptici philosophi.	297
	Academicorum philosophia præstantissima juxta Cicronem.	375
	Acatalesia opinio.	297
	Accentus verborum.	348
	Acroamaticum dicendi genus deboniflatum.	338
	Aliones theatricales maxime utiles.	145
	Aliones ad amplificandas literas circa quot versentur objecta.	91
	Alionum theatricum utilitas.	415
	Alionum solennitates.	114
	Acuminatum versus penetrat quam obtusum.	
		371
	Acus nautica versorionum.	304
	Aditus facilis, & vultus comis.	476
	Admiratio proprie quid.	10
	Admiratio Deum spectat, scientia creaturarum.	ibid.
	Admiratio fumen scientia.	9
	Adriaticus secreti investigator.	68
	Adulatio literarum dignitati nocet.	31
	Adulsi partes efformare aliud, aliud componere.	447

D d 4

Æg-

INDEX RERUM

<i>Aegyptiis plurimas artes debent initiū.</i>	193
<i>Aegyptii verisissimi doctores.</i>	58
<i>Aegyptus septem annos fertiles, totidem steriles habuit.</i>	475
<i>Amuli & aequales considerandi.</i>	524
<i>Enigmata deobscurata.</i>	358
<i>eorum usus & fines.</i>	ibid.
<i>Equivocationes sunt sophismata sophismatum.</i>	328
<i>Esculapio quare Circe à poëtis data fuerit.</i>	248
<i>Estimatio rerum ad bellum necessaria.</i>	168
<i>Affectationes vanae.</i>	34
<i>Affectus nemo melius descripsit quam poeta & historicus.</i>	461
<i>Affectus etiam sepulchri resurgunt.</i>	174, 175
<i>Affectus nunquam acquiescunt.</i>	175
<i>indomiti sunt instar tigridum.</i>	ibid.
<i>deformes & inconditi.</i>	ibid.
<i>quod experientia repudiavit ambiunt.</i>	176
<i>hedera similes.</i>	ibid.
<i>in religionibus luxuriantur.</i>	176, 177
<i>sunt brevis furor.</i>	177
<i>inquisitionem & admonitionem non ferunt.</i>	ib.
<i>Affectus quemodo differant à ratione.</i>	368
<i>Affectus vehementiores ambigui sunt sexus.</i>	174
<i>Agens patiens.</i>	440
<i>Agessilai de Pharnazo dictum.</i>	25
<i>Alacritas nimia colibanda.</i>	522
<i>Album pratoris apud Romanos.</i>	573
<i>Alchymia multum habet phantasiae.</i>	44
<i>Alchymista & Paracelsus refutantur.</i>	246
<i>Alexander Achilli praconem Homerum irritavit.</i>	69, 70

Alexan-

ET VERBORUM.

<i>Alexander ab Aristotele, Callisthene aliisque edoctus.</i>	69
<i>Alexander Casandrum perstrinxit, Callisthenem clam odio habuit.</i>	71, 72
<i>Alexander assentatores irrisit.</i>	70
<i>Antipatrum perstrinxit & Parmenionem.</i>	72, 73
<i>Alexander Magnus.</i>	15
<i>Alexander moluit suffragari victoriam.</i>	73 & 548
<i>Alexander summus logicus.</i>	71
<i>rhotor.</i>	72
<i>politicus.</i>	73
<i>Alexandri Borgiae dictum.</i>	235
<i>Alexandri expeditio in Asia.</i>	48
<i>Alexandri iudicium de Dazii arcana.</i>	70
<i>Epistola oburgatoria ad Aristotelem missa. lib. doctrina quam imperio maxime praecellere.</i>	ib.
<i>apophthegma in Diogenem.</i>	ibid.
<i>Alexandri Severi imperium.</i>	15
<i>Algebra.</i>	222
<i>Alphabetum vulgare occultum.</i>	348
<i>Altercationes vanae.</i>	34
<i>Amannensium infestia.</i>	353
<i>Amare & sapere.</i>	102
<i>Ambigua quemodo tollenda.</i>	582
<i>Ambivio pestis hominum.</i>	443
<i>Amici cadant, modo inimici intercidant.</i>	346
<i>Amici fures temporis.</i>	477
<i>Amici morveant se in vicem.</i>	504
<i>Amicitia cum quibus contrabenda ad inquisitivum amorem.</i>	520, 521
<i>Amicorum delectus sit prudens.</i>	502
<i>Amicorum mollities in amovendo reprehenditur.</i>	504

D d 5

Anne-

INDEX RERUM

<i>Amnesia.</i>	503
<i>Avor & cupido, rerum concordia.</i>	161
<i>Avor mori format optime.</i>	470
<i>Avobaptistarum heresi.</i>	437
<i>Analytica.</i>	325
<i>Anatomia simplex & comparata.</i>	254
<i>Anatomia virorum.</i>	256
<i>Anaxarchi parientia.</i>	238
<i>Anima divina aura particula.</i>	543
<i>Anima facultates.</i>	276
<i>Anima sensibilis non est entelechia.</i>	281
<i>Angeli ceciderunt.</i>	470
<i>Angelorum & Spirituum natura nec inscrutabilis nec interdicta.</i>	187
<i>veneratio prohibita.</i>	ibid.
<i>Angelorum natura Deo proxima.</i>	55
<i>Angelorum ordines.</i>	56
<i>Angli bellicosi.</i>	531
<i>Anima brutorum est substantia corporea.</i>	276
<i>Anima humana doctrina.</i>	273
<i>Anima humana praecellentia supra animas brutorum.</i>	274
<i>Anima rationali substantia.</i>	275
<i>Animarum emanationes duae.</i>	273
<i>Anima quo dignior eo plus compatitur.</i>	492
<i>Animi bona primum quaerenda.</i>	544
<i>Animi cultura.</i>	454
<i>Animi emendatione opus.</i>	535
<i>Animi hominum nunc in perfectiore, nunc in deteriori statu referuntur.</i>	467
<i>Animi hominum qua clare referandi.</i>	517, 518
<i>Animi iactantia sunt oculi, os, unguis, gestus.</i>	516
<i>Animi</i>	

ET VERBORUM.

<i>Animi impetum cohibere maximum quid.</i>	419
<i>Animi vexatio & inquietudo.</i>	472
<i>Animus humanus instat spualis.</i>	7
<i>Animus humanus ne penitet, laborat.</i>	324
<i>Animus verè sapiens ac valisus.</i>	439
<i>Animus quomodo succedat.</i>	532
<i>Annales quomodo à diariis differant.</i>	154, 135
<i>Antinomia.</i>	576
<i>Antropomorphitarum heresi.</i>	531
<i>Antiquitas quatenus retineuda.</i>	121
<i>Antiquitates quid sint.</i>	124
<i>Antiquitatis & novitatis studium.</i>	46
<i>Antiquitatis reverentia.</i>	47
<i>Antichristus omnium saeculorum maximus impostor.</i>	151
<i>Antitheta rerum varia. à pag. 392 usque ad paginam</i>	418
<i>Antonini pii vitium vitandum.</i>	363
<i>Antonius Cymini sceler vocatur.</i>	68
<i>Anytus Societatis acesator.</i>	12
<i>Ape.</i>	294
<i>Aporismi unde conficiendi.</i>	359
<i>Appetuum duo genera.</i>	208
<i>Aprophlegmata secures & micrones verborum.</i>	
	142
<i>Apotheosis.</i>	64
<i>Aqua in summo posita.</i>	303
<i>Aqua quam vinum plus ponderis habet.</i>	310
<i>Aqua salsa luescit nocte.</i>	285
<i>Aqua dulcis in quem finem excogitatur.</i>	91
<i>Arcana difficulter regi possunt.</i>	517
<i>Arctipias poeta bonus.</i>	237, 238

INDEX RERUM

<i>Atchimedis ingenia.</i>	310
<i>Architectura.</i>	447
<i>Argentum virum quomodo stupesciat.</i>	303
<i>Anisippus Dionysio ad pedes proccidit.</i>	32
<i>Aristoteles affectus non notavit in ethicis.</i>	460
<i>ejus disceptationes de voluptate & dolore.</i>	461
<i>Aristoteles Alexandri præceptor.</i>	69
<i>Aristoteles Democritum, dum fugillet, laudat.</i>	361
<i>Aristoteles improbat quod nova artium vocabula finxerit.</i>	191
<i>ingenii admirabilis, sed ambitiosus.</i>	ibid.
<i>Aristoteles Otomanis similis.</i>	212
<i>commendatur.</i>	213
<i>accusatur.</i>	220
<i>Aristoteles refutat.</i>	314
<i>Aristotelis animalium historia.</i>	43
<i>Aristotelis erga rhetores simulatio.</i>	363
<i>Aristotelis sententia de consuetudine rejicitur.</i>	462, 463
<i>Aristotelis sententia de virtute.</i>	454
<i>Aritmetica.</i>	231
<i>Ars à natura, & artificialia à naturalibus, quomodo differant.</i>	107 & seq.
<i>Ars iudicii.</i>	299
<i>Ars natura subministrat.</i>	252
<i>Ars sine usû parvi facienda.</i>	336
<i>multa exempla artium inutilium afferuntur.</i>	ibid.
<i>Artes quid efficiant.</i>	11
<i>Artes invenienti adolescenti.</i>	317
<i>Artes emolliunt mores.</i>	20
<i>Artes</i>	385

ET VERBORUM.

<i>Artes liberales florent rep. in summo posita.</i>	272
<i>Artes logicae quatuor.</i>	290
<i>Artes male damnantur.</i>	540
<i>Artes quæ ad visum & auditum spectant quare liberales.</i>	271
<i>Artibus idem accidit quod plantis.</i>	357
<i>Articuli inquisitionis de gravi & levi.</i>	318
	& seqq.
<i>Astria nulla inest fatalis necessitas.</i>	201
<i>Astrologia multa commenta refelluntur.</i>	198
<i>videlicet planetarum per certas horas imperium.</i>	ibid.
<i>distributiones domorum.</i>	198, 199
<i>doctrina de nativitatibus.</i>	199 & seq.
<i>Astrologia multis suspensionibus referta.</i>	198
<i>Astrologia multum habet phantasia.</i>	44
<i>Astrologia quid retinendum.</i>	200
<i>quid in ea desideretur.</i>	201
<i>Astrologia sana desideratur.</i>	ibid.
<i>quomodo consicienda.</i>	201 & seq.
<i>ad quid adhibenda.</i>	206 & seq.
<i>Astronomia comparatur cum Prometheo.</i>	195
<i>quid & quantum in illa desideretur.</i>	195 & seq.
<i>Astronomia & astrologia differunt.</i>	195
<i>Atalantæ malum.</i>	53
<i>Athenienses culpantur à Demosthene.</i>	533
<i>Athletica.</i>	270
<i>Atlantis fabula.</i>	324
<i>Atomi.</i>	151
<i>Atomi Democrito non fuerunt principia rerum.</i>	309
<i>Atti-</i>	309

INDEX RERUM

Atticus Ciceronem monet de vultu & gestu.	476, 477
<i>Aucupium mos.</i>	461
Augustinus Donius.	276
Augustus non fuit dissimilator.	531
<i>ad statum Iulii maxime pretendit.</i>	ibid.
Augustus Cæsaris mortuorum ab amicis quid petierit.	512, 513
Augustus & Septimius summa patravimus mala, etiam bona.	543
Augustus perpetuus in oculis hominum vixit.	523
Aurum aliquando excoquitur igne.	108
Aurum imbibit argentum vivum.	304
Aurum plus ponderis, minus dimensionis quam argentum habet.	310
Aurum produci potest multa & sagaci molitione.	227
Authentici scriptores.	584
Auxiliares libri.	ibid.
Axiomata convincibilia facere, felicitas est ingenii.	352, 363
Axiomata varia.	180
<i>diversi scientiæ applicantur.</i>	18. & seq.
<i>qualia adhuc nemo composuit.</i>	183

B

B <i>Afflictiæ aspectu necat.</i>	451
Bella moderna in tenebris geruntur.	559
Bella non levi de causa suscipienda.	13
<i>quale genus Belli eligendum</i>	ibid.
Bella Romanorum quemodo gesta.	166
Belli causa.	556
<i>propa-</i>	

ET VERBORUM.

<i>propagatio legis & secta.</i>	ibid.
<i>injuria illata.</i>	ibid.
<i>auxilia sociis mittenda.</i>	ibid.
<i>Belli causa iusta sit.</i>	167
<i>Belli nervus an pecunia.</i>	535
<i>in Bello maxime profunt celeritas.</i>	169
<i>consiliorum occultatio.</i>	ibid.
<i>providentia.</i>	170
<i>Bellum adversus Brutum & Cassium vindicatum mortem Cæsaris : Severi, Pertinacis : Bruti, Lactetie mortem vindicavit.</i>	168
<i>Bellum Britannicum à Carolo VIII. Galliarum rege gestum.</i>	166
<i>Bellum Philippus & Alexander diversimodè gestum.</i>	ibid.
<i>Bernardus Telesius.</i>	276
<i>Biantis verba præclara.</i>	539
<i>Bibliotheca.</i>	92
<i>Bona animi & corporis raro in homine conveniunt.</i>	472
<i>Boni exemplar sive imago.</i>	431
<i>Boni posterum natura optime descripta.</i>	432
<i>etiam comparati.</i>	ibid.
<i>Bonorum animi & corporis relatio.</i>	472
<i>Bonum actuum differt à bono communi.</i>	442
<i>Bonum commune quantum prævaleat individuali.</i>	435
<i>Bonum communitatis, sive officii.</i>	446
<i>Bonum individuale.</i>	434
<i>Bonum individuale vel actuum vel passivum.</i>	440
<i>Bonum passivum dividitur.</i>	443
<i>Bonum</i>	

INDEX RERUM

<i>Bonum perfectivum.</i>	ibid.
<i>conservativum.</i>	444
<i>Iorum contra botrum citius maturefcere.</i>	304
<i>Britannicæ regnum potentia navali præcellit.</i>	538
<i>Bruti animadvertio in filio.</i>	433
<i>Bruti dictum quod sub exitu profulit.</i>	544
<i>Burgundus quidam principis Aurofionenfis interfeffor.</i>	238
C	
<i>Cæfar ad gubernatorem navis.</i>	387
<i>Cæfarem Cicero laudat coram.</i>	450
<i>Cæfaris libri de analogia.</i>	343
<i>Cæfar maluit efferrius in obfcuro loco quam fecundus Romæ.</i>	330, 331
<i>Cæfaris verba ad Oppium Balbum.</i>	100
<i>Calcearius.</i>	314
<i>Calendariam dubitationum & falſitatum.</i>	112
<i>Calidum fertur ſuſum.</i>	307
<i>Calumniare audacter, &c.</i>	326
<i>Capra animal conſervium.</i>	156
<i>Carmin quid ſit.</i>	143
<i>Carminum varia genera.</i>	347 & ſeq.
<i>Carnes in nonnullis cellis citius putrefcunt.</i>	310
<i>Catoli V. imperatoris diſterium.</i>	543
<i>Catri & Aſcani ſcripta.</i>	35
<i>Caſſii & Bruti imagines.</i>	24
<i>in Caſtellis expugnandis non ſubinde harendum.</i>	160
<i>Cæſus annes humana prudentia non poteſt capere.</i>	564, 565
<i>de Catena aurea fabula.</i>	187
<i>Catullina incendiarii rerumpub.</i>	541
	Cato

ET VERBORUM.

<i>Cato Cenſorius Carneadem dimitteudum cenſet.</i>	12
<i>Cato Cenſorius linguam græcam diſcit.</i>	20
<i>Cato major ſua fortuna faber.</i>	511
<i>Catonis ingenium verſatile.</i>	532, 533
<i>Catonis minori laus à Cicetone data.</i>	455
<i>Cato V. cenſus laborioſus, ſed parum ad rem.</i>	534
<i>Cauſa phyſica hominem à Deo & providentia non abducunt.</i>	223
<i>Cauſarum finalium in quiſito ſterilis.</i>	224
<i>de Cantelis & vitis reſpectu deſideratur in quiſito.</i>	452
<i>Celeritas in ſervis maxime ſpectatur.</i>	498
<i>Celli ſententia de anatomia virorum.</i>	256
<i>Cellus medicus lauclatur.</i>	299
<i>Centurio apud Tacitum.</i>	238
<i>Cepa ſemen.</i>	301
<i>Cicendula.</i>	185
<i>Characteres Chineſium.</i>	341
<i>Charitas ſcientia anti dotus.</i>	95
<i>Charitas vinculum perfectiõis.</i>	469
<i>non admittit exceſſum.</i>	470
<i>Chineſium characteres reales.</i>	341
<i>Chromantia res vana.</i>	241
<i>Chriſtus ſummus medicus.</i>	245
<i>Chronica.</i>	125
<i>Chronologia.</i>	124
<i>Chymica cui comparanda.</i>	44
<i>Chymicarum dictum approbatur.</i>	189
<i>Chymicorum nova Philoſophia.</i>	50, 51
<i>Chymicorum phalanx fanatica.</i>	350
<i>Cicero ad Cæſarem.</i>	386
	Cicero

INDEX RERUM

Cicero Catonem <i>accusat.</i>	27
<i>Philosophorum dicta duriora excusat.</i>	ibid.
Cicero de <i>petitione consulatus.</i>	481
Cicero de <i>Socrate querela.</i>	235
Cicero de <i>oratio pro Marcello.</i>	457
Cicero de <i>studium eloquentia.</i>	365
Cicero <i>vocabulum (inceptum) Graece reddi posse negat.</i>	345
Cyprarum <i>referatio.</i>	353
Cypra.	348
<i>Inspectione caret.</i>	349
Cyreni <i>scientia.</i>	474
<i>eius tres partes.</i>	475
Civitatis <i>jurisliber aliter largiendum.</i>	555
Cleoni <i>quid obijciatur.</i>	367
Caelestia <i>moventur per circulos perfectos.</i>	137
Cena, <i>ad quam Brutus, Callius & alii invitati.</i>	433
<i>Cognitio in Deo est originalis.</i>	55
Collocatio <i>in oratione plurimum gratia parit.</i>	419
Coloniae <i>deducendi consuetudo.</i>	573
Columbi <i>negotio.</i>	488
Cominae <i>sententia.</i>	492
Cometa <i>possunt praenuntiari.</i>	204
Commentarii <i>proprie quid.</i>	333
Comperendinare <i>cautendum.</i>	482
Concordiam <i>tractandi via duplex.</i>	503
Conscientia <i>valde efficax ad occultandas desideria.</i>	528
Confusio <i>Linguarum post diluvium.</i>	18
Congressus <i>impar fugiendus.</i>	481
Coniuncti <i>generose dictum.</i>	438
Conjunctio	359

ET VERBORUM.

Conscientia <i>lex.</i>	597
Conscientias <i>irritare graece.</i>	485
Conservatio <i>rerum qualis.</i>	265
Consilia <i>callida expectatioe leta.</i>	506
Consilia <i>insubria, quae profunda dissimulatione obteguntur.</i>	512
Consiliorum <i>quidam fiduciosae.</i>	546 & seq.
<i>quidam negotio pares.</i>	547
Consiliaris <i>empiricus summam rerum mandare periculosum est.</i>	14
Consilii <i>prudencia & sanitate opus est ad literas.</i>	90
Consiliorum <i>proprium occultatio, hostilium ex- ploratio in bello plurimum potest.</i>	169
Consuetudinis <i>magna vis.</i>	462
Consuetudo <i>altera natura.</i>	465 & 553
Contemplatio <i>creaturarum producit scientiam.</i>	10
Contemplativam <i>vitam nescit Theologia.</i>	436
Contemplativa <i>vita aliter praeservanda.</i>	435
Contrarium <i>eadem est ratio.</i>	369
<i>in Contrarium intendendum.</i>	464
In <i>Conversando prudencia.</i>	476
Copernici <i>sententia de ratione terra revinci potest.</i>	235, 236
Copia <i>mercenaria multam valet.</i>	549
Corporis <i>partes interna tam dissimiles sunt in ho- minibus, quam frontes aut nasi.</i>	235
Cor <i>tantum arena maris.</i>	482
Corvi.	294
Cosmetica.	269
Creationis <i>historia.</i>	55
Credulitas	359

INDEX RERUM

<i>Credulitas ecclesiasticis historis nocuit.</i>	42
<i>Credulus libenter decipit.</i>	ibid.
<i>Cretenses mendaces.</i>	459
<i>Curia.</i>	420
<i>quomodo tractanda.</i>	421 & seq.
<i>Criticorum quorundam temeritas.</i>	ibid.
<i>moribus.</i>	ibid.
<i>Croesus Soloni aurum ostendit.</i>	549
<i>Culpa admissa cum nondum de auctore constat,</i>	
<i>homines valde tumultuantur.</i>	380
<i>Cupiditatis origo bonum apparet.</i>	173, 174
<i>Curia.</i>	570
<i>censores & pratoris.</i>	571
<i>Curia iurisdictione amplari multa contentione non</i>	
<i>debet.</i>	590
<i>Curiositas in literatis damnatur.</i>	34
<i>Curiositas inanis.</i>	484
<i>Curiosus in aliena republica.</i>	128
<i>Custodiendi ars.</i>	334
<i>Cydra confectores.</i>	305
<i>Cumini sceleres.</i>	363
D	
<i>Dare, beatius quam accipere.</i>	440
<i>Daniel de novissimis temporibus.</i>	138
<i>Davidis lex militaris.</i>	95
<i>Decime facultatum.</i>	542
<i>Decipratis.</i>	353
<i>Declamatio in medicis.</i>	249
<i>Declaratio sui quam sit utilis & quomodo exer-</i>	
<i>cenda.</i>	516
<i>Decreta exeant palam.</i>	571
<i>Defectus</i>	

ET VERBORUM.

<i>Defectus quomodo occultandi.</i>	528
<i>Deformes felices evadunt.</i>	530
<i>Defunctorum possessio bona fama.</i>	487
<i>negligitur hoc arvo.</i>	ibid.
<i>Dei iudicia inscrutabilia.</i>	140
<i>& tamen majoribus characteribus descripta.</i>	ibid.
<i>Dei opera ostendunt ejus potentiam & sapien-</i>	
<i>tiam, non imaginem.</i>	186
<i>Dei opera per ambages fiunt.</i>	257
<i>Dei potentis & sapientis duo maximi praecones</i>	
<i>verbum & mundi imago.</i>	159
<i>Democratia.</i>	557
<i>Democriti dictum commendatur.</i>	189
<i>Democriti philosophia solidior est Aristotelis &</i>	
<i>Platonis.</i>	221
<i>Demonstrationum quatuor genera.</i>	333
<i>Demosthenes crues suos assatur.</i>	379
<i>Demosthenes laudatur.</i>	337
<i>Demosthenis ad Athenienses oratio.</i>	27
<i>Demosthenis diligentia.</i>	315
<i>Demosthenis querela.</i>	382
<i>Demosthenis responsio ad Aeschynem.</i>	19
<i>Dendamis Indis responso ad Alexandrum.</i>	597
<i>Deo secreta cordis & successiones temporis patent.</i>	
	604
<i>Depurationis metallorum error.</i>	302
<i>Derisor non eruditus.</i>	485, 486
<i>Derisores rempub. perdunt.</i>	490
<i>Desideria quaedam humilia: cithara Neroni,</i>	
<i>gladiatoria Commodio, aurigatio An-</i>	
<i>tonio.</i>	442
<i>Designatio</i>	

INDEX RERUM

<i>Designatio publica virorum idoneorum ad inquirendas scientias instituenda.</i>	101
<i>Deffectio apud Deum est contumelia.</i>	596
<i>Deffillandi modus.</i>	305
<i>Deffiliatio clausa possit fieri.</i>	312
<i>Deus ad infirmitatem captivi nostri se dirigit.</i>	599
<i>Deus captivi humani se accommodat.</i>	296
<i>Deus facultatum decimas, temporis septimas exigit.</i>	542, 543
<i>Deus primo illiteratos ad fidem disseminandam evocavit.</i>	61
<i>Deus sanctus, sanctus, sanctus.</i>	218
<i>Deus verbum celat ut inveniat.</i>	60, 61
<i>Dialectica fons.</i>	317
<i>Dialectica & rhetorica differunt.</i>	369
<i>Dialectica subtervit intellectui.</i>	366
<i>Diaria differunt ab annualibus.</i>	155
<i>quomodo in usu.</i>	ibid.
<i>Dichotomia.</i>	388
<i>Dies, qua Deus requievit, benedicta.</i>	56
<i>Differentia inter oratorem & sophistam.</i>	327
<i>Dissidentia error in quibusdam literatis.</i>	47
<i>Digestum verum.</i>	578
<i>quod rebus consistet.</i>	ibid.
<i>Dignitas scientia in archetypo quaerenda.</i>	54, 55
<i>Dignitates ingenia hominum corrumpunt.</i>	459
<i>Diligentia fructus.</i>	500
<i>Dimidium facti qui bene cepit habet. &c.</i>	382
<i>Diogenis praeceptum dictum.</i>	439
<i>Diogenis ad quendam responsio.</i>	32
<i>Dionysii fabula.</i>	172 & seq.
	Diony-

ET VERBORUM.

<i>Dionysius senior minus malus fuit quam junior apud Syracusanos.</i>	374
<i>Disciplina prisca revocata est.</i>	25
<i>Discipuli qualem magistri fidem debeant.</i>	46
<i>Discordia domestica incommoda.</i>	487
<i>Discurfus super historiam & exempla super epistolas.</i>	509
<i>Dispositionum characteres.</i>	457
<i>tunde seligendi.</i>	457 & seq.
<i>Disfimulation errorum.</i>	330
<i>Distributio honorum apud veteres.</i>	64 & seq.
<i>Doctrinatio duplex.</i>	277
<i>Doctrinatio naturalis.</i>	278
<i>Doctissimi viri haeticorum coryphaei.</i>	6
<i>Doctrina de excellentis humani generis desideratur.</i>	237
<i>Doctrina de exemplari.</i>	431
<i>Doctrina de homine duplex.</i>	237
<i>Doctrina de negotiis.</i>	479
<i>Doctrina de idole humani animi desideratur.</i>	335
<i>Doctrina immortalitatem parit.</i>	179
<i>Doctrina omnis ad usum & actionem referenda.</i>	91
<i>Doctrina potentiam suam etiam in militia exercet.</i>	69
<i>Doctrina semper progressum spirat.</i>	84
<i>Doctrina partitio triplex.</i>	104
<i>Doctrina sedes annotationis facultatis.</i>	ibid.
<i>Doctrina speculativa partitio.</i>	190
<i>Doctrina tres intertempores.</i>	34
<i>Doctrina varia effecta.</i>	28
	Domi-

INDEX RERUM

Domitiani vaticinium.	67
Dramatum maximus usus.	145
Dubia quomodo tollenda.	582
Dubitationes solvenda & certo terminanda.	
	211, 212
Dubitationum calendarium desideratur.	212

E

E cho qua.	163
Ecclesia arca in diluvio, in eremo, in templo.	138, 139
Ecclesia eruditionem gentilem conservavit.	62
Educationis collegia commoda.	470
Electioes quatenus retinenda.	205
Elenchi sophismatum.	326
ab Aristotele tractati.	ibid.
à Platone.	ibid.
Elenchi hermenis.	327
imaginum.	328
Elenchorum doctrina.	326
Elizabetha Angliæ regina.	89
Eluxur.	227
Eloquentia Augusti.	2
Eloquentia & sapientia differunt.	365
Eloquentia sapientia inferior.	ibid.
Emanationes scripturarum desiderantur.	606
Emblema pars memoria artificialis.	337
Empiricorum temeritas.	14, 460
Epidemium dormiens.	163
Epaminondas Thebanus.	13
Epicteti philosophia.	438
Epicteti præceptum de philosopho.	521
Epicteti	347

ET VERBORUM.

Epicteti sententia sapiens.	81
Epictetus gradus tranquillitatis facit.	380
Epicteti mors.	248
Epicteti sententia de seipso damnatur.	154
alia ejusdem laudantur.	162
Epictetus diis humanam figuram tribuit.	331
Epistola.	141
Epistola Ciceronis ad Atticam.	510
Epistola Spartana.	351
Epitoma historiæ ut teratines rejiciuntur.	
	125
Erasmi octo.	35
Error in digestionem prima.	297
Errores variis quibus litera impediuntur, recensentur.	à pag. 45 ad 54
Eruditi malunt letare.	24
Eruditio mores emollit.	80
quid prætorum efficiunt.	ibid.
moris timorem auferit.	81
Eruditio non alanda, sed accipitri similis.	
	313
Eruditio plus remediis affert quam mali.	16
Eruditio politici non est impedimento.	14
Eruditus notum quid maxime inurat.	479
Eruditum scilicet à morte Domitiani usque ad imperat. Commodum.	67
Esset, Pythagoræ à carniæ usu abstinentur.	
	493
Esse, seipsum à bene esse, maledictio.	542
Ethica duplex.	431
Ethica prima discenda quam politica.	466
Ethica Theologica sumula.	451
Ec	Ethica

INDEX RERUM

<i>Ethica sicut.</i>	357
<i>Ethica partitio.</i>	428
<i>Etymologia originalis nominum rejicienda.</i>	344
<i>Euclidis geometria.</i>	211
<i>Euclidis Theon.</i>	422
<i>Euphonia & diaphonia.</i>	346
<i>Euthanasia exterior defideratur.</i>	258
<i>Examen sui iustificandum.</i>	522, 513
<i>Excusatio à re nata preferenda.</i>	483
<i>Exempla quomodo in iure tractanda.</i>	566. 8c seq.
<i>Exempla recentia rectam rationem non sapiunt.</i>	568
<i> vetustiora caute recipienda.</i>	ibid.
<i> sunt iustar aqua.</i>	569
<i>Exemplorum fragmentis abstinendum.</i>	568
<i>Exercitia scholastica qualia esse debeant.</i>	99
<i>Exercitia iustius intermittere quam subinde repetere.</i>	414
<i>Exercitius Persarum in campis Arbela.</i>	548
<i>Exercitius veterum ad quid conducat.</i>	557, 553
<i>Excusatio bona ubi est, sepe decet omnia.</i>	478
<i>Experientia literata.</i>	299
<i>Experientia debentur inventa utilissima.</i>	162
<i>Experientia licet non semper succedant, tamen informant.</i>	312
<i>Experimenti sortes.</i>	311
<i>Experimenti variatio.</i>	300
<i> productio.</i>	303
<i> translatio.</i>	304
<i> inversio.</i>	307
<i> compulsio.</i>	308
<i> applicatio.</i>	

ET VERBORUM.

<i>applicatio.</i>	310
<i>copulatio.</i>	ibid.
<i>Ezechiel de Pharaone.</i>	511

F

F Abius Maximus reprehenditur à Michiavello.	535
<i>Fabula Æliopi de muliere.</i>	302
<i> de rapta.</i>	377
<i> de vulpe & felis.</i>	390
<i>Fabula perantiqua.</i>	94
<i>Fabula philosophi cuiusdam.</i>	112
<i>Fabula Mennicus Agrippa seditionem sedavit.</i>	146, 147
<i>Fabula Penthei & Orphei.</i>	173
<i>Facere hoc oportet, & illa non omittre.</i>	539
<i>Facilitas morum in iudice corruptela immanium perniciosior.</i>	500, 501
<i>Facilitas nimia credendi quantum nocuerit.</i>	42
<i>Factio factione sedatur.</i>	462
<i>Factis non omnino silendum.</i>	518
<i>Falsitatum calendarum desideratur.</i>	212
<i>Falinus regis Artaxarxis legatus.</i>	78
<i>Fama bonorum & malorum qualis sit post obitum.</i>	487
<i>Fama & excusatio astus habent.</i>	535
<i>Fama omnis à domesticis manat.</i>	488
<i>Fama opus ad bellum.</i>	172
<i>Fama saliva vulgi.</i>	491
<i>verior fama à domesticis emanat.</i>	520
<i>in Familia discordia humilis quidam sit propositum.</i>	483

INDEX RERUM

Famulicia & satelitia ad miliciam potentiam conducunt.	352
Famulitum inferius festorum vigiliis compara- tur.	374
Fascinatio.	379
Fasli & chronologia.	384
Fata verum quid.	353
Fatis accedendum.	336
Fides noctu eorum.	286
Felicitas res inimitabilis.	337
Fenestra ad revolandum aperta.	359
Ferrum fortis ad magnetem, nisi ponderosius fue- rit.	434
Fides Christiana.	598
Fides in statu gloria cessabit.	596
Fides quibus habenda.	452
Fiducia exerejus infelice.	542
Filius frangi nauci.	486 487
Finis Astrologia, magi naturalis, & Chymica, quid.	44 44
Fonies iuris.	562
Forma suae scientiae verum obiectam.	215
Formica.	294
Formica se tuetur, at hortis vocat.	310, 511
Formicarium artificum.	340
Formidant & spei affectus, alios omnes coarcent.	462
Formularum minorum collectio de fideratur.	429
Fortitudine & multitudinis impar es congressus.	548
Fortuna imita'ur mulieres.	543
Fortuna	

ET VERBORUM.

Fortuna indulgens animos enervat.	459
Fortuna sponte in gremium influit.	540
Fortuna vulgi filia.	354
ad Fortuna ardua irrequieta ambitio.	542
Fortuna doctima & speculatio.	514
Fortuna faber amosse suo perit mator.	534
Fortuna fabrica desolatur.	513
Fortuna nec vni, nec animi.	535
in Fortuna statu quam incremento modus faci- lius tenetur.	459
Fortuna sua quisque facer.	512
quomodo id fiat.	513
Fortuna vix egregi sponte non raro renuntiant.	514
ad Fortisiam comparandam qua requiruntur tam gravis quam qua ad virtutem.	513
Franciscus Rabelsius.	339
Frigidum seraturae dorsum.	307, 308
Fronti nulla fides.	516
Fructus serocini quomodo comparandi.	310, 311
Fucanda facies non est.	259, 270
Fucantuli.	270
Furor facer.	279

G

Allos Aspicus.	88
Gemina Martis & Maji.	377
Gemmariorum prudentia.	446
Generalia nemini non informant.	363
Geometria.	231
Georgius Agricola.	214
Gestus hieroglyphici.	342
E e 3	Gilber-

INDEX RERUM

Gilbertus de magno exalta scripsi.	156
Gilbertus Philolai dogmata reposuit.	214
Glacies & nitrum maxime refrigerant.	311
Globus plumbens.	304
Gorgones.	164
Græcæ.	165
Græci artibus magis idonei.	345
Græcorum licentia in compositione verborum.	ibid.
Grammatica duplex.	340
Grammatica usus exiguus in linguis vernaculis, major in externis.	343
Grammatica Philosophorum desideratur.	346
Grammatica viator est erga reliquas scientias.	343
bipartita.	ibid.
Grævia terram petunt.	434
de Grævi & Levi inquisitio.	318
Gregorii primi invidentia.	62
Guicciardinus de Clemente septimo, Cicero ad Atticum, Isionis & Phocionis fabula, & Cato secundus commendantur.	17

H

ad Habitum comparandum duo observentur tempora.	464
Habitus virtutes & vitia complectitur.	463
Hierosarca quo delectentur imperio.	84
Harmonia sapientie divina & rationis humana.	162
Hebræa lingua.	345
Hebræi genu Nazarae.	ibid.

Hedera

ET VERBORUM.

Hedera cui Dionysio sacra.	173
Hemicranium.	308
Henoch vita contemplativa princeps.	456
Henrici VII. Angliæ regis edictum prudens.	552
Henricus dux Guisii.	74
Heraciti parabola.	332
ejusdem verba.	50
Hermes quare trifrons fuit.	*4
Herodici valetudinis curatio.	419
Herodes qui.	64
Hieroglyphicorum usus vetustus & sacer apud Egyptios.	341
Hirudinis fabula.	502
Hispani parca impertinent jus civitatis, ut indigenarum paucitatem jam sentiant.	553
Bellicosi.	555
exercitum veterum alunt.	558
Hispanicum adagium.	518
Hispanorum imperium.	553
Historia ad memoriam pertinet.	104
quatuorplex.	106
Historia ad prophetias.	158
desideratur.	139
Historia cosmographica multiplex.	156
Historia Angliæ & Scotiæ qualis.	228
Historia appendix.	142
earum partitio.	ibid.
Historia de vitis partitio prima.	117, 121, 123
secunda.	156
disputata & dissentias.	122
vicia.	ibid.

Ec 4

Histo-

INDEX RERUM

<i>Historia ecclesiastica partitio.</i>	118
<i>Historia generationum partes.</i>	116
<i>Historia naturalis partitio prima.</i>	107
<i>secunda.</i>	115
<i>Historia rei levioris momenti plurimum derogant.</i>	135
<i>Historia industriae desideratur.</i>	114
<i>desideratur.</i>	117
<i>Historia iustitiae.</i>	123
<i>eius partitio.</i>	125
<i>leges severissima.</i>	133
<i>ei non inferenda poenitentia.</i>	136
<i>Historia legitima & absoluta rarissime invenitur.</i>	122
<i>Historia literaria desideratur.</i>	118
<i>eius conficiendi praecepta.</i>	ibid.
<i>eiusdem usus.</i>	110
<i>Historia mera, mixta, & ruminata.</i>	136
<i>Historia naturalis quomodo in finem facta.</i>	110
<i>Historia naturalis subiecto triplex.</i>	107
<i>usu duplex.</i>	115
<i>Historia homines seu providentia.</i>	140
<i>Historia temporis quae.</i>	127
<i>universalis & particularis.</i>	133
<i>eius partitio in annales & aëta diurna.</i>	134
<i>Historicorum veritas docet.</i>	127
<i>Homerus plures alius quam Sylla aut Augustus.</i>	84
<i>Homines domi celebres in metropoli vulgares.</i>	354
<i>Homines mutantur cum actionibus.</i>	515
<i>eorum veritas non cadit sub praeceptum.</i>	516
<i>sex modis elies potest.</i>	ibid.
	<i>Homo</i>

ET VERBORUM.

<i>Homo a d. Dei charitatem asserere debet.</i>	470
<i>Homo cecidit.</i>	ibid.
<i>Homo collocatur in Paradiso.</i>	56
<i>Homo homini lapsus.</i>	502
<i>Homionomia.</i>	578
<i>Homo se abneget & accedat ad Deum.</i>	595
<i>Honor in liberis monarchiis quam sub tyrannis suavior.</i>	83
<i>Hora agrotantibus longiores videntur sine horologio quam si hoc ipse mensurantur.</i>	389
<i>Hora subservit quomodo collocanda.</i>	19
<i>Hostis quando securus est invadendi debet.</i>	171
<i>Humanum corpus multipliciter compositum.</i>	246
<i>Hydraulica.</i>	271
<i>Hypochondriaci.</i>	241

I

<i>Iacobi VI. Angliae regis dictum.</i>	449
<i>eiusdem monarchialis iura.</i>	450
<i>Ianus bifrons.</i>	218
<i>Iason Thessalus.</i>	454
<i>Idola mentis humanae, fallacia.</i>	32
<i>Idola tribus, specus, fari, theatri.</i>	329
<i>Ichi responsum ad noxium.</i>	602
<i>Iesuitarum industria in informanda iuventute.</i>	25
<i>Iesuita Romanam fidem subvertunt.</i>	62
<i>Iesuitarum schola connoventantur.</i>	422
<i>Ietibel faciem pignoris oblerit.</i>	270
<i>Ignominia invidiam aliquando felices evadunt.</i>	530
<i>Illationes in fide Christiana quid.</i>	599
<i>Eo 5</i>	ibid.

INDEX RERUM

<i>Imitati cecitas & miseria.</i>	82
<i>Imaginationes vana.</i>	34
<i>Imaginum usus quid efficiat.</i>	280
<i>Imitatio aliorum non inapte suscipienda.</i>	525
<i>Imparitas in congressu fugienda.</i>	483
<i>Impedimenta doctrina.</i>	7
<i>Imperandi ars tria complectitur officia.</i>	545
<i>Imperatores insigniter docti & bellicosi.</i>	13
<i>Imperii fines quomodo preferendi.</i>	545
<i>Imperiorum magnitudo quomodo obtinenda.</i>	547
<i>mensura & calculi subijcitur.</i>	ibid.
<i>Imperiorum varietas.</i>	83
<i>Imperium scientia alii longe celsius.</i>	84
<i>Impetus animi cohibendus.</i>	522
<i>Impiorum misericordia crudelis.</i>	492
<i>Impostura & credulitas quantum literis noceat.</i>	42
<i>Impressiones.</i>	142
<i>Impudentium mens lapsa impolito similia.</i>	508
<i>Incedo laborantes.</i>	241
<i>Inceptatio Paulina.</i>	38
<i>India occidentalis inventionis causa.</i>	291
<i>Indice thesauri.</i>	559
<i>Indicii & directionis ars desideratur.</i>	299
<i>Individua sensum percollunt.</i>	105
<i>Inductio.</i>	523
<i>Inductionis forma.</i>	294
<i>Ineptum Græce non dicitur.</i>	345
<i>Infectantes quasvis mulieres matres vocant.</i>	213
<i>Infermatia prima in quavis causa iudicem maxime occupat.</i>	456
<i>Ingenia audacela sive iudicio se ingerunt.</i>	528
	ad

ET VERBORUM.

<i>ad Ingenia exercenda modi duo.</i>	425
<i>Ingenia gravia plus dignitatis quam felicitatis habent.</i>	533
<i>Ingenii pravi & malevoli descriptio.</i>	499
<i>Ingenio non omnes iudicandi.</i>	519
<i>Ingeniorum characteres.</i>	457
<i>unde subijcendi.</i>	457 & seq.
<i>Ingeniorum libertati servandum.</i>	423
<i>Ingenium irritatum tandem noscitur.</i>	114
<i>Ingratitudo erga bene meritos.</i>	500
<i>Injuria iustitiam polluant.</i>	502
<i>Injuriarum repetitio.</i>	503
<i>Injustitia fons triplex.</i>	562
<i>Inquisitionis legitima vera norma.</i>	514
<i>Insultiones & insultus trunco sarcutus.</i>	300, 301
<i>per Institutiones juvenes ad artem juris diligenter preparandi.</i>	585
<i>Instrumenta non grandissima, sed aprissima optime perficiunt.</i>	535
<i>Intellectus humanus magis afficitur affirmativis quam negativis.</i>	329
<i>Interrogatio prudens dimidium scientia.</i>	316
<i>Invenire quid sit.</i>	313
<i>Inventarum non opum humanarum.</i>	228
<i>Inventio artium desideratur.</i>	291
<i>Inventio.</i>	313
<i>non est.</i>	ibid.
<i>topica.</i>	314
<i>preemptoria.</i>	ibid.
<i>Inventionis logica species.</i>	291
<i>Inventores rerum & artium.</i>	58
<i>Invidia virtuti nulla est via.</i>	512
	Ec 6
	Invi-

INDEX RERUM

<i>Invidia hominum.</i>	376
Iohannes dux Saxoniz.	238
Iobi liber mysterii naturalis philosophia plenus.	
	59
Iobi questio.	10
Iocularia ars.	272
<i>Ira molli responso frangitur.</i>	482
<i>Iracundia cum hominibus ne res nostras misceamus.</i>	502
<i>Iridum artificiosarum imitatio.</i>	305
<i>Iter pigrorum quasi spes sperarum.</i>	500
Iudæ & Illachatis benedictio non conveniunt.	
	550
<i>Iudex qui optimus.</i>	573
<i>Index personarum non respiciat.</i>	500
<i>Iudicandi artis appendix desideratur.</i>	333
<i>in Iudice facilitas morum quam corruptela minorum perniciosior.</i>	500, 501
<i>Iudicia aenebra legum.</i>	583
<i>Iudicia Dei homini inscrutabilia.</i>	140
<i>Iudicia Dei impiorum machinis subvertunt.</i>	542
<i>Iudicia non facile sunt rescindenda.</i>	589
<i>Iudicia per personarum & causas filias tentari non debent.</i>	588
<i>Iudicii inopia.</i>	533
<i>Iudiciorum vacillatio.</i>	589
<i>de Iudicio sive arte iudicandi.</i>	323
<i>de Iudicio per iradictionem.</i>	ibid.
<i>per syllogismum.</i>	314
<i>Iudicium iniquum & infame vitandum in causa grati.</i>	502
Iulianæ edictum adversus Christianos.	62
Iulii	

ET VERBORUM.

Iulii Cæsaris amici.	514
<i>educatio & eruditio.</i>	74
<i>analogia.</i>	75
Anti-Cato.	ibid.
<i>apophthegmata.</i>	ibid.
Iulius Cæsar.	33
<i>Iulius Cæsar ab initio orator.</i>	524
<i>Iulius Cæsar arcana nunquam prodidit nisi simili dicto.</i>	511, 512
<i>Iulius Cæsar seditiosos sedat.</i>	76
<i>regis nomen affectat.</i>	ibid.
Metello respondet.	77
<i>de Syllæ dictatura iudicat.</i>	78
<i>Iuniorum institutio literatis committitur.</i>	24, 25
<i>Iuris dictiones.</i>	570
<i>Iuris enucleandi modus.</i>	582
<i>Iuris privati firmamentum.</i>	562
<i>latet sub involucris publici.</i>	ibid.
<i>Ius ex quibus exemplis hauriendum.</i>	567
<i>Ius publicum privati custos.</i>	565
<i>Iusti manet memoria.</i>	487
<i>Iustiniani opus non astate erudita instauratum.</i>	580
<i>Iustitia universalis.</i>	562
<i>Iustus misereatur etiam iumentis.</i>	492
<i>Interpres non idonei Erhices auditores.</i>	465
<i>multo minus Politica.</i>	466
<i>Inventus instauratio.</i>	227
<i>Ixonis fabula.</i>	226

Kalen-

INDEX RERUM

K

K Alendariam dubitationum & falsitatum
desideratur. 212

L

L Ab ore manant & lingua separati. 503
Labor animæ vincit. 294
Lapidi angulari inuitendum. 543
quis sit Theologia & philosophia Lapis angula-
ris. 543, 544
Laudari nemo debet coram. 450
Laudes variorum varia. 372
Laudes moderata profunt: importuna nocent.
507
Lectioibus in publicis quid desideretur. 95
Leges plurimum differunt. 563
Leges popales multo minus capitales sunt exten-
denda. 565
Leges reipublica anchora. 583
Leges sint certa. 564
in Legibus à gangrana cavendum. 577
Legibus antiqua fabula non miscenda. 587
in Legibus multi casus omitti. 565
Legibus nemo sapientior, quatenus accipiendum.
577
de Legibus obsecratis. ibid.
de Legibus serpservant philosophi & iuriconsulti.
564
sed scribunt melius cives. ibid.
Legis moralis magna pars sublimior est, quam
quæ lumen naturæ possit ascendere. 597.
Legu-

ET VERBORUM.

*Legulsi in practica potius quam in regulis juris
versati.* 14
Legum dignitas. 564
extenso. 565
Legum expurgatio sive digestum novum. 578
Legum finis & scopus. 563
Legum incertitudo duplex. 564
Legum obscuritas. 580
prologi vitandi. 581
*Legum regeneratio & instauratio quomodo sit
instituenda.* 579
de Legum retrospectione. 573
obscuritate. 575
accumulatione nimia. ibid.
novæ digestis. 578
descriptione obscuræ. 580
Lepidus nunquam servilis sententia auctor.
506
Leves gustus in philosophia quid moveant. 10
Lex perplexa. 580
Lex regule Lebia. 581
*Liber de officio regis, auctore Iacobo Angliæ
rege.* 448
*Liberis aucti præcipue sunt solliciti de futuris
temporibus.* 89
Libertas sermons. 511
*Libri ad naturalem philosophiam & medicinam
parum adjuvamenti adferunt.* 96
Libri auxiliares. 584
Libri duo scriptura & creatura. 63
Libri nimio plures fabulosi. 109
Libri quibus & quomodo numerandi. 32
Libri

INDEX RERUM

<i>Libri veterum scriptorum quare parum profunt.</i>	465
<i>Libri, spectantes ad munus vel artem auctorum, unum duntaxat vitium occupat.</i>	448
<i>Lingua antiqua & moderna differunt.</i>	345
	346
<i>Lingua sunt vehicula scientia.</i>	61
<i>Linguarum confusio post diluuium.</i>	58
<i>Linguarum variarum proprietates.</i>	346
<i>de Linguis trallatru qui scribendos.</i>	344
<i>Litera humaniores religionis duo officia perfecerunt.</i>	62
<i>Litera magis locupletant quam regna.</i>	84
<i>Litera, non amica sunt desidia.</i>	17, 18
<i>nec reverentiam legum convellunt, sed animos molliunt & sequaces reddunt.</i>	ibid.
<i>Litera quibus operibus amplificentur.</i>	91
<i>Litera quid efficiant.</i>	16, 17
<i>Litera jam tertio ad mortales redisse videntur.</i>	591
<i>Literarum dignitate immunitio, unde.</i>	22
<i>Literarum monumenta diutius durant quam qua manu facta sunt.</i>	86
<i>Literarum periculis tertis (qua in seculo hoc seculo est) Græcos & Romanos longo inter vallo superat.</i>	592
<i>Literarum summa voluptas.</i>	85
<i>Literata experientia.</i>	300
<i>Literati ad potentes se debent applicare.</i>	30
<i>& temporis seruire.</i>	31
<i>Litera-</i>	

ET VERBORUM.

<i>Literati frequenter inopes.</i>	22
<i>Literati non obferunt decorum.</i>	30
<i>Literati occupationibus delectantur.</i>	18
<i>Literati quare non facile se accommodent.</i>	29
<i>Literatorum fortuna.</i>	22
<i>Literatorum mores.</i>	24
<i>Literis & bello elaripopali.</i>	13
<i>Livia qualis.</i>	512
<i>Livius de urbe Roma.</i>	25
<i>Loc communes desiderantur.</i>	391
<i>Locorum communium usus.</i>	355
<i>Logica artes quatuor.</i>	292
<i>Logica nega.</i>	276
<i>Logica & ethica.</i>	233
<i>Logica & rhetorica non à pueris sed à provec- tibus tractantur.</i>	98
<i>Logica quare minus grata.</i>	289, 290
<i>Loquens cum vulgo, &c.</i>	322
<i>Locianus philosophum parasitum deseribit.</i>	31
<i>Jovem impetit.</i>	47
<i>Lucianum sive lucentium quorundam (absque igni) excipula.</i>	285, 286
<i>Lucis forma non cognoscitur.</i>	284
<i>Lucis origines inquirenda.</i>	286
<i>Lucius Commodus eruditus.</i>	68
<i>Luctetii dillam quo literarum voluptatem de- pugit.</i>	85, 86
<i>Lucti & villis causa plerique scientiam appe- tant.</i>	52
<i>Lullii ars impostura.</i>	364
<i>Lupus malestidivum pecorum non curat.</i>	548
	Lutheri

INDEX RERUM

Lutheri temporibus orationis luxuries inuoluit.	34
icum odium & contemptus erga scholasticos.	35
Lux prima creaturarum formarum.	56
Lyländri delitium perniciosum.	541

M

M achiavelli verba.	22 & 23
Machiavellus laudatur.	451
Machiavellus rejicitur.	540
Machinam seu fab. icam fabricare aliud, aliud fabricatam erigere.	447
Magia ceremoniali.	130
Magia califfis.	107
Magia naturalis desideratur.	22
Magia naturalis multum habet phantasia.	44
Magia Perlarum.	183
Magia quid.	225
Magi tres, reges.	ibid.
Magnanimitas in moribus non destruenda.	446
Magnes ferrum attrahit.	304
de eo plura.	308, 309
Magnum ex aëte descripsit Gilbertus.	156
Malacissatio.	268
Molorum per bona compensatio.	543
Maniacs.	270
Marcus philosophus.	68
patiens erga mores uxoris.	69
Margarita porcis non precipienda.	486
Moris dominium monarchia est otome.	558
de	

ET VERBORUM.

de eo qui se ferit Pompejus & Themistocles.	ibid.
Martyrum miracula multis fabulis scætant.	420, 443
Materia informis.	152
Mathematica aut pura aut mixta.	231
opus maximo utilitas.	231, 232
Mathematica & logica physica ancilla.	231
Mechanica.	111
Mechanici artes temporis progressus supplevit.	45
Mechanica historia usus.	113
qualis desideretur.	114
Medendi ratio nimis conopudiosa.	262
Medicamenta soporifera.	226
Medici agros accedunt magis quam faues.	375
Medici imperium.	496
Medici magis alieno studio quam arti propria intenti.	249
Medici morbos complures male insanabiles dezerunt.	257
Medici natura obvia est.	251
Medici officina.	258
Medici similes episcopis.	260
Medicina authentica & positiva desideratur.	261
Medicina deus Esculapius quare.	245
Medicina partes tres.	251
Medicina & musica quare à poetis coniungantur.	247
Medicina multis inopiosos habet.	248
Medicinalis solum desideratur.	263
Medicinales narrationes desiderantur.	254
Medico-	

INDEX RERUM

<i>Medicorum negligentia perstringitur.</i>	254. & seq.
<i>Medicus ab exercitii honorem reperit.</i>	248
<i>Medusa.</i>	164
à Vesico obtruncatur.	165
<i>Meli & balsamum cadauera conservat.</i>	306
<i>Membrorum corporis li cum ventriculo.</i>	94
<i>Memoria artificialis.</i>	336
<i>Memoria admirantium.</i>	334
<i>Memoria localis.</i>	304
<i>in Memoria confirmanda sequiter inquisitum.</i>	335
<i>Mendacium eruit veritatem.</i>	518
<i>Meneuius Agrippa seditionem fabula sedavit.</i>	146, 147
<i>Mens humana instar speculi incantata.</i>	328
<i>Mercurius in herbo.</i>	102
<i>Met allorum depurationis errores habent.</i>	302
<i>Metaphysica describitur.</i>	192
à physica distinguitur.	193
<i>Metaphysica est inquisitio causarum formalium & finalium.</i>	245
<i>Metaphysica pars qua desideratur.</i>	217
<i>Metaphysica producit magiam.</i>	224
<i>Methodi genera varia.</i>	à pagina 357. usque ad 361
partes duas.	362
<i>Methodi varia.</i>	ibid.
<i>per Methodum traditio.</i>	357
<i>Methodus impostura.</i>	364
<i>Methodus sententiarum architectura.</i>	362
<i>Methodus sermoris.</i>	355
<i>Mezentii tormentum.</i>	577
<i>Mezentius Deum contemptor.</i>	511
<i>Mili-</i>	

ET VERBORUM.

<i>Militaris ars nascente republica flore.</i>	172
<i>Militaris ars literatague proximo se consequntur.</i>	14
<i>Mirabilis & prodigiosa.</i>	110
<i>Miracula. edita sunt non ad convertendos atheos sed superstitiosos idololatrias.</i>	185, 186
<i>Miratur vel nova vel magna.</i>	80
<i>Misericordia precepta sub lege veteri.</i>	493
<i>Misericordia erga impios crudelis.</i>	ibid.
<i>Misericordiam natura homini indidit.</i>	492
<i>Milicheus Gordiani minoris padoagogus.</i>	35
<i>Moderationis nonnulli dant panas.</i>	577
<i>Modus exereendi ingenia.</i>	423
<i>Momus teitici.</i>	372
<i>Momus.</i>	514
<i>Monachi operentium in sublime iactant.</i>	305
<i>Monastica vita non vere contentivativa.</i>	436
<i>Monoculo duriss, unum perdere oculum, quam qui utrumque habet.</i>	382
<i>Monodia multa in natura.</i>	310
<i>in Moralibus qua regnent.</i>	462
<i>Morbo correpti qui dolorem non sentiunt mente agrotant.</i>	455
<i>in Morborum curatione tria observanda.</i>	456
<i>Morborum curatio quomodo institienda.</i>	212
<i>Mores efformantur melius ad amorem quam à philosophia.</i>	470
<i>Moribus numeris qui sapit aptus erit.</i>	508
<i>Moriendi necessitas omnibus inposita.</i>	9
<i>Mori leni & placida.</i>	258
<i>Moris non plebendus nisi qui novis prius se in vitam suam peccasse.</i>	571, 172
<i>Mortis</i>	

INDEX RERUM

Mortis lenis exempla.	258
Morum severitati quomodo consulendum.	446
Motus Angliæ cancellarius.	239
Molcs primus legislator.	58
Moti Romanorum alloquendi exercitum.	75
Motus simplex & compositus.	208
Motus terra diurnus falsus.	194
Motus varii.	208 & seqq.
Motus voluntarius.	281
Multitudo cum fortitudine impar congressus.	448
Mundi omnia sunt vanitas.	542
Munditia corporis.	269
Mundus evanus.	264
Mundus imago Dei, homo mundi habitus ethnici.	186
Musa cupiditatum comites & pedisequa.	176
Musarum sedes.	32
Musca Indica.	285
Musca mortua.	489
Musica.	271
Musica duplex.	162
Musica torquentes.	58
Musici auribus diversis se accommodat.	369
Mutianus imposuit Antonio Primo.	518
Mutianus vir sui temporis prudentissimus.	516
Mysteriorum explicatio.	599

Natio-

ET VERBORUM.

N

Nationes linguæ discrepantes, gestibus exercent commercia.	345
Natura affectibus turbatur sicut mare ventis.	460
Natura artis speculum.	305
Natura cuiusque rei minimis in portionibus maxime ceruitur.	113
Natura divina potentia & sapientia alteram præconium.	159
ex Natura lumine habemus nationes nonnullas.	597
Natura magna extra vias tritas jacet.	311
Natura odit imperium, persuasionem admittit.	464, 465
Naturalis alio, motus, & progressio, est venatio.	158
ex Naturalium intuitu fides & ejus mysteria non inquirenda.	186
Naturam citius fallas quam premas.	158
Naturam imitentur, qua nihil facit frustra.	338
ad Naturas nobiliores inferiores asserant.	443
Naves vultura finem belli faciunt.	358
Naufragis effluantes vota solvant.	329, 330
Navigaciones hoc tempore per universam orbem.	157
Natis inventum.	87
Nautica acus.	304
Neapolitana expeditio.	166, 167
Nebucadnezaris monarchia.	552
Negotiandi prudentia.	479
	deside-

INDEX RERUM

<i>desideratur.</i>	480
<i>Negotiandi prudentia à Romanis exercita.</i>	ibid.
<i>de Negotiis doctrina.</i>	479
<i>eius partitio.</i>	ibid.
<i>namquam ab aliquo tractata.</i>	ibid.
<i>Negotiorum directus finis.</i>	18
<i>Nerva vir doctus.</i>	87
<i>Nitrum & glaciis maxime refrigerant.</i>	311
<i>Nobiles ne multiplicentur.</i>	550
<i>Nobilium famuli.</i>	551
<i>Nobilium mancipia & operarii sunt plebs.</i>	550
<i>Nobilium multitudo in regno comparatur sylvæ.</i>	ibid.
<i>Noctua & feles noctu cernunt.</i>	156
<i>Nosce te ipsum.</i>	522 & 525
<i>Nota rerum duplites.</i>	341
<i>Notiones generales quid incommodi ferant.</i>	327
<i>Notiones verborum animæ.</i>	297
<i>Notitia alienorum.</i>	522
<i>Notitia sui.</i>	ibid.
<i>Notitia religionis reges ab errore refranat.</i>	66
<i>Novitas natura humana grata.</i>	499
<i>Novitatis amor.</i>	441

O

O <i>Barationis gradus.</i>	381
<i>Obsecratio & indigentibus prefectura non committenda.</i>	501
<i>Oblationis spontanea quotidiana sacrificia.</i>	1
<i>Occasionis aliquando provocanda magis quam expectanda.</i>	537
<i>quod idem futuræ Demosthenes.</i>	ibid.
<i>Occasio-</i>	

ET VERBORUM.

<i>Occasiones & machina conjungenda.</i>	537
<i>Occasiones redeunt in orbem.</i>	142
<i>Oculatio defectuum necessaria.</i>	528
<i>Oculi quorundam animalium in tenebris lucent.</i>	285
<i>Oculus videndo non fatiatur.</i>	6
<i>Officia mutua.</i>	452
<i>de Officiis specialibus & respectivis.</i>	447
<i>de Officio regis liber, Jacobo Angliæ rege autore.</i>	450
<i>Officium hominis in communi.</i>	447
<i>Opera quæque maxima quomodo sapientur.</i>	90
<i>Opus inventa quomodo venerint in hominum notitiam.</i>	224
<i>Opium aliquod insigne quid præstet.</i>	307
<i>Opportunitas creanda.</i>	478
<i>Opportunitas elapsa.</i>	533
<i>Orationes.</i>	141
<i>Oratio intercisa melior quam continuata.</i>	494
<i>Oratio versatur in rebus honestis ornandis.</i>	367
<i>Orationis finis melior quam principium.</i>	488
<i>Orator Aaron.</i>	365
<i>Orator diligens præmeditatum habet quicquid in disputationem venit.</i>	315
<i>Orator & sophista differunt.</i>	327
<i>Orbi nostra ætate mirum in modum fenestrat.</i>	137
<i>Ordines Angelorum.</i>	56
<i>Ordinum & graduum confusio nocet rebus civilibus.</i>	355
<i>Ordo rerum & temporis quid præstet.</i>	536
<i>Organum sermonis desideratur.</i>	342

INDEX RERUM

<i>speculativam & operativam.</i>	ibid.
<i>Philosophia triplex obiectum & triplex radius.</i>	179
<i>Philosophia inanis accipit.</i>	6
<i>quomodo hoc dictum sit intelligendum.</i>	10
<i>Philosophia moralis pedissequa Theologia.</i>	455
<i>Philosophia naturalis qua.</i>	113
<i>Philosophia quare in primis autoribus viguerit.</i>	45, 46
<i>Philosophia rationis officium.</i>	104
<i>Philosophorum placita.</i>	212
<i>Philosophorum quorundam veterum teneritudo ad morigerandum.</i>	439
<i>de Philosophis antiquis opus desideratur.</i>	213
<i>Philosophus in aquam incidens cum intueretur scellas.</i>	112, 113
<i>Phocion ad populum, num forte deliquit?</i>	372
<i>Phormionis disputaciones de bellis ad Hannibalem rejecta.</i>	448
<i>Physica à metaphysica distinguitur.</i>	193
<i>Physica partito in tres doctrinas.</i>	ibid.
<i>Physice sparsa diversimodè in concretam & abstractam.</i>	194
<i>concreta.</i>	ibid.
<i>abstracta.</i>	208
<i>Physica producit mechanicam.</i>	224
<i>Physiognomica.</i>	240
<i>Pictoria ars.</i>	271
<i>Pictoria comparatur poësi.</i>	105
<i>Pictoria memoriam rei renovat.</i>	306
<i>Pigmælonis insania.</i>	36
<i>Pigritia in fine laboriosa.</i>	500
Pinda-	Pinda-

ET VERBORUM.

<i>Pindarus laudas Hieronem.</i>	237
<i>Pindarus sententiosus.</i>	474
<i>Plato Hippiam sophisticam cum Socrate disputantem quam pulchre intrudat.</i>	112
<i>Platonis dictum de virtute.</i>	368
<i>Platonis dogma.</i>	2
<i>Platonis elogium de præceptore suo Socrate.</i>	31
<i>Plato rhetoricam coquinariam similem facit, sed male.</i>	368
<i>Platonis sententia neque prorsus contemnenda, neque cupide recipienda.</i>	244
<i>Plato navivorum iribus generibus constat.</i>	514
<i>Plinius, Catdanus, Albericus multa fabulosa scripserunt.</i>	43
<i>Plinius historia naturalis optimus auctor.</i>	109
<i>Pitarchus de Timoleonte.</i>	387
<i>Plinius secundus Trajanum eorum lauda vit.</i>	450
<i>Poëtes partito.</i>	145
<i>Poësis humana natura largitur qui hist. denegat.</i>	144
<i>divinitatis est particip.</i>	145
<i>seculo etiam rudibus & apud nationes barbaras honoris fuit.</i>	ibid.
<i>ingenii est lapsus.</i>	289
<i>Poësis quid.</i>	142, 347
<i>duplici sensu sumitur.</i>	145
<i>narrativa sive heroica.</i>	144
<i>dramatica.</i>	145
<i>parabolica.</i>	146
<i>Poësis venum demonum.</i>	465
<i>Poëta cygni.</i>	130, 131
Es 5	Poëta-

INDEX RERUM

<i>Poëtarum mores.</i>	529
<i>Politici literatos pedancorum nomine elevant.</i>	15
<i>Politicoꝝ arrogantia & insolantia.</i>	28
<i>verè Politicum fieri res est difficile.</i>	513
<i>Politicus non sit uni rei unice intentus.</i>	519
<i>Polychrestorum catalogus.</i>	219
<i>Polyphemus stultus.</i>	118
<i>Polypragmosyne, res temeraria.</i>	512
<i>Pompeji magni memorabile dictum.</i>	434
<i>Pompejus occultior Cæsare, non melior.</i>	511
<i>ambitionem recendit.</i>	ibid.
<i>consul solus factus.</i>	534
<i>Pompejus propter morum dissimilitudinem non potuit præstare quod Sylla.</i>	525
<i>Pompejus Sætorii chartas non legit.</i>	485
<i>Populorum bellicosorum catalogus.</i>	555
<i>Populus bellicosus firmat regnum.</i>	549
<i>Populus comparatur mari.</i>	460
<i>Populus tributo oppressus nunquam bellicosus.</i>	550
<i>Possibilia qua dicantur.</i>	105
<i>cum Patentibus non decertandum.</i>	483
<i>Præctica ab ethice omissa.</i>	450
<i>Prædia vicina & conjuncta redditus majores apparere faciunt quam distacta.</i>	390
<i>Prædicamentorum usus.</i>	318
<i>Prædictiones & electiones quatenus retinenda.</i>	205
<i>Præfectura non committenda obaratis.</i>	501
<i>Præjudicium informationis prima vix potest eripi.</i>	496, 497
	Prælatio-

ET VERBORUM.

<i>Prælationum quorundam stultissimarum exempla.</i>	88
<i>Prælectiones.</i>	589
<i>Prælia navalia quantum momenti habeant.</i>	558
<i>Prælia musicoꝝ.</i>	591
<i>Præmium & pœnarum usus in civilibus.</i>	462
<i>Prænotio memoria artificialis pars prima.</i>	357
<i>Prætoris album.</i>	573
<i>Præmatica sanctio.</i>	551, 554
<i>Princeps mendacis credens.</i>	495
<i>Princeps susurrans & sycophantia ne credat.</i>	ibid.
<i>Principes creduli possimi.</i>	492
<i>Principes viris obaratis præfecturam ne committant.</i>	501
<i>Principibus sub eruditis sæcula maxime fuerunt felicia.</i>	68
<i>Principis iram incurrentis quomodo se geret.</i>	495
<i>Principium rerum novum.</i>	151
<i>Privati non ingenio sed sine judicandi.</i>	519
<i>Præbatio per incommodum.</i>	315
<i>Præblemata Aristotelis commendantur.</i>	211
<i>Præblemata & placita.</i>	ibid.
<i>Prædigos naufragia fortunarum perdit.</i>	485
<i>Prædictiones bellorum feroces.</i>	170
<i>Prælongatio vitæ res laboriosa.</i>	265
<i>quomodo instituenda.</i>	ibid.
<i>unde excipietur.</i>	268
<i>Prælongatio vitæ desideratur.</i>	263
<i>Prometheus.</i>	293
<i>Promi candi.</i>	440

INDEX RERUM

Profolia.	347
Proceus.	114
Providentia aeterna & divinae iudicia conside- randa.	542
Providentia in bello opus.	170
Prudentes praevident exitum quod virtutibus immutet.	505
Prudentes advertunt ad gressus suos, stulti di- vertunt ad dolos.	ibid.
Prudentiae species duae, vera & falsa.	ibid.
Prudentia impertiendi, item suis rebus prospici- endi.	510
Prudentia inquinata.	541
Prudentia sermonis privati desideratur.	370
Prudentium mens speculi & aequi similis.	508
Psalmi invitant ad contemplationem operum Dei.	63
Pistacci & c.	294
Pueri placenti alliciendi, viri perjurii.	541
Pugna ad Alchimiam, item ad insulas Cursulares.	558
Pulmo marinus.	285
Putei Jacobi.	603
Pythagorae ad Hictonem responsio.	435

Q

Quantitas forma essentialis.	230
Quis Philosophia debeat esse finis.	54

R

Rabbini naturalem & moralem sensum ex ceremoniis Moisaicis eruunt.	58
Rabbi-	

ET VERBORUM.

Rabbinorum praedictum.	25
Radix sola per specula comburunt.	301
Radix sola super album dissilunt.	302
Rami methodi quae probentur.	362
de Rami A. C. C. fabula.	377
Ratio iuxta verbum Dei non audienda.	595
Rationis & disputationis usus.	592
Rationis regimen tribus modis perturbatur.	366
Rationis humanae in divinis usus, item excessus duplex.	600, 601
Ratio quomodo ab affectibus differat.	368
Ratio sermonis anima.	340
Reconciliandi amicos via duplex.	503
Rektorum consultatio & visitatio requiritur ad literarum incrementum.	97
Rectum & sui index est & obliqui.	325
Reductio per medios terminos duplex.	ibid.
Reges sui habent errores.	66
Regia voluntates mobiles.	479
Registra quid.	124
Regnorum magnitudo quibus artibus obtinen- da.	547
nempe gente bellicosa.	548
qua non gravetur tributis.	549, 550
in qua nobiles & generosi non nimium multi- plicentur.	550
numero indigentiarum.	552
agricolis, famulis, ingeniis, & artificibus non mechanicis sedentariis.	554
armorum studio.	ibid.
iustus causis arma capessendi.	556
exercitu veterano seu milite perpetuo.	557
maris	

INDEX RERUM

<i>maris dominis.</i>	518
<i>pramis.</i>	519
<i>Regnum calorem quare grano sinapis compara- tur.</i>	547
<i>Regnum Dei primo querendum.</i>	543
<i>Regnum quid firmet.</i>	549 &c.
<i>Regum corda perscrutari nefas.</i>	30
<i>Relatrones.</i>	127
<i>Remuneratio literatos fovet.</i>	93
<i>Rerum morbis quid conveniat.</i>	253
<i>Resipiscensis sera exempla.</i>	513
<i>Respectum personarum damnatur in iudice.</i>	501
<i>Responsio mellis frangit iram.</i>	482
<i>de Responsis & consiliis.</i>	528
<i>Respubl. iudicium morventur.</i>	475
<i>Respubl. feliciter administratur à viris eruditis.</i>	14, 15
<i>Retinendi seu custodiendi ars.</i>	334
<i>Rex eruditus miraculum.</i>	4
<i>Rhetorica. (vide etiam, Eloquentia oratoria.)</i>	
	365
<i>Rhetorica appendices.</i>	420
<i>Rhetorica finis.</i>	367
<i>Rhetorica officium.</i>	366
<i>Rhetorica inter dialecticam & politicam ab Ari- stotele prudenter collocata.</i>	369
<i>Rhetoricam Plato male inter voluptaria collo- cavit.</i>	367
<i>Rhetorica sphaismata ab Aristotele collecta.</i>	370
<i>in tribus claudicant.</i>	370, 371
<i>Rhetorica subterit phantasmam.</i>	397
<i>variantem & bonam deponit.</i>	368
<i>Robur</i>	

ET VERBORUM.

<i>Robur scientiarum quomodo consistat.</i>	39, 40
<i>Romana respublica civis profusa recipit.</i>	552, 553
<i>Romani ad tuendos socios strenui & prompti.</i>	556, 557
<i>Romani imperii incrementa attribuantur pru- dentia sex regum.</i>	424
<i>Romani oribus similes.</i>	474
<i>Romani rebus gerendis magis idonei.</i>	345
<i>Romanorum celebres triumphis & ingentes in militis largitiones bello feliciter gesto.</i>	559
<i>Romulus civibus suis legavit rem militarem.</i>	555
<i>Rosa ferocina quomodo comparanda.</i>	310, 311
<i>Rumor comparatur ventis.</i>	488
<i>Ruricola magis secundum naturam vivunt quam urbani.</i>	159

S

<i>Saccharum inter frangendum luct.</i>	185
<i>Sal in coquina carnis condit.</i>	306
<i>quid in congelationibus artificialibus effi- ciat.</i>	ibid.
<i>in condensatione metallorum.</i>	ibid.
<i>Salomonis aphorismi sive proverbia.</i>	482
<i>Salomonis sapientia.</i>	60
<i>Salomonis sententia quadam de scientia. 5. 6. 7. 5. 91. 219.</i>	
<i>Salvatoris nostri in terram adventus.</i>	61
<i>verba eius.</i>	65
<i>Salvatoris nostri responsa.</i>	604
<i>Samuel Iai filius videtur.</i>	295
<i>Sanctas</i>	

E E 6 Sanctas

INDEX RERUM

<i>Sanitas quomodo tuenda.</i>	252
<i>Sapiens dominabitur astris.</i>	512
<i>Sapiens fugit fortunam sibi.</i>	511
<i>Sapiens si cum stulto contemdat non inveniet re- quies.</i>	483, 484
<i>Sapientes advertunt calamitatem.</i>	490
<i>Sapientia habitualis à natante disticta.</i>	507
<i>Sapientior quam oportet.</i>	506
<i>Sapientium aut præcolentium erroribus quam- vis levissimis haud facile ignoscitur.</i>	489
<i>Sarai rationis imago.</i>	595, 596
<i>Securam in vitam transferre.</i>	477
<i>Septem philosophi.</i>	297
<i>Sebaccorum lud.</i>	600
<i>Schola Zenonis, Socratis, Epicuri, Pythionis & Herilli.</i>	437
<i>Scholarum publicarum comoda.</i>	422, 423
<i>Scholasticorum stylus tempore Lutheri.</i>	34, 35
<i>Scholasticorum subtilitates & inanes questinn- cula, atque altercationes quantum literis noceant.</i>	38, 39, 40, 41
<i>Scientia aquarum similis.</i>	178
<i>Scientia de conversatione optime tractata.</i>	478
<i>Scientia appetitus nimis primum peccatum.</i>	5
<i>Scientia dignitas in archetypo quaerenda.</i>	55
<i>Scientia limites tres.</i>	8
<i>Scientia paritio in Theologiam & philosophiam.</i>	179
<i>Scientia est reminiscencia.</i>	2
<i>Scientia hauriuntur ex loquii erudit.</i>	343
<i>Scientia inflat.</i>	5
<i>Scientia non inflat.</i>	6
<i>Scien-</i>	

ET VERBORUM.

<i>Scientia lumen siccum.</i>	9
<i>Scientia omnia jucunda.</i>	ibid.
<i>Scientia pabulum animi.</i>	290
<i>Scientiarum longitudo & latitudo.</i>	163
<i>Scientiarum officium abbreviare longa itinera.</i>	217, 218
<i>Scientiarum per aphorismos sive methodum tra- dendarum differentia.</i>	358
<i>Scientia sine charitate quid efficiat.</i>	8
<i>Scientia superba boni & mali lapsum peperit.</i>	6, 57
<i>Scientia universali qua.</i>	179
<i>desideratur.</i>	180
<i>Scriptio admiuiculum memoria.</i>	314
<i>de Scripturibus authenticis.</i>	584
<i>Scriptura interpretatio quomodo instituenda.</i>	602, 603
<i>Scylla monstrum.</i>	40
<i>Secretariorum imperitia.</i>	355
<i>ad Secreta natura referenda sumptibus opus.</i>	96, 97
<i>Secundis aut tertijs etiam licet acquiescere.</i>	538
<i>Sedentaria artes mechanica in regno alienigena aut servis committenda.</i>	554
<i>Semele Jovis pellex.</i>	172
<i>Semidei.</i>	64
<i>Senatores eruditi meliores alii.</i>	66
<i>Senatores ingenio deservores.</i>	490
<i>Seneca pedagoga Neronis per quinquennium administravit imperium.</i>	15
<i>Seneca quomodo Neronem instruxerit.</i>	28
<i>Senectus retardari potest.</i>	217
<i>Senex</i>	<i>Senex</i>

INDEX RERUM

<i>Senex beneficus miraculum.</i>	459
<i>Sensibile fortius parcutit mamvian.</i>	337
<i>Sensus & sensibilia uberior inquisitio.</i>	281
<i>Sensus proprie quid.</i>	6
<i>Sensus solum referant, naturalia referant, divi- na occludunt.</i>	10
<i>Septima temporis.</i>	542, 543
<i>Septimius Severus debuit aut nunquam nasci aut nunquam mori.</i>	543
<i>Sera parsimonia in fundo est.</i>	381
<i>Sermo familiaris.</i>	477
<i>Sermones cuncti non audiendi.</i>	484
<i>Sermonem marinum aqua fluvialium abluere.</i>	489
<i>Sermonis anima ratio.</i>	340
<i>Sermonis methodus.</i>	354
<i>ea duplex.</i>	356
<i>iterum duplex.</i>	ibid.
<i>Sermonis organum.</i>	340
<i>Sermonis reginus minime prudens & politicum.</i>	494
<i>Servi non delicate tractandi.</i>	497
<i>per gradus promovendi.</i>	ibid.
<i>in Servis quid potissimum desideretur.</i>	498
<i>Servus prudens dominabitur in filium stultum.</i>	483
<i>Severinus Dantes.</i>	414
<i>Severitas cum clementia temperanda.</i>	372
<i>Sibylla duos libros comburens.</i>	381
<i>Sigillorum practica in cerea.</i>	306
<i>typographia rivan ostendit.</i>	ibid.
<i>in silentio contumaci cavendum.</i>	482
Sixtus	

ET VERBORUM.

<i>Sixtus quintus pontifex.</i>	13
<i>Socratus cum sophista disceptatio.</i>	444
<i>Socratus elogium à Platone.</i>	113
<i>Sol bonus & malus diverso respectu.</i>	375
<i>Solem ericium plures adorant quam occiden- tem.</i>	499
<i>Solemnitates verborum & actorum.</i>	567
<i>Solomis responsum Cælo de auro datum.</i>	549
<i>Solon leges dedit optimas.</i>	26
<i>Somni gemina porta.</i>	471
<i>Somniorum naturalium interpretatio.</i>	240
<i>Sophron in Theologia desideratur.</i>	601
<i>Spartam qui non exornant.</i>	448
<i>Spartani civis habebant bellicosos.</i>	555
<i>Spartani pares in cooptandis novis civibus.</i>	552
<i>Specilla ocularia.</i>	375
<i>Specula ex metallo qualia.</i>	364
<i>Speculum divinum & politicum.</i>	522
<i>Specus Platonis.</i>	331
<i>Spe futurorum magis quam presentium fruitio- ne delectamur.</i>	499
<i>Spes, malorum antidotum.</i>	379
<i>Spes vigilantis insomnium.</i>	499
<i>Spiraculi doctrina.</i>	273
<i>Spiritus in spiritum impressio.</i>	279
<i>Spontanea oblationes & quotidiana sacrificia.</i>	1
<i>Spuma maris lucifera.</i>	287
<i>Spurii felices evadunt.</i>	530
<i>Stras in valle optima perlustrat montem.</i>	448
<i>Statuari mot in sculptendo simulacro.</i>	468
<i>Statuta temporis leges.</i>	166
<i>Statutum explanatorium.</i>	ibid.
Stipes	

INDEX RERUM

<i>Stipendia sumptuosa requiruntur ad literarum & scientiarum cognitionem.</i>	96, 97
<i>Stipendiorum tenuitas quantum obstat literis.</i>	ibid.
<i>Stoicorum sententia de virtute.</i>	384
<i>Studia in mores abeunt.</i>	26, 467
<i>cum Stulto non contendendum.</i>	483
<i>Sturmii opera in Ciceronem & Hermogenem.</i>	35
<i>Styli genus concisum & intemperies literarum.</i>	37
<i>Subtilitas laetigiosa.</i>	38
<i>Sucessus felicitati, non virtuti aut industria tribuendi.</i>	512
<i>Succinum palens trahit.</i>	301
<i>Sulphur chalybem facit fluere.</i>	302
<i>de Summo bono athenicorum Christianis non disputandum.</i>	411, 434
<i>Summus naturalis catena annulus solis Jovis affixus.</i>	11
<i>Supersessio vulgi, terror est panicus.</i>	160
<i>Sarcules trunco arboris insitus.</i>	301
<i>Surdaster pessime instrumento juvari.</i>	305, 306
<i>Suspicio & dissidonia.</i>	47
<i>Sycophantis princepsne credat.</i>	491
<i>Syllae votum.</i>	530
<i>Sylla felix, non magnus.</i>	442
<i>Sylla ortu perturbator.</i>	ibid.
<i>Syllogismus.</i>	296, 297
<i>Symbolum praesentis aetatis.</i>	337
<i>Sympathia veri & boni intima.</i>	287
<i>Tacendi</i>	

ET VERBORUM.

T

<i>Tacendi ars.</i>	473
<i>Taciturnitas fidem conciliat.</i>	521
<i>Taciti de Augusto iudicium.</i>	2
<i>Taciti iudicium de Claudio.</i>	492
<i>Taciti sententia de virtute.</i>	506
<i>de Lapido iudicium.</i>	ibid.
<i>Tacitus in Tiberio notat diversum modum loquendi.</i>	516
<i>Tacelus Constantinus.</i>	214
<i>Tempora in quibus magnis virtutibus exitum est.</i>	506
<i>Temporis non multum insumendum.</i>	537
<i>Tempus suavis simile.</i>	48
<i>Terra arvis & ubere globa potens.</i>	551
<i>Terra globus cum universitate collatus.</i>	81
<i>Terra pensilis.</i>	318
<i>Terrores panici qui.</i>	160
<i>Themistoclis dictum incivile.</i>	546
<i>Themistoclis responsum.</i>	607
<i>Themistoclis verba.</i>	30
<i>Theologia cunctorum laborum & peregrinationum sabbatum.</i>	593
<i>hauritur ex verbo Dei, non ex natura.</i>	596
<i>Theologia tres appendices.</i>	595
<i>Theologia naturalis.</i>	185
<i>conducit ad Atheismum confutandum.</i>	ibidem.
<i>non adstruendam religionem.</i>	ibid.
<i>Theologia tribus consistat partibus.</i>	106
<i>Theologica scripta innumera.</i>	605
<i>Therma-</i>	

INDEX RERUM

<i>Thermarum artificialium compositio desideratur.</i>	261
Tiberius quare ludus publ. nunquam spectavit.	
Tigellinus metus Neronis rimatus.	520
Tigranes Armenius à Romanis, quorum vires contemebat, profugatur.	548
Timoleon homo fortunatissimus.	387
ejus res comparantur cum rebus Agefilai & Epaminondæ à Plutacho.	ibid.
Timotheus Atheniensis.	511
Tonitrua & fulgura imitantur.	305
ejus invenitur monachus.	ibid.
Topica partitio in generalem & particularem.	315
Topica particulari summe necessaria & fructuosa.	316
at desideratur.	317, 318
Traditio lampadis desideratur.	
Traditio methodica.	358, 359
Traditio per aphorismos.	318
Traditiva partitio & ejus organum.	340
Traiani vita exemplar.	469
Trajanus doctrina admirator.	ibid.
Transcendentes conditiones etiam qua sint, illarum doctrina & inquisitio desideratur.	184, 185
Tres doctrina intemperies.	34
Tres intentiones ad vitam prolongandam.	266
Tributa Belgarum excessiva vocantur Anglorum subsidia.	550
Tributis oppressus populus bellicosus non fit.	ibid.
Trium.	Trium.

ET VERBORUM.

<i>Triumphus, trophaea, largitiones, corona, tituli, privilegia in milites collata bello feliciter gesta.</i>	559
Triumphus tria complectitur bona.	559, 560
Tunica Salvatoris.	602
Tutae elemosynas brutis dant.	493
Typhon in rebus implicatus.	161
Tyrocensia.	364
Tyrannum an liceat occidere.	453
V	
Valentinus Borgia è sacerdote miles.	524
Vanitas vanitatum.	542
Varia notantur imperia.	83
Variatio experimenti.	300
Varietas facierum & verborum.	249, 250
Vellejus Epicureus.	351
Vena frontis quando incidenda.	308
Venatio Paris.	299
Venatorum mos.	461
Vera fama à domesticis manat.	520
Verba meretricia quomodo deprehendantur.	517
Verba sunt imagines rerum.	36
Verbo Dei fides habenda etiam rebusstante ratione.	595
Verborum splendor non damnandus.	36
Veritatis & bonitatis distinctio.	82
Viri & boni sympathia.	287
Viri observantia limites.	29
Verulamius regnum administravit.	544
multos honore gradus sustinuit.	545
regis alloquitur divi usus.	ibid.
	artibus,

INDEX RERUM

<i>artibus, historiis & legibus incubuit.</i>	ibid.
<i>Vespasianus mutatus in melius.</i>	459
<i>Vestis ecclesie vesficular.</i>	602
<i>Via perueniendi ad Astrologiam.</i>	206
<i>Victoria navalis.</i>	558
<i>Vini spiritus.</i>	305
<i>Vinum cupiditatis communis fomes.</i>	175
<i>Vinum ex pomis conficitur.</i>	505
<i>Vires externa nihil prestant, nisi gens fortis sit.</i>	548
<i>Virgilius georgica commendatur.</i>	430, 431
<i>Virgilius canisuram cognitionem cum metus pro- fugatione copulat.</i>	81
<i>Augusto assignat longe optimos honores.</i>	83
<i>Virgilius studia patria possiduit.</i>	12
<i>Virorum illustrium nimia quaque vitia statim in oculos hominum incurruunt.</i>	489
<i>Virtus à latente affectu vix potest distingui.</i>	177
<i>Virtus non curanda, secundum Machiavellum.</i>	540
<i>Virtus imitabilis.</i>	387
<i>Virtus propter seipsam elegitur non propter auram popularem.</i>	384
<i>Virtus, si conficeretur, ingentes sui amores con- citaret.</i>	368
<i>Virtutes intellectuales.</i>	1
<i>Virtuti nulla via est invidia.</i>	512
<i>Virtutis admiratio quomodo contingat.</i>	527
<i>Virtutis premium virtus.</i>	542
<i>Viscosi & nodosi ad versandum inepti homines.</i>	533
<i>Viscositas animi rebus gerendis damnosa.</i>	ibid.
<i>Vita</i>	Vita

ET VERBORUM.

<i>Vita brevis, ars longa.</i>	218
<i>Vita.</i>	126
<i>Vita genus eligendum ingenio congruum.</i>	523
<i>Vita prolongatio desideratur in medicina.</i>	265
<i>Vita via similis.</i>	541
<i>Vitiis supplicium ipsam vitium.</i>	544
<i>Vitium sub umbra virtutis se recipit.</i>	375
<i>Latet proximitate boni.</i>	ibid. & 528
<i>Vimbra super album congregantur.</i>	308
<i>de Vitatus gradibus in civitate Dei tractatus desideratur.</i>	602
<i>Voluntas fallendi & facilitas credendi, finitima.</i>	42
<i>Voluptatis artes.</i>	433
<i>Voluptaria floret, Republica declinante.</i>	272
<i>Urbanitas, & morum commoditas quando in suisidium pati debeat.</i>	478
<i>vestis est animi.</i>	ibid.
<i>qualis esse debeat.</i>	ibid.
<i>Urbes munita quid sint absque gente forti.</i>	548
<i>Vrinatores.</i>	270
<i>Vrsus & naturam & artem vincit.</i>	394
<i>de Vulpis & soli Aesopi fabula.</i>	390
<i>Valtus compositio quid praestet.</i>	476
X	
<i>Xenophon Atheniensis.</i>	13
<i>Xenophon cum Cyro juniore in Asiam profectus.</i>	78
<i>Salino responder.</i>	79
<i>Xenophon exercitum Babylone in Graeciam reduxit.</i>	ibid.
	Zenois

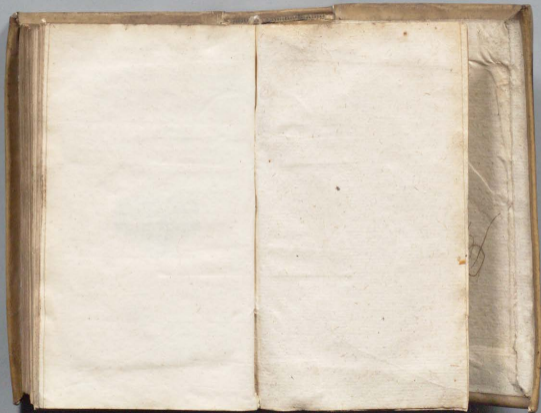
INDEX RERUM

Z

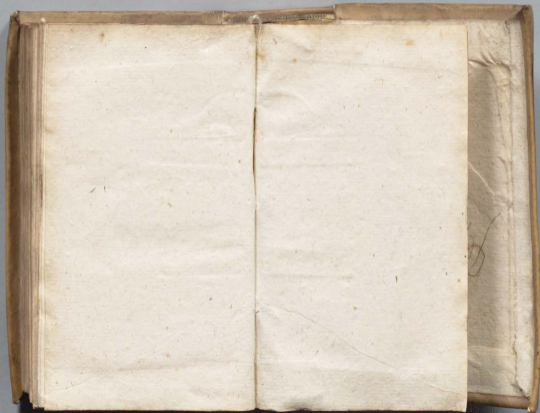
Zenonis, Socratis, & Epicuri scholz. 436, 437
Pyrrhonis, & Herilli. 437
Zizania. 601

FINIS.

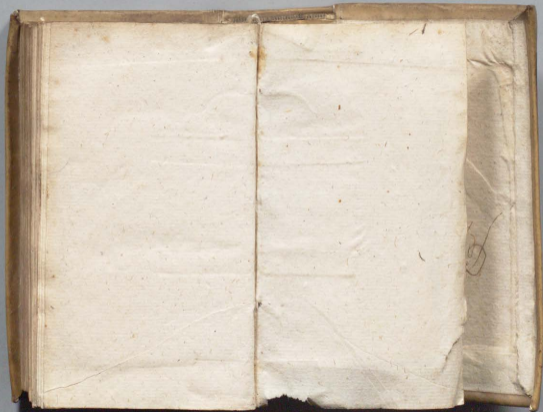

名古屋大学附属図書館所蔵 Hobbes I 40695943
Nagoya University Library, Hobbes I, 40695943

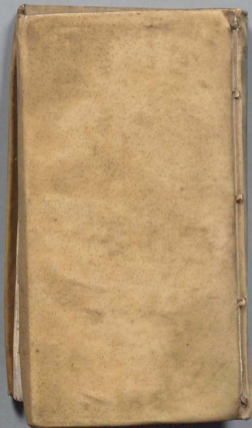
名古屋大学附属図書館所蔵 Hobbes I 40695943
Nagoya University Library, Hobbes I, 40695943

名古屋大学附属図書館所蔵 Hobbes I 40695943
Nagoya University Library, Hobbes I, 40695943

名古屋大学附属図書館所蔵 Hobbes I 40695943
Nagoya University Library, Hobbes I, 40695943

名古屋大学附属図書館所蔵 Hobbes I 40695943
Nagoya University Library, Hobbes I, 40695943